

PARTEA INTĂIA

VORBE POPULARE

60936

1

A

Abă f. 1. postav de lână grosă, obicnuit de colóre albă, mai rar roșie sau négră: din aba négră se făceau dulame călugăresci (ca ađi din șaiac), iar din aba albă haine ordinare (ca și din sucman).

ERM. 61 (d. 1738): s'aú dat pe o bucată de *aba* négră, de s'aú făcut dulamă lui Climent călugăr. TARIF 1761: *aba* albă de 14 bucăți 1 leú vechiú. *aba* roșie de 7 bucăți 1 leú vechiú. TARIF 1792: *abaua* ce vine din țara turcescă de bucată 5 bani, *abaua* ce merge de aici la țara turcescă 300 bani.

2. marfă sau bucată de aba, lucrată de abagií.

GREC. 136: Dómna lui Șerban Vodă, Sêrbcă de feliú de la Nicopolé, fata Ghenii, neguțatoriul de *abale*. Doc. II, 195 (d. 1775): oricine va lua *abale*, să aibă a popri de la vîndător de la 30 de bucăți câte parale 20. TARIF 1792: *abale* de Rusia topul 10 bani. JIP. 69: pânzărie grosă, *abale*, pâslă, pături, țoluri.

3. în special, haină ordinară de aba (cf. *sucman*, postav și haină; mcr. *șiluc*. haină din aba).

BELED. 342 (despre Grecii eteriști din Moldova): Veniți goli în stare próstă, în *abale* îmbrăcați.

4. haină țărănescă făcută din aba și anume: ipângele, mintene, nădragi, șube, tuzluci (cf. abăluță).

Doc. III. 511 (d. 1787): o ipângea de *aba* albă; IV, 106 (d. 1792): o manta de *aba* cevrică. HRASTACHE (1818): o ghebă de *aba* roșie. AL. T. 45: surugiul îmbrăcat cu poturi de *aba*. FIL. 150: *aba* de tuzluci; p. 269: libadea de *aba* albă. GANE I, 236: mintenele de *aba* albă împestrițate cu găitane negre.

5. pătură de aba (cf. abăióră).

TARIF 1792: șelile turcesci cu *abaua* lor.

— ABA (ar. 'aba), étoffe de laine grossière, manteau de bure ou de feutre noir porté par certains ordres de derviches, par les moines grecs Barb. et par les diverses classes du peuple (d'Ohsson IV, 185); bulg. serb. ung. aba, ngr. *απαζ*; rus. gaba, rut. haba, pol. chaba.

O formă românescă aspirată „habă,” ca în ruténa și polona, n'am întilnit în literatura scrisă (cf. totuși habaciú). Glosariul afirmă existența-i în Ardél, unde vorba circulă cu accentul pe prima silabă, **abă** și **hábă**, ceea

ce denotă un intermediu maghiar sau rutén. Sinonimul moldovenesc și ardelenesc al vorbeii e *pămură* (adică postav = bulg. sukno), care poate fi însă de ori-ce colóre (Lex. Bud.: habă „pannus albus“ și Cr. II, 47: giguri de su-mană și lăi de noaten care se vînd și pănure și cusute).

Dintre numeroasele numiri de stofe, de fabricațiune orientală, cari ne-au venit de-a-dreptul de la Turci (§ 86), nici una n'a ajuns la o răspândire mai mare ca abaua, ce constituie și astăzi un obiect important de industrie casnică a țarancelor noastre (§ 100). De aci și numeroasă familie lexicală la care a dat naștere, cele mai multe din aceste derivațiuni fiind de formațiune curat românească (cf. abager, abageresc, abagerie, abăioră, abăluță). În unele localități, bunăoră în Oltenia, circulațiunea vorbeii a început să se restrîngă în timpul din urmă prin influența dimiei, stofă identică cu abaua și care îi s'a și substituit în Mehedinți (Ionescu, 696).

abăciū (habăciū) m. haină lungă de aba, feme-escă sau bărbătescă.

REV. I, 341 (f. de z. 1669): un *habaciū* de șahmara cu spinări de sobol, un *habaciū* de aclaz noblănit. NEGR. III, 58: ai vrea poate să fmbu în *habaciū* ca d-ta?

Var. : **habagiū**.

MARIAN : 244 [Mândra] îmbrăcată în *habagiū*, Mórta bată de rachiū.

Vorba, proprie Moldovei și Bucovinei, presupune o formă tătarăscă **ABAK**, amplificată din aba sub influența analogică a numelor de stofe ca baibarac, șaiac, etc. (analogă ruténului *abiak* „caftan de aba“): *habaciū* e dedus din plural, iar *habagiū* e o reducere fonetică obicnuită (§ 21). Neexistența vorbeii în Ardél vorbește contra unei etimologii intermediare de la un diminutiv maghiar.

abagiū m. 1. cel ce face sau vinde aba ori dimie.

ETYM. 93 (d. 1681): în casa lui Petco *abagiul*. Doc. IV, 283 (d. 1793): rufetul *abagiilor* cari au a lucra numai marfă de aba.

2. cel ce lucrează haine țărănesci din aba ori sucman.

IONESCU, 696: straiete ce fac *abagiū* sint tuzluci, nădragi, min-tene scurte până la brîu, epângele, șube... FIL. 88: a treia uliță era locuită numai de *abagiū* și găitănari.

— **ABAĞI**, fabricant ou marchand d'aba ; bulg. serb. abagiia. Despre sufixul -giū și propagațiunea-i analogică (§ 23).

Abagiū formau înainte un isnaf sau corporațiune (§ 96) ca șalvaragiū și zăbunariū: câteși trele aceste ru-feturi lucrau haine din postav de țară ori din bumbac.

pe când rufetul croitorilor cosea materiile cu fir de mătase sau postav de cel bun.

abager m. sinonimul moldovenesc al lui abagiū.

COND. 1776, p. 15: 10 lei pocon Agiei de la starostele de *abageri*. UR. II, 41 (d. 1783): *abagerii*, băibărăcarii, rachierii, bacalii și alte esnafuri. ȘEP. II, 125: *abagerii*, negustor de sumani și de alte stoffe de natura abalei.

Forma *abager* e o derivațiune ulterioară din *abagerie* sub acțiunea analogică a numelor de agenți în -er (§ 23).

abageresc a. se aplică acului mare întrebuițat în Oltenia de abagiū (Etym. 77, 110).

abagerie f. 1. prăvălie de aba sau de abale.

MURG, 9: Duca-Vodă de copil mic viind aice în țară, în dăile lui Vasilie-Vodă, au fost la dughiană la *abagerie*. Doc. II, 197 (d. 1775): străini din alte țări ce vor vrea ca să deschidă prăvălie, *abagerie*... REV. N. II, 116: ușile deschise ale dughenelor de *abagerie* și cizmărie.

2. meseria de abagiū.

Doc. II, 198 (d. 1775): toți lucrătorii cari metahirisesc meseria *abageriei* și a pânzării de aice din politia Bucureștilor.

Vorbă formată din abagiū după analogia numelor în -ar (§ 23), abstrăgându-se un sufix colectiv al -arie (abagi-arie, redus abagerie).

***abai(e)** f. pătură mai mare de cal, sinonim arhaic cu „arșa“ și „cioltar“, câteși trele de origine turcească.

ETYM. 65 (d. 1579): un *abai* cadife roș cu sirma cosut.

— ABAYI, grande housse ou housse de cérémonie Ham.; serb. abaița, mer. abaie.

abaioră f. pătură de cal mai fină.

D. Hasdeu (Etym. 77) citează 3 texte din 1621, 1689 și 1714. Diminutivul derivă direct din *abaie* (§ 23).

abăluță f. hăinuță de aba (Polysu). Diminutiv format pe cale analogică (§ 23).

abanos m. 1. arbore originar din India.

ȘEP. II, 80: Foiulână de *abanos*... CAN. 109: Frunză verde de *abanos*.

2. lemnul seii, negru și tare.

REV. I, 340 (f. de z. 1669): un sicreiaș de *abanos*. TARIF 1792: *abanosul* cântar 43 banii. AL. Pr. 370: o vargă de *abanos*. GHICA, XIV: boierii cei mari țineau dinaintea lui Vodă, la ceremonii, bastoane de *abanos* cu mânerul de fildeș.

3. fig. (ca adv.) sub raportul durității sau durabilității: sdravên, tare ca *abanosul*.

PANN II, 98 (despre o fată trecută): Gândia, că chipu-ți frumos o să stea tot *abanos*... p. 159 (despre cei ce nu îmbătrânesc): Șade tot *abanos*, Tapên și virtos.

4. fig. (ca adj.) sub raportul colorii: negru ca *abanosul*, vorbind de păr (acepțiune exclusiv literară).

BOL. I, 274: două lacrimi udă géna-i de *abanos*.

Sensul figurat popular există și turcesce, aplicându-se la bătrâni teferi și la copii voinici: *abanoz gibi yaşadikçe daha sag olur „il est comme l'ébène, plus il vieillit et plus il est solide“* (se dit d'un vieillard bien portant); *abanoz parçasidir „c'est un morceau d'ébène“* (se dit d'un enfant sain et vigoureux) Barb.

— **ABANOS, ABANOZ** (ar. *ebenüs*), ébène d. gr. ἔβενος. lat. *ebenus*, de origină feniciană; bulg. *abanoz*, serb. *abanos*, ngr. ἀμπανός și ἀμπανόζι. Formele occidentale (sp. *ebano*, alătura de *abenuz*, fr. *ébène*, de unde rus. *ebenü*, pol. *heben*) derivă din forma latino-greacă a vorbei; de aci, din franceza, și forma neologică. întrebuintată în poezie (Bol. 213: un pâr bogat și negru de *eben* strălucitor: Emin. 8: fața 'și ascunde 'n pâr *ebenin*).

Despre celelalte specii de lemn (§ 102).

abitir adv. 1. splendid, strălucit (cu specială aplicațiune la reflexul pietrelor scumpe).

CAL. 1875, p. 55: pietre de berlant care lumina năuntru casei mai *abitir* ca sute de luminări; p. 5: o corună care lumina mai *abitir* ca cele mai scumpe pietre. IBID. 1881, p. 20: ochii lor se izbiră de o lumină ce strălucia mai *abitir* ca un sóre.

2. cu sensul generalizat: mai de sémă, mai cu vađă.

CARAG. 18: are ambiț băiatul, ca să fie compania noastră ceva mai *abitir* din tóte. ORĂȘ. 20: și chiar de cât boierul era mai *abitir*.

3. cu sensul de tot largit: mai bine, mai mult.

CAL. 1883, p. 13: Copilul plângea și mai *abitir*; p. 45: sintem nisce fricoși mai *abitir* ca muierele. DELAVR. Trubad. 135: mină cail mai *abitir* ca bietul răposat. CARAG. II, 69: vorbește *abitir*... ăsta e bun de deputat. MARION, 111: tréba merge strună și ar merge și mai *abitir*, dacă n'ar fi juratul de Sandu; p. 132: Malău era bisericos mai *abitir* ca un popă! Id. 1895. No. 1: vorba mai *abitir* ca un popă...

Var.: **habitir**.

JIP. R. Sat. 151: fantele e mai *habitir* ca napu...

Sinonimul moldovenesc e „*dihai*“ (Al. T. 648: 's tóte [fetele] una mai *dihai* de cât alta... p. 1453: a să vorbescă mai *dihai* de cât el).

— **ABETER** (pers.), comparativ d. *abe*, clair, transparent (*ab*, splendeur). Vorba e proprie basmelor muntene (cf. *dam*, *tărîm*) și stă totdeauna într'o comparațiune: aplicată mai întâi la strălucirea briliantului și a luminei intensive, vorba s'a generalizat din ce în ce, cu cât a pătruns mai mult în domeniul limbei comune.

Evoluțiunea semantică presintă óre-care analogie cu fr. *brillant*, care se aplică diamantului și unor accepțiuni metaforice ca „*brillant orateur*“ (cf. vorbește *abitir*).

abráș a. 1. se dice de un cal cu o pată albă sub coddă: un asemenea cal, în credințele poporului, e privit ca o piază rea (veđi mai jos).

2. deochiat (vorbind de cai).

KIK. III, 235: iese iapa *abrașă* și d'o hi s'o vînd, fi scade prețu.

3. fig. nenorocos, rêu și afurisit (de ómenî).

CRĂS. II, 16: popa scia, că de omul *abraș* să-ți tai póla, să fugi. ȘEP. II, 165: *abraș*, ciudat; om *abraș*, căruia nu-i suflă mulți în bors, om anapoda. BOGD. Com. 214: visam pe biata Mărgărita și în visul meu, *abraș* lucru! parcă eram bărbatul ei...

4. (mai ales ca adv.) nereușit, fără rezultat.

AL. T. 791: planurile cele mai bine întemeiate rămân ades *abrașe*; p. 1250: așa e c'ai ieșit *abraș*?

Forma „abraș“ s'aude în Moldova, pe când în Muntenia vorba se rostese *iabraș*, provenit prin diftongarea formei primitive „ebraș“.

GLOS. 298: amîndoué ipele 's *iabrașe*.

În locuțiunea munténă „ăsta e un iabraș“ vorba are sensul figurat de „om al dracului“ și un haiduc vestit din Muntenia a purtat ca nume acest epitet omînos (Rev. II, 413).

Sensul figurat „deochiat“ (de cai), „afurisit“ (de ómenî) și „nenorocos“ (de lucruri) e propriu limbei române și s'a născut din credința superstițioasă relativă la caii iabrași sau pătați sub coddă (cf. Zanne I, 322: a fi *băltat*, adică însemnat de D-đeu, om rêu).

— **ABRAȘ** (ar. ebreș), cheval tăcheté de blanc et de noir, gris pommelé: bulg. alb. abraș „bălan“. La Românii din Macedonia se chiamă *abraș* un om cu pielea, părul și genele alb-gălbu: un asemenea om se consideră ca născut dintr'un strigoiu și are la rîndul seú putere asupra duhurilor rele (Weigand II, 122).

acadea f. cofetură, de formă rectangulară sau cilindrică, din zahăr ars cu puțină boia roșie sau albă.

AL. T. 511: Chirița (bucurósă)... o *acade*, o zarnacade, ah! GHICA Rev. N. II, 175: tot felul de zaharicale și cofeturi... praline, *acadele* și caramele cu plesnitori. DELAVR. 145: aruncă câte o vorbă viclénă, pe care o sugé ca p'o *acadea*. JIP. R. Sat. 114: 'și împart golgăneii ca copiii *acadelele*...

— 'AKYDÈ (ar.), sorte de sucrerie, caramel.

Vorbă recentă și întrodusă de rahagii turci odată cu cele-lalte producțiuni ale cofetăriei orientale (§ 99).

acaréț n. 1. avere nemișcătore (sens astăđi aprópe eșit din us).

KOG. 205: Lupul-Agă aú scăpat cu viața, dar aú ieșit din 60 pungi de bani și-l aú rămas și tóte *acareturile*. BELD. 444: sudiții sá

nu aibă moșii, binale și alte *acareturi* întru aceste două țări. UR. III, 192 (d. 1803): *acareturile*, adică moșiile; IX, 51: casa, dughiana, hanul, feredeul bisericei și alte *acareturi* a mânăstirii. AR. 14 (d. 1821): toate *acareturile* câte am aici în Mehedinți, adică case, mori, vii, locuri de prăvălii și de case...

2. clădire cu dependențele ei (sens în genere obicinuit), sinonim cu „bina“.

AL. T. 796: pământul moșiei e roditor, ... *acareturile* în bună stare. FIL. 165: arendașii dărăpână pădurile și *acaretele* moșiilor. STRĂNC. 48: nu mi se mai vede din case și din *acareturi* nici cenușa.

Se mai aude și *ecaret*, care pare a fi o formă analogică după „emanet“. Sinonimul moldovenesc *heiuri* înseamnă „acareturi în jurul casei“ (Șed. III, 15).

— 'AKARET (ar. pl. d. akar), bien-fonds, immeuble.

Vorba lipsese în idiomele balcanice, nu însă și „bina“, ambele aparținând categoriei împrumuturilor orientale relative la casa și la construcțiunea ei (§ 95).

adət n. 1. apucătură, deprindere (sinonim arhaic cu „obiceiū“).

CANT. Div. 186: agonisitele sale obiceiie și *adetiuri* pre amănuntul cercetând, flete-cine a cunoște trebuie, căci unul este dat spre veselie, altul spre întristare.

2. datină veche, tradițiune.

Doc. VIII, 99 (d. 1801): acum sînt a scote vr'o câteva calfe, pentru ca să nu li se strice obiceiul, cer voie de slobođenii de la Măria Ta a-și urma *adetul* breslei lor, adecă să se adune la un loc, să facă chef cu mîncări și băuturi după *adetul* lor. Conv. XIV, 296 (colocărie): D-șeu să vă mai dăruiască... că așa este *adetul*.

3. taxă vamală.

PRAVILA 1616 (index): vameșul ce va lua mai mult de cum i *adetul* [în text: ori-care vameș va lua vamă mai multă de cât este obiceiul să ia...]

4. dare anunită, normă fiscală.

URECHE, 238: Turcii trimiseră de cereați bani să le dea mai mult de cât era *adetiul* țării... UR. X, 213 (d. 1806): să dea dejmuri din grădini și alte *adetiuri*; p. 214: *adetiū* de case și de dugheni să nu iee; XIX, 69: *adetiul* scaunelor căsăpiilor; p. 70: *adetiurile* pităriilor. NEGR. II, 248: țaranul mîind plugul său numărînd *adetul*...

Vorba, în trecut și în prezent, este proprie Moldovei: ca termen fiscal însă figurază și în documente din Muntenia.

MAG. I, 124 (doc. 1631): popii încă să dea bir într'un an de două ori... cum au fost *adetul* și obiceiul și mai de nainte vreme. Doc. II, 212 (d. 1792): luînd de la toți ceilalți dijma, cîlaca, *adetul* prăvăliilor; IV, 394 (d. 1795): *adetul* podului de vită mare l para...

— 'ADET (ar.), habitude, coutume, pratique; taxes et redevances d'usage, impôt prelevé sur le bétail et principalement sur les moutons Barb.; alb. bulg. serb. adet (hadet), ngr. *ἀνέτη*, mcr. adète „obiceiū“.

Trecerea înțelesului de la „obiceiū“ la „dare“ (atât turecesce cât și românesce) e frecventă la cronicari (N. Costin II, 40: în zilele lui Duca-Vodă s'au scornit un *obiceiū* pe vite, căruia obiceiū dăc muntenesce văcăritul).

ăferim! 1. (în sens bun) bravo! prea bine!

N. Cost. 54: Pașa, vedând pe Antioh-Vodă săpând [la șanțul cetății Tighinea], l'a dă laudat din gură, dăcându-l: *ăferim*, Beid! NEC. 404: ieșind generalul [Nemșilor] din cetate, l'a îmbrăcat Vizirul cu caftan, dăcându-l: *ăferim*, slugă bună și creduță! AL. T. 342: (privind ghergheful) *ăferim!* frumos de tot! FIL. 54: *ăferim*, Dinicule, *ăferim!* să trăiesci, copilul meu! AL. 131: *Ăferim*, frate Ghemiș! Bine făcuși că veniși!

2. (luat ca subst.) bravo în semn de aprobare.

NEGR. I, 6: [dascălul] doborât sub grindina laudelor și a *ăferimilor* ... FIL. 191: lua un bun bacșiș însoțit de câțiva *ăferim* și bravo.

3. ironic, pentru fapte sau vorbe care merită des-
aprobare.

AX. 150: a dă năvală ienicerii și l'a prins [pe Carol XII], numai hainele îi erau crunte și l'a mai sgâriat un Turc lângă nas cu o sulită; așa cum a fost, l'a adus acelu ieniceri la Pașa, carele, cum a dă vedut pe Pașa, ridând, a început a-l dăce: *ăferim!* *ăferim!* adică bine m'ați chivernisit! NEGR. I, 305: *ăferim*, bun judecător am! AL. T. 831: el, *ăferim*, fétu meu!.. primesce blagoslovenia mea! p. 1658: el, frumos prefaceși lucrurile! *ăferim!* GLOS. 6: *ăferim*, popa Marin! ZANNE I, 423: *ăferim*, cocoș, cum te bat găinile! (proverb ironic despre bărbații care sînt sub papucii femeilor). TEOD. 544: *Ăferim*. cumnata mea, Greă mai e și palma ta!..

Var. (literară): *ăferin*.

VĂC. 294: am vedut că-l vine răspuns cu *ăferin!* și cu slugă credincioasă!

— **ĂFERIM** (pers. *ăferin*), bravo! parfait! c'est bien!
alb. bulg. sərb. mer. *ăferim!*

Prima din numeroasele interjecțiuni de origină orientală (§ 25), care, primitiv cu aplicațiune specială la Turci, a dă pătruns apoi în domeniul limbei comune, dobîndind în cele din urmă o nuanță ușoră de ironie optimistă.

afif a. ușurel la pungă, fără un ban (luat totdeauna în sens ironic), sinonim cu „tufă“.

AL. T. 146: ian privește bănărit de unde eram *afif* de parale! și pe tabla nimic, tufă! 530: tufă'n pungă, tufă'n buzunar, *afif!* BOGD. Com. 11: în trei anișori ș'o fiert totă comindarea, rămânând *afif*.

Forma „afif“ e proprie Moldovei și corespunde muntênului *iffiü*.

ISP. Rev. III, 319: este *iffiü*, lefter de parale! ORAȘ. II, 40: E de greutate și el *iffiü*.

— **HAFIF** (ar. *hafif*), leger de poids, agile; **HAFIFLI**, id. Vorba lipsesce în idiomele balcanice.

afiön m. 1. suc de mac alb, opiü.

TARIF 1792: *afionul* oca 7 $\frac{1}{2}$ bani. Isp. 374: Hoț-Impărat dete pázitorilor de bėut cāt poftiră... nu trecu mult și toți pázitorii fură coprinși de un somn sor cu mórtea... pasă-mi-te rachiul din butoiú era cu *afion*. Sev. 196: Frunză verde *afion*, La portița lui Scridon, Tóte paserile dorm...

2. bėutură din afion ce ameteșce creerii și dă trupul o amortéla trındavă.

VAC. 265: Sultanul Murat IV poprise cu iasac tutunul și *afionul*... CANTA. 186: Cehan Racoviță atăta era strășnic, că mănca *afion* diminéța și la vreme de chindii bea pelin cu urciorul și preste tótã ziua se afla tot vesel.

3. fig. amortire adíncă (efectul afionului).

AL. T. 617: Ghiftul (viindu-și în simțire)... s'a spart *afionu* la glasul teú.

-- AFION (ar. afiun), opium d. gr. ὀπίον (ὀπός, suc); alb. bulg. afion, serb. afitun, ung. afiom, ngr. ἀπὸν, mer. afioni: sp. afion, fr. afion „électuaire à base d'opium“.

Arabii aú propagat afionul prin India și Persia (unde se mănâncă acest narcotic) până în China (unde el se fuméză). Morfinomania, comună întregului Orient, e răspândită în Turcia prin tóte clasele societății: ea nu era ignorată la noi (§ 89).

***agă** m. 1. la Turci, titlu militar identic cu *agi*.

N. Cost. 115: aici în Iași aú venit și un *agă* de la Pórtă de la urdia Vezirului. M. Cost. 347: aú venit și un *agă* mare cu caftan de Domnie... Nec. 244: un *agă* a Vezirului, turc, ce era venit cu trebii împărătesci la Iași.

2. în vechime, generalul dărăbanilor și al întregii infanterii (în opozițiune cu Spătar sau comandantul călárașilor), dregătorie înființată în Moldova de Alexandru cel Bun; în Muntenia, Șerban Cantacuzino dete acest titlu comandantului unui corp de 4000 talpași și cazaci, întocmit din rămășițele dorobașilor. În acest sens, *Agă* corespundea lui Ienicer-agasi la Turci.

URECHE, 139: toemit-aú Alexandru cel Bun și boierii mari în sfat... *Agă*, ispravnic pre dărăban și pre tîrg pre Iași giuleț. MAG. IV, 285: Mihai-Vodă alése oști care era mai de folos și le puse cap pre Fărcaș-*Aga*...

3. mai târziu, funcțiunea militară ajunse o boierie pămînténa cu sarcina unui șef de poliție în Iași și în Bucuresci, atunci numit **Vel-Agă**, corespundénd lui Istambol-agasi la Turci. Insigniul seú era la început baltagul, de la Grigorie-Vodă însă fu înlocuit cu topuzul sau buzduganul. El priveghea incendiile și avea la ordinele sale cetele dărăbanilor, cazacilor și lefegiiilor. *Agă* visită tîrgul cu cântarul și cu falanga spre a controla pâinea și carnea și a pedepsi pe cei ce le vindeau lipsă

(„cu ocaua mică“), bătându-i la tălpi sau ținându-i de urechi în mijlocul pieței. Sub raportul ierarhic, Agă venia imediat după marele Spătar, comandantul general al armatei și în special al cavaleriei (ca în Moldova marele Hatman), ambii făcând parte din prima clasă boierescă; mai înainte însă, Agă nu era superior în rang Serdarului, a cărui însemnătate scădu treptat cu ridicarea rivalului său (Cant. Mold. 81; Sulzer III, 284 și Fot. III, 293).

COND. 1776, p. 78: o sută cinci-șeci lei pe lună *Vel-Agă*.

4. în cele din urmă, rang de boierie de prima clasă.

AL. Pr. 576: clasa întâia, numită grecesce Protipenda, fiind-că era compusă de cinci ranguri înalte: Logofeți mari, Vornici, Hatmani, Postelnici și *Agă*, cari singuri aveau dreptul de a purta barbe. AL. T. 429: poftim d-ta întâi. arhon *Agă*...

5. prefect de poliție (în prima jumătate a secolului).

AL. T. 1342: au năvălit în curte *aga* cu o cătă de slujitori; p. 1413: scrie tu ordinul de arestuire și dă hârtia în mâna *agăi*.

Vel-Agă avea un locțiitor numit *viț-agă*, órecum director de prefectură.

AL. T. 1381: caréta'i la scară cu șóse slujitori călări și cu *viț-agă*; p. 1397: ascultați raportul lui *viț-agă*...

6. și astăzi încă (popular sau ironic) polițaiu.

JIP. R. Sat. 206: șéde în poliție pitit după spatele *aghii*.

Sub raportul morfologic, *agă* face la genitiv *aghii* și la pl. *agăi*, iar femininul sună *agóie*.

ГРИЦА, 10: calescile cu masalale a spătarului, a *aghii* și a ispravnicului de Curte. AL. T. 1371: ușa boierului e deschisă pentru toți, fie *agi* ca d-ta, fie giupâni ca mine; p. 1436: de mâne n'ei mai fi *agóie*...

Agă, ca și Serdar, au fost înalte grade în oștirea pămînténă și fac parte dintr'o bogată terminologie militară împrumutată de la Turci (§ 68).

Românizarea vorbei prin strămutarea accentului s'explică dintr'un motiv de diferențiere semantică, forma originală *agá* (în compozițiune *agasi*) fiind anume rezervată spre a desemna pe un comandant sau ofițer turc (V. Partea II: *agă*).

Agachi m. 1. nume ironic de țigan (litt. coconăș).

CRĂS. I, 232: Agachi țiganul va cânta și încă 3 lăutari.

2. numele unui bon-vivant și bun băutor într'o piesă de Alexandri „Agachi Flutur“; de aci locuțiunea „înghite, Agachi!“ o invitațiune comică la bătut ce se aplică celui ce trage virtos la măsea.

AL. T. 199: înghite, *Agachi!* gâl... gâl... gâl... p. 237: ține [garafa] moș Corbule! și înghite, *Agachi!* de acum! p. 552: înghite, *Agachi!*... dușcă, băietele! p. 1006: ian veți-l cum chilesc... înghite, *Agachi!*

Sufixul diminutival e neo-grec (ἀγῆκι: corespunzând

turc. agağyk „petit seigneur”) și revine în câteva forme ibride (§ 23).

agesc a. ce ține de Agă sau de agie (de aci și **agiesc**).

N. Cost. 80: toți siimenii hătmanesci și cei **agesci**... AMIB. 164: Grigorie-Vodă având multă și frumoasă ôste... cu slujitorii de Curte și cu dărăbanții **agesci** și cu vînătorii și cu panțirii... COND. 1776, p. 78: polcovnicul **agiesc**, baș-ciaș **agiesc**, baș-bulucbaș **agiesc**, bulucbaș **agiesci**... Doc. I, 584 (alaiu 1784): cazacii **agiesci** pedestri cu stégurile lor... căpitanii **agiesci** pedestri înarmați cu tacâm curat.

Brésla **agescă** coprindea cazacii **agesci**, vînătorii **agesci**, căpitanii **agesci**, ciaușul **agesc** cu logofétul **agesc**, în frunte cu Vel-Agă care pășia înaintea alaiului domnesc (§ 51).

agie f. 1. rangul de Agă (ca funcțiune militară).

Kog. 211: un boier Costache Purice ce fusese și Agă aice în Iași... îl miluise Domnul seú [Ión-Vodă] cu stărostia Focșenilor, după ce-l scóse din **agie**. CĂPIR. 360: pre Ivașco, fecior Banului Gheorghe, l'aú mazilit din **agie**... și aú făcut pre Mateiú Cantacuzino Agă mare.

2. dignitatea de Agă (ca titlu de nobleță).

M. Cost. 650: pre feciorul lui Ghica Vornicul boierindu-l cu **agia**. GHEORG. 290: Grigorie-Vodă aú suít **agia** după Vel-Comis.

3. se dicea de partea centrală a orașului București de sub dependența lui Vel-Agă, în opozițiune cu mahalalele ce țineau de marele Spătar.

Doc. IV, 349 (d. 1793): 6 baui apa sacaua în tîrg în ocolul **agiei**, iar în ocolul spătăresc la mahalale 9 bani.

4. prefectura poliției, poliția însăși. Ea se compunea dintr'un logofét de **agie**, un ciauș și un stegar, un polcovnic de vînătorii și un căpitan de Nemți, un buciucaș și un trîmbițaș, doi bulubași, doi bairactarii și doi odabași cu 45 de neferi (Fot. III, 306).

Doc. I, 549 (alaiu 1784): stégul **agiei** purtând stegariul **agesc** i călăreții cu praporele. NEGR. I, 29: panțirii isprăvniciei, darabanii **agiei**, aproșii vorniciei. AL. T. 410: arhon Sêrdar!.. ridică tótă **agia** în picidre; p. 450: aú adus de la **agie** vr'o doi epistați, ca să sađă la ușă; p. 1013: mă îngrozesc pe tot césul de a da jalbă la **agie**.

Var.: **hagie**.

Doc. VIII. 106 (d. 1799): cu hotărîrea d-tale, vechile al **hagiei**, să fie oprit: p. 119 (d. 1801): poruncim d-tale, biv-vel Bane Caragea, epistatule al **hagiei**...

Aguș m. numele unui vitez turc „Aguș al lui Topală“ în baladele oltene și bănățene (Etyim. 540).

agiamiu a. (în Mold. **agemiu**) 1 novice, fără experiență.

CAL. 1875, p. 10: împératul a fost dovedit în istețime de către un tînr **agiamiu**. OD. III. 9: eú mă pricep cam tot atâta (la vînătore) pre cât se pricepea vestitul **agiamiu**. JIP. R. Sat. 24: să arăt **agiamilor** că pe un om nu-l cunosci de loc după vorbe

2. începător, în graiul jucătorilor.

Isr. Juc. 79: cel mai giolari fac arménul cât róta morii, cel mai *agiamii* îl fac mai mic. IANOV Conv. VII, 313: la cărți sînt blând cu tótă lumea, mai cu sémă cu *agemii*. GHICA Rev. N. II, 173: slugile scoteau din brîu câte o pereche de cărți soióse... și spélaú pe *agiamii* de parale.

3. se díce de un tînér cam naiv cu femeile.

KIK. III, 163: Dorache era un agramatos, un *agiamii* în chestie de femei.

— AĜAMI, apprenti, novice, ignorant (mazette, inhabile au jeu) d. ar. 'agemi, étranger, non-arabe, grossier, stupide; bulg. serb. aĝamiia „Persan și novice“; ngr. ἀτζαμής. La adică vorbind, *agiamii* însemnéză cel ce vorbește o limbă alta de cât araba, decí ignorant, barbar. Arabii din Spania numiaú limba spaniolă „al-aĝamiya“, litt. străină, iar Spaniolii dedeaú acest nume (aljamia) castilianeii corupte și amestecate cu vorbe de ale Moriscilor: deasemenea, sp. algaravia. litt. araba, însemnéză „baragouin, galimatias“ din caúsă că limba Maurilor, nefiind înțeleasă de Spanioli, le făcea impresiunea unui șirtemărgărite saú vuet nedeslușit de glasuri (Dozy, 119 și 145). Analogia cu βάρβαρος nu este mai puțin instructivă.

aiar n. 1. controlarea și regularea oficială a măsurilor și a greutăților.

COND. 1776, p. 39: pe tot anul să fie dator acel ce va avea miluire acest venit al cantariului, să facă *aiar* cantarilor, adică să le îndrepteze. KIK. III, 198: gradația limbei cântarului a făcut'o servindu-se de cântarul de la stână cu *aiar*.

2. pendulă ce lucréză mersul unui orologiú (Glos. 11).

3. expertisă prin care se fixéză prețul obiectelor de consumațiune, sinonim cu „cișniú“.

Doc. II, 296 (d. 1791): pentru carne să faceți *aiarul* cel cuviincios... să socotiți câte cât se cuvine a se vinde ocaua de carne de către măcelari

4. fig. regulă, model.

JIP. Sufer. țăr. 11: *aiar* de patriotism, cărmă și stea călăuzitoare.

— 'AYAR (ar. 'iyar), exactitude d'une mesure ou d'un poids contrôlé et conforme au patron; bulg. afar (mérka), ngr. ἀγίαρ.

Vorba, răspândită odiniórá în Muntenia și în Moldova, începe a dispăre sub influența noúei sisteme de măsurí și greutatei, sórtă ce a lovit și pe „cișniú“, nu însă și pe „cântar“ (§ 93).

aláciú a 1. pestriț, bălțat (de vite).

MARIAN I, 124: Nouă cirede de vaci, Tóte cu viței *alaci*.

2. fig. felurit, amestecat.

MARIAN, Descânțece, 30: Asta-i lumea cea *alace*, Face omu cum fi place...

—ALĂÇA, bigarré. Vorba, fiind specială Bucovinei, se trage de la Tătari; etimologicesce identică cu cea următoare, diferențierea accentului indică deosebita lor provenință (§ 22).

alagea f. 1. stofă de mătase vărgată.

TARIF 1761: *alagea* de Misir, *alagea* de Halep, *alagea* Șam. TARIF 1792: *alagele* de bumbac, *alagea* rusescă lată, *alagea* ghermesit de Țarigrad, *alagea* de maniță. DION. 182: *alagele* și șamalagele și alte mărfuri. MELCHIS. Roman. II, 129: o citare i un șal *alagè*.. s'au dat lui Tóder cântărețul. VULP. 54: Voine, drăguța ta, Pórtă rochea *d'alagea*.

Var.: **halagea**.

ETYM. 669 (d. 1739): orariu de *halagea* vechiú. TARIF 1792: taclit *halagea* de Halep.

2. ceva în șir: rost, înlanțuire (cf. pânză, șiritenie).

DELAVER. Sult. 216: dar tu? când ne-întinde *halagéua* nunții?

3. fig. înșelăciune, în locuțiunile „a păți o *alagea*, a căpêta *alagéua*“, a fi amăgit sau păcălit.

ISP. 12: nimeni nu s'a putut atinge de împărăția mea fără să-și capete *alagéua* și fără să se ducă rușinat. ID. SN. 77: să pață vr'o *alagea*...

Sensul figurat e propriu limbii române și pare a se raporta la daraverile nu tocmai oneste cu stofele de mătase (cf. totuși Etym. 670).

— ALAĞA, nom d'une étoffe de soie rayée qui se fabriquait principalement à Magnésie Barb. (litt. bigarré, dimin. d. *ala*, moucheté de plusieurs couleurs); bulg. serb. rus. *alağa*, pol. *halağa*, ngr. *άλαντζάς*, vêtements muliebris pars superior (Passow). V. șamalagea.

Prima din numeroasele stofe de mătase fabricate în Orient (§ 86) și cari serviau la confecționarea vestmintelor luxoase ale boierimii noastre din trecut.

alaiu n. l. (sensuri arhaice) termen tehnic militar.

1. ordine de bătaie, trupe în linie. Intocmirea oștirii turcești era cea următoare: avangarda sau ciarcagii, în frunte, serdenghesdii cari dedeau mai întâi foc, apoi ienicerii, artileria cu topcii și gebegii, după cari venia marele Vizir cu segbanii și cu cavaleria, cortegiul Sultanului înconjurat de bostangii și de spahii, apoi carele cu haznale și cu zaherele (Cant. Ist. ot. 309).

CANT. Ierogl. 7: *alaiu*, petrecanie, tocmală de óste, șicuire. M. Cost. 488: oștile în tocmelă, cum dăc la Turci *alaiu*.

2. trupă, regiment, escadron.

CANT. Ierogl. 72: cu dobe și cu surle, *alaiurile* șicuind... N. Cost. 25: Vezirul au început a scóte urdiile, apoi și óstea. cineși după orînduiala sa, cu *alaiuri*.

3. paradă militară turcească (mai ales cu ocasiunea pornirii la război sau la retragerea după luptă).

DASC. 410: den ieniceri se aleg mai de frunte spahi-oglanii, până la 3000, cari merg denadirépta Impératului, denastânga 3000 de silihtarî...; după aceştia 5000 de olafani, aşijderea denadirépta Impératului şi alte 5000 denastânga...; după aceştia cei de apoi merg, cari se chiamă cărăpişi; 200 sau mai mulţi merg, ce se chiamă mutafaracale; după aceştia merg 30 de cauzilarî, cari, deschidând calea Impératului, şi opresc năvala de la Impératul... După aceştia merg mai aproape selaşii cari pörtă arcele pre umér, cu cămeşi albe până jos, de se vèd de subt haine, şi în scufii, până câte 200 de óste; şi denainte şi denapoi sînt şi paici, până la 100. N. Cosr. 452: Purcesul Turcilor de la Astrahan într' acest chip s'au tîmplat: Septemvrie 12 (1566) de dimineţá, pre obiceiul lor, au trîmbiţat şi îndatá s'au pornit agárficul lor cu cămile şi cu catîri; şi a doua óră trîmbiţând, îndatá se porniră cu rînduială ca acesta: întâi spahiil, în câteva stoluri; apoi după dînsul mergeau tunurile şi gebhanaua; şi în ambe părţile mergeau şiraguri de cămile şi de catîri. şi caii în povod ce duceau zahara; apoi ienicerii, unii călári, alţii pedestri, cu sineţe; după ienicerii mergeau solacii cu arce, ce pörtă cauce în cap, cu sîrmă cusute, de páslă, albe; după solaci duceau câlva cai în povod a Sarascherului óştii, cu podóbe frumoşe fórte; după povodnici veniau sangiaşaşi; iară pre urma lor venia Sarascherul şi după dînsul un prapor mare de códe albe de cai iscusit tocmit; şi pe urmă veniau trei stéguri mari roşii de taftá, învélite, care numai la bátaie le desvólesc de tot şi le pörtă ciauşii Sarascherului... de pe óşti. După acele stéguri venia tabulhanaua; după tabulhana veniau opt stéguri flesce-care într'alt fel de ilóre; după stéguri, un buluc mare de spahi; iară pe de laturi mergeau ciauşi, de nu lásaú să se apropie de acel beglerbeiu, ce era mai mare pre óstile turcesci. BELD. 442: Vineri au trecut Impératul la gianie cu *alaiú*.

4. În special, pompa militară cu care se primia Domnul nou numit (Dómna sau alt personaj important) la intrare în capitala ţării. Un *alaiú* domnesc se alcătui astfel: după stégul catanelor de ţară veniau diferitele corpuri militare indigene, pedestrime, călărime şi artilerie (representate prin brésla agéscá, hátmánéscá, spátărăéscá şi armăşéscá), cea din urmă însoţită de insigniile domnesce şi constituită din ósteni numiţi mataragi, saragi, delii, tufecii, ciohodari, fustaşi şi satiri; apoi veniau boierinaşii Curti şi iedecli, cortegiul încheiându-se cu mehter-başa şi trupa-i de musicanţi străini (§ 51).

N. Cosr. 74: intrat-au Nicolai-Vodá în Iaşi cu mare pohfalá, cu *alaiú* împératec şi cu iscusite podóbe: 89: au sosit Dumitraşcu-Vodá la Iaşi în scaun... i-au ieşit boierii ţării şi cu slujitorii şi cu tabulhanaua ţării de-i au făcut *alaiú*, după obiceiú: Koo. 231: la Iaşi i-au ieşit lui Scarlat-Vodá toţi boierii înainte la Şanta cu mare *alaiú*, aşijderea şi giupânesele înaintea Dómnei, intrând în Iaşi cu mare pompá. Ax. 139: sosit'au acel sol leşesc în Iaşi... şi-i au făcut Nicolai-Vodá *alaiú* frumos precum se cade, trimiţând înainte boieri şi

slujitorii... NEG. 209: când Hatmanul Buhuș a venit de la ôste la Iași, Dimitrașco-Vodă făcându-i-a mare cinste și *alaiu*, cu toți slujitorii Curții, cu dobe, cu surle, ca unui Hatman ce era vestit. AMIF. 170: într'acest an i-a venit lui Grigorie-Vodă și caftan de înnoirea Domniei de la Impărăție și a trimis pre fiul său Scarlat Beizade cu toți boierii și cu *alaiu* înaintea caftanului sub Galata... GHEORG. 315: Mitropolitul cu Domnul, cu Beizadelele și cu totă boierimea ies la Iordan cu tot *alaiul*. AL. T. 47: căți Domni cu *alaiu* am purtat când se suiau pe scaun. OD. I, 71: Mihnea se coboră cu *alaiu* din Curțile domnesci. GANE I, 11: toate ușile și ferestrele se deschideau înaintea *alaiului* domnesc. GHICA, 501: la *alaiuri* boierii cei mari mergeau călări pe cal arăpesci. ISP. 36: ostașii se gătiră ca de *alaiu*. TEOD. 45: Deci marele Crai, Viind cu *alaiu*...

II. (sensuri moderne) în afară din sfera militară.

1. cortegiū, suită numerosă.

AL. T. 503: când ieși la primblare, ai *alaiu* pe lângă trăsură. FIL. 96: îl petrecea până la locuința sa cu *alaiu* domnesc. PANN, 173 (prov.): umblă pe drum cu *alaiu* și în casă n'are mălaiu. ISP. 116: petrecu pe cerb cu mare *alaiu* până afară din oraș.

2. în poezia saū în prosa populară, când e vorba de un cortegiū nupțial.

TEOD. 654: Dacă nunta se gătia, Tot *alaiul* se 'nșira... ȘEP. I. 11: Ea-I mirăsa unui Crai. Ce se plimbă cu *alaiu*... STANC. 277: după aia aū făcut nuntă cu *alaiu* mare.

3. convoiū mortuar, procesiune solemnă.

ISP. 352: întimplându-se împăratului să-I moră feciorul, îl îngropă cu mare cinste și *alaiu*. OD. I, 108: după tînguioasa familie *alaiul* se prelungia cu toți ômenii casei. GHICA, 386: îl așeză în sicriū și pornesc cu popi și cu tot *alaiul* prin țîrg. DELAVR. Parasiții, 194: Léna l'a îngropat cu *alaiu* mare: de ce popi, archiereu, oranist, colivă... TEOD. 581: și cu *alaiul* ce 'și avea, Până la grópă 'l petrecea.

4. se dice ironic de o glótă ce face gălăgie.

ISP. 179: zăvoii, cum vedură *alaiul* cu care venia fata sārăcului, se repeziră la dînsa. PANN, Moș-Alb I, 8: Făcându-i *alaiu* toți cîinii cu lătratul dinapoi...

Var.: **halaiū**.

CĂPIT. 307: Constantin-Vodă s'aū gătit cu *ha'aiu* mare de aū ieșit înainte Turcului; 357: Antonie-Vodă aū venit în țară cu toți boierii și i-aū făcut *halaiū*, după cum se cuvine Domnilor. DION. 167: Nicolae Caragea intrând în Bucuresci cu pompă mare și cu *halaiū* și șe-qlënd în scaunul domnesc, venit-aū totă boierimea de-i s'aū închinat și i-aū sārutat mâna; 169: cu ce țeremonie, și cu ce *halaiuri*, și cu ce cinste și dragoste i-a întîmpinat împărătesa... R.-Cod. 254: Când 'ți mai ceream mălaiū, Mă luaī cu cîinii în *halaiū*...

— ALĂY, troupe, régiment, escadron, ordre de bataille, parade (d'un régiment); procession, cortège, pompe solennelle, cérémonie: foule, réunion; bulg. alai „serbătóre“, serb. alai „trupe de soldați la paradă“, ngr. λάλι, cortegiū, mcr. alaiū „glótă“.

O formă scurtată **laie** „cétă, în special de țigani“,

de unde *lăieș* sau *lăieț*, țigan de laie (Carag. II, 5: se ia vagabonți *laie* după d-ta: Stanc. Gl. și Pov. 73: țiganul când se muta cu *laia*; Bogd. Pov. 59: când ajunse *laia* în fața ispravnicului) există și în mcr. laie „cătă în genere“, derivată din *alaiü*, a cărui formă aferesată revine la Dionisie (88: aducând pe capigiü cu *laiü* la divan-saraït).

Termin primitiv din sfera militară, *alaiü* și-a lărgit sensul în limba comună, încalcând, ca o serie de expresiuni analoge (§ 28), în domeniul metaforic. Accepțiunea militară a rămas singură dominantă în compozițiunii (V. Partea II: alaiü-beiü, alaiü-clauș, alaiü-top), cari n'au ajuns niciodată populare. Aceiași evoluțiune semantică au încercat o sinonimele neologice: *paradä* (primitiv termin de maneij, apoi revistă militară, iar în urmă fală, lux) și *pompä* (primitiv procesiune, apoi mândrețe sau splendóre). V. dandana și saltanat.

alișveriş n. 1. neguțatorie (sens eșit din us).

COND. IPSIL. (1796): ispravnicii să nu facă nici de cum *alișverişuri* și tovărășie cu locuitorii. COND. 1813, p. 386: locuitorii 'și pot face negoțului și *alișverişul* cu cel mai bun preț.

2. daravere, vânzare, târguială (sens în genere obicînit): „a avea (face) alișveriş“, a vinde mult: „a face cuiiva alișveriş“, a cumpăra de la dînsul.

AL. T. 26: vrei să-mi faci ceva *alișveriş*? 143: nu-î *alișveriş* nici de o lețcae în piață. JIP. R. Sat. 142: să facă *alișveriş* la cărciumarii de peste drum de cazarmă. MARION, 41: untura se vinde ca pâinea caldă, așa *alișveriş* face. ORĂȘ. II. 69: aide, fă-mi *alișveriş*.

Var.: **alijveriş**.

COND. 1776, p. 15: cu acele cantare să-și facă *alijverişul* bacalii. AL. 59: (d. 1821): să-și caute fiecare meseria, negoțul și *alijverişul*.

— ALYŞ-VERIŞ, commerce (litt. luare-dare, d. almak „prendre“ și vermek „donner“); bulg. alyžveriş, serb. alișveriş, ngr. ἀλιζβερισ: mcr. alizverisi. V. iliș.

După „alișveriş“ s'a modelat equivalentul **daravere** „afacere“ (Al. T. 1393: *daraverile* lor nasc o sumă de proțesuri; Pann, 93: *daraveră*; Jip. 68: *daravelä*). Terminul nu-î de cât o simplă adaptare lexicală după elementele constitutive ale vorbei turcesci cu conservarea particularității sintactice originale (lipsa raportului copulativ: cf. *doit et avoir*, *Soll und Haben*), întocmai ca albanezul dănămarăia „negoț, afacere“, litt. dare-luare. Mai adăogăm că vorba „daravere“ trecu de la noi la Turci (§ 16).

Vorba face parte dintr'o serie numerosă de terminii orientali relativi la comerț (§ 104).

altingic n. numele moldovenesc și dobrogén al flórei „conduru-Dómnei“: se mai aud și var. **altingea** (Bîrlad) și **altanic** (Constanța). V. Etym. 929.

— **ALTYNĜYK**, chrysanthème (litt. „aurel“ d. altyn „aur“). Variantele presupun forme secundare: ***ALTYNĜA** și ***ALTYNLYK** (altynnyk), cari lipsesc în dicționare.

Vorba face parte din bogata nomenclatură botanică de origină turcésă (§ 102).

amà! int. de mirare, unită cu ironie sau dispreț.

AL. T. 128: vè închipuiți pe mine îmbrăcat husăresce... *amà!* frumos m'a prinde! 462: iar o leșinat... *ama!* ha! frumos îi ma șede! 950: ian priveșce socru pentru Adela... *ama!* cap de cuc! 1276: țî-aù intrat în cap gârgăun!... vrei s'agiungî senator!.. *ama!* 1376: *ama!* ai vorbit de te-ai pripit! FIL. 186: *ama* cap și la Banul!

— **AMMA** (ar. emma), mais; bulg. serb. ama, mcr. ama, ngr. *μά.*

aman! int. 1. îndurare! strigătul Turcilor învinși în război și implorând cruțarea vieții.

Ist. 1715, p. 122: dragomanul, vèdënd nevoia, și-aù pus mahrama în grumaz și aù început a striga *aman! aman!* NEC. 342: spuind Impératului cum aù încungiurat pre Moscali, cât nu mai aveau nici o putere, numai ce strigaù *aman!* DION. 172: se sparge ordia Turcilor, cai se duc în lume sberând și Turcii căduți țipând *aman! aman!* AL. 79: *Aman!* et [Tătarii] cu toți răcnea și din fața-i toți peria TEOD. 300: Turcul țice *aman! aman!* Eù îi trag cu al tufan. CARANF. 43: Paloșu odată 'nvirtia, Turcu bolan țis'a *aman!*

2. de aci locuțiunea „a cădea cu aman la cineva“, a implora grație, a cerși îndurare.

DRĂGH. I, 179: Aron Vodă aù cădut la Vezirul cu *aman*, să nu-l scótă din scaun...

3. (ca subst.) nevoie extremă, ananghe:, a ajunge (a fi) la aman“, a fi redus la extremitate.

SEV. Pov. 34: boul de vèdu că-l la *aman*. dèdu băiatului o basma. EMIN. 39: Filosof de aș fi. simțirea-mi ar fi vecinic la *aman!*

4. exclamațiune de spaimă mortală.

AL. T. 646: Vai ș'*aman!* Vai ș'*aman!* L'am vèduț pe lipovan!

5. exclamațiune sentimentală în doine (§ 41).

SEV. 287: Frunză verde și un lipan, Ah, *aman! aman! aman!*

6. (ironic) spre a cere iertare.

DUM. 21: cam despre diua ne pomonim în Bucuresci cu un ramăt de stupa! amestecat cu vai! și un chiloman împărtășit cu *aman!* AL. T. 384: umflați-l pe sus și-l puneți în scrînciobul ăsta, de-l învîrțiți pân'ce a țice *aman!* Cr. II, 57: ia acuș te scarpin... de-l țice *aman*, puile! când el scăpa din mâna mea.

— **AMAN** (ar. eman), grăce! pardon! ah! oh! alb. bulg. serb. mcr. aman, ngr. *ἀμάν.*

Particulă caracteristică ca și altele de acéstă categorie (§ 25).

amandea! int. gata la năvală, busta!

AL. T. 204: *amandea* la scară! 723: cum om zări Rusaliile, *amandea* pe ele! 1006: dos la față și *amandea* la moș Miron? CR. II, 113: eă *amandea* pe ușă afară plângend. Sev. Pov. 114: îndată *amandea* la sabie.

— **AMADÈ** (pers.), prêt, préparé. Vorba se aude numai în Moldova și lipsește în celelalte idiome balcanice.

amanet n. 1. obiect depus ca garanție, zalog.

BELED. 348: sâraciil ce avea prin casă mergea, punea *amanet*... COND. CALIMAH (1812), § 527: dritul *amanetului* se întinde asupra tuturor părților lucrului amanetat. COND. 1813, p. 394: puindu-se drept *amanet* pentru siguranța împrumutătorului adaosul acestui vinăriciă... AL. T. 556: am pus *amanet* tot ce aveam; 1539: ađi fți iè o vacă *amanet*, mâne bou... FIL. 249: ia Conдика de *amaneturi* și trece banii boierului... GHICA, 409: lăđile gemeaă de scule, șaluri și argintării. tot *amaneturi* de pe la boieri. JIP. 108: vè împrumutăm, da puneți-ne *amanet*, zalog, orî moșiile, orî sarea, orî venitu nației.

2. persoană lăsată drept garanție, ostatic.

IST. 1715, p. 70: pe dînsul l'am oprit acolo *amanet*. KOG. 225: Hatmanul ađ chemat un mîrzac, đicendū-i: am un *amanet*, ca să-ți dau [e vorba de Spătarul Stavarachi], dar voiū să-ți pul capul și *amanetul* din mână să nu-ți dal. GHICA. 283: Kiciū Bozzari și Ali-Pașa fusese siliți să-și dea copiii *amanet* unul altuia.

3. garanția însăși, depositul făcut.

Doc. III, 419 (d. 1790): să pul d-ta la Divan ca un *amanet* tal. 2000, să stea în păstrare, ca când se va face vr'un cusur..., să răspundți cu acest *amanet*.

4. fig. ceea ce s'a dat cuiva în păstrare și pază.

UR. VI, 443 (d. 1774): îndurare către *amanetul* ce mi s'aú încerdințat de la Țiitorul-a-tôte mai virtos asupra raielii... COND. 1802, p. 313: raiaua ce-mi este dată *amanet* de la Domnul Dumneđed.

Var. (literară): **emanet**.

ZIL. Rev. III, 69: alții puseră *emaneturi* case, vii, moșiil.

— **AMANET** (ar. emanet), dépôt, objet confié en dépôt, charge de confiance ou d'honneur, ôtage: alb. bulg. serb. amanet, ngr. ἀμανετ: (și ἐμμανετ), mcr. amanete „dar și gaj de iubire“.

Ca și alți termini juridici (§ 71), *amanet* a căutat să suplinescă pe „zalog“, care figurază în vechea legislație (Pravila Mateiū Basarab: unelte saú *zálóge*) și, la rîndul seú, tinde în parte a fi înlocuit, mai ales în orașe, de neologismul „îpotecă“.

amanetez v. a pune amanet, a ipoteca.

AL. T. 1271: dece mîl de galbeni *amanetași* în moșióră.

Formație verbală directă (§ 26), ca și ngr. ἀμανετῶω.

Forme juridice eșite din us: **amanetar**, cel ce primește amanet (Cond. Calimah, § 604: creditorul *amane-*

tar) și **amanetator**, cel ce pune amanet (Cond. Calimah, § 600: învoirea *amanetatorului*).

* **ambriböiü** m. numele moldovenesc al coraba-tichii (*Centaurea*) și colórea mohorită a acestei flori. D. Hasdeü (Etym.) citéză 2 texte de la sfîrșitul sec. XVIII, adăogând că vorba pare a fi dispărut din graiü.

— **AMBER-BÛI** (ar.), centaurée, litt. qui répard l'ondeur de l'ambre (dicționarele dau numai sensul literal); ngr. ἀμπερμπούι.

anason m. 1. plantă aromatică (*Anisum*).

TARIF 1792: *anasonul* de oca 1 ban, *anasonul* cântar 15 banl.

2. rachiü făcut cu anason.

DION. 224: rachiü prost 70 parale ocaua, iar *anason* 3 lei și 4 ocaua. OD. I, 84: rachiurile de sacáz și de *anason*, de Chipru și din Anadol. FIL. 80: o sticlă cu *anason* de Chio. JIP. 44: *anasonu*, simio-tica și vutca sînt scumpe.

Forma „anason“ circulă în Muntenia, în Moldova se aude **anison** (alătura de [h]ános).

TARIF 1761: *anison* cantarul 110 banl. UR. XXII, 301 (d. 1826): *anisonu* ce se face aici în țară.

— **ANASON** (ar. anisun), anis d. gr. ἄνισον; anason-rakisyy „eau-de-vie anisetée“; bulg. sêrb. anason și anison, ung. ánis.

Accentul pe ultima indică o provenință orientală directă a vorbeii: formele cu accentul pe prima silabă (mold. hános și ònos, ardelen. ániș) derivă de la un intermediü maghiar.

antep n. varietate de vișin din al cărui lemn plăcut mirositor se faceău ciubuce.

FIL. 17: ciubuce de *antep* și de iasomie.

— **ANTEP**, Prunus mahaleb; rut. antypka „lemn de lulele“. Sinonimul occidental mahaleb „bois de Sainte-Lucie“ e tot de provenință orientală: ar. mahlab, id.

anteriü n. 1. haină boierescă lungă ce se punea de-a dreptul peste cămașă și d'asupra, încingându-se cu brîul saü taclitul, îmbrăca giubéua.

N. COST. 32: aü grijit Dómna banil tofil, tot galbenl de aur prin *anteree* cusuși. CÁPIT. 355: l'aü pus pe Stroe Vornic într'un car cu doi boi, numai cu *anteriul* și cu nádragil... NEGR. I, 16: coconașul purta un *anterea* de suvaia alb. FIL. 26: bătrânul boier îmbrăcat cu *anteriü* de atlas vișiniü; 263: el intră în biserică numai în *anteriü* și în fermenea, căci giubéua și-o scosese din cauza marei călduri. GHICA, 501: *anteriile* erau de ghermesit, de citarie, calemcheriü, cutnie, selimie saü sevaiü.

2. haină analogă la femeii, un fel de ilic.

Doc. III, 613 (d. 1789): rochea de materie cu *anteriul* ei, rochea de bogasiü fără de *anteriü*; II, 403 (d. 1790): o roche de atlas verde

cu *anteriul* ei și cu gure de hir. UR. IV, 134 (d. 1792): un *antereț* femeesc de alăgea subțire cu adaos de astariu.

3. haină de casă sau halat.

UR. XVI, 275 (f. de z. 1797): două *anteree* de maltin pentru nopțe. FIL. 233: pe la 12 césuri se desbracă de hainele sale și se îmbracă cu *anteriul* de nopțe al coconului.

4. haină lungă până jos, de la cefă până la glezne, purtată sub giubea până în timpul din urmă (și în parte încă obișnuită) de preoții bătrâni, de țigani lăutari și de lăieși, precum odinioară de haiduci.

AL. T. 910: ți-âr ședē de o mie de ori mai bine cu mondir în spinare de cât cu *antereu* ăst de lăutar. CR. II, 24: Popa Buligă... 'și pune pôlele *antereului* în brîu... TEOD. 563: *Anteriul* haiducesc. Arme de sânge turcesc.

5. haină țărănească lungă până la brîu, cu mâneci strîmte la margine, încheiată de sus până jos cu un rînd de nasturi și înflorată la piept, guler și mâneci cu găitane de diferite culori.

JIP. 32: ghebile, itarii, zechile, zăbunu, *antiriū*... 80: are hinu pē el zechie, *antiriū*, zechioiū. cojoc cu bumbi și sarică de-l trebuie. DR. MANOL. 85: toți țărani pōrtă, mai ales pe timpuri frigurose, o haină ce acoperă pe toate cele-lalte, numită diferit în deosebite părți ale țării: ghebă, haină, șubă, dulamă, suman, *antiriū*, zeghe, vinghercă, cojoc și ipingea.

6. zăbun lung până peste genuchi ce pōrtă țăranele din județele Vlașca, Teleorman, Ialomița, Brăila (Dr. Manolescu, 232).

7. (ironic) caftanul purtat de unii ovrei bigoți.

STĂNC. B. și Sn. 24: avea ovreiul pe el un *anteriū* lung și soios. ID. Gl. și Pov. 85: doi ovrei cu *anteriile* eșite de sōre și murdare.

Vorba mai figurază în două proverbe, cari ambele circulă în Moldova: cămașa e mai aprōpe de cât antereul (Negr. I, 249) și „antereul lui Arvinte“ (AL. T. 824); primul e luat de la Turci (§ 37), iar al doilea e de origină literară (cf. Etym. s. v.).

În privința morfologică, observăm că forma veche, și ađi încă populară în Muntenia, e *antiriū*, că în Moldova se aude *antereū* și că a treia formă (muntēnă) *anteriū* e cea mai literară.

— ANTERI, petite tunique qui dans l'ancien costume se portait entre le vĕtement de dessous et le kaftan Barb.; bulg. sĕrb. *anteriā*, ngr. *ἀντήρι*.

La Romāni din Macedonia *anteriū* sau *andriū* (numit și *săū*) e o cămașă lungă și vĕrgată de bumbac, înfașurată la mijloc cu șerparul în care negustorul armān

pune o călimară cu cotorul lung: peste anterior el îmbracă apoi o manta de postav sau o blană (Weig. I, 264).

Anteriul a fost purtat succesiv de toate clasele vechii noastre societăți, de la boier până la țigan, și-a găsit în cele din urmă un refugiu la țăran, a cărui îmbrăcăminte (§ 100) reflectează câteva din bogatele splendori ale costumului boieresc din trecut.

***anterlic** n. bucată de stofă pentru un anterior.

TARIF 1761: *anterlicuri* bune de unul 90 bani.

— ANTERILYK, id. : sêrb. anteriluk.

Arâp m. 1. în vechime, la cronicari, Arab, sinonim cu arhaicul „Agarén“.

N. Cost. 72: curînd s'aû rupt din mâna lui Traian *Arapii* și Agărenii. M. Cost. 284: Sultan Osman 'și așeqlase gândul să stingă pre ieniceri și să facă slujitori *Arapii*, carii stătuse la Hotin mai tare la război. VĂC. 260: Sultan Selim I bătui și pe *Arapii* și le supuse țările arăpesci și Meca.

2. ađi în graiul popular, Negru sau Negritén, sinonim cu neologismul „Maur“.

CANT. Ier. 89: la pâr creță ca *Arapul*; 222: pelița *Arapului* a se înalbi nici cum nu scie. Isp. 107: se pomeni cu doi *Arapii* negri ca fundul ciauului. AL. 106: Cel cu chipul de *Arap*, Buzat negru, ras pe cap.

3. gialat sau gâde: calăii, trimiși de Pörtă să stranguleze pe Domnii căduți în disgrație, erau *Arapii* cu înfașșarea fioroasă.

DION. 196: capegiul iscusit și măiestru a tăia pe cei mari cu cumpătare [trimis să omóre pe Hangerliu].. aû plecat luând cu el un *harap* gróznic la chip și mare, cu îndrăznélă laucidere, buzat la gură...

4. tot prin influența orientală, se explică rolul ce *Arapul* jócă în basme, ca uriaș și ca doftor vestit: ca uriaș, el înglute oștiri întregi; ca doftor, el aduce împerătesei buruieni de facere.

Isp. 107: inelul acesta are darul ca, uitându-te la el și dorînd, îndată se va înfașșea înaintea d-tale doi *arapi*, cari vor face ori-ce le vei porunci; 112: într'o đi veni la împératul un *arap* buzat și-i đise:... am adus buruieni pe care, cum le o bea împérătésa, rămâne grea; 193: *arapul* meû avea darul de a înghiți o oștire cât de mare, când sorbia odată și apoi o da afară ca și mistuită; 238: la masă le slujia doi *arapi* îmbrăcați în nisce haine foarte scump împodobite.

5. nume dat la țară căinilor negri și, în orașe, epitetul omului sméd la față și în special al țiganului.

ȘEP. III, 36: când cineva vrea să bațjocoréscă vr'un țigan, îi đice vorbe de acestea: faraóne! cióră! cioroiule! *harapule!*..

Var.: **harap**.

DION. 196: *harapu* aû sărit repede în spinarea lui Vodă [Hangerliu] puîndu-i lațul în gât. SEV. Pov. 134: aprinde luminărelele și când cole iesé un *harap* înainte đicéndu-i: ce poruncesci, stăpâne? BUR. 107: *Harapul* ciudatul, Căinele spurcatul..

— ARAB, arabe; en ture vulg. nègre, noir; bulg. serb. mcr. alb. rus. rut. arap (și harap), ngr. ἀραπής. Vorba a produs o bogată familie de forme derivate cu ajutorul sufixelor -esc, -ilă, -ime, -ină, -oică și -ușcă, în privința cărora cf. § 23.

arălesc a. 1. în vechime, ce ține de Arabia, arab.

M. Cost. 283: mormîntul lui Mahmet ce este în țara *arălescă* aprópe de Marea Roșie. Nec. 419: Constantin-Vodă aŭ mai făcut școlé de învățatură, lătinesci și *arălesci*... CANT. Ier. 131: flete-care candilă ô ocă de aur *arălesc* trăgea. Pop. 186: Patriarhul Silvestru făcut'aŭ și cărți bisericesci pravoslavnice cu slove *arălesci*, tipărindu-le aicea în țară. TEOD. 541: Cu mahmudele turcesci, Cu rubiele *arălesci*...

2. originar din Arabia, când e vorba în special despre caii de rasă arabă.

GANE I, 10: o caretă trasă de 4 cai negri *arălesci*. GHICA, 320: avea un armăsar *arălesc*, cum n'am vădut mai frumos. AL. 48: Cu cincî-deci de armăsari, Giumătate *arălesci* și cellalți moldovenesci...

3. (și **harălesc**) negritén, african, oriental.

CĂPIT. 186: învățatura elinescă și *harălescă*.

arălescă f. horă jucată în satele românesci din Dobrogea (Etym. 1471).

arăpilă m. om cu fața de arap.

AL. 117: Alei, *Arăpilă*, Alei, măi Buzilă...

arăpime f. némul arălesc, oștire arălescă.

BOL. 10: Face de se miră totă *arăpimea*...

arapină m. poreclă dată țiganului și țigăncei.

ISP. 362: o *arapină* négră ca fundul căldării.

arăpóică f. (și **hărăpóică**) 1. negriténcă, femeia Arapului.

AL. T. 1117: asta-î cu obraz negru... trebuie să fie vr'o *arăpóică*. ISP. 398: acolo ședea o *arăpóică* bogată. STÂNC. 131: *arăpóică* négră și buzată, urfă de te lua gróza. BUR. 108: *Hărăpóicele* ca corbóicele.

2. se dice de găina cu ósele, carnea și crésta vînétă.

ȘEP. IV, 30: léc de tuse măgărăescă... bea amestecat cu lapte dulce sânge din créstă de la găini *arăpóice*.

Arăpușcă f. (într'un basm muntén) fată-pasere, îmbrăcată bărbătesce, care împietresce și învieză pe soldați, totă puterea-î stând într'o sabie: numele ei se rapórtă la însușirile minunate ale Arapului, privit ca uriaș înzestrat cu puteri supraomenesci (cf. Arap 4).

STÂNC. 58: *Arăpușca* amenință ostașii cu paloșul ce ținea în mână dréptă și toți rémaseră înlemniți în loc.

arbiū n. 1. vârguța cu care se încarcă o pușcă.

2. în special, béțul ce se pune în țéva pușcociului (un joc de copii).

ISP. Juc. 11: se pune în țévă un glonț și se împinge cu *arbiul* până ajunge în capét.

Cihac mai citéză forma **arghiu**, Polysu (probabil greșit) **alibiu**.

— **HARBI**, baguette de fer propre à charger les fusils; bulg. serb. arbița, alb. harbi. Despre nomenclatura relativă la armele de foc (§ 68).

arcân n. 1. funie (răsucită din pěr de cal) de prins cai, întrebuințată în vechime și ca armă ofensivă: lucru și practică împrumutate de la Tătarii din Bugiac.

AMIR. 18: Tătarii i-au scos cu *arcanele* de gât mai pre toți. **CR.** II, 8: pe bădița Vasile îl prinsese la ôste cu *arcanul*. **AL.** 207: Cu săgeți și buzdugane, și la brîe cu *arcan*... 150: Mânz ce fuge ca șolcanul, De nu-l prinde nici *arcanul*... **VULP.** 73: Moș Stan din Baragan Impletia la un *arcân*.

2. un fel de horă țărănească în Moldova, numită și **arcana** (Etyrn.), jocul țuțuienilor din Vrancea, și care se asemănă în săltături cu hora de brîu.

JIP. 52: călușarii, șu-șu-șu, *arcanu*, țigănescă...

Var.: **harcan**.

ȚARA N. I, 750: Numai la *harcan* pletia...

— **ARKAN**. corde, lacet; pol. rus. arkan; la Ruteni, arkan înseamnă și „o horă a Huțianilor“.

Vorba e proprie Moldovei, ca și alte câteva elemente analoge (§ 6), și vine direct de la Tătarii Nogaî, de unde au mai luat o Polonii, Rușii și Rutenii.

arcănesc v. a prinde caii cu arcanul.

AL. P. II, 287: Fulga svirle lațul, De gât îl *arcănesc*...

armân n. 1. arie mare unde se strîng bucate și se treeră (se rostese și aspirat: **harman**).

KIK. III, 23: în *armanul* de la spatetele casei boieresci unde erau câteva șire cu grâu.

2. ogradă cu fîn unde se închid vitele (Glos. 27).

3. (sub forma **armén**) cerc, în jocul de arșice.

ISP. Juc. 79: *armén* se numește un semn ce se face pe fața pămîntului ca un cerc.

Două varietăți de jocuri copilăresci pórta acest nume: „jocul în armén“, o varietate a jocului în arșice, și „jocul în 3 armene“, joc cu parale ce se urmăze astfel: pe un loc neted în casă sau în curte se trage o dungă cam de un cot și la marginea ei se fac (cu tibișirul sau cu bățul) 3 semi-cercuri concentrice la distanță cam de 4 degete unul de altul; trei sau patru băieți se prind în joc și aruncă paraua spre cele 3 armene: a cui para cade în mijlocul arménului al treilea, acela câștigă tóte paralele (**ISP.** 78).

4. fig. rotocol produs de o picătură de apă.

Isr. 34: fie-care strop de apă, când pică înapoi la matcă, face câte un *armén* împrejurul lui.

— HARMAN (pers. *harmen* „recolte“), blés battus et mis en grange, aire où l'on bat le blé; bulg. serb. *arman* și *harman*.

Vorba, cu sensul de arie sau bătătură, se aude mai ales în județele Buzău și Ialomița.

armangiu m. argat care păzește armanul (circulă în județele de lângă Dunăre).

— HARMANGY, batteur en grange.

Arnăuț m. 1. Albanez, sinonim cu arch. „Arbănaș“.

Diox. 209: într'aceste oști [ale lui Ipsilant] erau fel de fel de limbi, *Arnăuți*, Greci, Sârbi, Rumâni de țară, Nemți, Unguri. ZIL. 93: volintirimea adică ôstea lui Constantin-Vodă Ipsilant ce era din Harvați. Greci, Sârbi, *Arnăuți* și alte nômuri.

2. pl. la Turci, corp de soldați recrutați din Albanezii trecuți la mahometanism (Cant. Ist. ot. 709).

POP. 93: să-l dea ôste de ajuns, călărimă, spahii, *arnăuți* și tătari și pedestrimă ieniceri să-l ducă să-l așeze în scaun pre Ión-Vodă. Diox. 188: Turcii și *Arnăuții* Pazvandului...

3. pl. corp de voluntari albanezi (sau de alt nôm), recrutați cu lăfă de Domniî fanarioți: Arnăuții călăreți sau pedestri, numiți și „neferi“ sau soldați prin excelență, formați garda Curții și erau îmbrăcați în dulame cu fir, cu fesuri pe cap și acoperiți cu hangere, pistole și puscă, căpitanii lor purtând dulămi aurite și căciuli înalte: corpul arnăuților se numia „ogiac“ ca și al ienicerilor (Sulzer III, 254).

GHEORG. 328: la Domnia a doua a lui Constantin-Vodă Mavrocordat s'au făcut și stégul *arnăuților*... Diox. 208: altă ôste [a lui Ipsilant] era pedestrimă de le dîcea *arnăuți* Kog. 261: *arnăuții* Domnului purtau fel de fel de arme și flori în tot chipul la straiie. GANE I, 138: o cătă de *arnăuți* cu simbrie, aduși de peste Dunăre, cari slujiau pentru paza lui Vodă... BUR. 155: Un *arnăuț* [Vodă] că'mi chema și pe cal încăleca.

4. cete de rebeli sub Tudor. în epoca Zaveriei.

AR. 37: plecarăm cu Tudor din Tințăreni cu vr'o 7—8 miî de panduri și *arnăuți*. FIL. 304: *arnăuți* lui bulucebașa Prodan.

5. în poesia populară, poteraș în góna haiducilor.

AL. 88: *Arnăuții* de izbia, Armele de foc scotea și'n Codrén le slobođia; 180: *Arnăuți* cu șuşanele, Cu argint pe la ojele.

6. slugă boierescă de paradă, servind mai ales ca fecior de capră (cei mai mulți servitori dela curțile boieresci fiind Albanezi), apoi ori-cine îmbrăcat turcesc și purtând arme.

NEGR. I, 18: un *arnăuț* mustăcios intră și întinse stăpânului seú un lung ciubuc. AL. T. 50: el pune pe *arnăutu* lui de-mi dă câte-va bice; 141: trece un boier țanțoș cu un *arnăuț* după el. FIL. 14:

un *arnăut* îmbrăcat numai în fir, cu pistole și iatagan la brâu.. GHICA, 98: *arnăut* se înțelegea ori-ce Sărb, Arvat, Arnăut, Bosniac, Muntenegren, Bulgar sau Grec, dacă se lega cu un brâu roșu sau cu un tarabulus, cialma la cap, fustanelă sau poturi, minten și iminei roșii.

7. varietate de grâu cu bôbe mari și spicul negricios, din care se face bogaciū și colivă. Specia acesta era foarte căutată de Turci și constituia una din furniturile obligatorii către Pórtă.

UR. IV, 346 (d. 1812): se da din pământul acesta [Moldova] una sută de mil stambol-chile grâu *arnăut*. IONESCU, Putna, 240: grăul *arnăut* se sémână primăvara ori în ce timp, are pana albă și bobul mare învelit în plévă. AL. 117: Tot de grâu mărunt și de *arnăut*.

— ARNAUT, Albanais; arnaut bogday „blé d'Albanie“; d. ngr. 'Αρναβίτης, 'Αρβανίτης sau 'Αλβανίτης, de unde forma arhaică „Arbanaș“ (Nec. 188: Ghica-Vodă de némul lui fiind *Arbanaș*) ca mer. arbines, bulg. sərb. arbanas, alături-rea de arna[y]ut. În Bucovina, arnăut a ajuns să însemneze „aprod“.

arnăuțesc a. 1. albanez, din Albania.

ZIL. 99: apucară cu ôste *arnăuțescă* spre Șiștov și de acolo spre patria lor Ianina.

2. ce ține de portul arnăuților (ca mercenarii domnesci sau boieresci).

AMIR. 158: Grigorie-Vodă mai făcuse și alt stég de roșii cu port *arnăuțesc* și cu bărute roșii de postav. GHEORG. 322: Roșii... se purta în haine roșii și în bărâți *arnăuțesci*. AL. T. 181: o pereche de poturi *arnăuțesci*. FIL. 105: ciocoiul îmbrăcat în haine *arnăuțesci* muiate în fir; 154: o pușcă *arnăuțescă* ghintuită; 329: un cuțit mare *arnăuțesc*. AL. 88: Potiră *arnăuțescă* Cu iarbă vinătorăscă.

arnăuțescă f. horă introdusă în epoca fanariotă de Arnăuții domnesce și rămasă adî în popor (Bur. 1877, p. 64).

arnăuțesce adv. ca un arnăut.

AL. T. 741: Moiescu, factorul meu, îmbrăcat *arnăuțesce*.

arnăuțime f. némul albanez, cétă de arnăuți.

ZIL. Rev. III, 66: *arnăuțimea* și alte seminții de ômeni străini. GHICA, 116: Iordache și Farmache instalați cu *arnăuțimea* lor...

arpagic n. cépă măruntă, cepșoră (litt. cépă cât un grăuncior de orz).

FIL. 164: *arpagic* și usturoiū pentru stufat.

Var.: **arbagic** și **arpacică**.

— ARPAĞYK, échalotte, litt. orgelet (vorba lipsesce în dicționare); alb. bulg. sərb. arpağyk. Sinonimul său „hagimă“ (= ung. hagyma) se aude în Moldova și în Ardél.

arșic n. și m. 1. oscior la încheietura tarsului la vite și mai ales la miei.

2. un joc de copii, foarte răspândit cu aceste oscioare, cu mai multe varietăți descrise de Ispirescu (73—81).

AL. T. 490: îmi plac *arșici* și zmeu 'mi place.. FIL. 139: băieții asvirliați cu mingea și cu *arșicele*... BOGD. Pov. 136: mă jucam afară în *arșici*. GHICA, 70: rivalul meu în jocul de *arșice*...

Pluralul sună în Muntenia *arșice* și *arșicuri* (Crăsescu), iar în Moldova *arșici*: tot acolo există și forma primitivă **agi** (Etym. 1742), ca în bulgara și în albaneza.

— АШЫК, osselet; ашык oyunu „jeu d'osselets“; alb. bulg. ашik.

Despre jocul în arșice și despre alte jocuri copi lăresci de origine turcească: § 43.

arșicar m. cui place jocul arșicelor, pe când băiatul meșter în acest joc poartă numele de „giolar“.

arșin m. și n. 1. od. în Moldova (și aspirat **harșin**), un fel de cot sinon. cu „halep“ (cu pl. arșini și arșinuri).

CANT. Ier. 98: lumina capștii în lung de 30 coți era... iară de fnalt până supt pôlele cele mai de gios 65 de *arșini* se măsură. COND. 1776, p. 14: Vel Cămăraș să fie dator să facă coturi cu boure domnesci, halepuri și *harșinuri*.

2. ađi, în Dobrogea, cot (equivalent cu 0^m,68).

CRĂS. III, 120: drum bun! să-mi aduci un *arșin* de cordea.

3. ađi, în Muntenia, un număr ore-care de jurubițe de tort (Glos. 30).

— АРШИН, aune, dévidoir, coudée de deux pieds ou vingt quatre doigts; alb. bulg. rus. serb. arșin, rut. pol. arșyn.

Sub-divisiunile cotului — rup și grif — sînt asemenea de origine turcească, ca o serie de alte măsuri, ađi în parte dispărute sub influența noiei sisteme metrice (§ 93).

asmaciuc m. plantă de grădină (*Anthriscus*).

Var.: **asmațuchi**, **asmațui**, **hațmațuchi** (Dr. Brândză) și **hașmaciucă** (Dr. Crăinacénu).

— АСМАЧУК, cerfeuil Barb. (litt. petite vigne).

astăr n. pânză grosă de căptușit haîne (sau de cernut și de străcurat).

GHEORG. 827: un cal domnesc îmbrăcat peste tot cu *astar* alb. TARIF 1761: *astari* de 14 bani 1 leu vechiu. TARIF 1792: *asturul* de bucata... 4 bani. DION. 224: *astaru*, ibrișimu și găitanurile s'au suit la preț înțreit și înșeptit.

— АСТАР (pers. aster), toile grossière qui sert de doublure; alb. bulg. serb. astar, ngr. ἀστάρη, inc. astare.

***astaragi** m. meșter care căptușește cu astar: *astaragi* din Bucuresci formați o brésă deosebită, compusă din Români și din Armeni.

Doc. I, 449 (d. 1784): cartea stărostiei de *astaragi* din Bucuresci... atât creștinii *astaragi* cât și armenii...

Formațiune analogică după abagi (§ 23).

astăresc v. a căptuși cu astar (Costinescu).

Vorba corespunde turc. **ASTARLAMAK**; mettre une doublure, și ngr. ἀστρῖζω, doubler.

at m. armăsar, cal frumos : 1. la cronicari.

KOG. 212: vrënd Domnul să se sărute cu Agasi de pe cal, s'au tulburat *ații* lor și sculându-se *ații* în două picioare, au lunecat calul Domnului...; 220: el așjiderea trăgând și un *at* Domnului pescheș...

2. în poezia pop (sub forma aspirată **hat**, fem. **hată**).

TEOD. 311: Cu trei *hate* la coșare, Puși de la Vinerea mare, Pe grăunțe și pe sare : 613: Nu ți-e *hatul* de vindare, Să-ți dăm galbeni și parale? .. Cr. II, 173: Se primbla pe*hat* călare Cu coșile pre spinare... BUR. 161: Imprejur steteau legați Șapte puișori de *hați*. MARIAN II, 115: Iml pornise tot prin țară Cu doi *hați* la o coșară.

— AT, cheval entier; bulg. at (hat) „cal bun ne-rab“, serb. at (hat) „armăsar“ (în Bosnia, cal arăpesc), alb. at, ngr. ἄτ, mcr. at.

***atōică** f. iapă (vorba revine sub forma **hatōică**).

AR. 43 (d. 1821): Turcii împușcă *hatōica* serdarului Iordache.

atirdisesc v. a adjudica (vorbă învechită).

Doc. I, 450 (d. 1734): cel ce va eși mușterii, se va *atirdisi* la mezat. I. NEGR. Cōpii de pe Nat. 252: abia ajuns în localul unde se ținea mezatul, se puse să *atirdisescă*...

Var.: **artorosec** și **arturisec** (Polyzu).

Doc. II, 105 (d. 1775): nimeni să nu fie slobod de a *artorosi* chiria prăvăliei unul altuia spre pagubă.

— ARTURMAK (aorist: artyrdy), encherir d. artyk „mai mult“; bulg. atardisam, serb. arterisati, ngr. ἀρτηρῖζω și ἀρτηρῖζω. Verbul românesc nu derivă de-a dreptul din turcesce, ci prin mijlocirea formei bulgare și neo-grece, atardisam și ἀρτηρῖσα, ambele aoriste (§ 26).

Vorba însăși face parte din o serie numerosă de termeni juridici, relativi la adjudicațiune, cari, cei mai mulți, au început să dispară sub influența noii legislațiuni (§ 71).

***atirdisitor** m. adjudicator.

Ur. IX, 238: *atirdisitorii* nu vor putea cere nici o prefacere.

atlaz n. stofă de mătase fină și lucie, de diferite calități și colori (Etym. 2066 citază inventare mănăstiresci din 1588 și 1681, în cari se menționează varietăți de atlas pentru odăjdii, ca: atlas cemeni, durenghi, ghiulghiuli, mușchi, taratli; V. aceste vorbe în Partea II).

Cuv. I, 214 (d. 1588): procovețe de *atlas* albastru. GHEORG. 322: de ziua Pascilor toți boierii aveau dar de la Domn câte un postav mahut și câte un *atlas* florentin... Ax. 131: au dăruit Nicolai-Vodă tuturor boierilor câte un postav și câte un *atlas*. TARIF 1761: *atlas* de 14 coși 1 leu vechiu. UR. XI, 249 (f. de z. 1780): o perdea de *atlas*,

un obial de *atlas*, o saltea de *atlas*. TARIF 1792: *atlas* de Florintia, *atlas* de Veneția, *atlas* cu fir, *atlas* i tabinițe fără de fir de la Hio. REV. II, 334 (f. de z. 1821): roche de *atlas* alb, alta de *atlas* galben. NEGR. I, 17: fustă de *atlas* albastru deschis. FIL. 26: venerabilul bătrân îmbrăcat cu anteriu de *atlas* vișiniu

Var. (mold.): **aclaz**.

REV. I, 339 (f. de z. 1669): o sucnă roșie de *aclazu* cu flori de fir. UR. XIV, 234 (f. de z. 1813): una salte de *aclaz*, una plapomă de *aclaz*. SEV. 151: Cu oghialul de *aclaz*, Mor dușmanii de necaz...

— ATLAZ (ar. atlas), satin; serb. bulg. atlas, mer. atlaze, ngr. ἀτλάζι.

Despre stofele de mătase și varietatea lor (§ 86). **atlăjel** n. materie de atlas și de bumbac.

Doc. II, 406 (d. 1792): *atlăjel* în șatrang.

avaet n. (sau *havaet*) I (sensuri arhaice) 1. taxă de plată pentru o slujbă óre-care.

Kog. 257: luându-și gelatul *avaetul* lui după obicei... COND. IPSIL: hotărnicii să nu aibă a lua *havaet* pentru ostenela ce vor face la hotărnicii. FIL. 289: mi-a oprit și *havaetul* judecării.

2. dare anumită, constituind un venit special al Domnilor sau al boierilor: *avaetul* provenia din numirea într'o funcțiune, din taxe impuse pe sare, vamă, vite, moșii etc.

COND. 1776, p. 12: *avaetul* caftanelor ce îmbracă Domnul pe boieri: de la Vel-Logofet până la Vel-Postelnic 100 lei, de la Vel-Spătar până la Vel-Stolnic câte 80 lei, de la Vel-Medelnicier până la Vel-Șătrar câte 50 lei... UR. III, 140 (d. 1792): Domni trăgând numai *avaeturile* lor, precum sare, vamă și alte asemenea; XXII, 309: *avaeturile* d-sale veliților boieri câte 6 lei la pungă. Doc. IV, 118 (d. 1794): ni se cere de vită un nesuferit *havaet*... UR. II, 205 (d. 1827): moșiile și acareturile ce vor trece prin moștenire nu sînt supuse a plăti nimic ocărnuirii sau *havaet* sau deciuială. FIL. 206: șeful de masă plătia la primirea ordinalui de orînduire lei 5 sub numire de *havaet*; 240: două mii de lei am dat *havaetul* mezatului; 289: mi-a oprit și *havaetul* judecării.

II. (sensuri moderne) 1. taxă la o pădure, la un pod (Costinescu).

2. (ironic) impozit arbitrar.

ORAȘ. 20: trântesce havalele și mii de *havaeturi*...

— 'AVAID (pl. d. ar. 'aid „coutume, rentrée d'argent“), revenus, rentrées provenant des droits de douane; alb. havalet „bezmën“.

avân a. 1. perfid, sinonim cu „hain“.

MAG. IV, 358: Constantin Postelnicul, știind că sînt Grecii *avan* și încărcăi de datorii, nici unuia nu-l a făgăduit Domnia. Kog. 288: iscălit de mîna lui Bogdan și a Cuzei celui *avan*.

2. cumplit, grozav, strașnic.

STAM. 117: *avanul* de Han pîrtă baier fermecat. AL. T. 49: Leiba

cel *avan*... 464: mai stăi... să'mi ied măcar diua bună de la prieten!... mâi! că *avan* mai eşu! CR I, 315: mórtea tare-i neastîmpărată și *avand*.

— HAVAN (ar. havvan), trăitore, perfide; serb. *avan*, id.; ngr. ἀβάνης, calomniateur. Vorba e cunoscută numai în Moldova; în Ardél (pe Someș) circulă cu același sens, sub forma *avam* (Reteg. Povești, 138: îi strălucia înainte mai *avam* de cât sórele; 207: vai, că *avam* mai e în beție). Faptul că vorba figurază în literatura religioasă (Etym. 2148) ne face să bănuim, că ea există și la Ruși, cari o vor fi împrumutat de la Tătari; formele balcanice, cea sêrbă și cea neo-grécă, ar fi singure dar de provenință osmanlie.

B

Babacă m. tată (ca termin de resfățare și ironic).

AL. T. 396: te 'nvelesce cu contêșu *băbacăi*; 399: las' că te oitî spune eū și *băbacăi* și *nenécăi*; 422: iacă un răvaș de la *babaca*; 1002: un prieten vechiū a *băbacă-teū*. NEGR. II, 24: ce a dice *babaca* d-tale și dascălu? FIL. 56 [un țigan vorbesce]: am venit să-ți dau o carte de la *babaca* d-tale. CARAG. 24: traiū, *nenéco*, cu banii *băbachii*! (locuțiune ajunsă proverbială). ORĂȘ. II, 139: *babaca* avut-a și el prăvălie.

Var.: **babac**.

STAM. 461: o sută galbeni de la *babacul* seū.

— BABA, père, grand-père; alb. bulg. serb. baba „tată“, mer. babá „tată“ (în graiul copiilor).

Vorba **babá** „moș“ (ca titlu onorific pentru persóne în vîrstă) s'a păstrat în **Baba-Novac**, numele unui haiduc vestit (eroul poeziei nóstre populare și al celei balcanice) și al unui general al lui Mihaï-Vitezul; apoi în **Babadam** „Moș-Adam“ care corespunde turc. BABADAM „vieillard expérimenté“, bulg. babadan „moștenit“; locuțiunea „de la Adam-Babadam“, ad. de când cu Moș-Adam, corespunde serb. ot baba zemana „din vremea străveche“.

CR. II, 65: așa ni-era obiceiul să facem la scăldat de pe când *Adam-Babadam*. MARION 1892, No. 21: se dă de-a binele vechiū boier din tată în fiū, de la *Adam-Babadam*.

Ca vorbă familiară și copilărescă, ea circulă în Moldova sub diferite forme diminutive: *babacă*, *băbăcuță*, *babaia*, *băbăiță* ca bulg. serb. *babaiko* și ngr. μπαμπάκος.

băbăcuță m. diminutiv identic cu „babaia“.

AL. T. 461: *babaca!* *babaca!* o venit *băbăcuța!*

babaia f. tătucă (formă de desmierdare).

XEN. 149: să pot ajuta pe *babaia*.

Diminutiv analog cu bulg. serb. babaia, rus. bobaï. **băbăiță** f. tătiță.

AL. T. 953: am să te aștept cu brișca *băbăiții*.

Formă diminutivală derivată din cea precedentă.

babalic n. 1. (la Turci) titlu de respect dat unui bătrân, pe care îl poți privi ca tată.

DION. 186: Pazvandoglu aș dîs către Pașa: Măria ta *babalic*, aș eșit în primblare; Pașa aș răspuns: așa, flule!... 190: Căpitan-Pașa aș răspuns lui Leu-Pașa: bine te-am găsit, *babalic*!... 195: aș scris Căpitan-Pașa lui Leu-Pașa pitac: multă sănătate și dragoste Măriei tale, *babalic*!

2. (la Români) bătrân, mai ales nevoiaș.

TELEOR, 334: acești *babalici*, cari mai erau și hașii... cerură cafele turcesci. KIK. III, 346: și-a mâncat tinerețele cu un *babalic*.

3. (ironic) tîner cu apucături de bătrân.

CR. II, 123: tot umblând noi din școlă în școlă, mai mult ia așa de frunza frășinelului. mîne poimîne avem să ne po nenim nisce *babalici* gubavi și oftigoși numai buni de făcut popi...

4. fig. lemn gros ce ține greutatea morii: cu acest din urmă sens, vorba se aude și sub forma **babaluc** prin jud. Covurluiu (Etym. 1097 și 2254).

— BABALYK, homme âgé, titre d'honneur qu'on donne aux vieillards; serb. babaluk „socru, strămoș“, mcr. babalic „voinic“. Sensul metaforic există și turcesce: *baba*, a post of shout timber set upright (Redhouse).

bacal m. cel ce vinde comestibile.

COND. 1776, p. 15: starostele de *bacali*; 39: *bacali* și alții pentru trebuințele vîndării mărfii lor să fie volnici a ține și a ave cantar de 40 oca trăsură. AL. T. 948: am cunoscut un *bacal* pe chir Sfetcu; 1234: fciior de *bacal*. NEGR. I, 297: am să-l dau calfă la vr'un lipscan sau la vr'un *bacal*.

Forma „bacal“ e proprie Moldovei, în Muntenia se aude **băcan** (finalul sub acțiunea analogică a numelor de profesii ca: lipscan, marchitan).

Doc. I. 507 (d. 1783): silitra, puciósa, iarba de pușcă... aș fost oprîți prăvăliașii și *băcanii* de a ținea prin prăvălii și prin băcâni; II, 336 (d. 1792): vei da poruncă *băcanilor*... a avea la prăvăliile lor unt cu îndestulare. COND. 1813, p. 342: veri-ce *băcan* sau neguțător să fie slobod a vinde sare în politie... PANN II, 8: mergi colea la *băcan* să-ți dea mezelicuri... CARAG. 103: tótă nóptea a fost masă mare la *băcanul* din colț.

— BAKAL (ar. bakkal), marchand de légumes et d'autres comestibles; alb. bulg. serb. bakal (și bakalin), mcr. băcală, ngr. μπακάλης.

***bacalbașa** m. starostele bacalilor cari formau o brésă deosebită (V. bacal și bașă).

Doc. I. 280 (d. 1783): dat'am cartea Domniei mele lui Hagi Daniil, pre carele l'am făcut Domnia mea *bacalbașa* peste toți băca-

niî din Bucuresci, ca să aibă a fi purtător de grijă și ocârmuitor breslei acesteia. UR. XXII, 162 (d. 1813): Niculache sin George Muraitul, *bacalbașa* din Ieși.

***bacalică** f. articol de băcănie.

Doc. II, 311 (d. 1792): lucrurile de *bacalica*... de peste Dunăre.

Formațiune ibridă după ngr. *μπακαλικόν* „épicerie“.

băcălie f. (în Muntenia **băcănie**) 1. prăvălia bacalului.

DION. 168: făcea cercări... și pe la *băcăniî*; 204: focul aî sosit... la *băcăniî* în puterea Țîrgului. REV. I, 56 (d. 1802): cele ce s'aî luat de la *băcăliî* din Țîrgul Ieși... AL. T. 694: mastic am găsit la *băcălie*... PANN I, 64: un mare urciur luând... se duse la *băcănie*. MARIAN II, 153: S'a stîrnit o *băcălie* De negrêlă și hârtie.

2. marfă de bacal (arome saî comestibile).

NEC. 311: iară *băcăliile* staî vêrsate pre ulițe de eraî sătul și copiiî: strafide, smochine, alune... DION. 190: Pazvantoglu aî trimis tot felul de *băcăniî* din destul lui Leî-Pașa și orez mult... UR. XXII, 304 (d. 1826): *băcăliile*, adică undelemn, cracatiță și altele... GHICA, 67: vin amestecat cu usturoiî pisat și cu *băcăniî*. AL. 116: Descarc *băcăliî* Și 'ncare dimerliî...

3. profesiunea de bacal.

KOG. 273: Apuce-se de *băcălie*, Că-I mai mare boierie.

Formațiune proprie ca și bulg. *bakaliia*.

băcăn n. 1. lemnul unuî arbore din Brasilia care dă o frumôsă tinctură pentru roșitul ouêlor de Pasce.

TARIF 1761: *băcan* de 14 ocă 1 leî vechiî.

2. roșul cu care femeile 'și dreg fața.

TARIF 1792: *băcanul* (lemnul de boiele) cântar 76 banî, *băcanul* vînet și de alte felurimi 22 1/2 banî. CR. I, 112: negustor de *băcan*, iruri, ghilêlă, suliminêlă. DELAVR. Parasițiî, 152: vardiștiî naționali cu còde de cocoș muiate în *băcan*.

— БАКАМ (ar. *bakkam*), bois de Brésil, teinture rouge: cum. *bachan* „*lignum Bresillum etiam color ejus tincturam referens*“: bulg. serb. *bakam*, rus. *bakamû* „lac florentin“; ngr. *μπακαμ*; mer. *băcame*.

băcănesc v. 1. a roși cu băcan ouele de Pasce; 2. a-și dreg fața cu băcan.

Formațiune verbală românescă ca și serb. *bakamiti* „a roși ouele“ și bulg. *nabakamiti* „a-și dreg fața“.

băciû m. 1. cioban însărcinat cu facerea brânzeî.

Ca II, 15: ciobaniî și *baciul* habar n'aveau de asta. ISP. 209: *baciul* de la stînhă a adunat laptele de la ôia finului, l'a făcut brânză și l'a adus acasă. STÂNC. 349: viața ce duse în Țirla *baciului*... AL. 58: Pe ciobaniî legatu-mi-aî... Iar pe *baciul* cel mai mare îl fereca și mai tare...

2. jucătorul în arșice care trebuie să dea întâiî.

ISP. Juc. 87: al cui ichiû cade mai întâiî beî, este *baciul*...

— (ÇOBAN) BAŞ, premier pâtre, maître-berger: serb. și mer. cioban-baş „*baciû*“. Sub raportul fonetic, finalul

ș = ĉ (§ 21), iar despre nomenclatura pastorală împrumutată de la Turci (§ 105). La Românii din Macedonia, *baciă* e diferit de „cioban-baş” și are sensul special „acela care îngrijesce și strânge seul la zalhana” (Dr. Obedenaru), ceea ce corespunde foarte bine înțelesului primitiv: baș „mai-marele, capul”. În privința obiectivelor istorice ce s’ar putea face unui împrumut de la Osmanlii (Etym. 2298), cf. vorba „cioban”.

Prin ciobanii români, acest termen pastoral trece în albaneza (baș „frate mai mare, tovarăș”), în neogreacă (în Epir *μπάσιος, γέρον βασιός*), în bulgara (bačilo „stână”), în sërba (bač „care face brânză”), în polona (bacza), în ceha (bača „vătaf”) și în ungara (bácsa „întâiul cioban” și bácsi „nene”).

băcie f. coliba ciobanului unde se face brânza (Etym.).

Vorba trece și la Sërbi: *bačila* „stână”.

baclavă f. plăcintă turcescă cu zahăr și nucă.

DION. 221 : nisce agale din Diuă au trimis generar Isaii poclon o *baclava* foarte frumôsă și cu gust bun și mirositoare... AL. T. 138 : s’a trecut timpul *baclavalelor* pentru voi... FIL. 94 : *baclavale* și dulcețe de Tarigrad. ORĂȘ. 19 : cafele. *baclavale*, dulcețuri, cozonace...

Var. : **paclava**.

AL. T. 505 : vr’o capama, vr’o *paclava*, vr’o ciulama...

— BAKLAVA (paklava), gâteau d’amandes, pâtisserie assaisonnée de sirop ou de miel et divisée en tranches de forme rhomboïdale Barb.; bulg. sërbb. baklava, mer. *baclávà*, ngr. *μπακλαβάς*.

baçış n. I (la Turci) 1. dar în bani făcut soldaților la urcarea pe tron a unui nou Sultan.

CANT. Ist. ot. 323 : Selim a distribuit ienicierilor și spahiilor *baçışul* său darul usitat (cf. 582).

2. răsplată dată pentru vr’o ispravă militară sau pentru un serviciu făcut.

M. COST. 281 : făgăduită era plata Tătarilor la Hotin de la Sultanul Osman, care va aduce cap de Cazac să iee 50 galbeni de aur *baçış*. Ist. 1753. p. 21 : inicerimea răpștia cerându-și *baçışul* lor ce au obiceiul de se da, când se face ôste câte o mie punct. DION. 174 : Turcii arăta capetele la sarascher, dicând că sint Nemți, ca să le dea *baçış*; 186 : iaă *baçışuri* mari de bani. MUSTE, 70 : au purces și Aga Veziriului dându-i *baçış* 7500 lei fără de cal și fără de alte daruri ce au mai luat.

II (la Românii) 1. dar făcut unui subaltern (din grație sau din recunoștință).

NEC. 197 : Iliăș Vodă era și darnic, *baçışuri* da mari. că era om bun. AL. T. 46 : noi surugii judecăm omu după *baçış* și nu dăm greș niciodată cu chităla; 396 : vă făgăduesc *baçış* bun. MARION, 69 :

o casă mare unde sînt și *bacșișuri* grase. BASME I, 152: na o leiță *bacșiș* și intră în sat.

2. în special, dar făcut cu ocaziunea Anului-noi.

FL. 210: două sute lei *bacșișul* slugilor de St. Vasile.

— BAKŞIŞ (pers. bahşış), don, cadou, pourboire (d. bahşiden „donner”); alb. bulg. serb. baksış, ngr. μπαγιζι. V. peșeș.

badană f. 1. perie de spoit casa.

CR. II, 129: cu nisce tîrsóge de barbe cât *badanalele* de mari. S. NÂD. 13: aqi dai varul cu *badanaua* și mâne îl rădăluiesci cu cuțitul.

2. (ironic) periută de cînit sprîncenele.

AL. T. 412: pămătufuri și *badanale* de sprîncene.

Sub acéstă formă, vorba e proprie Moldovei, în Muntenia se rostese **bidinea** (reducere fonetică prin forma intermediară „bădăna”: cf. mähăla).

DELAVER. 221: *bidinele* muiate în roș. galben și albastru. ORĂȘ. 13: Unde 's murdării mai dese, trage mături. *bidinele*.

De aci **bidinar**, fabricant sau vîndător de bidinele și spoitor cu ȕiua; cu acest din urmă sens mai ales sub forma feminină *bidinărăsă* sau „chivuță”, femei care spoiesce cu ȕiua.

— BADANA, badigeon; bulg. badana.

badie f. (probabil) cutie: vorba figuréză în acest pasaj unic (într'o baladă din Modova).

AL. 121: Papuci în *badii*, Aduși din Indiă ..

— BADIA (pers.), grand vase, cruche; rus. badiia „vas de pămînt”, pol. badja „sorte de mesure dans l'administration des mines”.

Vorba, circulând numai în Moldova și în idiomele slave de la Nord, se trage din tătarese.

bagă f. materie din unghiile și solzii bróscelor țestóse pentru piepteni, tabachere, nasturi etc.

MELCHIS. Roman II, 129: o tabachere *bagă* s'aú dat peșeș d-sale portarului Nicodim. Ur. II, 406 (doc. 1790): un pieptene de *bagă*. Od. I, 451: unelte în fildeș, în sîdef, în *bagă*.

— BAGA, écaille de tortue. ngr. μπαγιζι. Despre celelalte minerale provenite din Orient (§ 103).

bagdadie f. 1. tavan (Mold.), mai ales cu stucuri.

VLAHUȚĂ, Novele. 204: *bagdadia* se sparse.

2. tavan ornamentat de biserică (în Ardél).

— BAGDADI (ar.), plafond crépit de plâtre à la façon de Bagdad Barb.; it. Baldacco, numele Bagdatului în evul-mediú, de unde: baldacchino, fr. baldaquin, după numele orașului unde se fabricau stofele scumpe de uraniscuri (Văc. 290: un taht cu *baldachin* tot de aur lucrat).

Ca și tavan, corespundătorul muntén al vorbeii,

și alte lucrări de dulgherie, bagdadia era o execuțiune a meșterilor orientali.

bagiacă f. gura de jos a coșului.

AL. T. 895: în drépta o *bagiacă* cu șură... Bogd. Com. 250: voiă intra în odaia ta prin *bagiagă*.

Var.: **bagea, bageac, bageag și bagiagă.**

Șep. V, 37 (d. Sucéva): *băgeag, băgeuu, băgea, hogeag, coș...*

— **BAĞA** (pers.), cheminée, lucarne; bulg. serb. *bağa* „gura coșului,” alb. *bağa* „ferestruie în pod”, mcr. *băgë*, ngr. *μπαντζάκι*.

Vorba se aude numai în Moldova, iar guturala finală se datorește unei influențe analogice cu „ogiac”.

bahmèt m. nume dat odinióră cailor micî, dar foarte iuți și tari, ai Tătarilor din Crimeia și din Bugiac.

AL. 79: Un *bahmet* ce tot săria... Od. I, 161: erau tot călușei rotunzi de Dobrogea și *bahmești* sburliți de Bugiac.

Var.: **bahamet.**

AL. 149: *Bahamești* cu perii crești...

— **BACHM-AT** (din pers. *pehn* „large” și turc. at „cheval”, litt. cal mare), de unde și rus. rut. pol. *bachmat* „cal mare tătareșc”.

Vorba circulă odinióră numai în Moldova, împrumutată fiind direct de la Tătari, de aceea lipsește în graiul muntén și în idiomele balcanice (§ 6).

baibarác n. 1. stofă orientală din care se făceau haine boieresci.

M. COST. 144: *baibărace* sau haine roșii. TARIF 1761: *baibarace* noue de 7 un leu vechiu.

2. haină scurtă la țărance și la copii de țărani.

TEOD. 659: Frumos *baibarac*, Nunta să-mi îmbrac...

— **BAIBARAK**, stofă prețioasă adusă din Crimeia. Vorba e proprie Moldovei și e luată de la Tătari, de unde trecu și la Poloni (Etym.).

băibărăcar m. fabricant sau negustor de baibarace.

UR. II, 41 (d. 1783): abagerii, *băibărăcarii*, rachierii...

băibărăcărie f. fabrică sau prăvălie de baibarace.

COND. 1776: două fanare (la) *băibărăcărie*. NEGR. I, 301: casă în ulița *băibărăcăriei*...

bairác n. I (sensuri arhaice) 1. stég turcesc foarte lat, de mătase, ce se purta înaintea sangiacului.

ZIL. 99: scumpeturi din ordia Vizirului: aur, argint, seule împărătesci, arme mărunta, tunuri, *bairace*, corturi.

2. (în oștirea noastră din epoca fanariotă) stég mare, deosebit de alemul și de sangiacul (cu pl. *bairace* și *bairacuri*).

Doc. I, 549 (d. 1784): neferii toți înarmați călări cu *bairacul* lor.

AR. 41 (d. 1821): am sărit de pe cal și am luat *bairacul* în mână de jos. FOR. III, 208: sub Armașul cel mare sînt *bairacurile* țării și tuiurile domnesei.

3. stég saŭ companie de voluntari (și **baerac**).

Doc. III, 182 (d. 1788): câtevași *baerace* de ôste cu a noastră... HRIST. (1817): Și le făcu *baerac*, făcându-i tot cete cete... FOR. III, 278: opt *bairacuri* de scutelnici. TEOD. 585: *Bairacul* cum făcea? Cinci-deci voinici că strîngea...

4. fig. stégul revoltei.

AR. 156 (d. 1821): un Teodor hain, adunând cu el o mulțime de ômeni, a ardicat *bairacul*.

II (sensuri moderne) 1. (ironic) stîndard de luptă.

AL. T. 39: și eu am purtat *bairacul*, și eu am giucat hora unirii...

2. (la bîlciuri) cort cu prăjină înaltă unde se strînge lumea să petrécă [Isp.]

— **BAIRAK** (pers.), grand drapeau, pavillon, étandard dont le pied, terminé par une pique, se fiche en terre Barb.; corps d'armée irrégulier Youssouf: alb. bulg. serb. bairak (serb. și bariak), ngr. μπαζιράκι. V. Partea II: iuruc-bairac și bairactar.

balabân m. 1. un fel de șoim mic (cu acest sens aproape dispărut din limbă).

CANT. Ier. 26: șoimul, uleul, cucunozul, coruiul, hărețul, *balabanul*, blendăul.

2. ađi, mai ales nume de cîne, mai rar de persoană.

— **BALABAN**, faucon blanc à tête épaisse; cum. balaban „falco”; bulg. rus. balaban „șoim de vînatóre“.

Despre fauna noastră de origina turcescă: § 101.

bălăbănesc v. a se lupta cu ceva mare și grețu, cu ceva mai presus de puterile sale (Glos. 46), litt. a se lupta șoimesce, a se împotrivi din răsputeri.

Isp. 121: câteva țile se *bălăbăni* el așa cu valorile mării. JIP. 15: să se mai *bălăbănescă* țaranu în umbletele dreptății, ale adevărului și ale muncii sterpe.

bălăbănos a. cu ochi mari și încrunțați (ca ai șoimului când se repede la pradă).

Isp. 134: ochi *bălăbănoși*, gogonați și roșiți de neodihnă.

balamă f. 1. țîțînă la ușă saŭ la oblone (litt. bantă).

CR. I. 321: două lătunóie gróse, patru *balamale*, câteva piróne...

2. pl. fig. încheieturile trupului (în special ale picioarelor): „a slăbi cuiva *balamalele*“, a-și pierde puterile, a fi gata să se prăbușescă: „a strînge în *balamale*“, a sili saŭ constrînge cu vorba.

AL. T. 1183: Ce ai? — Nimica... mi-o slăbit *balamalele*. CARAG. II, 134: sfîrșindu-se de la inimă, se móie din *balamale* și cade pe un scaun. ORĂȘ. II, 55: mersul îi se împleticesce, c'a slăbit din *balamale*. GANE III, 208: zărind ochii firoși și mustățile țapoșe ale haiducului, și simți *balamalele* slăbind și pistolul îi cădu din mână.

3. (prin analogie) despre fălcă și despre cap, de unde locuțiunea „a scote din balamale“, a face să-și iasă din minți; „a eși din balamale“, a fi țicnit.

TELEOR. 15: din ce pricină ți-au sărit fălcile din *balamale*? GHICA, 220: e om bătrân ș'apoi îl s'au cam slăbit *balamalele* capului.

— **BALAMA** (baglama), lien, bande; bulg. sərb. baglama. Sensul figurat e propriu limbii române și s'a format sub acțiunea analogică a vorbei „țîțîni“ (Jip. 66: d'eî hi slab de țîțîni, te culcă dē ghiu).

balamiș n. mâncare ciobănească din făină cu lapte și unt.

Vorbă pretutindenea cunoscută sub variantele **balmeș**, **balmoș**, **balmuș**, pe care d. Hasdeu (Etym. 2389) o pune în legătură cu **BULAMAÇ**, bouillie de farine et de fromage; bulg. sərb. bulumaç „un fel de mâncare“ (bulg. și balmuș), ung. bálmos „brânzoiică“, pol. balmosz.

balcăz a. 1. corpulent, vorbind mai ales despre fete sau femei grase.

CR. II, 26: o fată *balcăză* și lălăie. КИ. III, 354: o țigancă *balcăză* și ciupită de vârsat.

2. cu sensul generalizat, aplicându-se și la bărbați.

CR. II, 7: Nica al lui Costache cel răgușit, *balcăz* și răutăcios.

GROS. 50: *balcăz*, mare și gras, vorbind de omen.

— **BALKYZ**, litt. fille de miel (lipsesce în dicționare).

Vorba e proprie Moldovei și lipsesce aiurea.

baltăg n. 1. un fel de secure cu două tășuri, od. în Moldova atributul Agăi, ca mai târziu topuzul.

NEC. 301: aū lovit lacata cu *baltagul* de aū stricat'o... GHEORG. 302: până la Grigorie Vodă, în domnia a doua, Aga purta *baltag*... iar atunci Grigorie Vodă aū suit Aga după vel-Comis, dându-i Domnul cu mâna lui semn să porțe topuz adică buzdugan. COND. 1776, p. 15: căpitanii de *baltag*. СТАМ. 64: Unde 's trabanții de gróză cu *baltage* și măciuci? OD. I, 173: o ghiogă nestrujită cu dinți de fier, adevărat *baltag* de uriaș.

2. lovitură (mai ales pe talpă) dată cu *baltagul*, bătaie obișnuită în epoca fanariotă (cf. buzdugan).

NEGR. I, 24: veți lua fiecare câte o sută de *baltage* cărjaliesci pe talpe. GANE I, 226: *baltagul* meu strămoșesc îi va juca pe spete.

3. arma haiducilor din trecut și a ciobanilor de astăzi (și sub forma **baltac**).

AL. 80: *Baltagul* și-l ridica, În Leonte 'l repeșia și capul îi reteza. VULP. 43: Cu *baltage* ferecate Tot cu piatră nestimate. TEOD. 589: Pe butuc că 'l așeșă, Cu *baltac* patru 'l făcea...

— **BALTAK**, hache, hallebarde: în idiomele balcanice revine numai forma primitivă **BALTA**, cu același sens. Reducerea fonetică a lui *baltac* în *baltăg* s'a făcut sub influența analogică a lui „ciomag“. V. Partea II: *baltagiū*.

băltăgel n. baltag mic (și **băltăcel**).

R.-Cod. 65: Din ciocan un *băltăgel*, Să intru 'n codrii cu el...
TRFD. 52: Căpitani cu *băltăcele*...

bămie f. legumă egiptenă cu pulpa verduie (*Hibiscus*), care se mănâncă ca tocană; rōdele ei tinere sînt una din legumele cele mai delicate în țările tropicale.

Doc II, 315 (d. 1792): *bame* mari 25, trei bani. PANN I, 125: *bamiile* încă, loboda și știrul... TELEOR, 210: am mîncat cu mare poftă *bamii* cu puî...

— BĂMIA (ar.), légume originaire du Soudan et très estimée en Orient Barb.; alb. bulg. mcr. serb. bamia, ngr. *μπάμια*.

Despre plante alimentare de aceeași origină (§ 102).

bărdac n. 1. urcior, ólă (și sub forma **bărdacă**).

JIP. 12: mai ciocniră *bărdacu*, mai ulcica, mai arama, mai borcanu...; 38: iaî *bărdacu* cu apă prospétă. Isp. 263: o *bărdacă* de apă de izvor să béu; 341: o fată frumoasă să s'o sorbi într'o *bărdacă*.

2. varietate de prune cu găt (în Mold. și Oltenia).

DRĂGH. I, 26: din perje 3 feluri sînt însemnate și de gust: avramele, verđi-amare și *bărdacele*. Șep. V, 69: sînt pōme goldane, albe, avrame, *bărdace*, stānigele, curcudușe, unguresci, popesci, tomnaticе și porumbele.

— BARDAK, cruche: bardak eriyl „la prune diaprée“ Barb.; cum. bardac „urceus“; alb. bulg. serb. bardak, ngr. *μπαρδάκι*: (serb. bardakliĭa „varietate de prune“).

Despre cele-lalte vase din bucătăria țăranului (§ 99).

bărdăcuță f. bărdacă mică.

Isp. 27: o *bărdăcuță* de must să bea.

bărim adv. (și **barem**) măcar, cel puțin.

Isp. 123: va fi *barim* o slugă în curte; 164: *barim* nucile cu haine să le dea; 303: s'aibă și o fată *barim* la atătia feciorii. STANC. 121: să-l dau *barim* să mănānce. R.-Cod. 218: Că nu-ți cer de cheltuială Nicî *barim* o lēscăiōră. JARNIK. 143: *Barem*, numai până în casă...

— BARIM (pers. bari), du moins; bulg. serb. barem și barim; ngr. *μπάρρημον*.

Particula răspândită în Moldova și mai ales în Muntenia, de unde trecu în orașele limitrofe ale Ardélului.

baș n.agio (ađi rar întrebuintat).

COND. 1698, p. 681: s'au trimis 300 tal. la capichehaiale de i-ađ dat ovreiului pentru *bașul* banilor. ce ađ dat imprumut de s'au dat la trebile țării. UR. XVII, 55 (d. 1767): 112 lei mai sînt dator la Stolnicul Gheorghe Beldiman... cu 12 lei *bașul* lor. JIP. Suf. țărān. 153: mulți cassieri se folosesc de aur prefăcēndu-l în argint și nația plătesce pentru datorii mai mult *baș*.

— BAȘ (akče bașy, litt. capete de bani), agio; bulg. serb. baș, ngr. *μπάσι*.

Ca termen comercial, *baș* e și ađi încă popular, dar tinde a dispărea sub acțiunea neologicului „agio“,

pe când „zaraf“ se menține (deși cu o scădere a înțelesului) față de sinonimul său modern „bancher“.

baș m. 1. cap, staroste (în acest sens eșit din us).

Doc. IV, 238 (d. 1795): am dat această domnească a noastră carte Nicoli, *bașul* gelepilor...

2. cel dintâiu (în bine sau în rău), corespunzând prefixului „archi“: se alătură în vechime la diferite grade ierarchice otomane (V. Partea II), apoi prin analogie la unele titulatură indigene (cf. sərb. *baș-knez*).

baș-boier, primul boier al țării, obiceiuit cel mai bătrân, care presida Divanul după Domn: întâia oră, în 1763, Pórta a rînduit pe unul din boierii țării guvernator provisoriu cu titlul de *baș-boier* (Fot. III, 265).

AR. 212: să se așede un sfat de un număr de boieri și din aceia unul să fie *baș-boier* prin alegere de cel mai aleși. GHICA, 501: *baș-boierul* purta hanger la brâu. MARION 1890, No. 24: vorbește taman ca un *baș-boier* de mâna întâi.

baș-căpitan, căpitan de frunte.

KOG. 294: mă frug, *baș-căpitane*, dór nu m'ei necăji făr' de cale...

baș-rézeș, frunțas între rézeși.

AL. T. 258: sînt Harfă, *baș-rézeș*, Cunoscut tocmai prin Ieși...

În credințele poporului din Muntenia (Étym.) se numește **cocoș-baș** acel cocoș din sat, care cântă mai întâiu la miezul nopții și după care se iaă cei-lalți cocoși.

3. același prefix, alăturat la nume de țesături și de băuturi, indică calitatea cea mai bună.

baș-fir, fir de aur curat.

BUR. 70: Cu guler de fir, De fir chiar *baș-fir*.

bașbafir, **baibafir** (prima formă scurtată din *baș-baș-fir*).

TEOD. 686: D'un cioltar de fir, Fir și *bașbafir*... 80: Cămașă de in, Guler *baibafir*...

baș-buza, bragă de prima calitate (și **baș-buzuc**).

TEOD. 121: Bragă bună, *baș-buza*, Cine bea, rămâne grea. DELAVR. Parasiti, 156: întră într'o bragagerie; ei, să gust, ce *baș buzuc* aveți?

baș-rachiú, rachiú de prima calitate.

TEOD. 540: A béut vin hirmiziú, Cu rávac și *baș-rachiú*...

4. în fine, prefixul se alătură la însușiri mai ales nefavorabile (cf. bulg. *baș-haramiia*, *baș-deliia*).

baș-bătăuș, bătăuș de frunte.

XEN. 63: *baș-bătăuș* la alegeri.

baș-bétrân, forie, de tot bătrân.

TEOD. 498: *Baș-bétrânul* Ianoș Ungurul.

baș-ciocoiú, ciocoiú de frunte.

ORĂȘ. II, 139: Slugi aleși de poruncelă, Tot ciocoi și *baș-ciocoi*.

baș-hengher, cap de hengheri.

ORĂȘ. II, 87: Calfe próste de dulgheri, de hengheri și *baș-hengheri*.

baș-marghiol, ștregar de frunte.

R.-Cod. 275: *Baş-marghiolu* Lotrului, Păunaşu Codrului... BŢR. 131: Fecioraş de Sărb, *Baş-marghiol* de tîrg...

baş-neghiob, prost între proşti etc.

başcă adv. (şi *băşca*) 1. despărţit, îndepărtat (sens eşit din us).

AR. 220 (d. 1816): am fost *başca* de fraţii mei peste 20 ani trecuţi.
2. ađi, afară de, osebit de.

AR. II, 221: au preţuit casa de *başca* de paguba din bucate.
CR. I, 266: asta-i deosebit, de *başca*... MARION. 143: o vie de vr'o 8 pogóne, *başca* crama de nuiete.

3. fie-care în parte, în deosebi.

CARAG. 84: asta-i una vorbim şi *başca* ne înţelegem (locuţiune ajunsă proverbială).

— BAŞKA, autre, différent; (adv.) séparément, outre, excepté; cum. *bascha* „practer, sine“; bulg. serb. *başka*.

***başcaliū** a. şi m. (litt. despărţit) se dicea de cojocarul care nu lucra marfa subţire ca işlicarul şi n'avea voie să cumpere pelcele, stîrpituri şi piei albastre, ci numai piei gróse de la mocani ori de la măcelari.

Doc. I, 439 (d. 1785): a face corcetare prin prăvăliile cojocarilor *başcalii*... IV. 283 (d. 1793): călfile *başcalii* cari vor lucra haine cu plată în prăvălii...

— BAŞKALI, séparé; serb. *başkali* „osebit“.

băşcăluiesc v. a pune de o parte, a separa (§ 26).

AR. 215 (d. 1821): toţi străinii fără privilegiuri să se aşede cu ţara şi să nu fie *băşcăluieşi*.

băşcăluire f. separaţiune.

JIP. R. sat. 28: această *băşcăluire* şi despărţenie...

başibuzuc m. 1. soldat neregulat. voluntar ture în opoziţiune cu „nizam“ (litt. cap sucit).

OD. III, 603: ostaşul turc, fie nizam ori *başibuzuc*... GHICA, 24: *başibuzucii* omoraū pe agalele cari voiaū să-i reţie... 119: ţările jăfuite şi sărăcite de bandele de zavergii, de *başibuzuci*, de zaporojeni..

2. fig. om turburător şi violent.

CRĂS. II, 87: să mă facă sarsail şi turc, *başibuzuc*, păcat!

— BAŞI-BOZUK, milice irrégulière; alb. bulg. *başi-bozuk* „voluntar, soldat neregulat“.

başibuzucie f. purtare de *başibuzuc*: sêlbătăcie.

basma f. 1. materie colorată de bumbac, de in, de lână; cele mai bune se fabricaū la Tocat şi Costambol.

TARIF 1792: *basma* de Tarigrad bună... *basma* haras. FIL. 215: *basmale* de Triest, de Franţa şi de Englitera.

2. brobódă pătrată cu care fetele de ţarani 'şi acopere capul, înnodând colţurile sub bărbie (marama şi testemelu fiind rezervate nevestelor; „*basma curată*“, cu totul nevinovat: „a eşi (a scóte) *basma curată*“, a desvinovaţi pe cineva (Zanne III, 17).

JIP. 70: *basmale*, barișuri, rețele, borangic...

3. batistă de șters nasul său sudorea.

AL. T. 839: iaca *basmalele* boierului, iaca ștergarele boierului. STÂNC. 85: ale trei fete coseau de nouă ani la o flóre p'o *basma*; 89: băiatul se șterse la gură cu *basmau*. ISP. 96: baba puse pe fundul desăgutei *basmau* bărbatului ei. DELAVR. 26: își ștergea fruntea cu o *basma* cărămizie. MARIAN II, 179: Cu mantaua umbrași face, Cu *basmau* vînt și trage. BUR. 143: *Basma* el i-o așternea, De galbeni el i-o umplea.

4. expresiunea proverbială „oprea la basma!“ este luată de la jocul dulapului: în sunetul viórelor, tinerele perechi se învîrtesc strigînd oprea la basma! cu care se indică o oprire sau sosire la locul dorit.

CAL. 1882, p. 18: taică-seu mereu le răspundea: mai e taică, mai e un petec, până într'o di, când, în sfîrșit, scii colea cam pe sub séră, fi dișe *oprea l basma!* și poposiră la umbra unei sălcii. DELAVR. 263: ho! ho! *oprea la basma*, tată Doroftei.

5. legătura de înfășurat gâtul.

6. legătură pentru lucruri mărunte, în opos. cu boccea.

BASME IV. 31: aruncă într'o *basma* câteva primenele ale băiatului.

7. „jocul în basmale“, horă în Moldova după masa de cununie (Sev. Nunta, 282).

8. rolul basmalei în basme (cf. năframă).

ISP. 194: fata aruncă în urma ei *basmau*, odată se făcu o apă mare; 220: când *basmalele* vor fi rupte în mijloc, să se scie că unul din noi este perit. STÂNC. 234: de o vedea că curge trei picături de sânge din *basma*, să scie că ori mort e, ori în primejdie de mórte.

— BASMA (litt. impression, empreinte: cf. stambă „tipar și stofă“), indienne (toile); bulg. rut. serb. *basma*, mcr. *basma* „materie de rochi sau de anterie“.

Basmau, ca și cele-lalte numiri de brobóde (§ 100), sînt o importatiune a negoțului oriental.

basmagiú m. 1. fabricant sau vîndător de basmale;

2. cel ce le coloréză, sinonim cu „boiangiú“.

Doc. III, 62 (d. 1738): ori *basmagiú*, ori rufet de altă brésliá.

— BASMAĞY, imprimeur sur indiennes, marchand d'indiennes: serb. *basmanğila*, ngr. $\mu\pi\alpha\sigma\mu\alpha\gamma\tau\acute{\iota}\gamma\tau$.

***basmalitic** a. înflorat (vorbind de stofe).

TARIF 1792: pânză albă i *basmalitică* ot Tocat.

Formatiune ibridă neo-grécă (§ 23).

băsmăluță f. *basma* mică, de îmbrobodit capul sau de înfășurat gâtul.

Sev. 62: *Băsmăluța* ta cea nouă Am visat'o ruptă 'n două...

batalamă f. 1. înseris de plata unei datorii.

ISP. P. și Gh. 115: n'al *batalama* la mână.

2. fig. în locutiunea „a face capul batalama“, a zăpăci pe cine-va (cf. a face capul calendar).

3. se dice ironic de o diplomă sau de un certificat.
Var: **patalama** (Rudow s. v.).

— **BATALAMA** (ar.), annulation d'un acte; bulg. *batalama* „adeverință de plată“. V. Partea II: batalisesc.

Termin comercial, ați cu aplicațiune mai mult ironică, ca și alții de această categorie.

bazea f. un fel de tulpan (Costinescu).

REV. II, 340 (f. de z. 1669): un capot de *bazea* cu vapeluri; 334 (f. de z. 1821): două anerie *bazea*.

— **BAZÈ**, basin (d. fr.). Vorba lipsesce aiurea.

bechër m. 1. neînsurat, flăcâu, sinonim cu „holteiù“.

CARAG. 215: scrisorică de amor către *becherul* meu. ТРОД. 651: Cinci-șeci de *becheri*, Feciori de boieri...

2. fig. cal de poștă stricat (Costinescu), cal ce cade de oboselă (Polysu).

— **BEKIAR** (pers. *bikiar* „oisif“), célibataire, vagabond, vaurien (litt. sans occupation, d. bi „sans“ și kiar „travail“: cf. rus. *burlak* „muncitor cu ziua, bătăran, om rău“); alb. serb. *bečar* „flăcâu“: bulg. *bekiâr* și *bekiârin*: ung. *betyár* „slugă fără stăpân“, mcr. *bicher* (*bicheretâ* „celibat“), ngr. *μπεκάρης*, célibataire.

Vorba e specială Munteniei și corespunde în primul sens moldovenescului „burlac“. Ea a pătruns (sub forma *bicher*) și în părțile limitrofe ale Ardélului (Hodoș I, 176: Tu ești mîndră, prefăcută, Toți *bicherii* te sărută).

beciù n. 1. suterană, în special încăpere boltită sub palatul domnesc ce slujia de închisóre.

N. Cost. 19: pre Lupul Sulgerul l'au închis în *beciul* de sub casa cea mică... 34: *beciurile* și Divanul cel mare erau pline tot de ómeni, pe cari îi pedepsia în toate chipurile... NEC. 280: de desubtul bisericei și a vistieriei era un *beciù* de închidea tálhari. KOG. 209: au închis pre toți boierii, pe alții la pârcaie, pe alții la vartă, pe alții prin *beciuri*. OD. I, 81: Domnul cu Stoica se coborîră în *beciurile* boltite ale palatului.

2. cămară sau pivniță boltită; la casele țărănesci, gârlieciul *beciului* se deschide în fața casei.

GHICA, 494: cămări. *beciuri* și pivniță pe dedesubt. GANE III, 32: averea lui o are mistuită în *beciul* casei. STÂNC. 338: o asvirliară ntr'un *beciù* umed și plin de mucigaiù. AL. 91: Grecu'n *beciuri* s'ascundea... 145: Turcii iute l'cuprîndea și ntr'un *beciù* îl închidea.

Proverbul: „nici tu *beciù* nici eù pe casă“, nici tu prea jos nici eù prea sus (Zanne III, 22).

Vorba pare a fi veche (§ 9). Turcesce **BEÇ** însemnăză numai „Viena“ și acest nume figuréază nu numai la cronicarii (N. Cost. II, 25: Turcii au ocolit cetatea *Beciul*, căreia îi dice Viena), ci și în baladele dobrogene

(Bur. 146: Tocma 'n tîrg la *Beciü*). Români ardeleni au împrumutat numele de la Unguri.

***becer** m. slujbașul Curții care purta grija beciului domnesc și a cărui funcțiune aparținea în vechime Stolnicului celui mare (Fot. III, 288, 308).

GHEORG. 302: *becerul*, pivnicerul... COND. 1776, p. 6: una mie lei ce sînt rînduiți să se dea *becerului* pentru cuhnia gospod. NEGR. I, 287: a trimite la ocnă pe 6 *beceri*...

***becerie** f. încăpere boltită suterană, servind de bucatărie (la Curtea domnească).

Op. I, 126: mai în laturile caselor domnesce erau *beceriile* sau cuinile și cuptorele pităriei.

beiü m. I (sensuri arhaice) 1. titlu dat de Turci guvernatorului unei provincii sau al unui oraș (avînd rolul unui Pașă cu un singur tuiü).

M. Cost. 28: *Beiul* de Tighinea ou ôste turcescă și tătărăscă... AMIR. 130: aveaü Tătarii un *beiü* pus de Impăratul . . . CĂPIT. 228: mulți *bei* și mai marii oștilor turcesce. BALC. 76: au risipit oștirea *beiului* din Cetatea-Albă: 113: și alți mai mulți pași și *bei*.

2. în special, titlu dat de Turci Domnilor din Muntenia și din Moldova.

Diox. 196: mergi la Valachia de taie capul *beiului* de acolo [Hangerliü] și-l ado spre a-l vedea prea puternicul nostru Impărat, că este nevrednic a fi *beiü*... UR. III, 141 (d. 1792): când va fi trebuință a se cere cherește, se va da de scire *beilor*, cîtă sumă trebuiesce.

3. titlu onorific inferior lui Pașă (care nu putea fi purtat de cît de Turci): Osman-Bey: de aci formula turco-grcă **bel-mu**, obiönuită în epoca fanariotă.

AL. T. 100: mă întrebî, *bel-mu*, dacă am drepturi la pensie? 1228: mă simt foarte cinstit, *bel-mu*... FIL. 122: ferescă Dumneđeü, *bel-mu*!... gata la poruncă, *bel-mu*!

II (sensuri moderne) 1. Domn român sau Vodă, în cîntecele populare.

TEOD. 480: Turcesce-te, Iancule! Turcesce-te, *beiule*, *Beiule*, Creștinule! Lasă-ți legea românescă și dă-te 'n legea turcescă!

2. Domn, în genere (luat mai mult ironic).

CR. I. 225: dormia cît un *beiü* până ce sfinția sórele.

3. partea arșicului când stă ridicat pe muche cu partea scobită în sus (litt. Domn, parte numită în Moldova „Impărat“), în opozițiune cu sicü: „jocul în *beiü* bun“ este o varietate a jocului în arșice.

ISP. Juc. 73: la cine cade arșicul *beiü*, ia domnia...

4. (și **beg**) nuca cea mare, în jocul de nucü.

GLOS. 64: la jocul de nucü se chêmă *beg* nuca alésă ca cea mai grea spre a arunca cu ea în celelalte nucü puse în joc.

— **BEY** (*beg*), prince, seigneur, monsieur; chef d'un district; titre des capitaines de vaisseaux, des ambassadeurs européens, des princes de Moldavie, de Valachie

et de l'île de Samos; la partie supérieure de l'aşyk ou osselet Barb. Cf. prov. turc. „arşicul lui a cădut beiu (aşygy bey oturdu)“, adică a avut noroc; alb. bulg. sêrb. beg (bei), ngr. μπέης. V. Partea II: beglerbeiu.

***beicache** m. coconaş (titlu onorific în epoca fanariotă).

AL. T. 99: scit, *beicache*, cu ce l'am doftorit?

Formaţiune analogă lui „agache“.

beilic n. I. (sensuri arhaice) 1. palat pentru găzduirea înalţilor dignitari ai Porţii, veniţi cu ordine către Domnie: Beilicul din Bucuresci şi cel din Iaşi.

KOG. 209: casele cele de *beilic* unde era ciauşul în gazdă. BELD. 340: Alţii a lovi *beilicul* în cât pot se sîrguesc. DION. 196: sosind capigiul la Bucuresci, au mers la hanul *beilicului* după obiceiul. REV. I, 53 (d. 1796): 1600 lei cheltuiala *beilicului*. DRĂGH. I, 91: uşerii său portăreii care purta grija *beilicului*, conacu turcesc, şi străjuia porţile Curţii gospod; II, 43: acest capegiu au tras la *beilic*, unde se făcea obiceiuit toate conacele Turcilor... GHICA, IV: *beilicul* după malul stîng al Dîmboviţei de la Jicniţa şi *beilicul* de lângă St. Vineri.

2. stradă în Bucuresci şi Iaşi, unde se afla beilicul: cea din Bucuresci se numia înainte „Podul-beilicului“, iar aţi Calea Şerban-Vodă.

AL. (Negr. I, XX): *beilicul* din Iaşi formă un soi de ghetto...

3. ridicare obligatorie a unui număr de oi pentru Constantinopole, prin strîngerea oieritului (Sulzer III, 382, 408) V. Partea II: beilicii.

UR. IX, 122: luatul oilor de *beilic* nu este mai puţin greutate şi sarcină peste cele-lalte greutăţi...; XIV, 246: oile numite de *beilic*, pe care măcelarii turci le luau din ţară pentru Constantinopole.

4. până aţi, mai ales în Dobrogea, dijmă pe oi.

BUR. 125: *Beilicul* (de oi) să le cei, Din dece oi una să iei...

TEOD. 678: Zaherele că strîngea, *Beilicuri* că punea.

II (sensuri moderne) 1. rechiziţiune vexatorie, corvadă (în folosul Turcilor).

NEC. 418: au cuprins aceste havalele câteva sute de pungi de bani şi nimică *beilicuri* în ţară nu s'au făcut, ce tot cu bani au plătit... BELD. 489: birul a fost adaogit, *beilicurile* înmulţite... DRĂGH. II, 18: în 1742 s'au aruncat însemnătoare *beilicuri* pe ţară din partea Turcilor, cerându-se câte 800 salahori sau muncitori fără plată şi 150 care. AL. Pr. 578: poporul supus la *beilicuri*, pune la biruri...

2. în special, corvadă în folosul Domnului.

JIP. 140: tot în clacă, în podveşi, în *beilicuri*, în toate belelele, în boierescuri! DELAVR. 191: scăpaî de *beilic*, de arnăuşi şi de muscali.

3. muncă gratuită a sătenilor.

DELAVR. 227: vite de *beilic*.

4. fig. lucru gratuit şi fără folos: „a luera de *beilic*“, a face un lucru fără tragere de inimă.

— BEYLİK (beglik), dignité de bey, principauté, gouvernement, fisc ou trésor public; dîme sur les animaux:

serb. begluk „corvée“ și belluk „fisc“ (și „salon“), bulg. beglik „dijmă de oi“ și befluk „adunarea consiliului“.

Vorbă caracteristică, va rămânea în limbă ca o reminiscență a unei epoci de tristă memorie. Ea e sinonimă cu „angara“ (= mgr. ἀγγαρική), o altă expresiune a despotismului din trecut ce a lăsat un ecou în poezia populară și în graiul săténului.

beizadea m. 1. la Turci, fiul Sultanului.

BELD. 446: la 24 Iulie s'au născut o *beizade* anume Sultan Mehmet.

2. la Români, fiu de Domn, prinț.

AX. 163: au tăiat pe toate *beizadelele* înaintea ochilor lui Bășarab-Vodă. NEC. 230: Constantin Cantemir avea doi feciori *beizadele*, pre Antiohie și pre Dimitrașco; 413: trimis'au Grigorie-Vodă atuncea la Tarigrad, de și-au adus Dómna și *beizadelele*. GHICA, 294: Domniil greci 'și recrutați în casele lor ginerii și nurorile pentru domnițe și *beizadele*. VULP. 28: Nu-l în țepă Corbea, Ce e coconul *beizadea*.

3. ați, vorba se ia mai mult în sens ironic.

AL. T. 1228: ce se potrivește, *beizade*? 1229: un *beizade* să se hotărăscă la plugărie... FIL. 93: nu este așa că sémână coconășu cu o *beizadea*? GANE III, 177 [despre un pui de urs]: mai am un mușteriu în birlog... cinstita față a unei *beizadele*. DELAVR. 39: câtă-I curtea hanului de mare, ca pe o *beizadea*, n'o să-l mai încapă locul.

Var.: **beizdadea**, **bezdadea**, **bezede** și **bizdadea**.

GREC. 25: acésta înțelegând Ștefan *beizdadea*. REV. II, 330 (despre mórtea lui Hangerliu): Cum cu foc te jelesc ele Cu bietele *bezdadele*... KOG. 199: Dómna și *bezedelele* nu sciaú că erau duși la Tarigrad. MARIAN I, 19: Moșule, dar cine s'o ia? Feciorului *bezede*. JIP. 101: trăiască domnițele și *bizdadelile*!

— BEYZADE, fils de bey; serb. begzada, ngr. μπειζαδέζ.

beizadesc (**bezedesc**) a. domnesc, în baladele bucovinene.

MARIAN I, 30: la Curți mari. Curți românesci, La Curțile *bezedesci*.

belea f. 1. nenorocire, nevoie mare.

NEC. 307: să nu facă [Turcii balgii] vr'o *belea* țării și țirgului. BELD. 395: Cea mai mică împotrivire de arătaí, dai în *belea*. AL. T. 233: apoi de. nu-s păcate aiste? nu-s *belele* pe capul omului? 407: l'o lovi un giunghiú și mi-o fi mai mare *beléuu*; 693: ce nu te lepeú de *beleua* cea de vornicie? CARANF. 4: Că norocul când a vré, Scóte om de la *belé*... MARIAN I, 187: Incepe a te ruga, C'o să dai peste *belea*... BUR. 239: Pentru tine trag *belele*, Trag *belele* și necaz...

Vorba figurează într'o sumă de proverbe.

PANN, 134: capul să trăiască, că *belelele* curg; I, 146: curg *belelele*, rabdă în piele; II, 27: cine face tot la rele, el nu scapă de *belele*. CR. I, 37: tot un bou și o *belea* (despre o căsătorie în care unul din soți e mai harnic de cât celălalt). GLOS. 65: *belelele* nu cad pe pietre (omul e făcut să sufere).

2. „popă-belea“, nenorocire împelițată (cf. satara-belea).

AL. T. 834: bre!... aista-I Néga... *popa-belea*!

3. năpaste, încurcătura neasteptată (cf. urdu-belea).

PANN, 115: eu fac, eu trag, p'altu în *belea* nu bag. AL. T. 1154:

na! c'acu mi-am găsit *beléua!* CR. I, 9: numai să nu ne bagî și pe noi în *belea*. CARAG. 65: mi-am găsit *beléua* cu Chiriac. SEV. 274. Vinde-ți, maică, ce-î avea. Și mă scóte din *belea!*

4. sarcină, mare supărare.

TROD 345: Și de biruri te plătesc, De *belele* te scutesc.

5. greutate anevoie de suferit (vorbind de ființe).

GLOS. 65: nu mă pot scăpa de *beléua* asta de om. Prov.: față mare, *belea* mare. R. COD. 152: Nici cumnata nu prea vrea. Să-î duc în casă *belea*. BOGD. POV. 162: biata Sevasta 'și încurcase viața cu *beléua* asta. ISP. 298: era bun bucuros că-î ia *beléua* (oița) din băătăura.

— BELA (ar.), malheur, calamité, misère, peine, difficulté, embarras; alb. bulg. belfa, serb. belaf, mcr. bilèe, ngr. $\mu\pi\epsilon\lambda\acute{\alpha}\varsigma$. Forma „*belea*“, în loc de *belà*, e o inducțiune de la pl. „*belele*“.

Vorba denotă o nenorocire de ordine mai mult materială, o nenorocire ce cauzază nu atât suferință cât mai ales greutate și încurcături (§ 107).

belaliū a. 1. care aduce nenorocire, funest.

CAL. 1885, p 45: paserile sînt *belaliū*, nevoie mare. KIK. III, 163: să nu primesci rățoi, că sînt *belaliū*.

2. nenorocit, primejdios.

TELEOR, 334: n'am pomenit așa iarnă grea și *belalie*...

— BELALY, dangereux, malheureux; bulg. belfaliia.

belég m. cremene de pușcă (§ 68).

DOC. IV, 196 (d. 1793): o pușcă cu *belég* curat de argint.

— BILEG, pierre à aiguiser; bulg. serb. bilegiia.

belezic n. capac de piele pe tocul pistolelor.

REV. II, 398 (d. 1821): o pușcă arnăuțescă cu *belezicurile* de argint. AL. 81: o șişanea lucrată în argint și cu *belezicurile* tot de argint.

— BELEZYK, bracelet, gros anneau, plaque ronde; bulg. bilezik, serb. belezuk.

Vorba face parte dintr'o categorie numerosă de termeni turcesei relativi la armele de foc (§ 68).

belghir m. cal buestraș (litt. cal de samar), într'un cântec din Prahova.

VULP. 235: Din pistóle slobodînd și *belghiru* tot jucând.

— BELGIR, BEGIR (pers. bargir „porte-fardeaux“), rosse, cheval hongre; ngr. $\mu\pi\epsilon\gamma\acute{\iota}\rho\iota$ (cf. Bol. I, 291: Ea combat pe *beghir*...).

bênghiū n. (și **sbênghiū**) 1. bucătică de taftă neagră ce femeile 'și puneau pe față, ca s'arate mai albe (si-nonim cu „mursă“).

NEGR. II, 252: jan să-î gătesc *bênghiurile* și să-î pun oglinda la sóre... AL. T. 422: am pus păpușil *bênghiuri* ca la mătușica; 988: obrazul dres cu roș și impestrițat cu *bênghiuri*. FIL. 64: pasturile cele negre cu care femeile 'și făceau murse sau *bênghiuri* false. GHICA, 66: își punea murse și *sbênghiuri*.

2. fig. pală sau semn negru.

AL. P. II, 88: Și gurița-i cu *benghiu* negru ca un gândăcel pe o flóre. ID. T. 398: glodu-ți lipesc *benghiuri* pe nas. BOGD. Pov. 166: săriau stropii prin pod și pe pereți, de se făcu totă casa numai *benghiuri*.

3. (și sub forma *benchiu*) pată neagră făcută în fruntea copiilor mici cu cernelă ori cu funingine, ca să nu fie deochiați de cei ce i-ar vedea.

CR. II, 35: o lécă ce nu-i venia mamei la socotélă căutătura mea, pregătia cu degetul îmbălat puțină tină din colbul adunat pe opsasul încălțării ori mai în grabă lua funingina de la gura sobei... și 'mi făcea apoi câte un *benchiu* boghet, în frunte, ca să nu-și prăpădescă odorul. ȘEP. I, 15: se dióche copiii frumoși, cărora mamele le fac *benchiu* în frunte; III, 121: spre a nu se deochia un copil, se ia pământ de sub talpa masei și-i se face *sbenghiu* în frunte cu acéstă tină sau cu scrobélă albastră.

4. o varietate a jocului în arșice (cf. însă „sbeguesc“).

ISP. Juc. 84: jocul în *sbenghiu*.

— BENK (litt. tâche), mouches de diverses couleurs; bulg. benka „neg negru“; mcr. *benchiu* și *benghiu*.

Despre datina femeilor de a-și drege fața (§ 83).

berechet n. 1. noroc, prosperitate.

CR. II, 161: se miraú țăranií ce *berechet* i-a găsit.

2. belșug, spor, număr mare.

DION. 166: era îndestulare rodurilor pământului... era și pecele *berechet*. CRĂS. IV, 181: înainte era *berechet* la tóte, dar acum ce e? ORĂȘ. 20: casa boierescă gema de *berecheturi*... MARION, 24: intrase în pivniță, dase de *berechet* și nu mai vrea să iasă; 143: are bani *berechet* și pe d'asupra o vie.

3. (fig. și ironic) om nu glumă, pómă sau sculă.

CR. I, 162: sciú că ești *berechet* bun.

4. (ca adj.) spornic, numeros.

S. NĂD. 47: așteptaú musterilí mai *berecheti*.

— BEREKET (ar. bénédiction de Dieu), prospérité, bonheur, abondance, richesse; fertilité; bulg. bereket, serb. beričet, alb. berekiet „seceriș îmbelșugat, bucate“, mcr. birikiete „belșugul câmpului“, ngr. *μπερεκέτι*, abundență. Berechetul e o fericire de ordine materială, constând mai ales în abundența produselor solului. Sensul figurat e propriu limbei române (cf. „grădină“ de om).

besacteă f. (și *besecte*) lădiță frumos lucrată.

AL. T. 411: omăsnită cu o *besacte* deschisă; 1144: scóte un fes de catife din *besecte*... 1394: ad'aici *besactéua* cea nouă. XEN. 10: a uitat o broșă într'o *besactea*.

Var. (archaică): **bestahtea**.

REV. II, 334 (f. de z. 1821): *bestahtea* femeiască nouă morico.

— BESTAHTA (pers. piș-tahta „table de devant“), table à écrire, secrétaire, meuble à serrer de l'argent (d. piș „înainte“ și tahte „tablă“); ngr. *μπεσταχτες*, bancă. Din

forma primitivă „bestahta“ derivă formele reduse: besactë și besectë.

***beșlic** m. monetă turcăscă de 5 parale (circulă mai ales în Muntenia): Grecii și Moldovenii numiau această monetă „pendar“ (Wolff, 135).

GHICA, 506: să-l bată la tarapana cu tură de mahmudele și *beșlic*. TROD. 130: Și nisce *beșlic*, Tot cu câte cinci...

— BESLIK, monnaie turque de 5 piastres, le quart d'un meğidiye (d. beș „cinq“): bulg. *beșlik*, sêrb. *beșluk*.

***beșlii** pl. I (în literatura istorică) 1. cavalerie ușoară la Turci (Cant. Ist. ot. 497).

COND. 1693, p. 83: 2026 tal s'aŭ dat la *beșlii* ot Giurgov. CAP. 181: Mircea Vodă învățase *beșlii* și Turcii care avea cu dînsul să fie gata a face năvală să taie pre boiarî și pre călugări; p. 320: eși Mihnea-Vodă și dișe *beșliilor* turcesce... AX. 142: dacă aŭ pornit la Impărăție Hanul și Pașa, aŭ trimis și aici în țară Agri și *beșlii* și siimeni hănesci; p. 151: atunci s'aŭ apropiat și Capigilar-chihale a Pașei și Mehmet Aga a Hanului cu *beșlii* și cu seimeni. DION. 185: Pasvandoglu aŭ strîns căpi-va *beșlii* pentru pază, dându-le lefi bune.

2. corp de călărași moldoveni (compus din Turci saŭ din Tătari) cari făceau serviciul de curieri la Constantinopole și la Crimeia, și steteau sub priveghierea marelui Postelnic.

CANT. Mold. 78: Postelnicus magnus praest etiam cursoribus Constantinopolitanis et Crimensibus militibus, vulgo *Beșlii* dictis; SULZER III. 169: trimișii călări se numiau în Muntenia călărași și în Moldova *beșlii*.

3. ceta de călărimă alésă, înființată de Mihai-Viteazul, care a constituit un corp de Delii și altul de *Beșlii* constând din câte 200 călăreți fruntași (Bal. 622).

4. acei Tătari saŭ Turci pe cari îi țineau Domniș spre a opri oștile turcesce de la jafuri și asupririi nedrepte și spre a pedepsi pe Turci când comiteau vr'o faptă necuviincioasă (Cant. Mold. 89).

KOG. 237: Stăvărachi aŭ pus de aŭ încuiat porțile, orânduind și toți siimenii și arnăuții, aducend și toți *beșlii*, puindu-i pe toți la pōrtă ca să o ție. ARCH. ROM. I, 167 (d. 1753): să trimitem *beșlii* să ridice pe acei Turci ieniceri ce se vor afla în județul acela. Doc. IV, 241 (d. 1793): acei zabit [din Oltenița] este orinduit să păzescă acea margine de *beșlii* și de faptele lor netrebnice.

5. slujitorii în genere, fie turci saŭ creștini.

POP. 165: Grigorie Ghica Vodă trimițend omeni de ai lui *beșlii* lipcani, cu fermanul Paŭ luat din Turcia [pe Dumitrașcu Hatmanul]. COND. 1776, p. 11: de la 11 *beșlii* câte 1 pol leu unul. Doc. IV, 268 (d. 1794): la fie-care menzilhană să fie orinduit de la Domnie câte un *beșliu*, ca să nu pōtă lua cai drumeții.

6. după Zaveră, ostași turci lăsați în Valachia și în Moldova pentru menținerea ordinei și anume: de fie-

care plasă câte un bešliu cu 10 neferi, în orașele principale câte un bešli-aga cu 50 de neferi, iar în Bucuresci și în Iași câte un baș-bešliaga.

FOR. III, 313: 4500 lei lăfă *bešli* ce sînt în fle-care județ câte unul priveghind asupra Turcilor ce vin în țară pentru comerț.

II (în poesia populară) 1. în baladele muntene, cu sensul primitiv.

TEOD. 606: Trei *bešli* și trei delii, Ce țin raiua în Dii.

2. (ca sing. **bešliu**) jăfuitor, hoțoman (în cântecele dobrogene), după purtarea prădătoare a bešliilor din țară sau din cetățile de pe lângă Dunăre.

BUR. 128: Sturze, sturzule, Haramgiule, Tu *bešliule*...

Var. (grecizată): **vesli**.

BĂLC. 676: două căpităni de *vesli*, ce erau Turci sau Tataři sub Vesli-Agasi.

— **BESLI**, garde de corps à cheval du grand vizir Ham.; cf. Ricaut, 470: Les *Besli* sont les serviteurs ou valets des beglerbeys et des bachas... Les *Beslis* sont des valets de pieds qui, parce qu'ils sont dispos et qu'ils courent bien, deviennent souvent janissaires: serb. bešlija „un fel de soldat turc“, ung. beslia. Forma primitivă a vorbeii e *bašli* (cum figurază la Bauer, 342: gages des *baschlis* ou gens destinés à pourvoir à la sûreté des marches et des frontières vers la Turquie), avînd sensul de soldați de frunte (d. başly „notable, distingué“): cf. Kog. Hist. de la Dacie, 42: *Besli*... cavaliers d'élite; și Bălc. 594: *Bešli* erau 200 călăreți fruntași. Altminterea, forma turcească vulgară sau dialectală a lui *baş* e *beş* (Vámbéry, *Türkenvolk*, p. 616), de unde bešli „principal, important“, sensul primitiv al acestui corp de ostași.

De la călărași de frunte. *bešli* aujunseră în cele din urmă simpli agenți polițienesci, cari comiteau abuzuri de tot felul.

beşlégă m. 1. odinióră, căpitan de bešli.

N. Cost. 111: un Turc ce a fost *beşlégă* la Dumitrașcu-Vodă. ZIL. 297: Cara-Mustafa care mai înainte vreme a fost și *beşlégă* pe la județe aici în țară. KOG. 217: scriind și la *beşlégă* să mîrgă prin toate târgurile. Doc. IV, 520 (d. 1795): 500 lei *beşlega* de Iași lăfa sa și a neferilor sei. BELD. 413: *beşlegii* pe la ținutari, val mie, ce nu luerau! AL. T. 1076: opt oca de tutun! ce dracu! un *beşlégă* nu trage ciubuc așa de mult. TEOD. 606: Să facă cum o putea, Să mîrgă la *beşlega*... 636: Șai-deci de Turci gălățeni. Adunați de *beşlega*, Beşlega din Orava.

2. se dice ironic de un om bătrîn și nevoiaș (singura accepțiune populară astăzi), sinonim cu „babalîc“ și cu „baceea“, cest din urmă de origină obscură.

Var. (literară): **bešli-aga.**

CANT. Mold. 89: *beszliagasi* qui duos capitaneos beszliorum sub se habet. DION. 173: Domnul Mavroghene aŭ pus 6ste străji pe marginea țării, Turcii beșlii cu căpeteni *bešli-aga* și odabași. GHICA, 118: Kehaia-bey orînduise în orașele principale câte un *bešli-aga* cu cinci-deci de neferi.

— **BEȘLI AGASY**, chef de besli (lipsește în dicționare). Vorba *Beșlegă* e forma româniată din „bešli-aga“ cu strămutarea accentului (cf. *agă*) și cu sensul generalizat: acești căpitani de beșlii fiind obicnuit 6meni în vîrstă înaintată (cf. lat. *veteranus* în raport cu „bêtrân“).

***beșlegărit** n. dare impusă pentru întreținerea beșlegilor în țară.

BELED. 413: la îndoite prețuri *beșlegăritul* urca... DRĂGH. II. 181: să lipsescă beșlegii și *beșlegăritul* cu totă înfrîurirea turcescă din a-mîndouă țările.

Formațiune ca și alte numiri de imposit (§ 23).

beșlegesce adv. ca un beșlegă.

TEOD. 612: Alții 'mi cîntă turcesce și beșlii *beșlegesce*...

***beșlegie** f. starea de beșlegă (cf. *agie*).

UR. III, 233 (d. 1822): baș-beșlegă să se afle un an în slujba *beșlegiei* și la împlinirea anului, schimbându-se, să se alégă altul.

bèzmen n. 1. darea saŭ venitul locului ce plătiaŭ la domnie cîrcimele aședate pe moșiile domnesci, boieresci saŭ mînăstiresci.

N. COST. 51: camăna și *bezménul* cu cepărie ce aŭ fost dând cîrșmele din totă țara. COND. 1761, p. 69: *bezménul* de dughiană de frunte ce s'a afla la iarmaroc ot Tîrgușor ot ținutul Iași.

2. birul de cêră și de săpun ce se strîngea de către cîmărașul de lumină pentru luminatul Curții.

CANT. Mold. 86: tributum cerae et sebi quod *bezman* vocatur.

3. astădi, vorba are (în Moldova) înțelesul de „embatic“, plată anuală pentru locul casei către proprietari: bezmenul se da în bani saŭ (pentru că proprietarii locurilor erau mai adesea mînăstirile), el se da și în luminări saŭ în tot atâtea ocale de cêră ori de untdelemn.

COND. CALIMAH, § 514: cîștiul pe an saŭ *bezménul* trebuie să se plătescă la termenul tocmeii.

— **BESMEN**, **BASMAN** (batman), sorte de mesure, de poids: rus. *bezmenŭ* „cîntar“, pol. *bezmian*.

Vorba se trage de la Tătari, cari o împrumutară Rușilor și de la aceștia se întroduse în Mold. în sec. XVII.

bezménar m. cel ce strîngea bezmenul.

COND. CALIMAH, § 514: *bezménarul* nu are drept să cêră, ca să-i se ierte o parte din bezmên.

bidiviŭ m. 1. cal arăpesc, mic și sprinten la fugă.

MOXA, p. 388: aduseră lui Mihail un *bidiviŭ* prea bun, dar de

la Misir, și nu se afla nime să-l pótă încăleca. OD. I, 146: încăleacă pe măruntelu-l *bidiviū*. FIL. 330: cât de bine îi șede călare pe *bidiviul* seū cel roib și pinte-nog. DELAVR. 36: i-ar da calești cu telegari, poștalióne cu opt cai *bidiviū*.

2. în graiul țaranului, cal frumos și sprinten.

ISP. 164: încăleacă și sbură cu *bidiviul* seū. STÂNC. 143: alese un *bidiviū* dintr'ai hoților și plecă. AL. 106: El că 'și are un *bidiviū* Cu sînge de argint viu... TEOD. 53: Merge tînerul călare P'un cal vinēt *bidiviū*.

Var. : *bidibiū*, *bididiū* și *ghidigiū*.

ISP. 152: el nu se putea veseli de cât cu *bidibiul* seū. BUR. 151: Pentru un pui de *bididiū*, Ce a fost prins de prin pustiū. LUPAȘCU, Medic. babelor, 26: Că eū ție ți-oit dărui doi *ghidigiū* negri.

— BEDEVI (ar. nomade), cheval de race arabe (d. bedu „désert“); bulg. bedoviia, serb. bedeviia „iapă arăpescă“; pol. bedewia „cal de cursă“. Din aceeași vorbă arabă fr. bédouin, it. beduino: de aci și neologismul rom. *beduin*, formă exclusiv literară (Emin. 89: Prin deșert străbat sēlbatic marii familii beduine).

Deși Moldova era odinióră vestită pentru caii ei, limba română posedă o bogată nomenclatură hipică de origină orientală (cf. § 93).

bididel a. sprinten ca un *bidiviū*.

ȘEP. I, 183: Vine Ghița tinerel, P'un cal murg și *bididel*.

bimbașă m. 1. colonel turc, căpetenie peste o mie.

ZIL. 63: doi *bimbași* ce erau acolo [la Rinnic] pentru pază... HRIST. (1818): Vedeai gogeamite Pași Și atâția mari *bimbași*... BELD. 404: *Bimbașa* Mehmet Bosniacul, el la toți poruncitor.

2. în special, titlul Căminarului Sava, *bimbașa* al Curții domnesci, cunoscut sub numele de „*Bimbașa Sava*“, căpitanul Arnăuților în vremea Zaveriei, care se făcuse faimos prin luxul, vitejia și dărnicia lui; el muri tăiat de Turci în Bucuresci (Ar. 65 urm.).

AL. T. 181: am să-mi durez o pereche de poturi arnăuțesci, să par că's *Bimbașa Sava*.

3. proverbial, pentru un personaj falnic și avut.

ORAȘ. II, 88: Opt pietrari cu cēfa rasă Staū că *bimbași* la masă.

Var. (literare): **biimbașă** și **binbașă**.

DION. 180: un arnăut anume Mavrodin *biimbașă* pe care îl făcuse Nemții maior. ZIL. 40: un *binbașă* cu o mie de ostași împărătesci se afla cu ordia sa aprópe de Calafat.

Vorba a pētruns în prosa și în poesia populară cu accentul originar și cu cel analogic: *bimbașă* și *bimbașă*.

STÂNC. 235: îmbogățindu-se băiatul pescarului și piticiu taman ca *bimbașalele*, se duse vestea de averea lor: 286: își durară nisce case să trăiască ca *bimbașalele*. TEOD. 486: Căpitanl, biulucbași, *bimbași* sumă.

— BIMBAȘY (biūbașy), colonel d. biū „mille“ (litt.

chef de mille (soldats); bulg. bimbașita, serb. binbașa, ngr. *μπίμπασις*. Despre gradele militare (§ 68).

bină f. 1. lemnăria unei clădiri, sin. cu „cherestea“. DION. 175: pe această apă merge la cetate lemne de foc și cherestea sau *binale*. BELD. 399: unde nefiind *binale* era mai de suferit.

2. clădire în genere, casă luată în întreprindere.

AR. 15 (d. 1821): două sute lei *binaua* morii. UR. IX, 451 (d. 1825): acareturile, *binalele* și alte lucruri ce se vor afla pe aceste moșii mânăstiresci. AL. T. 288: o *бина* cu patru odăi. CARAG. 62: schelele merg până în capătul *binalei*. STĂNC. B. și Sn. 21: o țigancă lucra la o *бина*, căra var cu găleța.

3. fig. temeiu: „a pune *бина* pe cineva“, a-i se increde, a se bizui pe dînsul.

— BINA (ar.), bătise, construction, édifice; alb. bulg. serb. *бина*, (ar.) *бина* „clădire mare“. V. acaret.

binagiū m. constructor de binale.

CARAG. 77: meșterul Dinică *binagiul* mi-a făcut'o...

Formațiune analogică (§ 23).

bindisesc v. a-î pësa cuiua, sinonim cu „sinclisesc“. Vorba circulă numai în Moldova.

CR. II, 40: lua mama nănașa din cōrdă și iar ne juăpăia, dar noi parcă *bindisiam* de asta?

— BENDE, soin, souci. Verbul românesc presupune o formă intermediară bulgărească sau neo-greacă.

binîș n. (în Moldova **benîș**) 1. manta boierescă cu sau fără măneci, purtată de bărbați și de femei.

GHEORG. 301: apoi Vel-Vist, îmbracă pe toți ómenii acei împărătesci, pe unii cu blane... și pe alții cu *benîșuri* cu postav. UR. XVI, 275 (f. de z. 1791): un *benîș* de groditură cu cacomi. Rev. II, 333 (f. de z. 1821): un *binîș* postav neftiū. BELD. 429: galben la față, pe gînduri, cu *benîșul* strîns la piept. NEGR. I, 130: largile mînicii a *benîșului*... FIL. 26: îmbrăcat cu *binîș* de postav albastru închis. OD. I, 77: auritul vîl de betelă rîsfirat pe un *binîș* de suvaiū alb. GHICA, 501: boierii purtau d'asupra scurteiceii giubea de postav sau, la sîrbători, *binîș*. ZANNE II, 24 (prov.): cinei inși p'un *binîș*.

2. haină purtată de haiducii (și de nevestele lor) iar până în timpul din urmă de lăutari.

AL. T. 80: acum mi se muceșese cobza sub *benîș*. AL. 130: fără sora lui (Ghemîș, Punea salbă și *benîș*).

— BINÎȘ (benîș, litt. promenade à cheval), grand manteau que portaient autrefois les cavaliers (aux cérémonies officielles); alb. bulg. *binîș* (și *benîș*); serb. *binîș* „mantie de purpură“; ngr. *μπινίσις* (și *μπινίσι*), habit de dessus.

Binîșul era o haină de paradă ce se purta mai ales pe la alaiuri și cavalcade, vorba avînd primitiv sensul de „călărie“. V. Partea II: *binîș* și *binîș-alaiū*.

binigel n. (mai des **benigel**) biniș femeesc mai scurt.
 Conv. IX, 277 (f. de z. 1801): un *benixel* cu atlas de samur.
 NEGR. I, 145: un *benixel* de felendres albastru. DRĂGH. 155: un tabar ce se cheama *benixel* roș aprins fără mâneci cu bucheturi de aur.

binișliu m. cel ce purta biniș: boier, curtén.

FiL. 346: Dómnă cu boierii cel mari și cu *binișlii* sel. ORĂȘ. 22:
 Sírmana vreme veche, când dragă o să mai vii . . . la bieții *binișlii*?
 — BINIȘLY (benișly), qui porte un *biniș*.

binigiú m. giambaș care încăleacă cał neînvețați și cu nărav (Costinescu).

— BINIȘY, écuyer, bon chevalier: sêrb. binegiša,
 ngr. *μπινιτζής*.

birlic n. 1. as (la cărțile de joc).

FiL. 146: dă-mi un *birlic*. dă-mi un dece o-chi, dă-mi un popă. MA-
 RION, 146: o singură dătătură de cărți și un singur *birlic* care nu eșise.
 2. spetéză mijlocie la zmei.

Isp. Juc. 64: mai trebuie zmeului un cap și un *birlic*.

— BIRLIK, unité, union (d. bir „unu“). Turcii dic
 asului „bey“ ori „yek“, terminii cari figuréză și în jocul
 cu arșice.

birlicel m. birlic mic (la zmeii copiilor).

Isp. Juc. 9: între așe se bagă un *birlicel*, pe care îl învîrtesce.

boc n. gunoiú, excremente: locuțiunea „a mânca
 boc“, ad. a spune minciuni, corespunde turc. bok yemek
 (litt. manger des excrements), dire des grossièretés,
 des bêtises. V. bocluc.

— BOK, excrements. V. bocciú.

bocciú m. 1. curățitor de latrine sau de gropi.

BELO. 386: Undeți sint boierii, de *bocciú* m'at socotit?

2. poreclă populară dată Arménului.

KIK. III, 176: di-1 Armén . . . di-1 *bocciú* . . . și lasă-1!

3. (sub forma **bucciú**) cel care taie vitele la zalhana.

MARION, 66: *bucciú*, parlagiil, pastramagiil, cazanciil fortotesc
 de colo până colo strigându-se pe nume și cerënd unul de la altul
 ce le trebuie la tréba lor.

4. (ca adj.) cu sensuri variate ca: strîmb, réu făcut:
nas bucciú, *ghete bucciú*: urît sau grosoman: *bucciú la cap*;
 3. căpiú: *óie buccie*.

JIP. 32: plugurile grele și nătăvâlóse, încălțămîntea *boccie*.

— BOKÛI, vidangeur (sobriquet que les Turcs don-
 nent aux Arméniens).

bocluc n. (în Moldova **bucluc**) 1. balegă, gunoiú.

GI.OS. 80: *bocluc*, excrement, mai virtos omenesc: „a mânca bo-
 cluc“, a spune minciuni (cf. boc).

2. cărpe, bagaje mărunte, catrafuse.

CR. I, 134: am găsit și secure și frînghie și sfredel sub *buclu-*

curile d-tale. GANE I, 94: să începem a strînge *bucucurile*; 102: am înfîlnit pe Osman cu tóte *bucucurile* în spate.

3. fig. (și arhaic) faptă necuviincioasă.

ANON. 143: mai multe *bocucuri* de acestea eșia la meidan... pentru care au poruncit Caimacanilor să-l cheme pe Cluciarul Știrbei, să-i dică să dea banii, să-i întórcă săracilor.

4. fig. încurcătură mare, nevoie, sinonim cu „belea”.

MARION 44: în ziua în care se întîmplase *bocucul*. XEN. 32: ce o să iasă din istoria asta, nu știu... dar *bucucul* e gata; 65: de m'ei da afară, 'ți fac *bucuc*; 110: mă scapi și pe mine de o mulțime de *bucucuri*.

Cu acest din urmă sens și în regiunea limitrofă a Ardélului (Reteg. 44: slugile se bucurară că mai pot face *bucuce* sluguței. Proverbul „a dat de bocuc” corespunde variantelor „a dat de pocinog” și „a dat de șugubină” (Isp. Rev. I, 227).

5. certy, gályevá.

GLOS. 80: a face *bocuc*, a face certy, a băga într'o nevoie, a comite o prostie. ШЕР. II, 151 (d. Sucéva: *bucuc*, sfadá, vorbă rea.

— БОКЛУК, fumier, ordure; fig. sottise, chose laide, ignoble (Redhouse: fig. a state of disorder or misery): bulg. serb. bokluk „gunoiu”. Sensul primitiv al vorbei, cel citat sub 1, s'află numai la Românii bănățeni (§ 34); înțelesul metaforic predomină românesce.

boclucaș a. și m. (în Moldova **buclucaș**) care face bocucuri, care caută certy pentru lucruri de nimic.

STĂNC. Gl. și Pov. 53: nefînd om *boclucaș* începu să-l mustre. CR. II, 94: popa Buliga cel *buclucaș*.

boccea f. 1. șal pătrat ce femeile pun pe spate.

2. basma mare de lână cu flori colorate, ce pórta țarancele cari n'au trecut de 30 ani (Dr. Manol. 197).

3. bucată de materie de pus diferite lucruri.

OD. I, 94: ridicând avuțiile domnesci în lăși și în *boccele*. BASME IV, 63: 'și făcu o *boccea* grósă din cele mai frumoșe haine.

4. legătură de înfașurat marfă ce se pórta în spinare.

AL. T. 19: pune *boccea* jos; 1223: într'o *boccea* de marfă. GHICA. 298: alerga după jupánul cu *boccea* la spinare.

5. pachet de tutun coprinđînd mai multe păpuși.

TARIF 1761: tutiun de *boccea* de 7 ócă un leu vechiu. TARIF 1792: tutun de *boccea* de oca una 5 bani.

Var. (arhaice): **bohcea**, **bohgea** și **botcea**.

UR. XVI, 276 (f. de z. 1797): *bohcele* de pus straiie, basmale, testemeluri REV. II, 240 (f. de z. 1817): cinci *bohcele* de cit. ЕТУМ. 65 (d. 1579): o *bohgea*. REV. I, 337 (f. de z. 1669): o *botcea* cu flori de fir.

— БОЦЧА (pers. litt. piéce d'étoffe que l'on noue par les quatre coins), chále carré, drap ou morceau d'étoffe pour envelopper, enveloppe, paquet (TUTUN BOĞÇA.

paquet de tabac): bulg. bohča, sêrb. bošča „înveliș“; mer. bohce „șal de înfășurat“.

bocceagiū m. 1. cel ce fabrică sați vinde boccele; 2. cel ce și pòrtă marfa într'o boccea, sin. cu „tolbaș“.

GHICA, XII: s'audia câte un *bocceagiū* strigând: marfă, marfă!

Var.: **boccegiū** și **buccengiū**.

AL. T. 19: Herșeu *boccegiū*, cunoscut prin toate casele boieresci. REV. N. III, 202: lupte aprige împotriva *buccengiilor* evrei.

— BOGĀĀGY, qui vend des mouchoirs, des fichus etc.; porte-balle.

boccealic n. 1. înveitóre, velință.

OD. I, 134: *boccealicuri* de stofă

2. darul în primeneli, oferit într'o boccea mirelui din partea miresei.

AL. T. 432: *boccealic* două șaluri, două blane de jder, două de vulpe. CAL. 1895, p. 34: a treia di de nuntă o să-I trimiță un *boccealic* de haine.

Var. (archaice): **bohcealic** și **buccealtic**.

UR. XX, 378 (f. de z. 1783): șose *bohcealicuri*. 4 de melez, 1 cusut și 1 de borangiu; XIV, 234 (f. de z. 1813): trei *buccealicuri* de mêtasă, două *buccealicuri* de pânză de casă. TEOD. 164 (orație): Și a mai cumpêrat un *buccealic* de mêtasă.

— BOGĀALYK, étoffes destinées à confectionner un vêtement complet: elles se donnent en cadeau enveloppées dans un bogča de taffetas ou de satin Barb.; bulg. bohčalyk „dar în haine“, sêrb. bogčaluk „dar în cămăși, pantaloni, ciorapi“.

bogasiū f. materie colorată și lustruită.

ETYM. 77 (d. 1621): o dulamă de zarba cuptoșită cu *bogasiū*. FIŁ. 13: fermea de pambriū cãptușită cu *bogasiū* roș; 213: rochi de maniță și de *bogasiū*.

Var. (archaice): **bogasi** și **bogasie**.

CUV. I, 220 (d. 1588): patru felóne de *bogasi*. TARIF 1761: *bogasie* de ialvichir albe. . . UR. XVII, 61 (d. 1767): babei să-I se facă o ghiordea de *bogasie* cu blană de óie. Doc. II, 366 (d. 1792): carul de *bogasie* însă musulurii saū marfă de Rumeli 60 bani.

— BOGASY, toile d'un tissu peu serré qui sert à faire des doublures Barb.; bulg. bogasiŭa, sêrb. bugasile „un fel de nãdragi“, ngr. μπογασί; forme occidentale: pol. bogazija, ung. bogazia, fr. boucassin, sp. bocacin.

Despre celelalte stoffe de mêtase: § 86.

bogasier m. 1. cel ce vinde bumbac, mârgele, basmale; 2. neguțator de bogasiuri, manufacturier.

AL. T. 1223: m'am însurat cu fata fostului *bogasier* Haji-Petcu. FIŁ. 88: cea dintâi uliță era locuită de *bogasieri*; 138: căciula cu róiță a *bogasierului*.

bogasieresc a. 1. ce ține de bogasier; 2. fig. ordinar.

AL. T. 1254: jalușia e un sentiment *bogasieresc*; 1264: aste's vorbe *bogasieresci*.

bogasieresc v. (ironic) a se degrada. a deveni banal.

AL. T. 1226: nu m'am *bogasierit* de tot.

De aci și o formă compusă, **desbogasieresc**, a se lepăda de bogasierie și fig. a se rafina.

AL. T. 1272: mă duc la D-na Rosescu, ca să mă *desbogasieresc*, căci am început a mirosi a tarabă aiei.

bogasierie f. 1. meseria de bogasier.

AL. T. 1267: în timp de 30 ani de *bogasierie*.

2. prăvălia bogasierului.

UR. II, 45 (d. 1786): dughenele vor da la slujba ajutorinței câte 15 lei *bogasierile*. CARAG. 271: am parte în *bogasierie* la Ploiesci.

AL. T. 1228: vechiul seî asociat de *bogasierie*.

3. marfa de bogasier și anume stofele de bumbac.

TARIF 1792: marfa de Rumeli ce vine în țară, adecă *bogasierie* și altele ce sînt de bumbac.

boiă f. 1. vopsea, mai ales pentru lână și postavuri.

AMIR. 198: un foișor foarte frumos, făptură de Țarigrad, cu tot felul de *boiele*. STAM. 109: trupul cu brósca seména la piele și la *boia*.

2. dres roșu (pentru obraz și pîr).

AL. T. 431: baba și pune *boia* în pîr.

3. ardei roșu pisat mîerunt (numit și „paprica“).

4. sos la bucate făcut cu oțet și legume.

— BOYA, couleur; teinture; cum. boya „tinctura“;

bulg. serb. boia, alb. boia, mer. boië „colóre“, ngr. *μποιά*.

Despre colorile întrebuintate de boiangii: § 97.

boială f. colóre de vopsit și în special sulemenéla.

NEGR. II, 65: fost de giaba *tótă boiala*.

boiesc v. 1. a vopsi sau a colora stofe, lână, ață etc.

CR. II, 96: lánuri *boite* fel de fel pentru scórțe și lăicere.

BASME IV, 116: tronuri *boite* cu vóte vopselele cele mai arátóse.

2. fig. și pop. a înșela, a păcăli (cf. renghiú).

CR. I, 64: bine *l'am boit*!

3. a se drege la față (cf. boia 2).

AL. T. 422: am gătít păpușa de bal, i-am făcut sprîncene, am cu roș. STANC. 51: se *boi* la obraz cu dres și se duse la palat.

Un compus **neboit** revine în cîntecele dobrogene (Bur. 115: Pana Corbului, Pană *neboitá*, Nesulemenitá).

Formă verbală românească, corespondînd lui BOYAMAK „teindre“, bulg. boiadisam, serb. boiadisati, mer. boi-sescu, ngr. *μποιάζω*.

boiamă f. (și buiama) 1. brobódă pătrată de mêtase cu dungí largí de fir.

Doc. II, 403 (d. 1790): o *buiama* cu usiinuri și o jumétate testemel. REV. II, 240 (f. de z. 1817): *boiama* cu bibiluri de sîrmă, de fir... *boiama* cu betéla.

2. basma, testemel (în Rîmniciu-Sárat).

— **BOYAMA** (litt. teinture), mouchoir en soie de forme carrée à larges raies d'or qu'il est d'usage de donner en présent à son hôte Ham.; bulg. bofama.

boiangiū m. (și **buingiū**) cel ce face boiele și le pune pe haine, pânzeturî, bumbac, lână.

Doc. III, 61 (d. 1788): hrisovul ce s'a dat rufetului *boiangiilor*. MARION, 71: bărbatu cumetrei era *boiangiū*. IONESCU, 686: pentru vâpsitul lănei sînt înadins meseriași *buingiū*.

— **BOYAGY**, teinturier: bulg. serb. boļaġiia (și boiġiia): alb. bofaçi, ngr. *μπογιατζής*.

Despre corporațiunea boiangiilor și importanța dispărută a industriei lor: § 97.

boiangerie f. 1. meseria de boiangiū; 2. prăvălia sa.

Doc. III, 63 (d. 1788): prăvălii de *boiangerii* în Bucuresci.

boiangilic n. materie de colorat, vopsea.

Doc. III, 63 (d. 1788): să nu fie volnic a ține prăvălie de *boiangilic*.

— **BOYAGILYK**, l'art de teindre, métier du teinturier.

boiū n. 1. figură, înfățișare (sens eșit din us).

DUM. 49: veniră o sémă de Turci... ci dór numai cât 'și arătară *boiurile*. BELD. 435: [Tóder Bals] vedēndu-se pe sine cu frumos *boiū*, lung și gras, cu o barbă fôrte lungă, s'a socotit pe sine vrednic a chibzui ori-ce lucru și a ocărmui pe alți.

2. statură, talie (accepțiune fôrte populară).

SRAM. 35: cόμε negre fi învelesc pieptul, spatele și *boiul*. OD. I, 108: betég și mērunțel la *boiū*... FIL. 40: *boiul* și frumusețea ei. ISP. 46: *boiu'* lui arăta a fi ceva deosebit; 185: fiul împăratului se deosebia prin istețimea, *boiul* și înțelepciunea lui; 298: tînēr și cu *boiul* de voinic; 352: fiul vėduvei întrecuse pe toți boierii și împărații la *boiū* și la stat. JUP. 66: cine se hărănesce bine..., are putere și *boiū* falnic.

3. iță sau fir (vorbind de stofe).

TARIF 1870: mânecare de șamalagea cu cinci *boiuri*.

— **BOY**, stature, taille; brin de fil ou de soie; cum. boy „corpus“; alb. bulg. mcr. serb. boi, ngr. *πόϊ*

***boloză** f. un fel de luntre mare.

AL. 117: Șepte *bolozale* și șepte sandale. TEOD. 644: Sus pe sandale și pe *bolozale*...

Var. (istorice): **bolozan**, **borozan** și **burazan**.

DUM. 24: o sémă ce intrase în două *bolozane*, cei mai mulți s'aū înneecat. Doc. IV, 97 (d. 1793): să pôtă Valahia a face și a avea *bolozane*, șaiçi. caice și de tôte vasele pe apa Dunării. COND. 1693, p. 125: navlonul *burazanelor* ce aū dus posmagii la Belgrad; p. 180: 1440 tal. pentru dresul *burazanelor*.

— **BOLAZAN**, grand bateau (lipsește în dicționare); serb. bolozan. Vorba aparține seriei numeroase de nume turcesci pentru vase de mare (§ 95).

bondoc a. și m. scund, scurt și gros.

GOLESCU (prov.): *bondocul* ori-unde se va urca, tot *bondoc* ré-

mâne. GHICA, 504: un spân, sbircit și *bondoc*, mititel ca un copil... JIP. 33: orbu, *bondocu*, șchiopu... nu sînt rumfni deplinî.

Var. (mold.): **bunduc** și (Baronzi, 19) **ghindoc**.

I. NEGR. Cîpîi de pe nat. 61: ia un *bunduc*! ȘEQ. V, 40 (d. Suceva): *bunduc*, om scurt și gros, îndesat, rotofeîu.

— BUNDUK (ar.), court de jambes, petit de taille, nabot Barb. Vorba lipsesece în idiomele balcanice.

bondocel a. cam bondoc.

TEOD. 567: Turculețul mărunțel, Mărunțel și *bondocel*...

borangic n. 1. mătase tîrsă din firele gogôșelor, lucrată în țară ori adusă gata din Țarigrad: torsul borangicului era înainte o industrie înfloritoare și se practica de femeile de prin mahalale.

TARIF 1792: *borangic* de Țarigrad, *borangic* lat frâncesc. TEOD. 80: Fir și ibrișim, *Borangic* d'âl bun. VCLP. 118: Vine Lêna pe colnic, Rêsucind la *borangic*.

2. mătase transparentă foarte ușoră pentru cămăși și brobode.

REV. II, 334 (f. de z. 1821): șapte cămăși bune bărbătesci *borangic*. OD. I, 95: trîmbele de *borangic* neșesute; 134: priminel de *borangic* și de flaliu. FIL. 283: pânză albă cu marginile de *borangic* galben. ISP. 251: perina de cap era îmbrăcată cu pânză de *borangic* de cea mai alêsă.

Var. (mold.): **burangic**, **burangiuc** și **burungiuc**.

TARIF 1761: *burungiuc* bucata de 50 coși 88 bani. UR. XI, 249 (f. de z. 1780): izmene de *burangic*, prostire, obial de *burangic*; X, 254 (f. de z. 1809): perini mari de *burangiuc*, ciarsafuri de *burangiuc*. CR. II, 4: ștergare de *burangic* alese. GANE III, 192: o purta în *burangic* și cu salbă de aur. MARIAN I. 170: La tîrg, măicuță, mē duc, Ca să cumpăr *burungiuc*.

3. plantă parazită ce se lipesece de cotorul trifoiului, numită și „întorțel“ (*Cuscuta*).

— BURUNĜUK, soie brute telle qu'elle sort du cocon, étoffe faite de cette soie: gaze, crêpe, voile de femmes Barb.; bulg. serb. burunĝuk, pol. burunczuk, mcr. birungică „soie crue“, ngr. *μπορρουδζούκι*.

bostan m. 1. numele moldovenese al dovlécului.

SPAM. 98: tîind hăbuc pe Tătari ca pe curechi său *bostani*. CR. II, 96: alătore nisce *bostani* turcesci... BOGD. Pov. 118: țineañ mare negoț de plăcinte cu *bostan* copt. CARANF. 10: [Cănepa] Infundată într'un *bostan*. S'o lucreze un ciorefrian. ZANNE I, 122 (prov): a prins *bostanul* cîdă (adică cel slab a căpătat putere, despre cel parvenit!).

2. fig. și fam. cap (cf. tivgă).

AL. T. 837: na! cap sêc... *bostan* fără simburî... na, na! ȘEQ. II, 74: a făcut după cum i-a trăsît prin *bostanul* lui cel sêc.

— BOSTAN (pers. bustan), jardin où l'on cultive principalement le melon, la pastèque et les légumes

Barb.; bulg. serb. bostan „grădină de pepeni, pepene“, mer. bustane și ngr. *μποστόν*, grădină.

Vorba e proprie Moldovei ca și derivatele ei: bostană, bostănărie, bostănel, bostănică.

bostană f. grădină de bostani și de legume.

STĂNC. B. și Sn. 31: îl întrebă ce caută acolo în *bostana* lui. ZANNE I, 122 (prov.): *bostană* fără pândar (adică popor fără stăpân și avere fără îngrijitor).

bostănărie f. locul unde se păstrează bostani.

ȘEȘ I, 71: Hai noroc și bucurie, în del la *bostănărie*. ORĂȘ. II, 181: is buni de pus mătăhali la *bostănărit*, dar nu pescari. STĂNC. B. și Sn. 30: un Român avea o *bostănărie* de pepeni.

Prov. mold. „frica păzesce *bostănăria*“ (Al. T. 1288; Cr. I, 230) corespunde celui munt. „frica păzesce *pepeni*“.

bostănel m. dovlecel (în Moldova).

bostănică (de-a) f. în Moldova, joc de copii în care revine formula „mătușo, m'a minat mama să-mi dai un bostănel“ (Șeș. II, 61).

bòștur a. (și **boșter**) gol, sec (la propriu și la fig.).

STAM. 404: capetele *boșture* ale unor coconăși. BOGD. Pov. 142: spicu era sec, *boștură!* NAUM Conv. XXII, 224: Iar pe *boștera* lui tivă vînătă de costor, Abia stă 'n echilibru coiful său triumfător.

— BÒȘTUR (boștyr), vide ici (cf. serb. *ioktur* „nimic aci“ = *yoktyr* „il n'y a pas“) d. boș „vide, creux.“ Vorba e proprie Moldovei.

bozà f. (și **buzà**) băutură acricioasă ca braga, obținută prin fermentarea în timpul iernei a merelor pădurețe în apă, băutura femeilor și a copiilor: cea mai bună calitate poartă numele de *baș-buza* (V. această vorbă).

— BOZA (buză), boisson faite de millet: cum. boza, bulg. boza și buza, alb. serb. rus. buza, ung. boza, ngr. *μποζάς*; fr. bosan „boisson en usage en Orient.“

bozagiiu m. vîndător de boza, bragagiu.

NEC. 389: pre un Grec, *Bozagiul*, îl pusese Postelnic mare. Ist. 1715, p. 43: trei *bozagii* brăhări ce făceau brăhă în tabără. BELD. 343: haidăi de pe la vite, *bozagii*, plăcintari mulți . . .

— BOZAGY, id.; bulg. serb. bozağıia și buzağıia.

bozagierie f. bragagerie.

Doc. VII, 112 (d. 1796): prăvălie de *bozagierie*.

bozagilic n. gătirea bozalei și meseria de bozagiiu.

Doc. VII, 112 (d. 1796): Iane, bozagiul din Bucuresci, cere să lucreze *bozagilic*, care s'a oprit fiind lipsă de bucate.

— BOZAGILYK, métier de buzağı.

bozmă f. faptă caraghioasă dar vătămătoare: boro-bôț, poznă. Vorba circula în Muntenia.

ДУМ. 46: pe urmă tot le-au făcut o *bozma*, că o sémă au tăiat

drumul Turcilor. Isp. 372: fiul împăratului cel ce făcuse *bozmaua* (spărsese vistieria împărătească). ID. B. Sn. 110: Românul are să-i facă *bozmaua*. ORĂȘ. II. 157: Și a întors turaua, A înghițit *bozmaua*.

Proverbul „luași *bozmaua*!” (și nu *basmaua* ca la Zanne III, 17) înseamnă: ai pățit-o!

— **BOZMA** (ar.), crime; vorba lipsese aiurea.

În privința scăderii sensului (Costinescu, 122: *boz-male*, expresiune familiară pentru comedii, năsdărăvăni) cf. *buzaconie*, care presintă o evoluțiune semantică analogă: primitiv „nelegiuire”, apoi „necuviință, vorbă sau faptă extravagantă.”

bre! înt. ce exprimă o mirare, supărare sau familiaritate. I. despre Turci.

DION. 186: *bre!* ce este această zorba ce o faci tu? 191: *bre!* domuz, tu să-mi poruncesci mie? TEOD. 545: Turcii de te-or întreba: Ce e, *bre!* cine e ăla?

II. în genere, exprimând: 1. o mirare (în care cas se duplică și se triplică vorba însăși sau și numai vocala ei finală, spre a arăta gradul de uimire).

AL. T. 40: *bre! bre!* adică multe am vădut în viața mea! 351: *bre! bre! bre!* multe pozne am mai vădut!... 955: *breee!* ce iute ai mai fost! 1117: mai iată o dihanie... *bre! bre! bre!* a dracului tîrg! 1449: *breee!* ce pustiū în casa asta! 1719: *breee!* cum s'a stricat lumea! FIL. 236: *bre!* dar asta sémēnă a basm! Isp. 100: dară de unde veniți, *bre*, ómeni bunți?

2. o supărare sau indignare.

NEGR. II, 35: cum să nu mă necăjesc, *bre?* AL. T. 198: da deschide ușa, *bre* omule! 397: m'o lăsat în mijlocul drumului, *bre!* c'o să mă lovăscă ceva! Isp. 178: spune-mi, *bre* omule! cine te-a învățat?

3. o atențiune prietenosă.

FIL. 157: închină cu noi, *bre!* XEN. 39: ascultă-mă pe mine, *bre!* că eu am îmbătrânit în zile rele. GHICA. VII: *bre!* Nicolaie, bine ai venit!

4 un ordin sau o provocare.

FIL. 176: aduceți ciorba, *bre!* TEOD. 606: Țl ciauș îi tot striga: Haide, *bre*, rupe frînghia, Să-ți cunoșcem vitejia!

— **BRE**, hé! holah! bulg. serb. mcr. *bre!* ngr. μπρέ.

bucmeá f. 1. găitanaș ce se cöse ca chenar.

IONESCU, 697: abagiul face haine simple sau cu cheltuieli, adică cu cusături de găitane și cu *bucmea* de mătase și de lână.

2. șnur, cordeluță.

KIK. III, 3: o pereche de mētani de chihlibar cu bóbele cât migdala și cu *bucmea* de mătase galbenă.

— **BÜKME**, cordonnet de fil ou de soie fortement tressé Barb. Vorba lipsese aiurea.

budulác a. și m. 1. simplu, naij.

Isp. B. Sn. 69: fratele era cam *budulac*. JIP. 14: *budulaca* mea vorbire; 100: ómeni apropiați, *budulaci*, ospétariți și miloși.

2. rătăcitor, haimana (în munții Sucevei).

ȘED. II, 153: *budulac*, om ce umblă huciu marginea, de a frunza frâsinelului; V, 39: umblă *budulac*, fugar, umblă pe ascuns de frica unei pozne ce a făcut'o (se dice mai ales despre cei zăpsiși cu ticăloșii ce umblă lăturile de rușine și de trică).

— BUDALA, niais, imbécile (pl. d. ar. *abdal* „mendiant”); formațiune secundară ca serb. bulg. mcr. *budalaș*, alb. *budalek*.

bùga m. bivol, taur (în Bucovina).

MARIAN I, 59: Rage *buga* între prilóge...

De aceeași origină: **puhace**, boi de nópte saii bufniță.

CANT. Div. 65: palaturile lui sălașele bóghelor și *puhacelor* le-au premenit.

— BUGA, taureau, bufle; BUHAČ, hibou (cf. lat. *bos* „boi” și *bubo* „bufniță” ca gr. βῶς și βῶξ); cum. *buga* „taurus”; bulg. *buga*, rus. *bugaj*, pol. rut. *buhaj*, ngr. *μπουγάς*. Din rutenesc se trage forma secundară *buhaii* „taur” și numele unui instrument cu o córdă a cărui vibrațiune imită mugetul boilor la arat (cu care se uréză de St. Vasile plugușorul).

bulgúr n. grâu măcinat mare din care se fac bucate cu unt ori cu carne saii și cu urez, ca așa numitul „pilaf”, ori cu lapte ca așa numitul „pásat” (Glos. 103).

AL. T. 187: puținel *bulgur*. verișóra, cu învîrtită la sfîrșit.

— BULGUR (pers. *burgul*), blé bouilli, séché et mondé, avec lequel on fait du pilaf; bulg. serb. *bulgur*, mcr. *bulgure*, ngr. *μπουλγούρι*.

búlgáre m. cocoloș de pămînt saii de altă materie (sare, zăpadă etc.).

CR. II, 49: svrr! de vr'o două-trei ori cu *bulgári* în mine, dar nu mă chitesce.

Vorba, pretutindenea populară, e identică cu cea precedentă și strămutarea accentului e motivată de o diferențiere semantică, care în parte o posedă și vorba turcescă (între altele „neige, poussière de neige, verglas”; Redhouse: anything more or less broken in grains like cracked wheat: snow in small hard grains).

• **bulúc** n. I. (sensuri arhaice) termin tehnic militar: companie de soldați, sinonim cu „stol” și cu „drîmbă”.

1. aplicat anume oștirii turcesci.

CANT. Ier. 186: fite-carele cetelor și *bulucurilor* sale de rězboi și de bătaie să se gătésca cu urgie porunciră. M. Cosr. 17: tocméla oștilor... tóte *bulucurile* și printre *bulucuri* și loc deșert s'aibă loc deșchis alte *bulucuri* slohode, când ar trebui a da ajutor *bulucurilor* celor ostenite; 283: eșise tótă óstea leșésca în tocmală la câmp și trecénd *bulucurile* turcesci își luau đina bună cu clătirea capului de la Leși. Id. 620: óstea... îndată să se tocmésca stoluri să-și serie cineși bu-

lucul, rindul, care după care va merge. BELD. 379: Din dél un *buluc* s'arată din mulți Turci alcătuit. BALC. 90: agii ienicerilor și ai *bulucilor*.

2. în genere, despre óstea leșescă sau ungurescă.

M. COST. 491: se deprinsese Lésii de sta gata *bulucurii* călării: II. 24: *bulucul* Ungurilor.

3. anume despre seimenii din Moldova (cf. bulucesc).

II. (sens modern) afară din sfera militară: număr mare de ființe și mai ales de lucruri, mulțime mare, cantitate.

Doc. IV, 246 (d. 1793): să fie totdeauna *buluc* de lumînări. BASME I. 150: îl viri cu nasul în *bulucul* de fărimitari.

III. (ca adv.) 1. în masă compactă, ca un regiment.

M. COST. 272: au mers tot *buluc* Leșii apărându se de Tătari până sub șanțuri; 348: Nemții au purces *bulucuri* prin tîrg... REV. II. 394 (d. 1821): vr'o 600 de zaporojeni sta *bulug* în marginea bălții.

2. grămadă, unul peste altul, mai ales în Moldova.

AL. T. 999: vin prietenii... iată-î *buluc*! ID. Pr. 37: cai, mînji, vaci, câni, toți *buluc* la un loc. CR. I, 248: cum ajung, odată intră *buluc* în ogradă. AL. 131: Turcii casa încungiura și 'n casă *buluc* intra. ȘEQ. III, 156: Măndrele se dau *buluc*, Mă 'ntrebaî unde mă duc.

— BULUK (bölük), troupe, corps de troupes, détachement, régiment; bulg. serb. bulluk, alb. büllük, mer. buluche „cătă“, ngr. μπουλόκι.

Interesantă generalizare a sensului (companie de soldați, cătă în genere, masă compactă): părăsindu-și sfera primitiv militară, vorba a intrat în limba comună ca și alți termeni analogi (cf. alaiū).

***bulucesc** v. a se strînge la un loc, a se îngloti (cu aplicațiune specială la cetele sau bulucurile de ostași).

URECHE, 191: Leșii s'au *bulucit* și au eșit înaintea Moldovenilor la apa Siretului; 226: îndată au trimis Ión-Vodă, cum mai de sîrg să se *bulucescă* óstea de pre unde au fost răschirată. M. COST. 349: siimenii se *buluciaî* toți la un loc în préjma Curții... N. COST. 41: până în ziua s'au *bulucit* voinicii și au eșit din Iași. MUSTE, 61: Tătarii detersă toți de vale, *bulucindu-se* la capul iazului sub délul cetățunii.

Formațiune verbală curat românescă și cu sensul exclusiv militar (de aceea dispărut din limbă).

bulucbașă m. 1. (sens arhaic) căpitanul unui regiment de arnăuți sau de seimeni.

M. COST. 349: un noroc a fost că *bulucbașii* și căpitanul siimenilor celor muntenești s'au înșelat și au venit la Ștefan-Vod. GHEORG. 306: Vornicii de pórta, *bulucbașii* Curții, *bulucbașii* hătmanesci și agiesci staî pe rînduiala lor a mână. BALC. 614: hotnogii, sutașii și *bulucbașii*, cum s'au numit mai târziu, comanda o sută de ostași. FOT. III, 306: doi *bulucbași* ai spătăriei câte 20 lei pe lună, doi *bulucbași* ai agiei câte 60 lei pe lună; 312: *bulucbașa* cămării cu 3 neferi...

Var.: **bulucbașă** și (românizată) **bulubașă**.

N. COST. 38: au trimis și pe *bulucbaș* al seî cu siimenii și cu lefecii... NEC. 215: Duca-Vodă au trimis nisee *bulubași* cu siimenii de i-au luat de pre la gazdele lor și i-au închis. DIOX. 186: un bu-

liucbaşa al Pazvandului pentru paza cea de aprópe; 188: aú poruncit la odábaşi, *buliucbaşi* cu ortalele lor să iasă cu halaiú. COND. 1776, p. 8: *bulubáša* a Curţii gospod... *bulubáša* a hátmăniei.

2. (sens modern; şi **bulibaşa**) vâtafulunei şetre de ţigani.

UR. I, 126 (d. 1793): fiind faţă şi vornicul de ţigani şi *bulubášii* şi giudii de ţigani gospod. STÂNC. B. şi Sn. 64: *bulibaşa* ál bêtrân să între întâi cu putinica de lapte. SEV. Pov. 66: să se puie la cale cu *bulibaşa* ţiganilor. BOGD. Pov. 60: *bulibaşa* şi cellaşi dencl o şterse la sănătoşa. CONTEMPOR. II, 768: şedí mai dihai de cât Vodă şi de cât *bulubáša*.

— BÖLÜK BAŞY, capitaine qui commandait à cent hommes Barb.; bulg. bulük-başa, serb. buliu-başa, ngr. $\mu\pi\omicron\lambda\omicron\upsilon\kappa\rho\pi\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$.

***bulucbášei** m. pl. slujitori sub comanda lui bulucbaşa.

DĂĂGH. II, 68: hátmănia se compune iarăşi din arnăuţi, din seimeni şi din *bulucbášei*.

***bulucbášesc** a. care depindea de bulucbaşa.

Doc. I, 303 (d. 1783): seimenii *bulucbášesci* înarmaţi. toţi cu haine roşii şi cu moşuri galbene.

***bulucbášie** f. regiment comandat de un bulucbaşa.

BALC. 676: seimenii hátmănesci, împărţiţi în *şeci bulucbášii*, peste care era baş-bulucbaşa de seiment.

bumbac n. 1. plantă din ţările calde cu grăunţe înfăşurate în nisce fulgi lungi, mătăsoşi şi forte subţiri: 2. ţesătură făcută din acei fulgi: pânză, tort.

R.-COD. 293: Cu cămaşa de *bumbac*, Cu guleru porumbac.

— PAMBUK (pamuk), coton d. $\beta\acute{\omicron}\mu\beta\acute{\omicron}\xi$, vierme de mătase; mer. bumbac, bulg. pambuk, serb. bombak (bumbak); alb. pambuk (pumbak), ngr. $\mu\pi\chi\mu\pi\acute{\alpha}\kappa\iota$, ung. pamuk; medio-lat. bambacium: it. bambagio „bumbac“. V. pembe.

Accentul vorbeii şi existenţa-í în macedo-româna (istro-rom. bumbac vine din serbo-croata) reclamă o derivaţiune imediat orientală: *PUMBAK (alătura de pambuk), de unde formele română, serbă şi albaneză.

Bumbacul, originar din India, fu propagat de Arabi în jurul Mediteranei (cf. ar. kutun, de unde it. cotone, fr. coton: V. cutnie).

bumbăcar m. 1. cel ce scarmână şi tóree bumbacul.

PANN, 64: *bumbăcarul* nu se uită cu ochi buni la căinele alb.

2. negustor de bumbace.

bumbăcărie f. 1. măestria şi prăvălia bumbăcarului; 2. materií de bumbac.

bumbăcel n. aţă de bumbac.

SEV. Pov. 63: Vr'o *şeci* coţi de pânză de in ori de *bumbăcel*.

bumbarà f. bombă mare, obuz. Sub această formă, vorba revine în cronice şi în cântecele populare.

GREC. 15: aú început a bate cetatea cu tunuri, cu *bumbarale*.

BĂLC. 688: mortierele se nuniaă pioe și obuzurile *bumbarale*. TEOD. 482: Săriți, Turci, săriți, agale, Cu tunuri, cu *bumbarale!* 489: Săriți, frați, cu *bumbarale*, Și mai trageți din pistole...

Vorba e identică cu *cumbara* (V. Partea II), sub influența sinonimului „bombă” sau „bumbă” (cf. Pop. 97: din *bumbele* ce aruncaă Nemți s'aă aprins ierbăria).

burghiū n. uneltă de găurit, mai mică ca sfredelul.

JIP. 69: *burghie*, pretcare, spițelnice, sfredele...

— BURGŪ, tariere, vilebrequin; alb. burgi, bulg. sərb. burgiia.

huriū n. butoiăș mai ales de oțet sau de rachiū.

TARIF 1792: sardelele, scumpiile, lacherda de un *huriū* 60 bani. JIP. 67: *huriū* cu ghin ar strica să-ți hie la adăpost, In beciū teū? GOROVEI, 263 [oțel]: Am un *huriū* Și'n el țiu vin și rachiū. BASME II, 78: zmeul legat cobză și băgat într'un *huriū*. VULP. 72: Fôie verde măr săleiu, De aș fi gros cât un *huriū*..

— BURY, tube; bulg. sərb. huriia.

burnūs n. 1. manta mare cu glugă, în Dobrogea.

CRĂS. III, 115: *burnusul* vechiū cu care eră învelit băiatul.

2. scurteica țărancelor din Basarabia (Dr. Crăinicenu).

— BURNUZ (ar.), burnous, manteau de laine blanche que portent les Arabes: sərb. burnus, ngr. *μπουρνός*; sp. albornoz, fr. burnous „manteau d'homme à capuchon.”

bursuc m. 1. mic animal carnivor (*Ursus meles*) din al căruī pē se fac periī, iar din pielea-ī haine țărănescē de serbătore.

CANT. Ier. 26: mițele de casă, *bursucul*, nevēstuica... OD. III, 185: *bursucii* somnoroși cari es numai nōptea din vizuinī.

2. copil scurt și gros (asemenea bursucului).

3. trântor, somnoros ca bursucii.

CRĂS. I, 158: nu ești bărbat, ești un *bursuc*, un aluat môle.

4. fig. bosumflat, sbîrlit (ca periī bursucului).

— BORSUK, blaireau; bulg. pol. rut. borsuk, rus. borsukū; ung. borz „bursuc” (de unde: burzuluesc „a se revolta” și sborșesc „a se sbîrli de mânie”).

bursuc v. a se umfla ca bursucul, a se sbîrli de mânie.

DAMÉ. Dictionar, 170 (cântec): Pentru o mândră cât o nucă, Toți feciorii se *bursucă*.

bursucă (**bursocă**) f. nume de plantă (*Setaria glauca*), cu firele dese ce aduc cu periī bursucului.

bursucel m. puiū sau cățeluș de bursuc.

OD. III, 42: erău 11 *bursucel*, cari se svircoliaă ..

but n. cōpsă de berbece.

Doc. I, 450 (d. 1783): *butul* de pastramă de capră.

— BUT, cuisse, jambe: cum. but „coxa”; alb. bulg. sərb. but, ngr. *μπουότι*, cuisse de bœuf. Termin de căsăpie (§ 105).

butuc m. 1. trunchiū de arbore tăiat, cep de viță.

AL. 201: (Oltule) Aduci plăghii și *butuci* și chiar trupuri de haiduci. RETEG. 60: Și mi-ți cosi prin *butuci*...

2. (prin analogie) mijlocul roții în care se îmbucă spițele și prin care trece osia.

AL. T. 958: o rotă ese din *butuc* și surugiul stă năuc.

3. pl. bucăți grose de lemn în cari se prindeau picioarele vinovatului.

ORĂȘ. 21: îi trântiau îndată la gros și la *butuc*. AL. 17: Cu picioarele 'n *butuci* și cu mânila 'n cătuși. TEOD. 527: În temniță mi-e legat, Cu mâini în *butuc* băgat...

4. fig. (ca adv.) nemișcat, țepên.

AL. T. 395: ce stai ca un *butuc*? 115: dorobanții îi legase *butuc*.

— BUTAK (t. or.), branche; cum. butak „ramus“ (d. buta „buturugă“). Forma osmanlie sună BUDAK, branche d'arbre, cep de vigne, nœud dans le bois (de unde sêrb. budak). Vorba pare a fi un împrumut vechiū, pôte cuman: ea pôte fi însă și o formațiune proprie de la un primitiv but „trunchiū“ cu suf. -uc (cf. butur-ug din buture, cu același sens); turcesee există un but „idol“, primitiv probabil „bloc“, care în raport cu *butuc* presintă aceiași analogie semantică ca al nostru *bolovan* d. vsl. balvanū „idol“.

butucesc v. a prinde picioarele în butuci.

ISP. 35: picioarele nu se mai mișcară, parc'ar fi fost *butucite*.

buzdugan n. 1. ghiogă de fier țintuită, mare și grea, od. atributul marelui Armaș, sinon. cu „măciucă“.

NEGR. I, 125: Arbur Hatmanul ce'n mână pörtă un gróznic *buzdugan*; 133: *buzduganul* armășiei de argint și poleit... AL. T. 412: parcă's *buzdugane* de Vel-Armaș din vremea Domnilor greci. OD. I, 66: *buzduganul* însușit slujbei de Armaș-mare... STAM. 63: unde's Hatmanii aceia de *buzdugani* purtători?

2. arma de căpetenie a haiducilor (în cântecele pop.).

AL. 44: *Buzdugan* de voinicel, Ghiogă mare nestrujită, Cu pi-róne țintuită. TEOD. 535: Mă 'mbrăcam chip domnesc, Cu *buzdugan* haiducesc...

3. sceptru cu glob în vîrf, sinonim cu „topuz“, unul din insigniile Domniei trecute.

a. în literatura istorică:

COND. 1693, p. 416: tal. 50 pentru *buzduganul* ce aū adus Măriei sale lui Vodă. MUSTRE, 78: datu-i-aū lui Duca-Vodă un tuiū și *buzdugan* și șlic de sobol, precum purtaū hatmanii căzăcesci. GHEORG. 306: Vel Spătar încinge sabia cea împărătéscă peste umăr și ia *buzduganul* în mâna dréptă, țiindu-l rózemat pe umêrul sêu, și cel ce este Vistier mare, țiind în mâna sa cuca, o pune în capul lui Vel Spătar. OD. I, 72: Mitropolitul îi puse pe cap coróna voievođilor și-i dete în mână spata și *buzduganul* domnesc, ce le ducea pe o perină

roșie marele Spătar. NEGR. I, 137: Iacob Eraclid perise ucis de *buzduganul* lui Ștefan Tomșa.

b. în cântecele populare:

TEOD. 503: Na *buzdugan* domnesc, Suflat cu aur turcesc. ȚARA N. II, 496: Cu caftan că mi-l gătia, Cu caftan și gugiuman, C'un năprasnic *buzdugan*. GOROVEI, 85 [clopotul]: Șede Domnul *buzdugan*, Șede sus într'un divan.

4. bătaia la tălpi cu *buzduganul*, cu însăși mâna Domnului: acest fel de pedepsă, împrumutată de la Turci, se obișnuia mult de fanarioți și pricinuia adesea mórtea celui ce o suferia (cf. topuz).

NEC. 216: Duca-Vodă bătea pe zlotași cu *buzduganul*, de aũ omorât vr'o doi-trei; 228: aũ prins Turcii pe fratele Milescului, de l'aũ bătut prea rēu cu *buzduganul* Husein-beiũ; 241: Cantemir-Vodă în mânia l'aũ bătut [pe Velicico Vornicul] cu *buzduganul* și l'aũ închis în beciũ; 284: cât era Antioh-Vodă de strașnic la mânia, că de multe ori la Divan cu *buzduganul* asvirlia în ómenii cei vinovați; 308: Dimitrașco-Vodă se spēriese [de zorbaua seimenilor] și aũ prins pre bulucbașii lor înlăuntru și i-aũ ucis cu *buzduganul*, și încă pre unul l'aũ lovit cu sabia, dară n'aũ murit.

5. în basme, arma favorită a zmeilor și a feți-frumoșilor: cale de mai multe conace, după puterea zmeului, asvirlă el grozava măciucă, care izbesce cu vuet pórtă și ușa deschidēndu-le, sare apoi pe masă, unde, după ce se învîrtesce de trei ori în semn ca bucatele să fie gata, se aședă în cuiũ; adesea-ori însă Fēt-frumos, care s'află de față, îl asvirlă înapoi mult mai departe și zmeul se întórece turburat acasă, unde se ia la luptă cu îndrăznețul sēu protivnic.

ISP. 12: un vitéz care să scie să rēsucescă *buzduganul*; 95: acum e timpul când are să vină zmeul la prânz și are obiceiũ de aruncă *buzduganul* cale de un conac și lovesce în ușă, în masă și se pune în cuiũ; 86: cum vrei să ne batem, îl țise zmeul: în sãbii să ne tãiem, în *buzdugane* să ne lovim ori în luptă să ne luptãm?

6. în poezia populară, *buzduganul* sfărămat prevestește mórtea eroului (ca sabia ruptă, ca pușca ruginită).

MARIAN I, 47: Astă nópte mi-am visat *Buzduganul* sfirticat...

7. plantă numită și „capu-arielui” (*Sparganium*).

— BOZDOGAN (litt. faucon gris d. boz „gris” și dogan „faucon”), massue, masse d'armes qui se termine en tête de faucon Barb.; bulg. *buzdogan*, serb. *bozdogan* și *buzdovan*; rus. *buzdychanũ*, rut. *buzdyhan*, pol. *buzdygan*, ung. *buzogány*, mer. *buzdugan* (în basme), ngr. *μπουσδογάνον*, clauca ferrea militaris qua in proeliis Turci utuntur (Du Cange).

Din rutēnul *buzdyhan* derivă forma paralelă moldovenescă *bustihan* (Cr. I, 48: găsesce un *bustihan* putre-

găios), contras muntenească în **buşten** (Isp. 55: păduri cu *buşteni* ca butia), care, de la sensul de bucată de lemn gros (asemenea unui buzdugan), a ajuns sinonim cu „butuc“, la propriu şi la figurat (a adormi buşten).

Buzduganul, după ce a servit ca armă şi ca insignă Domnilor noştri şi marilor boieri, a trecut apoi la haifduci şi şi-a găsit un ultim refugiu în cântecele şi în basmele poporului: buzduganul se poate considera ca simbolul despotismului din trecut.

buzduganagiū m. cel ce purta buzduganul Domnului (termin necunoscut cronicarilor).

ORAŞ. II, 6: *Buzduganagiul* cu al său buzdugan.

— BOZDOGANĀY, qui porte une massue (vorba lipseşte în dicţionare): sērb. buzdovangī.

buzdugānaş n. buzdugan mic.

BASME III, 59: o fetişoră frumoasă în mână cu un *buzdugānaş* de aur şi la cōpsē cu o sabie cu două tăişuri.

buzdugānesc v. a bate cu buzduganul.

ŞED IV, 18: Domnitoru chiamă pe Hălturariū şi-l *buzdugānesce*, dându-i două buzdugane în piept şi unu în spate.

buzdugea f. săculeţ sau pungă (de bani).

AL. 146: Cu desagi, cu *buzdugele*, Plină tot de mahmudele.

Vorba, care revine în acest pasaj unic, presupune o formă BUZU „sac“ de unde un diminutiv BUZUĀ „petit sac“ (lipseşte în dicţionare); de aci ngr. *μπουζοῦ* şi *μπουζουάρζ* (de unde rom. buzunar).

C

***Cabaniţă** f. I. (La Turci) 1. mantia Sultanului cusută în fir de aur şi de argint, împodobită cu copece în briliante şi blănită cu samur sau vulpe neagră, cu pōla dindărăt lungă ca de 3 palme din aceeaşi blană, cu mâinile scōse prin găuri despre umere ca la caftan, dar mânicele aruncate îndărăt până la pământ şi cu marginile iarăşi blănite (Fot. III, 246).

2. mantie analogă dată de Sultan în semn de suveranitate unor înalţi dignitari ai Porţii, Marelui Vizir (de colōre roşie), Caimacamului (verde) şi lui Ienicera-aga (stacojie), precum şi Hanilor din Crimeia şi Domnilor români, consideraţi ca vasali ai Porţii.

3. manta mare purtată de Turci şi de Arnăuţi în timp de plōie (V. mai jos).

II (la Români) 1. mantie analogă cu a Sultanului dată de dînsul Domnilor Români la urcarea lor pe

scaun, odată cu sangiacul, topuzul și sabia. Investitura cu *cabanița* și cuca a durat până la 1832, când primul insigniu a fost înlocuit cu „hervanéua“, cu care a fost îmbrăcat mai întâi Mihail Sturza (Drăgh. I, 103, 148).

NEC. 300: Impăratul a îmbrăcat pe Dumitrașco Beizadè cu *cabanița* cu spinări de sobol în loc de caftan și l'a pus Domn în Moldova. GHEORG. 300: Domnul după altă podóbă de îmbrăcăminte ce pune asupra sa, se îmbracă și cu haina cea împărătească ce se chiamă *cabaniță* și pune cuca în cap... 305: Spahilar-agasi îndată a îmbrăcat pe Domnul Grigorie-Vodă cu *cabanița* cu samur și peste *cabanița* cu caftanul, și puindu-i și cuca în cap, i-a făcut sangiacul și tuiurile teslim. GRAC. 213: s'a îmbrăcat de *cabanița* sa [Costantin-Vodă]... și a îmbrăcat pe Mihail Cantacuzino Vel-Spătar. VAC. 285: a hotărât și sfat de obște, la lét 1418, Domnul cu boierii a închinat Țara Românească fără războiului la Impăratul Mehmet cel Dintăiu, și s'a făcut tributari, și primiți fiind cu bucurie la Impăratul, le a făcut multă cinste, atât Domnului, dându-i *cabanița* sau hlamidă împărătească, și cucă, și sangiac, și două tuiuri, paia de trel, căci are voie a face toate ale pompel, câte fac cei cu trei tuiuri, adică nouă calcanuri, nouă dauluri, șese satiri, ciauși-gavazi și altele încă mai multe, de vreme ce i-a dat și peici împărătești, cum dă numai Hanului, și divan-ciauși, capigi și mecterhan împărătească, și cal cu divan-tacim, și has-ahirlî... NEGR. I, 148: Lăpușnenul purta coroana Paleologilor și peste dulama poloneză de catifea stacojie avea *cabaniță* turcească. GHICA, XV: în vârful piramidei de clasă era Domnul cu *cabanița* și cuca, cu sabie, topuz și tuiu; 501: la dila mari, Domnul îmbrăca *cabanița*, care era un fel de contoș cu ciaprazuri de fir și cu profurii de samur.

2. mantie scumpă boierescă.

ARCH. ISTR. I, 139 (d. 1620): eu Mușat Postelnic am dat lui Négoe o dulamă *cabaniță* cu guler cu vulpi de atmișcele roșii. M. COȘT. 285: solul acela leșesc, dacă l-a dus la Impărație..., vedând că nu-i dau scaun, *cabanița* ce era pe dînsul învîlind'o, o a pus gios și așeșut pe dînsa în loc de scaun; 287: Aproșii de Divan [în dila Radului-Vodă] cât mai de cinste nice la o Domnie n'au fost, cu urșnice mulți și cu *cabaniță* cu jder și cu hulpi îmbrăcați. NEC. 181: aproșii atunce [în vremea lui Ștefan-Vodă] nu erau din oameni proști, cum sînt acum, ce erau tot feciori de boieri și portul lor era: îmbrăcați cu șarvanale, cu *cabanițe*...

— KABANITZA (kapanița), robe de gala fourrée, pour l'ordinaire, de renard noir, dont le Sultan se revêt dans les grandes solennités... Le Sultan n'accorde la kapanitza qu'à trois dignitaires: le Grand-Vézir, le Kaïm-mékam et l'Aga de Janissaires, qui en sont revêtus en certaines occasions. Les Khans de Crimée recevaient l'investiture par une robe (*capanitza*) de velours vert, fourrée de zibeline, et ornée de neuf rangs d'agrafes en pierreries. Les Hospodars de Valachie et de Moldavie reçoivent un bonnet ou couca, surmonté d'un panache et une robe de drap rouge ou *capanitza*,

fourrée de zibeline. V. d'Ohsson VII, 106, 200, 443, 500; cf. Boué II, 184: pour la pluie les habitants de la Turquie ont encore de vrais capotes ou manteaux de berger sans manches appelés *kabanitza*; 229: les Albanais sortent, été comme hiver, en grands manteaux turcs ou *kabanitza* gris verdâtres.

Vorba revine mai des la Sërbi atât sub forma primitivă *kaban* (de unde istro-rom. cabanu „manta“) cât și sub cea diminutivală *kabanitza*, cea din urmă cu sens de mantie boierescă (divan-kabanite) și de zeghe țărănescă sau zăbun (de unde trecu la Românii din Banat). Miklosich și G. Meyer o cred de provenință europeană și anume de la it. gabbano (sp. gaban, fr. caban „manta de plóie“). venită la Turci prin mijlocirea Sërbilor.

cabáz m. 1. scamator, litt. cel ce jőcă cu cupe.

GORJ. I, 78: își deschise casa la toți *cabazii* și măscăricii.

2. caraghioz, poznaș.

AL. T. 651: ia să vedem ce-mi mai scrie *cabazul* cel de Tache, 1738: e *cabaz* cetățenul Martin!

— HOKKABAZ (ar.-pers. joueur de gobelets), escamoteur, fripon; lipsesc în idiomele balcanice.

Vorba e răspândită mai ales în Moldova: silaba inițială, ea neîntonată, a cădut în rostire (§ 21).

cabazlic n. glumă próstă, comédie. poznă.

AL. T. 188: ian spuneți-mi și mie, că mă nebunesc după *cabazlicuri*; 647: ce *cabazlic* i aista?... lor le vine a giuca mazurca, când eu m'aflu în césul morții; 768: ia lasă glumele de o parte, moșule, că nu-i aci locul de spus *cabazlicuri*; 791: un *cabazlic* de carnaval; 1094: nu-mi întorce vorbele în *cabazlic*.

Var. (literară): **ocabazlic**.

GORJ. IV, 148: socotea că Arapul spune *ocabazlicuri*.

— HOKKABAZLYK, tour de passe-passe, tromperie.

cabazlicar a. comic, bufon.

GANE III, 202: pântecos, mâncău, cu aerul lui *cabazlicar*...

cabul n. condescendență, în locuțiunea: „a face cabul“, a consimți să primescă (cf. turc. kabul etmek „daigner, exaucer“). Vorba e specială Munteniei.

MARION, 64: bine 'mnéta, om care scii să trăiesci tacticos, să póte să facă *cabul* la așa ceva?

— KABUL (ar.), acceptation, consentement; alb. bulg. sərb. kabul, ngr. καμπούλι.

cabulipsesc v. a face cabul, a primi din condescendență (în graiul mahalagiilor).

CARAG. 78: dacă d-lui *cabulipsesc* să ne onoreze...

Formă verbală de la un ngr. καμπούλιω (aorist καμπούλισσα), analog cu „siguripsesc“.

cacòm m. (și arch. **cacum**) 1. animal asemenea dihorului, cu blana albă scumpă și cu vârful codei negru.

CANT. Ier. 262: mijlocul pardosului, statul chiparosului, pelița *cacumului*, unghiile inorogului...

2. mai ales, blana de cacom.

TARIF 1761: elam *cacom* blana 40 bani... *cacom* sorocul 50 bani, *cacom* blana 230 bani. UR. XI, 249 (f. de z. 1780): trei rînduri straiе, unul cu samur. altul cu nurcă, altul cu sîngiap saŭ cu *cacom* după vreme; X, 254 (f. de z. 1809): un rînd straiе cu *cacom* FIL. 209: blane de samur, *cacom* și de belhiță; 211: scurteică blănită cu *cacom* alb. NEGR. I, 70: giubéua blănită cu *cacom*.

— KAKUM, hermine (l'animal et la peau); ngr. *κακούμι*.
Despre varietatea blănurilor orientale: § 84.

***cadalic** n. tîrg, județ (culegătorul traduce greșit vorba cu „cîreșile de vite“).

TEOD. 474 (din Brăila): Ciobănașii toți venia, Oișorele înșira, *Cadalicul* tot strîngea.

— KADYLYK (jurisdiction), districte; bulg. *kadylyk* „județ“, serb. *kadiluk*, ngr. *καδικίον*, vicus iudicis. V. Par-tea II: *cadiu* și *cadiascher*.

cadină f. turcöică, femei de harem.

a. la cronicari:

N. Cost. 41: spun precum după ce s'aŭ mazilit Constantin Duca-Vodă, să-l fi pîrit la Pörtă la Tarigrad *cadina*, muierea celui Turc Aga, pentru mörtea bărbatului său. ANON. 30: Nemții au tăiat pre Turcii toți și *cadinele* lor... DION. 185: *cadina* lui Căpitan-Pașa era posadnica Împăratului...

b. în poesia populară:

AL. 150: Unde staŭ *cadinele*, De se 'ngân cu florile. TEOD. 482: Nici *cadina* cu bărbat, Nici picior de Turc burlac. VULP. 53: Dară Turcu o întreba: De ce plîngi, *cadina* mea?

— KADYN (ar. *hârun*), dame, matrone; bulg. *kady-na*, serb. *kaduna*.

cadînescă f. horă turcöică jucată în satele româ-nesci din Dobrogea (Bur. Călătorie, 23).

cadîtime f. toate cadînele unui harem.

TEOD. 607: *Cadîtimea* leșina și turcimea alerga...

cadîșcă f. formă desmierdătore din *cadină*.

TEOD. 612: Agus, mare, încăleca și *cadîșca* că'i grăia...

Diminutiv d. *cadînișcă*, corespunzînd bulg. *kadynce*, serb. *kadungika* și turc. *kadyngyk* „petite dame“.

cafàs n. 1. jaluzele de lemn colorat saŭ aurit la ferestrele unui harem: prin *cafàs*, din casă, se vedea afară, dar de afară nu se putea vedea înăuntru; și la noi, înainte, casele Domnului și ale boierilor erau provădute cu *cafàsuri*.

GREC. 154: casa cea domnescă este pe stîlpi de piatră cu trei *cafàsuri* și cu toate ce se vîd într'însa. FIL. 40: casa are două fe-

restre cu *cafas* în fața uliței. Op. I, 139: acel chioșc de lemnărie lucrat numai în *cafasuri* și în săpături de chiparos și de iasomie.

Vorba revine și în poezia artistică.

BOL. I, 266: Dup'un *cafas*, în umbră, ascultă o hanîmă

2. în Mold. locul bisericei închis cu grilaj de lemn unde steteau femeile, ca să nu fie vedute de bărbați.

3. (sens arhaic literar) partea saraiului unde locuia frații mai liniși ai Sultanului domnitor.

VAC. 268: să cheme pe Sultan Suleiman de la *cafas* în taht; 278: Sult. Mahmut rămase în *cafasuri*, unde după puțină vreme muri.

— KAFAS (ar. kafes), cage, grillage, partie du Sérail où, autrefois, étaient renfermés les héritiers du trône: appartement des femmes dont les fenêtres sont grillés Ham.: bulg. kafez, alb. serb. kafaz, ngr. *καφάσι* „colivie“, mcr. căfase.

cafeă f. (și Mold. **café**) 1. bóbele unui arboraș din familia rubiaceelor. Originară din Africa tropicală (Abisinia și Guinea), cafeua se respândi din Orient, din Persia și Arabia, în Occident.

TARIF 1792: *caféua* franțezico... *caféua* lemen oca 50 bani.

2. băutura făcută din aceste bóbe, uscate, prăjite și pisate (cu saț fără zahăr). Cafeua și ciubucul făceau parte integrantă din obiceiurile vechii noastre societăți (prima usitată până astăzi, ciubucul înlocuit fiind cu dulceleța): ele constituiau, la Turci și la noi, aparatul tradițional al ospitalității trecute (§ 91).

a. la cronicari:

NEC. 376: în toate diminețile avea obiceiul [Grigorie-Vodă] de chema boierii de la da *café*, și nu numai celor cu boierii mari, ce și la o sémă de boieri mazili cari au fost boieri mari, fi chema de la da *café* și le arăta politică și cinste mare. AMIR. 171: după *café* au poftit Domnul pre Spătarul... KCG. 263: Vezirul îndată au îmbrăcat pre boierii pre toți cu castane, dându-le și *café*. GHEORG. 299: după ce intră Domnul în casă, merg boierii toți înlăuntru și le ăice Domnul de șed dându-le și *café*. DION. 196: intrând amîndoi Pașii în iatac, i-au dat dulceleță, *cafeua*, cebuc și alte zaharicale; 209: generarii și cu oșterii și boierii cei mari... mers-au cu Mitropolitul în sala cea mare și i-au ospătat cu dulceleță, *cafeua*, pocincă, vucă și pezmiet.

b. în literatura modernă:

AL. T. 882: cum vă place *caféua*, domnule director? turcescă saț nemțescă? 951: s'o trezit boieru? duceți de grabă dulceți și *café*. GANE III, 247: o *cafeua* négră turcescă și cu caimac.

c. în poezia populară:

ȘEP. V, 62 (d. Sucéva): Alérgă fuga acasă, Gată-le *cafelele*, Le-aprinde ciubucele... -EV. 151: Și înc'o céscă de *cafe*, Să-l pară gurița mè... MARIAN, 224: Ba, am vedut-o iel-colea, Mórta bată de *cafeua*... VULP. 17: Da de gréța ce-l era, Nicl *caféua* nu poftia, Nicl ciubucul n'aprindea.

3. pop. „cafea rusescă“, rachiū (Zanne III, 500).

Var. (archaică): **cahvè**.

TARIF 1761: *cahvè* de 14 ocă 1 leū vechiū. Doc. II, 266 (d. 1791): prāvālii în țārī se vinde bēutura de *cahvè*.

— KAVÈ (ar. kahve); bulg. kahva și kafe, sērb. kava și kafa, pol. kawa, alb. kafè, mcr. caffè, ngr. καφέ.

cafegiū m. (și **cafigiū**) I (sens arhaic) 1. obicinuit **Vel-cafegiū**, titlu identic cu „cafege-bașa“ (Sulzer III, 187). În vechime, bătutul cafelei și ținerea unei cafenele era venitul privilegiat al lui Vel-cafegiū sau *Vel-cahvegiū* și numai dînsul putea autoriza pe alt cineva, cu prețul unei compensări bănești, să deschidă un stabiliment analog.

AX. 148: orînduise Nicolai-Vodă de-l păziau pe Vel-căminar, pe cupariul, pe vătavul de copii, pe cămărașul de dulceți și pe *cafegiū* și pe un căpitan de catane... ca să fie pururea lângă dînsul. GEORG. 302: după vătavul de aproși, *Vel-cafegiū*, credincerul... KOG. 278: Pe copii cu tufecii, I-aū chemat la *cafegiū*. CRON. III, 441: boierii aū dat bacșiș 39 lei cu toții *cafegiū*lui. STAM. 471: nu te-ai ciocoit pe lângă vr'un boier mare făcēndu-te ciubucciū sau *cafigiū*. FIL. 30: *cafegiū*, ciubucciū și alți slujbași ai palatului...

Var. (arhaice): **cahfegiū** și **cahvegiū**.

COND. 1776, p. 77: 20 lei pe lună *Vel-cahfegiū*. Doc. II, 266 (d. 1791): dām volnicie omului pe care îl va orîndui *Vel-cahvegiū* Domniei mele Iane, ca după obiceiū numai el să aibă a ținea în Bucuresci trei cahvenele cu tahmisul lor.

Soția lui Vel-cafegiū, care prepara Dōmnei caféua, se numia **cahvegidină**.

COND. 1776, p. 80: *cahvegidina* Gospojdei 20 lei pe lună.

2. (la o casă boierescă) cel însărcinat cu spēlarea feligenelor și cu aducerea cafelei stăpānului și musafirilor seī.

II (sensuri moderne) 1. cel ce pisēză sau vinde cafea; 2. cel ce ține o cafenea.

— KA(H)VEGI, cafetier; sērb. kahvegiia, kavegiia și kafegiia, mcr. cafegiū, ngr. καφετζής. Forma fem. arhaică *cahvegidină* e neo-grēcă și corespunde modernului „cafegiōică“.

***cafege-bașă** m. (și **cafigi-bașă**) 1. la Turci, primul cafegiū al Sultanului sau al Vizirului.

COND. 1693, p. 449: lui *cafege-bașă* al Silihtarului împērătesc care aū venit cu Osman-Aga... MELCHIS. Rom. II, 130: un ghermesut cu flori s'aū dat lui *cafigi-bașă*.

2. la Romāni, slujbaș al Curții care prepara și aducea Domnului caféua: el avea monopolul cafelei în capitală și în provincie (Fot. III, 330).

AL. T. 101: bărbatu-meu a fost *cafegi-başa* la Caragea. GHICA, 56: Când Grigorie Ghica s'a făcut Domn, Nicolaie Alexandrescu a ajuns *cafegi-başa*. STAM. 396: el a intrat cu fudulia unui *cafegi-başa*.

cafenea f. (şi Mold. *cafinea*) l. local public unde se bea cafea.

FIL. 162: vè adunaşi în toate şilele la *cafenea* de la Dorobânşie. CARAG. II, 117: am aflat că umbli prin *cafenele* şi pe la baluri. AL. Pr. 113: o *cafinea* grecescă plină de figuri serioase cu barbe lungi. AL. 151: La cadiu la *cafenea*, Unde béu Turcii *cafea*.

Var. (archaice): **cahenea** şi **cahvenea**.

COND. 1776, p. 28: de totă *cahenea* şi de tot tahmisul să ia Vel-cahvegiu avaeutul seü. Doc. II, 266 (d. 1791): nu este nimeni volnic altul a deschide *cahvenea* sau a ţinea tahmis în Bucuresci fără de cartea Domniei mele.

— KAVEHANÈ (kahve hane), café; bulg. kahvenè şi kafenè, serb. kavana şi kafana, alb. cafehanè, ngr. *ka-φevès*, mcr. *cafinè*.

cafeniü a. de coiórea cafelei.

Doc. II, 403 (d. 1790): un biniş de postav *cafeniü*. FIL. 13: *ca-ravan* vopsişi *cafeniü*. GHICA, 388: ciorapi lungi *cafeniü*...

Formă analogică după celelalte nume de colori (§ 23).

caftan n. (şi arch. Mold. **caftan**) mantie orientală lungă, cusută pe margini cu fire de aur şi de argint, cu mânecile până la pământ, ce se da de Sultan, în semn de onóre, Vizirilor, Paşilor şi Domnilor români, când intrau în funcţiuni sau ca răsplată pentru un serviciu însemnat, ori chiar pentru o scire bună. Caftanul oficial coprindea 3 clase: cel de clasa I (*hilat*) se da numai Vizirilor şi Paşilor cu trei tuiuri, iar dintre Domniî noştri numai Dimitrie Cantemir l'a primit de la Sultan Ahmed cu ocasiunea investiturii sale; cel de clasa II (*ala*) se da Paşilor, Domnilor şi ambasadorilor; iar cel de clasa III, caftanul propriu-şii, se da persónelor de rang inferior (Cant. Ist. ot. 229).

La rîndul seü, Domnul răsplătia în acelaşi mod pe subalternii seü. Numirea la o boierie se făcea prin îmbrăcare cu caftane, Domnul investind însuşi pe Postelnic şi pe Vistier, apoi acest din urmă îmbrăca pe ceilalţi boieri, pe fie-care după rangul seü (§ 56).

I. (la Turci) 1. haină de onóre dată de Sultan Domnilor vasali, Hanului Crimeii şi Principilor Ardélului.

Koc. 235: Pórta i-aü trâmisi [lui Crim-Gherei] căciulă, *caftan*, făcându-l deplin Han. CAPIT. 325: tot nemeşugul Ardélului s'aü dus la Ali-Paşa cu Apaşi Mihaiü de l'aü pus Craiü Ardélului, îmbrăcându-l cu *caftan*, dându-l şi stég de Domnie după obiceiü.

2. în special, haină de onóre ce Domniî noştri o primiaü de la Sultan, la urcarea lor pe tron, prin

mijlocirea Vizirului său a unui înadins trimis pentru această (Cant. Mold. 54).

N. Cost. 3: Vezirul a dat Domnia țării Dabijej Vornicului, îmbrăcându-l după obiceiul cu *caftan*; 8: Vezirul a îmbrăcat cu *caftan* pe Ștefan Petriceicu, dându-i stég de Domnia țării Moldovei; 18: tot într'acest an i-a sosit *caftan* de Domnie Ducăi-Vodă de l'a mutat la Moldova. NEC. 188: Impăratul l'a îmbrăcat [pe Petru-Vodă] cu *caftan* să fie iarăși Domn în Moldova. KOG. 241: iară când a fost despre toamnă, a sosit și *căftanul* Domnului cu Enaki Suțul, eșind Domnul înainte cu mare alaiul înaintea *căftanului*. CAPIT. 291: a trimis Impăratul capigi-bașă de a dat Domnia țării lui Matei-Vodă, aducându-l *caftan* și buzdugan după obiceiul. D.ON. 164: Impăratul turcesc a trimis ferman și *caftan* de Domnie lui Manuil Roset. Op. I, 72: Mihnea eși din biserică, îmbracă în tindă *caftanul* alb cu guler de samur.

Vorba figurază și în cântecele istorice, ca și celelalte insignii domnesci (cf. buzdugan, cucă, gugiuman).

TEOD. 532: Zace-mi Corbea vinovat, C'a poftit și c'a purtat Cuca împăratului și *caftanul* Domnului. VULP. 28: Alei, Dómne, Măria-ta! Dă-mi *caftanu* de pe tine, *Caftanu* și buzduganu! BUR. 142: Lépédă, Dómne, cujbanul, Mai lépédă și *caftanul*!

II. (la Români) 1. haină de onóre dată de Vodă boierilor la intrare într'o funcțiune sau la acordarea unui titlu de nobleță. Cei boieriți cu caftane erau datorți să plătescă o taxă specială sau aveaet, ce slujiia la întreținerea podurilor din Bucuresci (cf. Doc. III, 70 d. 1789): „de la vel-Ban până la vel-Postelnic să dea la cutie câte taleri 20, de la vel-Clucer până la vel-Comis câte taleri 10, iar de la vel-Serdar în jos, când vor îmbrăca domnescile *caftane*, ori halia ori paialie, până la cel mic, cum și ispravnicii, să dea câte taleri 5⁴”. Despre ceremonialul conferirii caftanelor: § 56.

a. la cronicari:

KOG. 244: Ión-Vodă chemând pe toți boierii la Curte, și pe Divan-Efendi, și pe toți Vlădicii, și pe Mitropolitul, strîngându-l pe toți în Spătărie, a adus Domnul pe Beizadéna Măriei sale Grigorahe, și după cum sta bătărul în scaun, a pus pe Divan-Efendi de l'a îmbrăcat cu *căftan*. GHEORG. 305: Spahilar-Agasi îndată a îmbrăcat pe Domnul Grigorie-Vodă cu cabaniță cu sanur și peste cabaniță cu *caftanul*, și puindu-l și cuca în cap, i-a făcut sangiacul și tuiurile teslim. DION. 174: Mavrogheni boieră cu sila pe cei ce afla că a ceva ban, le trimitea *caftane* și cărți domnesci cu ciohodari... AL. 215 (d. 1821): Domnul să nu aibă voie să îmbrace *caftan* pe nici un străin.

b. în literatura modernă:

AL. T. 41: boier cu *caftan* din vremea fericitului întru poménire Ioniță Sturza Voevod! NEGR. I, 287: să te înfățosezi la Curte în Spătărie, spre a îmbrăca *caftan* de Vornic mare. FIL. 291: *caftanul* de mare Comis și darurile domnesci... 347: te cinstesc cu *caftanul* de mare Spătar și te fac Caimacam al Craiovei. GHICA, XV: în ziua

când cineva îmbrăca *caftan* de boier mare, era trimis acasă cu alaiul călare pe cal domnesc.

c. în poezia populară:

BUR. 184: Ciobanii lui Dobrișan, Ei sînt boieri de Divan, Șed în cață rezemați, Cu *caftan* toți îmbrăcați.

2. fig. funcțiune, rang, boierie.

ZIL. 1: tată-meu a intrat și în slujbe politicesci îmbrăcând patru *caftane*. GHICA, 86: în Domnia lui Caragea toate slujbele și *caftanele* se dau pe parale; 295: *caftanele* la cari le era iertat să se urce cu gândul era mult, mult, acele de sățrar sau de sluger. ORĂȘ. III, 27: Slujbe, ranguri și *caftanuri* pe bani gata se vindea... GOLESCU (Zanne III, 51): ori *caftan* până în pămînt, ori ștréng de gât (se dice de cel ce dorește ori mórtea ori boieria cea mai înaltă).

3. halatul purtat de ovreii bătrâni sau cucernicii (numit și „anteriu“).

ORĂȘ. II, 112: cei doi jidanî contrabandiști învélindu-se în nisece *caftane* rupte de lustrin; 129: mă țineam de pólele *caftanu*! lui Avram.

4. (fam. și ironic) trântelă.

AL. T. 1045: îți trag o bătaie de cele sfinte... Ar avea haz să iaú un *caftan*.

— KAFTAN, (pers. haftan), vêtelement de dessus, vêtelement d'honneur; bulg. sêrb. rus. rut. pol. kaftan, mer. caftane, ngr. καπτάν.

Vorba datéază din sec. XVI; mențiunea cea mai veche e din 1588 (Cuv. I, 215: un *caftan* cu 16 nasture). Ea a produs o serie de forme derivate, parte originale și parte împrumutate.

căftănesc v. a îmbrăca cu caftanul, a da rang de boierie, mai adesea un simplu titlu ori sinecură.

AL. T. 141: boierul era *căftănit* și meterhanéua turcéscă îi țîrlia sub cerdac.

căftănie f. rang de boierie.

DELAVR. 47: Și rézeși cu rézeșie, Și ciocol cu *căftănie*.

căftănit a. și m. boierit.

AL. (Negr. I, XVI): caliciaú miî de familie pentru ca să în-grașe un vecin *căftănit*.

***caftangiú** m. (numit și **Vel-caftangiú**) slujbaș al Curții, mai marele peste garderoba domnésca, presenta Domnului caftanul și-l punea pe spatele noilor boieriți (Sulzer III, 167; Fot. III, 310).

COND. 1776, p. 23: pentru caftanele ce îmbracă Domnul pe boieri să ia *Vel-caftangiú* deciuială... (V. avae). DOC. IV, 515 (d. 1795): taifaua lui vel-Postelnic: ici-ciohodar, muhurdar, *caftangiú*...

— KAFTANȚI, valet de chambre.

***caftangi-bașá** m. 1. (la Turci) ofițer însărcinat să îmbrace cu blane și cu caftane pe cei ce-aú dobîndit vr'o funcțiune (d'Ohsson VII, 173).

FOT. III, 245: atunci se înfățișează și *caftangi-başa* Impăratului.
2. (la Români) titlu identic cu „Vel-caftangiū“.

Doc. I 305 (d. 1783): cafeği-başa cu *caftangi-başa*...

— KAFTANĢI başy, le chef des gardiens des kaftans chargé d'en revêtir les dignitaires Ham.

***caftanliū** m. 1. cel îmbrăcat cu caftan, boier.

AR. 180 (d. 1821): privilegiații, începând de la *caftanliū* și până la cea din urmă tréptă, s'aū călcat sub picioare, s'aū necinstit.

2. se dicea mai ales în ris de boierii înfumurați de privilegiile lor și pretențioși (Glos. 112).

— KAFTANLY, celui qui porte un kaftan.

caia f. cuiū de fier care se bate în potcova de la piciorul calului (Laurian-Max. I, 550).

Doc. II, 330 (d. 1791): [nabantului] de bătut *caielele* cu cuiele lor vine de un picior po bani 10.

— KAYAR, fer à cheval à crochets (pour marcher sur la glace); sub raportul fonetic, cf. pangea cu panğar și patlagea cu patlyngan.

Vorba face parte din nomenclatura relativă la potcovărie, în mare parte de origină turcescă (§ 105).

cai(a)fet n. I (sensuri arhaice) 1. înfățișare, costum.

VĂC. 290: un Némț, un Ungur și un Léh cu *caiafeturile* lor fleșteși-care... DUM. 45: un Grec după stat, după chip, după *caiafet*; 98: amîndoi în *caiafet* tălăresc rezemară în Tarigrad. BELD. 381: La cea dintâi vedere, vëdënd *caifet* turcesc... FIL. 76: am eū *caifet* de hoț?

2. fig. stare exterioară, rang de nobleță.

AL. T 861: de unde ne hrănim?.. cu ce ne ținem *caifetul*?

II (sens modern) în Moldova: echipaj.

GANE III, 252: ce cai, ce trăsuri, ce *caifet*! BOGD. Com. 7: De voiesci birji, *caiafeturi*, tóte or să se pregătéscă.

— KYIAFET (ar.), physionomie, extérier, aspect; habit, costume, vëtement; bulg. kăefet „exterior“, serb. kăiafet „haină, aparență“.

caic n. luntre ușoară turcescă, țuguiață la amîndouă căpătăiele, cu 4—7 perechi de lopeți, adesea daurite.

a. la cronicari.

M. CO-Т. 298: Impăratul aū trimis Vizirul cu *caicul* la boieri.
GREC. 322: Impăratul, puindu-se în *caic*, aū trecut Dunărea de cea parte la Nicopole. DION. 178: orice vas saū *caic* vedea că merge la cetate... ZIL. 40: la Calafat, avënd și *caice* gătite din vreme, aū trecut peste Dunăre.

b. în poesia populară.

AL. 124: un *caic* mare bogat Cu postav roș îmbrăcat, Pe'n afară zugrăvit Și pe margini poleit. VULP. 19: De *caic* mi-l priponia, Tot cu străngu mi-l bătea... ȚARA N. II, 366: Vine un *caic* șicuit Și de mulți Turci grămădit.

Var. (dobrogénă): **caiuç**.

CRĂS. III, 110: intră în gura *caiuçului* nostru.

— KAYIK (kayuk), bateau, barque; bulg. serb. kaik, rus. rut. kafuk, ngr. *καίκι*, mer. caiche.

caicaș n. caic mic.

TEOD. 559: *Căicașul* mi-l opriău, Căci să mērgă nu îndrăzniău.

caicel n. sens identic cu „caicaș“.

TEOD. 565: *Căicelul* lui oprit, De salcie priponit...

caicciū m. cel ce mînă caicul, luntraș.

AX. 155: ăst Mola Ibraim aū fost un *caicciū* la Țarigrad... Istr. 1715, p. 12: de abia spărgea *caicciul* marea cu caicele. NEGR. I, 277: județele se ocărmiuău de *caicciū* și seiđi. GHICA, 303: *caicciul* l'ar fi omorît, ca să-l jefuiască.

— KAYIKĪ, batelier; bulg. kaičila, serb. kaikčila, ngr. *καϊκίτης*.

caimăc n. 1. cōjă grōsă și unșurōsă ce laptele prinde pe d'asupra: flōrea laptelui saū smîntâna.

AL. T. 965: marinaturi și cataifuri și *caimac*. NEGR. I, 286: *caimac*, gogōșe, alivenci...

Forma seurtată, **caima**, însemnăză „fermentul ce acresce laptele“ (Dr. Manolescu, 264).

2. cōjă ce se face d'asupra la cafea saū la ciubuc și care e partea cea mai bună.

FIL. 233: aprinse un ciubuc cu *caimac* și trase dintr'însul. GANE III, 168: dulcețile, cafelele negre cu *caimac*.

— KAIMAK, crēme, la fine fleur; alb. bulg. serb. kaimak, ngr. *καϊμάκι*.

căimăcel n. diminutiv de desmierdare.

TEOD. 120: Iaurt *căimăcel*, Pus pe tălerel...

***Caimacam** m. (și **Căimăcam**, **Caimacan**) I. (la Turcī) loçtiitorul marelui Vizir, însărcinat cu paza orașului și cu conducerea trebilor Impărăției (Cant. Ist. ot. 246).

N. Cost. 284: solilor și ómenilor celor străini ieșise poruncă de la *Caimacamul* ce era subt acea vreme, nime dinafară de casa lui să nu iasă; 17: acest Vezir Cara Mustafa Pașa fiind *Caimacam* lângă Impăratul... Nec. 196: fiind Pașa neprieten Ducăi-Vodă, i-aū și trimis cărțile la Țarigrad la *Caimacamul*. COND. 1693, p. 61: tal. 2000 s'aū trimis poclonul *Caimacamului* de la Odriiū, când l'aū făcut *Căimăcam*. VAC. 270: Chiuprulu Mustafa Pașa se făcu Vezir din *Caimacan* și adună sfat mare în Țarigrad.

În cāntecele nōstre istorice, acest înalt dignitar ture pōrtă numele de **Caimacam-Aga**.

TEOD. 536: [Impăratul] poruncia lui Bešliaga și lui *Caimacam-Aga*, De acolo din Orava...

II. (la Romāni) 1. îputernicitul noului Domn, numit saū trimis din Constantinople, ca să administreze

veniturile țării până la sosirea și instalarea Domnului pe tron (Cant. Mold. 63).

N. Cost. 27: boierii care erau *caimacamii* în Iași...; 86: a doua zi strângându-se boierii la Curte, au aflat *caimacamii* puși de la Domnul nou, Dumitrașcu Cantemir-Voda. AMIR. 148: pe Banul Ghergh, fiind boier bătrân, n'au vrut să-l puie *Caimacan*, nici l'au socotit întru ceva. KOG. 255: Calimah îndată au ales om de trebă și au repezit la Moldova de au făcut *caimacamii* pe o semă de boieri de loc. BELD. 387: Domnul [Scarlat Calimah] rînduesce îndată *caimacamii* la București. ZIL. 24: au trimis cărți boierii *caimacamii* coprinjătore de vestirea Domniei.

2. locuitor de Domn în cazul când tronul rămânea vacant prin lipsa saū îndepărtarea Domnului din țară.

MOSTE, 24: vădînd Cantemir-Vodă că vine Craiul [Sobieski], pus' au la Iași pe lamandi Vornicul și pe alți boieri cu dînsul împreună, să fie *caimacamii*, ca să păzescă tîrgul. CAP. 314: Bercea Ianoș, credinciosul care 'l lăsase Racoji *caimacam* în locul lui, purtătorii de grijă tuturor lucrărilor țării... DION. 177: scriea Mavrogheni și boierilor țării, cari 'l lăsase *caimacamii* la scaunul Domniei... ZIL. 19: Ticălosul Domn Hangeriū, cum au sosit Căpitan-Pașa la ordie, s'au dus la Craiova cu din boierii sei, lăsînd la București *caimacamii* alți boieri.

3. de la 1761, Banul Craiovei fu înlocuit cu un boier cu titlul de „Caimacam“, care se bucura de prerogativele, folósele și veniturile băniei (Fot. III, 266).

DION. 164: au trimis caftan de Domnie lui Manuil Ruset a fi Domn, fiindcă s'aua într'acea vreme *Caimacam* în Craiova. ZIL. 32: Postelnicul Nicolache ce se află *Caimacam* Craiovei. AL. T. 163: eu get-beget să nu am prilej de a fi în țară nici măcar un *Caimacam!* FIL. 123: moșul meu a fost *Caimacam* în Craiova. GHICA, 288: *Caimacamul* a și poruncit ispravnicului să-l închidă la Strehaia.

4. locotenenți domnesci până la alegerea și instalarea Domnului titular.

GHICA, 425: fiindcă la 1 Maiū 1856 expirau puterile Domnilor Știrbeiū și Grigorie Ghica, numiți la 1849 pe termen de 7 ani, ei erau să fie înlocuiți prin *Caimacamii* numiți de Pórtă, până la alegerea Domnilor de către Camerele colective.

Vorba revine adesea, ca titlu străin saū indigen, și în poesia noastră populară.

TEOD. 378: Baniū Severinului, *Caimacamii* Oltului; 539: Mulțumim, Agalelor, cinstiți *Caimacamii* tîrgului; 583: *Caimacanii* tîrgului, sfetnicii Divanului. CARANF. 57: Să câștige un *Caimacan*, Să mi-l subție de bani.

-- KAIMAKAM (ar. kaim-mekam), lieutenant du grand-vizir, sous-gouverneur d'un district, ministre par interim (d. kaim „qui tient“ și mekam „place“): bulg. sêrb. kaimakam, alb. kaimakan, mer. caimacame „sub-prefect“, ngr. καϊμακας: sp. caimacan. V. Partea II: caimacam-pașa.

căimăcămie f. 1. locotenență domnescă și timpul căt ținea.

N. COST. 48: Constantin-Vodă, după ce vădu la *căimăcămie* pe Iordache Vornicul, nu-i păru bine. NEC. 301: au scos pre Vornicul Iordachi afară și-i au dat cărți de *căimăcămie* de la Dumitrașcu-Vodă. AMIR. 156: au adus cărți de *căimăcămie*, făcând caimacamii pe Constantin Costachi Spatarul și pe Sandul Sturza Banul. FIL. 255: după aceea să alcătuiți *căimăcămia* și să căutați trebile țării cu osîrdie și dreptate. GHICA, 101: *căimăcămia* trimite în contra lui Tudor pe Prodan...

2. guvernarea Olteniei (cf. caimacam 3).

AB. 76 (d. 1821): prindându-i i-au trimis la *căimăcămia* Craiovei în bună pază.

3. formă de guvern provisoriu, instituit sub regulamentul organic (1832-1857) și compus din Vornicul, Logofetul și Presidentul înaltului Divan, de unde numele „Căimăcămia de trei“.

căimăcănesc a. ce ținea de Caimacamul din Craiova.

DION. 192: slujbașii lua bani și-i făcea cirada *căimăcănescă* sau boierescă, sau îi mistuia ei.

căimăcănit n. venit propriu Caimacamului din Craiova, care primia câte 4 lei de fiecare vită ce trecea în Turcia: acest venit se urca adesea la 100.000 lei pe an (Fot. III, 267).

***caimacamlic** n. sens identic cu „căimăcămie“.

AB. 156 (d. 1821): numitul Negri se confirmă în *caimacamlicul* Bucureștilor...; 161: prin deosebită poruncă împărătească eu m'am întărit iarăși în *caimacamlicul* Valahiei.

— KAIMAKAMLYK, lieutenantance, charge du kaimakam, district gouverné par un kaimakam; sêrb. kaimakamluk.

cais m. pom originar din Armenia (Prunus armeniaca), ale cărui fructe se numesc **caise**.

— KAISI, gros abricot à noyau doux; bulg. sêrb. kaisița, mer. cais, ngr. καΐσι; ung. kajszы.

Vorba românească, sub raportul accentului, presupune un intermediar neo-grec (cais d. καΐσι), ea și sinonimul seî „zărzăr“ d. ζάρζαρον, de aceeași origină: pers. ZERDALU, petit abricot jaune à noyau amer, litt. prune jaune (d. zerd „jaune“ și alu „prune“); bulg. zarzala, sêrb. zerdelița, alb. zerdeli.

caisiu a. galben-deschis la colôre.

calabalic n. 1. (sensul primitiv) glôtă, lume multă.

KOG. 231: au purces Domnia cu mare alaiu și *calabalic*. COND. IPSIL: să nu lase *calabalicul* cel prost a intra unde se face judecata. FIL. 164: varză pentru *calabalic* (slugi). ISP. 363: una din rôbele fetei de împărat se strecură prin *calabalicul* [de dogari] și le dete pe sub ascuns o copaie de mere, două azime și un fedeleș cu apă. GLOS. 113: pâne de *calabalic*, pâne prostă pentru lucrători și servitori.

2. fig. sgomot, turburare.

NEC. 228: la purcesul lui Dimitrașcu-Vodă din Iași, s'au făcut

marl gălcevi și *calabalic*; 254: era atunci mare *calabalic* de slujitori în curte, deși cereau leftele de la Duca-Vodă; 301: precum este obiceiul Moldovenilor celor necăjiți de strîmbătăți, să facă *calabalicuri* Domnilor mazilii; 369: așa s'au potolit acele *calabalicuri*. Doc. IV, 409 (d. 1794): carele ce vin cu cherestele fac mult *calabalic* pe pod cu vitele lor. STAM. 464: astă noapte am auzit mare *calabalic* pe la porța noastră.

3. cértă, zarvă (în munții Sucevei).

ȘEP. II, 151: *calabalic*, sfadă; m'am încărcat de *calabalic*, mi-am aprins paie în cap.

4. (sens mai ales modern) bagaj de casă, catrafuse.

DION. 206: Vodă Ipsilant poruncit-au vătașilor de Curte în grab să aducă care mocănesci, să încarce *calabalicurile*. KOG. 222: au văcut fără de veste mare *calabalic*, rădvane cu muieri, ómeni mulți. STAM. 225: în carétă să puie al meu tot *calabalic*. FIL. 259: butca ce era încărcată cu *calabalicurile* sale. Isp. B. Sn. 131: te au încărcat cu tot *calabalicul* în spinare. GHICA, 323: din tóte curțile eșiau care, căruțe și caleseși încărcate cu lume și cu *calabalicuri*.

Vorba figuréză în proverbe și într'o cimitură.

GOROVEI, 35 [butie]: Cu smicele pe spinare, la buric *calabalic*. ZANNE II, 22: *calabalic* la buric (cînd se cértă mai mulți ómeni înghe-suindu-se); III, 51: unde e *calabalic* e și bucluc (unde e avere sînt și grijii multe). GLOS. 113: a nu face cuiva *calabalic*, a nu da des pe la dînsul, a nu sta îndelung.

— KALABALYK. multitudine, grande foule; confusion, embarras, suite nombreuse; bagages, effets d. kalaba (ar. galebe) „foule, affluence“; bulg. kalabalyk „echipaj“; serb. kalabaluk, rut. kalabalyk, „gălcevă“; alb. kalabalek „glótă în mișcare, turburare, bagaj“; mer. cãlãbãliche „bagaj“, ngr. *καλαμπάκι*, desordine, confusiune.

cãlãuz m. (și *cãlãuzã*) l. (sens archaic) comandant, cãpetenie.

GREC. 26: slujitorii cãpitani... avënd *cãlãuz* pre Armaș Bur-nas Alexandru. BELD. 404: Gheorghe *cãlãuzul* și cãpitan Niculi...

2. fig. îndrumare.

VAC. 251: întristarea morții lui Suleiman se făcu *cãlãuzã* tã-tãne-seu lui Orchan spre mormînt.

II. (sens modern) cel ce aratã drumul, conducetor.

ANON. 141: o *cãlãuzã* sã îndrepteze calea încãtro ar vrea sã mergã. AL. T. 233: nu m'ați luat din mijlocul drumului, ca sã vø fiu *cãlãuz* prin codrii? Isp. 43: n'are *cãlãuzã* sã facã o cãlëtorie așa de lungã. GANE I, 18: noi rãtãciam ca turma fãrã *cãlãuz*. JIP. 83: stã-pãnirea e *cãlãuzã* nației.

Vorba figurézã în cãteva proverbe.

GOLESCU cel cu ochi *cãlãuzã* la cel fãrã de ochi pururea sã se arate: cel fãrã de ochi, *cãlãuzã* la cel cu ochi. PANN, 25: la satul ce se vede, *cãlãuzã* nu treșue.

— KALAUZ (kulaguz), guide, conducteur, chef, com-mandant; alb. bulg. serb. ung. kalauz, mer. cãlãuz „con-

ducător și cațir care merge în frunte“, ngr. *καλαούζης*.
V. Partea II: călăuz-bașă și călăuz-ciauş.

Forma româniată „călăuză“ (cf. caraulă), atât în trecut cât și în prezent, aparține Munteniei.

călăuzesc v. a servi de călăuză, a conduce.

ISP. 292: cotoșmanul duse vizitiilor să se ție pe urma lui, că el îi va *călăuzi*. STÂNC. Gl. și Pov. 33: paznicul închisorii îi *călăuzi* până la odaia, unde era să se facă osinda. TEOD. 104 [colindă]: D'o stea ne *călăuzim*, Pe Hristos să dovedim.

Formațiune românească corespunzând serb. kalauziti.

calcan m. pesce de mare cu corpul lat în formă de romb (litt. pesce cu pavăză).

CRON. III, 437: le-au trimis câte un *calcan-balic* (greșit în text: calman-balic) pesce de mare prea bun. FAMILIA XXIII, 63: menajul delicat de pesce mare: barbun, gurizl. chefali, scrumbii, *calcani*.

— KALKAN (balygy), turbot; bulg. kalkan-balyk „caracudă.“ V. Partea II; calcan.

caldarim n. 1. loc sau drum pavat.

IST. 1715, p. 61: o culme de dël pe care este *caldarim* de intră în cetate. GHICA, 241: la barieră se isprăvise *caldarimul*.

2. fig. în locuțiunea „a bate caldarimul“, sinonimă cu „a bate podurile“ (ulițile înainte fiind așternute cu grinzi), adică a umbla fără căpătâi.

MARION, 16: Tudose a bătut multe țile *caldarimul* de la pörta Ioanei.

— KALDYRYM, pavé, chaussée; bulg. kaldarym, serb. kaldrm, alb. kaldram, ngr. *καλδύριμι*.

caldărimgiu m. pietrar.

AL. T. 1397: astă nopte doi *caldărimgi* au spart peretele casei.

— KALDYRYMĜY, paveur; serb. kaldrmĝiia.

călöp n. meliță de cănepă: tortul, depenat pe rëschitor, se prefacă în călep.

STAM. 453: *calepele* câte au tors. CR. II, 96: *calepe* de tort și lănur.

— KELEP (kullab), dévidoir propre à entourer un cordon de fil d'or ou d'argent; bulg. kilep (ibrișim) „tortis“.

Vorba, cunoscută numai în Moldova, face parte din nomenclatura relativă la țesut (§ 105).

călfă m. lucrător care a învățat un meșteșug și începe să-l practice, în opozițiune cu „ucenic“.

KOG. 229: să cheme și *calfa* să facă izvod. UR. XIV, 8 (d.1814): *calfele* ce vor eși de capul lor să dea câte 5 lei la brésă. AL. T. 1159: *calfă* de spițer; 1272: *calfă* de dughiană. NEGR. I, 297: am să-l dau *calfă* la vr'un lipscan sau vr'un bacal, să învețe negustoria. ISP. 137: el într'o jumătate an lucra ca o *calfă* veche; 226: faurul pămîntului porunci *călfilor* să facă lui Greucénu o căruță cu trei cai cu totul și cu totul de fier; 369: meștere, când ai de gând să mă scoți *calfă*? 370: acum ești *calfă*, ai scăpat de ucenicie. MARION, 61: *calfele*

și stăpânul bărbieriei nu mai staă din mână. TEOD. 463: Nouă meșteri mari, *Calfe* de zidari. . .

Proverbul „a pățit'o calfa noastră!“ se dice de cel păcălit care 'și închipue că a păcălit pe altul.

— KALFA (ar. ḥalifa „qui remplace“), sous-chef, sous-maitre, commis, garçon de métier, ouvrier, apprenti avancé; bulg. serb. kalfa, alb. kalfă, mcr. călfă „slugă“, ngr. καλφᾶς și κάλφας, garçon de boutique. V. Partea II: calfă și calif.

călfie f. starea de calfă, în opozițiune cu „ucenicie“.

PANN II, 18: trei luni am până la *călfie*.

călif n. toc de imamea.

AL. T. 433: două *călifuri* de imamele, cu mușunachi, cusute cu fluturi; 559: i-am făcut un *călif* de ciubuc cu mărgele.

De aci forma compusă **incălifat**, provădut cu un călif.

NEGR. I, 237: ciubuc *incălifat* și lulea ferecală cu argint.

— KYLYF (ar. gylaf), étui, enveloppe; bulg. kalyf, serb. kaluf, alb. kylyf, mcr. călufe „ghiozdan“.

calp a. 1. fals, vorbind în special de monete.

Doc. I, 449 (d. 1784): un astaragiū care a lucrat *calp* sau ar face precupie. FIL. 250: el luă banii și-i schimbă pe banii tăiați sau *calpi*.

2. fig. degenerat, netrebnic.

AL. T. 1449: de când am dat de bani *calpi*, ca banul Vulpe, m'am lepădat de boierie și m'am lipit de rzeșie. EMIN. 48: Noi în noi n'avem nimica, Totu-i *calp*, totu-i străin.

— KALP (ar. kalb), faux (monnaie): formă vulgară d. kalyp (V. calup); bulg. serb. kalp, mcr. calp (para), ngr. κάλπικος, faux, falsifié.

calpuzan m. 1. cel ce taie bani calpi.

PRAVILA Vasile Lupu, 20: pentru *calpuzani*, ceia ce fac bani rēi... dîntăi să-i se taie capul, dup'aceia să-i se ardă trupul în foc și câte bucate va avea, tôte să fie domnesci... Doc. I, 484 (d. 1783): pungașii, *calpuzanii*, borfașii și furiile de cai. OD. I, 147: te pune la rînd cu pungașii, controbonții, cu *calpuzanii*.

2. fig. înșelător, nemernic.

FIL. 191: cel mai mîrșav și mai *calpuzan* dintre toți Grecii din Țara românescă.

— KALPAZAN (kalb zen d. ar. kalb „fausse monnaie“ și pers. zen „qui frappe“), faux-monnaieur, fourbe; bulg. kalpazan, serb. kalpozan, ngr. κάλπουζάνης.

calpuzănie f. formă sinonimă cu „calpuzanlic“.

PRAVILA Vasile Lupu, 20: de să va afla că s'a făcut acea *calpuzănie* la vr'un sat sau și tîrg micșor, să-i se facă mörte, iară bucatele să nu-i le ia nime, niel să le ardă.

calpuzanlic n. 1. faptă sau meserie de calpuzan; 2. fig. înșelătorie (Glos. 116).

— KALPAZANLYK, fabrication de fausse-monnaie; bulg. kalpazanlyk, ngr. *καλπουζανλίκι*.

***calpac** n. 1. căciulă de catifea verde, împlănită cu samur și decorată cu două egrete de diamante, ce Sultanul da la investitura Hanilor Crimeii (d'Ohsson VII 443).

2. căciulă cilindrică din piele neagră de berbece, împlănită pe margini, înaltă și drăpă, purtată înainte de Domn și de boierii cei mari.

BALC. 401: Mihaiu purta pe cap un *calpac* unguresc împodobit cu o fulie neagră de pene de cocor, legată cu o copcă de aur. OD. I. 132: ginerele grec... în cap purta înaltul *calpac* de hirsie fumurie cu fund de serasir.

3. căciulă purtată apoi de neguțătorii străini.

FL. 138: *calpacul* de blană al armănelului ibrișimgiu.

Vorba figurază și în cântecele dobrogene.

BUR. 177: Peste poșul cel din cap, Tu 'ți pune un *calpac*.

— KALPAK, bonnet garni de fourrure; bulg. serb. kalpak (igumenski), ngr. *καλπάκι*; rus. kolpakū (și klo-bukū „comănac“), pol. kolpak, ung. kalpak (și kalap); tr. colback „sorte de bonnet à poil en usage dans quelques corps de notre cavalerie“ (Devic).

***calpacciū** m. cel ce face saū vinde calpace.

COND. 1813, p. 385: cojocari, *calpacciū* si alți asemenea ōmeni cu neguțătorii...

— KALPAKĀY, marchand ou fabricant de bonnets; bulg. serb. kalpakĀiŃa.

calup n. (și **calip**) 1. calapod de cizmar.

BOGD. Pov. 124: ciocanul și *calupul* cu care se indeletnicia a cârpi iminei sâtenilor.

2. formă de lemn pentru căciuli, pâlării.

Doc. II, 405 (d. 1792): un *calip* de ișlic...

3. tipar de plăcinte.

XEN. 245: nici tu tingire cum se cade, nici tu *calupuri*.

4. bucată lunguiață de săpun saū de brânză (cf. turc. kalyb sabun „brique de savon“).

UR. XIV, 239: povătuind pe cășeri ca să-l facă cașcavalul în *calupuri* mari. ORAȘ. II, 163: Și un *calip* bun, *Calip* de săpun.

5. bucată de olan ori de ciob de strachină în patru colțuri, în „jocul cu puiul“.

6. formă în genere, tipar, model.

Doc. II, 332 (d. 1792): cărămida să se dee *calip* de la Domnie... AL. T. 1231: ne semănam în tôte, parc'am fi făcuți tot pe un *calup*. ID. Pr. 257: figuri de tătă făptura, de tot *calupul*.

7. fig. mijloc dibaciū, șiretenie: „a pune cuiăva calupul“, a-l înșela, a-l păcăli; „a mânca calupul“, a fi înșelat (cf. turc. kalyb etmek „duper, jouer un tour“).

CAL. 1882, p. 46: cotoiul, căruia 'i da prin cap tóte drăcove-niile, puse și aci *calipul*. AL. T. 1067: l'am pus în *calup* pe ciubotar (cf. 1069: l'am pus la *formă* și pe cofetar). ORĂȘ. 20: *calipuri* puse bine cu prea multă istețime.

— KALUP, KALYP (ar. kalib), forme de cordonnier, modele, corps moulé d'après une certaine forme; fig. ruse, duperie (d. gr. κἀλόπους, calapod, litt. picior de lemn); cum. calip „forma“; bulg. kalyp și kalup, serb. kalup, mer. calupe „modiolus“, ngr. κἀλόπι. Din aceeași vorbă arabă derivă: it. calibro (vechiu-sp. calibo), fr. sp. calibre Dozy, 377.

Forma munténă sună „calîp“, cea moldovenescă „calup“; vorba însăși face parte din categoria terminilor orientali relativi la meșteșugul cizmăriei (§ 105).

calupciû m. (și **calpicû**) înșelător, șarlatan (Polysu).

— KALYPČY (kalybgy), mouleur; fig. trompeur, fourbe.

canară f. 1. stană de piatră.

IST. 1715, p. 57: de la dél în luncă este *canara* de piatră; 60: nu loc tins, ci *canarale* de piatră. TEOD. 558 (d. Romanai): Subt o *canara* de piatră, Unde un câine mare latră.

2. stâncă de mare (în Dobrogea).

ZAMFIRESCU, *Novele*. 19: stâncile mării numite *canarale*.

— KANARA (ar. kynare), étalage de boucher, abat-toir (alt sens lipsesce); serb. kanare id., bulg. kanara „stâncă“.

canăt n. oblon, de ușa sau de ferăstră, ce se deschide în două.

KOG. 241: deschidând *canaturile* ferestrelor, au început a răzni cu toții... OD. I, 127: ușa cu *canaturi* de stejar, căptușite cu tînăchele și legate cu druguri de fier. FIL. 283: o pörtă cu două *canaturi*, învelită cu strășină de uluci mărunțele. STĂNC. 57: *canaturile* de la uși numai de stejar săpat în chip de flori.

— KANAT, battant de porte, de fenêtre; bulg. serb. kanat, ngr. κανάτι (§ 98).

cănelă f. praf de boit përul.

TARIF 1761: *cănelă* oca 5 bani. MARION 1892, No. 43: dăi cu petiță pe sprîncene, dăi cu *cănelă* pe për. ȘEP. V, 55: *cănelă*, boială de cănit, de ordinar roșie, violetă sau albastră.

— KYNA (ar. hynna), argile rouge qui sert à teindre les ongles; bulg. kăna, serb. kna, ngr. κανς; sp. alheña, port. alfena. Forma „cănelă“ e formată din *cănă* prin analogia numelor de colorî în -elă (§ 23).

cănesc v. 1. a înnegri barba, përul, sprîncenele.

PANN, 76: Barba 'm este albă var... eu o *cănesc* și o 'negresc. GHICA, 5: barba potrivită în apërătore și *cănită* mai mult roșie de cât galbenă. TEOD. 174: Cu corne *cănite*, Cu frîne zugrăvite... 175: Să nu fie cu barba *cănită*. Să rămâie cartea necitită.

2. în munții Sucevii, a boi miei și alte vite în frunte spre a fi cunoscute din cele străine (Seđ. V, 55).

Formațiune verbală ca bulg. *kānosam* și serb. *kniti*.

cānge f. 1. prăjină lungă cu cârlig de fier spre a apuca și primi ceva de departe.

Ist. 1715, p. 90: inicerii au început a se porni cine cu scări. cine cu *cange*, cine cu saci de lână către șanț. AL. Poesii II, 224: Și răsturnau cu *cangea* și străpungeau cu lancea...

2. pl. bețe cu un ac îndoit la un căpătăiu cu care croitorul ține lucrul nemișcat pe genuchi [Isp.].

3. cange de mînat o luntre.

CRĂS. II, 36: cei-lalți îl ajutau cu nisece *cāngi* și cu lopețile.

4. pl. ghiarele păsărilor răpitoare (în Moldova): „cangea-paserii“, o plantă (*Arthrobotium scorpioides*), citat de Dr. Crăinăcenu în Conv. XXII, 504.

5. fig. ghiară, mână.

STAM. 244: Și cu a lor *cāngi* cornute [demonii] să-l apuce vor..

AL. T. 1441: dar când să puie *cangea* pe hoși, ufa!..

Var.: **cance** și **gance**.

Șep. V, 54 (d. Suceva): *cānci*, cârligele cântarului și ghiarele pasărilor: caia o lua mnielu în *cānci*. COSTINESCU, 234: *gance* sau *ganșă*, uneltă de fier cu unul său mai multe cârlige.

— KANGA (ganța), croc, crampon, perche des bateliers (d. it. *gancio* „cârlig“); serb. *kanğa* (ganğa) „cârlig, ghiară“; mer. *cange* (pentru foc), ngr. *κάντζα* și *γάντζος* (de unde rom. „ganță“), ung. *gāncsa*.

cāngiuit a. provădut cu o cange, cu un cârlig.

AL. Poesii II, 224: Cu lancea *cāngiuită* 'n glotă pătrundeau...

cāntār n. (și **cāntariū**) 1. balanță oficială, cumpănă controlată de autoritate O dare specială sub Ipsilante se numia „cāntarul domnesc“: marfa ce se vindea cu ridicata n'o putea cāntări nimeni de cât cel ce cumpăra acest venit, plătiind câte 10 bani la 100 de ocale (Tunusli, 58).

CANT. Ier. 318: iscoda și nepriétinul de casă cu glavatina *cāntariului* se asemănă, carele cu mica micșorimea lui mari mamini de la pământ în sus aruncă... COND. 1767, p. 39: nime să nu fie volnic a ține și a avē *cāntar* mai mare de 40 oca. TARIF 1792: puținile de miere ce merg la țara turcescă să se tragă cu *cāntarul* gospod. ORĂF. II, 222: pâinea era și crudă, ca să tragă mai mult la *cāntar*. JIP. 57: negustoru încurcă lumea la *cāntar*... PANN, 66: alege alt nēm de pesce și-l pune în *cāntar*. STĂNC. 135: nici nu se aședase bine și se cumpăni *cāntarul*. TEOD. 599: În *cāntar* că mi-o puneu, Dece oca că-mi venia...

2. greutate de 100 oca sau 50 kgr.

KOG. 215: Dōmna le trimitea [muierilor închise la mitropolie]

și câte un *cāntar* două de in... DION. 216: să-l dea și haraciū pe tot anul

sumă de *cântare* de aur și de argint. UR. XXII, 300 (d. 1826): unti. *cantariul* 44 bani, iar miera pe un poloboc de 10 *cantare* 1 leu 12 bani. BALC. 78: imbarcară pe corăbii aprôpe o mie *cântare* de mobile.

— KANTAR (ar.), quintal, poids de 44 oka (d. centenarius prin mgr. *κντρηάρι*); bulg. serb. kantar, mcr. *cântare*, ngr. *κντάρι*; sp. quintal, it. *cântaro*.

Despre celelalte măsuri și greutateți: § 93.

cântăresc v. a constata greutatea cu cântarul, a trage greu în cumpănă.

COND. 1767, p. 39: de va vrea să *cântărescă* marfa, ca să scie câte oca trage marfa sa. AL. T. 1388: rangurile se *cântăresc* cu bani. MARION, 44: când s'a *cântărit* la St. Gheorghe, s'a rupt cântaru cu d.-lui. AL. 314: Iepele de soiū moldovenesc, Cu galbeni se *cântăresc*.

***cantariatica** f. taxa cântării vamale.

Doc. 1776, p. 39: 6 bani să se ia la 44 ocă *cantariatica* ori-ce fel de marfă ar fi și se va trage la cântar... iar her de se va cântări, să se ia *cantariatica* la 59 ocă 6 bani.

Formațiune ibridă turco-grecă (§ 23).

cantaragiū m. cel ce cântăresce la vamă.

COND. 1776, p. 40: 20 bani de tot carul cu marfă ce lua *cantaragiū* vămii, când intra în vamă, să lipsescă. UR. XXII, 308 (d. 1826): *cantaragiū* să nu fie supărați de bir.

— KANTARĜY, employé de la douane, chargé à peser les ballots; serb. kantargia.

capac n. 1. ceea ce servă a acoperi, a astupa saū a închide (o ladă, o olă, o sobă).

ISP. 10: ridică *capacul* chichiței; 364: făcu surcēua *capac* la olă. Proverbe: „și-a găsit tingirea *capacul*”, a dat de unul care îi sémnă; „*capac* după olă” (Golescu), cu același înțeles.

2. îndoitură ce acoperă o blană.

COND. 1693, p. 96: blană cu zagarale cu *capace*.

3. petec de încheiat în dosul șalvarilor (cf. bulg. kapakly kunduri).

GHICA, 502: Bălărețul purta pantalonii de nanchin cu *capac*.

4. în Muntenia, pleopă de sicriū (Bur. Datini, 17).

5. se dice de învîrtitura zmeului de hârtie.

ISP. Juc. 68: zmeul face *capac*.

6. fig. pretext: „a pune cuiua *capac*”, a ascunde greșelile; „a-I găsi *capacul*”, a da un răspuns convenit.

CANT. Ier. 225: *capacul* minciunii de asupra țingirii viclesugului adăugând, chip de mare rugămintea către șoim arată. REV. I, 389 (d. 1821): și la acēstă omorire a Patriarhului punea unii *capac*. KIK. III, 141: își pune atunci *capac*.

— KAPAK, couvercle, couverture, enveloppe; alb. bulg. serb. mcr. kapak, pol. kapak „clopot de sticlă pentru plante”, ngr. *κκπάκι*.

capamă f. 1. carne de miel saū de puiū gătită cu stafide.

AL. T. 74: bucate de cele sănătoșe ca la noi, precum musaca, *capama*; 505: să-mi facă la masă vr'o *capama*.

2. haină de bumbac sau de mătase.

TARIF 1870: *capama* de șamalagea sau cutnie.

— KAPAMA, étuvéé de viande; robe de dessous piquée, de toiles ou de soie (kapamak „couverir, boucher“); serb. kapama, ngr. *καπιμάς*, ragoût.

capângă f. cursă, mai ales pentru păsări (în Muntenia). V. capcană.

GORJ. IV, 164: fi prinse și pe acesta în *capange*.

— KAPANĜA, trébuchet pour prendre des oiseaux (dim. d. kapan „trappe, embuche“); bulg. kapanče, ngr. *καπίνα*, souricière. Forma românească e o inducțiune analogică d. plural (cf. copcă).

căpcână f. cursă pentru fiare, păsări sau șoreci.

AL. T. 208: te-ai prins singur în *căpcână*; 242: el cade în *căpcână*; 1142: m'au prins în *căpcână*, diavolăica. GANE I, 95: n'o să ne lăsăm dór prinși ca șorecul în *căpcână*; 169: ne făcea *căpcâni* de prins vrăbil și sticleți.

— KAPKAN, piège, trappe (d. kapmak „saisir“); rus. rut. kapkanü, ung. kaptány.

Vorba, proprie Moldovei, derivă din tătarese, de aceea lipsese în idiomele balcanice.

***capot** n. 1. manta boierescă (pl. capote și capoturi).

GHEORG. 301: Vel-Vistiernic îmbracă pe toți ómenii cei împărătesci, pe unii cu blane, pe alții cu caftane, pe alții cu *capoturi*... GHICA 320: tată-meu, se légă în grabă cu șalul la cap, își pune *capotul* cel roșu și încalecă calul.

2. (și **capod**) în special, manta militară.

DION. 178: Domnul Mavroghene făcuse căpitaniii cu stéguri frumoșe, zugrăvit cu sfinți, îmbrăcând căpitaniii cu *capoduri* domnesci. Doc. I, 560 (d. 1784): postelniceii toți cu *capoduri* cărămizii. For. III, 254: căpitaniii de agie înarmați, îmbrăcați cu *capoturi* și călări. Od. I, 133: călăreții turei purtând pe dinșii nisce *capote* de flendres, de ghermesuturi și de diferite stofe.

3. un fel de scurteică (cf. capoțel).

— KAPOT (kapod), manteau d. it. capotto „manta de plóie“ (de unde istro-rom. căput „manta“).

Sensul modern de „haină femeiască de casă“ derivă din fr. capote, identic cu it. capotto.

capoțel n. mintén femeesc numit și „ciupag“: capoțelul e scurteicuța țarancelor.

caragăce f. coțofană (*Corvus pica*).

COSTINESCU, 158: poporul crede, că la casa unde cântă *caragacea*, vor veni óspeți.

— KARGAĆA (dimin. d. karga), corneille (coțofana fiind

d. genul „Corvus“); bulg. garagaška, ngr. *καρὰξία* (de unde și forma secundară *caragașă*).

Vorba circulă în Muntenia, mai ales în județele de pe lângă Dunăre.

caragea f. pasere negricioasă (într'o cimitiră despre „gheonóie“).

TEOD. 229: surlită, pestriță, *caragea* de os.

Cu sensul primitiv de „negru închis“, vorba figurază în vechile tarife vamale (și sub forma turcească a plur.).

FIL. 215: briuri *caragealar* cusute.

— KARAGA, noirâtre, chevreuil; bulg. karağa „un fel de prună“.

caraghioz m. și a. (și *caraghios*) I. (ca subst.). 1. numele bufonului (litt. „Ochiu-negru“) în farsele ce se jucau la Curțile Domnilor români: Vodă și boierii se desfătau cu glumele hazlii ale Caraghiozului (§ 63).

CANT. Ier. 407: Mascara cu ochi negri, *Caraghioz*, păpușă de mascara vestită. GLOS. 117: Domni înainte, cum și boierii cei mari, aveau la Curțile lor câte un *caraghioz*, ale cărui caraghiozlicuri, la masă și după masă, provocau un râs cât se poate de favorabil digestiunii.

∴ în genere, bufon, sinonim cu „măscăriciu“.

STAM. 474: să ridă toți de dinsul ca de un *caraghioz*. GANE II, 125: Anton Aghiujă, un pitic ghebos, care era *caraghiozul* satului. MARION, 59: ese la maidan *caraghiosul* și face la pozne să te strîmbi de râs.

II. (ca adj.) comic, ridicul.

GANE III, 215: porecle și năseciri de cuvinte *caraghioze*... MARION, 17: această dragoste al cărui început fusese atât de *caraghios*; 41: mutra *caraghiosă* ce o face piticul.

— KARAGÖZ (Karaghioz), (Eil noir: c'est ainsi qu'on appelle le principal bouffon dans les ombres chinoises et les farces qu'on représentent devant le bas peuple Bianchi; polichinelle, guignol, marionette Barb.; bulg. karaghios, serb. karaghiozčija, mcr. caraghioz. Despre bogata sinonimică orientală a „bufonului“: § 28.

caraghiozlic n. 1. farsă de caraghioz, joc cu vorbe sau cu gesturi comice.

AL. T. 115: un *caraghiozlic* ca toate revoluțiile de la noi. FIL. 241: aerul răsuna de glasul cel tare și țipător al telalilor, cari făceau din *caraghiozlic* și datorită funcțiunii lor un ce identic.

2. glumă grosolană și josnică, bufonerie ordinară.

AL. T. 128: care vra să dică și *caraghiozlic* pe lângă celelalte? 1665: cum îți pare *caraghiozlicul* ăsta, vere Sandule? GHICA 322: soitarii îmbrăcați în haine pestrițe, cu code de vulpi la căciuli, jucând chiocecurile, strîmbându-se la lume pe uliță și făcând fel de fel de *caraghiozlicuri*.

— KARAGÖZLÜK, l'acte du Karagöz, bouffonnerie; serb. karaghiozluk, mcr. caraghiozlički.

***caragròș** m. monedă turcească în valoare de 2 lei vechi sau 80 parale (Wolf, 135).

DION. 166: *caragroși* de 2 zloți și alții de 2 lei; 224: banii s'au suit cu prețul mare, acum la acest lët 1815. *caragroș* ce au fost 2 lei, acum 2 lei și 25 parale, *caragroș* ce au fost 2 lei și jumătate, acum 3 lei și 15 parale.

Vorba figurază și în cântecele populare.

R.-COD. 66: cu chimiru plin de bani. Numai *caragroși* turcesci...

VULP. 13: Vr'o 3 pui de cazalnici Cu solzu cât *caragrosu*...

— KARA GURUŞ, écu noir (c'est-à-dire pur d'alliage, qui ne rougit pas) d'Allemagne Barb. (d. germ. Groschen); bulg. karagroş, ngr. *καραγρόσι*, mcr. caragros.

caramfil m. numele popular al plantei (*Balsamita*), numită și „calonfir“ (Dr. Brândză, 278).

— KARANFYL (ar.), œillet, girofle d. *καρόφυλλον* vulg. *γρόφυλον* (de unde „garófă“); bulg. karamfil și kalanfir (de unde „calonfir“); mcr. carafile. Ambele aceste forme sînt muntenești, în Moldova planta se chêmă „calapër“.

caraul m. 1. corp de gardă, sentinela, stréjă.

NEG. 292: generalii cari îi pusese în țara leșescă, pre marginea Nistrului, pentru *caraul*. adecă pentru pază; 334: comendantul, vefënd așa, i-au dat pre toți pre mâna lui Dimitrașco-Vodă și i-au dus cu vară (cu *caraul*) până la Harcov; 410: au pus pe Postelnic la *caraul*. DUM. 72: *caraulul* Turcilor care strejaia în vad.

2. fig. în Moldova: stare în colțul camerei (pe-depsa copiilor neascultători).

AL. T. 417: să te duci de grabă la *caraul* și să nu crăcnesci.

Var. (românizată): **caraulă** (cf. călăuză).

STĂNC 86: soldații erau de *caraulă*.

— KARAVUL, garde, sentinelle (d. karamak „voir, chercher“); bulg. kara(v)ul, serb. karaula, rus. karault, ngr. *καρավλι*, mcr. căraule „păzitor“.

cârcăiac m. insectă miriapodă (*Scolopendra*): litt. cu patru-deci de picioare (Glos. 118).

— KYRKAYAK, scolopendre, mille-pieds (insecte) d. kyrk „quarante“ și ayak „pied“.

***cârc-sêrdar** m. căpitan de jandarmerie căruia era încredințată paza ordinei.

BEI.D. 389: beşlegi, *cârc-sêrdar* pe afară, el singur au rînduit; Rev. II, 418 (d. 1821: fusese orînduit *cârc-sêrdar* peste acele 5 județe ale Olteniei. FOT. III, 312: *cârc-sêrdarul* are 650 lei lêsă pe an. GHICA. 289: Caragea pierduse doi *cârc-sêrdari* și un tufeciū, loviți de glonțele Jianului drept în piept.

— KYRSERDARY (litt. garde-champêtre), chef de la gendarmerie irrégulière (d. kyr „champ“); bulg. kyrser-darin „un fel de slujbaş“.

cărdășesc v. a se asocia, litt. a se înfrăți.

JIP. R. Sat. 51: atunci rămâne fiecărui episcop politic a-și *cără* un cerc de ómeni mlădioși.

Și sub forma compusă: **incărdășesc**.

ĂR. 116: Tudor, *incărdășindu-se* și cu alții, așeșit din București.

— KARDAȘ, frere (de unde derivă verbul românesc).

cărdășie f. (mai mult ironic) tovărășie, gașcă.

DELAVR. 25: *cărdășia* lui erau flăcări de muncă... JIP. R. Sat. 88: permite *cărdășiei* lor să hoțescă.

Formă originală corespunzătoare turc. KARDASLYK, fraternité (Ghica, 94: Eteria era formată după tipul vechilor frații, turcesce *cardaşlic*).

Cărgalii m. (și **Cărgialii**) I. (sens arhaic) la pl.: numele unor cete de tâlhari turci disciplinați de rebelul Pazvantoglu, cari, în a doua jumătate a vécului trecut, năvăliră în Serbia, Bulgaria și Oltenia, arđend orașele și jăfuind pe locuitorii.

ZIL. 16: aș pătimit țara de la o vreme încóce despre partea tâlharilor *Cărgialii*, a căror tată este mai întâi diavolul, iar al doilea părinte și cărmăciú Osman Pașa Pazvantoglu. ID. Rev. III, 66: când s'aú fost mai călcat țara de peste Olt, adică cele cinci județe, de *Cărgialii*, căpetenia mai mare avénd pe vestitul tâlhar Manah Ibrahim. DION. 198: Pazvand s'aú unit cu *Cărgialii* și face mari turburări Impărației, căci *Cărgialii* pradă orașe și sate prin țara turcescă, și le ardea cu foc, de rămănea pământul gol, și haznalele împărătesci le răpia de pe drumurile Tarigradului și totă avuția o ducea în cetatea Diului la Pazvant, că le era cetatea conac și Pazvant gazdă, și-l avea mai marele lor și povățuitor. GHICA, 18: la 1807, ne-a orinduit la Targic, o bătaie de tun de Vidin, ca să ținem pe *Cărgialii* lui Mola-Aga să nu iasă din cetate. BOLIAC, 16: Tica ce nu scia frica, Căintra în *Cărgialii* și da gróză în Pazvantlii...

II. (sens modern) la sing.: tâlhar, hoțoman.

AL. T. 285: Bursuflescu (furios)... țece sute cinci mi! *cărgialule!* p. 636: așteptă, *cărgialule*, că eú 'ți sînt popă de acum; p. 882: afară... să mă amenințe el c'a vini în casa mă, cumpărată cu bani buni și peșin?... hoțu, ieniceriú, *cărgialiu!*... p. 1171: ba 'i prinde tu pe cine ai mai prins, *cărgialule!* p. 1178: de mă gășia în odaia, lui mă hăcuia, *cărgialiu!* dracului! p. 1186: a fi *cărgialiu!*... ne-am topit! p. 1561: pune-ți pofta în cuiú despre bătaie, *cărgialule*, că s'a ridicat bătaia.

— KYRGALI, localitate în Rumelia locuită de un trib turc de tâlhari faimoși, ale căror bande s'aú revoltat sub Pazvantoglu, s'aú disciplinat milităresce. aú cucerit orașe în țările învecinate, purtându-se neomenesce cu locuitorii, atăt turci cât și creștini, și dispărură abia la începutul secolului (Zilot; Fot. II, 185 și 196; Jireček, 482 și 504). Și în turcesce *kyrgali* a ajuns sinonim cu „haiduc, tâlhar“; bulg. sərb. *kyrgaliia* „haiduc turc“, mcr. *cărgiliu* „calău“, ngr. *καραλήδες*. V. Partea II: Carafefiz, Manaf, Pazvantlii.

cârjaliesc a. 1. ce ține de Cârjalii; 2. fig. strașnic, cumplit.

NEGR. 24: vești lua fie-care câte o sută baltage *cârjaliesci* pe talpe.

cârmiz n. 1. coșenila și semința din care se face o colóre roșie fôrte vie.

TARIF 1792: *cârmizul* oca 54 bani. IONESCU, 694: *cârmiz* cu 2 galbeni oca cel negru și 20 sfanți cel alb.

Var.: **cârmuz** (Vlahuță, Novele, 147).

2. (mai rar) colórea însăși.

ETYM. 2006 (d. 1681): atlas *cârmiz*.

3. planta „*Phytolacca decandra*“ (Dr. Brândză).

— KYRMYZ, cochenille (ar. kermez „écarlate“ corespunde sanser. krimi-ğa „produs de viermi“); bulg. kârmâz și hrimiz, alb. kârmâz, ngr. *κρομίζι*, mer. cârmezi. Din vorba arabă derivă: sp. alquerque „graine d'écarlate“ și fr. kermès „cochenille“.

cârmiziū a. și n. I. (ca adj.) de colórea cârmizului, roș închis (cu var. **cârmuziū**, **hirmiziū** și **irmiziū**).

REV. N. III, 311: *cârmuziū* la față. TEOD. 540: A bcut vin *hirmiziū* Cu răvac și baș-rachiū; 575: Tot de vin d'âl *irmiziū* Și tot d'âl mai bun rachiū.

II. (ca subst. și **irmiziū**) piele roșie de încălțăminte.

TEOD. 474: Cu caftane de pambriū, Cu cizme de *irmiziū*.

De aci diminutivul **irmizea** cu sensul de „cizme roșii“.

TEOD. 642: *Irmizele* cumpăra Și de nuntă se gătia ...

Forma „**irmiziū**“ e redusă din **cârmiziū** prin varianta intermediară „**hirmiziū**“.

— KYRMYZY, écarlate; bulg. karmazin, hrimiz și rimizen „roș“, serb. krzi (mergân); ung. karinaszin „cârmiziū“, de unde *curmajin*, lemn roș din care se fac mâner de biciū (Slavici I, 299: biciū de curmajin cu codăriștea de os). Forme occidentale: sp. carmesi, it. chermesino și carminio, fr. cramoisi și carmin.

carnaxi! int. 1. exclamare de ciudă la contrarietăți de tot felul: plesnire-ar!

ZIL. 54: Pazvangiū de loc nu gândia la scrisese lui Vodă și fâgăduielile Nazirului, ei după ce au săvîrșit scoposul lor, ne mai avînd la ce ședea în Craiova ... într'o nôpte s'au sculat și au ieșit, făr' a le dice cineva măcar un *carnaxi!*

2. strigăt de indignare la o surprindere neplăcută: la naiba!

AL. T. 392: (Chirița scoțînd capul și primind omătul în obraz) ce este? ce ați pățit? ... *carnaxi!* că era să mă chioréscă! ... 395: (lunecând) *carnaxi!* că era să-mi rup șelele! 398: *carnaxi!* că lunecușu-î!

— KARNAKSY, crevez! (insulte), contras d. karn ag-

rysy „colique“, litt. mal au ventre (agry „douleur“ și karn „ventre“).

casap m. măcelar (cu var. **căsap** și **hasap**).

NEC. 365: nu le trebuie Mendligheri Hanul, că le strică obiceiurile, de la taie șerimii și mîrzacii ca un *casap*. Istr. 1715, p. 15: ceta *casapilor* era toți cu hangere cu zale de argint. UR. IV, 132 (d. 1792): cu ce preț să vîndă *casapii* pieile de tîlpării; X, 215 (d. 1806): *căsapii* să fie datori a ține carne îndestulă și bună; XXII, 298 (d. 1826): *căsapii* unui tîrg, cînd vor merge să cumpere vite, datori să fie a-și lua rîvaș de la vameșii tîrgurilor. Teod. 651: *Casapi* de la Diuă, Haiducii de la Jid...

Vorba circulă în Moldova, Bucovina și în părțile limitrofe ale Ardélului (Reteg. 25: Bagă mîna pe turtariac, Scóte cuțit de *casap*...)

— KASAP (ar. kassab), boucher; cum. casap și hasap; bulg. serb. kasap alb. kasap(in), mer. hasap, ngr. *κασάπης* și *κασάπης*. V. Partea II: casap-bașa.

căsăpesc v. a măcelări.

BELO. 383: privesc cu ochiana în ce chip ne *căsăpesc*. DRĂGH. I, 159: pre care boierii au pus mîna Ștefan-Vodă, i-au *căsăpiti* fără nici o milostivire. AL. 138: Și din Turci el *căsăpia*, Căpi pe mîna-i în cîpea: 173: Pe Tătari îi *căsăpesc*, Pe Unguri îi pîrjolesce.

Formațiune verbală directă analogă bulg. kasapiti.

căsăpie f. măcelărie (în Moldova și în Ardél).

UR. X, 213 (d. 1806): plătiau carnea cu prețul precum voia țîitorii *căsăpiei*: VI. 476 (d. 1823): *căsăpia* tîrgului să dea pe tot anul câte 50 lei venit la cutia tîrgului; XXII, 298 (d. 1826): boii și vacile ce se vor cumpăra pentru trebuința *căsăpiilor* țării. AL. T. 1515: ne ține aici ca pe o turmă de oi de *căsăpie*.

cașcaval n. 1. brînză pusă în tipar și tescuită.

COND. 1693, p. 225: 80 oca de *cașcaval* taleri 3... TARIF 1761: *cașcavalii* de car 5 lei. TARIF 1792: *cașcavalul* ce merge la țara turcască, de unde se va ridica, 533 bani. UR. XXII, 300 (d. 1826): *cașcavalu* de un car 5 lei 60 bani. AL. T. 107: care sînt slujbele, ce i-au bagat în budgetu țării ca într'un *cașcaval*? GANE III, 262: porunci o felie de *cașcaval* de Penteleu. CARAG. II, 83: prea se întinde abonamentul lui ca *cașcavalul* prăjit... JIP. 48: brînză, laptele, *cașcavalul*, janțul, colastra, jintița (cocârța), urda.

2. fig. grăsimi, belșug: „a se întinde la cașcaval“. a-și permite prea mult, a se obrăznici; „a se da cașcaval“, a se lăsa môle, prost.

AL. T. 113: pofta de a gusta din *cașcavalul* bugetului. MARION 1890, No. 18: nu te întinde la *cașcaval*, finule, că...

— KAȘKAVAL, sorte de fromage sec en forme de tête (d. it. caccio cavallo, litt. caș de cal); bulg. kașkaval, ngr. *κασκαβάλι*, mer. cășcăval, ung. kaskavál.

Vorba e răspîndită în Muntenia, în Moldova și în părțile limitrofe ale Ardélului: ea face parte din bogata nomenclatură pastorală împrumutată de la Turci.

câșlă f. (și **cașla**) I (sensuri arch.) 1. cartier de iarnă.

AMIR. 161 : pe El-agasi l'au trimis să năzuiască la *cașla* hănescă.

2. cazarmă turcească.

COND. 1802, p. 309 : să surpe *câșlalele*, care se făcea la Țara românescă mai înainte. GHICA, 322 : dincolo de apa Dîmboviței era *cașlăua* sau cazarma beilicului.

3. loc pentru iernatul vitelor.

M. COST. 251 : Hanului să-i dea Ieremia-Vodă din an în an daruri și miere și șapte sate să hie de *câșlele* Hanului în Bugiag. NEC. 377 : Constantin-Vodă au pîrit pre Grigorie-Vodă la Pôrtă pentru *câșle*, adică odăile Turcilor ce le strica Grigorie-Vodă de pre hotarul Țării muntenesci. KOA. 218 : Lajiî nu ținea case mari, ci numai *câșlele*, și venia și se ducea la Bender, la Hotin...

II (sens modern) locul unde se țin să pășuneze vitele : cu acest sens se mai țice în Moldova și **câșlărie**.

— KYŞLA, caserne, quartier d'hiver pour l'armée, lieu ou l'on fait paître les troupeaux pendant l'hiver (d. kyş „hiver“); bulg. kyşla și kaşla. V. chişléc.

câștiu n. 1. termen de plată la o arendă.

Doc. IV, 290 (d. 1795) : să dea taleri 1500 pe an în 2 *câșturi*... însă la Ianuarie 1 talerî 750 și la 6 luni adică la Iulie 1 alți taleri 750. UR. IX, 449 (d. 1828) : banii *câșturilor* pe tot anul se vor plăti pe jumătate la Sf. Gheorghe și pe jumătate la Sf. Dumitru; XXII, 310 (d. 18 6) : banii împărțindu-se pe *câșturi* în 12 luni.

2. sumă datorită la termen.

AL. T. 605 : tocmai când sosisem cu *câștiul*... ce să găsec la Curte? tufă! 612 : pas de-ți mai dă moșia în posesie, ca să primesci batgiocuri în loc de *câșturi*; 1354 : am primit toate *câșturile* înainte pe 5 ani; 1566 : te-oî scădea la *câștia*...

— KYST (ar. justice), portion d'une dette dont le payement échoit, trimestre („l'année administrative était divisée en 4 *kyst* ou termes“).

Vorba lipsesc în idiomele balcanice : ea face parte din nomenclatura orientală relativă la locațiune (§ 71).

cat n. 1. rînd de case, etaj.

OD. I, 127 : ferestrele *catului* de sus, mititele, lunguiete și înțărte cu vergele de fier. DELAVR. 117 : făcu semn să oprască în dreptul unor case cu 2 *caturi*. BASME IV, 152 : frumusețea palatelor mele care sînt cu 3 *caturi*. TEOD. 132 : Ai nisce palaturi cu câte patru *caturi*.

2. se țicea de slovele încălecate unele asupra altora cu cari se redactau vechile anaforale.

FIL. 177 : scrisore complicată care, prin trăsuri fine și rotunjite, superpunea în 2 și 3 *caturi* diferitele litere ale unui cuvînt.

— KAT, étage, compartiment; alb. bulg. serb. kat.

cataif n. (și **cadaif**) un fel de prăjitură turcească din tăietei foarte fin împișliți (ca găitanele de catifea), cu miere și nucî sau cu migdale pisate cu puțină aromă.

AL. T. 965: Și aluaturi și marinaturi, Și *cataifuri* și caimac. XEN. 226: numai în *cataifuri* și baclavale am s'o duc. NEGR. I, 286: *cataifurile* treceau pe dinaintea lui fără măcar să le atingă. GANE III, 169: păstrăviil afumați, *cataifurile*, vinurile.

— KATAIF vulg. KADAIF, pâte fine en forme de vermicelles (ar. pl. d. katife „velours“); serb. kadaif, ngr. *καταίφι*. V. catifea.

catifea f. 1. stofă de mătase sau de bumbac cu părul scurt și des, sinonim cu arhaicul „urșinic“.

TARIF 1761: *catife* bucata 220 banl. TARIF 1792: *catifea* cu fir i hamuha cotul 16 banl... fețe de perină de *catifea* sadea... RGV. II, 339 (f. de z. 1817): o roche de *catifea* morico. FIL. 215: *catifea* de aur și sadea de Veneția; 219: o sofa îmbrăcată cu *catifea* roșie; 223: o rochie de *catifea* pălăginie. GHICA, 150: jiletca de *catifea* vișinie cu găitan de fir de jur împrejur. R.-Cod. 295: Cu papuci cu *catifele* și d'asupra lor cu stele.

2. flórea numită obicnuit „catifeluțe“.

R.-Cod. 242: Fóie verde *catifea*, Drept la Greci că-mi apuca...

Var. (arhaică): **cadifé**.

ETYM. 65 (d. 1579): un abai sirma i *cadifé*.

— KADIFÉ (ar. katife), velours; kadife (çičeyi) „amarante“; cum. catifa „holosericum“; alb. bulg. kadife, serb. kadifa, mcr. cādifée, ngr. *κατῆψές*; sp. alcatifa „tapis“.

catifeluță f. 1. panglică sau fir de catifea. 2. pl. a) un fel de viorea cu trei colori (*Viola tricolor*); b) o varietate de porumbel (Bar. 95).

Formă diminutivală analogă bulg. kadifenka și serb. kadifița „amarant“.

catifeliu a. neted și mólca ca mătasea.

AL. Pr. 381: ochi mari negri *catifeliu*.

— KADIFELI, garni de velours; bulg. serb. kadifeli.

catir m. 1. animal domestic de provenință ibridă: Țiganiil ursarii se ocupaū înainte cu înmulțirea catirilor.

N. COST. 452: îndată s'aū pornit agârlicul cu cămile și cu *catiri*. DUM. 28: o samă de cămile și *catiri* împovărați cu zaherele. TARIF 1792: *catiri* cari se vind la obor, *catiri* cari es din țară. TEOD. 513: Plécă Costea la Galați, Cu *catiri* însămărați... PANN III, 70 (prov.): a ajunge din cal măgar și *catir* din armăsar (despre cei ce dau înapoi ca stare socială).

2. pl. un fel de încălțăminte próstă (Costinescu), asemenea colórei animalului: cf. lat. mulleus „brodequin“ și fr. mule „chaussure sans quartier“.

3. fig. ibrid, eterogen.

ORĂȘ. III, 9: boierii dau adesea națiunii un guvern curat *catir*.

— KATYR, mullet, mule (d. kat „a amesteca“: cf. ung. öszvér „catir“, litt. sânge amestecat, adică animal ibrid); cum. chater „mulus“; bulg. katyr. Româniil din

Macedo **ca** îi dic *mulare* (fem. *mulă*). În Muntenia animalul se mai numește „mușcoiă“ (Glos. 396) d. alb. mușk (=vsl. *miskŭ* „mulus“), iar în Moldova „iamin“ (Dr. Crăinăcenu (Conv. XXII, 330 și 336).

catiraș m. catir mic (sau desmierdător).

TEOD. 513: *Catirașii* însămăra și pleca Gélip Costea...

catirel m. identic cu „catiraș“.

BUR. 195: Cu 12 *catirei*, încărcați cu gălbinei...

catran n. 1. păcură neagră îngroșată, dohot.

CANT. Ier. 52: în fântănele *catranului* să lucreze și cu *catran* să nu se pice. TARIF 1792: *catranul* ce merge la țara turcăscă să aie de două berbenițe 120 bani... *catranul* i smolă cântar 4 $\frac{1}{2}$ bani. DELAVR. 103: o prăpastie plină cu *catran* și smolă. GHICA, 41: l'a uns cu *catran* din creștet până în tălpi. BASME I, 74: trei nori negri ca *catranul* se năpustiră și le răpiră într'o clipă. CARANF. 37: Cu rachii îl implinia, Cu *catran* îl cătrănia.

2. (în părțile limitrofe ale Ardélului), vârful de pu-ciósă al chibritului (cf. cătrăniță).

3. fig. aprinderea inimei. furie (cf. cătrănesc).

ISP. B. Sn. 6: se supără de se făcu foc și *catran*

4. fig. în locuțiunea „catran de acru“ adică foarte acru (Etym. 215).

— KATRAN (ar.), goudron, poix liquide (d. katra „goutte“): bulg. rus. serb. katran, mer. cătrane, ngr. *κατρίν*; ung. katrány. Vorba arabă a pătruns în evul-mediu și în limbile europene: medio-lat. catarannus, it. catrame, sp. (al)quitran, fr. goudron Dozy, 186.

cătrănesc v. 1. sens propriu: a unge cu catran.

ISP. 27: caută 9 piei de bivoli, să le *cătrănesci*. CRĂS. II, 175: luntrea era nouă și bine *cătrănită*. AL. 113: Trupu-i *cătrănia*, După ce-l golia...

2. fig. a se aprinde de mânie.

ISP. 143: George se *cătrăni* de mânie, când vădu necuviincioasă purtare a haiducului; 150: dînele se *cătrăniră* de necaz; 225: zmeoica avea de ce să fie *cătrănită* și amărită, căci nu mai avea nici soț, nici fete, nici gineri. STĂNC. 59: se *cătrănia* bietu băiat de milă... MARION, 80: se întorcea *cătrănită* acasă și ocăra de mama focului. TEOD. 523: Fierea într'nsul *cătrănia*. Mort pe jos îl așternea. VULP. 11: Inima mi-a *cătrănit* și mintea mi-a nebunit...

cătrăniță f. chibrit (în regiunea limitrofă a Ardélului).

cătun n. sat mic (subdivisiunea unei comune rurale).

DUM. 103: celăși, orașe, sate și *cătune*. COND. 1813, p. 378: *cătune* legate la alte sate nici cum să nu mai fie. AL. 258: Până ce a da frunza 'n *cătun* ș'a cânta cu cu 'n alun.

Var. (mold.): **cotună**.

BOGD. Com. 60: sătenii din aceeași *cotună*.

— KUTUN (ar.), habitation; serb. katun „regio pasto-

ria“: alb. katun „sat“; țig. katuna „șatră“, ngr. cătun „sat“, ngr. *κατόνα*, cort, locuință.

Sensul primitiv al vorbeii pare a fi fost „locuință ciobănească, stână“ ca și a sinonimului său *sat*, d. alb. fșat (cf. G. Meyer, 112).

cauc n. 1. căciulă înaltă cu partea de sus lată, purtată înainte de nobili, turei saū români.

Kog. 237: Stavarachi îmbrăcându-se turcesce și *cauc* în cap. DUM. 91: în fuga lui, Deli-Ahmet 'și aruncă *caucul* jos. AR. 81 (d. 1821): un *cauc* cusut cu fir. REV. II. 334 (d. 1821): două *cauce*, un șal negru cu flori, altul cu plisă. FIL. 22: venerabilul bătrân îndesându-și *caucul* peste perii capului său cei albi.

2. căciulă analogă purtată în urmă de boierinași și de slugile boieresci.

FIL. 13: un june . . . în cap cu *cauc* de șal; 134: Banul îmbrăcat cu *cauc* cu cêrșaf alb; 154: un *cauc* oltenesc de hîrșie neagră de miel; 269: un boierinaș . . . cu un *cauc* ascuțit îndesat pe cap. GHICA, 198: vizitiul cu cojoc peste cămașa lungă și cu doi feciori dindărăt cu *cauce* pe cap.

3. pălărie călugărească, asemenea comănacului.

DELAVER. 258: să-mi luași rasa cu *caucul*. TEOD. 301 (Călugărița): Unde vede voinicul, îi tremură *caucul*, Că i-a secat sufletul.

— KAVUK, bonnet de haute dimension entouré d'un turban assez épais (adj. ce qui est vide et léger); bulg. serb. *kauk* „turban“; alb. *kauk* „beretto“, ngr. *καβούκι*.

cavaf m. cel ce vinde încălțăminte (ordinare).

GHICA, XIV: croitori, *cavafi*, ișlicari . . .

— KAVAF (ar. *ħaffaf*), marchand de chaussures (le fabriquant est nommé *papusșu*).

Vorba lipsesece în idiomele balcanice.

***cavaf-bașă** m. starostele cavafilor.

DOC. I, 445 (d. 1785): carte de stărostie de *cavaf-bașă*.

— KAVAF BAŞY, chef de kavafs (lipsesece în dicționare).

căvăfie f. 1. meșteșugul, prăvălia saū marfa cavafului; 2. dajdia calfelor de cavafi.

UR. XIV, 8 (d. 1814): calfele să dee sub nume de *căvăfie* pol ocă cêră la praznic.

cavâl n. fluer mare ciobănesc cu 5 găuri.

ISP. 310: băiatul plecă cu cătelușii sel cântând din *caval*. JIP. 51: să învețe pe băieții și fetele satului la cântări cu ghióra, ori cu cobza, cu naiu, tilinea, cu flueru, cu flaotu, *cavalu*, cimpoi și buciumu; 90: Rumânu cântă din gură, din ghióră, din fôie, din buciuum și din fluer, din *caval*, din buhaiu, din cimpoi, din dring, din tilinea. TEOD. 437: Vintul când bătea, în *caval* sufla, De jale 'mi cânta . . . VULP. 17: Nôptea pe lună, *Cavale* rêsună . . . ȚARA N. II, 619: Hăulesce d'un cioban, Din fluer și din *caval*; 89: Cântă cu *cavalu*, Deștêptă pe ciobanu . . .

— KAVAL, flûte des bergers; alb. bulg. serb. *kaval*.

Despre instrumentele de muzică orientală: § 41.

cavalaș n. caval mic (saŭ desmierdător).

TEOD. 436: *Căvdaș* de os Mult dice duios . . .

Cazaci m. (și **Cazaci**) I. (sensuri arhaice) la pl.: 1. nēm tătăresc rusificat, așezat la început dincolo de pragurile Niprului și de aceia numiți *Zaporojenî*. Supunându-se imperiului otoman, sub Mahomet IV, acesta i-a anexat Moldovei și a numit pe Duca-Vodă Domn al țării lor Ucraina: ei s'au războit în diferite rînduri cu Leșii, Tătarii, Moscoviții și Moldovenii; une-ori tocmiți de Leși și de Moldoveni, Cazacii formaŭ cete de apărare a granițelor țării.

Nec. 314: cinci-spredece mii de *Cazaci* din olatul Harcovului și cinci mii de *Cazaci* ce le zic Eii ce trăesc peste Don; 357: pe Tătari îi rătuiau nisece *Cazaci* zaporojeni, că erau cu Sultanul de Bugiac vre-o cinci-sute. MUSTE, 59: adus'au Mihaiu-Vodă lângă oștea sa și oși străine . . . 2000 de Tătari și 7000 de *Cazaci* zaporojeni de la Hanul, aice în Iași. AMIR. 161: *Cazaci* botcalii adică zaporojeni dând răspuns că ei au stăpănit pe Hanul și de porunca Hanului ascultă.

2. corp de cavalerie ușoră, în Moldova, recrutat din Cazacii zaporojeni, la început în număr de vr'o 4000 sub 4 căpitani, apoi scădut numai la 200 (Cant. Mold. 89).

3. corp de pedestrimă și călărime pămîntenă (înlocuit după Cazacii străini) în număr de 2000 sub comanda Agai: Mavrocordat, prin Reforma din 1738, i-a redus la 240 de ostași sub polcovnicul de oraș și polcovnicul de Tîrgoviște (Fot. III, 208).

Doc. I, 302 (d. 1783): Vel-căpitan de *cazaci* cu sîrmaciul și toboșul său . . . *cazacii* așesci pedestri cu cimpoiul i tobele lor. DIOS. 206: Vodă Ipsilant cu oște arnăuți, cihodari, *cazaci*, rumâni horvați și *cazacii* rumâni și pandurii; 209: Măria Sa Domnu Ipsilant aŭ poruncit să se adune oște cu lefi, *cazaci* îmbrăcați în albastru călărime, cu numele lui Ipsilant pe pantelire cu slove de aramă, cu pecetea lui Vodă pe piept; 216: aŭ orînduit comandir pe Isaiia generaru cu corpusul lui, și cu tunuri și căpi-va husari și *cazaci* și dragoni pedestri de Moldova și *cazaci* rumâni de al lui Ipsilant.

4. în Muntenia, cătane saŭ slujitori de scutelă în număr de 18000 sub 18 căpitani, răspândiți prin județe, neprimind lăfă, scutiți de dări și împărțiți în 2 divisiuni sub numele de *Cazaci* cataragi și *Cazaci* martalogi (Fot. III, 209). Partea II: cataragi și martalogi.

II. (sensuri moderne) la sing.: 1. (ironic) sbir, agent de poliție.

AL. T. 1139: ce te apucase diniore s'amuți *cazacii* asupra noastră?

2. călăreț ușor înarmat (la granițele Rusiei).

CARANF. 12: Prutu-l mare, Prutu-l lat, și *cazacu-l* deșteptat.

3. (în Ardél) vîntul de răsărit, adică cel care bate din spre țara Cazacilor.

4. nume de câine (Jip. 51).

— KAZAK, cossaque (nation et soldat): bulg. *kazak*, rus. *kazakû* „salahor, mistreț castrat, un fel de horă etc.“

Numele e tătăresc și înseamnă primitiv „tălhar“.

căzăcesc a. de cazaci.

CARANF. 50: Nu știu, ôstea-î *căzăcescă*, Orî urdie-î tătărescă?

căzăcescă f. un fel de horă ce se jôcă în Moldova și care a fost introdusă de Cazaci (Burada, 23).

căzăcime f. némul Cazacilor, ôste de Cazaci.

AMIR. 116: Mazepa s'aû închinat cu tótă *căzăcimea* la Craiul șvedesc.

***cazaciû** m. 1. nume dat negustorilor ruși cari importaû vinuri în țară (Cant. Mold. 28).

UR. I, 86 (d. 1797): de tótă butea cu vin ce fac *cazaciû* și alți neguțatori și trec peste hotar, să se ia câte 2 lei. AL. 121: Și [vinul] îl béu *cazaciû*, Negustori de vii. TEOD. 552: Colo 'n schelă la Galați, Lipovenii sînt bogăți, *Cazaciû* îngrășați.

2. numele negustorilor români cari aduceaû în țară și în Turcia blănuri scumpe din Rusia.

ARCH. ROM. II, 257 (d. 1761): *cazaciû* cu blane de Mosc s'aû aședat să dee câte 16 lei vechi de car. Op. I, 131: d'atunci începuse *cazaciû* s'aducă în Tarigrad scumpele blăni de Mosc. FIL. 138: căciula de *cazaciû* a cojocarului subțire... TEOD. 654: Pelcelușe brumării Le vindea la *cazaciû*.

— KAZAKLI, originaire du pays des cosaques (vorba lipsesce în dicționare).

cazacie f. căciulă de hîrșie négră cu fundul de postav alb, litt. căciulă de *cazaciû*, numită și „gilepéscă“.

REV. II, 128 (d. 1821): în cap purta Tudor căciulă dréptă și înaltă numită *cazacie*.

cazaciesc a. cum pôrtă *cazaciû*.

Doc. I, 439 (d. 1785): a cumpérat pelcele, stîrpituri, ca să facă căciuli *cazaciesci* sau boznegesci. Șep. II, 223: Hai Ilénă 'n Bucuresci, Să-ți fac straie muschicesci și papucei *cazaciesci*.

cazàn n. I (sens modern) căldare mare (pl. *cazane* și *cazanuri*).

UR. III, 5 (d. 1799): *cazanurile* și căldările cu care fac rachiû de tescovine și de pôme. FIL. 236: puse *cazanul* pe foc și-l îmbiă. ISP. 186: s'aibă pregătit câteva *cazane* cu smólă.

Vorba figuréză în mai multe proverbe: ai dat un *cazan* mare și ai luat o căldare (Pann III, 109); cu pi-cătura din *cazan* butia se umple până în vrană de rachiû (Golescu): mic și mare într'un *cazan* fierbem (id.).

În basme revine *cazanul* cu lapte elocotitor ori cu

smólă fierbinte, în care se aruncă țiganul perfid (tre-cut și în poesia populară):

TEOD. 32: În *cazan* băgatu-m'a și trei zile fertu-m'a.

Vorba e cunoscută și în părțile limitrofe ale Ar-délului (Reteg. Trand. 18: C'are baba un *căzun* cu ta-lerî și gălbinei)

II (sensuri arhaice) 1. la Tătari, familie constând din vre-o dece înși (în Crimeia și Bugiac): mîrzacii își numărau supușii după cazane.

CANT. Ist. ot. 421: Sălim Ghiral, Hanul Tatarilor, s'aducă cu sine la câmpul de bătaie câte doi oameni din fie-care *cazan*.

2. cazanul care servia la împărțirea hranei ienicerilor, era foarte venerat de dînșii: ei îi dedeau epitetul de „nobil (șerif)“ și la procesiuni solemne era purtat în fruntea alaiului; în jurul cazanului se adunau la sfat căpeteniile corpului și pierderea cazanului era privită ca o mare nenorocire și ca o rușine din cele mai umilitoare (Vambéry, Cultur, 80: d'Ohsson VII, 347: Fot. II, 235). Insuși Domnii români, înainte de a se presenta Sultanului, spre a lua investitura, se duceau cu boierii lor să guste din cazanul de ciorbă al ienicerilor: ceea ce însemna că se înscriea în corpul lor, din care făcea parte Sultanul însuși (Fot. II, 93, 233).

3. regiment de ieniceri.

KOG. 267: le-au rămas pe loc lătă urdiea, tunurile, corturile. *cazanurile*, carele și alte calabăficiuri. BELD. 427: În două zile de astă-zi, *cazanuri* și toți porniți.

— KAZAN, chaudron, marmite, spéc. la chaudière commune d'un régiment des janissaires, régiment des janissaires: cum. chazan „caldarium“: alb. bulg. rus. rut. serb. kazan, ung. kazán, ngr. *казан*, mer. căzane.

căzănărie f. o parte a zalhanalei unde se prepară cirivișul sau seul din oșele vitelor.

MARION, 66: în fundul zaanalei, *căzândria*, unde se topesce seul și se face cirivișul.

Vorba derivă dintr'o formă dispărută *căzănar*, înlocuită cu „cazangiū“.

cazangiū m. (și **cazanciū**) 1. cel ce face cazane, căldărar; 2. cel ce topesce ciosvîrtele la zalhanale.

MARION, 66: la zaana *cazanciūi* forfotesc de colo până colo.

— KAZANĀY, chaudronnier; alb. bulg. serb. kazanĀya.

cazmă f. 1. uneltă de fier cu cōda de lemn cu care zidarul sparge zidul.

Ist. 1715, p. 115: să-și ia armele și *cazmalale*. CR. II, 8: cari

săpaū cu *cazmalale*, cari ūtraū cu tărăbōuțele. JIP. 60 : ūrnăcōpe, sape, tuciu, *cazmale*.

2. lovitură cu *cazmaua*.

Isp. 372 : numai din două *cazmale* scōse câteva cărămīdī.

— KAZMA, pioche, houē; cum. chasma „ligo“; bulg. sērb. kazma, alb. kazmā, ngr. καζμας, mer. cāzma.

cecmegeā f. lădiță saū cutie în care se aruncā baniū vīndării dīlnice într'o prāvālie.

Var.: **cicmigea**, **cigmigea** și **cișmegea** (Glos. 144).

GHICA. 407 : căutaū a sparge *cicmigeua* cu bani. ORĂȘ. II, 139 : nisece haimanale care îl dā iama pe la *cigmigea*.

— ÇEKMEĞE, tiroir, boīte, commode, secrétaire (d. çekmek „a trage“); serb. çekmeģe „cutie de tras afarā.“

Vorba e popularā în Muntenia și face parte din bogata terminologie orientālă relativă la comerț (§ 104).

celebiū a. și m. (și **cilibiū**) I (sensuri arhaice) 1. nobil, de bun nēm, titlu dat de Turci mai ales Europenilor și echivalent cu „efendi“, rezervat Turcilor.

M. Cost. 10 : Rīmlenii eraū ōmeni iscusiți preste tōte nēmurile, subțiri, pentru aceia le dīc gentilomi, cum dīc Grecii *celebiū*. NEC. 386 : Grigorașcu Vel-postelnic, Grec țarigrādēn, din toți Grecii acestii a două domni, cel mai bun și mai înțelept și *celebiū*.

2. titlu de politețā analog lui „chir“ (în epoca fanariotă), cu forma (grecizatā) **țelebi** și dimin. **cilibidache**.

FL. 66 : *cilibi* Andronache îmi scrie, că de astă-đi înainte ai să fii unul dintre slugile casei mele. AL. T. 137 (ironic despre Greci) n'auđi. *țelebi*? ... care moșii, *cilibidache*?

II (sensuri moderne) 1. boier, nobil.

JIP. 182 : cine sīnt ca *cilibiū* de umblā câte un an numai în calesci.

2. instruit și bine crescut, amabil.

STAM. 460 : să fle desāvīrșit procopsit ca un coconăș *cilibiū*.

3. grațios, elegant (sens mai ales popular).

JIP. 54 : dăscălescii copiilor de la țară împāndără vorbe, că limba rumānescā curatā nu e *cilibie*, că e mai bine să vorbim ca la oraș... ORĂȘ. 9 : Sā vē 'nvēț o meserie, delicatā, *cilibie*... MARIAN, 176 : Iară cel mai mijlociu, Om frumos și *cilibiū*... ȘEP. II, 198 : Lelița trup *cilibiū*, Ce porți otravā sub brīū, De omori om de viu, V, 56 (d. Sucēva) : *cilibghiu*, trup bine făcut, svelț și frumos gătīt. R.-Cod. 188 : Mierliță, mierliță, Pasere pestriță, La cap *cilibie*, Cum 'mi place mie.

— ÇELEBI, seigneur (spēc. grec ou européen), poli, ayant de bonnes manières, noble, aimable, gracieux; bulg. çelebiia „june“, ngr. τζελεμπής, galant, un élégant, Monsieur; sp. chilibi (=caballero). Titlul de „celebi“, dat odiniōrā fiilor Sultanului domnitor, a ajuns la Turci forțe comun, atribuindu-se ori-cărurī neguțator saū

cețățen. Forma arhaică sună *celebiu*, cea modernă *cilibiu*: vorba e deopotrivă răspândită în Muntenia și Moldova.

***celebilitate** n. nobleță, politeță

DION. 2:6: Mitriston cu Miloradovici generar au poftit de la prințipul Ipsilant prin vel-Vistier să 'și arate a'ria sa *celebilitate* de a-i mulțumi cu 70 sau 80 punți de bani pentru osten la lor.

— **CELEBILYK**, civilité, urbanité, courtoisie.

ceplegea f. un fel de grâu cu grăunte mic și închis, numit și „alac sau secară albă“.

— **KAPLYGA**, ivraie, folle avoine, chiendent (d. kaply „grăunte“); bulg. kaplağa „grăunte ce servă de nutreț“.

cercevea f. 1. ramă de tablou (litt. patru bucăți de lemn), sinonim cu „pervaz“, de aceeași origină.

CARAG. 125: o să fie pusă în *cercevea*.

2. încadrarea unei ferestre.

BASME III, 141: spars) giumurile și eșind afară cu *cercevele* cu tot..., o rupse d'a fugă.

Var. (munten): **ciorciovea și giurgiuvea**.

STĂNC. 57: *ciorciovele* de la giumuri și canaturile de la uși numai de stejar săpat în chip de flori. TELEOR, 4: un portret de fată mare pus în nisea *giurgiuvele* de lemn.

— **ÇERÇEVÈ** (pers. çarçive „quatre bois“), cadre, châsis, chambrane de porte; bulg. çerçeve, serb. çerçev și ģerģev, alb. çerçivă, ngr. τερçερçές, ramă de hârtie.

Cerchez m. Circasian.

NEC. 45: acel capegi-başa... de némul lui era *Cerchez*; 383: Hanul au zăbovit totă iarna acolo pe la *Cerchez*.

— **ÇERKEZ**, circasien; bulg. (sabla) çerkeska; ung. cserkesz „pădurar“.

cerchezesc a. circasian.

M. COV. 309: au trimis Vasile Vodă pre Catargiul în țara *cerchezescă* și de acolo i-au adus Dómnă... AX. 180: i-au adus lui Nicolai-Vodă și un cal *cerchezesc*, dar de la Hanul.

cerchezescă f. numele unei hore jucată în Mold. și Dobrogea după masa de cununie (Sev. 280; Bur. 24).

çergă f. 1. pătură țărănească de pat: scórtă, țol.

CUV. I. 213 (d. 1598): o *çergă* vinăia de la Dragomir BELD. 383: Unii goli, alții în țoluri, alții în *çergi* înveliți. AL. T. 391: o țigancă înveliă într'o *çergă* strențerósă; 836: se gătesce de culcat, se întinde pe pat, se acopere cu giubéua, 'și trage o *çergă* pe de asupra. PROV.: cât ție *çerga*, atât te întinde (Var.: cât ție plapoma...)

2. pătură de cal sau de căruță.

REV. I. 340 (d. 1669): o *çergă* albastră turcescă. TARIF 1761: *çergă* bună de 7 un leu, *çergi* de cal de 14 un leu. AL. T. 49: apuc o prăjină și jachî peste *çergă*. ZANNE III, 98 (prov.): pentr'un purice nu pui *çergu* în foc. AL. 202: Pintenóge la piclóre, Cu *çergi* albe pe spinare.

— **ÇERGA**, petite tente: bulg. çerga „covor prost“, serb. çerga „șatră“, alb. çergă „pătură pestriță de lână“,

ung. cserga „șatră“ și cserge „pătură“, țig. cerga „cort“, mcr. cergă „învelitoare“, ngr. τζέρτζα, covor.

Vorba aparține primitiv terminologiei ienicerilor: cort parat cu două porți boltite, ridicat la dila mari înaintea cortului împăratesc și păzit de a 17 orta de ieniceri; astăzi cort țigănesc, șatră. Cerga, ca și chilimul, face parte din mobilierul casei țărănești: § 98.

cerviș n. grăsime topită de boi, vacă, bivoli (scosă din oșe la zalhana), ce se întrebuintează la bucătărie. În sec. XVIII. Țările române erau datore a trimite la Țarigrad pentru trebuința capanului împăratesc o sumă anumită de cerviș (§ 77).

UR. XIX, 284 (d. 1826): *cervișul* boilor...

Var.: **cerviciu**, **cirviș** și **ciriviș**.

UR. IV, 344 (d. 1812): se și *cerviciu* din vitele ce se tăia pe la salhanale și se trimitea la caban din Moldova până la patru și cinci sute mil oacă și se da după flat. UR. XXII, 299 (d. 1826): se și *cervișul*, pastrama... STAM. 330: Că acel car era plin de bårdane și bēșici, în care la căsăpie se pune se și *cerviciu*. Isp. 150: își puse o bēșică de *cirviș* în cap. JIP. 70: unt și untură, *cirviș*... DELAVER. 125: șolduri ca două burdufe de *cirviș*. MARION, 66: în fund căzână-ria unde se topește se și se face *cirvișul*.

— **ĈERVIȘ** (pers. „gras“), graisse de certains animaux, suif fondu; bulg. cērviš.

chebap n. (și **chiabap**), friptură turcescă cu care se improvisează un prânz pe drum: felii largi de berbeci înfirate pe o frigare și fripte pe cărbuni, apoi stropite cu sos de cēpă și de pătlăgele roșii.

OD. III, 39: debe de mistreț și *chebapuri* de căprioară. FIL. 111: îi făgăduesc o friptură care să întrēcă *chiabapurile* de la masa lui Vodă

— **KEBAB** (ar.), viande rōtie; bulg. kebab, serb. ĉebap, rut. kebab, ngr. κεμπάπι.

chēbe f. (și **chēbă**) manta de pāslă (negră, albăstruie sau cărămidie), înflorată cu găitane, purtată de țaranii, mai ales de surugii și odiniōră de haiduci. Chebea sau ghebea acopere trupul de la gât și până peste genuchi: pe guler, spate, pōle, piepți și mâneci e cusută cu găitane de altă colōre de cât a pāslei.

CR. II, 161: i-a îmbrăcat la fel cu *cheburi* albe și cușme noue. AL. 86: Nu și-e roibul de vîndare, Să-ți dau *chebea* din spinare? 209: O cētă de voiniceii, Lotri, pușori de zmel, Cu căciule stogoșate, Cu *chebe* roșii pe spate...

Var. (muntēnă): **ghebă**.

AR. 81 (d. 1821): o *ghebă* de postav cu găitan de mētase. FIL. 344 *ghebe* scurte împodobite cu găitane tricolore. JIP. 32: *ghebele*, țarii, zechile, zăbunu, antiriu... TARIF 1870: *ghebe* de aba bune de Ploiesci. STANC.

344: ciobani înfășurați în *ghebe* și cu căciulile pe urechi. AL. 159: Cu doi-spre-dece panduri, Cu *ghebe* și cu poturi.

— *KEBE*, feutre grossier, manteau de villageois en feutre grossier; bulg. *kebe*, serb. *rebe* „covor de lână”. Despre îmbrăcămintea țaranului: § 100.

chef n. (și **chief**) 1. un fel de confort oriental, conștând din gustarea liniștită a cafelei și a ciubucului (în acest sens sinonim cu „tabiet”).

AL. T. 432: ce *chefuri!* ce tabieturi! GHICA, 349: Hiitoglu 'și făcea *cheful* cu ciubuc și cafea, după obiceiul oriental, pe când frunțașul satului sta în picioare dinaintea lui smeriți și respectuoși.

2. dispozițiune veselă, voie bună: „a fi cu *chef*”, bine dispus; „fără *chef*”, a nu fi în toate apele lui (cf. ture. *kefsiz* „indisposed”).

KOG. 218: au nemerit trimisul tocma în ziua care s'au cununat Beizadê și erau toți la masă, un le și-au cam stricat *chieful* și nunta auzind de mazilie. CR. I, 136: Moș Nichifor era foarte vesel, în cât nu scia baba lui ce l'a găsit, de-l așa de cu *chef*, cum nu mai fusese de multă vreme; II, 31: *chef* și voie bună! duse celalt scoțând o hrincă înghețată din desag. GANE I, 171: începură să riță cu un *chef* nespus. AL. T. 608: de mult n'am ris așa cu *chef*; 691: bărbatu-meu era cu *chief* și se lăuda că mi-o cumpăra o malote. NEGR. II, 8: cineva n'are totdeauna *chef* să spuie toate cele. FIL. 159: acest dascălecii ne-a stricat tot *cheful* cu iticana lui. Isp. 103: nu voiă să-l vadă nici o clipă de ochiu măcar fără *chef*; 192: ce ai la sufletul tău, de ești tot fără *chef* și mâhnit? SrAnc. 110: ajunsese, biata fata, să nu mai aibă *chef*, să nu mai vorbescă.

3. petrecere cu masă mare și băutură din belșug; veselie după băutură: „a face (a se pune pe) *chef*”, a se da petrecerii, a mânca și a bea sdravên (cf. ture. *kef etmek* „se divertir”).

AL. T. 80: nici un *chief* nu se făcea fără asta cobza mea; 656: na un bacșiș, să faceți *chef* și veselie... GHICA, 36: acest *chef* do nuntă, la cel de jos, ținea trei zile, iar la boier ținea șapte zile și șapte nopți, după legea Domnilor și a Impăraților. CARAG. 103: scii, a făcut omeni *chef*, c'asără a fost lăsată seculul. Isp. B. Sn. 23: mese-nii se dete *chefului*; 50: s'au logodit și acum s'au pus pe *chef*. TEOD. 541: Masa mare că 'ntindea și la *chefuri* se punea. MARIAN II. 167: De la St. Gheorghe în jos S'a pornit un *chef* frumos.

4. stare de beție mare: „a fi cu *chef*, a prinde *chef*”, a se ameți de băutură, a se îmbăta cum se cade (cf. ture. *kef olmak* „se griser”).

Isp. 23: s'ar fi lădat la un *chef* ce au făcut cu toții. AL. T. 840: să-l îmbêt, să-l fur mințile... omul la *chef* multe face... ȘEP. I, 37: Și c'o butică de vin, Să vă fie *cheful* deplin.

5. plăcere, poftă, pornire sufletescă: „a (nu) avea *chef*”, a (nu) simți plăcere sau tragere de inimă.

NEC. 223: au mai ședut vr'o săptămână cu dinsa până și-au făcut *cheful*; 269: le părea rău și Muntenilor, că i-au scăpat acel doi

boieri și nu și-au putut face *chfeul* pizmei cel vechi ce aveau. BELD. 413: aceea ce-l era *cheful*, cât îi plăcea, cum voiă. AL. T. 647: n'am *chief* de joc. GANE I, 35: negrule, fă pe *cheful* tei și du-mă unde voiesci. PANN, 149 (prov.): până vine *cheful* bogatului, ese sufletul săracului. TEOD. 587: I. ni Stan *cheful* să-i-l fac, Să mi fiu și mie pe plac.

— KEF (ar. keif „santé”), bien-être (de corps et d'esprit), bonne humeur, gaîté, ivresse légère; bulg. kef, alb. serb. čef. ngr. κέφι: (κῆφι), humeur, mcr. chefe „poftă“.

chefuesc v. 1. a face chef, a petrece.

ISP. 105: poftiră pe Făt-frumos la masă, ca să se *chefuescă* și să petrecă împreună. TEOD. 89: Apoi nunta se gătia, Pe fata mi-o cununa și trei zile *chefuia*.

2. a petrece cu bețură, a se îmbăta.

TEOD. 298: Șapte buți de vin scotea, Mare chef că *chefuia* și trei zile că'mi tot bea. VCLP. 60: Haideți, haideți d'un pelin, Haideți să ne *chefuim*.

Var. (mold.): **chefăluesc**.

NEGR. I, 222: vreau să ne întrecem la masă, măcar să știu că m'oiu *chefăluși*; H, 10: iaca vinul! cătați de nu vă *chefălușiți* cum vă-i obicei. AL. T. 884: mi și l'am *chefăluit* frumos, de am prifăcut zapisu cu cuiu... CR. I, 11: le am făcut de mâncare și le am scos un cofăel de vin, de aceea ne am *chefăluit* și noi o lăcă. GANE II, 207 la nunta d-sale m'am *chefăluit*.

cheffiū a. 1. cu chef, vesel, care ține la petreceri.

MARION, 3: om *cheffiū* și bun la suflet.

2. cui îi place cheful, care s'afliă în stare de beție.

BASME IV, 144: bună ziua, frate, strigă *cheffiul* intrând în casă.

TEOD. 544: Io, cumnată, o să viu, Cum mă veți așa *cheffiū*...

— KEFLI (keifli), gai, de bonne humeur, qui a une pointe d'ivresse ngr. κερλίς.

chel a. și m. 1. care e fără păr pe tot capul sau numai într-o parte, sinonim cu „pleșuv“.

TEOD. 337: Să nu-i cadă cosița, Să rămâie *chéllă*.

Vorba figurează în numeroase proverbe și joca un rol însemnat în basme (§ 39).

GOLESCU: *chelul* a mâncat mielul: *chelul* lesne se tunde; ce ai cu el, dacă-i *chel*? PANN, 120: *chelului* ce-l lipsesce? numai tichie de mărgăritar. ISP. Rev. III, 147: *chelului* numai *chel* să nu-i dici.

2. fig. în locuț. „ascăpa chel“, a fi bătut (Zanne II, 517).

— KEL, teigne, rogne: teigneux, chauve; bulg. kel „rîie“ și kelev „pleșuv“, serb. čela „cheliie“ și čelav „chel“, alb. čelă.

cheliie f. 1. starea celui chel.

PANN I, 5 (prov.): chelului despre *cheliie* să nu-i spu vr'o istorie

2. (ironic) cap chel.

MARION. 82: scose din buzunar tichia ș'o puse în cap pentru că era frică să nu rēcescă la *cheliie*.

Vorba revine în două locuțiuni caracteristice: „a

freca *cheliu* cuiva“, a-l bate rău (Glos. 120) și „l'a lovit *cheliu*“, l'a găsit norocul (Zanne II, 521).

chelbaș a. rîios.

MILLO, Potpourri, 10: dór nu-s *chelbaș*.

— KEI, BAŞLŪ, teigneux (baș „tête“).

chelbănesc v. 1. a ajunge chelbaș; 2. fig. a despuia.

KIK. III, 141: la preț el te *chelbănea*...

chêlbe f. rîie la cap (în Moldova).

SEP. II, 66: să nu pui sita pe cap, că faci *chêlbe*; III, 174: ómenil se ung la cap cu gaită (gaz), ca să le trecă *chêlbea*. ZANNE II, 520 (prov.): fi plin de *chêlbe* (e sărac).

Vorba e o derivațiune ulterioară din chelbaș (cf. slujbă: slujbaș) ca abager din abagerie.

chelbos a. sinonim cu „chelbaș“.

NEGR. I, 249: *chelbosului* tichie de mărgăritar nu-i trebuie.

chelboșesc v. a căpêta chelbea.

AL. T. 1541: dór n'am *chelboșit*...

cheleş a. și m. cel ce are chelie (personaj favorit în basmele muntene).

ISP. 153: chemă pe argatul cel *cheleş*; 164: *cheleşul* se duse de culese flori.

— KELEŞ, teigneux; bulg. mcr. keleş.

chelemet n. vorbă, numai în locuț. „a face chelemet“, a sta de vorbă (se aude mai ales în Moldova).

GORJ. IV, 140: nu-l trébă să fac *chelemet* cu dînsa. S. NAD. 104: ca vecini se cunosceau după nume, *chelemet* nu făceau unii cu alții.

— KELIMET (ar.), parole, discours. Verbalipsesce aiurea.

chenar n. 1. marginea unei stoffe și broderia cusută pe margine.

REV. II, 334 (d. 1821): roche de pambriū cu 3 rinduri *chenaruri*.

ISP. 194: o basma cu *chenar* pe margine.

2. fig. margine, cadru.

DELAVER. 70: sôrele, la zori, șerpuesce munții cu *chenare* de rubin.

3. pl. brîne trase pe marginile unei zidării.

— KENAR (pers.), bord, rive, marge; bulg. kenar, serb. čenar „hotar, sfîrșit“, alb. kienar, mcr. chenare, ngr. *κενάρη*, bordure.

chenăruiesc v. a broda marginea unei haine.

DELAVER. 46: 'și suflecară mânicele *chenăruite* în slacojiū.

chepcea f. lingură de umblat în metale topite [Esp.]

— KEPĈE (pers.), grand cuiller pour ôter l'écume;

bulg. kebče, ngr. *κεψέ*.

chepenég n. 1. în vechime, haină boierescă de paradă strînsă pe trup.

OD. I, 71: aji Mihnea a îmbrăcat *chepenég* de catifea roșie cu ciaprazuri și cu bumbi de aur.

2. manta de plóie.

PANN, 100 (prov.): după plóie *chepenég*.

3. manta de pânză grosă cu glugă, asemenea ghebei, purtată mai ales de țaranii din Ardél (unde se aude sub forma *căpenég*, luată de la Unguri).

MARIAN, I, 181: Ori dóră ție ție grău De sub *căpenégul* meú.
VULP. 54: Plóia să mă plóie, *căpenegu* 'mí móie.

— KEPENEK, vêtement pour la pluie, capote de bure que portaient les janissaires pendant l'hiver; curd. kiapanek „manteau de laine non tissuc”; bulg. kepeneg, rut kepeniak, pol. kopieniak, ung. köpenyeg.

Vorba figuréză în diferite dialecte turco-tatare, așa că originea-î orientală e incontestabilă: *chepenégul* a fost adî înlocuit în Turcia cu „iamurlucul.”

chepeng n. 1. ușă de pivniță așezată orizontal la nivelul podeliî, sinonim cu „tarabă.”

MARION, 62: nea Costache ridicase *chepengul* pivniței și-l legase, ca să nu-l ridice mereú la fle-care scólere de apă. CABAG, I, 5: la drépta, *chepengul* beciului și o uše ce dá în celar.

2. locuțiunea „în chepeng,” drept în jos.

ŌD. I, 157: ferestrele catului de sus... se trăgeau în *chepeng*:

— KEPENK, trappe, piège, volet; bulg. kepenk, serb. čepenak, alb. kiepengi, ngr. κηπέγγι (= καταρρακτι).

cherem n 1. favóre, bună-voință.

GORJ. II, 86: câte lucruri mari săvîrșesce la ori-cine năzuiesce la *cheremul* seú.

2. fig. discrețiune, bunul plac, în locuțiunea „a fi (a veni, a avea) la cheremul cuiva,” a dispune de dînsul.

AL. T. 513: de acum it la *cheremul* meú; 840: să rup zapisu? nu-mí vine la socotélă!... să-î daú pe Mândica? nu-mí vine la *cherem*. GHICA, 350: te avea la *cheremu* lui..., căci avea la îndemână un arsenal întreg.

— KEREM (ar.), générosité, faveur, grăce, clémence.

Vorba lipsesce în idiomele balcanice.

cheresteà f. 1. lemn lucrat, lemne de construcțiune. Aprópe un secol, țările române, în special Moldova, erau datóre să dea Porții pe un preț fix acest product al codrilor seî (mai ales din jud. Bacău, Némțu și Sucéva) pentru ridicarea căruia se orînduia un anu-mit dregător (V. direcci-basă), care, odată cu boierii înadins trimiși din partea Domnului, priveghea și grăbia tăierea cherestelei trebuitoरे Porții (Drăghici I, 29).

KOG. 198: pod în Dunărea la Oblucița, *cherestele* și alte multe nesfîrșite angării; 229: au poroncit ca să scrie pe la ținuturi să taie *cherestea*; 260: să trimiți *cherestea*, ca să facem pod la Isaccea. UR. III, 138 (d. 1792): *cherestelele* care din vechime s'au obicnuit a se tăia din munții Moldovii și a Valahiei pentru cetățile de la Rumile.

2. lemnărie: birne, scânduri, lați.

TARIF 1792: *che estéua*, adică lemnele cele lucrute ce merg la țara turcă... scórșele, scândurile, lații și alte *cherestele*. AL. Pr. 512: făcea de căți-va ani negoț de *cheresta*.

3. podéla sau lemnăria unei zidiri.

4. fig. complexiune fizică (cf. fr. bien bâti).

CARAG. Nov. 80: e un om cu o *cherestea* uriașă. ZANNE III, 103: ce mai *cherestea* ești!

5. mecanism interior: ex. *cherestéua* césornicului.

6. fig. ceva gros și ordinar.

ZANNE III, 103: nu-l e *cherestea* obrazul (se dice de omul cu obraz subțire).

Var. (archaică): **herestea**.

DION. 204: Vodă în urma focului a făcut și el ajutor orașului cu *herestea*, măcar că o plătia orășanii ȃmenilor din țară ce o aducea după domnăscă poruncă, dar numai mai ușor în nart și făcea înlesnire ȃmenilor la facerea caselor. UR. XIX, 284 (d. 1826): *herestea* de tot felul prea bună.

— KERESTE, bois de construction, planches, poutres; bulg. kereste „grilaj și lemnărie,” serb. čerasta, alb. kiristee, ngr. κερές, mcr. cherestee „lemn de pădure.”

Despre importanța istorică a vorbeii: § 76.

cherestegiū m. cel ce vinde cherestea, negustor de lemnărie.

GHICA, 285: *cherestegiū*, dulgher, timplar.

Var. (munt.): **christigiū** (Ionescu, Putna 267).

— KERESTEGY, marchand ou fournisseur des matériaux de construction.

cherestegerie f. curte mare unde se ține cherestea.

CARAG. 42: să-mi arde *cherestegeria*?

cherpedin(e) n. clește de scos caielele potcovelor.

— KERPEDIN (ar. kelbetein), tenailles à l'usage de forgerons du maréchal-ferrant.

Ca și iabașă, vorba aparține uneltelor de potcovărie (§ 105) și rămâne mărginită în această sferă specială.

chertic n. răboj la ocne (ca mijloc de contabilitate la vîndarea sării).

SUTZO, Statistica, 149: un *chertic* domnesc de 2000 ocă sare.

— KERTIK, entaille en coche sur le bâton qui sert de marque au boulanger, au boucher etc.

Vorbă specială cunoscută în Moldova.

chervan n. 1. caravană în mișcare (rar întrebuințat cu acest sens primitiv).

GHICA, 323: când am ajuns la pod la Bănăsă, *chervanul* se ținea lanț; sute de trăsuri mergeau lin pe șleau, una după alta.

2. car mare de transport (unicul sens popular).

Od. I, 95: în urmă-le venia un *chervan* mare mocănesc plin

până în coviltir de sipeturi. PANN, Nastratin Hogeia, 38: cu clopote la găturii ca și la ori-ce *chervan*. STĂNC. Alte B. 32: se depărtară *chervanele* și se risipiră valurile de praf...

Var. (archaică): **chiaruvan**.

IST. 1715. p. 5: toți cei ce ar face călătorii, au în oștire mare aflându-s., au în chip de *chiaruvan* călătorind...

— **KERVAN** (pers. *kiarvan*), caravane; bulg. *kervan* și *karvan* „fil d'animaux de băt“, serb. *karvan*, alb. *kar(a)van*, ngr. *καρβάνι* și *καρβάνι*, mer. *cărvane*. V. Par-tea II: carvasara. Din aceeași vorbă orientală derivă formele europene: sp. it. *caravana*, fr. *caravane* Dozy, 249: de aci neologismul „caravană“, în poesia noastră literară (Al. Poesii II, 118: rătăcitoré *caravane* ostenite).

chervangiū m. cărauș (Ccostinescu).

— **KERVANGI**, voyageur par caravane, chef de ca-ravane; bulg. *kervangiia* și *karavangiia*; mer. *cărvănar*.

***ches** 1. (imper.) taie! (ađi ironic).

GHICA, 117: când Olténul dicea *ches!* capul și sbura...

2. locuș. „a face *ches*“, identică cu „*chesăgesc*“.

AL. T. 1242: gios o mulțime de căpșăni tăiete... pricep că leaș făcut *ches* pe toate în vremea răzmeriței.

— **KES. coupe!** (imper. d. *kesmek* „couper“).

chesăgiū m. 1. pungaș, hoș (litt. tăietor de pungii).

NEC. 231: venise trel Sërbi la Duca-Vodă aice în țară, să slu-jescă, carii acei Sërbi mai înainte vreme fusese *chesăgiū*. TEOD. 164 (orație): Ți-a cumpărat un fes de la întâiul *chesăgiū* [în text: *casegin*]

2. măcelar, într'un cântec d. Prahova (cu var. **chisăgiū**).

VULP. 21: Iiua e cărciumar la buși, Nóptea *chisăgiū* de Turci.

— **KESIĞI**, qui coupe, coupeur de bourses, voleur a-droit (d. *kesmek* „couper, retrancher“): bulg. serb. *kes-geia* și *kisigila*, ngr. *κεσιγής*, pungaș.

chesăgesc (și **chisăgesc**) v. a tăia în bucăți (vorba se află numai în poesia populară).

TEOD. 483 (cântecul zavergiilor): Vai, săracii Arnăuți!, Cum îi *chesăgesce* Turcii! 487: Dar și pe ei apoi I-a *chesăgit* ca pe boi. 506: [Voinici] Tot de dinsul *chisăgiū*!, Tot de dinsul omoriți; 587: Turci bo-gați că sărăciă, Greci haini că *chisăgia*, Leși păgâni că pistosia.

chesăt n. lipsă de vîndare, în opos. cu „dèver“.

— **KESAT** (ar. *kesad*), manque de débit, chômage, stagnation du commerce; bulg. *kesat*, ngr. *κεσάτ*, diffi-culté de vendre.

Vorbă populară în Muntenia, ca termen special ne-gustoresc, ca și antonimul seî „dever“.

cheschêt n. grâu fiert cu bucățele de carne.

AL. T. 74: ciulama, baclava, *cheschet*; 505: să-mi facă la masă vr'un *cheschet*, vr'o plachie.

— KEŞKEK (pers.), soupe de gruau et de viande; bulg. keşkek, serb. češket, ngr. κεσκέκι.

chezap n. (și **chizap**) vitriol întrebuințat de boiangii (numit înainte și „caraboia“).

IONESCU, 694: *chizap* cu 5 galbeni maja de 40 grame.

— KEZAB (pers.), eau forte (d. tez „tare“ și ab „apă“)
bulg. kezap, serb. čezap.

chiabur a. foarte bogat, putred de banii.

AL. T. 434: m'am făcut *chiabur*. CR. I, 37: fratele mai mare era harnic și *chiabur*. PANN I, 64: e *chiabur*. se scaldă în averile sale. CAL. 1895, p. 74: îl schimbă din pălmaș ca vai de om în frunțaș *chiabur*. ISP. 207: el cunosccea de mult pe un cioban *chiabur*; 267: iacă un ne-guțator *chiabur* că vine și la dñsul.

— KIABIR (ar. kebir „grand, noble“), puissant, riche. Vorba, la noi foarte răspândită, lipsesce în idiomele balcanice. În stilul familiar, adesea ironic.

chiaburesc v. a se face chiabur, a se îmbogăți foarte.

TEOD. 552: Noi cu el am haiducit, Noi cu el am *chiaburit*; 670: Tudorel se îmbogăția, Tudorel se *chiaburia*.

De aci și forma compusă, **Inchiaburesc**, cu același sens.

SPERANȚIA Rev. N. I, 279: Ceilalți ómeni, vedënd că Șotiea Babel s'a *inchiaburit*, au început a lua pildă de la dñsul.

chibrit n. 1. bețișor uns cu pucioasă pe o margine și care se aprinde prin frecare (pl. chibrite și chibrituri).

STAM. 99: un *chibrit* aprins la tigăiță țind, pulberea se aprindea. CR. II, 111: dă-i o pirlélă bună cu nisce *chibrituri*. CARAG. 18: dar tutun și cărticică ț-i-al luat? *chibrituri* ai? ȘEP. IV, 131: Din teșilă scóse inte trei surcele de *chibrite*.

Două credințe băbesci se rapórtă la chibrit: când se varsă chibriturile, au să vie mosafiri (Șeq. I, 191) și când a trosnit chibritul, are să ia parale.

3. om lung și slab (ca un chibrit), înalt și subțire (vorbind de tocurile ghetelor mitocănesci).

MARION, 53: Niță cu vr'o cincî inși gătiți ca de Pasce aveau nisce ghetete cu tocuri *chibrit*, ce făceaú să crape de necaz pe ceilalți flăcăi.

4. fig. (și arhaic) aprindere, îmboldire.

DUM. 25: D-lui și cu alți boierinași urmă cu mergerea mai pe urmă, ci cum luară scire (de sosirea Turcilor) dobindiră deosebit *chibrit*.

5. fig. om iute, mánios, de unde locuțiunea: „i-a dat cu chibritul la nas“, l'a supérat (Zanne, III, 103).

— KIBRIT (ar. „souffre“), allumette; cum. chibrit „sulphur“; bulg. kibrit, serb. čibrit „fir de pucioasă“, mcr. chibrit, ngr. κμπρίτι. Ca termin de alchimie pentru „pucioasă“, vorba arabă a suferit în spaniola și franceza o serie de curioase deformațiuni (cf. Devic, 4).

Vorba se aude și în partea Ardélului învecinată

cu Muntenia; altminterea, se dice cătrăniță (în Tîrnava) și șvebel sau ghiufă (în Năsăud). În România vorba e pretutindenî populară și n'are alt echivalent. Sensurile figurate sînt proprii limbii române.

chibritelniță f. cutiōră de ținut chibriturî.

chiftea f. cocoloș de carne tocată.

BOGD. Com. 28: *chiftele* cu sos.

Var.: **cheftea**, **chioftea**, **chiuftea** și (arch.) **cuftea**.

TARIF 1761: *cuftele* cantarul 50 bani vechî.

— KÛFTE, KÖFTE (pers. „pilé, hachi“), boulettes de hachis cuites au beurre; bulg. kîufte, serb. ćufte, ngr. κερτές și κιορτές, mer. chioftè.

chihlibar n. (și **chilimbar**) ambră galbenă, litt. „care atrage paie“, proprietatea cunoscută a chihlibarului.

TARIF 1792: *chihlibar* nelucrat, oca 180 bani. DELAVR. 175: șaluri de Tarigrad și *chihlibare* cât oul de găină. JIP. 70: icône de sticlă, *chilimbar*, matostat, tumbac... TEOD. 112: Dinți mărunti mărghăitar, Ochișori-ți de *chihlibar*...

Aceste două forme sînt proprii Munteniei, pe când în Moldova se aud numeroase variante: **chehlebar**, **chelimbar**, **chihlimbar** și **chihrimbar**.

TARIF 1761: *chihrimbar* de cel bun oca 3 lei 7 potronici vechî, *chihrimbar* prost oca 230 bani. NEGR. I, 240: ușile de cristal și mobilele de *chihrimbar*. AL. Pr. 114: mătânil de mărgean sau de *chihrimbar*. TARIF 1792: *chehlebar* pe unde va intra sau eși 180 bani. DRĂGH. I, 156: *chelimbar* negru mirositor din munții Carpaților.

— KEHRIBAR, KEHLIBAR, KELIBER (pers. kiah-rûba „tîrepaille“), succin: bulg. kehlibar, serb. ćelibar și ćehlibar, alb. ćehribar, mer. chihlibare, ngr. κερλιμπάρι. Din aceeași vorbă orientala derivă: sp. it. carabe, fr. carabé „ambre jaune“.

chihlibariū adj. (și **chihlimbarlū**) galben ca chihlibarul (vorbind de vin).

FIL. 231: o arămésă de vin *chihlibariū*. OD. I, 84: un pahar de vin *chihlibariū*. GANE III, 215: butelei pline cu vinul cel mai *chihlimbariū*. Formațiune analogică (§ 23).

chilă f. veche măsură de capacitate pentru cereale în valōre de 400 oca sau 20 banițe.

NEC. 250: aū apucat [Brăncovenu-Vodă] numai de aū luat în nisce cubnîl cu cal ai lui vr'o sută *de chile* de orz. GREC. 325: să gătescă Antioh-Vodă den țară 100 de *chile* de zaherea, o sémă să se strîngă la Bucuresci și o sémă la Tirgoviște, să fle de tréba oștilor. DIOX. 184: Domnul Moruzi aū găsit prilej, cum să căștîge bani, că nu-l era destul venitul Domniei, și strîngënd mult grău de zaherea de pe unde găsia, plătînd 7 lei *chila*, apoi îl vindea în Bucuresci la pitari cu 40 lei *chila*. TARIF 1792: orzul de un sac de *chile* șése, 40 bani. AL. T. 953: dacă vrei să-mi dai grăul cu 50 de lei *chila* și popușoiul cu 16

lei merța, 'ți cumpăr totă pâinea de pe moșie. Isp. B. Sn. 73: lua 21 de banițe în *chilă* în loc de 20. STÂNC. 21: a vărsat stăpânul paserilor din lumea asta 5 *chile* de mei. TEOD. 57: În târg la Buzău, Pe *chile* de grâu,

Vorba figurează în locuțiunea proverbială „a bate ca p' o *chilă* de popușoiu,” a snopi în bătai.

— KILE (ar.), measure de blé ou de liquide (d. gr. *κοίλον*); bulg. kile, serb. kila, ngr. *κίλες*; ung. kila, pol. kila. Ca măsură de grâne, chila (ca și dimerlia) e turcească, pe când banița și merța sînt slavone.

chilermeneà f. un fel de ciupercă (*Bolus armeniaca*).

TARIF 1761: *chilermene* de 14 ocă 1 leu.

Vorba e cunoscută și în Muntenia (Polysu): prin etimologie populară: **chilie armenescă** (Conv. XXVI, 452).

— KIL ERMENI, bold' Arménie (d. kil „argile” și ermeni „Arménie”); ngr. *κίλερμενί*.

chilim n. covor țărănesc cu două fețe.

TARIF 1761: *chilimurile* turcesci de unul 14 bani buni, *chilimuri* brovslavscoi de unul 10 bani. FIL. 63: un pat de scânduri acoperit cu un *chilim* de Tarigard. IONESCU, 686: femeile fac scórțe și *chilimuri* pentru așternut în case. ȚARA N. II, 194: Numai *chilimuri* turcesci, Covóre persienesci...

— KILIM (pers.), tapis grossier à poils ras, natte; cum. chilim „tapetes”; bulg. kilim, serb. čilim, rus. kilimū, alb. kilim, mer. chilime, ngr. *κίλιμ*, rut. rus. pol. ung. kilim.

chilipir n. 1. marfă de ocaziune cu preț de nimic, lucru cumpărat ieftin.

AL. T. 258: s'o îndulci cu *chilipiruri*, de când o pus mîna pe moșie; 465: nu perdeți *chilipiru* de la mîna; 828: nu scăpa *chilipiru* din mîna; 1357: pînă acum nu s'aî înfășoșat nici un *chilipir*. STÂNC. B. și Sn. 33: să se ducă la târg să cerce a apuca niscai *chilipiruri*.

2. folos neașteptat, câștig întimplător.

BELO. 411: Căci într'ăsa *chilipiruri* sciaū că nu vor mai da. CLĂS. I, 218 [un cartofor vorbesce]: într'o cafenea grecescă daū de *chilipir*; IV, 243: să mă ferescă D-deū de așa *chilipir*! ORĂȘ. 19: Strmana vreme veche, vestită 'n *chilipiruri*... BASME III, 112: bravo! peste bunchilipir am dat! diseimpăratul, uitându-se la frumusețea vitelor.

3. (ironic) bucațică bună.

Isp. B. Sn. 125: o vulpe mirosise a carne..., socotia că a dat de vr'un *chilipir* și venia să-și cerce măselele în el. POLYSU [Adnotaț.]: Fata asta, ce mai *chilipir*!

Var. (mold.): **chelepir** și **chelopir**.

DRĂGH. I, 186: asemenea mansupuri sau *chelepiruri* bănoșe...

AL. Pr. 25: când iubitul seū bărbat se folosise de vr'un *chelopir*...

În Ardel se aude forma **chiripir** cu sensul de „trebă, folos” (Reteg. 97: țiganul scie tot *ciripirul* lor).

— KELEPIR, butin, tout ce qui s'achète à très bon marché ou s'acquiert pour rien, par occasion, trou-

vaille: alb. bulg. kelepir, serb. čelepír „prada“ (čelepírítí „a jăfni“), bulg. čilipuri, ngr. κελεπίρι, trouvaille.

1. (ironic) „cărținea la început sferei militare (ca sinonim al „cărțim“ sau „iamă“) și sensul primitiv de „jaf“ ilustrează încă în parte derivatele sale.

chilipirgiu m. 1. cel ce umblă după chilipiruri.

KIK III, 141: negustori însemnă *chilipirgi*...

2. (ironic) cel ce caută aventuri amoróse.

— KELEPIRGI, celui qui achète ou qui veut toujours acheter pour rien, a très bon marché; bulg. kelepirgiia.

chilipirgesc v. a trage pe sfóră, a înșela.

KIK. III, 141: a apucat nărav de *chilipirgit*...

chimion m plantă cu bóbe aromatice, asemenea anasonului (*Carum carvi*), cu mai multe varietăți: chimion de câmp sau „secărea“, chimion de apă sau „mărăraș“ (*Oenanthe*), chimionu-capului (*Laserpitium*) și chimionu-porcului (*Peucedanum*).

— KIMION, cumin (d. gr. κύμιον, de unde și forma paralela *chimen*). Vorba grécă însăși a venit din Orient (ebr. kammon).

chimioniu adj. de colórea negricióasă a chimionului.

— KIMIONI, de couleur cumin, vert olivâtre.

chimir n. (în Moldova *chimer*) 1. sensul primitiv: boltă arcuită, arcadă.

Ist. 1715, p. 27: apa de la un loc este adusă pe *chimiruri* de piatră înalte, până ce intră în cetate de se împarte la fântini. SRAM. 39: un Arman bătrân ce șede în nisce *chimeruri*.

2. astăci, brîu lat și îndoit de piele, ce servă ca pungă de purtat parale, cremene, cuțit etc., sinonim cu „șerpar“: împodobit cu nasturi și cusături, chimirul e purtat de țaranul de la munte.

CR. II, 62: o curălușă de cele cu *chimeruri*. CONTEMP. II, 816: scuturând *chimeriul* scóte cele două parale. AL. T. 1607: mai scóte, giupâne, din cel *chimir*, mai scóte. GANE I, 94: ia de colo *chimirul* cu bani. OD. I, 65: un cojoc scurt de óie négră, cu glugă la spate, și *chimir* cu oțele. JIP. 50: *chimiru* teú ar găfui înțesat de sute și de mil de galbeni. MARIAN I, 13: MĂI panfiri cu straie dalbe și cu *chimiruri* albe. ȘEP. IV, 131: Apo! mâna în brîu punea, De *chimer* se desfăcea. BUR. 190: Un *chimir* cu galbeni mulți și un testemel cu cărți.

3. pungă cu bani, bani.

AL. T. 40: când mă vęd supus la bir, atins tocmai la *chimir*... CARANF. 63: Lui Gheorghe *chimir* cerea și 'n stână 'mi intra... AL. 228: N'am lețcae la *chimir*, Să mă pot plăti de bir...

— KEMER, voúte, arcade, cintre, ceinture, le milieu du corps d. gr. κἀμάρα, boltă (lat. camera); bulg. kemer „boltă și chingă“, serb. kemer și čemer „boltă și șer-

par“, alb. kiemer și çemer, mcr. chimer (pentru bani), ngr. χιμερ, vouite, ceinture.

Forma secundară **ghimerlie** sau **ghimirie** („ghimerlie“ la primul sens al vorbeli, cu înțelesul de „ghimerlie“ (§ 23).

CAL. 1883, p. 22: un bătrân sta ghemuit înaintea „ghimerliei de bordei“; 23: luă de subțiori pe unchiaș și intră cu el în **ghimirie**. **chimiraș** n. chimir mic (sau desmierdător).

PANN. 46: celălalt umpluse de stanți **chimirașul**. R.-Cod. 234: Mâna 'n **chimiraș** băga. Câte o rilă le dedea. TKOD. 442: ghiozdănașul mi-au găsit, **Chimirașul** mi-au brodit...

chindie f. Î. (sensuri moderne) 1. timpul zilei între amiazi și apusul sórelui (între 2 și 4 după amiazi), numit „chindia mare“ sau „chindia mică“ după cum sórele s'afliă mai aproape de amiazi sau de asfințit.

a. la cronicari și în poesia populară vorba figurează la sing.: „la vremea de chindie, când fu sórele în chindie“...

CANT. Ier. 404: caii sórelui cu fruntea spre apus și Carul spre Ursul cel mic a întorce, adică după 9 césuri de zi, prin **chindie**. M. COST. 274: Leșii au dat războiuri fórtre tare până la vreme de **chindie**. N. COST. 5: Acest Dabija-Vodă de două ori făcea divan în zi: deci la divanul cel de dimineța d'voră toți la divan, iară la cel de **chindie** umblau fustași prin țrg, chemând ómenii la divan. NEC. 276: descălecând Turcii la gazde, dimineța n'au țis nimică; iară când au fost pe la **chindie**, numai ce au umplut Turcii ograda domnescă. GHEORG. 328: unul din Domnii cei vechi făceau divan și la vreme de **chindie**. ȚARA N. II, 274: Când fu sórele 'n **chindie**, Fuse lupta cu mânie... CARANF. 87: Până sórele la **chindie**. Badiul trece peste mie. BUR. 210: Până era sóre 'n **chindie**, Rómase Tătarii o mie.

b. în graiul obicinuit de astăzi prevaléză forma plur.: „pe la chindii“, pe la tóca (ad. la 4 césuri dup' amiazi).

XEN. 186: se înturna acasă pe la **chindii**. DELAVR. 82: într'o Sf. Vineri cam pe la **chindii**. FIL. 117: când vine îndărăt? pe la **chindii**, cocóne! STĂNC. 97: se suciră și se învîrtiră până a fost venind sórele în **chindii**. ISP. 300: pe la **chindii** am ajuns în palatul zmeilor.

2. un fel de horă țărănescă fórtre vióie și aria ei (cu acest sens cunoscut și în Ardél).

JIP. 51: dac'ar pleca toți țiganii baragladini, cioringlavii, odată din sate, cine ți-ar mai cânta de joc: bătuta, horele, fedeleșu, chi-peru, mocâncuța, **chindia**... FIL. 172: țiseră lăutarilor să cânte pristo-lénca, **chindia**. DELAVR. 6: țaranii trageau **chindia** de curgea țarina din pod. MARION. 5: începură țiganiii să-i tragă o **chindie** d'ale năbădăioșe.

În Moldova vorba se mai aude sub formele **achindie** sau **achindeii** și **tinghie** (Etyrn. 170), primele două cu un *a* protetic, sub influența analogică a lui a-miazi, a-séră etc., iar ultima o rostire dialectală.

II. (sensuri arhaice) 1. musica domnescă de séră, sinonimul românesc al lui „tabulhana“ (Sulzer II, 431).

CANT. Mold. 58: musicorum collegium apud principem manet et quotidie tribus ante solis occasum horis (quod tempus Turcis *ikindi*

vocatur) neubet i. e. excubiarum signum solenni sibi strepitu facit. N. Cost. 112: Curt Mehmet Paşa strîns-ău mehterit şi tabulhanagî a ţării şi punea de băteaŭ *chindie* în toate ăilele în curte... AMIR. 180: meterhanăua Domnului bătea în toate ăilele *chindia* cea obicinuită.

2. tobă mare îmbrăcată cu postav roşiu, făcând parte din instrumentele meterhanelii (Papazoglu, 53, 56).

3. la curţile domnesci şi boieresci, turn de stréjă de unde se vestia cu tobe şi cu surle césul înserat al chindiei, când toţi ómenii casei se adunau la cină şi porţile curţii se închideau.

Od. I, 157: totă nóptea arse *chindia* lui Socol.

4. numele unui turn observator, înalt de 20 de stînjeni, în Tîrgovişte (de pe care se vestia chindia).

— İKINDI, le temps entre le midi et le coucher du soleil, la prière que la loi prescrit de faire vers la moitié de ce temps (ikind „deuxième“); İKINDIN (adv.), pendant l'heure de la prière de l'après-midi, dans l'après-midi; cum. echindü (chindü) „tempus post meridiem“; bulg. ikindîa (kindîa), serb. icindîa, alb. icîndi „sérâ“.

Vorba lipsese la Grecii moderni şi la Românii din Macedonia, carî dic „mirinde“ pentru timpul dintre 2 şi 4, pe când în Banat ea pare a fi transportată de ciobanii din Muntenia (sau a fost luată de la Sêrbi).

Ca termin ciobănesc, *chindia* face parte dintr'o bogată nomenclatură orientală relativă lapăstorit (cf. cioban).

chior a. şi m. 1. care n'are de cât un ochiŭ, în opoziţiune cu „orb“.

STÂNC. 172: un zmeŭ şchiop şi *chior*.

În acest sens vorba figuréză în diferite proverbe.

GOLESCU: cine trăiesce cu *chiorii* se învaţă a se uita cruciş. Isr. Rev. II, 149: *chiorul* între orbi este împérat.

2. se dice de monetele găurite: „a nu avea para *chiórá*“, a fi cu totul lipsit de bani (cf. *chiórá*).

JIP. R. Sat. 142: fără să le plătéscă nici lescaie *chiórá*. PANX, 158: n'ai o para *chiórá* şi lenea te dobórá. STÂNC. 247: n'aveau *chiórá* para în buzunar. ŞEP. IV, 142: Că te ajunge o vreme rea, Făr' de *chiórá* de para...

3. despre gîamurile astupate cu hârtie.

CRĂS. I, 143: casa cu ferestruie *chióre*...

— KIOR (kör), aveugle; cum. cor „caecus“; bulg. kior, serb. éor, alb. kior (éor), mcr. chior.

chiórá f. 1. para *chiórá*.

CARAG. 4: n'are *chiórá* în pungă.

chióra (de a) adv. orbesce.

CR. II, 30: de acum s'o luăm de-a *chióra*.

chioresc v. 1. a (se) face chior.

AL. T. 392: era să mă *chioresc*. GANE I, 70: l'am *chiorit* de ochiul drept.

2. a trage la țintă, a ochi.

GOLESCU (prov.): cine nu *chioresce*, la semn nu nimeresce.

3. a înșela (Zanne II, 523).

chiorilă m. (în basme) uriaș cu un singur ochiț pe care, ținându-l închis, putea să vadă și în măruntăile pământului.

CR. I, 267: când ajunge păsărica pe la străjerul *Chiorilă*, el mi ți-o vede...

chioritș adv. 1. ca chiorii, orbesce.

CR. II, 98: dau *chioritș* prin fasole, prin mazere...

2. cruciș, ponciș.

CRĂS. II, 28: a răspuns el, uitându-se *chioritș*.

O formă ibridă **chiondoritș** „chioritș“ (Stănc. 121: uitându-se la el cam *chiondoritș*) rezultă din amalgamarea sinonimelor *chiomb* + [chi]oriș.

chioșc n. 1. pavilion oriental cu care se decorază grădinile, parcurile.

IST. 1715, p. 14: trec pe sub *chioșcul* Impăratului. KOG. 274: un mare foc s'aŭ făcut sărind câte de o milă de loc și s'aŭ aprins două *chioșcuri* împărătesci de aŭ ars. AL. T. 1229: vărul meu va ocupa *chioșcu* din grădină. FIL. 183: ea dote ordin să aducă caféua și dulcêta în *chioșc*. ISP. 152: împăratul ridică un *chioșc* în pădurea aceea. TEOD. 672: Sultanul ce făcea? În *chioșc* se urca...

2. gheretă în care se vînd gazete.

— kōšk (pers.), pavillon, belvédér, petite maison; bulg. kiosk, serb. kōška „balcon“, alb. kiosk, ngr. κίοςκ, mcr. chioșcu. Din aceeași vorbă orientală derivă: fr. kiosque, de unde rus. kioskŭ, pol. kiosk, rom. **chioșc**, cest din urmă întrebuintat în poesia artistică:

AL. P. I, 148: N'aș vrea comorî, n'aș vrea s'am Nici *chioscuri*, nici sarait; II, 76: Un *chioșc* în filigrană de marmură aurie... BOL. I, 243: Sub malurî cununate De *chioscuri* de porfir...

chioșcar m. cel ce vinde gazete într'un chioșc.

chiostec n. 1. butucî la picioarele cailor, spre a le domoli mersul (cu pl. chiostece și chiostecuri).

PANN I, 102: Când te uiți la el și trece, Parcă este 'n *chiostece*.

2. brîu, cordon (sens eșit din us).

GHEORG. 312: boierii merg înaintea Domnului pe rînduală și cu contêșile pe umăr numai în *chiostece*. GHICA, 150: vengherca de postav negru cu brandebururî și cu *chiostecuri*.

— kōstek, entraves; lien, cordon, chaîne de montre; bulg. klustek „ceinturon (pl. liens)“, serb. čustek „obedi“, alb. kiostek „lanț (de césornic), butucî de caî.“

chirie f. 1. preț de transport.

NEC. 370: aŭ căutat câteva care cu *chirie*, de aŭ încărcat pâne.

AMIR. 173: nici lăcuitoilor acestor țări n'au lăsat să le fie cu pagubă trecerea acestor Pași, că și *chiria* lor și toate conacele au plătit el cu bani. GHEORG. 301: Domniul de la Tarigrad, după ce luaă Domnia, prindeau căruțe cu *chirie* de-și aduceau agârlicul lor. GREC. 220: nu era greu cel mare zaheréua, cât era caréle și *chiria* care era s'o ducă. COND. 1776, p. 38: nime să nu fie volnic a merge cu *chirie* fără scirea vâtafului de cărauși și de chiragi. UR. IV, 205 (d. 1819): din suma banilor ce va lua fiesce-care cărauș *chirie*... AL. T. 954: unde puî *chiria* de aici până la Dunăre? ȘEP. IV, 140: Șepte care cu *chirie* Ale lui neica Ilie...

2. sumă cu care se capătă provisoriu ul usul unui lucru: se dice mai ales de trăsura, casă, cai (pentru moșie, móră sau cărciumă, se dice „arendă“).

PRAVILA Vasile-Lupu, 21: de se va afla că acea casă a fost prinsă cu *chirie*. ZIL. 78: cu cereri de *chirii* grele, nesuferite... AL. T. 113: mi-am luat o casă cu *chirie*; 1013: să plătesc *chiria* odăilor comisului Agamemnon. PANN. 131 (prov.): prăvălie cu *chirie*, marfă în datorie. CARAG. I, 35: hanul poți să-l dai cu *chirie*. GHICA, XII: clăcașii plătiaă proprietarului în muncă *chiria* pământului pe care locuiaă.

3. fig. bani de chirie.

ISP. 298: sciind că gura nu-l ține *chirie*, spuse...

— KIRA (ar.), louage, loyer, prix; bulg. kiria, serb. ćiriya, alb. kira (ćira), mer. chirie, ngr. κῆρας. Forma primitivă *chiră* s'a păstrat numai în albaneză și neogrecă, în celelalte revine forma secundară *chirie* (ș 23).

De la „chirie“ s'a format două nume de agenți: unul românesc, *chiriaș*, cu sensul de „locatar“; și altul împrumutat, *chirigiū*, cu sensul de „cărauș“.

chiriaș m. 1. cel ce ține o casă cu chirie.

HINȚESCU (prov.): De cât să bagi *chiriaș* rēu în casă, mai bine un mărăcine, și s'o ți închisă.

2. cel ce ia cu chirie o trăsura.

CR. I, 107: la del moș Nichifor se da pe jos și trăgea deavalma cu iepele... *chirieșil*, vrēnd nevrēnd, trebuiră să se deie și el. PANN, 106 (prov.): și pentru calul șchiop se găsește *chiriaș* (adică nici fetele cu defecte nu rămân nemăritate).

Vorba trecu și în bulgăresce: kiriaș.

De aci și un verb **inchiriez**, a da sau a lua cu chirie.

AL. T. 116: *inchiriând* mereu la case; p. 1259: sint gata să-î *inchiriez* rindul ăst de sus. ISP. 116: cerbul nu-mi este de vîndare ci de *inchiriere*.

chirigiū m. cărauș, cel ce duce cu carul.

NEC. 370: numai *chiria* [carelor de pâne] 'și plătia, ci și *chiria* cu pēsuală, dând întâi Domnia acei 60 bani *chirigiilor*, apoi cu vremea scotea de la acei ómeni. NEGR. I, 301: e nemulțumit cu *chirigiū*, căci îi plătesce forțe rēu *chiria*. PANN, 132 (prov.): *chiria* deșteptă pe *chirigiū* și omul pe călător. GHICA, 324: un foc mare ocolit de feciori, de vizitii, de rîndași și de *chirigiū*. TEOD. 458: Și eu că m'oiū face ca un *chirigiū*, Cu tine să fiū...

Var. (archaică): **chiragiū**.

COND. 1776, p. 15 : 20 lei poelon de la starostele de *chiragii* ; 38 : cărauși cu care și *chiragii* cu căruța.

— KIRAĞY, locataire, celui qui tient des chevaux à louer; bulg. kirağıia, serb. kirağıia „chiriaș“ (și kirigüa „cărauș“), alb. kiraçi, ngr. κираџиџ, mer. chiragi.

***chiragi-bașă** m. vătaf de chirigii.

REV. I, 55 (d. 1796): o sută cai ce s'au tocmit de la *chiragi-bașă*.

chisea f. vas de cristal, pentru dulcătă.

AL. T. 1088: mai sînt încă două *chisele* de dulcătă de chitru.

FIL. 18: mai sus se vedeau câteva *chisele* de dulcătă.

— KIASÈ (pers.), grande tasse à boire, coupe, vase; serb. časa „castron adînc“, alb. klase mësura de grâne“, ngr. κασέϛ.

chisea f. (și *chesea*) 1. pungă de tutun, înlocuită ađi cu tabacherea (§ 89).

AL. T. 433: *chisele* de tutun cusute cu fluturi. FIL. 69: ținea într'o mână o *chisea* de șal plină de tutun. PANN, 166: pescarul 'și ia o *chisea* bună ș'un ciubuc mare... DELAVR. 121: pe nisce mësute ovale se rînduiau *chesele* de tutun și de dulcătă. STANC. Gl. și Pov. 89: un turcar fi pierdut o *chesea* cu tutun. TEOD. 572: Ciubucelo că-și arunca, *chiselele* că-și perdea...

2. (ironic) pungă de bani.

ORAȘ. 47: Să vă umpleți *chiseua* și să aveți renume; II, 77: Ș'adună, adună mereu la *chisea*.

— KISÈ (kese), bourse, somme de 500 piastres (ou 110 fr.); TÛTÛN KESESI, bourse à tabac; cum. chisa; bulg. kesa (kesiia), serb. kesa (česa), alb. kiese (čese); rus. kisa, pol. kiesa. V. Partea II: chesadar.

Despre echivalentul românesc al vorbeii turcesci, adică „pungă“, ca termin financiar (§ 38).

chișlec n. pivniță (Stamati s. v. Keller), litt. cămară pentru iarnă (cf. zemnic).

— KAŞLAK, quartier d'hiver (alt sens lipsesce). V. cășlă.

Vorba se aude numai în Moldova.

chiub n. (și *chiup*) borcan mare.

PANN, 68: decé *chiuburi* tot cu galbeni puși în rînd. NEGR. II, 56: tôte *chiupurile* cu marinate și licorini. ISP. U. sfatos, 40: se ascunse într'un *chiup* de aramă.

— KIUP (ar. kiub), grande cruche vernissée à large orifice, vase de terre; bulg. kïup, serb. čup, mer. chiupă „vas cu tórtă.“

chiul n. festă, numai în locuțiunea „a trage chiulul cuiva.“ a-î juca un renghiu.

MARION 1895, No. 52: veđi să nu-mi tragî *chiulul*? — Dómne feresce!... Sev. Pov. 175: 'și faco socotéla să-î tragă *chiulu*.

Vorba e abstrasă din *chiulangiu* „cel ce trage chiu-luri.“ V. chiulhanagiü.

chiulăf n. 1. un fel de căciulă turcească, asemenea „işlicului.”

BĂLC. 130: bătrânul Sinan însuși izbindu-se de pod, 'și pierdu *chiulaful* și feregéua. AL. T. 125: Să ne puie un *chiulaf*, Să facă țara pilaf.

2. căciulă în genere.

PANN II, 52 (prov.): la așa cap, așa *chiulaf* (Șeq. I, 219: la așa cap, așa *căciulă*).

3. fig. și fam. căpătână, sinonim cu „bostan”.

ZANNE II, 50 (prov. d. Valcea): a avea cap, tivgă (*chiulaf*).

— KŪLAH (pers.), bonnet de forme conique en poils de chevreau, bonnet de derviche, de muletier; bulg. kiulaf, serb. ćulaf, alb. kŭlaf „căciula conică a dervișilor”.

chiulhan n. (și **chiolhan**) petrecere cu ospete, masă mare cu beție, sinonim cu „ziafet” (se aude în Muntenia).

Isp. Sn. 102: îi trimise o baclava și vorbă, că are să vie să se puie de *chiulhan*. TEOD. 558: Apoi nuntă că făcea, iar *chiulhanul* cât ținea? Câte zile 's într'un an. MARION, 3: da cu praștia pe acasă și bătea mahalaua țindu-se de *chiolhanuri*. OZĂȘ. II, 77: Adunași cu toții la *chiolhan* de seră.

— KŪL-HAN (pers.), four pour chauffer le bain, chambre de chauffe, étuve, cendrier (d. kŭl „cenușă” și han „casă”; fig. la poeți despre lumea pămîntescă).

Sensul românesc al vorbei (care există pe semne și în turcesce) provine de la datina Turcilor de a petrece la băi, aceste localuri jucând un rol însemnat în viața lor socială: acolo se reprezintă farse („hammam oyunu”), se benchetuesce și se petrece în tot felul.

chiulhanagiū m. 1. (sens arhaic: și **chilhanagiū**) cel ce încălzește baia.

COND. 1776, p. 30: poelon lui Vel-ispravnic de la un *chilhanagiū*; p. 80: un *chilhanagiū* 2 lei pe lună.

2. (sens modern: și scurtat **chiulangiū**) fig. cel ce trage chiuluri, cel ce jocă feste.

KIK. III, 71: un om isteț, *chiulangiū*; IV, 18: un tip de *chiulhanagiū*.

— KŪLHANAĞY, qui chauffe le bain (pentru sensul figurat, cf. *chiulhaniū*).

chiulhaniū a. și m. (și **chiolhaniū**) ciapcân, viclen.

GORJ. III, 55: ăsta e un șiret și jumătate și un *chiolhaniū*.

Aci se rapórtă probabil și **ghiolhană**, femeie cocheta (Stam. 527: *ghiolhană*, muiere frumoasă ce cam trage cu códa ochiului) sau femeie corpulentă (Costinescu, 484: *ghiolhană* se dice în derîdere unei femei mari gróasă și grasă).

— KŪLHANI, qui se tient la nuit dans la chambre

de chauffe des bains publiques, petit polisson, fripon, vagabond, coquin; serb. ćulanita, mer. chiurhan „mojie“.

chiulug n. un fel de măciucă.

FOT. III, 302: ciaușal Agăi cu *chiulug* de argint. TUNUSLI, 25: Agă înaintea Domnului ține în mână *chiușlug* de argint.

Vorba s'a păstrat până ađi în județul Ialomița sub forma **chiulichiu** sau **culichiu**.

ȘEP. I, 4: Cucii pórta în mână o măciucă sau un instrument de lemn de forma unui unghiú obtus, a cărui códă, tot de lemn, este ceea ce numesc ei *culichiu*.

— KŪLUG (kŭllŭng), masse d'armes; serb. ćulum, pol. kilof „măciucă“; ngr. κολούγκι, darde à pointe aiguisée au fer. V. Partea II: cioian și hazran.

ciacal m. (și **cecal**) numele românesc al șacalului.

CANT. Ier. 26: lupul, hulpea, *ciacalul*, mîța sǎlbatecă. TABIF 1761: blane de *cecal* de 7 perechi un leú vechiu. STAM. 94: *cecale* și urși cumpliți.

— ĆAKAL, chacal; curd. ćekal; bulg. serb. alb. ćakal, ngr. τζακάλγς. Forma literară modernă *șacul* (ca ung. sakál și pol. szakal) derivă din sp. fr. chacal, de aceeași origină orientală.

ciacăr a. 1. cu un ochiú de colóre cenușie sau diferit de a celui-lalt (Costinescu).

KIK. III, 12: bivol *ciacăr* cu urechi blegi; 235: păzescé ochiú, că ese iapa *ciacără*...

2. (ironic) și despre om.

AL. T. 5: Măriuca cea cu ochii *ciacări*; 9: unu cam *ciacăr*, cu barba în furculiți.

3. fig. posac, candriú, cherchelit.

MARION 1896, No. 45: când se întorcea păsérarul, era în totdeauna *ciacăr*, n'avea chef de vorbă ORĂȘ. II, 91: Aga ca un chior Bea dintr'un urciór, iar nenea Murat E *ciacăr* turbat.

4. se ăice de un soiú de grăú de tómnă.

— ĆAKYR, bleu strié de gris, qui a les yeux bleux (adj. gris, qui a une petite pointe de vin); serb. ćakar „cu ochii albaștri, cu privirea crucișă“ (despre cai și despre ómení), mer. ciacăr.

ciacșiri pl. 1. nădragi largi roșii, cum pórta Turciú și cum purtaú odiniórá boierii noștri: erau nisce șalvari prelungiți prin tuzlucí până sub îndoitura genuchiului.

GHICA, 501: boierii cei mari se îmbrăcaú cu *ciacșiri* roșii cu meși. FIL. 285: nisce *ciacșiri* de șal roșu. VULP. 43: Ciobanii lui Dobrișan... Cu *ciacșiri* de ciocărlat, Cotul 5 galbeni luat.

2. nădragi de aceeași formă purtați la urmă de slugile boieresci și de haiduci.

FIL. 169: ciocoiú cu *ciacșiri* roșii. GHICA, 287: Jianul bǎtránul purta *ciacșiri* roșii cu meși galbeni.

3. nădragii femeiesci.

TEOD. 641: Pune *ciacșiri* streior! Peste șalvari roșiori...

Vorba revine rar la singular (Pann, 45: privind că *ciacșirul* vîntul îl umflă).

— *ĉAKȘYR*, pantalon en drap léger moins ample que le *chalvar* Barb.; serb. *ĉakșire*, rus. *ĉakșiry*, ngr. *ĉakșirya*, culottes très larges des orientaux.

ciadirii a. de colóre verde ca paiul grăului (litt. de colóre cortului).

DELAVER. 165: coliba haiducului cu poturi *ciadirii* și cu șerparul verde. TEOD. 337: Cu panglice *ciadirii*, Afîrnate de chelii...

— *ĉADYRY* (yeșil), couleur de vert gris. V. Partea II: *ciadîr*. Despre nomenclatura colorilor (§ 105).

ciair n. câmp de pășunat caii.

GHEORG. 323: la diua de Sf. Gheorghe este obiceiul, ca să scótă caii domnesci la *ciair*... ajungînd la *ciair*, aședă Comisul caii Domnului după rînduială. AL. Poesii II, 33: Caii sburdă prin *ciairuri*, turma sbéră la pășune...

Var. (archaică): **ceir**.

M. COST. 349: siimenii aŭ luat spre Socola, în șes, la *ceir*; 365: peste nópte aŭ eșit din tîrg Tătarii la mas, peste *ceir*... 665: în ceea parte de Bahlui. În *ceir*, fugia cele două stéguri de cătane... NEC. 232: caii lui Cantemir-Vodă din *ceir* i-a luat Crupinschi cu un podghiaz leșesc.

— *ĉAIR*, prairie, champ; alb. bulg. serb. *ĉair*, pol. *czair*, mcr. *ceire*, ngr. *ĉakșir*, păturage.

Vorba, în trecut ca și în present, aparține Moldovei.

cialmă f. (și **celma**) f. turban ordinar. Vorba revine la cronicarii, în poezia populară și în literara propriu-disă, pretutindenea cu specială aplicațiune la Turci.

a. NEC. 212: aŭ venit cu mazilia Constantin Brâncovénul Postelnicul în București cu *cialma* în cap, fără de veste și nimica nu scia Duca-Vodă; 325: Dimitrașco-Vodă 'și găsise și *cialmale* și haine turcesci să se îmbrace, să ia-ă nópte din obuz să intre în óstea turcésă, că dór ar putea străbate la Iași la Dómna, s'o iee și să fugă. AMIR. 156: Ianachi-Aga și-aŭ lepédât *cialmaua* și aŭ intrat în Divan cu Capegi-bașa. AX. 158: *cialmaua* ce pórtă Vezirii...

b. AL. 151: Cadiul se 'ngălbenia, *celmaua* pe ochi punea... TEODOR. 481: Descingeți săbiile, Deslegați *cialmalele*... CARANF. 42: Iară Turcu înmărmuria, *cialmaua* din cap pica, Paloșul îl scăpéta... TARA N. II, 746: *celmaua* cât rotula, Mustața ca vrabia... ȘEP. V. 11 (d. Sucóva): Și ies diua la primblare Numa'n fesuri și 'n *cialmale*.

c. AL. T. 737: îmbrăcat în costum de Pașă și purtând pe cap o *cialma* mare cu o semi-lună în virf. GANE I, 200: ne jucam cu barba lui [Osman] albă saŭ cu *cialmaua* lui cea mare, care fi ședea ca o plăcintă pe cap. FIL. 30: binișele de postav roșu și *cialmalele* cele rotunde și pline de semeție ale artiștilor musulmani. GHICA, 19: sburaŭ capotele ca mingele, unele cu *cialmale* turcesci, altele cu chivere

rusesci; 323: fiecare turc având pe umeri săi pe *cialma* câte o pică, o maimuță sau un coroiu...

— **ÇALMA**, turban d'êtoffe écrue et sans apprêt; cum. çalma „mantile“: bulg. serb. rus. rut. çalma, ung. csálma, ngr. τζαμάς. Pentru celelalte varietăți de turbane (cf. durban, poş, saric): § 80.

ciam n. (şi **giam**) luntre mare de brad sau de stejar pentru transport de mărfuri, un fel de şlep.

CONV. IX, 328 (d. 1769): Iar şeici şi *giamuri* din Beci, ca când n'au mai fost de veci... ZAMFIRESCU, Novele, 19: staū ancorate câte-va *ciamuri* turcesci.

— **ÇAM** (litt. sâpin), caîque de grande dimension; alb. bulg. serb. çam, gr. τζύμ., bois de sâpin.

Despre categoria vaselor marine (§ 95).

ciambur n. (şi **ciambul**) I. (sensuri arhaice) 1. năvălirea hordelor tătare, din Crimeia şi din Bugiac, pe pământul ţărilor învecinate: Rusia, Polonia, Austria...

M. Cost. 17: Tătarii Crîmului făcând [prăci] Moscului şi Crâiei leşeşci şi de la amîndouê aceste ţări lua daruri, ca să nu le facă cu *ciambururile* lor stricăciunea ţărilor lor. N. Cost. 8: pre Tătari şi o sémă de Turci i-au trâmisi în *ciambur* prin ţara leşescă, de au prădat'o şi au robit... 26: au répedit Vezirul Turci şi Tătari în pradă prin ţara nemţescă, cari au făcut mare robie şi pradă şi vérsare de sânge, până unde şi-au putut ajunge cu *ciamburul* lor. Ax. 121: lovînd fără de veste Tătarii cu *ciambul* în Ucraina, au robit multe suflete peste sémă. NEC. 252: când mergeau *ciambururi* tătăresci în ţara leşescă să prade, Duca-Vodă da scire la Leşi să se păzescă... 257: când se întîmpla să mîergă *ciambururi* tătăresci în sus în ţara leşescă, om face şi noi scire Leşilor să se păzescă; 344: Tătarii au sloboçit un *ciambur* din Bugiac, de au lovit fără de veste numai în 5 zile şi au agiuns, până subt Kiov, şi au tăiat, şi au robit, şi au luat 20.000 de robi.

2. în special, năvălirea Tatarilor pe pământul Moldovei (şi prada făcută cu acea ocaziune).

M. Cost. 344: să purcédă în *ciambururi* Tătarii... o sémă să lovescă drept la Roman, iar altă drîmbă să lovescă drept subt cetate. NEC. 354: au purces Tătarii pre Bahluiū în sus, pre la Tirgul-Frumos şi de la Siret încolo au sloboçit *ciambururi* a prada, cât au putut cuprinde ţinutul Némţului până la Hang şi până la Ciahlan au agiuns de au prădat şi au robit, şi s'au întors plini de robi din Bugiac. AMIR. 162: Tătarii au aşeqat sfatul şi au hotărît să dea *ciambururi* în tôte părţile şi îndată au dat poroncă să încalece tot Tătarul, de la mare până la mic, şi în trei părţi să se împartă: unii să prade Chilia, Smilu şi peste Dunărea olatele turcesci până în Udriū; alţii să prade Brăila, Ţara Românescă; alţii Moldova, fiindule şi mai îndemănă.

3. în genere, incursiune, năvălire, neaşteptată (cu var. **ciabul**, **ciabun**, **ciabur** şi **giabul**).

M. Cost. 62: până şi Italia nu hălăduia de *ciambururile* ce sloboçia [Dacii] cu călărima lor. Dum. 45: Turcii se întînseră câmpului după *giabul*; 70: peste câte-va zile se învitară volintirii... să

facă *ciabul* satelor. Doc. III, 208 (d. 17-8): vom întorče asupra vóstră oștile nóstre, de vé va face *ciabun*, de vé va sfărâma și vé va sdrobi. Hrist. (1818): Și de la vamă prin giur, De făcea [Turcii] câte un *ciabur*.

II. (sens modern) până astăzi vorba s'a păstrat, în munții Sucevei, în locuțiunea „a bate ciamburu“, a trăi din munca altuia, a fi un pierde-vară (cf. a bate porurile).

Șep. V, 56: bate *ciamburu*, numai șede de giaba și se jôcă, numai și trece vremea.

— *ÇAPUL*, incursion, course des hordes tatares sur le territoire étranger (Bianchi) d. çapmak „courrir“; pol. czambul „incursion“, rut. çambul „patrulă de călăreți tătari sau de cazaci zaporojeni“. Sinonimul occidental *ruzzia* (port. *gazia*) vine asemenea din Orient: ar. *gazia* „incursion militaire“. Vorba, fiind de origină tătărească, figurează numai la cronicarii moldoveni și e necunoscută idiomelor balcanice.

Năvălirile dese, aprópe anuale, ale Tătarilor pe pământul Moldovei și jafurile cari le însoțiau (§ 4) au lăsat până astăzi un eco în graiul moldovenesc de la munte, în sensul metaforic ce a căpătat acest termen tehnic (înțocmai ca „duium“): *a bate ciamburu* (corespunzând în letopisețe locuțiunilor „a da, a slobodi, a lovi ciamburu“) de la sensul special „a năvăli după pradă, a porni la jaf“ a ajuns să însemneze „a duce o viață de trintor, jucând și petrecând pe spinarea altora“.

ciamfistic n. nucă de fistic, termin de medicină populară (Conv. XXVI, 452).

— *ÇAM FYSTYGY*, pomme de pin, pignon. V. fistic.

ciamsacâz n. (și **giamsacâz**) pécură albă (Conv. XXVI, 452).

TARIF 1761: *ciamsacâz* cântarul 100 bani. TARIF 1792: *giamsacâz* de oca una 142 bani.

— *ÇAM SAKYZY*, résine de lentisque (d. çam „sapin“); mer. ciamsacâz „aluat roșu cleios cu care se unge fața miresei după scaldat“ (Sev. Nunta, 79). V. sacâz.

ciamur n. tencuială de humă.

Conv. XVII, 284: casele sint făcute cea mai mare parte de *ciamur*.

Cihac mai aduce forma **çimur** și verbul **çimuruesc** „a tencui.“ Vorba e specială Moldovei.

— *ÇAMUR*, argile, limon; serb. çamurliša „noroiu.“

cianac n. (și **cenac**) vas mare de pământ smălțuit pe dinăuntru și în parte pe din afară.

ORĂȘ. II, 99: când nu pôte s'aibă *cianacul* tot plin... BASME III, 153: adu-mi un *cenac* să pui în el miera.

— ÇANAK, plat de terre, écuelle; cum. çanac „scu-tella”; alb. sèrb. çanak, ung. csanak, mer. cianac, ngr. τσανάκι. Despre celelalte vase din casa țărănească (§ 99).

ciapcân n. 1. (sens arhaic) cal ce umblă în sărite.

Kog. 247: căutați cum mai în grabă să ne repediți 2 *ciapcâni* (2 cai umblători buni) și mai pe urmă 4 telegari suri.

2. (sens modern) fig. șiret, rafinat, craidon.

CR. II, 42: mă! al dracului venetic și *ciapcân* de popă. ORĂȘ. II, 23: ce *ciapcân* ești neică! CAL. 1881. p. 79: Dedu-Ivan care era mai *ciapcân* ca ei... STĂNC. I: 9: frunzele sburați val-vîrtej, când le scormonia vr'un *ciapcân* de pui de crivêt. TEOD. 514: Fulga hoțul, fur bêtrân, Fur bêtrân și om *ciapcân*.

— ÇAPKYN, qui va vite, qui court bien (homme, cheval); malin, gamin, vagabond, vaurien, débauché (d. çapmak „courrir”): bulg. çapkyna (konja), sèrb. çapkun (konf), mer. ciapcân „care alérgă după femeie”, ngr. τσακπίνης.

ciapcânlîc n. faptă de ciapcân: rafinare, șiret-lic subțire.

TELEOR, 182: a arătat mult *ciapcânlîc*, multă diplomație.

— ÇAPKYNLYK (amble du cheval), vagabondage, gaminerie, coquinerie, débauche.

ciapraz n. ciucure de mătase, bumbac sau lână.

OD. I, 71: Mihnea a îmbrăcat chepenég de catifea roșie cu *ciaprazuri* și cu bumbi de aur. FIL. 30: vestimente de postav verde cu *ciaprazuri* albe. GHICA. 501: cabanița era un fel de contoș cu *ciaprazuri* de fir.

Var. (mold.): **ceprag**.

M. COST. 284: la haiduci *ceprage* tot de argint.

— ÇAPRAZ. bouton avec houppe, boutonnière à brandebourgs d'or (d. pers. çep-rast „qui va de gauche à droite”): bulg. sèrb. çaprazi, alb. çapraze, rut. çep-raha, ngr. τσαπράζι, espèce de haubert.

Forma moldovenescă vine din pluralul analogic: cepraje, de unde un sing. ceprag.

ciaprazar m. (și **ceprăgar**) cel ce face și vinde ciaprazuri.

GHICA. XIV: curelari *ciaprazari*, tabaci. COND. 1776, p. 15: 10 lei pocon de la starostele de *ceprăgari*.

ciaprazăresc a. (și **ceprăzăresc**) ce ține de ciaprazar.

STAM. 81: mosor *ceprăzăresc*.

ciaprazărie (și **ceprăzărie**) meșteșugul ori comerțul și prăvălia ciaprazarului.

JIP. 69: pălării felurite, *ceprăzării*, pălării femeiesci...

ciardac n. (în Mold. **cerdac**) I. (sensuri arhaice) 1. balcon la casele domnesci și boieresci.

M. COST. 510: case, *cerdace* anume de acea trébă făcută; 633:

aŭ apucat *cerdacul* în curte cel de piatră și s'aŭ orînduit de apărare acolo. N. Costr. 14: Antonie Ruset-Vodă aŭ făcut și *cerdacurile* cele înalte despre casa domnescă cea mică cu multă cheltuială ca la Tari-grad. NEC. 265: aŭ răspuns [solul leșesc] lui Antioh-Vodă, de-I va eși înainte, să-l timpine la giumătate de scări a *cerdacului*, va veni la cîinste. CANT. Ier. 127: patru ulițe carile în capete *cerdace* ghizdave și frumóse, afară din zid, asupra apei scóse avea. Op. I, 126: casele domnesci purtând d'asupra lor un coviltir cu *ciardac* înalt și întins, un adevărat munte de șindri ă. Isp. 180: țărani, vędënd pe cuconița într'un *ciardac*, începură să se jeluescă la dînsa. AL. T. 895: o căsuță veche cu *cerdac*; 1158: ședî tótă ziua în *cerdac* de tragi ciubuc. XEN. 5: în față era un *cerdac* cu mai multe scări de piatră.

2. podélă în genere.

NEC. 353: aŭ făcut o movilă și o cruce mare de piatră și *cerdac* iarăși de piatră d'asupra crucii, ca să fie de pomenire.

II. (sensuri moderne) 1. pridvor la casele țărănesci unde se dórme vara.

DELAVER. 34: un găscan închis din nescire într'un *ciardac*. AL. 410: La fântâna cu *cerdac*, Este un trandafir cu léc. TEOD. 511: Pân' colo la *ciardac*, Unde-I Fulga la conac; 556: Fóie verde de pe lac, La cărciuma cu *ciardac*. R.-Cod. 288: La *ciardacul* Stanciului, Locașul voinicului... MARIAN I, 33: Tudor în *cerdac* eșia, Surugului grăta...

2. foșor saŭ pod de scânduri, pe 4 furci înalte, spre a putea vedea la o mare depărtare (ca post de observațiune la țară).

— ÇARDAK (pers. çartag, litt. quatre colonnes), belvédér d'une maison, balcon, pavillon où se place le gardien d'une vigne (d. çar „patru“ și tag „stîlp“); bulg. çardak „mansardă“, serb. çardak (çerdak) „cârciumă pe câmp“, alb. çardak „gang acoperit, podélă“, rus. rut. çerdak „pod, mansardă“, mcr. cerdache „podélă pe 4 prăjini pentru păzitorii de vii“, ngr. τσαρδάκι, balcon, grenier.

Despre rolul seŭ în gospodăria țărănescă (§ 99).
cerdăcuț n. cerdac mic.

I. NEGR. Còpîl de pe natură, 9: casa părintelui cu *cerdăcuțul* de scânduri boite galben.

ciarșaf n. 1. pânză albă de așternut patul pentru culcare, saŭ de șters corpul (de apă ori de sudóre).

ETYM. 65 (d. 1579): un *ciarșaf* cosul matasé. Doc. II, 403 (d. 1790): un *ciarșaf* de pânză cusut cu tiriplic... o plapomă de belacósă verde și cu *ciarșaful* ei. Rev. II, 240 (d. 1817): *ciarșafuri* de batistă. TEOD. 78 (colindă): Cu un *ciarșaf* în picătel, D'a lui Dómnă lucrătel.

2. pânză albă în genere.

FIL. 134: cauc cu *ciarșaf* alb. GHICA, 495: câteva perdele de la ferestre cu *ciarșafuri* înnădite unele de altele.

Var.: **ciarciaf**.

UR. XIV, 234 (d. 1813): două *ciarciafuri*, două prostire de mătase. BASME I, 61: îl scotociră *ciarciafurile*; IV, 10: înfășură perna într'un *ciarciaf* mare.

— **ÇARŞAF, ÇARÇAF** (pers. çar-şeb „drap de nuit“), drap de lit (d. çar „pânză“ și șeb „noapte“); bulg. çarşaf (çerşaf), sêrb. çarşaf, alb. çarşaf (çerşaf), mcr. ciar-şih, ngr. τσαρσαφι.

Vorba circulă în Muntenia și în Moldova (alătura de „prostire“), în Ardél se dice „lepedeñ“.

ciăt-păt adv. (și **ciac-pac**) din când în când, printre picături, nici mult, nici puțin.

Isp. U. sfăt. 2: din câte am citit *ciăt-păt*... ID. [comunic. orală]: nojesçi (stringi) ceva? — EI, *ciac-pac*... PANN, 145: *ciăt-păt* l'am vindut pe el...

— **ÇATPAT**, de temps à autre, par ci par là, rarement. Despre particule de provenință turcescă (§ 25).

ciaun n. căldare de tuciù pentru facerea mămăligei.

CR. I, 147: Stan luase *ciaunul* de pe foc să mestece mămăliga; II, 15: prăjiaù pe foc într'un *ciaun* mare nisce hoștine cu seù. GANE I, 173: învîrtia cu melesteul făina în *ciaun*. CRĂS. I, 16: *ciaunul*, atrînat de un cârlig de fier, sîrîia... GHICA, 366: bea un *ciaun* douë de apă rece... ȘEP. I, 152: când iei *ciaunul* de pe foc și ard scânteii pe fundul iui, are să plouë.

Proverbul: a cădea din *ciaun* (căldare) în foc, ad. din rëù în mai rëù.

— **ÇUYEN**, fer de fonte; bulg. çugun, rut. ça(v)un „olă de tuciù“. Vorbă pretutîndenea populară aparținînd gospodăriei țărănesçi (§ 99).

ciauș m. I. (sensuri arhaice) 1. la Turci: corp de curieri în număr de vr'o 300, aleși dintre cei mai bêtîrîni sub-ofițeri ai ienicerilor, cari duceau scrisorile și transmiteau ordinea guvernului în tôte părțile Imperiului: ei făceau și serviciul de aprodi, aducînd pe vinovați înaintea justiției: armele lor erau sabia, arcul, săgețile și topuzul (d'Ohsson VII, 33 și 324).

M. CÔST. 265: îndată au trimis Vezirul *ciaușii* de au timpinat pre boierii și i-au pus în obeși și i-au dus la Ștefan-Vodă. N. CÔST. 8: Impărătia, cât au sosit la Hotin, au chemat pre boierii țării Moldovei cu *ciauș* împărătesc la pórta Vezirului, dându-le poruncă pre care vor pofti ei dintru dînșii să-l arate, ca să-l pună să le fie Domn; 50: după ce au sosit Constantin-Vodă la Udriù, îndată au și trimis un *ciauș*, ca să-l ridice de la conacul lor să-l ducă la oprélă. NEC. 205: *ciaușii* împărătesci l'au găsît pe Șerban Logofătul ascuns în casa lui Duca-Vodă, în pod, și de acolo l'au luat și l'au făcut surgun la Crit. BĂLC. 213: sosirea unui *ciauș* ture cu scrisori din partea Sultanului către rege. TEOD. 608: Impăratul de vedea, Nici p'atât nu se lăsa, Semn *ciaușului* că făcea...

2. la Români: corp de ușieri ai Curții sub comanda lui **Vel-ciauș**: ei precedau pe Domn, purtând nisce bastóne

cu clopoșel de argint, și servia în același timp ca măscărici (pentru farsa „Caraghioz“) și ca povestitor de anecdote. Vel-ciaș avea sub dânsul 40 de lefegii și o temniță la mahala, în care închidea pe vinovații de pricină mică (Sulzer III, 92; Reicevich, 123; Fot. III, 276).

3. grad militar, corespunzând modernului „căprar“.

M. Cost. 6:6: Cantemir pre atunci *ciaș* la Munteni. CANT. Mold. 92: *czauzii*, quos europaeo more corporales vocares, curae est... САРИТ. 308: *ciașii* dorobanților și alți căpitani. COND. 1776, p. 8: trei zapcii la un stég, adică stegar, odobașa și *ciaș*. Doc. I, 549 (d. 1784): *ciașul* spătăresc..., semnul Domniei purtând, *ciașul* de Divan. For. III, 306: *ciașul* de spătărie câte 20 lei pe lună, *ciașul* stegarului câte 4 lei, *ciașul* agiei 15 lei. BALC. 618: capul a 500 oameni se numia vâtaf, în vremile noi *ciaș*. GHICA, 9: în urma noastră *ciașul* de slujitori înșirua oameni de jur împrejur. TEOD. 291: Iar *ciașul* poterii, Slujitorul Domniei, De-l vedea, II tot ținea...

II (sensuri moderne) 1. aprod care aduce pe vinovați înaintea justiției.

COND. 1776, p. 21: deciuiala ce va lua vâtaful și *ciașul* de aprodi. GHICA, XVI: un *ciaș* II aduce înainte doi împicinați să-i judece.

2. numele unei varietăți de struguri albi de un gust delicios: *ciaș* mare, *ciaș* negru (Baronzi, 94).

3. numele unei hore în Moldova (Sev. Nunta, 280).

— *CAȘ*, huissier, appariteur; corps de 630 huissiers du palais qui marchaient en tête du cortège dans les solennités publiques; sous-officiers des janissaires de 330 hommes employés comme aides de camp ou comme estafettes; sous-officier qui commande à plus de 10 hommes; *CAȘ* (цзүмү), excellente qualité de raisin aux grains dorés et fins, originaire de Taif en Arabie Barb.; bulg. serb. *caș* „garde à cheval du Sultan“, rut. *caș* „curier“, pol. *czasz* „ușier“, ung. *csász* „herold, curier“, ngr. *τσαόσις* (Ducange: *τσαόσιος*, officialis). V. Partea II: *ciaș*-bașă etc.

ciașel m. diminutiv de desmierdare.

TEOD. 564: Ei la mal dac' ajungea, *Ciașelul* ce'mi făcea?...

**ciașesc* a. sub dependență *ciașului*.

Doc. I, 304 (d. 1783): aprodiul vătășesci cu aprodiul *ciașesci*...

**ciașie* f. starea și rangul *ciașului*.

Fot. III, 277: lei 6000 de la vel-*ciașie*.

cicic n. 1. roșu deschis (de colorat chilimurile).

IONESCU, 693: *cicic*, verde, galben; 694: chizapul se întrebuințează la *cicicul*, stimpărându-l cu apă și sare.

2. un fel de haină țărănească înflorată.

CAL. 1875, p. 68: I-aș da iea și pristelca și *cicicul* și zavelca...

— *čićek*, fleur; serb. *čićek*, ngr. *τσιτσέκι*. V. Partea

II: *cicicliu* și *ciciclic*.

cicricic n. (și **cicacic**) depănătoare.

Sev. Călătorii, 62: tragi burungiucul la mosor cu fus de letcă, cocónele din vechime îl trăgeau pe **cicacic**.

— **ÇYKRYK**, tour à tourner, rouet à flet, dévidoir; bulg. **çykryk**, serb. **čekrk** „virtelnița“, alb. **çikrik**, mcr. **cicriche**, ngr. **τζρικρίκι**, rouet.

Vorba face parte din seria terminilor orientali relativ la țesut (§ 106). V. **cicricicniț**.

cighir n. 1. partea încrețită a măruntaielor la mieii (și cu forma grecizată **fighir**).

TARIF 1792: **fighir** cu praporele lor.

2. pl. în munții Sucevi, un fel de mâncare făcută din ficat, plămîni și din mațele mielului (Seq. V. 56).

— **ÇEGER** (pers.), fressure, poumon, foie; bulg. serb. **giger**, ngr. **τσιγγέρι**, poumon et foie.

cilic n. 1. oțel prefăcut în bobite găurite; 2. mărgel lucioase de metal.

— **ÇELIK**, acier; alb. bulg. serb. **çelik**, mcr. **ciliche**, ngr. **τσιλίκι**. Termin special de ciaprazărie.

cimbër n. brobódă, sinonim cu „testemel“ și cu „tulpan“ (var.: **cimbel**, **cimbir**, **ciumber** și **gimbir**).

BABEȘ, Din plaiul Pelesului, 29: astăzi concii femeilor este înlocuit prin **gimbir**, un fel de maramă de bumbac cu puncte mari roșiatice... TEOD. 87: Lua-void iie dintr'o mie... și **ciumberi** de la Berberii; 613: Cadișco, nu dice așa, Că mă duc la Bucuresci, Să-ți cumpër **cimbir** și fes. BUA. 215: Tot un fel că le gătia Cu rochi și **cimbelele**...

— **ÇEMBER** (pers. **çember**) „chose enroulée“, mouchoir de tête, fichu rayé qu'on roule autour du cou Barb.: bulg. **çumber** „tulpan“, serb. **çember** „vélul turcoicelor“, ngr. **τςμπερι** (= **πακίλι**).

cimbistră f. clește de smuls pèrul saù de dres mustățile. Vorba circulă mai ales în Moldova.

AL. T. 14: să-l smulgi cu **cimbistra** fir cu fir. GANE II, 266: un tînăr care 'și petrecea viața la oglindă între pomezi, piepteni și **cimbistre**.

— **ÇIMBISTRA** (scurtat: **çimbiz**), pincettes pour épiler (d. **çimdimek** „pincer“); ngr. **τςμπίστρα**. Face parte din seria numerosă de vorbe relative la bărbierie (§ 106).

cimșir m. 1. arbore numit și „merșor“ (**Bucus**).

2. lemnul său, gălbui și virtos, din care se face mai ales lingurii ordinare (cu var. **cimișir** și **simcir**).

TARIF 1761: lingurii de **simcir** de 2 teste una. TARIF 1792: **cimișirul** cântar 2½ banl. OD. I, 451: castan, tisă, **cimișir**, chiparos...

— **ÇIMȘIR**, **SIMȘIR** (pers. **semșir**), buis (bois); bulg. **çimșir** (**șimșir**), serb. **șimșir** (**șimișir**), alb. **çimșir**, ngr. **τςμισίρι**.

cinghèl n. cârlig la cântar.

— ÇENGEL (pers.), crochet: alb. bulg. serb. çengel, ngr. τζιγγέλι. Vorbă populară în Muntenia.

cinghinea f. (și cenghenè) nume ironic dat în Muntenia țiganului.

— ÇINGIANE, bohémien (par mépris): fig. impudent, effronté (și porecla ce dău Turcii Muntenilor: Cant. Ist. ot. 340) d. τσίγγανος, mgr. αβίγγανος, numiți ast-fel după secta eretică bizantină a Athinganiilor.

cinie f. porțelan (vorbă eșită din us).

UR. XVI, 277 (f. de z. 1797): talgere de *cinie*...

— ÇINI, chinoix, porcelaine: ngr. τζινί. V. sinie.

ciob n. 1. bucată spartă de sticlă sau de olă, sinonim cu „hîrb“.

2. vas învechit și stricat în parte.

PANN II, 107: (prov.) amîndoi mînceați dintr'un *ciob*. ISP. P. și GL. 1: din *ciob* apă bînd...

— ÇOB (pers.), pièce de bois, éclat, copeau. Vorba lipsese în idiomele balcanice.

cioban m. păzitor de oi, sinonim cu „păstor“ și (în Ardél) cu „pëcurar“. Mircea III, fiul lui Mihnea-Vodă, care umblase mult timp fugar în munții Ardélului, trăind necunoscut între păstori, fu supranumit „Ciobanul“ (Fot. II, 41).

CANT. Ier. 129: *ciobanii* unii ca de somn adormitând în cărlige răzimați, alții ca de plöie și de vînt rece cu glugile peste cap lăsate și pre un cot la pămînt lăsați era. OD. I, 154: nisce *ciobanii* ce pásceaș turmele nôstre de oi. PANN, 84: (prov.) scie *ciobanul* ce este șofranul. STANC. 844: aci era o tîrlă și omul era *cioban*. AL. 159: El (Jianu) ia miel de la *ciobanii*, Armăsarii de la mocani... VULP. 31: Loc de stîna că 'mi găsește. Cu *ciobanii* se opresce... ȘEP. V. 43 (d. Sucéva): Lasă juncii la juncani și te dă cu noi, *ciobanii*...

— ÇOBAN (pers. çuban, şüban), berger, pătre: bulg. rut. serb. çoban, pol. ezoban, alb. çoban „păstor român“, mer. cioban (alătura de „picuraru“) și ciobanbaș „baciū“ (Weig. II, 334), ngr. τζουπάνης.

D. Hasdeu (Etym. 2298) crede, că vorba „cioban“ nu ne-a venit de la Turcii osmanlii, ci de la nomații tătari din evul-mediū cari l'ar fi împrumutat Rutenilor și Polonilor, pe cînd din romînesce vorba ar fi trecut în sërba, bulgara și turca. Ipotesa din urmă e greū de admis, de ôre-ce fondul osmanliei coincide cu al idiomelor tătare și în cazul cel mai favorabil s'ar putea presupune, că Sërbo-Bulgarii l'aū cîpëtat de la Turci pe cale independentă de Romîni, cari l'ar fi luat de la Tătari, la cari pîna astăzi ciobanii forméza o clasă spe-

cială a populațiunii. Dar așa fiind, ce-i de făcut cu ceilalți termeni turci cari stau în legătură intimă cu viața ciobanului: baciū, caimac, căslă, caval, chindie, iaurt, odie și perdea (de vite), ortoman, otac, vataf? Acești termeni nu s'au luat negreșit de la Tătari, ei sînt de origină turcescă și datéză de la primul contact serios între Români și Osmanlii. Pe de altă parte, cele câteva elemente lexicale cari au fost împrumutate de la Tătari (§ 6) și cari sînt comune Polonilor, Rutenilor și Moldovenilor, nu circulă de cât în Moldova și sînt cu totul necunoscute în graiul murtén și în idiomele balcanice; pe când din contra, menționata terminologie pastorală îmbrățișeză un vast teritoriū în Orientul Europei. În fine, nu cunoscem existența documentală a vorbei „cioban“ și deei epoca aproximativă când a intrat în limbă; dar veche nu pôte fi, de óre-ce ea lipsesce Românilor din Ardél, cari posed sinonimul „pécurar“ (ca și Românil din Dobrogea, Istria și Macedonia) alătura de termenul comun „păstor“, care însă lipsesce în macedo-româna; pe de altă parte, acesta din urmă cunósce asemenea termenul de cioban (cf. „ciobanbaș“, alătura de sinonimul seū „baciū“).

ciobánaș m. diminutiv de gingășie.

STĂNC. 352: ia spune, măi *ciobánaș*, și tu o poveste. AL. 186: Măndre *ciobánaș*, Din fluer doinaș...

ciobănel m. sinonim cu „ciobánaș“.

AL. 3: Măndru *ciobănel*, Tras printr'un inel... ȘEP. V, 92: bună calea, *ciobănel*...

ciobănesc v. a fi, a deveni cioban.

AL. T. 613: să giuri c'am *ciobănit* de când is pe lume, când m'ai vidé mănând oile... TEOD. 502: Fóie verde ș'o lălea, Miul mi se *ciobănia*...

ciobănesc a. ce ține de cioban.

AL. 508: Să-mi dai glugă *ciobănescă*, Io ție haină domnescă...

ciobănesce adv. ca ciobanii, după obiceiul ciobanilor.

CR. I, 153: băetul se pune *ciobănesce* într'un genunchiū.

ciobănie f. starea de cioban.

VULP. 31: El s'a dus în haiducie, Eū m'am luat de *ciobănie*...

ciochină f. 1 curelușa dinapoia șelei de care drumetul își légă traista de merinde.

Doc. II, 319 (d. 1791): *ciochine* 15 bani una. STAM. 124: pe calul cel tătăresc la *ciochine* legând... CR. I, 202: ai să-ți rupi *ciochinele* umblând și tot n'ai să găsești slugă cum cauți. FIL. 294: puse două pistóle la brîu și alte două la *ciochina* șelei. AL. 88: El cărlanul și-l lua, La *ciochine* și-l lega.

2. fig. în locuțiunile „a pune la ciochină“ (Isp.

Rev. I, 232) și „a spînzura la ciochină“ (Golescu), adică a părăsi ceva, a-l da uitării.

3. cârlig ce țaranii de la munte pòrtă la briù.

4. os rotund la glesna piciorului.

Var. (dobrogénă): **cinchină**.

BUR. 55: La *cinchina* calului, Sub póla caftanului...

— ЧЫКЫН, havresac (lipsește în idiomele balcanice).

***ciohodar** m. I. (la Turci) slugă, la un Vizir sau Pașă.

COND. 1693, p. 97: un *ciohodar* al Vizirului ce aù venit pentru cał. AX. 126: n'aù trecut multe zile și aù trimis Caimacamul un *ciohodar* la Nicolai-Vodă, ca să-l chieме să mèrgă la Pòrtă; 149: rămas-aù Hanul cu Tătarii și Pașă numai cu *ciohodarii* și cu puțină călărime. MUSTE, 6ă: aù venit un *ciohodar* a Vezirului cu ferman, să mèrgă să risipescă acele două cetăți adecă mănăstiri. KOG. 239: orînduise și un *ciohodar*... bumbașir asupra lucrătorilor.

II. (la Români) 1. slujbaș care îngrijia de încălțămintele Domnului și ale Curții.

CANT. Mold. 85: *czohodar* curat ut ocrea et calceamenta pro principis et totius aulae necessitatibus parentur, ipsi autem principii ocreas praebet, subsunt ei cuncti Jassiorum sutores. COND. 1693, p. 29: tal. 400 s'aù dat *ciohodarului* pentru încălțămintele ce aù dat la Curte de Crăciun și de Pasce.

2. slujitor domnesc, lacheii al palatului.

KOG. 242: l'aù pus în caretă domnescă cu șese cał și cu *ciohodari* și boierinași. DION. 174: Vodă-Mavrogheni boieria cu sila pe ceł ce afla că aù ceva bani, le trimitea caftane și cărți domnesci cu *ciohodari*. Doc. I. 304 (d. 1783): deli-bașa cu chehaiua cu toți *ciohodarii*. For. III, 311: *ciohodarii*, în număr de 20, primesc fie-care câte 10 lei pe lună. FIL. 19: făcuse meseria de *ciohodar* în curtea aceluși principe; 25: un ticălos *ciohodar* ce tremura de frig dinaintea scării casei; 345: caréta domnescă trasă de 6 armăsari vineți cu 2 *ciohodari* pe capră. GHICA, 11: trimite-mi sus 4 *ciohodari*.

Vorba figuréză cu acest sens și în cantecele pop.

TEOD. 51: Voi. noué portari, Noué *ciohodari*. ȚARA N. II, 495: Un *ciohodar* a chemat Și pe Roșu l'a înșelat.

Var. (archaică): **ciuhodar**.

KOG. 213: Mavrocordat dedese poruncă de strîngea toți preoții, diaconii orașului, la biserica Curții și după ce li băgaù dimineața în biserică, punea *ciuhodari* la ușă și nu lăsa nici pre unul să iasă afară; 219: Iordache până și *ciuhodari* cu bărăți își făcuse, care acest lucru altă dată n'a mai fost ca să facă alt boier.

— ЧОДАРА (čokadar), domestique du Palais, laquai (d. coha „drap“); bulg. serb. cohadar, ung. csuhadár, ngr. τσοχавτραπεας. V. Partea II: baș-ciohodar.

ciohodărit n. dare pusă pe cavafii, cizmarii și papugii din tótă țara, cari plătiaù câte 1 leu și 12 bani de prăvălie ca venit lui baș-ciohodar (Tunusli, 57).

Doc. I, 108 (d. 1775): care din orașeni se va hrăni cu meșteșugul cizmăriei să nu dea *ciohodărit*; II, 264 (d. 1792): vechiù obi-

ceiū este de plătesc pe tot anul *cihodărit*... adecă de tótă prăvălia po taleri 1 vechiū.

ciolac a. și m. ciung.

DELAVER. 48: pieptenele îi scăpă din mână ca la o *ciolac*.

— ĆULAK, manchot, estropié; alb. serb. Ćolak, mcr. ciulac. Vorba circulă în Muntenia.

cioltar n. pătură împodobită de cal, sinonim cu „harșă”: cioltarul, țesut și ales de mâna miresei, se da de zestre odată cu calul de ginere (Glos. 163).

NEC. 190: Milesco Spătar era mândru și bogat și îmbla cu povodnici înainte domnesci, cu buzdugane și cu paloșe, cu *cioltare* tot sirmă la cal. FIL. 29: vizitiul lui Vodă preumblău armăsari îmbrăcați cu *cioltare* cusute cu sirmă de aur. TKOD. 45: Cu *cioltar* de fir, Ciucurfi de ibrișim. VULP. 90: *Cioltar* verde mohorit, Numai aur și argint.

— ĆOLTAR, housse (d. Ćul, de unde τζόλι, rom. țol); serb. Ćoltar, ung. csoltár, pol. czoldar.

ciomag n. 1. bêt lung și gros, sinonim cu „bîtă”.

ZIL. 61: alții în loc de pușci *ciomegele* apucă. BASME III. 5: se căpătuiră cu câte trei perechi de opinci gróse și *ciomege* nodoroșe.

Vorba figuréză într'un șir de proverbe.

GOLE-CU: ascunde-ți *ciomagul* de câini, că mai rău te mușcă. PANN. 19: găsește sat fără câini, umbilă fără *ciomag*; 95: cine de cuvinte nu înțelege, nici de *ciomege*; 160: câinele nu fuge de codru, ci de *ciomag* (Zanne III, 111: omul nu fuge de colac ci de *ciomag*); 166: ajunge un *ciomag* la un car de óle. ISP. Rev. II, 156: *ciomagul* are două căpêtaie.

2. lovitură saū bătaie dată cu ciomagul.

CRĂS. II, 64: din nou două-trei *ciomege* pe spetele calului. AL. T. 1045: de vreme ce-l trêba pe *ciomag*, apoi încep îndată. ȘEP. V, 46: Câte păhăruțe beū, Atâtea *ciomege* ieū.

Var. (archaică munténă): **giomag**.

DION. 164: stupail sînt nisce gâinari cu arme, chilóme, lănci, *giomege* și cu câte o pușcă ruginită...; 290: nu avea nici unul arme ci cu topóre și cu *giomage* le sta înpotrivă.

— ĆOMAK (Ćumak), gros bâton, massue (de bois ou de fer); alb. Ćomaie, pol. czumak și rus. Ćumakū „chirigiū” (cf. haidăū cu haidamac); mcr. ciomag.

Din turcesce derivă o varietate bogată de măciuci: buzdugan, chiulug, cioian, ciomag, hazran, sopa, topuz...

ciomagaș m. bătăuș (Glos. 163).

ciomagaș n. ciomag mic (și desmierdător).

BASME III, 129: acesta cu *ciomagașul* seū de cioban îl lovi în cap.

ciomăgel n. diminutiv identic cu „ciomagaș”.

BASME II, 84: îi trebuia un *ciomăgel* bun de pălit la mir; III, 129: smulse sabia cu *ciomăgelul* seū.

ciomăgelă f. bătaie cu ciomagul.

ciomăgesc v. a bate cu ciomagul.

AL. T. 270: ce l'aș *ciomăgi!*

ciorap m. încălțăminte de ață ori lână, de bum-bac sau mătase, ce acoperă piciorul și gamba.

TARIF 1761: *ciorapi* de 3 testele 10 bani. TARIF 1792: *ciorapii* cei mari de lână împlețiți la o testea 3 bani. Rev. II, 240 (f. de z. 1817): 10 perechi *ciorapi* de mătase. Isp. 285: stăpâna casei făcea la *ciorap*. FIL. 23: împletia la un *ciorap*; 171: *ciorapi* de Lipsca foarte albi. CRĂS. III, 106: se puse să împletască la *ciorap*. MARION, 77: nu putea băiatul să se cunune în *ciorapi*. TEOD. 81 (colindă): *Ciorapi* albișori, Pantofi gălbiori, Pe la toc cu flori.

— ÇORAB, bas, chaussette; bulg. serb. çorap, alb. çurap, mcr. ciorape, ngr. τσοπάκι.

Vorba e răspândită în Muntenia, în Moldova și în părțile limitrofe ale Ardélului: în prima nu există alt echivalent, în a doua și în a treia mai circulă sinonimele „colțun“ și „ștrimf“, împrumutate din gréca modernă și din nemțese.

ciorăpel m. ciorap scurt (sau desmierdător).

BUR. 249: *Ciorăpel* de cel de lână, De lână de cea seină

ciorbă f. 1. zémă gătită cu bucățele de carne.

BELO. 342: franzelă, puț de găină, *ciorbă* să-i dea de mâncat... FIL. 157: *ciorbă* de știucă, fértă în zémă de varză cu hrón. STRĂNC. GR. și P. 91: le-a adus un castron cu *ciorbă*. CAAS. I, 47: *ciorbă* de crap; II, 48: *ciorbă* de raci cu castraveți verzi.

Vorba figuréză în mai multe proverbe.

PANN II, 29: tóte străchinile nu sînt pentru *ciorbă*; 41: numai cu vorba nu se face *ciorba*. Isp. Rev. II, 155: cine s'a fript la *ciorbă*, suflă și în iaurt (pentru alte dicțiori: Zanne III, 525—527).

Var.: **ciorbă** (mai mult ironic).

PANN, 132: cine păzesce sofrana, mănâncă *ciorbaua* (proverbul se află și la Goleșcu).

2. fig. vorbire ce nu se mai sfîrșese.

GOLESCU (prov.): *ciorbă* lungă să ne ajungă.

— ÇORBA, soupe, bouillon, potage (identice cu ar. șorba „potage“ d. șariba „boire“); alb. bulg. serb. mcr. çorba, pol. ciorba, ung. esorba. Din araba derivă: it. sorbetto, fr. sorbet; iar din forma secundară șarab „boisson“: it. scioppo, fr. syrop. V. șerbet.

Vorba e răspândită în Muntenia și în Moldova, în cea din urmă și în Ardél se mai țice „zamă“.

ciorbatic n. castron de ciorbă.

— ÇORBALYK, soupière; serb. çorbaluk.

Vorba e cunoscută în Muntenia.

cióreci m. pl. nădragi țărănesci foarte strîmți din aba albă, sin. cu „berneveci“ (cum li se țice în Mold.).

Op. I, 71: *cióreci* albi tiviiți cu găitane de fir. JIP. 143: mi-ar trebui și opinci și *cióreci*... TEOD. 501: Să-mi mai dai *cióreci* teli, Ca să-ți dau șalvarii mei...

Vorba se aude și în părțile limitrofe ale Ardélului.

RETEG. 76: Pentru *cióreci* românesci, Pantaloni mândri domnesci.

— **ČARYK**, grosses chaussures en cuir à l'usage des pâtres et des paysans Barb.; serb. *čarak* „opincă“, rus. *čarykŭ* (*čarokŭ*) „încălțăminte“, ngr. *τσαρούχια* „chaussure de cuir“ (de unde și mer. țărui „sandale“ alătura de *cióreți* „ghetre lungi“). În privința sensului, cf. *calevrii*, pantofi groși (Isp. 266: omul sărac 'și lepadă calevrii și se agăță de copaci) d. bulg. *kalevra* „pantof“ (t. *kalura* „pantoufles raccomodées“) cu serb. *kalavre* „nădragi scurți și largi“. Același raport semantic între încălțăminte și îmbrăcăminte îl prezintă și „sucman“.

ciorecar m. (și **cioricar**) cel ce poartă *cióreci*: țaran.

JIP. 20: țărani înzechiați, ȕrsinari, *cioricari*, sînteți talpa casei.

ciortan m. soiŭ de pesce asemenea țiparului, crap de mărimea mijlocie (Glos. 164).

— **čORTAN**, espèce d'anguille. Vorba circulă în Muntenia, mai ales în jud. Argeș.

ciortanaș m. ciortan mic (Baronzi, 94).

cirac m. I. (sensuri arhaice) 1. om de încredere (litt. făclie), confident intim.

M. Cost. 300: Mateiŭ-Vodă fiudu-i *cirac* [lui Abaza-Pașa], prea lesne și-au tocmnit lucrurile. AMIR. 171: tu ești *ciracul* nostru cel ales, și așa să scii că noi la tóte trebile tale îți vom învoi. Kog. 202: dăruindu-l și Măria Sa ca pe un *cirac* a Măriei Sale; 246: aŭ trămis pe un *cirac* a lor, ca să le ia banii cu scrisóre. UR. III, 115 (d. 1816): te ai făcut ales *cirac*, adecă făclie ce aŭ aprins'o însăși Impărăția mea cu mâna sa.

2. favoritul, protejatul saŭ omul casei cuiva (litt. care e îngrijit ca o lampă).

DION. 184: acest Domn Hangerliŭ aŭ fost *cirac* a unui Căpitan-Pașa... și cerënd Căpitan-Pașa la Impăratul să facă Domn acestei țări pe Hangerliŭ, *ciracul* adecă sluga lui, și l'aŭ făcut... ZIL. 18: Căpitan-Pașa vrënd să-l facă [pe Hangerliŭ] *cirac* desăvrîșit, aŭ mers îndată la Impăratul... și aŭ orînduit Domn pe Hangerliŭ la lét 1798. VAC. 275: zorbalele ȕicea că Impăratul este *ciracul* lor, însăși patrona lovindu-l pe spate cu mâna îi ȕicea: tu ești *ciracul* meŭ! GHICA, VIII: elcii scot la maidan fie-care câte un *cirac*.

II. (sensuri moderne) 1. slugă veche, domnescă saŭ boierescă (= lat. *cliens*).

STAM. 475: toți se tem de acești *ciraci* domnesci... NEGR. I, 297: Poiŭ da pre lângă vr'un boier să slujescă, să se facă om, să-l scótă *cirac*. AL. T. 1435: cât de puternic e Vornicul, dacă *ciracii* lui ajung boieri mari! GANE I, 217: el prânzia împreună cu 12 *ciraci* ai sêi... ORĂȘ. 20: scoteaŭ *ciraci* mulțime, pe toți îi procopsia...

2. ucenic, elev.

Isp. 272: sint dascăl... mă silesc cu copiii têi să-l învăț câte'n

lună și'n sôre, fiindcă am voit să-i scot *ciraci* ai mei. ORĂȘ. II, 165 : vor maisteri, iar dinșil ai noștri *ciraci* ..

Var. (archaică): **cerac**.

M. COST * II, 33: un craid, *cerac* al său. .

— **ĈYRAK** (pers. ĉyrag), flambeau, lumière, domestique de confiance (adj. protégé, favori); client, apprenti, élève; cum. ĉirak „candela“; bulg. ĉirak „fecior, lucrător“, serb. ĉirak „sfetnic, slugă“, alb. tsirak „calfă“, ung. csirak „protejat“, mcr. cirac „ucenic“, ngr. τσοβράκης, client și τσβράκι, elev.

***ciracladisesc** v. a. scôte cirac pe cineva (Glos. 165).

Verbul presupune o formă **ĈYRAKLAMAK** (aorist ĉiraklady), care lipsește în dicționare.

ciracladiselă f. scôterea de ciraci sau de ucenicî.

ORĂȘ. 19: [vremea veche] bogată 'n evghenie și *ciracladiselă*; III, 29: Când o slugă, în vechime, ce slujia pe *pricopselă*, Fără lăfă sau simbrie, ci pe *ciracladiselă* ..

Vorbă usitată în epoca fanariotă, ađi numai ironic.

ciraclie n. 1. protecțiune, favoritism.

VAC. 293: Căpitan-Pașa ađ venit să mai facă un *ciraclie*, deci făcu cerere, ca pe dragomanul armadei să-l facă Domn Țării-Romănesc. GHICA REV. III, 217: la boier Buzoianu nu prea avea trecere *ciraclieurile* și de multe ori postulantił recomandați 'și găsiău belăna cu dînsul. ORĂȘ. 20: boierul plătia tôte acestea [slujbe] prin *ciraclie*.

— 2. clientelă (Costinescu).

— **ĈYRAKLYK** (candélabre), apprentissage.

Vorba ađi cu aplicațiune exclusiv ironică.

ciripie f. 1. sfóra roșie a dulgherilor: „pe ciripie“, în linie dreptă, întins.

ISP. 288: cotoșmanul se duse drept ca pe *ciripie* la palaturile unui boier mare. ISP. B. Sn. 83: drumul de la satul lor ar fi bine să fie tras ca pe *ciripie* drept în satul unde trăia.

— **ĈIRPI**, cordeau ou fil à plomb de charpentier, ligne droite; serb. ĉirpija, ngr. τζαπί, instrument de menuisier.

Vorba e proprie Munteniei: termin tehnic de dulgherie generalizat în limbă.

ciriș n. cocă de făină cu care cizmarii lipesc încălțămintele și copiii spetezele de zmeu.

TARIF 1792: *ciriș* praf cântar 50 bani.

— **ĈIRIȘ** (pers.), poix de cordonnier, colle forte; serb. ĉiriș, rut. ĉyryz, ung. csiriz (§ 105).

cișit n. 1. asortiment de mărfuri.

ORĂȘ. II, 198: Unde mușterii în vecl ađ găsit Avuție multă și destul *cișit*; III, 24: Tot *cișitul* e într'însa și tot marfă ce se cală...

2. vîndare, desfacere.

MARION 44: și *cișitul* merge, în fie-care an lui nea Rică fi cresce proprietatea... TEOD. 595: Eă de copil l'am slujit Cu credință cu *cișit*.

— **cișir** (čeșit), genre, espèce, échantillon (d. pers. čeșide „qui a goûté“). V. **cișniū**.

Termin comercial rămas în limbă (§ 104).

cișmea f. 1. în vechime, fântână mai ales monumentală: cișmelele, ca construcțiuni de caritate publică, erau nise clădiri semi-circulare sau poligonale, acoperite cu o cupolă și une-ori decorate cu marmură fin sculptată, cu arabescuri, cu inscripțiuni pictate sau daurite și cu ornamente în bronz (§ 39).

N. CŌSTR. 14: Antonie Ruset-Vodă au făcut și o *cișmea*, adică fântână, în zidul bisericii despre porța cea mare a Curții domnesci, aducând apă pe oluri de departe... Ngc. 367: așijdere și două *cișmele*, fântâni, aduse pre ôle cu multă cheltuială, una dinaintea porții Curții domnesci și una dinaintea feredelului. Kog. 207: mai făcut-au Mavrocordat și un foisor foarte frumos de ceea parte de eleșteul Frumósei, sub Cetățuie, făcând și *cișmea* lângă cerdac cu apă curgătoare de mergea în primblare. CANTA, 192: Grigorie Alexandru Ghica au împodobit orașul Iașului cu multe *cișmele* cu apă bună și îndestulată.

2. astăzi, fântână artificială, în opozițiune cu „izvor“.

COND. 1802, p. 333: *cișmelele* cele trebuincioase norodului politiei. PANN, 165: se duce în sat la *cișmea*... TEOD. 470: Și d'alătura *cișmea* izvora Cu apă curată trecută prin piatra.

Var. (mold.): **ceșmea** și **ciușmea**.

AL. 105: Pe'n mijloc de Tarigrad, La *ceșmea* lui Murad... ȘEP. I, 237: Frunzuliță trei smicele, Hai, Anica, la *ceșmele*; II, 9: Apă rece din *ciușmea*, Să bee și draga mea.

— **čeșme** (pers.), fontaine munie d'un robinet (d. čeșm „oeil“: cf. t. bunar başy și ar. 'ayn „oeil et source“) bulg. sərb. češma (čușma), alb. čeșme.

cișmegiū m. 1. fântănar, sinonim arhaic cu „suiulgiū“ (Doc. II, 503).

2. ați numele unui lac și al unei grădini mări din Bucuresei, înființată pe locul unui fântănar bogat.

AL. T. 135: să te vėd de-I fi mai cu noroc astăzi la porța *Cișmegiului*. GHICA, 45: ei petreceau ziua în *Cișmegiū* cu lăutari pe iarbă verde. GR. ALEX. 403: o lișiță și o rață s'a strins de diminéța pe lac la *Cișmegiū*.

— **čeșmegy**, fontainier.

***cișniū** n. (și **cegnūi**) 1. expertisă pentru fixarea prețului obiectelor de consumațiune (carne, pâine etc.). Cișniul sau proba brutarilor se făcea așa: se cumpăra grâu din județele învecinate cu prețuri diferite și se măcina la un loc, iar după scóterea pâinii din cuptóre, se scódea cheltuielile și din rest se hotára prețul ocalei, lăsându-se câștig brutarului câte 2 parale de jimblă (măcelarilor 4 parale la ocaua de carne). Acéstă expertisă se făcea brutarilor sau măcelarilor, când scumpiaū

pâinea satii carnea, ca să vadă stăpânirea cu ce preț se pu tea vinde poporului (Papazoglu, 183 și 195).

UR. I, 106 (d. 1803): cele ce se numesc *ceșniuri*, adică cercări, pâne și carne să aibă a face nart împreună boierul Vornic de obștie cu al nostru Agă. GHICA Rev. N. III, 219: cât a fost asupra *cișniului*, și-a făcut casă boierescă și și-a cumpărat și moșie; lua bani cu lopata de la brutari și grânari, ca să suie prețul pâinii săracilor. ORĂȘ. 24: La *cișniul* cel de carne, la sfatul orășenesc.

2. aceeași expertisă făcută pentru prețul luminărilor.

Dec. IV, 279 (d. 1794): să umeze prețul luminărilor după *ceșniă* ce se va face atunci pe tot anul; IV, 248 (d. 1795): să facem *cișniă* pentru nartul luminărilor, cu care se cuvine a se vinde estimp.

— *ĈEȘNI* (pers.), avant-gout. (§ 93) V. cișit.

cit n. un fel de stambă, lustruită și înflorată, cu care se îmbracă ađi scaunele și saltelele.

TARIF 1761: *cit* prost 14 bucăți 1 leu, *cit* de bumbac cu flori bucata 50 bani. TARIF 1792: *citul* de Tocat i ot Diarbechir topul 11 bani, *cit* de Rusia cot 30 bani. REV. II, 240 (f. de z. 1817): o plapomă de *cit*. AL. Pr. 402: rochi de *cit*. FIL. 152: perne îmbrăcate cu *cit* tocat; 285: saltele, perne și macaturi de *cit*.

— *ĈIT*, sorte d'indienne, étoffe rayée; ngr. *coita*, dentelle; ung. *csit*.

citarea f. (și *citarie*) un fel de alagea din care se făceau arterie (§ 86).

REV. I, 57 (d. 1786): două *citarele* lui Ismail bina-emi; II, 333 (d. 1821): două arterie de *citarea*... AL. T. 81: Cu arteriū de *citarea* și cu fes de Indernea. FIL. 215: *citarii* și gazii de Brusa. CAN. 52: Cu rochi de *citare* [în text: citane], Acea ū ibovnica mē!

— *ĈETARE* (*ĉetari*), étoffe légère dont la trame est composée d'un fil de soie et de trois fils de coton Barb.

ciubuc n. 1. vargă de făcut lulele.

TARIF 1761: vergi sau *ciubuce* carul 1 leu vechiu. UR. I, 189 (d. 1792): *ciubucele* ce taie din pădure ciubucciil să dea deciuală la stăpânul moșiei.

2. lulea orientală cu țevă lungă și cu imamea de fildeș (făcută din cireș, dirmoxin sau iasomie): după moda orientală, ciubucul se oferia mosafirului odată cu cafeua. Cu acest sens în literatură și în poesia populară.

a. KOG. 225: șeđënd într'un scaun ciohodarul, i-au dat *ciubuc* și cafea... BELD. 345: trăgea din *ciubuc* cu sete numai cu un ochiū deschis. AL. T. 39: Cu *ciubuce*, cu cafele, cu tot ighemoniconul boieresc; 81: Parcă-i Pașa din Rusciuc, Când bea cafea și *ciubuc*; 83: boierii trăgea *ciubuc* în vremea asta; 1327: *ciubucele* de iasomie. FIL. 148: fumă de câteva ori din *ciubuc*; 268: *ciubucele* și narghilelele umplute cu parfumatul tutun al Siriei. GHICA, 282: sorbiră din cafea, traseră de două-trei ori din *ciubuc*.

b. T.EOD. 485: Ca să bea, să bea *Ciubuc* și cafea; 677: Impăratul se uita, Din *ciubuc* tutun trăgea. BUR. 178: Din amnar că scăpăra. *Ciubucul* și-l aprindea.

Vorba figuréză în două proverbe: dragostea se ia din ciubuc și din lulea (Golescu); a fi ciubuc, ad. amoretzat (Zanne III, 114: cf. amoretzat lulea).

3. vargă trasă pe pereții sau tavanuri.

ISP. 37: aurul cu care erau poleiți stlpii și *ciubucele* de pe lângă strășină; 300: pereții erau împodobiți cu chipuri și flori să-pale, iară *ciubucele* erau poleite. OP. I, 42: din astragalele stlpiilor se porniau, pe rotunjéla culelor, număró e *ciubuce* sau nervure.

4. vargă în genere, dungă pe stofe.

DELAVER. Paras. 189: i se pare că a dat de un *ciubuc* de ghiață. GANE II, 238: era gătit cu un antereu de cutnie în *ciubuce*. SEV. Nunta, 46: o prostire în *ciubuce* de burangic.

5. cofetură în formă de bastonaș, făcută din zahăr cu boia roșie.

Var.: (arch. Munt.) *cebuc* și (Mold.) *ciubuc*.

DION. 164: slujbașii domnesci și boieresci ce trăgea! vai de maica lor! că de-î găsia Turcii prin satele lor, frângea *cebucele* de ei.

— *čUBUK* (*čebuk* și *čibuk*), verge, tige de métal, pipe faite de mérsier, de jasmin, de bois de rose; raie (sur une étoffe) d. *čub* „bâton, baguette“; cum. *čibuch* „baculus, fustis“; bulg. serb. rus. *čubuk* (*čibuk*), pol. *čybuk*, alb. *čibuk* (*čubuk*), mer. *cibuche*, ngr. *τζμπούκι* și *τζουμπούκι*; sp. *chibuc*.

ciubeică f. lulea próstă.

AL. T. 1067: alérgă pân' t'eî preface 'n fum Și tidva-ți în *ciubeică* Și ósele-ți în scrum.

ciubucar m. (sens modern) fabricant sau negustor de ciubuce (V. *ciubucciú*).

ciubucărie f. 1. totalitatea ciubucelor de pe zidăria unei case (cf. *ciubuc*, 3).

DELAVER. 108: giamurile, cercevelele, *ciubucăria*... dovedia că acolo era locuința unor ómeni mai de sémă.

2. feluri de vergi sau ciubuce.

JIP. 70: ploscărie, iască, *ciubucărie*, cofe...

**ciubucciú* m. 1. numit și *Vel-ciubucciú* (cu var. *cebucciú* și *ciucciú*), slugă la Curtea domnescă însărcinat să curețe, să umple și să aprindă ciubucul lui Vodă (Sulzer III, 168).

DION. 197: harapu ședea pe el și-î frângea grumajii, iar *cebucciul* și peșchergiul au ceput a țipa. COND. 1776, p. 77: *Vel-ciubucciú* 20 lei pe lună. GHEORG. 302: *ciucciul*, becerul, pivnicerul... TEOD. 677: *Ciubucciú* 'și trimetea, La seraiú că mi-l chema...

2. servitor boieresc cu aceeași destinațiune.

FIL. 17: pe ștregarul acesta de băiat să-l opresci în curtea mea și să mi-l faci de o cam dată *ciubucciú*; 143: după dînsul intră *ciubucciul* cu ciubucele de antep și de iasomie.

3. cel ce tăia ciubucele din pădure (cf. *ciubuc*, 1).

— ÇUBUKÛU, fabricant de pipes; domestique chargé de l'entretien et de la préparation des pipes Barb.; serb. çibukeiia.

***ciubuccerie** f. funcțiunea ciubucciului.

REV. I, 54 (d. 1786): pităria; *ciubucceria*, caftanele. . .

***ciubucci-bașă** m. titlu identic cu „Vel-ciubucciū“.

FOT. III, 310: *ciubucci-bașă* are 20 lei lăfă pe lună. AL. T. 101: bărbatu-med cel dntăiū era *ciubucci-bașă* la Caragea.

***ciucurluc** n. 1. nădrag/ăsemenea ciacșirilor (Glos. 167); 2. brînet de pantalonî.

KIK. III, 138: până a-i innoda *ciucurlucu*. . .

— ÜCKURLUK, ceinture d'un pantalon (synonyme du *chalvar*); bulg. učkurluk, serb. çukur (učkurluk).

***ciuen** m. (și **ciuin**) plantă analogă „săpunelului“, întrebuințată la facerea halvalei și la parfumatul rufelor.

KIK. I, 113: să nu pui la spălat nici *ciuen*, nici livant. CONV. XXVI, 457: rădăcini de *ciuin*, de săpun.

— ÇÜYEN (çogan), saponnaire (plante et racine): serb. çogan.

***ciuinag (cioinag)** m. varietate de struguri tămăioși (Jip. 54), numiți așa după mirosul lor cel plăcut.

***ciufut** a. și m. (și **cifut**) 1. porecla ovreiului (Polysu); 2. sgârceit, cumplit (Costinescu).

LAURIAN, Dicț. I. 709: ce mai çerșiți de la un *ciufut* ca acesta?

KIK. III, 3: negustor cu dare de mână, dar *cifut* și ischiuzar.

— ÇUFUT, surnom grossier et méprisant donné aux juifs: fig. avare, cupide, entêté (corrupt d. ar. yehud „evreū“); cum. ğuhud „judaeus“; bulg. çifut, serb. çivut „tolbaș și evreū“ (ca poreclă): Civut e și numele unui monstru antropofag în poveștile sârbesci; ngr. τζυφοῦτ.

***ciulamă** f. mâncare din făină fêrtă cu lapte și cu unt, la care se adaogă bucățele de puiū de găină (§ 87).

AL. T. 74: bucată de cele sănătose . . . musaca, capama, *ciulama*. JIP. 42: mi-a turnat coléșă (*ciulama*) în urechi. TEOD. 124: Din carne să fac o *ciulama* și să-i puiū ardeiū o ciuștea.

— ÇALAMA, aliments qui cuisent dans une marmite, principalement viande et bouillon Barb.

***ciumléc** n. un fel de ghiveciū pus în olă și copt înădușit [Isp.]. Vorba circulă în Muntenia.

— ÇÖMLEK, marmite, pot de terre; alb. çümlek.

***ciuréc** m. și n. plăcintă cu brânză (pl. ciurechi și ciurecuri).

FIL. 139: copiii îndopându-se cu *ciurechi*. GH. CA, 73: să învețe a plămădi pâini, *ciurecuri*, colact. . .

— ÇÖREK, gâteau fait avec du beurre, du sucre et

des œufs (dont la population chrétienne fait usage aux fêtes des Pâques); bulg. *čorek*, rut. *čurek* „cozonac din ověz“, ung. *csörög*, ngr. *τσορέκι*, gâteau enduit de beurre.

ciurecar m. plăcintă de ciurecuri.

GHICA, 76: Porojan ajunse un pitar de frunte și fu ridicat la rangul de *ciurecar* al casei.

ciuruc n. 1. rămășiță prăstă, stricată.

Isp. Conv. XII, 180: cu ce *ciurucuri* de oștire venia.

2. fig. lepădătură, drojdie.

Isp. C. sfăt. 107: acest Pan era un *ciuruc* de deș ce trăia prin păduri. JIP. R. Sat. 286: la țară ne trimiteți numai plăvă, *ciurucuri*, lepădătură...

— *čūrŭk*, pourri, usé, sans valeur; bulg. serb. *čuruk* „șubred“.

ciutac a. și m. 1. odinioară, porecla Turcilor, mai ales a celor din Dobrogea.

URECHE, 236: au mai lovit Căzaci nise sate din sus de Tighinea, pe decindea de Nistru, care sate erau descălecate pe hotarul leșesc, Turcii *ciutaci* și Moldoveni foarte mulți... Isp. Conv. XII, 179: grôza intră în inimile spurcaților de *ciutaci*. Id. Mih. Vit. 5: ianiceri, spahii, tot felul de *ciutaci* năpădesc satele.

Var. (archaice): **cetac** și **citac**.

DUM. 415: *cetac* deliormănén...; 90: în tôte ȕilele prindea și aducea robi Turci *citaci*.

2. aȕi, nățăflăță, nerod (sens popular).

CRĂȘ II, 165: Că voi sinteți hoții și Nemții *ciutaci*...

— *čITAK*, numele turcesc al locuitorilor din Dobrogea: ei populați mai ales pădurea numită Deliorman, aproape de hotarul Silistrei, și erau renumiți pentru spiritul lor de ospitalitate (Cant. Ist. ot. 309, 340); *čITAK*, numele unui trib de Bulgari turciți în Balcanii nordici (Diefenbach, *Völkerkunde* II, 112, 116, 155).

civit a. și n. I. (adj.) albastru închis, indigo.

REV. II, 333 (d. 1821): șal cu o vargă *civit* și alta stacojie. DELAVR. 18: șerparu-i *civit*...; 205: cu miniene *civite*.

II. (subst.) 1. colórea indigo (cu var. grecizată *fevit*).

TARIF 1792: *civit* oca 11 bani. TARIF 1761: *fevit* lahor oca 44 bani, *fevit* mai prost oca 22 bani

2. haină de aceeași colóre.

MELCHIS. Roman II, 129: un *civit* s'aun dat diaconului Anton de l'aun dus tătâne-sed.

— *čIVIT*, indigo; serb. *čivit*.

cobur n. (și *cubur*) toc de pistóle la șeua calului.

AR. 36 (d. 1821): calul cu tacâmul lui, ipingea roșie nouă, *cobure* la cal. REV. II, 398: o pereche de pistóle la *cuburul* calului.

— KUBUR, etui, fourreau, carquois; bulg. *kubur*

(kobur) „pistolet“, serb. alb. kubure „un fel de pușcă“, rus. kuburŭ; ngr. *κουμπούρι*, mer. cubure „tolbă“ (§ 68).

cobuz n. un fel de gitară scurtă în gât cu 3 corde (în formă de pară) ce scóte nisce sunete melancolice.

OD. I, 137: se veseliau cu cântările cimpóielor și *cobuzelor* muntenești și cu diblele lăutăresci. AL. 62: Merge el cântând, Din *cobuz* sunând... Din *cobuz* de os, Ce sună frumos...

— KOPUZ (tatar. kobuz), sorte de guitare en forme de courge, à une seule corde (o descriere la Vambéry, *Türkenvolk*, 192); croat. kopuz „lăută“, ung. koboz „vióră de bas“, ngr. *κουμπούζι*, théorbe; rus. kobuzŭ și kobŭza (=balalaika), rut. ceh. pol. kobza „espèce de luth, de lyre“, de unde și **cobzá**, sinonimul moldovenesc al lui *cobuz*.

AL. T. 80: acum mi se muceșese *cobza*...; 83: fi curgea (lui Barbu) galbenii în *cobzá*. XEN. 183: scripcele și *cobzele* scârșiau într'una. TEOD. 136: Cobzarii cu *cobzele*, Lăutari cu diblele...

Vorba mai figuréză în locuțiunea metaforică „a lega cobzá“, ad. tēpēn, și a produs o serie de derivațiuni secundare: **cobzar**, lăutar care cântă din cobzá (Ghica, 170: *cobzarul* dicea din gură pe Alimos): **cobzărie**, meseria cobzarului (Ūr. I, 163 [d. 1785]: meșteșugul lăutăriei, *cobzăriei* sau a altor ȃicēturi); și **cobzișóră**, cobzá mică (Al. T. 85: dragă *cobzișóră*).

Despre instrumentele venite din Orient (§ 42).

codòș m. mijlocitor neonest, sin. cu „pezevenghiu“.

PRAVILA Mat. Bas. 168: de va fi dat nescine voie muerii sale să facă preacurvie... acesta lucru se chiamă *codòș* și votru muerii sale. OD. I, 276 (d. 1781): acum mi se poruncesce să fii *codòș* și pezevenghiu, adică votru, după cum scrie sfinta Pravilă bisericescă.

— KODOȘ, extrêmeur, mari qui prostitue lui-même sa femme; serb. kodoș.

codòșcă f. mijlocitoare neonestă, sinonim cu „po-hóță“ (Cr. I, 98) și „verigașă“ (Jip. 56).

CR. I, 172: fi spune *codòșca* cîte și mai multe.

Formă fem. corespundēnd bulg. kodoška.

cofterie f. I. (sensuri arhaice) 1. materie scumpă din care se făceaŭ caftane și dulămi boieresci.

Cuv. I, 238 (glosă 1536): trei dulămi... *cofterie*. ARCH. IST. I 40 (d. 1557): caftan de *cofterie*.

2. un fel de postav.

COND. 1693, p. 91: s'aŭ trimis 500 tal. la Țarigrad pentru *cofteriile* căpitanilor za slujitori. CAP. 308: i-aŭ dăruit cu postaje (*coftirii*) flesce-căruia după obrazul lui.

II. ađi, în cântecele dobrogene, un fel de mētase.

BUR. 60: Imbrăca-voiŭ ie ŝ'o roche de *coftarie*.

— KUFTERI (pers. kufter „tissu“), espèce d'étoffe ; pol. kofter (koftyr) „un fel de mătase“.

coiñac n. 1. noda ședutului, osul glesnei.

2. (după analogie) os de table, zar de tricrac.

INDREPT. LEGII 1652: taviile se chiamă și *coiñacele* și harjițele cele ce jăcă.

3. bulgăre de cărămidă de care se lăgă o sfără de apucat o cracă ori un zmeu.

ISP. Juc. 71: se mai prinde zmeul și cu *coiñacul*.

4. fig. flăcăiaș ce începe a curta (Costinescu).

— KAINAK, fesse, articulation, jointure, soudure; griffe des oiseaux de proie.

Astădi vorba se aude mai ales în gura copiilor, în jocul de-a zmeul (§ 42).

colan n. 1. chingă, curea (sens eșit din us).

TARIF 1761: *colanuri* rătă 10 banl.

2. cingătoare elegantă femeiască.

STAM. 108: cōpsele i-aū încins cu un *colan* fōrte scump. NEGR. I, 145: Ruxanda era încinsă cu un *colan* de aur. OD. I, 33: cu *colane* și cu sponciuri de mărgean și de mărgăritare. FIL. 171: era încinsă cu un *colan* de aur de canavăț cu pafale mici de aur.

— KOLAN, sangle, ruban large et gros; cum. *colan* „cingulum“; alb. bulg. sērb. *kolan*, ngr. *κολάνι*.

colciac n. 1. manșon.

OD. I, 132: *colciaci* și cēpchen de flendreș stacojiū numa în fir și în mărgăritare.

2. tuzluci ce se încheie cu copci (Costinescu).

— KOLČAK, manchon, gantelet; bulg. sērb. *kolčak* (čakšire), rus. *kolčakū* (§ 101).

coltuc n. (și **cultuc**) 1. perniță de cap, căpătăiū, litt. pernă de subțiori (cu acest sens mai ales în Mold.).

S. NĀD. 34: băiatul culcat pe un suman cu un *cultuc* sub cap; 37: ian să-I luăm *cultucul* de sub cap.

2. cerc umplut cu paie, fîn, pēr, lână ce se pune în gâtul unui cal sau alt animal ce se înjugă (Laurian, Dicțion. I, 986).

3. cōja grosă și vîrtōsă de la marginea pâinii, colțisor de pâine tare copt.

REV. II, 405 (d. 1821): a treia ȃi se duse de diminētă în tîrg și veni cu două pâini mari, ocaua drēptă, albă ca zăpada; îl întrebai: ce pâine este aia? și-mi răspunse că este *coltuc* de la Babie. STRĀNC. 75: mult mi-e fōme, mă! bietu *coltuc* . . .

Locuțiunea proverbială „coltuc de la Babie“ (ISP. REV. II, 156), după numele Armēnului, starostele brutarilor din Bucuresci, care ajunsese vestit prin cuptorul seū din care scotea jimbla numai în colțuce.

4. gest de refuz, lovind cotul cu mâna.

ISP. 164: ȃinele se rugară, ca barem nucile cu hainele să le dea; hăiatul le arată *coltucul*.

— KOLTUK, aisselle, bras ou dossier, bord, coin d'une chose; cum. coltuc „ascella“; rus. kultukū „subțioră“.

De la sensul primitiv de „subțioră“, adică de ceva rotunjit, derivă toate cele-lalte însemnări: perniță sau sac de rezemat, bucățică din *colțul* proeminent al pâinii și *cotul* arătat în semni de refuz.

coltucel n. (și **cultucel**) perniță (în Moldova).

CAN. 87: Culca-s'ar neica pē ele [brațe] Ca pe două *cultucele*.

***colun** m. asin sălbatic (eșit din us).

CANT. Ier. 262: unghiile inorogului... și virtutea *colunului*.

— KULUN (kulan), onagre; rus. kulanū, vsl. kolunū.

Despre fauna venită din Orient (§ 101).

conac n. I. (sensuri arhaice) 1. loc de popas și de mas: stație. Lipsind în vechime înlesnirile de comunicațiune, Domnul orînduia înadins boierii cari aveau sarcina să îngrijescă pentru grăbirea călătoriei și găzduirea oșpeților de sēmă, cari treceau prin țară; Domnul însuși, când pornia din Constantinopole către noua-i capitală, era preces de ciauși și de boierii cari îngrijiau de ale drumului (Cant. Mold. 63).

M. Costr. 284: Ștefan-Vodă aū trimis și înainte solului pe țară pre la toate *conacele*, de i-aū tăiat obrócele...; 294: la Tecuci aū eșit Costin Postelnicul de la Putna înainte și l'aū petrecut pe Alexandru-Vodă cu cinste și cu *conace* până în Galați... N. Costr. 50: Constantin Duca-Vodă aū mers până la Udriū tot domnesce, din *conac* în *conac*, tot cu surle și cu dóbe, încă și cu trîmbiceri leșesci... Nec. 198: Duca-Vodă. gătind *conace* și poduri preste toate piraiele, cu multă grijă, să nu-i alle Impărăția vr'o pricină să-și puie capul. MUSTE. 7: Duca-Vodă au gătit *conace* pentru Impărăție... GHEORG. 330: din Galați vrënd Pașa ca să-i fie trecerea prin Iași, îndată din poronca Domnului s'aū rînduit toate *conacele* și la fie-care *conac* s'aū rînduit câte unul din velițit boierii. Pop. 111: într'acéstă vreme aū trecut prin țară Ipsir-Pașa și fiind scire Domnului că vine. aū trimis la căpitanul de la Focșani, de i-aū eșit înainte cu slujitorii și i-aū făcut *conace*. GHICA, 161: îndată ordine strașnice în toate părțile pentru caléscă, caī de poștă și *conace*.

2. locuință provisorie, cartier oficial, residența unul Vizir sau Pașa.

DION. 186: i-aū făcut închidere în saraiul împărătesc unde Pașii aū *conac*; 190: strîns'aū toți Pașii la cortul sau *conacul* lui; 225: eū voiu să es să vă găseasc cvartiruri, adecă *conace*, case cu ómeni, să fie cu foc și cu zaherea. CRON. III, 447 (d. 1822): Domnul Țării romănesei împreună cu amîndoi boierii Moldovei aū agiuns până la Silistra, aū tras la *conacul* Domnului Moldovei, până li s'aū rînduit *conac* deosebit. ZIL. 100: Rușii aduseră pe Ciapanoglu cu cinste în Bucuresci și-i

orfinduiră *conac* desfătat cu totă căduta țereimonie. GHICA, VII: capu-
gii cari îl opriau intrarea *conacului* vizirial; 158: prins și adus la
conac, Coletti se credea pierdut: 388: Ismail Pașa îl avea de mare
fală și-l ținea liber în *conacul* său. TEOD. 481: La *conac* că-l aducea,
La *conac* lângă giamie...

3. în special, numele *conacului* domnesc pentru
găzduirea înalților dignitari ai Porții, sinonim cu „beilic“.

4. fig. „*conacul* cel de apoi“, mórtea.

M. COST. 274: aprópe de Nistru, ca o milă de loc de Movilău,
în ținutul Sorocii, au descălecat acolo óstea leșescă *conacul* cel de apoi.

II. (sensuri moderne) 1. residența unui ispravnic
sau prefect (spre deosebire de „taht“).

AR. 48: mergi la *conacul* isprăvnicatului de-ți cată trebuințele
d-tale. DELAVR. 175: luând din cătare în cătare *conacul* isprăvniciei.

2. han, gazdă (de mas nóptea).

OD. I, 89: ar fi mas de *conac* nóptea pe ascuns la schit la
Cotmăna. DELAVR. 218: Liliac, liliac, Trage nóptea la *conac*! TEOD.
53 (colindă): Siliți, stol de mari boieri, Bun *conac* că v'am aflat; 504:
în codrul Cobiului, La *conacul* Miului.

3. loc de oprire în genere (spre a mânca și a se
odihni): „a face *conac*“, a sta locului, a poposi (cf. ko-
nak etmek „demeurer, séjourner“).

FIŁ. 110: ia să descălecăm și să ne facem frumos *conacul* de
amiați aci pe verdéță la umbră. OD. III, 17: vînătorul, prin mânca-
rea și glumele de la *conac*, se aprinde din nou de ispita norocului.
BASME I, 29: va pleca înainte, ca să vadă de *conacul* de séră; III,
119: nunta mergea agale-agale, făcând *conace* pe la soróce. BUR. 127:
iarba că ne-a place, *Conac* că ne-am face... ȘEP. III, 42 (orație): A-
veți D-v. a vă găti de *conac*, buți de vin, Balerci de rachiú...

4. distanță sau interval între două popasuri, sino-
nim cu „poștă“ și echivalent cu o jumătate de zi: lo-
cuțiunea: „am lucrat numai un *conac*“, adică de dimineță
până la prânz (Isp.).

M. COST.² I, 540: câteva *conace* au mers cu oștile spre Camenița;
II, 238: la al patrulea *conac* au ajuns tabăra la codrul Cosminului.
GRĖC. 227: Domnul de grab s'au dus 3 *conace* până la Brâncoveni
făcând... ETYM. 1069: poporul împarte ziua în 2 *conace* sau popa-
suri: unul e la amiați, celălalt la asfințitul sórelui. Isp. 324: apoi ca
gândul porni, sâring câte dece *conace* deodată. ID. U. sfăt. 40: unde
incepu să mi-ți guite al mistreț, de se audia cale de nu știu câte
conace. TEOD. 565: Ia siliți de vé porniți, Și pe Dunăre vísliți Cale
de vro 3 *conace*... VULP. 111: Fóie verde 3 spanace, D'ar fi nóptea
3 *conace*, M'aș duce și m'aș întorce...

5. în basme, zmeul aruncă buzduganul cale de mai
multe *conace*, după care se cunoște și puterea lui.

Isp. 85: acum e timpul când are să vină la prânz și are obi-
ceiú de aruncă buzduganul cale de un *conac* și lovesce în ușă.

6. fig. interval scurt.

JIP. 58: într'un *conac* străinul se îndoldoră cu hanțe, cu zapisu
moșiei și tóte rébójele și când cu gându nu gândesci, te gonesce și
afară din coșmoliea.

— KONAК, lieu où l'on descend, hôtel, auberge, logis, station, relais, étape, résidence d'un seigneur, hôtel de ville, mairie, journée de chemin (d. konmak „loger“); bulg. serb. alb. konak, mcr. cunachie, ngr. κονακι, logis, auberge, journée de voyage.

Vorbă interesantă sub raportul cultural: odinióră de un caracter oficial și óre cum tehnic, ea s'a generalizat în graiul popular, conservându-se mai ales în basme și cântece, precum și în câteva derivațiuni cu sensuri speciale.

conăcar m. (și **conocar**) înainte-mergătorul mirelui care se duce să heretisescă pe mirésă, precum în vechime „conacii“ mergea înaintea Domnului spre a dispune de ale popasului (§ 50).

Vorba se aude în Moldova și corespunde munténului „colăcer“ și ardelénului. „pocânzeu“.

conăcárie f. (și **conocárie**) cuvîntarea conăcarului: orație de nuntă (în Moldova).

conăcesc v. 1. a face conac, a mânea, a poposi.

AMIR. 145: Kemei Ianoș aú *conăcit* acolo cu óstea lui. GHEORG. 303: după ce vine cu căftanul unul din boierii cei mai aleși ai Țarigradului, *conăcesce* la mănăstire la Galata. Istr. 1715, p. 16: s'aú dus la corturile lor de aú *conăcit*. OD. I, 138: casele unde ei *conăcise*. BĂLC. 121: Turcii *conăciră* într'un sat ruinat. I&P. 248: séra sosi la locul unde se așeșase să *conăcescă*; 209: pe câmpia frumósă am voit să *conăcesc*. BASME I, 48: pe sub sóre se opri într'o dumbravă, ca să *conăcescă* și să petrecă nóptea acolo.

2. (activ) a oferi conac, a adăposti.

R.-Cod. 218: Bucuros te-aș găzdui, Bucuros te-aș *conăci*.

Formațiune analogă serb. konačiti și ngr. κονεβω.

***conacciū** m. cel însărcinat cu prepararea provisorie a locuințelor pentru Domnií carí veniaú saú eșiaú din țară, pentru boierii carí mergeaú în interesul Domniei pe la ținuturi, pentru Turcii trimiși în serviciul Porții saú pentru vr'un personaj însemnat (sol, Pașă saú Vizir) în trecerea-í prin țările române.

N. Cost. 65: cvartir-maistru saú vel-*conacciū*. AMIR. 140: nime din boierii nu i-aú eșit înainte solului de frica ciumei, numai *conacciū* ce-i purtaú conacul. VĂC. 271: însuși Domnul Țării românesci i-aú fost Impăratului *conacciū* după cuviință. Kog. 207: păru rău celor-lalți boieri, căindu-se că n'aú vrut să mérgă unul dintr'înșii *conacciū*.

— KONAКЪ, maréchal de logis, officier qui pren d les devants pour préparer dans chaque station le logement nécessaire d'Ohsson IV, 243; serb. konakčić a, ngr. κονακτής.

***conacci-bașă** m. titlu identic cu „conacciū“.

GHEORG. 330: *conacci-bașă* a fost rînduit din partea Domnului până la Iași.

— KONAKÇY-BAŞY, quartier-maître général.

condac n. strat de pușcă.

— KONDAK (kundak), crosse du fusil; bulg. kundak, serb. alb. kondak.

Vorba e proprie Moldovei (Cihac) și aparține terminologiei militare (§ 68).

condur m. 1. pantof cu toc și turiaș înalt.

TARIF 1792: *conduri* cu terlici și cu țopi liochil. UR. XVI, 275 (f. de z. 1797): 5 perechi *conduri* franțuzesci. STAM. 108: în picior i-au pus *condur* cu călcâiul înalt. PANN, Moș Alb II, 62: într'un *condur* și într'un papuc...

2. în special, în basme, pantof de mare preț care servă ca mijloc de recunoșcere a fetei frumoase.

ISP. 24: luară din corabie o pereche de *conduri* cusuți numai cu fir și împodobiți cu pietre nestimate... 187: Măiastra, dacă se nomoli în smolă, mai bine lăasă *condurul* acolo, de cât să înfrâie. BASME IV, 131: îi cade din picior un *condur* cu totul de aur.

3. fig. femeia care poartă conduri.

GOLESCU (prov.): *conduri* sarea veseliei.

4. *conduru-Domnei* plantă de ornament numită în Moldova „altîngie“ și „călțunași“ (*Tropaeolum majus*).

— KONDURA (kundura), soulier european d. *κοντούρα*, cu căda scurtă (ngr. *κοντός* și *οὐρά*); bulg. kundura, serb. kondur, rut. kondury „cizme cu tocuri“, ngr. *κοντούρα*.

De aci **incondur**, a încălța conduri (și fig.).

DELAVER. 63: șalupele cu două pânze alunecă, se întrec, sbóră pe luciți ca lebedele când își *incondură* aripile...

***conduragiū** m. (și grecizat **condurat**) pantofar.

HRIST. (1818): Toți *condorași*, cizmarii, căpucetii, cărciumarii

— KONDURAGY, cordonnier.

copcă f. cărlig de încheiat.

LAUR. Dicțion. I, 922: a prinde mantelul cu o *copcă* la gât. PONBRIAN, 153: *copcă* bărbătească... *copcă* femeiască.

— KOPÇA, agraffe; bulg. kopče, serb. kopča, alb. kopsă, ngr. *κόπτω*: ung. kapocs.

Forma românească e o inducțiune d. pl.: copce-copcă.

corabiă f. prăjitură rotundă cu migdale și miere.

AL. T. 573: o oacă de castane zaharisite, două oacă de *corabiële* și trei oacă de migdale amare; 1223: crești póte că soția mē face bibiluri și *corabiële*?

— KORABIYE, petit gâteau rond et plat aux amandes; bulg. korabiia, serb. gurabiia (§ 99).

corasan n. 1. ciment din cărămidă pisată cu var (numit ast-fel după provincia persiană unde se fabrica).

2. „semînță de corasan“, florile uscate ale pelinței (aduse din Corasan).

— HORASAN. *chaux de Khorasan*, c'est-à-dire ciment de chaux mêlé avec de la brique broyée; bulg. horasan „stucatură“, ngr. *хорасави*, poudre vermifuge.

Vorba se aude numai în Moldova.

cortorosesc v. a se scăpa de cineva sau de ceva.

ISP. 208: se *cortorose* de sărăcie; 212: acum se *cortorose* de saxanaua din spinare. ID. B. SN. 74: fi da numai să se *cortorosească* de atâta cerșetorie. ID. U. Sfăt. 7: nici el nu se putea *cortorosi* de balele vrajbei. BASME II, 81: ca să scape odată, hotărâ să se *cortorosească* de dinșii cu ori-ce chip.

Var. (mold.): **cotorosesc**.

AL. T. 328: am să mă scap de o grijă!.. am să mă *cotorose* de față; 436: slavă ție Dómne, că m'am *cotorosit*! BUR. 122: Ca să se vadă plătit, De haraciū *cotorosit*.

— KURTULMAK, être délivré, se sauver, s'évader; bulg. kurtulisam, serb. kurtarisati (kutarisati).

Verbul românesc a pornit de la forma bulgărească (§ 26): mai există și o formă analogică **descotorosesc**, (cf. desfac), asemenea proprie Moldovei.

CR. I, 8: să-l pôtă *descotorosi* odată de frate-său; II, 46: nu se pôte *descotorosi* de mine. XEN. 22: ne trimit aice toți ómenii de care voiesc să se *descotorosească*.

coșcogea adv. (Mold. **coșcogè**) foarte mare (ironic): se aplică la ființe și la lucruri.

a. AL. T. 395: pune umèru de împinge, că ești *coșcogè*; 420: fete mari *coșcogea!* cât nisce dragoni; 426: auđi *coșcogè* calindroi! 910: ești *coșcogè* rumân cât un butoi!..

b. AL. T. 1057: mî trântesce peste ochi *coșcogè* buchet; 1242: cu *coșcogea* sabie în mână.

KOS KOĀA, énorme, colossal (d. particula augmentativă kos și koĀa „homme âgé, vieillard“): KOĀAMAN, grand, enorme; serb. koĀamiti „adult, bătrân“ și kos koĀamiti „mare, enorm“, de unde formele noastre ibride: **cogeamite** (Mold. **cogemite**) și **coșcogeamite**, cu același sens.

GANE I, 169: era un *cogemite* Martin blănit de iarnă. ISP. 45: din *coșcogeamite* omul te ai făcut cosac. STANC. 113: noi *coșcogeamite* cruci de voinici; 126: iacă *coșcogeamite* împèratul; 194: *coșcogeamite* namile... 347: *coșcogeamite* mătăhala nêgră de șerpe...

Var.: (mold.) **coșcogeme** și (munt.) **gojgogeamite**

CR. II, 69: *coșcogeme* coblizan, să umble lela pe drumuri. CAL. 1882, p. 57: *gojgogeamite* față de împèrat.

Particulă foarte respândită sub diferite forme, dar cu aplicațiunea mai mult ironică, ca mai tóte de această categorie (§ 25)

covată f. căpistere mare în care țaranca și cerne mălaiul sau făina (§ 98).

TEOD. 155: Dete 'n sită și 'n *covată* și cernu făina tótă...

— KUVÀTA, écuelle très creuse, terrine : alb. gavată „jatte“ (d. it. cavata). Vorba lipsesce în sërba și bulgara. **covățea** f. (la pl.) blid cu capac în care drumețul și pune d'ale mâncării.

covățică f. căpistere.

Ca. I, 173 : 'și fură copilul din *covățică*.

coz n. 1 cartea care bate pe cele-lalte (Glos.).

2. fig. în locuțiunea „frumósă coz!“ exprimând gradul cel mai înalt (ad. care întrece pe cele-lalte femei).

AL. T. 636 : le prinde cămașa cu altite de minune și's frumusele *coz!* 665 : 's mândrulețe *coz!* 740 : Sêrdarul e însurat cu o nevêstuică ... *coz!* 1157 : da frumósă ... *coz!* Xen. 17 : s'a făcut *frumósă coz!*

— KOZ, atout : ngr. *κόζι*.

În ambele ei sensuri, vorba e proprie Moldovei : ea face parte din terminologia jocului de cărți (§ 91).

***cûca** f. I. (la Turci), căciulă mare din pene de struț, specială lui ienicer-agasi și alta mai mică specială solacilor (Cant. Ist. ot. 275, 611).

CANT. Mold. 59 : *cucca*... crista est e struthiorum pennis artificiose dispositis... est autem is proprie janiczariorum ornatus... Od. I, 133 : ianiceri cu înalta *cucă* din virful căria atîrna pe șalele calului o lată pană verde.

II. (la Români) I. căciulă înaltă și piramidală, împodobită cu pene de struț și îmbrăcată pe din afară cu catifea aurie, ce Sultanul (prin mijlocirea lui Muhzur-aga) o da Domnului la urcarea-i pe tron : acordarea acestei podóbe proprie ienicerilor arăta, că Domnul era privit ca membru al acestui corp (Cant. Mold. 59).

CANT. Ier. 398 : *cuca* carea pun Domni în cap... Ax. 127 : Împêratul aș socotit să dea Domnia iarăși lui Nicolai-Vodă : și aș trimis de aș întrebat pe Muhtiu, de este obicei să se dea *cuca* la Domni de Împêratul. nefiind Vezirul acolo. MUSTE, 30 : atuncea mergînd Împêrăția în Tarigrad, aș mers și boierii împreună cu Domnul lor Mihai Racoviță în Tarigrad, și i-aș dat și *cuca* după obicei. GHEORG. 310 : vel-Visternic fiind în mîna sa *cuca*. o pune în capul lui vel-Spătar. DION. 166 : la létul 1775 venit-aș Domn țării de la Pórtă Alexandru Ipsilant, cu mare pompă, cu *cucă* și cu tuiú împêrătesc, după obiceiul turcesc... BALC. 468 : Mihaiú primi de la solul Sultanului sabia și *cuca*, pe care o puse pe cap.

2. cu acest sens, vorba figuréză într'un proverb și în cîntecele populare.

GOLESCU : *cuca* la ori-cine nu șe cuvine, ci numai la unsul lui D-șeú. AL. 146 : Scotea *cuca* de Novac și punea un comănac. TEOD. 502 : Dă-mi căciula țurcănescă, Ca să-și dau *cuca* domnêscă ; 532 : *Cuca* Împêratului și caștanul Domnului.

— KUKA (pers.), bonnet orné de plumes et enrichi de pierreries que portaient autrefois les princes de

Valachie et de Moldavie, ainsi que le commandant des janissaires (Zenker).

Cuca, ca insigniū domnesc, a durat până la 1832, când fu înlocuită cu fesul (cf. cabaniță).

cujbân n. haină domnescă (în cântecele dobrogene).

Buc. 142: Și el [Domnul] *dacă* s'o speria, De *cujban* l'om desbrăca, De *cujban* și de caftan, Ce-I dat de Impărăție Cu el să stea în Domnie.

Vorba pare a fi o amplificare d. KABA, vâtement d'honneur, sub acțiunea sinonimului său caftan: intercalarea sibilantei (*cășban) a provocat modificarea vocalei precedente.

culă f. I. boltă, turn circular.

M. Cost. 674: Edicule adică din șapte *cule*. Istr. 1715, p. 34: cetate mare, frumoasă, cu *cule* mari. Dion. 210: Pasvand aū început a strînge zaherea din țară... băgând în cetate de aū umplut *culele*.

2. turn la palatul domnesc în care se păstra haznaua.

Op. I, 128: deosebitele băsci sau cămări boltite, purtând o *culă* rotunjită pe d'asupra...

3. vistieria însăși.

ТРОД. 50: Din *cula* domnescă Lefuri să 'mpărțescă...

4. loc întărit pe la moșii de demult (locuință strategică de patrulă).

REV. II, 386 (d. 1921): boierinașii olteni căpi mai rămăseseră, vedând primejdia ce-I aștepta, se închiseseră în *culele* ce avea pe la moșiile lor.

5. suterană boltită, apărătoare de hoți.

Isp. 45: se ascundeau prin pivniți, pre după case, pre după câte o șiră de paie sau prin vr'o *culă* părăsită.

Var.: *hulă* (Costinescu).

— KÚLA (ar. kulle), bourg, tour; maison de campagne hors d'une ville ou d'un village; alb. bulg. serb. kula „casă fortificată“, ngr. κοῦλα.

***culucciū** m. paznic de noapte, gardian (în Moldova).

AR. T. 1115: *culucciū* strigă: raita! DRAGH. II, 68: aū regulat Moruz și luminatul uliților, așezându-se fanari la toate 25 case și *culucciū* prin rēspintini pentru ținerea bunei rinduieli.

— KULLUKĀY, serviteur; serb. kulukčija, alb. kulukçi „gardian.“ V. Partea II: culuc.

cumăș n. (și *comaș*) I. (sensuri arhaice) 1. materie de mătase pentru haine boieresci (pl. *cumașe* și *cumașuri*).

Kog. 199: ori-care din boieri lua halcaua, Grigorie-Vodă II dăruia cu grele *cumașuri*; 207: Ion-Vodă Mavrocordat făcend și 10 pērechii de veșminturi nouă, *cumașuri* frumoșe cu fir și 3 rinduri pōle de icōne... Doc. IV, 283 (d. 1798): materii cu fir i alte *cumașuri* ori-câte sînt de mătase i de bogasie i de alagele.

2. stofă, mai ales de mătase, pentru rochi.

FIG. 209: *cumaşuri* de rochi cucónei Duduchii de St. Vasile; 214: *cumaşe* de metăşării; 217: giuvaericelele şi *cumaşele* de rochi costisesc 120 puncti de bani. GOROVKI, 275 [pălăria]: În vîrf *cumaş*, La póla guleraş.

II. (sensuri moderne) 1. rest de stofă pentru o rochie.

2. fig. şi fam. om de valóre (mai adesea ironic).

— **KUMAŞ** (ar. *komaş*), étoffe de soie, brocart d'or; fig. sorte, genre d'hommes; bulg. *kumaş* (*komaş*), serb. *kumaş* „satin“, ngr. *κουμάσι*, étoffe.

***cumăşoă** f. (şi **comişea**) haină boieréscă din *cumaş*.

N. COST. 45: îmbrăcându-l în haine próste în loc de *comişea*...

cunabiū a. (Munt. **conabiū**) roşiū închis, vişiniū (litt. de colórea cănepei).

REV. II, 290 (f. de z. 1817): un zabranic *cunabiū* cu bibiluri de métase. IONESCU, 695: colorie ce se cer mai mult sînt: cicic, albăstru, *conabiū*, verde şi jăratie. DELAVE. 6: un ţăran cu faţa *conabie* ca sfecla. MARION, 71: biata rochie! nu era nici roşie, nici galbenă, nici *conabie*.

— **KUNEBI**, fait de chanvre (d. ar. *kuneb* „chanvre“).

curamă f. contribuţiune egală la plata unei consumaţiunii, cotisaţiune, sinonim cu „refenea“.

GHICA, 38: Vodă era sigur, că isnaful avea să alerge de la unul la altul, să facă *curama*.

— **GURAMA** (ar.), concours de créanciers (pl. d. *garim* „débiteur“); serb. *gurema*, ngr. *κουραµάς*.

Termen comercial adî aprópe dispărut (§ 104).

curcut n. supă cu bucăţele de pâine.

GOLESCU Isp. Rev. II, 150 (prov.): s'a ars baba la *curcut*, suflă şi în iaurt; 154: cine are piper mult, pune şi în *curcut*.

— **KURKUT**, bouillie, panade; bulg. rus. *kurkut*, ngr. *κουρκούτι*, panade. V. pápară.

curmal m. un fel de palmier ale cărui róde, numite **curmale**, servesc ca aliment nutritiv şi la facerea unui soiū de rachiū.

TARIF 1792: *curmalele* de oca 1 leū, *curmalele* de Misir cantar 12 bani. SEV. 199: Frunză verde trei *curmale*, De la crăşmă mai la vale, Mergé Iléna călare.

Var. (munténă): **hurmal**.

GORJ. II, 37: o mulţime de finici, adică *hurmale* şi cucunare.

— **HURMA** (pers.), datte; bulg. *hurma* (*furma*), serb. *urma*, alb. *hurma*, mcr. *hurmae*, ngr. *κουρµάς* (*χορµάς*); rus. *kurma*. Despre flora orientală (§ 102).

Forma „*curmal*“ e o inducţiune analogică d.pl.: *curmale-curmală* (cf. *portocală*).

cursă f. pastă care, ardënd, parfuméză aerul.

GORJ. III, 38: casa era cam cu cétă de fumegarea niresmelor,

precum de odagaciū, de aloiū. de *curse*. AL. T. 536: bun rachiū... e pē *curșă* ca la leși; 1878: un păhăruț de vutcă pē *curșă*...

— KURS (ar.), pastille; ngr. κούρσι, pastille (§ 90).

cușac m. stinghie (termin de cherestegeerie).

Doc. II, 819 (1791): *cușacul* adică stinghii de uluci...

— KUŞAK, ceinture (alt sens lipsesce): bulg. kuşak „brâu“, serb. kuşak „stinghie“. V. Partea II: orta-cușac.

***cușaclic** n. stinghie de corabie (§ 95).

COND. 1693, p. 79: scânduri, crivaci, *cușaclicuri*, care cherestea aū venit poruncă de la Impărăție să se dea la Ali-Pașa pentru șeici și pentru ustuacicuri.

— KUŞAKLYK, kaftan à ceinture (alt sens lipsesce).

cușcūs n. 1. mâncare turcescă din griș cu grăsimi de berbece și cu sos de găină.

2. la noī, un fel de trahana formată din cilindre de cocă pline servind mai ales ca paste de supă.

— KUSKUS (ar.), sorte de bouillie faite avec du blé, du bouillon et de la viande; fr. couscous.

cusur n. 1. lipsă în genere, fig. abatere.

KOG. 207: să ducă pe Pașă până l'a trece în hotarul Hotinului, ca să nu se facă vr'un *cusur* la nimică. DION. 187: toate veniturile împărătesci din sarhat le voiū implini fără *cusur*. . . BELD. 429: [Divanul] și celor puse la cale fără *cusur* următor.

2. imperfecțiune fizică, metéhnă (despre om).

AL. T. 1279: găsesce-I un *cusur* măcar cât de mic... N'are ochi frumoși? n'are nuri?

3. lipsă, greșală (despre lucruri).

ISP. B. Sn. 48: atâta *cusur* are casa, dar încolo e bună. CRĂS. III, 106: asta-I învîrtită... n'ai ce-I găsi nici un *cusur*... PANN I, 5 (prov.): nu este răsar să n'aibă *cusur*.

4. imperfecțiune morală, defect.

ZIL. 94: Filipescu și de avea alte *cusururi* dărăpăbătore, dar foarte ajuta și miluia pre săraci. GANE II, 239: cocóna era bună gospodină... însă avea un *cusur*: își cami temea bărbatul. FIL. 278: astea sînt darurile ce pôte avea, eū voiū să aflu *cusururile* lui. PANN, 3 (prov.): nu e om fără *cusur*: 102: cine caută prieten fără *cusur*, fără prietenii rămâne. MARION, 84: fata are un *cusur*... e sbanghie. BASME II, 65: cercetară dór vor găsi vr'un *cusur* fratelui lor.

5. lipsă de bani, rest datorit.

COND. 1813, p. 388: pentru *cusuru* datoriiilor ce va mai rămânea neplătit...

6. rēmășiță în genere.

AL. T. 351: auđil să mă dee la mănăstire pentru un *cusur* de două sălașe de țigani.

7. fig. rezervă, alușiune fină.

ISP. 289: îl lua cu vorba pe departe și cu un *cusur* subțire îl făcea să pricépă, că are să fie fericit.

— KUSUR (ar.), manque, imperfection, défaut, faute.

vice; reste, surplus; alb. bulg. serb. kusur „rest“, mcr. cusuru, ngr. *κοσσοβρι*, reste, résidu.

cutie f. 1. lădiță cu capac. Cutia jăcă un rol însemnat în basme: cutia cu gândaci în care sta puterea lui Jumătate-de-om, cutia în care zmeoica ascunse vinele lui Țugulea etc.

Kog. 280: Iar capul într'o *cutie* L'ău trimes la 'mpărăție. TARIF 1870: *cutii* de bronz, carton, hârtie, lemn; *cutii* de piele fină pentru pălării; *cutii* de tinichea pentru cafea, ciaiū, zahăr; *cutii* de tutun, țigări; *cutii* de muzică montate pe lemn sau aședate în tablouri.

2. sertar (de dulap, masă, pat) care se trage afară cu un buton, cu o verigă sau cheie.

GHICA, 283: Polcovnicul Ioniță în mijlocul lor, cu o ladă plină de *cutii* dinainte, le împărția iarbă și alicie.

3. fig. în locuțiunea „scos din cutie“, curățel, elegant.

NEGR. II, 51: Parcă-i scosă din *cutie*, Dău așa-i de pupuică. CR. II, 81: te scote poponeț ca din *cutie*. GANE III, 226: era și băiat frumos, scos din *cutie* cum s'ar dice. FIL. 66: te vâd îmbrăcat bine, cu giubea, cu anteriu, cu fermene, cu papuci galbeni și cu fes de Țarigrad, par'că ești scos din *cutie*.

4. în vechime, cutia în care se păstra veniturile rînduite pentru mile, pentru fete sărace, copii lepădați etc. Vornicia de cutie, funcțiune creată de Al. Moruz, avea privegherea orfanilor și împărțirea de milostenii (Fot. III, 273); de aci locuțiunea „a umbla cu cutia“, a cerși mai ales pentru bisericii.

UR. III, 1 (d. 1799): venitul *cutiei* de milostenie ce s'au aședat mai de nainte de către alți luminați Domni.

5. ladă în care se prind câinii de hengeri.

MARION 1892, No. 6: hengerii pîndind să l bage pe moxul în *cutie*...

— KUTY (pers.), boite, étui; alb. kuti, bulg. serb. kutifa, mcr. cutie, ngr. *κουτί*.

cutiără f. cutie mică.

TEOD. 451: *Cutiăra* deschidea și tabac dacă lua, Murgului la nas fi da.

cutiuță f. sinonim cu „cutiără“.

TARIF 1870: *cutiuțe* de bronz, de piele. BASME III, 36: scose din sîn o *cutiuță*...

cutnie f. materie cu mătase țesută cu bumbac, fabricată mai ales la Brusa.

TARIF 1761: *cutnii* alăgele. TARIF 1792: *cutnie* de Țarigrad. REV. II, 233 (d. 1821): anterie *cutnie* de Brusa roșil. AL. T. 432: oghialuri de *cutnie*; 1235: o boccea de *cutnie*. FIL. 15: Postelnicul îmbrăcat cu antiriu de *cutnie* ca gușa porumbului... TEOD. 81: Iie nisipie, Rochie de *cutnie*... VULP. 30: Lua iie dintr'o mie și rochia de *cutnie*.

Var. (archaică): **cutni**.

Cuv. I, 210 (d. 1588): Patru felóne de *cutni* mohoritá... , un stihar de *cutni* albu...

— KUTNI, sorte de satin mélé de coton (d. ar. kutun „coton“, de unde: it. cotone, fr. coton, germ. Kattun, sp. algodón); bulg. serb. kutniša „un fel de mëtase“, rus. kutniša. Despre celelalte mëtásárii (§ 86).

D

Dahiü a. și m. rafinat, vielén.

JIP. 16: Fășnețu avu dreptate parc'a fost prioroc ori năsdřavan ori *dahiü*; 60: cine 'și schimbá limba și vorba e sec, *dahiü*, pădureț, căpiét, lud.

— DAHI (ar.), habile, fin, rusé (Bianchi); serb. dahiša, alb. dahi „tálhar“ (ca adj. vítéz).

Vorba e proprie Munteniei și mai ales graiului din Prahova.

dăinuesc v. a dura (în Muntenia).

Isp. P. 70: de n'or avea cu ce să *dăinuescă*...

— DAYANMAK, durer, subsister; serb. dařani(sa)ti, ngr. *πραγιντώ*, résister.

dairé f. (Mold. *dairá*) 1. tobă cu clopoței și cu fund de piele ce bat țiganiï (când jócă ursul).

AL. Pr. 40: privia cum giuca ursul după sunetul *dairéii*. Sev. Pov. 66: cu tótă țigánimea cântând din *dairale* și jucând. BOGD. Pov. 217: *dairaua* cea cu care am juat ursul la St. Vasile. Isp. U. sfát 44: fi dádu un fel de tobă de aramă cam ca *dairéua*.

2. (sens archaic) suită militară.

BELO. 406: *dairéua* lui mai tótă, și delii și tulumen!..

— DAIRÈ (ar. „cercle“), entourage, suite; tambour de basque; serb. दौरa (=skupćina), bulg. daare „tobă“, alb. dairè, ngr. *παρπές*.

dalac n. (și *dălac*) 1. umflarea splinei la cai.

AL. T. 391: lua-v'ar *dalacu!* prohodi-v'ar ciorile! DELAVR. 286: Cătana și-a descântat *dălacul*. Șep. IV, 122: calul mort de *dalac* se umflă cât o bute.

Var. (munténă): **talán**.

JIP. 74: spînz, bun de *talán* la dobitóce.

2. bubă rea, numită și „cărbune“, prin inocularea virusului la manipularea lănei nespélate a oilor.

GHICA, 278: un fel de *dalac* amestecat cu bubă, cu ferbințelă și cu mórte. TEOD. 351 (descântec): Bubă veninată, Bubă *dalac*.

3. planta numită și „póma-vulpii“ (*Paris quadrifolia*).

— DALAK (TALAK), rate; bulg. serb. dalak, mer. dălacă.

Despre alternarea consónei inițiale la *dalac* și *talán*

(§ 21): finalul *n* se datorește influenței analogice a formelor peiorative în *-an*.

dalcauc m. (și *dalhauc*) lingău, litt. căciulă lungă (cum o purtau parasiții).

ORĂȘ. 35: *Dalcauci*, veniți la mine, C'am ajuns ce n'am visat! ID. II, 8: boierii nu se 'mbată cu pungași și *dalcauci*. JIP. R. Sat. 208: vestita cătă de *dalhauci* politici.

— DAL KA(V)UK, qui porte un long bonnet, parasite, baladin; bulg. serb. dalkauk, ngr. δαλακβούκης (=παράσιτος).

Vorba circulă mai ales în Muntenia.

dam n. clădire măreță, palat.

CAL. 1877, p. 38: se minună foarte negăsind nici pui de om într'atătea *damuri* de case; 1881, p. 77: trînti pe locul moștenesc nisce *damuri* de case, de'ți era dragă lumea să te uși la ele; 1885, p. 50: împăratul zărind *damurile* de case... JIP. 112: hie în bordei, hie în *damuri* de case...

— DAM, toit, terrasse, maison; étable; bulg. dam „grajd“.

Vorba e specială mai ales basmelor muntene (cf. abitur). Scăderea sensului în turcesce și bulgăresce și află o analogie în rus. sarai „grajd.“

dambliá f. 1. apoplexie, litt. picătură (causa bôlei creșându-se că ar fi nisce picături cădute din creeri).

DION. 206: Pavel tată-seu (al lui Al. Pavlovici) a fost răposat de *dambliá*. CRĂS. I, 108: pe Grec îl apuca *dambliá*, când audia numele lui Spirca. STĂNC. 285: moșul așternu zăblaiele și mai mai să-l vie *dambliá*, când vedu atâtea bogății. FIL. 265: el era lovit de *dambliá* și-și pierduse mințile.

Var. (mold.): **damla**.

NEC. 223: Duca-Vodă, oblicind că aș poprit Ungurii banii, l'a lovit cataroiu ce se dice *damla*, de voie rea, și aș murit în loc; 386: eșind afară [Gavriliță Logofétul], l'a lovit o ametelă ce se dice *damla*, de aș cădut în mijlocul mănăstirii. AL. T. 247: l'a lovit *damla*; 569: m'o lovit *damla* și-mi pun lipitori; 1086: ie sama să nu te trezesci într'o diminetă mort de *damla*.

2: pl. (după analogia lui „alte-ale“) năbădăi.

AL. T. 1086: am visat grozăviile lumii, încă mă și sparit cu *damlale*! MARION, 118: așa e în totdeauna, când îl apucă *dambliatele*.

— DAMLA, goutte (d'un liquide), apoplexie; alb. *dambliá*, bulg. *damla* (picătură și apoplexie), mer. *dāmbliá* (alătura de „chicută“ ad. picătură), ngr. νταμουλάς.

Raportul semantic între „picătură sau curgeră“ și „apoplexie“ se constată și la med.-lat. gutta, sl. kapliá, alb. piká, mer. chicută, germ. Tropffluss, și la sinonimul arhaic *cataroiu* d. κθαρότης (cf. exemplul mai sus citat d. Neculce), care și astăzi are în Moldova sensul de „guturaiu“.

dambliagiū a. și m. apoplectic.

SEP. III, 121: când un om calcă pe urmele pe cari au umblat ursitorile, rămâne *damblagiu*. AL. T. 948: somn lung de *damblagiu*. MARION, 102: nu e casă în mahala în care Răducanu să nu fi făcut, până și pe cel mai *damblagiu*, să jöce o nunescă sau un piper ca la ușa cortului.

Formațiune analogică românească (turcesce aploectic se öice SEKTI).

dandană f. 1. sgomot mare, tumult.

AL. T. 904: Dacă möre un boier mare, Pun clopotele 'n mișcare și fac mare *dandana*...

2. de aci „clopotul de dandana“, care dă alarma la vreme de turburare publică.

STAM. 97: Deodat'a răsunit clopotul de *dandana* și răsunate până la cer din orașul ce ardea. NEGR. I, 284: uneori când poporul se simția asuprit și jignit în drepturile sale, se aușia sunetul clopotului de *dandana*; atunci mahalalele 'și vörsaü glöta peste oraș... AL. T. 1483: se aude clopotul de *dandana* și se vöd viind prin munți mulțime de Români înarmați.

3. fig. tâmbălău, tevatură.

STANC. 155: porniră nuntă împöratöscă, care ținu 7 öile și 7 nopți, iar după ce se sfirși *dandanaua*, 'și luă ginerele mirösa și se întörse. ÖHICA, 33: pe atunci nunta era *dandana* mare.

4. întâmplare, faptă rea ce face sgomot: boroböță.

JIP. 143: mai pune banii islazului, mai dijma, mai acsizu și câte *dandanale* töte! MARION, 72: dumnölui aușind de *dandanaua* rochii și a porcului... 93: când e vorba să dai de *dandana*, päi dai, măcar d'ai face ce ai face! Așa și cu bietu Chiriac care din vädub se pomeni c'ö belea pe spinare. ORAȘ. II, 86: S'adun la haimanale, Cari fac tot *dandanale*...

5. faptă sau lucru de mirare: comödie, istorie (cf. dändánaie și dändánaie).

6. (pricină de) cörtă, zarvă.

PAVN. Nastratin Hogeä, 64: de cât să stea să mai umble în *dandanale*, judecäți.

— TANTANA, bourdonnement, son des instruments. bruit, fracas; fig. pompe, parade, magnificence; mer. dändänä. Vorba a conservat românește numai sensul nefavorabil (§ 28).

dändánaie f. minunäție mare, näsdrävänie.

CR. I, 67: când mai vede și astä *dändánaie*, crepä de ciudä.

Var. munténä (redușä): **dändánaie**.

FIL. 145: ce *dändánaie* ö mai fi și acösta? CAL. 1833, p. 18: nu cämpie ca töte cämpiile, ci alta *dändánaie*. BASME III, 152: mirat de astä *dändánaie*.

Formä amplificată din „dandana“ cu suf. -aie (§ 23).

dangă f. semn tipărit cu fier roș pe vite.

SEP. III, 212: Tot cinci-öeel de iepe breze Cu *dangale* pe spinare... ȚARA N. II, 749: Trei jugăori gälbeori, Cu *dangale* pe spinare, Rotogöle pe sub föle.

-- DANGA, marque empreinte (faite avec un fer chaud); bulg. damga „marque de bétail,” serb. danga „semn, neg.”

Vorba e proprie Moldovei, ca și verbul **dângare**, a întipări cu fier roș.

NEGR. II, 205: Răbdă să-I ciunte nasul și pieptul își *dângă*.

dará f. 1. greutate scădută din marfa cântărită.

ORAȘ. 6: Și degetul le lucrăză făcând să bată *daraua*. . . Prov. : mai mare *daraua* de cât ocaua.

2. fig. diferență, lipsă.

ORAȘ. II, 39: Dar scóte *daraua* relexor ce are, Și veđi ce rămâne, cât mai e de greú?

— DARA (ar. tara), tare, déchet; bulg. serb. dara, alb. tará. ngr. *τάρα*. De aceeași origină: it. sp. tara, fr. tare. Termin comercial (§ 104)

darac m. (și **dárac**) 1. pieptene mare de fier cu dinți de scărmanat lâna sau cânepa.

JIP. 69: chieptinI, *darace*, cheptineI... DELAVR. 8: plapome umplute cu lâna albă trecută prin *dárac*. TEOD. 333: Nu-I ar mai ajuta dracul, ÁluI de face *daracul*.

2 (sub forma **tarac**) par ascuțit, cu pl. „taraci”. și analogic „tarasi”.

UR. I, 2 2: când *tárasii* de móră nu se găsesc. OD. I, 386: câpi-va *taraci*, rupți și pirlipi. . .

3. piept de boi (asemenea daracului): Cihac, 619.

— DARAK (tarak), peigne de tisserand, râteau, herse; carpe, tarse (anat.); bulg. darak, serb. tarak, ngr. *ταράκι*, fourchette. Termin de țesetorie (§ 105).

dărăcesc v. a curăța și a alege lâna cu daracul.

FIL. 23: patru femei dintre cari donă torceaú, una *dărăcia* in.

deliú a. și m. I. (sensuri arhaice) la pl. : 1. corp de călărime ușoră, la Turci, care da năvală orbesce asupra dușmanilor (Cant. Ist. ot. 171).

BÁLC. 131: acest soldat ajunsse căpitan al *deliúlor* lui Cogiamurat-Pașa. . . TEOD. 485: Óstea de la DiI A perit întâI, O sută cincI mil De voiniei *delii*.

2. cétă de călăreți viteji înființată de Mihai-Vitezul odată cu „beșliii” (Balc. 622).

3. în epoca fanariotă, garda domnescă compusă din Arnăuți și comandată de un „delibașă”.

Doc. I, 549 (d. 1784): *delii* călări toți înarmați cu sulite în mâini.

II. (sensuri moderne) la sing.: 1. voinic, vitez (mai ales în poesia populară).

BELO. 374: Cinci de ianiceri ortale, cel mai aprigi și *delii*. STAM. 117: de ești *deliú*, stăI cu mine să te lupți. XEN. 200: dar și rumânii noștri *delii*. DELAVR. 201: caii *deliúlor* era în spume. AL. 114: Dar mănăncă om de viú Și taie cap de *deliú*. VCLP. 41: *Delii* vestit

ce-mi era, Pe un leu 'mi călăria. BUR. 192: Fratele cel mijlociu, Ce era mult mai *deli*...

2. nalt de stat, svelt, în Muntenia (Glos. 221).

DAMÉ s. v.: trupul ei e *deli* ca un brad.

-- DELI, fou, brave, courageux; pl. DELILER, les fous, les braves, [autrefois] corps de cavalerie légère dont le chef portait le titre de *deli-başı* (Zenker); le grand Vézir avait autrefois pour garde particulière une compagnie de 50 Albanois ou Bosniaques qui l'escortaient dans toutes ses sorties et auxquels on donnait le sobriquet de *deli Barb.*; bulg. serb. *deli* „războinic“, ngr. *καλῆς*, curagios (vorbind de turci).

Evoluțiunea semantică a vorbei: oștén, vitez, voinic, înalt de stat — această lărgire a sensului a unei vorbe curat soldătescî revine și la „levant“ (§ 28).

***deli-başı** m. căpitan de delii (la Turci și la Români): el era de obiceiă bosniac sau arnăut.

a. N. COȘT. 13: aŭ chemat pe Dumitrașcu-Vodă la Țuțora și după trei zile l'aŭ și mazilit, dându-l la închisore la *deli-başı*. KOC. 216: trimițend Dămnului și 40 de *delibași* tot aleși bosniaci, care mare dragoste era a-l privi cine-va cu tot tacămul lor. BELD. 397: Pe un *delibaşı* cu ôste îndată aŭ rînduit. FIL. 38: un *delibaşı* trimis de Sultan ca să omôre pe Rami Pașa... TEOD. 555: *Delibaşa* se 'ncerca... Ienicerii că'și chema...

b. FOR. III, 312: *delibaşa* cu 80 neferi 1000 lei. TEOD. 485: Bimbaşa Sava bine se-îmbrăca și cu el lua pe *delibaşa*, Căpitan Ghencea.

-- DELI BAŞY, chef de la garde du corps à cheval du grand Vézir Ham.; bulg. serb. *delibaşia*.

derbedeu m. 1. om fără căpătâiu, vagabond (litt. care umblă din pörtă în pörtă), sinonim cu „haimana“.

MARION, 26: a ajuns de risul curcilor și a *derbedeilor* din mahală. FIL. 56: umbli haimana pe poduri ca *derbedei*. ORĂȘ. II, 95: *Derbedei* de uliți și om de nimic.

Var. (mold.): **derbeder**.

A. T. 136: toți *derbederii* și cu gogoșerii cari umple lumea. XEN. 236: un sturluibat, un *derbeder*, un vîntură-țară, în sfirșit un om de nimica. GANE I, 64: un *derbeder*, un om fără căpătâiu...

2. adv. într'o dóră.

AL. T. 1717: umblă prin odaie *derbedei* Tănase ca un strigoiu.

-- DERBEDER (pers.), mendiant, vagabond; serb. *derbeder* „cerșetor“. Despre alte porecle (§ 106).

O formă **derdemeu**, cu același sens (Beld. 399: cel-laltî p'o călătura, *derdemei* și nevoiași) e probabil o corupțiune din „derbedeu“.

dèver n. daravere, vîndare (în comerț), debit.

MARION Un. lit. 1900, No. 12: mi-aŭ făcut *dever*... da paguba a întrecut *dereru*...

— DEVR (ar. rotation, circulation) tournée, roulement dans les affaires (ultimul sens lipsesce în dicționare): devr etmek „negociier un effet de commerce“, serb. de-ver „răstimp“ și devar „socotire“.

Vorba circulă în Muntenia ca termen comercial.

dezghin n. 1. lovitură dată cu hațul său cu pintenele.

AL. 80: Trei *dezghinuri* că mi-I da, Scântei verți din ochi fi da...

2. săritura calului cu două picioare.

STAM. 94: să se întracă ei la harță și la *dezghin*. OD. I, 132: *dezghinurile* unul armăsăraș arăbesc; 163: bahmeții se resfrău în *dezghinuri*, săriau în două picioare nechezând speriați. GHICA, 117: pe strade Turcii dădeau *dezghinuri* cu caii.

— DIZGIN, rêne; bulg. serb. dizgin, alb. tisgin, ngr. δεζγκίν. Despre terminologia calului (§ 94).

dimerlie f. baniță, litt. vas garnisit cu fier.

COND. 1776, p. 40: *dimerlia* să fie de 11 oca. Koc. 214: în puțină vreme s'au făcut o mare scumpete cât agiunsesse *dimerlia* de orz un leu... REV. I, 56 (d. 1802): 1037 merțe, 7 *dimerlii* orz... CR. I, 5: vreo două *dimerlii* de păsat; II, 99: o *dimerlie* de fasole... AL. T. 181: să mi-I durezi un snop de flori cât o *dimerlie*; 1541: douăsprezece *dimerlii* la mierță, scutate, și una cu virf. GANE II, 61: un cap sburlit și mare cât o *dimerlie*. AL. 389: Și grăul se triera, *Dimerlia* scutura... TEOD. 676: Lăscăi cu *dimerlia*, Parale cu banița...

— DEMIRLI, ancre, de fer (lipsesce în dicționare); serb. demirli, id. Vorba circulă în Moldova (§ 93).

dimie f. 1. postav aprópe identic cu abaua, obicnuit alb, dar putând fi negru, verde sau roșu.

COND. 1693, p. 91: pentru *dimit* și alte tîrguieii de Pasci. TARIF 1761: brfie de *dimie*, *dimie* de bumbac... OD. I, 65: poturi de *dimie* albă. FIL. 269: anterior de *dimie* verde. IONESCU, 691: într'o șubă de Mehedinți se pun 12 coți de *dimie*.

2. pl. nădragi țărănesci de dimie.

— DIMI, futaine; serb. dimițe „șalvari“, alb. dimiț „nădragi“, pol. rus. dimița „canavață“.

Dimia 'și lărgesce din ce în ce sfera-i de circulație în paguba abalei, care a și dispărut în unele localități. V. aba.

dirmea f. 1. boccea de îmbrobodit cu totul albă (Brăila, Buzău, Ialomița) sau colorată (Fălciu).

Var. (mold.): *dirimea*, *grimea* și *durmea*.

REV. II, 340 (f. de z. 1817): o *dirimea* de bazoa. SEV. Călăt. 89: batistei de îmbrobodit ce-I spun la noi *grimea*, pe aici [în Preceistan] fi dic *durmea*.

2. pachet, sul de postav (sub forma *deirmea*).

TARIF 1792: basma de Tarigrad, topul de 10 *deirmele* 15 bani; pânză topul cu 10 *deirmele*.

— DÜRME, DEVÜRME, pli, enveloppe, rouleau (d. devirmek „tourner“ și dürmek „plier“). Despre brobóde (§ 100).

divan n. I. (la Turci) Consiliu de Stat care era în același timp un tribunal suprem și sediul central al administrațiunii unde se expediău afacerile mai însemnate (d'Ohsson VII, 211 și Cant. Ist. ot. 383).

NEC. 286: Antioh-Vodă îndată alese de trimise căți-va boieri pe cari îi scia că sînt cu împotrivire lui Mihail-Vodă, Vaslueni tot de cei buni de gură și de pîrit, și s'au pîrit de față înaintea *Divanului* împărătesc. BĂLC. 37: luptele din Persia se sfîrșiseră cu noroc și *Divanul* stătu mult de se chibzui, dacă trebuie a porni războiul. BASME II, 80: Împăratul chemă *Divanul* și împărtăși sfetnicilor sei fericita veste. AL. 146: În Țarigrad ajungea, La *Divan* că se ducea și din gură așa dîcea...

II. (la Români) sensuri arhaice: 1. Sfatul domnesc constituit din așa-numiții boieri de Divan și formând vechea adunare legislativă a țării (cf. 5).

2. sala palatului domnesc unde se ținea acea adunare, numită și „Divanul cel mare“, spre deosebire de „Divanul cel mic“ destinat în genere unor ceremonii de ordine secundară.

KOG. 255: aș intrat în Curtea domnească, în *Divanul* cel mare, și aș cetit fermanul cel de Domnie. GHEORG. 306: staș fuștașii cu dardele amănă, pe amindouă părțile, de la ușa *Divanului* celui mare până la ușa bisericei; 300: în *Divanul* cel mic unde sînt gătite de vâtaful de aproși două scaune: a Domnului din stînga și a lui Schemni-agasi din drépta; 311: masa cea domnească se făcea în *Divanul* cel mic cu cheltuiala Vistieriei... GREG. 133: în casele domnesce, în *Divanul* cel mare, suindu-se în scaunul domnesc aș șeput.

3. tribunalul suprem ce se convoca de două ori pe săptămână, Lunia și Mercuria, une-orî și Vineria; ședințele erau publice și presidate de Domn, Mitropolitul, episcopii și veliții boieri erau membrii acestei înalte Curți, Domnul însă putea cassa decisiunile ea ilegale sau contrare voinței sale. Divanul cel mare, la care asista Domnul, spre deosebire de Divanul veliților boieri (ambele acestea mai ales pentru cause criminale) și al celorlalte divanuri mai mici sau tribunale inferioare cupuse de la 8—2 boieri de rangul al doilea (Fot. III, 314). Cu acest sens, vorba revine la cronicari, în literatura propriu-zisă și în cîntecele populare.

M. Cost. 286: la multe *divanuri* Radu-Vodă dîcea către Vornici de glotă. Vornice, și celui om, mîne să mai ia-ă la *Divan*, ferind să nu hie greșit cum-vagiudecata; 287: i-aș dat vătăjia de *Divan*, care era de cînste în dîilele Radului-Vodă. M. Cost. 402: pretorienii adică pedestrime de *Divan*; 465: tôte *divanurile* erau prin Nistor Ureche; 509: aș și venit jalobă la *Divan* din tîrg de la nisece femei. N. Cost. 5: Dabija-Vodă de două ori făcea *Divan* în dî: deci la *Divanul* cel de dimineță dvoria toți la *Divan*, iar la cel de chindie umblău fuștașii prin tîrg chemând ómenii la *Divan*. NEC. 192: Dabija-Vodă făcea

divanuri dese, ca să nu zăbovescă ómenii mult, dacă ar veni la Iași pentru nevoile lor. GHEORG. 327: obiceiul și orinduiala *Divanului* în ce chip se urmază. COND. 1776, p. 23: hrisovul de moșie ce se va hotărâ cu judecată *Divanului* gospod. . anafora de moșie trecută la condica *Divanului*. DION. 166: sirguitu-s'au Măria sa Al. Ipsilant de au pus la bună orinduială judecătorii țării, să judece pricinele lăcuitorilor ce vor avea la trei stări, adecă la trei *divanuri*, pe cei cu pricinele de hoție, la judecata de cremenalion, iar celelalte pricini la judecata departamentului și a treilea la *Divanul* veliților boieri.

b. COND. Ipsil. : *Divanul* domnesc să se facă de 3 ori pe săptămână: Lunia, Mercuria și Sâmbăta. AL. T. 1452: alergați îndată la *Divan*... judecătorii s'au adunat... 1467: pricina dumitale s'au căutat chiar acum la *Divan*... GANE I, 215: boierii mergeau la *Divan* cu călămăriile la brîd. FIL. 253: Caragea aduna *Divanul* în toate zilele și desbătea proiecte de reformă. GHICA, 260: s'au sculat Tirgoviștenii, cu mic cu mare, ș'au venit la *Divan* la București cu rogojini aprinse în cap și cu jalba în proțap; 226: anaforale de ale *Divanurilor* de cinci, *divanurilor* de șapte și de ale veliților boieri.

c. AL. 157: Pe Bujor mi-l judecară, La *Divan* îl întrebară... TEOD. 475: Mihnea Curtea'și aduna, Toți boierii că-și chema, La *Divan* că mi-l strîngea; 506: Cu boierii Sfatului, Veliții *Divanului*... VULP. 29: Fost'a un Fălcoian De ai Domnului din *Divan*; 43: Că ce are logofătul Dobrișan, Are și un Domn în *Divan*... BUR. 130: A domni ori a poftit, La *Divan* de n'a venit?...

4. boier de *Divan*, asesor al Curții supreme: Hatmanul de *Divan* era cea mai înaltă dignitate în Moldova și corespundea marelui Spătar din Țara românească (Fot. III, 279).

CANT. Mold. 79: barones de *Divan* tribus distribuuntur ordinibus. BELD. 384: De le vor cădea în mână țaran, boieri de *Divan*... BUR. 184: Ciobanii lui Dobrișan, Ei sînt boieri de *Divan*.

5. adunare deliberantă, sub numele de „*Divanurile* ad-hoc“, între 1850-1857, la București și Iași, compus din miniștrii și din membrii *Divanului* (Drăgh. II, 228).

GHICA 379: Pórta să consimtă la cele 4 puncturi cerute de *Divanul* ad-hoc.

6. fig. tribunal, în genere.

VAC. 248: a veni ca să judece la *divanul* cel după urmă faptele tuturor. CANT.: *Divanul* său gâlcéva Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul (titlul operei etice a lui Cantemir).

7. curte în genere, domnescă sau boierescă.

M. COST. 288: *divanuri*, case, cerdace, făcute anume de acea trébă... MARIAN I, 60: La Curți mari și curți domnesci, La *divanuri* boieresci.

III. sensuri moderne: 1. (ironic) judecată, proces.

AL. 260: Să-ți fac *divan* pe spinare și să te calc în picior.

2. (adv.) solemn: „a sta *divan*“, a se ținea într-o atitudine respectuoasă și solemnă ca înaintea *Divanului*.

PANN, Șeq. II, 46: când începe să cânte, tot satul îi stă *divan*.

— *DIVAN* (pers.), assemblée de dignitaires de la loi,

salle du conseil, conseil du prince, tribunal supérieur: divan durmak „se tenir debout, les mains sur la poitrine dans l'attitude respectueuse des domestiques“ Barb. (serb. divan stoïese, cu același sens); alb. bulg. serb. divan „consiliu, adunare, convorbire“, ung. divány „sfat“, ngr. *νιβάν* (= *ἀγορά, συνέδριον*). Din aceeași vorbă persiană: sp. aduana, it. dogana, fr. douane „vamă“. V. Partea II: divan-efendi, divan-chiatip, izbașă, zapciū.

divanist a. și m. boier care făcea parte din Divanul domnesc din Bucuresci (sau din Divanul Craiovei); *divaniștii* erau în număr de 7 și se numiau și *veliți* boierii.

BELO. 394: Se tînguiau *divaniștii* și mînile 'și frîngeau. Dron. 165: ridicându-se stăpînirea Muscalilor, au rămas boierii țării, cel mari *divaniști*, în Bucuresci. AL. T. 1434: are trecere la boierii *divaniști*; 1450: boierul nădăjduesce în sfînta dreptate a *divaniștilor* AL. Pr. 225: toți ne punem în rînd ca nisce boierii *divaniști*.

divanit m. titlu identic cu „divanist“.

ZIL. 86: pre ceilalți boierii și *divaniști*. AR. 70 (d. 1821): Caimacamul și boierii *divaniști* ai Craiovei.

Formațiunii secundare neo-grecescei (§ 23).

diván n. un fel de sofa orientală sau pat așternut cu covore, numit în occident „otomană“.

Cr. I, 302: pe un *divan* môle ca bumbacul; 323 (prov.): dacă dai nas lui Ivan, obse suie pe *divan*. FIL. 28: balcon mobilat cu *divanuri* și lavițe tapețate cu catifea roșie; 39: ședînd rîsturnată pe un *divan* de mătăse. AL. Pr. 103: *divanurile* late s'au cioplit în formă de canapele elegante; 229: ne poftesce să ne aședăm grecesce pe *divan*. Sev. 66: Că de-I zăbovi un an, M'eî gâsi mórta 'n *divan*. ȘEP. I, 148: Să mătore curțile, S'astérnă *divanurile*... CAN. 18: La casa cu noué uși, Noué uși, noué *divanuri*...

— DIVAN (pers.), canapé oriental: rus. divani „sofa“, rut. pol. dywan „covor“. Vorba e identică cu cea precedentă. De la Turci s'au respândit în Europa vasele mobile numite: *divanuri*, otomane (după numele nașiu-nii), sofale etc.

divánaș n. divan mic.

SEV. 148: Tu n'ai tîndă nici cămară, Fă-ți un *divánaș* afară.

dizmán a. corpulent, opus lui „pirpiriū“.

KIK. III, 371: cum ești tu pirpirie, așa și ăla *dizman*!

— DIZMAN, grand, gros, corpulent; bulg. dismanli „enorm“. Vorbă cunoscută în Muntenia.

dòldura adv. (și *dòldora*) plin până în vîrf, îndopat.

STĂNC. 282: cocoșului nici nu l-a păsat, că cum era *dòldora* de apă... CAL. 1882, p. 126: 'și făcură burțile *dòldora*... 1885, p. 18: cămara era *dòldura* de plină cu mîncări... vacile cu ugerile *dòldora*. ORĂȘ. 19: cămara și chiar casa staū *dòldora* de zahăr, cafele...

— DOLDUR, rempli, comblé, bourré, farci.

Vorba e specială Munteniei, ca și verbul **indoldoresc**, a face doldora (Jip. 29, 58); corespunzătorul mold. e „toșcă“ (Conv. XI, 31: o pungă *toșcă* cu bani).

dovléc m. 1. cucurbetă al cărei fruct servă ca aliment și din ale cărei semințe țaranul face un ulei și ce-l întrebuințează ca pe cel de nucă (*Cucurbitu pepo*).

DELAVER. 10: până să cöce *dovlécul* în sobă; 40: să scötä *dovlécul* roș din căldare; 46: sosi cu *dovlécul* într'o tavă, spart în bucăți mari și galbene. PANN III, 128 (prov.): ți-ai întins vrejul ca *dovlécul* și ai umplut lumea de castraveți (trebi multe și ispravă puțină). BASME III, 152: tăiă drept la mijloc un *dovléc* d'ăi mari turcesci. R. COD. 211: Frunză verde 3 *dovlect*, Radu lu Anghel din Greci... VULP. 68: La cap să-l puî un *dovléc*, Să nu-și mai dea peste léc.

Var. (olténă): **dovlete**.

DR. BRÂNDZĂ: bostan, *dovlete* turcesc, *dovlete* alb, lubă, cucurbetă.

2. fig. și fam. cap gros și sec (cf. bostan).

КІК. III, 141: scia foarte bine, fiindcă avea cap, nu *dovléc*.

— DEVLEK (DULEK), espèce de melon verdâtre; serb. dumlek. Forma „*dovléc*“ se aude în Muntenia, „*dovlete*“ e special Olteniei, iar „bostan“ aparține Moldovei.

dovlecel m. rod de mărimea castraveților, numit în Moldova „bostănel“, servind la un fel de bucate.

GOROVEI, 47 (casa): într'un *dovlecel* vorbesc națele în el.

dovlecei (de-a) pl. numele unui joc de copii în jud. Dîmbovița (Etym. 30).

dud m. arbore cu ale cărui frunze se crese gândacii de mătase și al cărui rod, negru sau alb, e bun de mâncare (*Morus*). Dudul, originar probabil din Mongolia, se introduse de timpuriu în Persia, de unde trecu la Arabii și la Turci.

GHICA, 55: printre livezile de meri, de peri și de *dufi*...

— DUD (ar. „ver“), mûrier, mûre; alb. serb. dud.

Vorba e specială Munteniei; în Moldova pomul se numesce „agud“ sau „iagod“ (de origină slavă), iar în Ardel „mur“, de provenință latină.

duducă f. domnișoră. Vorba e specială Moldovei.

AL. T. 226: dör *duducele* și domnișorii nu rêsar ca bozul prin satul nostru; 418: nu s'o înfășoșat nici un holteiü, ca să ceo *duducile*?... GANE II, 54: cine ar putea să descrie nenorocirea *duducii*? XEN. 10: slugile veniau pe rînd să sărute mâna boierului și a *duducii*.

— DUDU (pers. tuti „perroquet“), fig. élégant, mignon: belle personne, coquette, dame arménienne ou grecque; bulg. dudum „draga mea“, mer. dudue „mirésă“, ngr. вѣдѣнѣ, găină. Despre amplificarea finală (§ 23).

duducută f. formă desmierdătoare pentru *duducă*.

GANE II, 55: n'aibi grijă, *duducută!*

dudue f. diminutiv de *gingăsie* (cf. *babaie*).

XEN. 144: mi-e dragă *duduia*; 148: o *dudue* pupuică ca mata; 200: nu mai vorbi așa, *dudue*.

duduiță f. sinonim cu „*dudue*” (cf. *băbăiță*).

S. NÂD. 7: cum de lași *duduița* singură?

dughiană f. 1. boltă, prăvălie (în Moldova).

N. COST. 78: neguțitorii turci, neîndestulați cu mierea, cu cêra, cu alte negoțe ce precupiaș cu *dughene* prin țîrguri. MUSTE, 7: Hăncul și cu alții de ai sêi au întrat... prin *dughenile* neguțitoresc. jăcuind și stricând tot ce au găsit. TARIF 1761: lipscanii ce țin *dughene* aice în Iași. COND. 1776, p. 14: fiesce-care *dughiană* ce va vinde marfă cu cotul... UR. II, 41 (d. 1783): fără scirea starostelului nime să nu fie volnic a deschide *dughiană*, ca să neguțătorască cu marfă subțire. BELD. 343: și băieți de prin *dughene*, acel ce marfă purta. AL. T. 61: *dughenile* 's închise, orașu e pustiș; 557: o lăsat *dughiana* și s'a apucat de moșie. GANE II, 17: mărgelele de la *dughiana* jupânului. AL. Pr. 112: *dughiana* bacalului împodobită cu hârtie poleită. ȘEP. II, 191: Când măturii *dughiana*, să nu măturii din fund spre ușă, că dai mușterii afară. TEOD. 571: În *dughiană* de intra, Tot de palușe 'ntreba... MARIAN I, 170: Jidăncuță, draga mea, Ian închideți *dughiana*... VULP. 53: Iar Turcu Belicénă, Intra pe urmă 'n *dughiană*.

2. în special, cărciumă (în Moldova).

AL. T. 1562: sînteți datorii să beți numai de la *dughiana* mea; 1583: chiamă locuitorii la *dughiană* și desfundă un poloboc în sănătatea noastră. CR. II, 58: trebuie să fie în vr'o *dughiană* la bêt.

3. „pe sub pôle de *dughiană*”, horă mold.: un bărbat și o femeie țin de căpătâiele unei basmale sub care jôcă.

— DUKIAN (ar. *dökkian*), magazin, boutique; alb. *dukian*, bulg. *dfugen*, serb. *dučan* și *dugania*, mer. *duchiane*, ung. *dogány* „măcelărie”.

Dughiana e obișnuit o prăvălie în care se vinde cu mărunțișul: una mare și elegantă se dice astăzi în Moldova magazie, care corespunde munténului boltă sau lipscănie.

dugheniță f. *dughiană* mică.

M. COST. 320: au ars atunci Tătarii tot orașul... unde și unde au rămas câte o *dugheniță*. AL. T. 1538: mi-am durat și eu o *dugheniță* pe rězêșia mea, ca să-mi vind de la pogónele din dél.

dughengiū m. cel ce ține *dughiană*, prăvăliaș.

COND. 1776, p. 17: fiesce-care *dughengiū*, când i-a fi rîndul, să dea 8 parale de fânar fanaragiului. UR. II, 41 (d. 1783): marfă subțire care vind neguțitorii *dughengiū*.

— DUKIANGŶ, *boutiquier*; bulg. *diginđiia*, serb. *dučangđiia* (*dogangđiia*).

duiūm n. I. (sens archaic) termin tehnic militar: mulțime de captivi țîrîți în robie, jaf, pradă (§ 28).

M. Cost. 268: s'au întors înapoi la țară așa cu mult plén și robi, ci neputând Leșii a duce atâta *duium* pre cale. N. Cost. 109: Tătarii care ducea robii și *duiumul* ce apucase din Iași. Ax. 121: s'au întors înapoi Tătarii cu pace făcând multă pradă și stricăciune, și încărcăți de *duiumuri*. Nec. 200: prădând cât au putut agiunge oștile turcesci în sus prin țara leșescă, au purces Impărăția... cu mult plén de robi și de *duium*. MUSTE, 44: s'au întors Tătarii cu *duium* și cu robi mulți.

II. (sens modern) 1. mulțime mare de ómenii saú de lucruri (și afară din sfera militară).

NEGB. I, 167: în sfârșit venia *duiumul* óstei: trăsuri, bagaje, pedestrași... BASME IV, 5: începură să vie la palat cu *duiumul* o leotă întrégă.

2. (adv.) dróie, grămadă, leotă.

DELAVER. 16: aveam și noi rod și vite cu *duiumul*; 200: faceți copiii și nevestele grămada... și să pornim *duium* cu ce om apuca. MARION, 24: Atunci noi cu ciomege și bâte, am intrat cu *duiumul* în pivniță. CAL. 1881, p. 23: merse până la pórtia acelor palate cu lumea *duium*, după ei.

— DOYUM, butin, grande quantité de choses, abondance. Vorba e tătărăscă și de aceea lipsesce în idiomele balcanice; în privința usului modern, cf. sin. „buluc“.

dulamă f. I. (sensuri arhaice) 1. mantie domnescă.

ANON. 308: Alexandru-Vodă scápând numai cu *dulama* pre trup, sosi la Brăila. NEGB. I, 184: Lăpușnénu purta *dulamă* poloneză de catifea stacojie.

2. tunică lungă de postav roșu, purtată odiniórá de boieri (ca de magnații poloni și unguri).

CUV. I, 238 (glosă 1536): *dulamă*. ARCH. IST. I, 129 (d. 1620): eú Mușat Postelnic am dat Fétului o *dulamă* de grana cu vulpi. ETYM. 77 (d. 1621): *dulamă* de zarba căptușită cu bogasiú. GHEORG. 315: curtenii îmbrăcați în *dulamă* de taftă merg înainte Donului. NEGB. I, 23: Iliescu se îmbracă cu *dulama* lui stacojie cusută numai cu fir. Op. I, 421: *dulamă* de lastră roșie cu rîși, cu nasturii de mărgăritar și cu sîrmă.

II. (sensuri moderne) 1. haină de aceeași formă purtată de haiduci, de preoți și de lăutarii țigani.

REV. II, 398 (d. 1821): eú aveam un costum arnăuțesc... o *dulamă* cusută de jur împrejur cu fir. CR. II, 121: cuviosul Ilariecu ceva gustare în buzunările *dulamă*. GHICA, 281: îmbrăcăminteá lui Jianu: *dulamă*, pantaloni și scurteică, pe cap șapcă peste fes, la brău pistóle. KIK. III, 310: bietu țigan cu muscalu pē sub *dulamă*.

2. haine de dimie albă (numită și „șubă“ în Oltenia), une-orii lungă până la călcăie, purtată de țărani.

AL. 1590: Vintură-țeră, de 50 ani, îmbrăcat cu *dulamă* veche și căciulă brumărie. SEV. 319: Și se șterge de *dulamă*, Ca să dee puica samă, Că mi-au cusut năframă.

3. haină lungă până peste genuchi purtată de țărance din Vlașca, Ialomița, Brăila (Dr. Manolescu, p. 232).

— DOLAMĂ, habit de dessous que les janissaires

portaient en grande tenue (d. dolamak „a se încinge“); bulg. serb. dolama, mcr. dulumá, ngr. *νουλαμάς*, ung. dolmány și dolomán, pol. rus. dolman; sp. duliman.

La țaranul din Bosnia, la bulgarul din Macedonia și la ciobanul armân din aceeași provincie, dulama e un fel de ilic cu mâneci înguste ce se termină cu o fustă încrețită, lungă până la glesne și deschisă pe dinainte: ea se face din postav roș, albastru sau negricios, iar panglicele contrastază cu colórea hainei (Boué).

dulandragiú m. haimana, om fără căpătâiu.

GANE III, 206: mergea regulat la cafenea, locul de întâlnire a tuturor *dulandragiilor*.

— DOLANDRYGY, coquin, fripon, fourbe (d. dolandrymak, „tromper“); ngr. *νουλαντριζω*, tromper.

dulap 1. rôtă pentru trasul borangicului.

Doc. XII, 398 (d. 1819): femeile care lucrează cu *dulapuri* tragerea de borangic aici în poliția Bucureștilor.

2. lăgân învîrtitor de Pasce, sinonim în Moldova cu „scrînciob“. O descriere amănunțită a obiectului și a obiceifului la Sulzer (III, 399) și la Wolf (p. 235).

Doc. III, 375 (d. 1790): s'aibă a face la Radu-Vodă *dulapul* cel obicinuit la serbătorile sfințelor Pașci... pentru mângăierea și privela norodului de obște și pentru ôreși-care agonisela și chivernisela lor. XEN. 150: scripcele începură să răsune, *dulapurile* să se învîrtescă. MARION, 51: aici vedeai fetele și băieții din mahalalele măr-ginașe, ca să se dea în *dulap* sau călușel. Id. 1892, No. 14: *dulapul* se învîrta mereu la bătaia tobei și la sunetul ascuțit al piculinei.

3. fig. înșelăciune, în locuțiunile: „a juca cuiva un dulap“, a-l amăgi cu mare dibăcie (Glos. 236): „a învîrți dulapuri“, a umbla să înșele (cf. dolab çevirmek „tourner la roue, intriguer“).

ORĂȘ. 20: Aici apoi întôrce chichițe și *dulapuri*; 21: Eram tare și mare și meșter de *dulap*... JIP. R. Sat. 31: aste *dulapuri* învîrtite la așa serbări politice, aste virtejuri, furtuni meștesugite...

4. în Moldova (cu pl. *dulapi*), scândură lungă, lată și grosă, din care se fac plute.

COND. 1776, p. 68: un ban de tot *dulapul* ce vine pe Siret. IONESCU, Putna, 70: cherestea de brad adică grinzi, *dulapi*, scânduri.

5. în Muntenia și în Moldova (cu pl. *dulapuri*), mobilă de încuiat haine, rufe, vase.

AL. T. 323: un *dulap* mare în fund cu două uși; 335: să mă ascund? în *dulapul* ăst cu rochi. GANE I, 94: iată colo în *dulap* un picior de miel și 2 garafe de vin; II, 14: deschise lățile și *dulapurile*. FIL. 154: un *dulap* mic săpat în zid în care se afla depusă mica bibliotecă a ciocoiului. GHICA, 519: nu mai rămânea nimica nici în tingiri nici prin *dulapuri*. STĂNC. Alte B. 87: lua dintr'un *dulap* pumni de sare și arunca în bucate. BASME II, 14: scotoci cămări, desgoli tronuri, câtă prin toate *dulapurile*.

— **DOLAB** (pers.), roue hydraulique, tout ce qui tourne, armoire, commode, tournante; fig. embuche, trait de ruse, tromperie (litt. vadră de apă: d. dul „seau“ și ab „eau“); cum. dulab; alb. bulg. serb. dolap, mer. dulape, ngr. *ντολάπι*. Despre datina scrînciobului și răspîndirea-i în Turcia (§ 43a).

dulăpărie f. înșelătorie (cf. dulap, 2).

ORĂȘ. II, 49: prin *dulăpărie* s'aveți evghenia...

dulăpior n. dulap mic.

BASME IV, 98: un *dulăpior* în care erau felinare și mătăuze.

dulgher m. meșter care aședă lemnăria unei zidiri.

DION. 201: cerut'au *dulgheri*, lemnari și meșteri de fier țigani... Doc. II, 315 (d. 1791): *dulgherul* pe Ți pentru lucru 75 banl. PANN, 176 (prov.): a greșit croitorul și s'a spînzurat *dulgherul*. MABION, 93: nea Chiriac, *dulgher*, harnic, om în putere... BUR. 181: Trei-deci de *dulgheri*, Feciori de boieri...

— **DÛLGER**, charpentier (d. pers. duru-kiar „care lucrăză lemnul“); bulg. *dÛlgeri*. Despre meșterii *dulgheri*, uneltele și fabricațiunile lor (§ 105).

dulgheresc v. a dura, a clădi.

TEOD. 92: Corbule, cu ósele Mi-or *dulgheri* casele...

dulgherie f. 1. meșteșugul *dulgherului*.

Doc. II, 330 (d. 1792): nartul felurimilor de cherestea i a zidăriei i a *dulgheriet*.

2. lucrul *dulgherului*.

AL. T. 1545: să mă însărcinez eú cu *dulgheria* temniței de la nof. STANC. 67: făcea zidarul zidăria, făcea *dulgherul dulgheria*.

dulmă f. un fel de dovléc ce se mănăncă umplut cu carne tocată (Sulzer I, 121; Polysu).

Var. (munténă): **durma** (Costinescu).

— **DOLMA**, citrouille remplie de viande Ham.; bulg. serb. *dolma*, mer. *dulmă*, ngr. *ντολμάς*.

durbăc n. cadă de lemn de 40 vedre.

IONESCU, Putna, 267: lângă cotlon s'aședă 2 *durbace*.

— **DIBEK**, grande cuve, auge pour le foulage des étoffes de laine Barb.; alb. *döbek* „cadă de unt“. Sub raportul fonetic, cf. arșic.

dușmăn m. vrăjmaș: 1. cel ce urasce pe altul, protivnic, adversar.

NEC. 212: boierii muntenești care era *dușmani* lui Șerban-Vodă, 258: *dușmanii* nu-i mai da răsbun nici odată lui Antioh-Vodă. NEGR. I, 141: Veverița 'mi este vechiú *dușman*.

2. străin cu care ne aflăm în războiú.

URECHIA, 165: la acel războiú ce au fost la Valea-Albă au fost și Băsărab-Vodă cu Muntenii într'agiutor Turcilor, pre carele toți Domniile de pin pęriur il cuvintau de rėú, ȡicėnd cā n'au fost într'agiutor Crucii și creștinilor, ci pāgānilor și *dușmanilor*. NEGR. I, 130: unii

să dau prinși la *dușman*, la mila lui năzuiesc. Isp. 37: împărația ne-a fost răpit' o *dușmanii*. MARIAN I, 82: Că-i voinic de iartagan și bagă frica 'n *dușman*.

3. perfid, viclén.

GOROVEI, 69 (césornicul): Am o pasere *dușmand* și forțe tirană...
TEOD. 295: Codre, codre, *dușman* ești, Tu voinicii îi amăgești... Tu-i predai, iar nu-i ferești. CAN. 26: Că ni-i amoru tiran și la inimii *dușman*.

4. invidios, pizmaș.

DELAVER. 19: n'ar mai răbda mila Domnului pe *dușmanii* sêi!
PANN, 59 (prov.): când ai bani, trebuie s'ai și *dușmani*, dar și omul fără *dușman* nu-i plătesce pielea nici-un ban.

— DUȘMAN (pers. *düşmen* = *δουσμενός*), ennemi, adversaire; bulg. serb. *dușman*, mcr. *dușman*.

Vorbă pretutindenea cunoscută și destul de veche, face parte din primele împrumuturi luate de la Turci, dacă nu-e chiar anterioară contactului cu Osmanliii (§ 9).

dușmancă f. vrăjmașă: viclénă, pizmașă.

SEV. 55: Dușmanii, *dușmancele*, Vrea să'mi puie țilele.

Formațiune analogă bulg. *dușmanka*.

dușmănesc adj. de dușman: protivnic, ostil.

BELD. 396: nu cu vrăjmășie nici cu vr'un chip *dușmănesc*.
NEGR. I, 126: panțirii să lovescă aripile *dușmănesci*. AL. 100: Și cu glas dulce frățesc, Dis'ai cuvînt *dușmănesc*.

dușmănesc v. a fi dușman cuiva, a se învrăjbi.

AL. T. 1489: ne-am *dușmănit* fără nici-o pricină cu vecinii noștri. EMIN. 116: *Dușmănit* vei fi de toate fără a prinde chiar de veste.

O formă compusă **Indușmănit**, învrăjbit.

XEN. 181: frații se despărțiră *indușmăniți* pentru întâiași dată în viața lor.

dușmănesce adv. ca dușmanii.

AL. 410: Și'mi vorbește *dușmănesce*, De pe mal când mă privește. PANN, 133 (prov.): te tocmește *dușmănesce* și plătesce omenesce.

dușmănie f. dispozițiune ostilă.

BELD. 396: Grecii intra nu cu *dușmănie* ce cu chipul cel mai blând. OD. I, 570: *dușmănia* Turcilor cu Românii.

dușmănos a. plin de dușmănie: perfid.

BASME IV, 439: aceste povețe nu fură ascultate de *dușmănosul* frate.

dușumea f. 1. pardoselă cu scânduri.

Isp. 236: bătu cu piciorul în pământ și deodată se deschise în două *dușumêua* casei. STÂNC. 58: se puse și spălă *dușumelele* de sânge. ȘEP. V, 89 (d. Sucéva): Pluguleț, averea mea, cu corne de *dușumea*.

Var. (mold.): **dușamê**.

AL. T. 1534: ușile, ferestrele, *dușamelile*, acoperemîntu...

2. (învechit) covor gros de dușumea.

TARIF 1792: prosôpe și *dușumele* de Tesalonic.

— DÛȘEMÊ (action de tapisser), plancher, parquet, sorte de tapis en poils de chèvre, à laine courte; alb. *dîșeme*, bulg. *diușeme*.

E

eglendisesc v. 1. a se distraje, a petrece.

KOG. 198: mai făcut-a Grigorie-Vodă Ghica un foisor în delul Copoului și mergea adese la dînsul de se *eglendisia*, făcînd în toți anii halca acolo. NEGR. I, 240: s'a *eglandisit* la bal la Curte.

Var.: **eglandisesc**, **englendisesc** și **inglandisesc**.

KOG. 271: Ei vor să se *eglendisescă*, Ca să nu 'nebunescă... Rev. II, 329: Dór temburi nu *eglendesesci*? AL. T. 454: m'am *inglandisit* de minune! 1188: ast-fel m'aú *englandisit* nenécă-ta, când aú avut pofta s'o duc la teatru? FIL. 144: treceți în odaia cealaltă și vé *englandisiti* după plăcere. MARION 1892, No. 2: se *inglandisesc* cu ase-menea bazaconii (fermece).

2. fam. a se îmbêta (în graiul mahalagiilor).

MARION, 11: nu scii că sperie maalaua cu mine când vine *inglandisit*? ..; 119: Piele-albă în cărciuma căruia se *inglandisise*, îl luase cu binele; 158: în ziua de sf. Petru, și tot la Tei, *inglandisit* cum stă bine rumânului...

— EGLENMEK (aor. *eglendi*), se divertir: bulg. *eglen-disam*, serb. *eglendisati*, ngr. *ἐγλεντίζω*, amuser (§ 26).

englenea f. (și **englenea**) petrecere, distracțiune.

KOG. 198: aú făcut case domnesci în ograda Galatei de eșia Grigorie-Vodă Ghica câte odată la primblare, și făcea și mese mari cu toți boierii cu dicături și cu multe *englenea*, cari nu pot a se scrie; 215: Dómna trámitea [muierilor închise în St. Gheorghe] câte un cantar două de in, ca să nu sédă fără trébă, găsind *englenea* furca. FIL. 145: facem un otuz-bir de *englenea* până se va gáti masa?

2. ađi (ironic) amuzare.

— ELENĜE, *passé temps*; bulg. *eglenĝa* „petrecere“, serb. *ieglenĝe* „conversațiune“, ngr. *ἐγλεντζές*, divertissement.

F

Fănar n. felinar (formă specială Moldovei).

M. Cost. II, 242: imblat'aú tóte nóptea cu *fănar*. COND. 1770, p. 17: rînduiala *fănarelor* și a străjilor... Vel-Aga să aibă datoria a rîndui ómeni de credință, ca să pázescă *fănarele* pe rînduială neador-mit de cu sară până în ziua. AL. T. 1114: și ce cauți nóptea fără *fănar* pe ulițele capitalei nóstre. AL. Pr. 238: ducea în mână un *fănar* aprins.

— FANAR, FENAR (ar.), lanterne, fanal: cum. fanar „lampas“; bulg. serb. *fenar*, alb. *făner*, rus. *fonari*: mer. *fen-nera*, ngr. *φανάρι* (d. *φάνος*), de unde și fr. sp. fanal. Forma munténă **felinar** e de aceeași origină: felnar=fenar.

BASME IV, 88: felurite *felinare* și mătăuze de luminat.

fanaragiú m. aprindător de felinare, lampagiú.

COND. 1770, p. 17: să dea 8 parale de fanar *fanaragiului*. NEGR.

34: flăcăii ridicau florile și le aninau de *fermenele*; 501: boierii cei mari purtau vara *fermenăua* scurtă. TARIF 1870: *fermenea* de dimicaton.

2. scurteică ce acoperă numai pieptul și brațele, purtată de țărani, de preoți și mai ales de țărance.

JIP. 80: Hina Stanca p^ortă fotă, ondroc, rochie, *fermine*, scurteică și zechiuță. TARIF 1870: *fermenea* voinicescă de postav cu lup, *fermenea* femeiască de anghină. TEOD. 313: Nu mi-e de giubea ca de *fermenea*...

— FERMENE (fermely), jaquette courte ornée de ganses et de boutons; bulg. fermene (fermele); serb. firmile, ngr. φερμελή. Despre îmbrăcămintea de astăzi a țărancei (§ 100).

fermenaș n. fermenea scurtă țărănească.

TEOD. 140: *Fermenăș* cu găitanaș, Chimiraș cu gălbinași.

fes n. 1. căciulă de lână roșie cu moț, cu care Turcii și acoperă capul ras și peste care pun turbanul.

GANE II, 238: pe cap Ali avea un *fes* roșu cu canaf care bătea în albastru închis. DELAVE. 165: Șuer aține potica arnăuților cu *fes* roșu și cu iatagan adus.

2. căciuliță analogă purtată sub ișlic de boieri, pe când cucónele purtau sarice sau turbane (Sulzer II, 376).

DION. 164: Manuil-Vodă s'aú spăimintat și s'aú apucat de să-nătósa numai cu *fesul* în cap. TARIF 1792: *fesuri* de la Tocat testéua 27 bani. AL. T. 82: boierii béú vutce cu *fesurile* și cu papucii cucónelor... FIL. 90: *fesuri* albe de Țarigrad, șaluri de Iran; 143: *fesul* cel roșu cu funda de ibrișim negru; 169: rași la cap și cu *fesurile* puse cam pe cétă; 215: *fesuri* tuneslii. AL. 260: Pe din dosul *fesului*, Unde-i cald ciocoiului.

3. scufă roșie purtată la urmă de lăutari.

AL. T. 81: Boierul 'mă umplea *fesul* de galbini și îi cântam... GANE I, 220: lăutarii cu *fesurile* lor se cinstiră cu vin.

4. scufie albă purtată înainte de cucónele bătrâne, peste care puneau testemul subțire cu bibiluri.

AL. T. 99: Kera Nastasia p^ortă *fes* alb, testemel cu fiong, paf-tale. FIL. 171: Arghira avea capul acoperit cu un *es* alb cu fundă de mătase neárá și legat cu o sangulie albă cusută cu fir; 223: juna femeie avea pe cap un *fes* alb de Tripoli. GHICA Rev. N. II, 175: cucónele mai în virstă mai purtau încă *fesul* alb, legate cu testemul cu bibiluri.

5. scufie de dimie roșie cu un moț în creștet, purtată de țărancele bătrâne din județele d'alungul Dunării, dar și în Buzéu și în Rîmnicu-Sărat (Dr. Manol. 198).

CR. I, 134: am să-i duc babei uu *fes* roș și un tulpán unde-lemniú, ca să-și mai aducă aminte de tinerețe. TEOD. 164: Pentru d-ta, jupánésá mirésá, Ți-a cumpérat un *fes*... ȘEP. I, 175: Frumóse sînt unele, Cum își fac *fesurile*...

6. scufia ce o p^ortă sub pălărie Evreii bigoți.

AL. T. 1609: Gavril scoțénd *fesul* lui Moise și aruncându-l jos. Vorba figuréză în câteva proverbe: Interesul

pórtă *fesul*, A înțeles cine pórtă fes, ad. cine se crede mai mare și tare; și în locuțiunea „i-a turtit fesul“ ad. l'a rușinat (Zanne III, 149, 150).

— **FES**, bonnet rouge que les Turcs portent sous le turban (după orașul african Fez unde s'a fabricat mai întâi); bulg. alb. serb. pol. mer. fes, ngr. *φέσα*.

Fesul, purtat odinioră de boierii și de coșone. a trecut apoi la lăutarii și la țărance (cf. fescior și fesurese) și a dobândit în cele din urmă o aplicațiune ironică.

fescior n. fes mic de țărancă.

AL. 269: Albo, Albo de la munte! Ce-ai pus *fesciorul* pe frunte.

fesuresc v. a purta fes (vorbind de țărance).

Șep. I. 175: Da eū nu mai *fesuresc* și ce mi-e drag tot iubesc.

fesfesea f. (obiceiuit la pl.) dichisuri femeesci, zorzone. Vorba e specială Moldovei.

AL. T. 920: să mă fac pupuică, cu *fesfesele* boieresci, ca să ne-bunăscă slăciii după mine; 1842: Pentru inimii avém nodă, nuri, taci-turi, *fesfesele*. NEGR. III, 51: O fetișă de la țară N'are atâte *fesfesele*.

— **FESFESE** (ar. vesvese „soupon“), sensation, suggestion (alt sens lipsesce în dicționare).

fetnegea a. intrigant.

STAM. 124: o țigancă *fetnegea* ..

FITNEGI, malin, intrigant (d. ar. fitne „discorde“).

Vorba circulă în Moldova.

filaliū n. țesătură foarte fină.

NEGR. I. 151: pânza mesei și șervetele erau de *filaliū* țesute în casă. OD. I. 77: cu aburosul zovon de *filaliū*, cu auritul vél de betelă: 132: cămașa de *filaliū* largă în mâneci și cusută cu bibiluri. CAL. 1895, p. 34: haine numai *filaliū*, catifea, fir...

— **FILELI** (ar.), étoffe d'un tissu très fin (numită astfel după orașul marocan Tafilalet unde se fabrică); sp. fileli „étoffe légère de laine“. Despre stofe (§ 86).

***fil** m. elefant (odinioră numele pop. al animalului).

CANT. Ier. 130: vînătorii măestri spre vînarea *fililor* puneau; 167: *filul*, după mărimea și mamina trupului, la suflet nepotrivit este. ID. Div. 110: pre fier rugina îl topesce, pre elefant. saū cum se țice pre *filu*, șoricelē îl omoră. TARIF 1761: dinte de *fil* oca 44 bani.

— **FIL** (ar.), éléphant; bulg. serb. fil, alb. fil, mer. filu, ngr. *φίλι*: sp. alfil. Despre fauna orientală (§ 101).

fildeș m. 1. dinte saū os de elefant.

TARIF 1761: *fildeș* oca 50 bani. TARIF 1792: piepteni de *fildeș* legătura 18 bani. AL. 81 (d. 1821): un iatagan cu mânerul de *fildeș*. REV. II, 334 (d. 1821): o tabachere *fildeș* bună cu flori d'asupra. FIL. 44: dinții albi ca *fildeșul*.

Var.: **fildiș** și **hildeș**.

AL. Pr. 3: o cutioră de *fildiș* săpată. JIP. 69: lucrurile dē *hildeș*.

2. elefant (sens propriu graiului popular).

ISP. 17: leul cu nisce colți ca cel de *fildeș*... CAL. 1883, p. 19: lei gróznici, pardoși, inorogi cu câte trei córne, *fildeși*, sélbatici.

— FIL DIȘI, ivoire (d. fil „elefant“ și diș „dinte“); bulg. sêrb. alb. fildiș, ngr. φιλίδισι.

filêr m. (și *iler*: obiceiuit la pl.) pantofi țărănesci, un fel de iminei roșii.

GLOS. 247: *filerii* sînt mai groși de cât pantofii. JIP. 68: cizme, pantofi, iminei, ciupici, *ileri*, papuci.

— **FILER**, bottine à lacer, pantoufle sur talon; bulg. firali, serb. filar (firală) „pantofi femeesci“.

firmàn n. ordin (oral sau scris) din partea Sultanului, decret al Porții în numele Împăratului, împodobit cu turaua și scris cu caractere împleticite: firmanul era destinat provinciilor Imperiului.

Vorba revine des în poesia populară și la cronicari (la cei din urmă și sub forma literară *ferman*).

a. AL. 180: Căcr am scris la împărăție, Pentru un *firman* de Domnie. TEOD. 174 [orație]: Dacă Dv. soeri mari, Ne credeți necari tâlhari, Avem și *firman* cu peceție De la Împărăție... IO. 474: La Dobrișénu c'ajungea și *firman* în mână fi da. VULP. 14: Ian încinge-mi paloșul, Pune-mi pe cap gugimanul Și'mi aședă 'n sîn *firmă-nul*. BUR. 187: Că tu aștepți chiar să'ți vie, *Firman* de la împărăție.

b. N. COST. 86: *fermanul* cel de maziile aū dat Aga lui Nicolai-Vodă, de l'aū vėđut și l'aū cetit singur; 89: de acolo mergēnd la curțile domnesci. s'aū cetit *fermanul* împăratesc. NŌC. 184: aū trimis Scarlat *ferman* împăratesc de și-aū luat fata de după Alexandru-Vodă, de aū dus-o la Țarigrad. KOG. 197: apoi în Curte, cetind *fermanul* de Domnie nouă, ce l'aū miluit împărăția. DJON. 166: la Moldova Muscalii aū aședat Domn pe Grigore-Vodă, însă cu *ferman* de la Sultanul Țarigradului; 231: aū trimis împăratul Alexandru decret (*ferman* pe turcie) de stăpânirea principatului Serbiei și cavalerie. ZIL. 84: trimise *fermanul* de Domnie tocmai la Rosia. BELD. 359: Dă poruncă, dă *fermanuri*, nici cum a nu supăra.

— **FIRMAN** (pers. *ferman*), ordine ou diplôme émané du Sultan; alb. bulg. pol. serb. *ferman*, rus. *firmanŭ*, ung. *firmány*, ngr. φερμάνι (φερμάνι); sp. *firman*. V. Partea II: *fermanliŭ*, *ferman-inam*, *hiucm-ferman*, *zapt-ferman*; apoi *buiurdîu* și *hat*.

fișic n. 1. cartușă (sens eșit din us).

ISP. 1715, p. 20: pun feștilă aprinsă și *fișicuri*. Doc. I, 518 (d. 1783): prăvăliașii cari țin iarbă de pușcă i *fișicuri* i silitră și plumb. REV. II, 391 (d. 1821): cei rămași cât aū avut *fișicuri*, s'aū apêrat: 406: carele sînt încărcate cu *fișicuri*.

2. rachetă, foc de artificii.

AMIR. 172: făcēnd un zaifet lôrte frumos cu fel de fel de musică și dacă aū inserat cu *fișicuri* și cu lumină. STAM. 230: casa cea veche, dintr'un *fișic* s'aū aprins.

3. sul de bani (unicul sens popular).

AL. T. 1359: numai un *fișic*? glumesci? mai adă unul; 1379: să pun într'unul din talgere vr'o 4 *fișicuri*. XEN. 125: se întorcea acasă cu vre-un *fișic* de galben. JIP. 118: șapte *hișicuri* de gologani de un ban.

— FISEK, cartouche, fusée, arme à feu, feu d'artifice; alb. fișek, bulg. serb. fišek, mcr. fușeche, ngr. φυσέκι.

fistic m. și n. (și *fistic*) nucșoră lunguiată cu un sîmbure verde plăcut la gust (plantă originară din Siria): pluralul sună *fistici* și *fisticuri*.

TARIF 1792: *fisticurile* de oca una 4 bani. AL. T. 449: iacă cofeturi! de cele cu *fistici* sînt? ORĂȘ. II, 161: curcanii cu *fisticuri* îngrășați acasă. GOLESCU (Zanne I, 574): ouăle cu *fistici* nu se roșesc.

Var.: *festec* și *festic*.

REV. I, 339 (f. de z. 1669): o șucnă de tabin *festec*. ORĂȘ. II, 178: rahat cu *festic*.

— FYSTYK (pers.), pistache (fruit) d. *πιστάκιον*; bulg. fistaška, alb. fystyk, ngr. φυσίχι; sp. alfóxico, port. fístico.

fisticesc v. a se ului, a-și pierde cumpétul.

ISP. 136: se *fistici* și se ameți, când se vedu înconjurat de o mulțime de lume. BASME I, 102: umblați d'ancătele și se *fisticiati* neștiind care mai de care întrebare să-i facă. MARION, 46: Rică eșind din cârciumă, îl izbi aerul rece și se *fistici* de tot; 104: și unul și altul se cam *fisticseră* de vinul dres a lui nea Ciurcă. CAL. 1882, p. 49: o sfecliră și se *fisticiră*, de nu sciaă ce mai face; 1895, p. 27: nu-și perdu cumpétul, nici se *fisticise*.

Sub raportul semantic, *fisticesc* („a se face verde ca fisticul“) corespunde perfect sinonimului său *sfeclesc* („a se face roșu ca sfecla“).

fisticelă f. zăpăcelă.

MARION 1896, No. 4: într'o *fisticelă* nespusei au luat'o la sănătosa.

fisticiliu a. 1. de colorea fisticului, verde bătend în galben.

Doc. I, 549 (d. 1784): poterași toți călări înarmați cu haine *fisticili*. REV. II, 333 (f. de z. 1817): o malotea pambriu *fisticie*. AL. T. 118: *fisticiliu*, pătlăginiu, de toate culorile ca mahalalele Bucureștilor. GANE II, 10: am întâlnit în lume ochi de totă mâna și mai mari și mai mici, și mai albaștri și mai *fisticili*...

2. fig. ciudat, baroc, bizar.

XEN. 144: să nu te fi apucat așa vr'un gust *fisticiliu*.

Sensul figurat e propriu limbei române.

— FYSTYKY, couleur de pistache, vert, olivâtre.

fitil n. 1. muc, feștilă: fitil de lampă, de candelă.

Doc. IV, 248 (d. 1795): bumbacul de a treiă mână este pentru tréba *fitilului*. PROV: e *fitilul* mai lung de cât céra (se dice de cineva mai pretenșios de cât puternic).

2. scamă de bumbac.

JIP. 70: șireturi, *hitiluri*, basmale, barișuri, rețele. . .

3. funie de călți sulfurate spre a da foc tunurilor.

DCM. 53: au pus *fitilul* la gephanea. An. 80 (d. 1821): preîn-timpinau aruncăturile ce le făceau cu *fitiluri* aprindătoare. BALC. 133: Un ianicer având *fitilul* aprins la pușca sa.

4. fig. pricină de certă, provocare: „a da fitil“, a ațita, a irita; „a lua fitil“, a se aprinde de mânie (cf. fitil vermek „exciter, troubler“, litt. donner la mèche: fitil almak „s'enflammer“, litt. prendre la mèche).

— FITIL (ar. fetil), mèche (d'une chandelle, d'une bombe), charpie: alb. bulg. serb. fitil, mcr. fitile, ngr. φητιλ. Despre ceilalți termîni pirotehnici (§ 68).

fotă f. I. (sensuri arhaice) 1. stofă vărgată de mai multe varietăți din care se făceau fote.

TARIF 1761: *fote* chiurebeș, chiurchi-calem, celbiș, eli-calem, carabura, *fote* cu margini roșii, *fote* zargele, *fote* otuz-beș calem.

TARIF 1792: *fote* de Brussa i de Tarigrad, *fote* de Misir.

2. peșchir sau șervet de șters.

GHEORG. 300: după confeturi Vel-cafegeiū pune pe dinaintea Domnului peșchirul cel rînduit, ce se chiamă și *fotă*; 319: când se face spălare, este obiceiū a se da de la vistierie Mitropolitului o *fotă* de cele bune cu care se împregiură și un burete și un prosop de cele bune cu care șterge picidrele ucenicilor. STAM. 108: apoi l'au pregiurat cu o *fotă* peste mijloc.

II. (sens modern) șorț de lână cu cusături în formă de quadrilater purtat pe dinainte de țărance.

FOT. III, 137: țărancele pörtă și iarna și vara o cămașă, un peștiman numit de ele *fotă*. . . AL. T. 215: salbe de mărgelă? *fote* și inele? 656: le-a abătut să se îmbrace țărănesce. . . auți, fete de boier cu *fote*. JIP. 32: cretință, mărimile, betele, *fota* (stricătoarea) rău croite și cusute; 69: rochie, cretințe, *fote*, zechi. . .

— FOTĂ (ar. futa), étoffe rayée importée de l'Inde: tablier ou serviette dont on se sert dans les bains: alb. bulg. serb. futa (și „peșchir“), mcr. futa (și *fotă* „brobóda“), pol. fota „astar“, rus, fota „vél“; ngr. φουτάς, fotă, ung. futa „pânză“; sp. fota „mantilla“.

Vorba, pretutindenea populară, posedă un șir de sinonime: *fota* dinainte se mai numesce în Muntenia „zavelcă“ și „pestelcă“; cea dinapoi, mai lată, în Oltenia „vîlnic“ și „oprég“, în Moldova și Banat „catrință“ sau „cretință“, în Ardél „păstură“ și „zadie“, în Basarabia „peștiman“. Despre varietățile *fotei* (§ 100).

**fotăz* n. pătură de *fotă*.

M. Cost. 287: postelniceii, copiii din casă cu mari podóbe și cu *fotaze* la cai.

El forma neo-grécă φουτάς, bucată de *fotă*.

fotiță f. *fotă* mai scurtă.

TEOD. 304: Unde ved Săbărénca, Prejurată cu *fota*, Cu *fotița* de mătăș, Suflețelul stă să'mi iasă.

frenghie f. (și *fringhie*) 1. stofă scumpă, brocart (litt. stofă frâncescă sau italiană).

Cuv. I, 250 (glosă 1564): stihar din *frenghi* negră. COND. 1693, p. 531: două atlaze și o *fringhie* și o lastră; o dulamă de *fringhie*. ANON. 352: fi dăruia cu *fringhi* și cu haine scumpe. VAC. 290: dintr'acéstă sală aū trecut in alta iar cu taht mai mic de *fringhie*. OD. I, 421: rochie de belacôsă roșie cu gurile de *fringhie* cusute cu sîrmă; 422: perne de *fringhie*. TEOD. 192 („d'ascunsele“): Talion fecior de Domn, Cu tichie de *fringhie*, Cu pană de ciocărlie...

2. (în Bucovina) briū îngust ca de două degete și lung ca de un stînjén (Marian, Nunta, 143).

— FRENȚI (seraser), brocart (d. frenk „franc, european“); bulg. *frengîia* (sabia) „sabie frâncescă“.

fudul a. și m. 1. foarte mândru, trufaș.

AL. T. 58: Una 'i próstă și *fudulă*; 613: a dracului jiganie! și *fudulă*! 1344: *fudul* sau umilit după ómenii cu cari se găsesc; 1371: boierul nu 'i *fudul* ca alții. GANE I, 126: *fudulă* ca tóte tirgo-veștele. Isp. Rev. II, 158 (prov.): Crăciunul sătul, Pascele *fudul* (adică la Crăciun omul se satură și la Pasce se împodobesce).

Var. (munténă): **fodul**.

ORĂȘ. II, 70: iață marfă de *fodul* și firmame de Stambul.

2. **fulău**, fanfaron.

Isp. 257: eū am omorit pe zmei, dișe țiganul *fudul*.

— FUDUL (fodul), arrogant, orgueilleux (d. ar. *fudhul* „qui excède, qui surpasse“); bulg. *fudul*, serb. *fodul* „fulău“, alb. *fodul*, mer. *fudul* (§ 100). Vorba a produs o serie interesantă de forme secundare.

fudulache m. (ironic) tîner înfumurat.

fudulaș a. și adv. mândru (în sens bun).

ȘEP. II, 218: OI, sêracu fecioraș, Cum jôcă de *fudulaș*!

fdulesc v. a face paradă cu ceva.

AL. T. 392: Ian veți móchea că s'o *fudulit*; 484: nu că adică m'am *fudulit* dintr'acéstă... 665: póte vē veți *fuduli* c'un fruntaș ca mine. TEOD. 507: Aici nu e în Bucuresci, Cu cai să te *fdulesc*...

fudolie f. mândrie deșertă și bătătóre la ochi.

AL. T. 351: *fudolie* țigănescă! 613: i-am găsît eū léc de *fudolie*; 923: l'oiū vindeca eū de bóla *fuduliet*. GANE II, 227: cu ce *fudolie* am să mă întore încărcat de vînat. PANN I, 160 (prov.): după ce are chelie mai are și *fudolie*. STÂNC. 58: mîncarea e *fudolie*, bêtura e unde e. MARION, 35: mîncarea ca mîncarea, o *fudolie* curată! Bêtura e ce e! (locuțiune ajunsă proverbială). GOROVEI, 259 (opinca): *Fudolie* n'are, Dar căldură are.

fulie f. 1. flórea de narcis (Damé).

2. podóbă de pietre scumpe (în forma flórei).

BĂLC. 401: Mihaiū purta pe cap un calpac unguresc împodobit cu o *fulie* negră de pene de cōcor legată cu o copcă de aur; 439: pene de erodiū din cele mai frumóse spre a face *fulii*... FIL. 222: diamantele... pe cercei, *fuliile* și ghiordanele cocónelor.

— **FULIA**, œillet de Chine. Planta, un fel de orin, a fost adusă în 1480 din Apulia (Barb.).

furda f. 1. lână proastă cu care se umple așternuturile de scaune; 2. rămășițe proște mai cu sémă la abagi; 3. ceea ce se lepădă.

PANN, Șed. II, 31: *furdale* de plăcintă.

4. de calitate proastă.

TARIF 1761: tiutun de *furda*. TARIF 1792: aramă *furda*... *furda* de samur, *furda* de jder, *furda* de vulpi și dihor.

— **HURDA** (pers. hurde „parcelle, objet menu“), fragment, miette; pl. choses menues, mercerie; serb. furda.

G

Găitan n. 1. panglică împletită de fir, de aba, ață, bumbac, lână, mătase (pl. găitane și găitanuri).

TARIF 1761: *găitan* sau ibrișim. TARIF 1792: *găitanul* de lână de aici de țară ce merge la țara turcască sau Moldova. AL. T. 45: ilic de postav cusut cu *găitanuri*. GANE I, 207: haiduci cărări împeștritați cu *găitane*. OD. I, 71: cióreci albi tiviți cu *găitane* de fir. JIP. 79: pălăria e cu panglicilor cu *găitanuri*. MARION 23: purta țignalul atârnat de gât c'un *găitan* negru totdeauna nou. TROD. 313: C'am slujit un an Pentru *găitan* Ș'am slujit o lună Pe blana-i a bună.

2. fig. cercân (sens literar).

DELAVR. 136: cu *găitane* vinete în jurul ochilor.

3. (adv.) ca un găitan, drept înainte (cf. strună).

ISP. 284: trebile împărăției mergeau *găitan*. DELAVR. 39: d'aci încolo merge *găitan*. ORĂȘ. II, 3: În țară lucrul merge *găitan*.

— **GAITAN**, cordon, lacet, cordonnet de cotton ou de soie; bulg. serb. gaitan, mcr. găitan, ngr. γαϊτάνι.

găitanar m. sinonim cu „ciaprazar“.

FIL. 88: a treia uliță era locuită numai de abagi și *găitanari*.

găitanaș n. găitan scurt (sau desmierdător).

TEOD. 441: Fermenaș cu *găitanaș*...

găitanat a. provădit cu găitane.

DELAVR. 205: șalvari *găitanași* și strinși pe fluerul piciorului.

găitanesc v. a împleți găitane, a se împleți în genere.

AL. 98: Unde iarba se împletesce și 'n vîr se *găitanește*.

gărbaciū n. biciū gros și adesea plumbuit.

M. COST. 287: aū și dīs Armașului: iei *gărbaciul*! și aū pus de i-aū dat 300 de toiege. OD. I, 73: dorobanții cu *gărbace* și vinătorii de plaiū și de Olt cu lungi sinețe. JIP. 86: câpi nu pun legea în cuiū și biciu, *gărbaciū* la căpătăiū... FIL. 109: *gărbaciul* cu douăspre-țece sfircuri de plumb. GHICA, 277: pazarnicul purta spangă și un *gărbaciū*, cu care necontenit bătea.

— **KYRBAČ**, cravache; bulg. girbač, alb. gherbač, serb. rus. kerbač, pol. korbacz, ung. korbacs. Din aceeași vorbă orientală: sp. corbacho și fr. cravache.

gârbăcel n. gârbaciū mic (saū desmierdător).

R.-Cod, 197: *Gârbăcelu* lui (Iorgovan). Năpfră 'mpletită...

gavanòs n. borcan de dulcătă.

GANE II, 181: câte-va *gavanòse* cu dulcătă.

— KAVANOS, pot de terre emailé ordinairement en vert. Vorba e specială Moldovei.

gavanoșel n. gavanos mic.

AL. T. 43: ce de *gavanoșele* de dresuri!

***gazie** f. (și *ghizie*) un fel de taftă.

REV. I, 57 (d. 1786): 31 lei o *ghizie*; III, 333 (f. de z. 1821): o scurteică de *ghizie* cu selizia de cacom. FIL. 115: citarii și *gazi* de Brusa.

— GEZI (pers.), sorte de toile: bulg. *gezi*a „taftă“.

gebreà f. otrăpă de șters caii.

TEOD. 53: Cu țesala 'l țesăla, Cu *gebrăua* mi-l ștergea.

— ĞEBRE, torchon de poils de chèvre pour frotter les chevaux; bulg. serb. *gebra* (§ 105).

gebrăresc v. a freca calul cu *gebrăua*.

TEOD. 579: Cu țesala 'l țesăla, Cu *gebrăua* îl *gebrăria*.

gelat m. 1. calău, gâde (arap saū țigan).

COND. 1776, p. 79: *gelatul* 5 lei pe lună. AX. 156: aū trimis pe acei doi *gelați* (adică ucigași de omeni), ca să-l ia. KOG. 291: Ia îndată și *gelatul*, și acum le taie capul! DION. 167: mergând la casele domnesci, Mavroghene avea după dînsul doi *gelați* îmbrăcați în cămăși de zale. AL. 211: Doi *gelați* venia curînd, Săbiile fluturând... VULP. 44: Indată *gelat* chema, Capul jos de-l lua.

Var. (munt.): **gialat**.

FOT. III, 307: *gialatul* armășiei primesce câte 4 lei pe lună. PANN, 129: și ceilalți [lei] las la *gialatul* ce m'o acăta de furci. CAL. 1895, p. 47: cădeau în mîinile *gialatului* care fără nici-o milă le reteză capetele. GHICA, 17: Ipsilant, mai norocit de cît bietul Hangerliū, a scăpat de *gialat* ca prin urechile acului. TEOD. 485: *Gialat* că venia, Sabia scotea, capul că tăia Bimbașii Sava.

2. vrăbie care se hrănesce cu musce (*Muscicapa*).

— ĞELLAT (pers. *ğellad*), bourreau; alb. bulg. serb. *ğelat*. mcr. *geliatu*, ngr. *τζελάτης*.

***gelèp** m. nume dat în vechime neguțătorilor străini, turci și armeni, mai ales neguțătorilor de oi ce le cumpăra în țară și le vindea apoi la Constantinopole (Cant. Mold. 120).

MUSTE. 45: turme multe de oi a *gelepilor*. DION. 193: boierii unii și *gelepii* cumpără vite de pe la omeni pe fle-ce, de făcea cirecți să cășuge bani sângerați. DUM. 113: iconomia de oi pentru Țarigrad pôte să se facă și prin neguțătorii *gelepi* și prin pămînteni. OD. I, 109: șetrele precupeților, scaunele măcelarilor și tarabele *gelepilor*.

Var.: **celibiū** și **gelebiū**.

UR. III, 137 (d. 1792): dând oile neguțătorilor și *celibiilor* înadins orînduiți numai pentru aducerea oilor; 152: oi prin *gelebi* n'ai conținut a trimite la Țarigrad.

Vorba revine și în cântecele pop. (sub forma **gialip**).
 Teod. 513: *Gialip* Costea cuvînta și la schelă se pornia...
 — **ĜELEP** (ar. ĝeleb), marchand de bestiaux; bulg. serb. ĝelep „negustor de vite“, ngr. τζελεπις (§ 75).

gelep-bașă m. starostele gelepilor.
 COND. 1802, p 331: să se îndatoreze *gelep-bașa*, ca și această sumă [de oi] s'o cumpere iarăși cu riza-pazar...

gelepesc a. de gelep.
 P'APAZ. 55: fustașii purtau căciuli înalte de postav negru ce se numiau *gelepesci*.

gelepescă f. căciulă în formă de stup, numită și „ca-zaclie“ (Ar. 41).

geremeă f. 1. (sens arhaic) glóbă, amendă.
 KOG. 210: întrebându-l când l'au închis și au plătit atâtea *geremele*. DION. 184: i-au dat sumă de pungă de bani *geremea*. Doc. I. 458 (d. 1785): *geremea* la cutia de milostenie... în loc de pedepsă. BELD. 413: Săracii, amar de dînșii, toți cădeau în *geremea*.

2. astăzi, lucru prost sau de clacă (în Muntenia).
 — **ĜEREME** (ar. ĝerime „châtiment“), amende; bulg. ĝereme, serb. ĝerima, mcr. geremè, ngr. γερεμεζ. Ter-min juridic dispărut ca atare din limba modernă (§ 71).

***gerid** n. 1. bêt în formă de suliașă scurtă și ușoră cu care Turcii trag la țintă cu mare precisiune (cu var. **geret, giret și girit**).

VĂC. 256: în furia războiului lovi cu *giritul* Sultan Murat calul lui Ladislav. Doc. VIII, 617 (d. 1803): l'au lovit cu *giret* ce-l avea în mână. BALC. 182: săgeți, lănci, suliașe, *geretură*, pe cari le aruncau cu mâna.

2. joc gimnastic de-a călarele în care se arunca geridul adversarului, care îl prindea și-l arunca înapoi, fără a-și opri calul: la serbătorile Bairamului pajii și agalele Curții se dedau acestui joc militar în prezența Sultanului (Cant. Ist. ot. 123).

Od. I, 135: Turcii 'și arătau măestria lor în jocul *geridului*, nimerind țelul cu suliașă asvirlită din fuga cailor. GHICA 117: pe strade Turcii dădeau dezghinuri cu caii, aruncând *giritul* în capete înflpte pe la porțile curțiilor. AL. 108: De halca s'apropia și din fuga asvirlia *geridul* său chiar prin ea.

3. joc analog introdus în țară ca o petrecere a tinerilor boieri; giretul se făcea în câmpia Colentinei: doi cavaleri asvirliau unul într'altul câte un bêt de alun lung de un metru și se apărau printr'o pavază de pișlă, care era petrecută pe brațul stâng, căci cu mâna dreaptă asvirliau giretul, la brîu aveau și câte un baston cu cârlig. Cu multă măiestrie ridicau din fuga calului giretul asvirlit: adesea se întâmpla, că luptătorii se răniau la picior și la piept (P'apazoglu, 48).

REV. I, 413 (d. 1821): eșiră să jöce *gîret* în curtea cămărășiei.

— **ĞIRID** (ar. ğerid „branche sans feuilles“), bâton dont on se sert comme de javelot dans un certain jeu gymnastique à cheval; bulg. serb. ğirit (ğilit), pol. dziryt, mer. dzilit, ngr. γερίτι, javeline, course. V. halca.

get-beget adv. 1. din moși-strămoși, neaoș.

AL. T. 143: eü *get-beget* să nu am prilej de a fi în țară nici măcar un Caimacam! 995: vé e rușine să fiți Moldoveni curați, Români *get-beget*. ORĂȘ. 21: boierul mare, boierul *get-beget*.

2. locuțiunea „get-beget, cöda vacel“, de nēm vechiü.

XEN. 35: Dimitrachi înfățișa tipul de vechiü boier moldovan, *get-beget* cöda vacel, cum îi plăcea lui să spună. GHICA, 171: noi ăștia *get-beget* cöda vacel, născuți, crescuți și îmbătrăniți în țara asta; 222: fiü al poporului eșit din opincă, nepot, strănepot de plugar, *get-beget* cöda vacel.

— **ĞEDD BI ĞEDD**, d'aïeul en aïeul, hérité (d. ar. ğedd „grand-père, ancêtre“). Vorba, populară în Moldova și Muntenia, lipsesece în celelalte idiome balcanice.

gevrea f. batistă de borangie fin cusută cu mătăsuri, cu fir și fluturași: se împărția pe la nunți și se purta la ăile mari.

OD. I, 134: cu *gevrele* și cu brinișore de betélă. FIL. 211: vicléna femeescöse o *gevrea* albă din buzunar și-și șterse ohii. GHICA, 35: mirésa, împreună cu mirele, se punea în trăsura cu cai, cari purtau *gevrele*; 295: cusături de vapeluri, de *gevrele* și sangulii, impletituri de bibiluri. CAL. 1875, p. 57: *gevrea* cu fir cusută, de în subțire țesută.

Var.: **giuvrea** (Polysu) și (arch.): **cevrea**.

UR. XI, 249 (d. 1780): două *cevrele*...

— **ĆEVRE** („contour“), mouchoir brodé de mousseline; cum. ĉuvre „latus vestis posticum“; bulg. ğevre „basma brodată“, serb. ĉevre; ngr. τσεβρέ, mouchoir.

ghelir n. 1. (în sens bun) venit în genere.

AR. 213 (d. 1821): Grecii îi vindea împreună cu căpeteniile ca un *ghelir* al lor de moștenire.

2. (ironic) venit neașteptat, câștig din întâmplare, fără muncă saü experiență, sinonim cu „chilipir“.

FIL. 105: toate aceste *gheliruri* le scim, sint bune, dar vin cu țirăita. ORĂȘ. 21: Atunci îmi mergea bine. atunci, atunci *gheliruri*...

— **GELIR**, revenu, rente (d. gelmek „venir“).

Numai sensul ironic a supraviețuit în limba de astăzi.

gherdan n. salbă de mărgăritare, colan de pietre scumpe (cum purtau înainte cocónele și ađi țarancele).

REV. I, 337 (f. de z. 1669): un *gherdan* de eurele mari cu 12 ughI. AL. 237: Eü călare, ea pe gios Cu *gherdan* de flori frumos.

Var. (arch.): **ghirdan** și (munt.) **ghiordan**.

UR. XI, 224 (f. de z. 1749): un *ghirdan* de mărgăritar în 6 ațe. STAM. 108: la găt *ghirdan* i-aü pus de smaragd și de rubin. OD. I,

134: sipeturi de sidef pline cu *ghiordane*, cu cercei. FIL. 215: *ghiordane* de diamant și de rubine. cercei de berliant; 222: fuliile și *ghiordanele* cucónelor; 223: un *ghiordan* de smaragde și safre; 345: la gât avea un *ghiordan* de rubine.

— GERDAN (pers.), cou (litt. ce qui tourne); gerdanlyk „collier“; bulg. gerdan, serb. đierdan, alb. gïerdan, rut. gerdan (giordan) „salbă de lei“, mer. ghiurdane „salbă din leite și icosari“, ngr. γ:ουρντάιν: (§ 85).

gherghef n. unéltă de brodat cu acul pe câmp de pânză saú de altă materie. Vorba revine în prosa literară și în cântecele populare.

• AL. T. 331: să aduci aici *ghergheful* cel cu turcu călară; 342: să veđi cum cósé la *gherghef* să te minunezi; 432: prostiri cu marginile cusute la *gherghef*. OD. I, 96: bogatele cusături pe *gherghefurt*. FIL. 13: o bucată de pânză cu marginile cusute în *gherghef*.

• TEOD. 346: Cósé 'n pat, cósé 'n *gherghef*. Dar de cusut n'are chef. SEV. 13: Maica-i la *gherghef* cosea și cođile 'și despletia... ȘEP. I, 74: Caci din furcă și *gherghef* Nu mai veđi făcend vre-un chef. MARIAN I, 26: *Ghergheful* pe grindă și drăguța 'n tindă.

— GERGEF (pers. kiar-ghiah „atelier, fabrique“), mé-tier à broder (d. kiar „travail“ și giah „lieu“); bulg. gërgëf, ngr. κερκέφι, broderie (§ 97).

gherghir n. cămară boltită cu oblóne de fier în care se păstra diferite lucruri de ale casei.

AL. T. 1343: unde să mă ascund? în *gherghir*, cucóne! CR. I, 194: scóte din *gherghir* nisce straiie fórté vechi

Var. (arch.): **ghevghir** și **ghiaughir**.

KOG. 273: Și le ținem tot ascunse Prin *ghevghiruri* sînt supuse. BELD. 389: În mănăstiri și *ghiaughiruri*, care unde au apucat. STAM. 533: *ghevghir*, beciú făcut pentru asigurarea focului. AL. (Negr. I, XX): belșugarea cămării și a *ghevghirului* cu feluri de mezelicuri, dulcețuri, vutce, etc.

— KIAVGIR (pers. kiar-gir, litt. qui se charge d'un travail), souterraine, édifice ou construction en pierre: ngr. γκαυγίρι, maisonnette en pierre.

Vorba, în trecut și în present, e specială Moldovei.

ghermesut n. un fel de atlaz cu ape din Alep.

DION. 166: *ghermesutu* 1 leú cotu, mult 50 parale cotu. OD. I, 133: capótele de felendreș, de *ghermesuturi* și de felurite stofe.

Var.: **ghermesit** și **ghemesit**.

UR. XVI, 275 (d. 1797): trei mintene de *ghermesit*. TARIF 1792: cutnie i *ghermesit* de Brussa. REV. II, 334 (d. 1821): o giubea de *ghermesit* năhutiú; Ibid. I, 57 (d. 1786): un *ghimesit* de hindie în dungl. AL. T. 25: cu fața de *ghermesit* de Lipsca. GHICA, 501: antiriile erau de *ghermesit*, de citarie...

— GERMSUD, satin fort Ham. Despre stofe (§ 86).

***ghiaúr** m. necredincios: nume ce Turcií dau ca

poreclă popórelor nemahometane și idolatre. Vorba revine la vechiul cronicar și în cântecele populare.

a. M. Cost. 298: chiamă pe *ghiaurii* ce sînt boierii acei țări și pre cine ar vrea ei să-și alégă Domn, să le hie dat; 371: dacă au tocmit óstea, Seid-Pașa au chiebat capetele, și ale nóstre munte-nesci, și le au dat poronca așa: „Cânilor! iacă, eu voiú merge drept asupra *ghiaurului* [Racoți]...“ NEC. 304: scris-au Vezirul cu scârbă la Pașa de Thigina, dîcînd: „că Beiu de Moldova este un *ghiaur* și scie tóte ce se fac la Mosc și la Leși, de le scrie tot adevérat la Pórtă; iară tu, veđi Dómnne, ești busurman și nu scii nimică ce se lucréză“. DION. 172: puternica Impărăție să-i lase în pace pre *ghiauri*.

b. AL. 113: [Crîm-Hogea] Bun sosit, *ghiaur* Doncilă! TEOD. 557: A înviat *ghiaurul*, El este balaurul! CAN. 222: Noi dacă ni-am întîlni Cu *ghiaurii* roșiori...

— GIAUR, infidèle (d. ar. *kiafir* „qui n'a pas la vraie foi“); alb. bulg. *ghiaur*, serb. *djaur*, ngr. (pl.) *γιαουρίδες*. **ghiaurlic** n. perfidie, necredință.

BELO. 386: Un *ghiaurlic* ca acesta, nici odată n'am cređut.

— GIAURLYK, infidélité, défaut de foi; serb. *djaurluk*.

ghidi! int. cu care se amenință pe cine-va (mai mult în glumă): ce mai!... (obiceiuit repetat).

NEC. 312: Dumitrașcu-Vodă cetind țidula aceluí copil... telpiz bun, au dîs copilului: *ghidi*, *cahpoglu!* AL. T. 248: *ghidi*, hoț bătrân! 270: *ghidi*, hoț șiret! al înțeles că am nevoie să mă desbăr de vecinătatea ta; 497: *ghidi*, ștregar! 619: *ghidi*, *ghidi*, leneșule! 829: *ghidi*, obraznic! 840: *ghidi*, șuler viclén! 1297: *ghidi* potlogar nerușinat! ISP. 46: zărind puilul de corb în slava cerului... fata începu a-i face cu degetul și-i dîse: *ghidi*, *ghidi*, tălharule ce ești! ORAȘ. II, 160: *ghidi!* *ghidi!* cutră și vulpe bătrână!

— GIDI! (pers. *cornard*), quel individu! quelle chose! (expresiune de mirare sau de muștrare); EX GIDI! quel diable d'homme ou de chose! (expression triviale); serb. aî *djidi!* „frumos“! (ironic); bulg. *gidi!* interj. de mépris.

Particulă interesantă mai ales prin formele-î derivate ce nu le mai întîlnim aiurea.

ghiduș m. 1. poznaș, sinonim cu „mucalit“.

AL. T. 72: mare *ghiduș* era și nostim; 284: Care ceialaltî, *ghidușule*? CR. I, 24: *ghidi*, *ghidi!* *ghiduș* ce ești!

2. (cu sens nefavorabil) trîntor.

ȘEP. II, 47: celui leneș se dîce: impuțit, dugleş, *ghiduș*.

Vorba se aude numai în Moldova și e o derivațiune din *ghidi!* cu sufixul -uș (§ 23): e o veche formațiune secundară care revine deja la Dosofteiu (cf. *ghidușese*).

ghidușesc a. comic, ridicul.

DOSOFTEIČ, Ghén. 25a: idolo-slugașii purtând a mână idolii și podobii cu un feliu de obraze *ghidușesci*, cîntând descîntând din-

tr'insele, alerga tălhărește de ținea calea a bărbați și a femeii, săvai cum fac la noi cucii.

ghidușie f. pozna, năsdravănie.

STAM. 274: fac *ghidușii* de cari Domnul și boierii fac haz. AL. T. 658: o fi *ghidușii* de ale lui, că mai Pepelea de cât el nici că s'a mai dat; 982: Kir Manoli spune *ghidușii*: 1661: cine face și spune mai multe *ghidușii*, ăla 'i crețut, ăla izbutesc!... GANE III, 209: făcea *ghidușii* prin odaie cântând ca Barbu lăutaru. XEN. 69: anecdotele și *ghidușii* notarului făceau pe Iorgu să riță.

ghigilic n. (și **ghigelic**) scufie de noapte.

BLD. 842: să nu-l lase să se culce noptea fără *ghigilic*. AR. 37 (d. 1821): mă lovi în *ghigelic* și ferii taclitul cu care eram legat la cap. AL. T. 835: aședă perina și-și pune un *ghigilic*. NEGR. I, 301: *ghigilicul* tatei și benșelul mamei. GHICA, 4: Vodă era cu *ghigelic* de noapte pe cap.

— GEĞELIK (litt. propre à la nuit), bonnet de nuit (d. gege „nuit“): serb. diegeluk. Vorba e specială Moldovei.

ghiol n. ochiul de apă (Costinescu), baltă.

CR. I, 242: mare *ghiol* de apă trebuie să fie în mațele lui. ȘEP. II, 228: *ghiol*, apă stătătoare și adese-ori adincă.

— GÖL, endroit où se rassemblent les eaux, mare, étang; alb. bulg. ghiol „baltă“, mer. ghiole.

***ghiorde** f. (și **ghiordea**) un fel de scurteică (§ 82).

UR. XVII, 58 (d. 1767): o *ghiorde* vînătă cu singep; 64: o *ghiordea* de bogasie. Doc. III, 58 (d. 1786): bogasierii să nu aibă voie să blănescă *ghiordei* sau tivlichii sau giubele.

— KÜRDİYE (ar.), espèce de casaque (d. kurd „kurde“: cf. cazaclie); serb. čurdiša „cojocel“.

ghiordeică f. *ghiorde* mai scurtă.

UR. VIII, 61 (d. 1767): o *ghiordeică* de șam blănită cu singep.

ghiorđum n. (și **ghiorđum**) joc cu 24 de cărți care aduce cu stosul, odinioară foarte la modă în Moldova: el costa pe unii boieri pe seră de la 200 până la 300 de galbeni (Wolf, 234).

REV. II, 329: Altul având copil mare și vedând *ghiorđumuri* mari... XEN. 27: cel mai bun jucător de *ghiorđum* din Pétra. ORAȘ. I, 219: un negustor chior de un ochiul îi îndemna să jöce *ghiorđum*. GHICA, 9: o grămadă de mosafiri se și aședară la *ghiorđum* cu clucerul în mijloc răsturnat pe sofa.

— GÖRDUM (litt. am vedut), jeu de cartes (§ 91).

ghiojghiore adv. pe față, la lumina zilei.

AL. T. 41: noi să ne lăsăm, așa *ghiojghiore*, să ne despöie?... 124: așa și cu impositele... eee! pre *ghiojghiore*; 1469: ș'ați crețut voi că vi s'ar trece coțcăriile așa *ghiojghiore*, ca'n satul lui Cremine? ORAȘ. II, 3: *ghiojghiore* ministru mare, logofet bisericesc.

— GÖZGÖRE (devant les yeux), publiquement, ouvertement. Despre particule (§ 25).

ghioțura f. și adv. 1. (termin comercial) totalitate, sinonim cu „toptan“; obicnuit în locuținea ad-

verbială „cu ghiotura“, în totul, pe de-a întregul: a vinde, a cumpăra cu ghiotura.

Doc. IV, 290 (d. 1795): care va vrea să-și facă case din nou sau alte acareturi și meremeturi cu *ghiotura*...

2. (cu sensul generalizat) cu grămadă.

CR. II, 5: s'apucă de însemnat la greșeli cu *ghiotura* pe o draniță.

— GÖTÛRE (kötüre) [subst. adj. și adv.], totalité de plusieurs choses prises ensemble, tas, monceau, masse, bloc, en bloc; serb. diutura, alb. kuturu, gr. κομποσόβ, au hasard. Alt sinonim e mold. „vurta“ (Al. T. 1541: dacă vrei un galbën pe tot orzul, îl ieșu cu *vurta*).

ghiozdàn n. 1. portofoliu mare.

REV. I, 412 (d. 1821): un *ghiozdàn* de piele cu mai multe hârtii.

2. săculeț de pus cărți, pentru școlari.

DELAVR. 216: copiii goniau cu *ghiozdanele* la școală. R.-Cod. 203: *ghiozdanu* cu cărțile, Lădița cu rilele...

Var. (mold.): **ghizdan**.

AL. T. 1381: adă-mi *ghizdanul* cel mare, cel cu doftorii.

— GÛZDAN (ar.-pers. gûz-dan „qui renferme un cahier“), portefeuille (d. ar. gûz „cahier, feuille“ și pers. dan „contenant“); bulg. gozdan, serb. guzdan, mer. ghiuzdane „giamantan“.

ghiozdânaș n. ghiozdan mic (sau desmierdător).

TEOD. 140: *ghiozdânaș* cu cărțile...

ghiudèn n. cârnat uscat.

TARIF 1776: *ghiuden* de 10 oca 1 leu la vamă. TARIF 1792: *ghiudenul* ocaua ce-l face aice în Bucuresci 1 ban. DION. 222: Calmucii așternea carnea sub șea, apoi o lua și o mânca ca pastrama de Tarigrad sau ca *ghiuden*. FIL. 233: iere, licurini și *ghiudenuri*.

— GÖDEN („gros intestin“), saucisson de bœuf ou de veau. Vorba se aude mai ales în Muntenia.

ghiul n. (și gul) seul, ghem.

REV. I, 394: *guluri* de cânepă și funii de mătase. TEOD. 85: *ghiuluri* de bumbac, ténenuri de postav. BUR. 107: *ghiuluri* de mătase.

— KÛL (ar.), totalité, tout. Termin tehnic comercial.

ghiul n. inel cu o roșă de diamant în jurul uneii pietre (vorbă apröpe eșită din us).

— GÛL (pers.), fleur en gén.. rose; bulg. ghül „roșă“. Sensul special lipsese aiurea.

ghiuleà f. bombă.

DION. 171: törnă cu banița feluri de *ghiulele*, și întregi și sparte. ZIL. 36: trei sau patru *ghiulele* au nemerit iar celelalte pe de lături. BALC. 156: gäsiră tabăra turcescă tixită cu multe mobile, corturi, praf, *ghiulele*; 224: să ardă podul de pe Prut cu *ghiulele* aprinse. JIP. 88: *ghiulelele* pîrfaia... și glönțele...

— GÛLE, balle, boulet; bulg. ghiule, serb. diule, alb. gülle, mer. ghiule.

Termin militar rămas în limbă (§ 68).

ghiorghiuliū a. (și **ghiorghioliū**) stacojiū, trandafirū.

Rfv. II, 340 (f. de z. 1817): o boiama *ghiorghiulie* cu betelă.
AL. T. 181: am să cumpăr o rochie de halastîncă Floricăi... da scii?
cole *ghiorghiulie*... TEOD. 78: lie *ghiorghiolie*, Rochie de cutnie.

Var. (arch.): **ghiulghiuli**.

ETYM. 2066 (d. 1681): atlas *ghiulghiuli* cu flori albe și verzi.
CANT. Ier. 23: flori albe cu puțin *ghiulghiuli* amestecate.

— GŪLGŪLI, rosé, blanc et rose (d. gül „rose“).

ghiveciū n. 1. olă de flori.

ISP. 234: să ieși acești puî de dafin, să-î puî în două *ghivece* frumoșe. DELAVR. Paras. 31: plante cu flori mari, *ghivece* cu zambile.

2. bucate gătite cu carne și zarzavaturi (fasole, verzi, mazere, pătlăgele etc.) cöpte în tavă sau cianac.

KIK. III, 334: prea era ardeiat *ghiveciu* aseră.

3. fig. amestecătură de diferite lucruri (fr. pot-pourri): sens exclusiv literar.

4. un fel de cărbune (cu var. arch. **ghiuvaciū**).

TARIF 1870: cărbune de *ghiuvaciū*. GHICA 503: le-a aprins dece mangale cu cărbuni *ghiveci*.

— GŪVEĈ, poêle à frire, casserole plate en terre cuite: serb. *điuveĉe* „un fel de frigaro“, bulg. *giveĉ* „un fel de mâncare“. Vorba e specială Munteniei.

ghiviziū a. 1. roș-închis, mohorît.

SEV. 181: Condiuță *ghivizie*. Legată de pălărie. BUR. 270: Beșica verđie, Beșica *ghivizie*... ID. Datini, III; Șede 'n pânză *ghivizie*. Ce a fost giuruită mie.

2. se dice, în munții Sucevei, de un om slab cu ochii mari (Șeđ. II, 228).

— GŪVEZI, couleur bai brun: bulg. *ghivezen* „roș“. serb. *điuvez* „roș“ (*điuvezliĉa* „o mătase roșie“).

ghizluc n. un fel de ilie (în cântecele dobrogene).

BUR. 196: Până ziua lumină, *ghizlucul* și-l isprăvia.

— GŪZLUK, habit d'automne (d. güz „tömnă“): cf. yaz-lyk „haină de vară“ (d. yaz „vară“) și kyšlyk „haină de iarnă“ (d. kyš „iarnă“).

ghizlucel n. *ghizluc* mai scurt.

BUR. 196: Să-mi croiesci un *ghizlucel*, Să m'nbrac Nuță în el.

giaba adv. 1. fără folos, zadarnic.

ZIL. 62: *giaba* și în zadar a sa silință multă. AL. T. 90: Vorba ceea: *giaba* vii, *giaba* te duci, nu mai rupi nisee papuci... ISP. 40: *giaba* te legi de mine, cusere! ID. B. Sn. 49: ne punem să înmulțim locuitorii, dar *giaba* loc tot este mult. MARION, 114: mai tare ca toți fuge nea Tudose, dar *giaba* și fuga dumnelui. TEOD. 462: Trei ani că lucra, Dar *giaba* era: Ziua ce-mi zidia, Nöptea se surpa.

2. (obiceiuit compus **de giaba**) fără bani, de pomană.

AL. T. 1572: biata copilă era gazda bătailor, slujia *de giaba*. STĂNC. 226: o bucată de pâine și'un loc de culcuș, și nu le cerea *de*

giaba nimenea. Id. Gl. și Pov. 11: țiganul s'a dus la un român din sat de rădea cu plată, și l'a rugat să-i radă *de giaba*.

— ĞABBA (subst. și adv.), don, présent, en présent, gratis; bulg. serb. ğaba, mcr. (di) giaba, ngr. τζάμπα.

Particulă pretutindenea populară.

giam n. 1. ochiū de sticlă la feréstră saū la uşă.

AL. T. 1650: uşa de *giamuri* printre care se zăresce o grădină cu flori. JIP. 65: pune *giamu* la casă și îndrept'o spre sóre-résare cu fața. STÂNC. Gl. și Pov. 136: bordeiul spoit frumos cu *giamurile* șterse. MARION, 82: nici unul nu îndrăznea să se uite pe *giam* saū să intre în casă. TEOD. 475: Mihnea-Vodă nu-l credea, ci de *giam* s'alătura...

2. cerculeț de sticlă: *giamuri* de césornice.

3. fam. monoclu.

MARION 1896, No. 35: în ochiul stâng avea un *giam*.

— ĞAM (pers.), verre, vitre, miroir; alb. bulg. serb.

ğam, mcr. giame, ngr. τζάμ.

giamgiū m. cel ce vinde saū pune *giamuri*.

— ĞAMĜY, fabricant de verre, vitrier; ngr. τζαμπζήζ.

giamlic n. 1. tóte *giamurile* unei case saū galerii.

Od. I, 128: în sacnasiul cu *giamlic* înaintat pe grindl. DELAVR. 103: *giamlicul* și ușile se sguduiră și săriră din țifinele lor.

2. galerie cu *giamuri*.

TELEOR, 18: se uita prin *giamlic* la șirurile lungi de cucóne cari treceau pe stradă. XEN. 130: Prin *giamlicul* intrării nu se putea prea bine distinge figura.

— ĞAMLYK, grande fenêtre ou porte vitrée, vitrage.

giamala f. 1. mască de femei uriașă în vremea

Moșilor. Ea e descrisă ast-fel: „Giamala era o momăie de femei mare, de 6 metri înălțime, cu 2 fețe, în față sus și în dos era câte o oglindă pătrată, peste care atârnaū panglice de șic ce serviaū în loc de cap; trupul ei era gros cât o butie. Ea era țesută pe dinăuntru cu cercuri și pe din afară lipite cu hârtii colorate: cămașa îi era de colóre albă, fota din spate și șorțul din față de colóre roșie garnisită cu flori; în față avea două mâini împreunate la piept, fiind un buchet de flori, tot asemenea și în spate avea două mâini iarăși împreunate la piept însă fără buchet. Acéstă *giamală* avea un om înăuntru, care o ținea de belciuge, căci nu era grea, și juca la cântecul lăutarilor: jocul ei era fôrte domol, plimbându-se... Giamala juca pe strade și la Moși cu începere din ziua de Păsee până după Moși, o chema toți în curțile lor precum chiamă astă-đl călușarii“ (Papazoglu. 19).

Doc. IV, 430 (d. 1795): dulapul care era obicinuit de serbătó-rile Pascelor precum și *giamala* aū poruncit Domnia-mea... să lip-

séscă estimp [fiind an de ciună]. GLOS. 262: *giamala*, om foarte ridicul ornat și tare mărit în volum prin ornatul său, așa că în serbătorile născerii Domnului sperie lumea, mai ales copiii.

2. monstru de urâciune (cu var. **gemal** și **giamal**).

GLOS. 262: o *giamala* de muiere... un *giamal* de om... în loc de *giamala* se aude pre alte locuri și *gemala*.

— **GEMAL** (oyunu), espèce de jeu de déguisement ou d'imitation de figures humaines (d. ar. *gemal* „beauté” și oyun „jeu, farce”): bulg. koleganiie ili *gamalare* (*gamalarska družina*), mer. *giamală* „femeie despletită și murdară” (alagă ca *giamală*).

Despre această datină populară (§ 43^a).

giamantân n. sac de piele în care se pun lucruri de drum (în Moldova vorba sună **giamandan**).

GHICA, 245: începe a mai scotoci prin trăsură și prin *giamantan*. AL. T. 114: cine mă vede cu *giamandanul* iuând'o hojma tot la picior... 500: slugi es din casă purtând *giamandanuri*, cutii și saltele. GANE II, 100: un al treilea apuca *giamandanul*.

— **ĜAMADAN** (pers. *ĝamedan*), valise, porte-manteau, veste, gilet croisé (d. *ĝame* „habit” și dan „contenant”): bulg. *gamadan*, serb. *gamadan* „vestă”, alb. *gamadan* „jachetă”, rus. *ĝemodan* „giantă”, mer. *gemadan* „ilie cu găitane” (pentru bărbați sau femei), ngr. *τζαμζαταν*, malle.

giambaș m. I. (sensuri arhaice) 1. acrobat, scamator (litt. cel ce și riscă viața).

2. fig. intrigant, înșelător, seducător.

NEC. 225: Dimitrașco-Vodă era un om bătrân, Grec țarigrăden de némul lui, de Cantacuzinesci, și era om nestătător la vorová, telpiz, anăgitor. *giambaș* de cel de la Fanar din Țarigrad. MUSTE. 33: nu era într'alt chip ce ca pre ciuna depregiur sine *giambașii* și înbunătorii să-i izgonescă. KOG. III, 291: Nu sînt gelat de boieri, ce sînt *giambaș* de muieri!

II. (sensuri moderne) 1. negustor de cai, mai adesea neonest: cu acest sens vorba e pretutindenea populară.

DOC. VIII, 107 (d. 1801): *giambașii* să plătescă ierbărit pentru toți caii ce cumpără. CR. I, 106: Moș Nichifor era și *giambaș* de cai... JIP. 73: și schimbă doru și mila bărbatului ca *giambașii* caii la țiguri. GHICA Rev. N. III, 220: când era zapciu, organizase o cătă de ungurenî de-I aducea caii furați și avea *giambașii* pe la țiguri de-I vindea.

2. fig. hoț (intr'un cântec din Muscel).

R.-COD. 189: Sturzule, pustiule, *giambaș* de pădure, Înșelător de lume...

Var. (arch.): **giambaz**.

COND. 1693, p. 219: 3700 tal. s'aũ trimis cu Dorasi Comisul *giambazilor* ot Odrîu.

— **ĜAMBAZ** (pers. *ĝambaz* „qui joue sa vie”), danseur de corde, bateleur, piqueur; marchand de che-

voux, maquignon, courtier; fig. fripon, personne rusée (d. ған „âine, vie“ și baz „qui joue“); bulg. ғамбаз „acrobat“, serb. ғамбас „cunoscător de cai“, pol. dzambas „mijlocitor“, alb. ғамбас „palavragiù“, mer. ғамбас, ngr. ταμπάσης, bateleur, maquignon.

giambașlic n. meseria de giambaș și plata sa.

AL. T. 1271: de ce ai să te apuci?... de doftorie?... de advocație?... de *giambașlic*?..

— ғанбазлык, profession de ғанбаз; fig. ruse, finesse.

giamie f. biserică turcescă mai mare de cât „mecetul“. Ca termen special, vorba revine:

a. la cronicari.

AX. 123: după obiceiul împăraților turcesei carii merg în totă Vinerea câte la o *giamie*, de se închină la *giamile* cele mari împărătesci. NEC. 306: Tatarii se foarte lăuda asupra lui Grigorie-Vodă, dicând că le au stricat și câteva *giamii*. Văc. 252: Impăratul [Murad] făcu la Andrianopole *giamia* ce se numește Muradio; 255: a nu se putea face măcar o *giamie* în țară [românescă]; 257: a făcut Impăratul toate bisericile *giamii* în țara arnăuțescă.

b. în poezia populară.

TEOD. 482: Din *giamie* când eșia, La Impăratul se ducea...

— ғами (ar.), mosquée-cathedrale où se récite la prière de vendredi Barb. (d. ғама „réunir, assembler“); bulg. serb. ғамиѝа, alb. ғамии, rus. ғами (meçeti), mer. gemie, ngr. γαμί; sp. aljamia.

giamparale f. pl. 1. castaniete (litt. patru discuri): ele puteau fi mici și se legaū la degete, sau mari și se țineau câte una în fie-care mână.

PANN. Nastr. 46: cine numără parale, el jăcă *giamparale*.

2. fig. viers, melodie.

ISP. 292: privighetorile, prin crîngulețele înflorite, trăgeau nisce *giamparale* de-ți lua auđul; 382: privighetorile trăgeau la *giamparale* numai din gușe, ca să fie mai dulce cântarea lor.

3. **giambarale**, horă în Moldova după masa de cununie (Sev. Nunta, 281).

— çAL-PARA (pers. çar-pare „quatre morceaux“), castagnettes (d. çar „quatre“ și pare „morceau, pièce“); bulg. çampari. Despre instrumente musicale (§ 41).

giamparagiū m. cel ce jăcă giamparale (Rev. N. III, 190). Formațiune analogică (§ 23).

gianabèt a. și m. afurisit, om rău.

GAȘTER, Lit. pop. 530 (bilet de plăcintă): Ai sufletul de *gianabet*. Rev. N. IV, 112: iată șese — ia privește, ține-te bine, *gianabet*!

— ғЕНАБЕТ (ar. pollution), homme impur, vulg. sot, niais, malpropre Barb.; serb. ғенabet (=pogan çovjek, ugursuz). Vorba se aude numai în Muntenia (Prahova).

* **giar** n. șal sau postav foarte fin de pěr de cãmilã cu flori cusute cu mãna.

MELCHIS. Roman II, 130: citarele i tabacheri și *giaruri* s'au dat isprãvnicitelor de Roman. REV. I, 57 (d. 1796): 87 lei un *giar*. FIL. 215: *giar* de India. OD. I, 134: cu *giaruri* și cu taclituri turcesci.

— ĞAR (pers.), chãle long ordinaire orné aux deux extrémités d'une palme Ham.; ngr. *vr̄ár*, chãle à palmes.

giantã f. 1. giamantan mic pentru scrisori.

KOG. 233: luând *gianta* cu cãrțile, au adus-o la Impératul. FIL. 328: avea o *giantã* cu scrisori atârnatã de git.

2. sãculeț sau torbã de vinat.

AL. T. 1360: o *giantã* de vînãtor... plinã de fișicuri...

3. patronaș, cartușierã.

Doc. II, 403 (d. 1790): o *giantã* de șea turcescã.

— ĞANTA (cãnta), sac de voyage, besace, gibecière: alb. bulg. serb. cãnta, mer. ciantã „ghiozdan“, ngr. *τῆλντα*. Vorbã popularã în Muntenia și Moldova.

gentuță f. giantã micã (sau desmierdãtor).

REV. N. I, 340: toți 'și strîngeau pachetele, *gentuțele*, șalurile.

gîgea a. și adv. nostim (în graiul copiilor).

— gîgi, joli (en langue des petits enfants).

gigicã a. diminutiv cu sensul identic. V. giugiulessc.

giol n. 1. numérul arșicelor cãt trebuie sã puie cineva deodatã la un joc.

Isp. Juc. 87: trage în mijlocul armanului o dungã dréptã și aședã *giolurile* în rînd ca soldașii.

2. de aci locuțiunile idiomatice „a da puiũ de giol“. a lua tóte arșicele, și fig. a șterpeli, a fura; „puiũ de giol“, hoție, hoțoman.

GHICA, 301: nimeni nu sciea sã dea puiũ de *giol* ca dînsul, nici sã potrivescã spetezele la zmeũ. GOLESCU: cu mãinile la piept și cu ochii la puiũ de *giol* (despre omul ipocrit). ORAȘ. II, 76: Lumea ar putea dice cã sînt puiũ de *giol*. Isp. 109: sã înșele pe Fãt-frumos și sã-l dea puiũ de *giol* la inel.

— ĞÛL, totalité, meilleure partie principale de quelque chose (sensul tehnic lipsescce în dicționare).

Termin special generalizat în limbã (cf. giollesc), mai ales în graiul muntén.

giolar m. bãiat care scie sã potrivescã arșicele cum sã cadã totdeauna beiũ (Isp. Juc. 78).

GHICA. 300: reputația lui de *giolar* era mare.

giollesc v. a da puiũ de giol, a fura.

JIP. R. Sat. 140: sã nu miróse patrioților a milióne *giolite*.

giubea f. I. (sensuri arhaice) 1. hainã largã, purtatã de boieri d'asupra anterului.

NEGR. I, 16: *giubea* de pambriũ albastru blãnitã cu samur. AL. T. 772: șatrarul e îmbrãcat cu antereũ și cu *giubea*. FIL. 15:

Postelnicul era învelit până la ochi cu o *giubea* de postav albastru blănită cu blană de ris; 229: feciorul se înfășură în *giubéua* îmblănită cu samur a stăpânului său. GHICA. 49: boier cu ciacșiri și cizme roșii, cu o *giubeu* soiósă îmblănită cu năfea și în cap cu un ișlic în patru colțuri.

2. haină analogă, purtată de cocóne sub biniș.

Doc. III, 613 (d. 1787): *giubéua* femeiască de materie cu șireturi; II, 403 (d. 1790): o *giube* de hatai verde desblănită și cu șireturi.

II. (sensuri moderne) 1. haină de aceeași formă, adoptată de preoții bătrâni, de lăutari, de haiduci și de țigani.

AL. T. 79: Barbu lăutarul este îmbrăcat cu anterior și *giubea* veche. ID. Pr. 37: cu cât *giubéua* e mai terfelită, cu atât țiganul e mai fudul. S. NÂD. 186: se uită și vede un anterior de popă și o *giubea*. DELAVR. 196: moș popa îndesându-și în briu pulpana *giubelei*. TEOD. 323: Foicică ș'o lulea. Vin' la neica sub *giubea*. R-COD. 47: De când n'am mai fost haiduc, *giubéua* mi s'a învechit, Armele s'a ruginit.

2. în cele din urmă, *giubéua* trecu moștenire la țărani și țărance ca o haină purtată la Țile mari.

— gÛBBE (ar. gÛbbet), vêtement long et étroit, à manches courtes, qu'on porte par dessous la grande pelisse nommée *biniș* Barb.; bulg. gube „un fel de surtuc“, serb. gube (gupa) „tunică de lână“, alb. gup „blană“. Din aceeași vorbă arabă derivă: it. giubba, giuppa: fr. jupe, jupon: sp. juba „vestă“.

Giubéua, ca și anteriorul, a descins toate treptele ierarhiei sociale: boieri, preoți, lăutari, haiduci, țigani, țărani au purtat-o pe rînd și cei din urmă o păstrează până astăzi. V. anterior.

giubeică f. scurteica țăranelor din Banat (Dr. Crăinicenu): vorba e împrumutată de la Sârbii (§ 34).

giubeliu m. boier cu giubea; fig. retrograd (Glos.).

giubeluță f. giubea femească.

TEOD. 313: Streșiora-mi pică, *giubeluța-mi* strică...

giugiuc a. nostim, drăguț. V. giungiurliu.

MARION 1894, N. 21: ce comedie *giugiuc*: 1896, N. 4: alesesem o măscuță *giugiuc*.

— gÛgÛk, doux, agréable.

Vorba face parte din graiul mahalagiilor.

giugiulesc v. a desmierda, a se răsfăța.

BASME III, 125: după întorcere fu *giugiulit* și mângăiat; 140: începură să se *giugiulescă* mai în isichie...

— gÛgÛ, doux, agréable (identic cu gîgi, expression enfantine: joli). Formațiune analogică sub acțiunea lui „fudulesc“ (§ 23). V. gigea.

Vorba e specială Munteniei.

giugiulătă f. desmierdare.

ISP. 270: dascălul uitându-se la ea cu ochii galeși și cu *giugiuleli* îi dișe... BASME III, 9: numai într'o *giugiulelă* o ducea.

giumbuș n. comedie, haz.

TELEOR, 278: ursul le făcea felurimi de *giumbușuri*, se da peste cap, se tăvălia pe jos. CAL. 1881, p. 79: Turcii hotărîră să le facă o poznă, ca să rămăie de *giumbuș* munca lor pe iarbă. ORAS. II, 160: Ți trebuie casă și bună mâncare, și lux, tr-n. *giumbușuri*...

— **gUMBŪȘ** (pers. se mouvoir, s'agiter), amusement, divertissement; bulg. serb. *gumbuș* „veselie“.

giumbușel a. comedios, hazliu.

ETYM. 1655 (horă): Ariciul e mititel, Mor fetele după el, Că e mic și *giumbușel*.

giungiurliu a. 1. drăguț, nostim.

MARION 1892, No. 30: erau fete tot una și una, *giungiurliu* nu alt ceva; 1893, No. 22: Petrică, june *giungiurliu*...

2. se dice de o cafea turcească cu caimac.

— **gŪĞŪLI**, joli.

Vorba e specială Munteniei și face parte din graiul mahalagiilor. V. giugiuc și giugiulese.

giurgină f. horă caraghioasă turcească: „a juca giurgina“, a duce pe cineva de nas.

ISP. B. Sn. 89: să nu dea poste vr'o muierească, care să-l jöce *giurgina*.

— **ĞEORĞINA**, danse grotesque dans laquelle une ou plusieurs personnes jouent la pantomime en accompagnant la musique de gestes, de grimaces, d'attitudes les plus risibles, où la langue, les yeux, la tête, les pieds et les mains ont chacun leur différent rôle (d'Ohsson VII, 434). Vorba circula în Muntenia.

giuvaer n. 1. podóbă de pietre scumpe, nestemată (cu pl. giuvaere și giuvaeruri).

COND. 1693, p. 164: cu *giuvaerul* și cu două blane de samur ce s'aũ dat Impăratului. IST. 1715, p. 98: cine cu aur, cine cu *giuvaeruri*, cine cu arămurii... UR. XXII, 312 (d. 1826): tóte șalurile cele bune i *giuvaerurile* și mărgăritarul. AL. T. 421: dacã ai *giuvaeruri*, trebuie să le arăți; 1353: mai multe *giuvaeruri* i argintării găsite asupra hoțului Grozan. GHICA, 34: șaluri, *giuvaere*, stufe scumpe, bani.

2. fig. comórá, mai ales comórá de om, sculă (la fig.).

ZIL. Rev. III, 332: Rîvniși să aibí acest *giuvaer* [dreptatea]. Ca o lumină de la cer. AL. T. 416: Ha, ha, ha! Ce *giuvaer* îi [Luluța]! 791: Ghiță e un tîner cum se cade? un *giuvaer*; 1634: ești un *giuvaer*. ISP. 291: te sfátuiesc să nu pierdi din mână un *giuvaer* [ginere]; ca acesta ce ți-l trimite Dumnezeu. BASME I, 128: ferici pe bătrâni că aũ asemenea *giuvaere* de copii; III, 112: nu-l mai încãpea pielea de bucurie, c'a dat peste asemenea *giuvaer* de ginere; IV, 148: numai între dracl mai găsești asemenea *giuvaeruri* [slugi].

Var. (mold.): **juvaer**.

STAM. 169: perise straietele de pe el cu *juvaeruri* cu tot. AL. T. 75: Ah! fraților ce *juvaer* de grădină 'i Mabilu! 801: stufe și *juvaere*

mai frumoase de cât în orașul nostru; 1729: un calic care mi-a furat toate *juvaerele*.

— ĞEVAHIR (ar.), pierres précieuses, bijoux (pl. d. ğevher, turc. ca sing.); bulg. ğivair; serb. ğevair, alb. ğevahir, ngr. τζεβαέρ: (τζοβαίρι), joyau.

giuvaerică f. la pl. scule de pietre scumpe (ca podóbă femeiască): formațiune analogă cu ngr. τζεβαέριον.

TARIF 1792: *giuvaerica*, mărgăritar i césornic de sín. FIL. 209: *giuvaericale* date cocónei Duduchii la sfíntul Andreiú; 212: *giuvaericalele* ce ți-am trimis de diua mea. Isp. 395: sub coș puse primeneli și câte-va *giuvaericale* de ale ei. CAL. 1883, p. 57: făcu din toate *giuvaericalele* sale o motoșcă. BASME II, 8: o să-ți dea mama *giuvaericale* multe.

giuvaergiu m. (și Mold. **juvaergiu**) bijutier.

KOG. 260: un *giuvaergiu* care grăia cu Impératul în tóte țílele. FIL. 90: am mai primit diamanticele de tot felul, de la cei mai vestiți *giuvaergii* din Stambul; 209: 12.500 lei dați *giuvaergíului* pentru diadema de diamant. AL. T. 702: vrea să ȑică mé iubesce pentru juvaeruri, par'că aș fi *juvaergiu*.

— ĞEVAHIRGI, joailler: bulg. ğivaerği, ngr. τζοβαερτζής.

***giuvaneă** f. téva imamelií unuí ciubuc (vorba se află la Polysu și în Glosar).

— ZIVANE (pers.), petit tuyau comme celui d'un bouquet de pipe.

Astăđi vorba a eșit din us odată cu aparatul însuși al fumatului (§ 89).

gorgàn n. 1. numele marilor movile cari conțin adesea morminte străvechi.

Cuv. I, 250 (glosă d. 1568 și 1580): *gorgan*, Od. II, 267: *gorgane* sînt multe în România și de câte ori vre-un căutător de comori, călăuzit de flăcărilele ce es nóptea de pe fața unuí *gorgan*, s'a ispitit a face o grópă cât de puțin adîncă într'insul, el a dat neapărat peste oseminte de om.

2. numele unei movile și al unei mahalale pe malul Dîmboviței în Bucuresci.

— KURGAN, château fort, citadelle, partie d'une ville entourée d'une enceinte (d. kurnak „poser, ériger, élever“); cum. kurgan „tumulus“; rus. kurganü (korganü=mogyla), rut. pol. kurhan „movilă“, ung. korhány.

Vorba se trage de la Tătari, cari o deteră Rușilor și Polonilor, de la cari trecu la Români și la Unguri.

gugiumàn n. 1. (și **gugiman**) căciulă de samur cu fundul alb pentru Vodă și beizadele saú roșu pentru boieri (conform etichetei trecute).

ETYM. 65 (d. 1579): doi *gugiman* sobol... ZIL. 85: în locul caucului Domnii pórtă *gugiumane* adică căciulă de samur cu fundul de postav. Od. I, 71: un *gugiuman* de samur cu surguciú de pietre scumpe; 77: gínerele seđu la drépta lui Vodă și purta în cap *gugiuman* domnesc. FIL. 27: bătránul boier avea la bríu un hanger de

aur, iar în cap un *gugiuman* de samur cu fundul roșu; 140: *gugiumanul* de samur cu fundul alb al acestui frumos principe. GHICA, Rev. N. II, 174: Vodă îmbrăcat cu giubea albă, hanger de brilianturi la brâu, cu *gugiumanul* de samur, cu funda (!) albă cam pe frunte.

Vorba revine adesea în cântecele populare.

AL. 89: Unde Domnul cu caftan Și pe cap cu *gugiuman* Sta culcat pe un buzdugan. TEOD. 532: *Gugiumanul* de Domnie, Sabia de Impărăție. VULP. 305: Săbii multe strălucind, *Gugiumanele* roșind... ȚARA N. II, 495: Ia să scoți pe Corbea al meu, Să-î dai *gugiumanul* tău.

Var. (mold.): **gugiumană**.

N. COST. 46: s'au sculat Domnul Constantin-Vodă în picioare, luându-și *gugiumana* din cap, plecându-și capul cu chip smerit spre țară, de și-au cerut iertăciune, căci în Domnia lui s'au izvodit aceste obiceiuri de mare neputință a țării. GHEORG. 307: dinapoia lui Vel-Post. stă V. Spătar cu semnele ce s'au arătat mai sus, ținând în mâna stângă *gugiumana* Domnului, adică șlicul cel de sobol, când îl ridică din cap. NEGR. I, 126: Unde-ți zări astă pană de la *gugiumana* mea, Pre care pe drumul slavei pururea o veți vedea. GANE I, 10: Vasile Lupu purta *gugiumana* pe cap.

2. ađi (ironic) ișlicul purtat de Ovrei bigoți.

GHICA, 299: cu undița de prins pește apuca *gugiumanul* ovreiiului de fund și-l ținea spânzurat.

— GÜGEMAN, coiffe de femme. Vorba lipsese aiurea.

Vorba turcească a dobândit românește un sens mai nobil, devenind sinonim cu calpac, cauc, ișlic (V. aceste vorbe).

gugusciuc m. porumb sălbatic (*Columba palumbus*).

Var.: **guguscă** (Dr. Crăinic. în Conv. XXII, 335).

— KUKUGUK, espèce de coucou, pigeon sauvage, ramier (d. guguk „coucou“). Despre fauna (§ 101).

H

habar n. grijă, pês: „a nu avea habar“, a nu-î pêsă, a nu se îngriji, a nu-î trece prin minte.

BELD. 397: Nu se îngrija de nimică, de dușmanii n'avea *habar*. AL. T. 118: am s'o duc vesel fără *habar*; 475: ce'mi pasă... dacă 'i moda, n'am *habar*; 1185: puteai să mori și eu *habar* să n'am. CR. II, 22: voi *habar* n'aveți de toate acestea. MARION, 11: pe mine, nevasta lui!... pe mine, care *habar* n'am de cine-va... Isp. 16: dacă vei merge cu mine, *habar* să n'ai; 139: de te vei păzi bine, *habar* să n'ai; 400: mai puse un sac, ba încă unul, cumpăna *habar* n'avea. STĂNC. 225: frate-seu nici *habar* n'avea de el și nici că vrea să scie de trăiesce ori ba.

Vorba, cunoscută și în Ardél (Pop-Reteg. 97: de inel *habar* n'avea), figurază într'un proverb (Pann, 60: tu mori după mine și eu n'am *habar* de tine) și în poezia populară din toate provinciile române.

AL. 42: Adă-o vadră de Cotnar Și de plată n'ai *habar*. TEOD. 552: El nu scie ce-l frica, *Habar* n'are de nimica... MARIAN I, 2: Maică, nu vorbi în zadar, Trupul meu n'are *habar*. VULP. 32: Răd Costea că mi-l certa, El *habar* nu avea...

Var.: (mold.) *abar* și (munt.) *haber*.

STAM. 471: pentru boierii și chiverniséla lor el n'are *abar*; 47: bietul om *abar* n'avea de toate acestea... ISP. 130: *haber* n'am, numai vîntul să nu-mi bată. JIP. 100: n'au *haber* că s'au rumânit.

— HABAR, HABER (ar. *haber*), avis, nouvelle; cum. *habar* „res novae, nova“; bulg. *aber*, *haber* și *habâr*, serb. alb *haber* „scire, pês“, mcr. *hăbăre* „scire“, ngr. *χαπάρι* (*χαμπέρι*), avis, nouvelle.

Una din puținele vorbe orientale cari se bucură de o răspândire generală în mai toate provinciile române, ceea ce indică (ca și „dușman“) o proveniență mai veche de cât împrumuturile cu circulațiunea locală (§ 9).

hac n. 1. ceea ce se cuvine de drept: datorie, plată (sinonim cu munténul „simbrie“).

N. COST. 25: de are și vrea Impératul să așede pace cu Nemții, noi avem a cere *hacul* sângelui nostru și a părinților noștri. AMIR. 174: el [Nohail] să plătescă *hacul* pămîntului, cât li s'au orînduit. COND. 1776, p. 40: *hacul* acestora [al văcarilor] să cisluescă sâtenii pe vitele ce vor avea. UR I, 40 (d. 1814): de la toate calfele ce vor eși pe *hac*, să dea la cutia bisericeii 24 parale. S. NAD. 5: ei avea ca *hac* 500 lei proști pe an. CAN. 9: Și-l dă *hacu* 'n giurmătate Și bătaii nenumărate.

2. fig. răfuială, regularea unei socotelii; de unde locuțiunea proverbială „a veni de hac“, a da de căpătăi, a o scote la căpăt, a dovedi pe cineva: tot așa în turcesce și bulgăresce (§ 38).

AMIR. 165: Tatarilor le *au venit* Hanul *de hac*, că au iernat Abdula-Pașa și Hanul oștea pe dinșii. KOG. 216: arătând toate faptele Lajilor pre amăruntul, la care sta și Domnul singur *să le vie de hac*, căci mai cuprinsese totă Moldova. ZIL. 26: o Impărăție așa gróznică care până ieri cutremura lumea, astăzi să nu pótă *veni de hac* unui Pasvantoglu. AL. T. 217: să ne facem muute și punte și *să-i venim de hac* ispravnicului; 838: nu deschidî?... ei! las' că-ți *viă eă de hac!* CR. I, 32: cu capra ți-ai pus în cărd? capra *ți-a venit de hac*. PANN, 19: nelegiuitului *ii vine de hac* necredinciosul. ISP. 45: mi se pare că flăcăul *asta mi-a venit de hac*; 86: nădăjduesc că-i *vei veni de hac*; 283: numai tu *mi-ai venit de hac* pe lumea asta; 362: tu n'o să-mi scapi, *ți viă eă fie de hac*. AL. 106: Mâni virtej am să mă fac, *Să vin* Turcilor *de hac!* TEOD. 526: Măi vâtaf, minte să ții, *L'altul de hac să nu vii...*

3. locuțiunii analoge: „a veni la hac“, „a da peste hac“, cu același sens.

CĂPIT. 310: au fugit Constantin-Vodă la Pașa de la Dîrstor, spuindu-l... totă țara o au stricat [slujitorii], deci pentru ca *să le vie la hac*, au trimis la Racoți cu rugăciune de bine și Ștefan-Vodă

cu oști să-I taie, să-I omóre. MARIAN I, 149: O Novac, baba Novac, Acum *fi-ai dat peste hac...*

— HAK (ar. hakk „vérité, justice“), droit, somme dûe, devoir, obligation, loyer, salaire, honoraire; alb. bulg. serb. hak „simbrie“, ngr. *χάκι*, juste; sp. hoque „aldămaș“. V. léfă și nafaca.

Sensul primitiv de „simbrie“ e propriu Moldovei, în vechime ca și astăzi; cel figurat e pretutindenea cunoscut. Vechiū termin juridic rămas în limbă (§ 71).

hagiū m. (și **agiū**) 1. cel ce a călătorit spre închinare la locurile sfinte (Ierusalimul pentru creștini și Meca pentru Mahometani). Femininul „hagică“ corespunde bulg. *hagiika* și serb. *hagiña*.

DUM. 39: pe *hagiū* fi aduse la Meca. GLOS. 8 (prov.): a se face *agiū*, a se ruina, a sărăci (din cauza marilor cheltuieli ce reclamă o călătorie așa de lungă).

2. titlu onorific dobândit după întorcerea dintr'o asemenea călătorie (și sub forma **hagi**).

AL. T. 1225: *Hagiūl* au pretins să ședem în casa lui și să nu ne îngrijim de nimică despre ale vieții; 1260: *Hagi* Hristodulo cu care am fost la Ierusalim. GHICA, 321: *Hagiulul*, fie dis în trecét, îl cam plăcea vinul. MARIAN I, 147: La Iovița lui Novac, lui *Hagi* Baba Novac...

— HAĞI (ar. vulg. *āğī*), pélerin, se dit du musulman qui a fait le pélerinage à la Mecke et du chrétien qui a visité Jérusalem, titre honorifique donné quelquefois aux notables du village Barb. (d. hağ „a ținea o serbătore“); bulg. *hagiña*, serb. *hagi* și *hagiña* (*agiña*), rus *hagi*. pol. *hagy*, alb. *hagi* (*agi*), mer. *hagi*, ngr. *χατζής*.

hagialic n. călătorie la locurile sfinte; 1. a Turcilor la Meca: *hagialicul* e prescriș fie-cărui musulman odată cel puțin în viața sa.

DUM. 39: Moametaniū merg pe toți anii la Meca pentru *hagialic*.

2. a creștinilor la Ierusalim.

GHICA, 302: fi se făcuse [lui Teodoros] poftă de *hagialic*...

Var. (munt.): **agialic**.

DELAVER. Paras. 155: o nepótă pripășită pe lângă el, de când a plecat la *agialic*. GLOS. 7 (prov.): a se duce la *agialic*, a se ruina, a-și pierde starea (cf. mai sus proverbul sub „hagiū“).

— HAĞILYK, pélerinage à la Mecque; bulg. *hagilyk*, serb. *hagiľuk*, alb. *agiľek*.

haham m. I. (sens archaic) rabin.

AMIR. 142: l'au trimis la *hahamul* de Cracău și la *hahamul* de Dubăsar. Doc. III, 62 (d. 1787): venituri ale *hahamulul*.

II. (sensuri moderne) 1. tăietor de vite și de păsări, la Evrei.

UR. III, 277 (d. 1823): paserile ce va avea de tăiat *hahamul* jidovilor pămînteni să le taie.

2. (ironic) arhanghel.

MARION, 19: A! a! capra dracului, te a luat *hahamul*... JIP. R. Sat. 88: să fii smerit ostaş politic, alt-fel te strînge *hahamul* de gât...

— HAHAM (ebr. *haham* „înţelept, învăţat“), docteur juif, scribe; bulg. serb. *haham*, ngr. *χαχάμης*.

Vorbă pretutindenea cunoscută, dar adî cu aplicaţiunea mai mult ironică (ca sensul figurat special Munteniei).

***haham-başa** m. marele rabin al Evreilor pămînteni: el plătia o dare anumită ce formă unul din veniturile cămărăşiei celei mari.

KOG. 210: îndată l'au ridicat, ducându-l în capul tîrgului de gios, lângă *haham-başa*, şi l'au spînzurat la o dughiană. COND. 1776, p. 14: 60 lei de la *haham-başa*. UR. XIX, 79 (d. 1776): dăm volnicie lui Isac *haham-başa* şi tuturor jidovilor din Iaşi, ca să aibe voie a scöte casa cu locul ei la mezat; III, 275 (d. 1823): la töte cele ce vor găsi cu cale *haham-başa* şi cei mai fruntaşi din jidovi pămînteni să dee cu toţii ascultare. Doc. III, 62 (d. 1787): staro-tea fiind şi vechil de *hahambaşă* lua de tot ovreiuul casnic câte taleri 1 pe an. AL. T. 746: dacă nu l-aş cunöscce creştin, l'aş crede botezat ca *haham-başa* ta...

— HAHAM BAŞY, le grand rabbin, chef de la communauté juive; bulg. *hahambaşi*.

haidamac m. (şi **aidamac**) hoţ, tälhar.

REV. I, 388 (d. 1821): spre mai bună apărare şi strejuire de *aidamac*, au ales dumnölor pre Căminarul Sava, Bimbaşa al Curţii domnesci, şi l'au îndatorat cu bună lăfă, ca să stringă ömeni vrednici spre paza oraşului. Isp. 279: acolo umblă cätva timp ca un *haidamac*; 336: li se acrise tot umbländ încöce şi încolo prin pădure ca nisce *haidamac*. Id. U. sfät. 57: curăţind ţările de tälhari şi *haidamac*. CAL. 1895, p. 52: putea ghici ce făcea fata cu zmeii, ea singură între trei *haidamac*.

— HAYDAMAK (nom de certains cosaques rebelles de Pologne), ravageur, pillard, brigand: rut. *haidamak* „războinic în stepe, tälhar“, rus. *gaidamak* „tälhar“, pol. *hajdamak* „cazac zaporojan“.

Terminul figuränd cu acest sens numai în idiomele slave de la Nord, e de origină cazăcescă sau tătărăcescă. Despre sensul vorbeii la Sêrbii şi Bănăţeni (§ 34).

haide! int. ce exprimă îndemnul de a merge, de a porni sau de a începe o acţiune şi funcţionează ca un imperativ cu formele analogice: *haidem!* *haideţi!*

N. COST. 89: vedënd divanuri straşnice, se invitasă ömenii cei cu strîmbătăţi asupriţi, de apucau unul pe altul, strigänd: „*haide* la Divan!“ CR. I, 267: *haidem* după dînsa! GANE I, 94: ia lada în spate şi *haide!* AL. 27: *Haideţi* să ne logodim, C'amîndoi ne potrivim...

Var.: **haida! aida! aide!**

M. Cost. 350: cum le au pus capetele sfatul, au și început a strigare toți în toate părțile: *haida! haida!* la ei, la ei! JIP. 142: cu bețu în mână *aida! aida!* până ajunge acolo. ISP. 74: și *aide!* și *aide!* merse cale lungă...; 110: tu, *aideți* cu noi: 182: *aidem*, nevastă, acasă.

— HAYDE (ayda!), en avant! marche! avance! va-t-en! HAYDEIN (en s'adressant à plusieurs personnes), allons, partons! bulg. *aide*, *haide*, *haidite!* (*haïda*, *haïdate*): serb. *haide*, *haïdemo*, *haïdete!* (de unde și istro-rom. [h]aide, [h]aidem); alb. *haïde*, *haïdem!* mer. *aide!* și *haide!* ngr. *áivra* și *χáivra*. Prin Greci vorba a pătruns chiar în Italia: veneț. *aida!* (cf. sicil. *macari!* tot de origină orientală).

Existența vorbeii în toate idiomele balcanice, în special în albaneza și în neo-gréca, indică un împrumut comun dintr'un izvor unic, care nu poate fi în cazul acesta de cât osmanlia.

haidău m. păzitor de boi în ciradă.

COND. 1693, p. 118: *haidăii* care au păzit boii până au trecut Dunărea; 187: *haidăii* care au adus boii de prin județe până aicea la Bucuresci. BELD. 343: *Haidăii* de pe la vite, bozagii, plăcintari mulți. MANUAL ADMINISTRATIV I, 3: ómenii fără căpătăiu, acei ce nu se îndeletnicesc cu lucrul pământului, precum *haidăii*, ciobanii, văcarii, porcarii, hergheligi și alții asemenea... CR. II, 21: Ciubuc mocanul s'a călugărit mai cu toți *haidăii* lui. BUR. 56: *Haidăii* cu boii, ciobănașii cu oi...

Formă derivată d. HAIDE! int. cu care se mână boii (cf. haydamak „conduire un troupeau“) și sufixul -ău (§ 23). Ruténul *haidei* și polonul *hajdaj* sînt împrumuturi directe de la păstorii români.

Vorba fiind cunoscută în Muntenia, Moldova și Dobrogea, nu însă și în Ardél, exclude o derivațiune imediată din unguresee, unde altminterea nu există un termen corespunzător.

haimană m. (și *aimana*) 1. vagabond: ei formați înainte clasa cea mai din urmă de contribuabili, sub numele de „ceta haimanalelor“, cari nu aveau satul lor anumit, ci erau împărțiți printre ceilalți, iar vataful lor era și peste ocași sau șalgăi (Suțu, Notițe stat. 161).

UR. II, 171 (1783): câte vite vor avea văduvele șalgăilor, mai mult vor da și ele la cîsla *haimanalelor* ocnel. HRIST. (1818): Iar să-l fi vădut călare, chiar vataf de *haimanale*.

2. vagabond în genere, golan.

TEOD. 120: De risul copiilor să fi și *haimana* bătrână să rămâi! 486: In tot Bucurescii prin mahalale vedeai numai óste de *haimanale*. SEP. V. 90 (din Sucéva): D'aș tot fi ședut așa, ș'aș fi umblat *aimana*. ORĂȘ., II, 17: prin mahalale, c'un semn, c'o vorbă adun *haimanale*...

3. fără căpătăiu, fără stăpân.

AL. T. 112: Cerc în zadar pe loc a sta ș'am agiuns chiar de *haimana*; 840: care vra să dîcă, tu ești stăpîn aici, eu ăm de *haimana*. CR I, 38: carul s'eu era de *haimana*; 118: căruța asta de *haimana* și iepușórele de izbeliște

4. sub forma *haimăn*, vorba a ajuns să însemneze „petrecere“ în munții Sucevei din Moldova (Șeș. II, 229).

— HAYMANÈ, adv. à la manière d'un étourdi (d. ar. haym „étonné, ébahi, étourdi“). Vorba lipsesce aiurea.

haimănesc v. a umbla fără căpătîi, a bate podurile.

PANN I. 141: apucă-te, dîc, de muncă și nu umbla *haimănînd*. REV. N. I, 388: 'mi place să *haimănesc*.

Derivațiune verbală dintr'o formă „haimăn“ (cf. *haimana*, 4), care revine în Moldova.

hain a. și m. I. (sens arhaic) trădător, rebel, sinonim cu „vicleń“.

M. COST. 319: aű dat scire la Impărăție pre Vasile-Vodă și pre tótă țara, cu pîră că este *haină*. NEC. 258: aű fost prins pre Turculeț, *hainul* cel mare a Impăratului. CANTA, 193: Mavrocordat-Vodă aű luat cu sine căți boieri aű putut găsi și i-aű dus singur la Vezirul și la Hanul, încredințînd cum că țara nu-i *haină* și la tóte poruncile împărătesci este supusă. VĂC. 256: Domnul Sėrbilor se descoperi *hain* și trădător... BELD. 415: Că-s necredincioși cu toți, sînt *haini*, resvrătóri. ZIL. 86: peste tóte lipi Ipsilant *țărîi* ponosul de *hain*. AL. 210: Brăncovene Constantin, Boier vechiű, ghiaur *hain*!

II. (sensurî moderne) 1. perfid, de rea credință.

DELAVER. 223: nu e așa că Némțul e mai *hain* ca Muscalul? JIP. 30: ești *hain* pe strînsura ta. AL. 131: Cel cumnat jurat, *hain*, Ce venia de la Măcin...; 246: Nu mi-e ciudă de străini, Căt de pămîntenî *haini*... TEOD. 547: Turcul, märe, e *hain*, Turcul, märe, e págán...

2. rėu la inimă, tiran.

AL. T. 1018: o femeie frumoșică ce nu-mi pare prea *haină*. VULP. 10: Puiule, *hain* mai ești, La mine să nu gándesci; 16: Să-i vėd slugi pe la străini, Că mult sînt cu noi *haini*; 31: Apoi Tohan cel bėtrán, Căne amar și *hain*!...

— HAYIN (ar. hayin), trăitore, perfide; alb. hain „hoț“, serb. hain, ngr. χείρας.

Vorbă importantă ca un rest supraviețuit din vechea noastră terminologie politică: sensul ei generalizat e deopotrivă popular în Muntenia și în Moldova.

hainesc v. 1. (sens arhaic) a se revolta în contra Porții, a se trage de sub stăpînirea turcescă.

N. COST. 5: Hanul de Crim care atunci umbla ca să *hainescă* de către Impărăția turcescă; 9: Petriceicu-Vodă s'aű *hainit* de multe necazurî ce-i făceaű Turcii. NEC. 206: s'aű *hainit* Petriceicu-Vodă, de s'aű închinat la Leși. DION. 185: Pasvandoglu se făcuse în puterea lui ca un Pașă și luase cetatea în stăpînirea lui, *hainindu-se* de către Impăratul. VĂC. 265: pe Pașa de la Halep ce se *hainise*, îl prinse făcēndu-i rėsplătirea cu mórte.

2. în genere, a se lepăda, a părăsi pe cineva.

TEOD. 552: Noi cu el am haiducit. Noi cu el am chiaburit, Dar de când s'a *hainit*... Mai de tot am calicit.

hainie f. 1. (sens arhaic) trădare, rebeliune.

M. COST. 356: pre Ștefan-Vodă îl ținea Impărăția la prepus de *hainie*; 364: turburarea lui Racoți acum era la scirea Impărăției și *hainia* lui Mihnea-Vodă.

2. (sens modern) perfidie, răutate sufletescă.

DELAVER. 103: patimile arse de *hainie*. JIP. 13: *hainia* dușmanului s'druncinat'o în mii și fărâme.

Formă românească modernă corespunzătoare învechitului „hainlic“.

***hainlic** n. 1. revoltă în contra Porții.

NEC. 294: au luat pe Mihail-Vodă cu mare urgie și cu nume de *hainlic*. AMIR. 123: pe Ștefan-Vodă l'au omorît, cum omorise și pe Basarab-Vodă cu toți feciorii lui, cu doi ani mai înainte, pentru *hainlicul* lui. AR. 76: către stăpânire se arată cu *hainlic* și nesupunere: 165: prin multe chipuri arătând *hainlicul* împotriva prea înălțatei Porți.

2. revoltă sau trădare, în general.

COND. IPSIL.: la vina de *hainlic*, nu este destul răspuns al muerii a țice numai că nu este amestecată cu bărbatu-său la acea faptă.

— HAYINLYK, trabison, perfidie, ingratitude.

hal n. I. (sensuri arhaice) 1. împrejurare (nenorocită), calamitate.

KOG. 209: arătând starea boierilor pămîntenii de aici, spund și *halul* lui ce-i s'au tîmplat; 235: se mirău ce vor face scriind tot *halul* la Țarigrad.

2. stare în genere, situațiune bună sau rea.

IST. 1715, p. 65: Vizirul a întrebat de *halul* cetății în ce chip este; 66: l'au întrebat de *halul* războiului.

II. (sens modern) stare sau pozițiune, mai totdeauna rea: „într'un hal fără de hal“, într'o stare foarte proastă.

KOG. 289: să-i dea vre-o mângâiere la atâta *hal* și jete. BELD. 379: Veți *hal* și privesce vreme, în ce stare mai ales; 384: Lăsați-i dacă le place *halul* cel dobitocesc. AL. T. 616: am agiuns în *halul* morților. CR. I, 89: bătrânii vădend pe nora lor în așa *hal*, au început a o mostra... PANN I, 136: dacă'ți mōre calul, 'ți veți pe jos *halul*. DELAVER. 139: eși! să nu te vadă lumea în ăst *hal*! ISP. 181: a doua țî când se deșteptă boierul, vădenduse în ast-fel de *hal*, întrebă unde se află? MARION, 71: biata rochie! ajunsese într'un *hal-fără-hal*. TEOD. 612: Și 'nadians m'am lăudat, că n'ai *hal* să-mi fi bărbat. CAN. 11: Să trecă și bun și rău, Să vadă de *halul* meu!

— HAL (ar.), état, condition, situation, position, circonstance, le temps présent; serb. hal „nevoie“, alb. hal „stare, nenorocire“, mer. hală „stare rea“, ngr. χάλι, animi affectio.

În toate idiomele derivate vorba a dobîndit un sens peiorativ, care predomină exclusiv în limba modernă (nu fără o nuanță ironică).

halâl a. și n. I. (adj. și adv.) binecuvîntat, fericit, opus lui „haram“ (adesea și cu aplicațiunea ironică).

PANN III, 133: copilul numai ce mînîncă e *halâl*, ce îmbracă e haram. XEN. 37: *halâl* nepot!.. *halâl* vreme am ajuns!

II. (subst.) binecuvîntare (învechit).

BELD. 386: Unde-i a lor mulțumire? *Halâl* măcar n'am vădut.

III. int. 1. (în sens bun) fericite de!

GAŢE, 82: *halâl* de Mihai!.. mîndră mirésă mai ia! STÂNC. 57: o casă... *halâl* să-i fie! pe jos numai piatră, odăile mari și luminate...; 124: mare noroc ai avut, mă, *halâl* să-ți fie! BASME II, 49: *halâl* de orzul meu că este cosit de așa mîini harnice! AL. 113: Iți aduc altă mirésă, Care când te-a săruta. *Halâl* de viața ta! 156: Bujor ese, Bujor dice: *Halâl* de tine, voinice!

2. (ironic) mare procopsélă!

AL. T. 137: *halâl* de bieții împricinați!.. 930: *halâl* de gospodărie bună!.. încă o dușcă băete. CARAG. II, 23: *halâl* să fie de ósele mele! m'ar cotonogi.

Var.: *alal* și *halam* (cest din urmă sub influența analogică a lui *haram*).

AL. T. 74: *alal* de cine-î tînér și are bani mulți! STÂNC. 339: ăsta e împérat, nu glumă: *alal* de așa vítéz! MARION 1896, No. 11: *halam* de cumétru! aiurusum să-i fie! Ibid. No. 41: așa căsnicie... *halam* să le fie!

— HALAL (ar.), permis, légitime; cum. hallal „licitus, legalis“; alb. halal „iertare“, bulg. serb. alal (halal), mcr. halale, ngr. *χαλάλ*, legitimus.

Ca interjecțiune, vorba e pretutindenea populară cu îndoita ei accepțiune, seriósă și ironică.

halât n. 1. haină de casă sau de nópte.

AL. T. 251: în *halat* și cu fes cusut pe cap. CARAG. I, 77: Leonida e în *halat*, în papuc și cu scufia de nópte.

2. (ironic) caftanul purtat de Ovreii bigoți.

AL. T. 1594: plóia póte să-mi strice *halatul*, să-mi facă pagubă mare. LD. Pr. 112: îmbrăcat cu *halat* jidovesc.

— HAL'AT (ar. hil'at), vétément d'honneur: rus. chalati „haină de casă“ (îmbrăcămîntea cupeților ruși); pol. rut. chalac „haină de nópte“. V. Partea II: hilat.

Vorba, primitiv sinonimă cu „caftan“, a încercat în limbile derivate o curiosă scădere a sensului.

halături n. pl. unelte sau dichisuri trebuincióse pentru călărie, trăsură, gospodărie și mai ales de plugărie (vorbă specială Moldovei).

CR. II, 198: *halături*, ciocane, unelte. SEV. Pov. 164: se duce la un ferar de ia foitul, ilăul și tóte *halaturile* de câte avea trebuință.

— ALAT (ar. pl. d. alet), instrument, ustensile: alb. serb. alat (halat).

halcă f. (și *alcă*) 1. scóbă sau legătură de fier la ziduri și alte clădiri (Polysu).

2. exercițiu militar constând în aruncarea și trecerea geridului printr'un cerc de fier: acest turnir oriental fu introdus și la noi și deveni un exercițiu favorit al boierilor noștri (§ 62).

MOXA (1620), p. 389: jucași bine astăzi și vrătejiși bine calul la *alca*. URECHE, 223: nice de carte era prost Bogdan-Vodă, la călărie sprinten, cu sulita la *halca* nu prea lesne avea potrivnic. KOC. 207: boierii iubiau plimbări și *halcale* și dicături.

Vorba figurază într'un proverb și într'un cântec.

GLOS. 13: a bate *alcaua*, a pierde timpul în deșert. AL. 106: Mâni es Turcii la *halca*, Sus în Haidar-Pașa...

— HALKA (ALKA), anneau, bague, jeu de bagues; alb. bulg. serb. halka (alka) „verigă de fier“, ngr. χαλκός. V. gerid.

halèp n. cotul de Alep (0^m,69), întrebuințat odinioară în Moldova. V. arșin.

COND. 1776, p. 14: Vel cămăraș dând la fisce-care dughiana câte două coturi, un *halèp* și un arșin...

— HALEB, Aleppo; halebi pik „l'aune d'Aleppo“.

Halimà f. 1. titlul colecțiunii de povești arabe (cunoscută în Orient sub numele de „O mie și una de Nopti“) după numele povestitoare, a Sultanei Șeherezade, care spune Impăratului cele o mie de basme. Traducerea cea mai citită, cea de Gherasim Borjan (1835), făcută după cea greacă modernă, poartă titlul „Halima sau povestiri mitologhicesci-arăbesci pline de băgări-de-sămă și de întâmplări foarte frumoase și de mirare... compuse în limba arăbescă de prea învățatul Derviș Abubekir și traduse din alte limbi străine în cea românescă“.

2. fig. povestire sau întâmplare minunată, faptă extraordinară (sens pretutindenea popular).

AL. T. 70: minunat lucru-l vaporul!.. merge focu pe apă ca în vremea *Halimalei*; 453: drept să-ți spun, dău, aferim! parcă 'i *halima* curat; 1123: ce de mai drăcii! ce de mai minunății! bre! bre! parcă-i *halima*! CARAG. 28: să-ți povestesc ce am pățit cu mitocanul! să vezi, e *halima*! II. 134: nu ți le mai spui p'alelalte, că snt *halimale*, domnule! AL. Despot-Vodă, 44: o *halima* întrăgă și plină de minuni. MILLO, Chirița, 11: ce să vă spui, boierii Dv., minunile minunilor, *halimalele halimalelor*!

— HALIM (ar.), doux, patient, bon (supranumele Sultanei povestitoare); ngr. Της Χαλιμάς αἱ μυθολογίαι, les mille et une nuits (χαλιμά, récit, narration). Cum se vede, vorba ne vine prin intermediul traducerii neo-grecesci.

halvâ f. (și *alvâ*) 1. prăjitură albă-gălbue din făină arsă și miere, ori din zahăr cu tahîn (servind și ca mân-

care de post). Varietățile cele mai cunoscute la noi: „tahyn halvasy“, preparată cu zahăr și tahîn; „keten halvasy“, asemenea firelor de in; „kataif halvasy“, asemenea unui ciubuc de zahăr etc. Adrianopole și Iamboli erau orașele cele mai renumite pentru fabricarea halvalei.

Doc. II, 318 (d. 1791): *halva* ce se face în Bucuresci cu nuc. TARIF 1792: *halva* de Permez. Doc. IV, 349 (d. 1793): *halva* de Enderne. UR. IV, 131 (1792): *halva* de Tarigrad. AL T. 1144: a mâncat o oacă de măslina și o puțină de *halva*. FIL 157: *halvale* de Idirnè. J. NEGR. Copii de pe nat. 120: să spuie vâtafului să cumpere *alva*.

2. dessert cam mitocănesc făcut din griș sau din făină cu unt proaspăt, ori cu untură și cu zahăr, de coloro roșie închisă (Étym. 964).

— HALVA (ar. *douceur*), nom de différentes espèces de pâte sucrée dont la base est la farine et du miel (d. halu „doux, sucré“); serb. *alva* (*halva*), mer. *halva*, ngr. *χαλβας*. Despre celelalte prăjituri (§ 87).

halviță f. (și **alviță**) 1. amestec de nuc, scrobélă albă și zahăr sau miere.

GHICA, 676: să-i ia din mână o bucată de *halviță*. DELAVR. Tru-badur. 147: *alvița* era cam sfărâmată, cam negricioasă și nu prea se vedea să aibă mieji de nucă.

2. joc de copii la lăsatul secului de brânză: se lega de un cuiu bătut în tavan sau de o cumpănă în bătatură o bucată de halviță, ce o ocoliau mai mulți inși: unul legăna sfóra de care era legată halvița și ceilalți se siliau s'o prindă cu gura: când unul o prindea, mușca din ea și-i făcea vînt înainte, până ce bulgăru cel mare devenia mic și la urmă era și el prins și îmbucut deodată (Papazoglu, 128).

Halvița nu-i de cât o „halva de nuc“ (*koz halvasy*).

halvițar m. cel ce face sau vinde halviță.

AL T. 531: un biet *halvițar*... și un biet *brahagiū*...

halvițarie f. locul unde se vinde halvița.

halvagiū m. cel ce face sau vinde halva.

COND. 1693, p. 556: un cal roib ce s'au dat *halcagiului*, care au venit bumbașir pentru 40 de pungi ce s'au dat la mir. IST 1715, p. 16: *halvagiū*, hasichii... și alte orînduiele împărătesci. AL T. 1440: Dumnélui au fost *halvagiū* vestit peste Dunăre.

— HALVAĞY, vendeur de halva; bulg. serb. *halvağia*, ngr. *χαλβατζής*.

halvagerie f. locul unde se vinde halva.

hamal m. cel ce cară greutate.

Kog. 273: Pe *hamal* vață ce face, că cât îi diua de mare, cară

lemn 'n spinare. CONV. IX, 331 (d. 1730): *Hamaliū* că-l ridica (pe Brâncovénu) și 'n mare că-l arunca, pe Domn și pe coconii fi tăia. FOT. III, 308: doi *hamali* ai sătrăriei câte 15 lei fie-care. ORĂȘ. II, 19: béu *hamaliū* și giambașil...

În Moldova vorba sună **mahal'** (metatesă d. hamal).

COND. 1776, p. 16: starostele de *mahali*. UR. XIX, 87 (d. 1826): *mahaliū* i cotariū sã fie sub ascultarea stãpãnului tîrgului.

De aci derivațiunile secundare: **mahalã**, ceva mare și greū, în munții Sucevei (Șeș. III, 70), și **mãhãlit**, transportul saū plata mahalului.

UR. VI, 471 (d. 1823): *mãhãlitul* tîrgului sã fie a cutiei tîrgului; VI, 107 (d. 1827): *mãhãlitul* tîrgului Ieși...

— HAMAL (ar. hammal) portefaix; cum. chamal „gestor“; alb. hamal, mer. hãmal, ngr. γαμάλης; sp. al-hamel.

***hamalbaș** m. mai marele peste hamaliū sătrăriei.

FOT. III, 302: *hamalbaș* a sătrăriei are lãfã pe lunã câte 30 lei.

— HAMMALBAȘY, chef des portefaix.

hamalic n. 1. meseria și plata hamalului; 2. fig. ceva greū de purtat, topor de ôse.

— HAMMALLYK, métier de portefaix, salaire pour le transport de bagages: fig. travail grossier et pénible.

Cu ambele ei sensuri, vorba e popularã în Muntenia. V. Partea II: hamailiū.

hambar n. (arch. Mold. hambariū) 1. magazie de grãne (accepțiune pretutindenea cunoscutã).

NEC. 347: făcuse Constantin-Vodã și *hambare* de puneã pânea la Țuțora. AMIR. 126: Ali-Aga, pãzitorul *hambarului* împãrãtesc de la Țuțora. DION. 192: era fãina adunatã la ordie peste Dunãre, nu în saci saū în niscai *hambare* pusã, ci pe pãmîntul gol turnatã, facutã moghill în sus. AL. T. 45: la imaș copil... acolo vë aștãptã *hambaru* cu orđ... CR. I, 153: sisiae pentru popușoiū, *hambare* pentru grãu: 330: am un *hambar* plin cu posmagi.

Vorba figurãzã cu acest sens în douë proverbe și revine adesea în cãntecele populare.

CR. II, 93: condacul umple sacul și troparul *hambarul*. ZANNE III, 185: *hambarul* gol nu are sôrecl. TEOD. 670: Scuturã *hambarele*, Mãturã coșarele... ȘEP. I, 38: D-lor ar fi făcut colacii cât de marl. Da n'au avut grãu la *hambar*. MARIAN I, 32: Deschide-ți *hambarele* și cercã fãrînele... BUR. 123: Mãturã *hambarele*, Scuturã covețile...

2. odaie de rezervã la țãrani pentru produse agricole, verdețuri, animale domestice (Dr. Crãinicenu).

DELAVER. 3: curtea are *hambare* de fag; 17: pãtulele, *hambarele* gemeã de pline.

3. cutie mare de lemn de fag făcend parte din bucãtãria sãtãnului (Dr. Manolescu, 64).

4. podul corãbiei (sens eșit din us).

CANT. Ier. 141: supt cãmara corãbiei aflãndu-se și ușa cu tare gura *hambarului*, cu suptul apei de-asupra închiđendu se. ZIL. Rev.

III, 358: Caravachirul e dator ca să grăbescă la liman, c'aceea [furtună] sparge *ambarul*.

Var.: *ambar*.

UR. III, 151 (d. 1792): în puțină vreme ai săvârșit facerea celor două *ambare*, care nu de mult ți s'a poruncit la cetatea Benderului. NEGR. II, 236: carnea de la cuhnie și pâinea de *ambar* OD. I. 126: grajdurile, *ambarele* și șóprele cu toate tacámurile de drum. FL. 76: să furi orq̄ din *ambarul* nostru.

— *AMBAR*, *HAMBAR* (pers. anbar), réservoir, magasin, depôt pour toute chose, grenier; carène, pont du navire (pl. d. nibr „paneterie“); alb. bulg. serb. ambar (hambar), pol. rus. rut. ambar, ung. hambár, mcr. ambare (hămbare), ngr. ἀμπάρ, grenier, cale de navire.

Hambarul jócă un rol însemnat în iconomia rustică, atât la noi cât și la popóarele balcanice (§ 98): el e destinat în genere pentru bucatele câmpului, pe când coșarul, pátulul și sisiacul (ultimul special Moldovei) sînt rezervate pentru depunerea porumbului.

Han m. Domnul Tătarilor, în special al celor din Crimeia: Domniî moldovenî erau îndatorați a-i trimite anual un dar anumit în miere sau în bani și stofe (§ 73). Vorba revine la cronicarii din Moldova și în cântecele istorice din aceeași provincie.

a. M. COST. 250: vestit era acest *Han* de războie. DASC. 406: împerat aú pus întâiú Tătarii de felul lor pre unul ce l'aú chemat *Han*, ca să fie judecata pre dînsul; și acest nume *Han* s'aú chemat la toiî *Haniî* despre numele acestuia, câți aú urmat mal pre urma lui; cum și la Egiptet întâiú Faraon, apoi Ptolomeú; la Rîm, Chesar. N. COST. 43: s'aú sculat Devlet-Ghereî Sultanul, carele este acuma *Han*, și aú mers cu Tătarii de aú bătut cetatea Liovul din țara leșescă. GHEORG. 329: când se întâmplă de iasă Domnul înaintea vr'unui *Han*...

b. AL. 78: Ghiral *Hanul* cel bêtrân Trage pala de la sin: 79: Chiar la grajdul *Hanului*, Hanului Tătarului; 172: Te calc *Haniî* tătareci și urdiile turcesci!

— *HAN* (han), souverain, prince. titre des princes tartares; cum. can „imperator“ și chan „dominus“ (pers. han „seigneur“); rus. pol. chan. Vorba e tătărăscă (de aceea lipsesce în idiomele balcanice) și e o formă contrasă din mongolul Hagan (V. Partea II).

hănesc a. 1. ce ține de Han și e supus lui.

AX. 182: aú dat Hanului bulucbași și siimenî *hănesci*...

2. în special, se numiaú „sate hănesci“ cele 7 sate în jud. Dorohoiú date în stăpânirea Hanului la 1595.

M. COST. 251: cele 7 sate de țară ce se dic *hănesci*, le aú dat Ieremia-Vodă Hanului.

hânie f. dignitatea și țara Hanului.

M. COST. 15: de la Iobzeg Haniî cel mari de la Rîm luaú stég de *hânie*. N. COST. 26: această rușine pătînd Impărăția otomană

și *hânia* tătară, au fugit și tocmă la Belgrad s'au oprit. NEC. 365: făcea multe amestecături pentru *hânia* Crimului. VĂC. 278: aridică pe Kirim-Gherei la cinstea *hâniei* și l'au făcut Han Crimului.

Derivațiune românească alături de „hanlic”.

*hanlic n. rangul de Han.

KOG. 235: de-l va milui Impărăția cu *hanlicul* Crimului...

— HANLYK, dignité de Khan, souveraineté.

Han-tătar m. Hanul Tatarilor: 1. om saū popor străin, sinonim cu „litfă”.

DELAVR. Trubad. 136: dór n'o să legăm pe pricopselă cu Greci, cu Bulgari, cu Turci și cu *Hantătari*...

2. străvechiu, în locuțiunile „de când cu Han-tătar”, spre a exprima un trecut îndepărtat, un timp foarte vechiu.

AL. T. 1000: vere Ienachi! scos-ai incalte vin din cel din vremea lui *Han-tătar*? NĂD. 3.: eū nu le mai aveam de când cu *Hantătar*.

3. fig. drac, naibă (cf. bulg. dă te izede, dă te zami hantătar!): Tătarii, prin desele și neașteptatele lor năvaliri în Moldova, ajunseră un obiect de spaimă pentru locuitorii ei (§ 4). Acest sens peiorativ îl posedă și simplul „tătar”.

CONV. XVIII, 26: masa n'o lua *Han-tătar*... XEN. 108: poți să te duci cu dinsa și la *Han-tătarul*, să-ți bați mendrele cum vei voi tu. CAL. 1881, p. 36: că de unde nu, te-a luat *Han-tătar*!

han-tătăresc a. 1. crud și perfid, barbar și neomeanos; 2. neînțeles, absurd, încureat, complicat (Glos. 283).

han n. l. (sensuri arhaice) 1. ospătărie în genere.

VĂC 256: Sultan Murat III făcu trecerea cea de piatră... cu gîmie și *han*. BELD. 344: Căil scotea de prin *hanuri*, pe drumeți descăleca.

2. curte mare pătrată cu ziduri înalte și porți captușite cu fier, avënd înăuntru încăperi cu pivniți și magazii: acolo se adăpostiau averile și persoanele în vreme de invasiune saū de revoltă. Ast-fel era în Bucuresei Hanul Colței, Sf. Gheorghe etc. (cf. Fot. III, 166).

DUM. 21: prădară tot norodul prin *hanuri* și mahalale. DION. 208: avea și boierii fiesce-care ómenii cu arme, Arnăuți, Sérbi, Rumâni, să fle gata de războiū și pe la *hanurile* cele mari era câte 100 saū 200

3. boltă saū clădire mare pentru mărfuri.

NEC. 397: ce au găsit Tătarii la boierii pribegți și nepribegți și la neguțitori prin *hanuri* tot au luat.

II. (sens modern) birt ordinar, hotel de rînd, mal ales pentru negustori.

FL. 105: lasă morile și *hanurile* în nefngrijire; 117: *hanul* s'a dărămat de tot și ploă într'nsul, cărciumile asemenea. GHICA, XVI: tras în gazdă la un *han* de la capul podului Mogoșóii. DELAVR. 6: în bătătura *hanului* hămăe răgușit doi dulăi. JIP. 51: lăutaril să cante

la horă, la nuntă și la *han*. ISP. 191: plăti la *han* și cumpără cele ce-I era de trebuință STÂNC. Gl. și Pov. 150: când înnoptă, traseră la un *han* de mâncară și se culcară.

— HAN (pers. *han*), hôtellerie, auberge, demeure de diverses classes de négociants ou de corps de métiers: grand édifice pour marchandises (d. pers. *hané* „maison“); alb. bulg. serb. *han*, rus. rut. *chan*, mcr. *hane*, ngr. *χάνι*.

hangiu m. (și **angiu**) birtaș, hotelier de rînd.

DELAVER. 7: *hangiu* de via venetică, bogat putred... JIP. 31: să bei numa cât al la tine, să nu mai scrie *angiu* la răboj.

— HANGY, hôtelier; bulg. serb. *hangîta*, alb. *hangî*; ngr. *χαντζής*.

hangèr n. pumnal încovoiat ce Turcii pòrtă la brîu: vorba revine la cronicari și în poesia populară.

NEG. 190: cu *hangerul* lui Ștefăniță-Vodă i-au tăiat calăul năsul [lui Milescu]; 229: Dumitrașco-Vodă a dăruit un *hanger* de mare preț Vezirului... DION. 197: capigiul a înșept *hangerul* în pântecul lui Hangerliu. BĂLC. 307: un *hanger* turcesc într'o tēcă de aur. FIL. 27: la brîu cu un *hanger* de aur; 140: *hangerul* cel semănat cu bri-lianturi. TEOD. 665: Turcul dac'o aușia, Măna pe *hanger* punea...

Var. (mold.): **hamger** și **hangiar**.

M. COST. 297: venia ienicerii la bir și până cu *hamgerele* să-riau la boieri. KOG. 279: Aă făcut semn capigiul către haznatarul, ca să-l lovescă cu *hangiarul*. NEGR. 1, 120: un *hamger* calmucesc... GANE 1, 211: rămase uimit cu *hamgerul* în mână. AL. 78: Alei! Dómne, Han bêtrân, lasă cel *hamger* la sîn! BUR. 164: *Hamger* din tēcă 'mi scotea, În inimiă îl băga...

— HANĜAR, HANĜER (pers. *hangèr*), coutelas, poignard longue de forme recourbée qui s'attache à la ceinture Barb.; rus. *končarŭ*, pol. *chandziar*, mcr. *hångiar*, ngr. *χαντζάρι*; sp. alfanse „coutelas“.

hangerliu a. înarmat cu un *hanger*, supranumele unui Domn fanariot în Muntenia (1797—1799).

— HANĜERLY, armé d'un poignard; serb. *hangarlija*.

hap n. 1. pilulă.

NEGR. 1, 207: la tot césul lua *hapuri*. AL. I, 1635: v'am prescris *hapurile* cele de fer. ORĂȘ. 47: curățeni și tot felul de *hapuri*.

2. fig. „a înghiți hapul“, a învinge o greutate.

— HAP (ar. *habb*), pilule; alb. bulg. *hap*, ngr. *χάπι*.

Unul din puținii termeni medicali de origină turcescă (§ 105).

harabà f. 1. trăsură mare cu lavițe înăuntru pentru transportul persónelor (ținënd locul diligențelor de mai târziu).

STAM. 330: nici car, nici cărucén, ce o *haraba* era. AL. T. 400: ne-o asurđit pe noi în *harabaua* cea jidovescă de la Roman și tot drumul!

2. car mare pentru căratul făinei de la móră (cu acest sens în cântecele populare).

AL. 389: Dimerlia scutura, *Harabale* încărcă Și la móră le ducea. BUR. 35: La móră privia, Să vadă carele și *harabalele*.

3. car mare, în genere.

CR. I, 260: li se aduc 12 *harabale* cu pâne; 210: o *haraba* întrégă [de să ași] aș fi în stare să mănânc.

O formă neaspirată *araba* (Glos. 24) n'am întâlnit în textele din Moldova, unicele izvoare ale vorbei.

— ARABA, chariot, voiture non suspendue: cum. araba „currus“; bulg. serb. araba, rus. arba „un fel de telégă“, rut. harba (§ 94).

Vorba e proprie Moldovei și vine de la Tătari.

harabagiū m. cel ce ducea cu harabaua, cărauș.

UR. X, 214 (d. 1806): la vătășia de *harabagiū* să nu se amestece. AL. T. 51: el o prins frică și merge la drum numai cu *harabagiū*; 117: am scăpat de căruțe de poștă, de *harabagiū* nespelași, de diligențe hîrbuite; 400: hai să lăsăm *harabagiul* și să ne suim într'o sanie de birjă. CR. I, 106: Moș Nichifor era *harabagiū*.

Var.: **harabaciū** și **arabagiū**.

UR. IV, 205 (d. 1819): din suma banilor ce va lua fiesce-care cărauș chirie... să iee avaețul vătășiei de *arabagiū* de 10 lei unul. FIL. 262: vătăful de *arabagiū* vine cu 6 care. TEOD. 586: Să lași pe Golea cu noi. Ca să-l avem *harabaciū*, bun la minte și dibaciū...

— ARABAȘY, charretier; bulg. arabașia.

harabagie f. meseria de harabagiū, căraușia.

CR. I, 107: *harabagia* e mai bună, că ai a face tot cu marfă vie...

Formă românească alături de „harabagilic“.

harabagilic n. căratură, transport.

UR. VII, 107 (d. 1827): *harabagilicurile* din toate tirgurile.

— ARABAȘILYK, métier de charron, charronage; bulg. arabașilyk, id.

haraciū n. 1. tribut obligatoriu sau bir plătit Porții de țările române (§ 72): el a durat peste 3 secole și a mers tot sporind. Hatiseriful din 1460 fixeză haraciul pentru Muntenia la 10.000 galbeni, cel din 1792 la 619 pungi și ultimul (din 1835) la 3 milioane lei vechi pentru ambele țări.

AMIR. 144: fiind vremea *haraciului* să se dee la Impărăție, au făcut rînduială să se strîngă. KOG. 251: satelor de pe la ținuturi Grigorie-Vodă încă le au pus bani după puțința lor, dându-le țidule de căpi bani să dee pe an și de câte ori într'un an și pentru ce să dee acei bani, atâția pentru *haraciū*, atâția pentru sêrhaturii și atâția pentru zaherele, cherestele, menziluri și altele. CRON. III, 439: la 1530 Sultan Suleiman au hotărît să facă pe Moldovenii birnici, ca să-și adauge veniturile, și în loc de 4000 galbeni care plătia țara în tot anul la haznaua împărătească cu nume de peșcheș, după tractatul întărit au cerut 10000 galbeni cu nume de *haraciū* sau bir. DION.

166: era țara iertată de birul *haracului* în 3 ani de la Impăratul Tarigradului, pentru greutățile și pagubele ce au suferit în răzmeriță.

2. tribut său bir în genere.

M. Costr. II^a, 52: poftia solii lui Ferdinand de la Sultanul Suleiman Crăia unгурescă, să-1 se dea pre séma lui legată sub *haraciū*.
DION. 216: Bonaparte să stăpănescă țările ce-1 le-au dat și să-1 dea și *haraciū*, pe tot anul, câte o sumă de cântare de aur și argint.

Vorba revine și în cântecele pop. (cu var. *araciū*).

TEOD. 553: Am mâncat'o de săraci, Am plătit'o de *haraci*.
BUR. 121: *Haraci* marî în țară da, Pe Tudor mi-1 sărăcia... Șezî III, 212: Și-și vindea ce-și mai avea, Dă *araciū* nu se plătia: Dă *araciū* turcesc, Tot dă lucru dușmănesc.

— HARAÇ (ar. *ḥarağ*), tribut payé par les sujets non mahométans; alb. bulg. serb. *haraç* (araç), ung. *harács*, mcr. *harače*, ngr. *χαρατσι*. Cf. Cant. Ist. ot. 613.

**haraciū* m. cel însărcinat cu strângerea haraciului.

UR. III, 186 (d. 1803): să nu se supere de către *haraciū* și zabeți acelor părți cu cerere de *haraciū*...

— HARAÇCI, perceuteur; bulg. *arahciia*, serb. *haraçliia*, ngr. *χαρατζής*.

**hărăcer* m. sens identic cu „*haraciū*“.

POP. 122: atunci a dat jalbă la Impărăție *hărăcerii* despre marginea Dunării. UR. VI, 439 (d. 1774): *hărăceri* și alți zabeți să nu-1 supere cu cereri de *haraciū* și de spinge...

Formă românzată corespunzând bulg. serb. *haraçar*, alătura de *haraçila*.

haram a. și n. (și *aram*) I. (adj. și adv.) 1. afurisit, blestemat, opus lui „halal“; fig. pe nedrept, nemeritat.

PAN. 166 (V. halal); ID. III, 80: după cum *haram* veniră, astfel și *haram* s'au dus. JIP. R. Sat. 71: ori-ce cetate 'și surpă *aram* averea și viața vecinilor. GLOS. 283: se alese *aram* de banii noștri.

2. câștigat fără muncă: „de *haram*“, pe nedrept.

AL. T. 546: să dee jalbă că i-ai luat o carbóvă chiar *de haram*; 1585: rězășia mea care mi-ai mâncat'o *de haram* cu cărți mincinoșe, cu plastografi; 1722: ce spul tu, omule?... vrei să-ți mânănc banii *de haram*? SEV. Pov. 31: nimenea nu mânca de la dînsu un ban *de haram*.

3. (în compozițiune) foarte mare: *harambeție* „beție la tórtă“ (în cântecele ardelene).

RETEG. Trand. 40: Să-1 plătim *harambeția*, Să-1 mulțumim vitejia.

II. (ca subst.) 1. blestem: „a mânca *haram*“, a spune minciuni (cf. turc. *haram yemek* „voler“, litt. manger de l'argent illicite).

CR I, 310: *haram* de capul vostru! 240: măi, tartorule, nu mânca *haram* și spune drept.

2. vită próstă și fără stăpân (pl. *harami* și *haramuri*).

GLOS. 283: un *aram* de cal, *arami* de boi, un *aram* de vită.
AL. P. II, 233: hăis, tu, *haram* de plug! CR. I, 320: hăis, *haram*! cea, *haram*! S. NAD. 153: hai măi repede, *haram*! 185: are două

haramuri, vede-le-aș pelea pe gard! ȘEP. III, 15: vită de *haram*, vită de furat: 189: ho, *haram!* spre a opri și alunga vitele când dau năvală. MARIAN I, 189: Murgule, *haramule*, Lupii carnea ți-a mânca...

3. vagabond, tâlhar (cf. *haramin* și *hărâmuș*).

— HARAM (ar.), ce qui est interdit par la loi, chose défendue, sacrée, impure; cum. *haram* „illicitus”; bulg. serb. *haram* (aram), alb. *haram* „injust”, ung. *haram* „tâlhar”, mcr. *harame*, ngr. *χαράμι*. V. *harem*.

Vorbă pretutindenea populară cu sensuri variate și parte necunoscute în turcesce.

haramgiu m. tâlhar (într'un cântec dobrogen).

BUR. 128: Sturze, sturzule, *Haramgiule*, Tu beșliule...

***hărâmuș** n. bandă, cătă (cf. *haram* II, 3).

REV. II, 386 (d. 1821): lua câte un *hărâmuș* de ostași.

harâm-bașa m. căpitan de tâlhari sau de haiduci, în poesia populară (cu var. *aram-bașa* și *arimbașa*).

TEOD. 627: *Aram-bașa* de voinici Peste patru-deci și cincî. BUR. 197: *Arimbașa* m'o auși și el rău că s'o mânăni...

— HARAM BAŞY, commandant des haïdouks tures Boué; bulg. *baş-haramiia* „chefs des voleurs”; serb. și ung. *harambașa*. V. vorba următoare.

haramin m. 1. hoț de codru și în special haiduc (în poesia populară română și balcanică).

OD. I, 89: sînt la pîrtă o mie și mai bine de *haramini* levinți cu sînețele gata de foc. CR. II, 68: m'a prins melianul și *haraminul* de Trăsnea... AL 65: Voi vitejilor, *Haraminilor!* ȘEP. V, 85 (d. Suceva): *Haramin* dă Dunăre, în toate crășmele bî...

2. porecla țiganului (cu var. româniată *haramină*).

STÂNC. 304: bine, măi, *haramină*, cum să necinstești tu mortul!

— HARAMI, brigand, voleur; bulg. serb. *haramiia* (*aramiia*), ung. *haramia*, ngr. *χαράμιδης*, latro.

Finalul -in, în forma românească, se datorește unei influențe analogice (cf. *arapină*, *bașardină* etc.).

harariu n. 1. sac din pîr de capră.

CANT. Ier. 105: un sac de nucî și un *harariu* plin de hameid. NEC. 185: l'au scos [pe Petru-Vodă] la câmp și l'au culcat la pîmînt, învelit într'un *harariu* și l'au sărit împăratul de 3 ori cu calul.

Var. (munt.): *haral* și *arar*.

TEOD. 612: Bate Turcii de-l omîră. Și nu-l bagă prin *harale* De mi-l dă pe Olt la vale. DION. 177: Turcii se gătise să robescă țara și au venit un Pașă mare cu ôstea lui și adusesese saci, *arari*, plini cu ștrînguri și curele și lanțuri, să lege robii.

2. un fel de țol gros și rar, țesut din pîr de capră, din care se fac traiste pentru cai sau se acoper căruțe (Costinescu): sens special Munteniei.

TARIF 1870: *arar* de pîr de capră pentru căruțe, pentru așternut.

— HARAR, grand sacoche de cuir ou de poils de chèvre qu'on charge sur les bêtes de somme Barb.; serb. harar (arar), ngr. *χαράρι*, sac de poil.

harbuz m. pepene verde saū lubeniță (se aude numai în Moldova): originară din Africa intertropicală, planta se cultivă în țările calde, ca Sudul Europei, mai ales în Grecia și Turcia.

CANT. Ier. 130: în gura gârliciului un *harbuz* pune. AL. T. 14: să mănânce vr'o doi *harbuji* necopți; 555: negustor de *harbuji* și de ferări în Tîrgu-Frumos. ID. Pr. 203: lua cu el 2 *harbuji* groși ca cei de Bender. SEV. 49: Frunză verde de *harbus*, Câte flori pe cōsta sus...

— HARBUZ (KARFUZ), melon d'eau, pastèque (d. pers. *harbuza*, litt. măr pădureț); bulg. serb. *karpuz*, rus. *ar-buză*, pol. rut. *harbuz*, alb. *karpuz*, ngr. *καρπούζι*. Sinonimul occidental (fr. pastèque, sp. albudeca, port. pateca) derivă tot din Orient: ar. al-bitticha. id.

harbuzerie f. loc semēnat cu *harbuji*.

AL. T. 608: furând noptea *harbuji* și zēmoși de prin *harbuzērii*. ID. Pr. 452 (d. 1821): Băcălii și lipțcānii Le ai făcut *harbuzerii*...

harbuzesc a. zemos ca *harbuzul*.

ȘEP. V, 58: pere *harbuzesci*, fragede, față gălbie, gust dulce.

harēciiū n. (și *areciū*) 1. licitare, adjudicare.

UR XVII. 95 (d. 1770): s'au făcut *hareciū* în Divan asupra dumisale Vornicul.

2. adjudicat! (obiciuit repetat).

AL. Pr. 42: telaiul strigă îndată: dece galbeni fata giudelui! cine dă mai mult? una, două, trei, *hareciū*! ID. T. 404: Pungescu (scotēnd rēpide o pāreche de cărți, taie rēpide un stos) Pē trebuliță?... *hareciū*!.. stos!.. FIL. 241: *areciū*!.. *areciū*... odată... de două ori... cine dă mai mult? ORAȘ. 25: *Areciū*! întâia oră! *Areciū*! de două ori! C'a treia oră sbōră! *Areciū*! cumpērătorii!

— HAREÇ, termin de adjudicațiune cu care se invită a se oferi un preț mai mare (Lobel); ung. *harács* „prețuire, contribuțiune“.

Termin juridic rămas în limbă (§ 71).

hareciluesc v. a adjudica (și fig.).

UR. IX, 203 (d. 1843): a treia di se va *harecilui* asupra aceluia care va da prețul cel mai folositor. AL. T. 1338: posturile se preocupesc, se *hareciluesc* în piață... cine da mai mult?

Vorba corespunde turc. HARAÇLAMAK, adjuger și ung. *harácsolni* „a pune la contribuțiune“.

harasladisesc v. a harecilui (formă grecizată usitată în epoca fanariotă).

COND. CARAGEA, p. 444: când va fi a se *harasladisi* nemișcătorul lucru cel dat în mezat din porunca stăpânirii.

harasladismă f. hareciuire (vorbă eșită din us).

COND. CARAGEA, p. 443: când lucrul nemișcător se va pune la mezat de pe buna voia proprietarului, *harasladiama* se va face la locul ce se va alege de către chiar vîndătorul.

Formațiune ibridă turco-grecă (§ 23).

harhalic n. probabil: viață agitată și destrăbălată (în cântecele bucovinene).

MARIAN I, 7: Și-a trăit cu *harhalic*, Ca să scape de belic.

— HARHAR (pers. *har-ħar*), inquiétude, angoisse.

harhalae f. sgomot mare (în Moldova).

Ambele formațiuni analogice (t. *lyk* = rom. *lae*) dintr'o formă primitivă **harhal* sau **halhal*.

***harēm** n. I. (la Turci) 1. apartament rezervat femeilor musulmane, litt. loc interzis sau sacru.

AL. T. 514: te ține baba deapropo... Închisă ca într'un *harem*?

FL. 55: favoritele din *harem* țin în mână sôrta împărăției turcesci.

AL. 106: Dar eu, frate, mult, mă tem, De căzăriul din *harem*.

2. fig. totalul femeilor unui musulman.

IST. 1715, p. 17: esind tot *haremul* cu căzlar-aga... TEOD. 007:

Unde Băcul se răstia, *Haremul* se speria...

II. (la Români) 1. partea palatului domnesc rezervată Dómnului și femeilor sale. în opozițiune cu „selamlicul” sau apartamentul destinat Domnului și suitei sale.

KOG. 227: după venirea vestei de Domnie nouă s'au mutat în Curtea domnăscă, căci se isprăvise tot selamlicul și-l așternuse frumos, iar partea *haremului* a rămas nefăcută. GHEORG. 312: Vornicul Dómnului și cu alții ce sînt din partea *haremului*. COND. 1776, p. 80: cheltuiala cuhnii Curții gospod la 3 mese: la gospod, la *harem* și la cămara gospod. Doc. I, 302 (d. 1783): Vornic de *harem* cu vel-căpitan de do-robanți; IV, 519 (d. 1795): 70 lei vornicilor de *harem*, 29 lei izbășa și toți fustașii de *harem*.

2. soția, fetele și slugile Domnului sau ale boierilor.

DION. 201: aș simțit boierii și aș dovedit, că cuvintele Paz-vandului va să fie și în faptă și aș început a-și ridica calabăscurile și *haremul*, trimițându-le pe la mănăstirile de la munte; 205: să se scóle cu ó-te să încungiuie pe Ipsilant, Beul Valahiei, căci că s'au dovedit că este hain, și să-l prindă viu pe el și pe toți feciorii lui și tot *haremul* lui, să-l trimiță în obedii și lanțuri la Impărăție; 206: aș plecat întâiu tot calabăscul și *haremul* cu ginerii lui, iar Măria sa [Ipsilant] dacă aș isprăvit cuvîntarea cu boierii, aș suit în caretă.

— HAREM (ar.), chose sacrée, lieu sacré, gynécée: appartement des femmes musulmanes: les femmes de la famille (d. harama „dăfendre, interdire”); bulg. serb. harem, alb. harēm, gr. *χαρέμ*; sp. harem. V. haram.

harșă f. pătură împodobită cu cusături pe șeua calului, sinonim cu „cioltar”.

BELO 411: dvere, antimisuri erau *harșale* pe cal. BALC. 256: cal cu *harșale* de argint; 273: cal împărătesei cu *harșale* și frîne aurite. OD I, 73. cai domnesci acoperiți cu grele *harșale* de fir și de mătă-

suri. GHICA, 501: la alaiuri, boierii cei mari mergeau călări pe cai arăpesci acoperiți cu *harșu* mare cusută cu fir.

Var.: (munt.) *arșu* și (arch.) *hașa*.

AR. 36 (d. 1821): cal roib cu șea turcăscă și cu *arșale* numai cu fir. DION. 189: armăsarii împodobiți cu rafturi scumpe de argint și cu aur poleite și cu *hașalele* de catifea, cusute cu flori de sirmă și cu ciucurași de aur împregiur. Doc. II, 403 (d. 1792): cu *hașa* postav.

— HAȘA (ar. *gașiye*), couverture, housse de cheval; bulg. serb. *hașa* (așă), ngr. *γασάς* (§ 94). Sinonimul occidental (fr. *chabraque*, germ. *Schabracke* pol. *czaprak*) e tot turcesc: *șaprak* „housse de cheval enjolivée“.

hasă f. madipolon.

UR. VIII, 181: cămeși și pantaloni de *hasa*. MARIAN, Inmormint. 60: după ce au spălat mortul, îl îmbracă într'o cămașă de *hașa* și în altă cămașă nouă însă de pânză subțire...

— HASSA (ar. *hassa*), espèce de calicot.

Vorba e specială Moldovei și lipsese aiurea.

hăsur n. rogojină mai bună (Glos. 286).

— HASYR, natte; bulg. *hasăr*, serb. *hasura* (§ 55).

Vorba aprôpe eșită din us.

hat n. cărare între două moși.

CR. II, 46: Trăsnea dormia pe *hat*

— HADD (ar.), borne, limite, frontieră.

Vorba e specială Moldovei.

hatîr n. 1. favóre, grație, bunăvoință.

KOG. 216: numai *hatîr* la acésă slujbă nu încap; 201: să fie în știința tuturor, că se va pedepsi cu mare pedepsă, necântându-ți nici pic de *hatîr*, de va fi boier mare ori și rudă. GHEORG. 305: bătrânului Ión-Vodă i s'au făcut și *hatîrul* acesta de către stăpân. DION. 186: Pasvandoglu i-au dat răspuns, că-l va lăsa pentru *hatîr*, iar nu pentru vrajmășie, să iasă să se primble; 109: pentru *hatîrul* împăratului au primit aceste țărișore. BELD. 401: *Hatîr* la unii păzesc, nu lua nici o para. AL. T. 141: tată-său s'a făcut vornic de *hatîrul* unei plăcinte ce a trimis la masa domnăscă. FIL. 93: pe mine mă ține 12 mahmudele, dar pentru *hatîrul* domniei tale o dau cu dece; 132: mă pizmuesc pentru *hatîrul* și trecerea ce am la Măria ta; 249: o să-ți fac acest *hatîr* și de voi păți ceva, vei da sēma la D-șeu. JSP. 270: se hotărî să vie într'o dóră mai mult de *hatîrul* lor de cât pentru vre o ispravă.

2. plăcere, poftă, voie bună.

ZIL. 84: Porți cu greș îi venia a face *hatîrul* Franțezului. AL. T. 399: n'am să șed aci totă noptea pentru *hatîrul* tău. CR. I, 231: neputându-le strica *hatîrul*... 252: să-mi dau eu liniștea mea pentru *hatîrul* nu știu cui. GANE III, 33: dăruiesc-î averea lui pentru *hatîrul* meu! JSP. B. Sn. 83: fu nevoit să se scôle, ca să nu strice *hatîrul* cuscului. BUR. 109: Nu te vâicăra, *Hatîru* nu-mi strica...

Vorba figurează în câteva proverbe.

PANN III, 27: face *hatîrul* corbului, ca să învinovătescă porumbul alb. JSP. Rev. I, 460: capul și l'oiu sparge, dar *hatîrul* nu țî l'oiu strica.

— HATYR (ar. *ḥatyr*), bienveillance, égards, plaisir : alb. bulg. *hatyr* „dragoste“, serb. *hater*, mcr. *hatäre* „plăcere“, ngr. *χατήρι* (= *χάρις*).

Vorba, pretutindenea conoscută, e întipărită de o nuanță materială și de o trăsură de ușură ironie.

hatirgiu m. favorit.

JIP. R. Sat. 262: rațele sórelui se resfring numai asupra câtorva cunoscuți *hatirgiu*.

Formațiune analogică (§ 23).

havaiu a. azuriu (§ 105).

Doc. IV, 199 (d. 1793): o față giubea *havaiu*... IONESCU, 694: cu vitriol se face colórea verde, *havaie*, fistichie și sárarie... la *havaiu* și la negru-verde...

— HAVAYI (ar.), aérien, azuré (hava „air“); serb. *havai*.

havalea f. I. (sensuri arhaice) 1. pisc de munte. Istr. 1716, p. 34: pentru straja cetății fiind *havalea*; 80: muchea unde vine *havalea* muntelui.

2. mandat, însărcinare: „a se face *havalea*“, a transmite, a însărcina (cf. turc. *havale etmek* „remettre, référer, recommander“).

UR. III, 202 (d. 1802): ocârmuirea spitalurilor. a școlilor și a drumurilor... să se facă *havale* la boierii pământului. COND. 1813, p. 351: trimițând împărătesca mirie la locurile ce se va face *havalea*.

3. fig. povară, greutate.

KOG. 239: Ragub-Pașa căuta vreme, ca să le vie de hac, să se învețe a mai pune altă dată *havalea* în spinarea Vizirului.

II. (sens modern) sarcină impusă, corvadă, sinonim cu „angara“: un logofet de *havalele* ținea socotelile acestor exactiuni (Fot. III, 304).

NĖC. 249: *havalele* ce sînt orînduite la Cameniță nu le da și este cetatea lămîndă: 418: venit-au câteva *havalele* asupra țării de la Pórtă: să facă 800 de salahori și 150 care la cetate la Vozia. UR. II, 46 (d. 1786): cal la menzil, zaherò, salahori și alte *havalele* ca acestea. Doc. IV, 265 (d. 1795): alte trebuinți și *havalele* cu care este însărcinată domnésca Măriei tale țară. CR. II, 188: bir n'aveți a da și *havalele* nu faceți. ORĂȘ. (V. avae); ID. II, 156: dar ele [decorații] sînt luate curat prin *havalele*.

— HAVALE (ar.), éminence (qui domine une forteresse); commission, mandat; serb. *havala*.

***havalagiu** m. cel ce stringea banii birului.

AMR. 136: mai făcut-au Impărăția țării și această invoire, adică *havalagiui* ce vor veni să nu le plătescă lor îndată banii cei orînduiți.

— HAVALAGI, personne chargée d'une commission : ngr. *χαβλαγας*, inspecteur.

havân n. I. (sensuri moderne) 1. piuliță, în părțile de jos ale Moldovei (Etym. 2148).

2. mașină de tăiat tutun (în Muntenia).

II. (sens arhaic) piuă pentru asvîrlirea bombelor.

Ist. 1715, p. 54: s'a dat poroncă la topci-başa să suie balghe-
mezurile și *havanurile* de cumbarale, ca să imprósce cetatea; 64: aũ
umplut carele de pământ și aũ aședat balghemezurile și *havanurile*
pe dînsele.

— HAVAN (pers.), mortier pour piler, pour lancer des
bombes, appareil pour hacher le tabac; alb. bulg. serb.
havan (avan), mcr. avane, „piuliță“, ngr. χαβάνι.

havră f. sinagogă (vorbă foarte populară).

AL. T. 60: Acum credem în palavre și ne certăm ca prin *ha-
vre* PANN III, 9 (prov.): Când pornesc toți să vorbescă, Parcă-i *havră*
ovreiască. XEN. 56: n'aveți să lăceți odată! parcă sînt la *havră*.

— HAVRA, synagogue (d. ebr. hevra „comunitate“);
bulg. serb. havra (avra), mcr. havră.

havuz n. basin, rezervoriu.

Ist. 1715, p. 81: grădină, *havuzuri*, puțuri, fîntâni... AMIR. 169:
făcuse Grigorie-Vodă o grădină foarte frumoasă și în grădină case dom-
nesci, pe forma de Tarigrad, că așa și meșteri aũ adus; și alături cu
casele *havuzuri* și cerdacuri și alte lucruri, și apa umbla din *havuz*
în *havuz* pe piatră prin totă grădina și aũ numit acea grădină Fru-
mósa. BOGD. Pov. 209: un *havuz* frumos pietruit numai cu lespezi de
marmură strălucitoare.

— HAVUZ (ar. havz), réservoir d'eau, bassin, ci-
terne; bulg. havuz, mcr. havuze, ngr. χαβούζι.

Vorba e răspândită în Moldova și Muntenia.

haz n. 1. plăcere, farmec, grație.

CR. II, 33: jucării pline de *hazul* și farmecul copilăresc; 90:
era și frumoasă, bat'o *hasul* s'o bată! GANE II, 221: moș Toma scie să
spuie cu *haz*. PANN, 111 (prov.): Cât să te dregi pe obraz, Te ai trecut,
numai ai *haz*; 120: Gălcéva fără încêrare Nicl un *haz* nu are MARION,
4: ce *haz* ar fi avut un botez fără bēntură? 81: ce nebulie, aũd
dracu! scii că are *has*...; 106: are lipiciu, bată-l *hazu*!.. TEOD. 304:
Cât e Argeșul de mare, *Haz* ca Săbărelul n'are. MARIAN I, 39: Pe
brațele bădișii, Unde-i *hazul* lelișii... ȘEP. I, 104: Bată-vē *hazu* neveste,
Gură ca la voi nu este.

2. glumă, petrecere: „cu *haz*“, nostim, hazliu.

AL. T. 75: din toți era mai cu *haz* d. Agachi Flutur, un ber-
bant în doi peri; 833: să vedeți *haz* acuș!

3. locuțiunea „a avea *haz*“, a fi nostim, amuzant.

AL. T. 612: ar avea *haz* să mi tragă o bătaie; 637: are *haz* că
mē ia și în rîs... 809: scii c'ar avea *haz* să facem nunțile amîndoi
într'o di? CR. I, 252: scii că are *haz* și asta.

4. „a face *haz* (de ceva)“, a se amuza, a rîde pe-
trecēnd (cf. turc. hazz etmek „avoir plaisir, se complaire,
trouver du goût, aimer“: litt. faire plaisir).

Ist. 1715, p. 15: Impăratul, de sus privind la mascaróne, aũ
făcut *haz*. BELD. 392: Făcea *haz*, afla plăcere, simțial că se mulțumia.
ISP. 26: se uitară la stîrvul zmeóicei și făcură *haz* de dînsul; 34:
făcea *haz* cum sare stropii de apă, când o lovia. CRĂS. III, 105: n'aveți
de ce face *haz*. GHICA, 499: fie-care la rîndul sēu povestia câte o
baijocură... și făceau un *haz* nespus.

5. „a face haz (pe cineva)“, a ținea la dînsul, a-î plăcea mult

AL. T. 133: mă face *haz* Ministru; 1220: mă faci *haz*? nu-l așa?
— HAZZ (ar.), plaisir, félicité, contentement, goût:
mer. haze, ngr. χάζι, agrément.

Vorbă interesantă prin sensurile ei variate și prin derivațiunile-i curat romănesci.

hazliu a. plăcut, nostim (sinonim cu „mucalit“).

AL. T. 187: aușisem că ești tare *hazliu*; 1659: ian mai spune. că ești *hazliu* de tot. CR. I, 76: un băet așa de chipos, de *hazliu*: 164: și focu-l *hazliu*, dar tare rău te pîrjolesce. GANE II, 245: erau *hazlii* și duiosî de vîduț acești doi bătrîni. MARION, 89: întîmplarea lui *hazlie*, ca să nu ȃic caraghiosă.

Formațiune analogică (§ 23).

hăzos a. plin de haz, grațios.

CR. II, 89: și alte iznóve *hăzose* ca acestea. ȘEP. I, 221: nu-l frumósă, da-l *hăzósă*.

Vorba, sub acéstă formă, e specială Moldovei.

hazná f. (și *haznea*) I. [deposit de bani] 1. vistieria țării, tezaurul Statului.

N. COST. 26: *haznéua* împărătéscă tóia, cu tunuri, cu erbării, le-aú luat tóte Nemții. DION. 170: le-aú poruncit să ia bani din *haznalele* împărătésce. VĂC. 295: Turcii n'avea gătire de óste din vreme, nici de *haznele*. UR. VI, 449 (d. 1774): să facă haraciul teslim la împărătésca mea *haznea*. AL. T. 1388: să cumpere otcupul ocnelor pe 5 ani, cu preț destul de folositor pentru *hazna*. GANE II, 269: căpitanul pe a căruí cap ai pus preț aurul *haznalei*. CR. I, 67: am să-l daú în *haznaua* cu banií.

2. tezaur, comórá în genere.

OD. I, 122: bogății adunate de prin tóte țerile vecine în *haznaua* Patriarchiei; 148: o culă în care se aflaú paraclisul, *haznaua* saú comórá și patul domnesc. PANN, 60: un Sultan ca tine bogat cu *haznale*... ISP. 371: să mai mergem și pe la *haznaua* împărătéscă. STĂNC. 283: împărátul puse de 'l prinse și'l aruncă în *haznaua* de banií, nde erau galbení scilpitorií.

Vorba revine adesea în poesia populară (și sub forma *azna*).

TEOD. 481: Smarandul *haznalelor*, Din dárul cadinelor; 588: Hai, c'am găsit d'o *hazna*, Dór d'oin cástiga ceva; 644: Descuie pórtá, c'aduc averea, Deschide ușa, să bag *haznaua*. WEIG. Rum. Dialekte, 77 (d. Olt): Descuie pórtá să bag *aznaua*. BUR. 195: Mare tainiță fácea, *Haznalele* le îngropa.

3. cassieria județului (mai mult ironic).

AL. T. 226: tot Leonaș a furat și banií *haznalei*.

4. (sens archaic) sumă de banií în valóre de mai multe pungií.

Nec. 259: aú sosit și un Pașá cu o mie de inicerií și cu 800 de pungií de banií. *haznéua*...

II. [deposit de apă] 1. (sens archaic) rezervoriú de apă.

AMIR. 169: acest Grigorie-Vodă au adus și apa de la *hazna*, cu mare cheltuială și cu meșteri aduși din alte țări. KOG. 228: Măria sa au făcut o *haznea* mică în trei colțuri la porța curții Domnesci, dinaintea *haznalet* cel mari a tătâne-său. IST. 1715, p. 111: la izvoade este făcută *hazna* cu boltă de piatră. DOC. IV, 402 (d. 1793): *haznaua* apelor ce se împărțesce în orașul Bucuresci.

2. (sens modern) canal de scurgere, cloacă.

BOGD. Com. 5: du-te fuga la *hazna* ș'adă apă sa-I dau să bea. MARION, 35: turna pe gât ca într'o *hazna*. GHICA, 498: podelele aruncau în sus din *hazna* stropi de noroiu.

— HAZNA, HAZNÈ (ar. *hazine*), trésor, trésorerie, trésor de l'État, caisse d'un département, tribut payé annuellement par une province: somme de 36,000 bourses turques: dépôt, réservoir d'eau; cum. *kazna* „gazophylacium“; bulg. serb. *hazna* „comoră și basin“, vsl. pol. rus. *kazna* „fiscus“; alb. *hazne*, mer. *hăzná*, ngr. *χαζνές* (*χαζνές*); sp. *alhacena*, „dulap“. V. *magaza*.

Vorba a supraviețuit în ambele ei accepțiuni fundamentale, comoră și cloacă, accepțiuni deopotrivă respândite în Muntenia și Moldova.

haznagiú m. vistiernic (în poesia populară).

ȘEP. III, 214: Haznalele mi-și sosiaú, *Haznagiú* mi-și strigaú...

Formă paralelă cu „haznatar“ (V. Partea II), sufixul turc. -giú și cel persan -far indicând deopotrivă un nume de agent.

helbet! int. (și *elbet!*) las' pe mine!

AL. T. 100: să mă puí în pensie, ca pe cei mulți... că *helbet!*... póte să ai și d-ta vr'odată nevoie; 402: despre traiú?... *helbet!*... feți logofeți de soiul nostru, cu meseria stosului și a bancului, nu pier în Iași; 999: dacă-i tréba pe înghite-agachi... *helbet!* nu te-om da noi de rușine. CR. I. 128: *helbet!* o nópte nu-I legată de gard; 213: *helbet!* vom putea veni la hac și spînuí. ZANE, 632 (prov.): *Helbet!* picior de rac! D'oiú muri să nu ți-o fac! (a răsplăti réul ce ni s'a adus). CAL 1881, p. 23: *elbet!* dice turcul, nu aduce anul ce aduce césul.

— ÉLBETT (ar.), certainement, enfin, après tout; serb. *elbet* (*helbet*) „negreșit“.

Vorba se aude mai ales în Moldova.

helbetim adv. de bună sémă, de sigur.

XEN. 185: ai să-mi încapi în mână. *helbetim!* BOGD. Com. 175: *helbetim!* o da D-deú și ne-a veni iar apa la móră.

— ÉLBETTİM, j'en suis sur.

herghelle f. (și *erghelie*) 1. turmă de cai.

M. COST. 319: au aflat tótă țara pre acasă cu dobitóce, cu *herghelii*. NEC. 238: se slobođiau furiș în Moldova și în Bugiac de apucaú *herghelii* a cui găsiaú. CANT. Ier. 75: era un boiar, carele avea câte-va *herghelii* de iepe. BELD. 376: *Herghelii*, cireșii și turme, după dînsul trimetea. XEN. 5: în fundul ogrăđii s'afiau grajdurile carí adăpostiaú o *herghelie* întrégă. DELAVR. 25: prindea harniásarul

din *herghelie* cu dinții de nările nasului. Isp. 23: ea nu voiesce nici în ruptul capului să-l iubescă până nu-l va aduce *erghelia* ei de iepe.

Vorba figurează într'un proverb și în poezia pop.

PANN I, 134: *herghelie* de oiapă ciufă și braniște numai de o tufă. Nu se face nici odată. MARIAN I, 125: Nouă *herghelit* de iepe, Sprintene, iute și sirepe. BUR, 122: *Herghelit* de cai avea, Pe toate mi le dedea.

2. loc de pășilă și de creștere a cailor (sens exclusiv modern): *Herghelia* de la Nucet.

— HERGELE (pers. *har-gele* „troupeau d'ânes“), haras, établissement destiné à la reproduction de la race chevaline Barb.; bulg. *hergile*, serb. *ergela*, mer. *irgilie*.

hergheliu m. (și *hergelegiu*) păzitor de herghelie.

ANT. Ier. 75: avea la iepe și un *hergheliu*. COND. 1776, p. 40: *hergheliu* pentru păscutul cailor. AL. T. 1236: de nașci că-i boizade, aș crede că-i *hergelegiu*. DELAVR. 260: ciobanii, vâcarii și *hergelegi*.

— HERGELEGI, id.: bulg. *hergileži*a, serb. *hergelaș*, ngr. *χεργελετζις* (despre bănațenul argelar: § 34).

hici adv. de loc (însoțit de o negațiune): „cât hici, nici hici“, nici de cum.

AL. T. 284: înțelegi tu ceva, Măriucă? — Ba cât *hiciu*... : 409: îl cunosceai mai mult? — ba cât *hiciu*... : 457: ba nici *hici*... : 697: scil să citești, de Tudorică? — ba cât *hiciu*. CAL. 1982, p. 20: nu găsiau *hici* copaci de umbră.

— HIC (ar.), rien; alb. bulg. serb. *hić*; rut. *nehyc* „nici hici“. Despre particule (§ 25).

hindichiu n. (și *hendechiu*) I. (sens arhaic) termin militar: șanț de întărire, sinonim cu „meterez“.

AMIR. 130: au mers de au scris hotarul Moldovei, care se începe de la *hindichiul* lui Traian, împăratul Rîmului, și merge până în Nistru. KOG. 200: au mai scos un bir pentru săpatul *hindichiului*, căci au găsit cu cale ca să încungiure hora cu șanț împregiur, ca să nu vie fără de veste Turcii și Tătarii să-l calce. IST. 1715, p. 93: cu mare năvală au intrat în *hindichia*; 112: cetatea este ocolită cu *hindichiuri*. CANT. Ier. 14: meteriz, șanț, *hendec*; 201: flul în giur-împregiur cu *hendec*, după obicei, să se încungiure și să se închiță. NEC. 394: s'au întors iară la Galata și au făcut *hendechiu* împrejurul taberei.

II. (sensuri moderne) 1. șanț, în genere.

CRĂS. IV, 237: pe malul *hindichiului* creșeau nisce tufare.

2. fig. (sub forma *handic*) adîncime, taină(?).

SEV. Pov. 252: D-zeu care scie toate *handicurile* babeli și cum se înțelese cu mama dracilor...

— HANDAK, HENDEK (ar.), fossé, retranchement autour d'une place forte, d'un village: serb. *hendek* (endek), mer. *hândache*, ngr. *χαντάκι*.

hurmuz n. mărgăritar de sticlă.

REV. I, 338 (f. de z. 1669): șese șiruri mărgăritar *hurmuz*. ȘEV. I, 13: Dar sub capu-i ce i-a pus? Perinută de *hurmuz*; 107: Și la gât cu o basma albă și cu *hurmuz* de cel bun.

Var.: **hormuz și urmuz.**

UR. XI, 225 (d. 1745): cercei cu un fir mărgăritar *hormuz*.
TARIF 1792: mărgăritar mincinos, *urmus*. R-Cod. 196: Flóre de *urmuz*.
Pe Mureș în sus...

— HURMUZ, HORMUZ (pers.), Urmuz, oraș lângă golful
Persic de unde a venit mărgăritarul în comerț (§ 103).

huzmèt n. (și *uzmet*) I. (sensuri arhaice) 1. dar
făcut ca omagiū.

POP. 44: Constantin-Vodă cu multe feluri de meșteșuguri se
nevoia, ca să nu dea ochi cu Turcii cei mari nici în oștire nici în
alt unde-va, dând *huzmeturi* sute de pungi și alte daruri de stingea
țara. ID. 23: au muncit în tot chipul să dea bani Turcilor, un
uzmet, și să-l lase în țara lui.

2. dare vexatóre, sarcină.

ZIL. 7: să scotă văcăritul, un *huzmet* prea blestemat.

3. venit principal al țării acaparat de Domnie și
constând din ocne, dijmărit, vinăriciū, oierit și vămī
carī se vindeau celui ce da mai mult (Fot. III, 271).

REV. II, 411 (d. 1821): un prieten a cumpărat *huzmetul* dijmări-
tului din județul Oltului. AR. 169 (p. 1821): veniturile Domniei pre-
cum vămī, ocne și alte *huzmeturi* și obicinuite dăjdiī; 209: acești voo-
vođi luaū veniturile *huzmeturilor*, adică a desetinei, goștinei și vădrăritul
dimpună cu ale vămilor și ocnelor. FIL. 20: cumpără mai întâiū
calemul vinăriciului, al oieritului și mai în urmă *huzmetul* spătă-
riei. GHICA, XV: veniturile celelalte, otecurile sau *huzmeturile*...

II. (sens modern) slujbă, funcțiune.

DOC. IV, 241 (d. 1793): cu ajutorul și *huzmetul* Măriei tale li
se va face și acestora căđuta pedepsă. UR. III, 173 (d. 1802): la câte
huzmeturi și trebī ai strălucitei mele Impărății ai fost rinduit. AL. T.
1240: ian să iee un *huzmet*... un *huzmet*? adecă o slujbă...; FIL.
35: ia-l *huzmetul* din mână și vei vedea, cum va veni țara întrégă cu
jelbi împotriva lui; 91: peste puțin timp au să ia vre-un *huzmet*
gras; 98: apoi l'ai miluit cu *huzmet* și boierie; 248: dar banii a-
ceștia fmi trebuesc acum, căci sīnt fără *huzmet* de atāta timp și n'am
cu ce să-mī hrănesc nevasta și copiii; 133: de nu voiū implini vo-
ința lui Caragea, voiū fi depărtat din *huzmet*; 226: l'a boierit și l'a
pus în *huzmet*; 255: acele *huzmeturi* grase ce le înlesnea o viață de
satrapī; 261: Dinu Păturică este boier cu caftan și se află în *huz-
metul* țării.

— HYZMET (ar. *hyđmet*), service de domestique, mi-
nistère, charge, emploi, fonction, commission, présent
dont on fait hommage à quelqu'un: bulg. serb. *hizmet*
„serviciū“, mer. *huzmet*, ngr. *ζουζμέτι*.

huzmetar m. slujbaș însărcinat cu strîngerea *huz-
meturilor*.

DELAVR. 165: góna ce dedea *huzmetarilor* vitregi.

Formațiune romănescă corespundēnd turc. HYZME-
TKIAR, serviteur, domestique, employé (de unde mer.

huzmichiar „servitor“, bulg. hizmekiar, serb hizmečar, ngr. χουζματιάρης).

huzur n. (și **uzur**) odihnă, viață comodă.

AL. T. 113. trăiam cum trăiam ... greu, dar în ore-care *huzur* ... 1081: la închisóre 'i fi mult mai *huzur* de cât în dulapul ista. CAL. 1895, p. 87: se vedu mai ușurat și mai de *uzuru* sên.

— HUZUR (ar. tranquillité), bien-être, repos; serb. uzur, ngr. χουζούρι, repos.

Vorba circulă mai ales în Moldova.

huzuresc v. a fi saũ a merge bine cuiva, a trăi în tihnă, a duce o viață liniștită.

CR. I, 7: sócra *huzuria* de bine; 153: uitase acum de urit și *huzuria* de bine; II, 18: 'mi ține socotélă ban cu ban și *huzuresc* de bine; 24: opinca-1 bună, săraca! 'ți sede piciorul hodinit și la ger *huzuresci* cu dinsa. S. NAD. 181: bărbatu-su bolesce și ea *huzuresce*.

Formațiune verbală corespunđend serb. uzuriti și ngr. χουζουρέω, reposer.

I

labașă f. 1. ciește de apucat nasul cailor când se potcoveșc.

2. fig. și fam. căpěstru, frîu.

Isp. Sn. 70: târđiũ te ai deșteptat, bărbățele, acum ești cu *iabășea* de nas.

Var.: **ievășea** (Glos. 299, 301).

— YAVAȘA, tenaille de bois avec laquelle on serre le nez d'un cheval retif quand on le ferre (§ 105).

iacă f. 1. guler de haină femeiască, pelerină.

TARIF 1870: *iacale* de blană căptușite.

2. fig. în locuțiunea „a pune cuiva iacaua“ (Polysu, 141), a ruga cu stăruința pe cine-va (cf. yaka silmek „implorer l'aide, demander protection“, litt. secouer le collet).

— YAKA, collet d'un vêtement; mer. iacă „guler de cămașă“, bulg. serb. iaka, ngr. γιανιάς.

iadeș n. (în Mold. **iedeș**) 1. os crăcănăt din capul pieptului la găini.

SEP. I, 152: osul de la pieptul găinei (*iedeșul*) tras de dol, la care rămâne hirlușul în mână, are să-l îngrópe pe cel alt.

2. un fel de prinsóre cu acest os între douě persóne: cel ce dă un obiect primitorului, care nu ȃice: „sciũ“, trebuie să ȃică „iadeș“, dacă voiesce să câștigue rêmășagul.

MARION 1889, No. 64: scóse osul de la pieptul puinului ... *iadeș!*

ține el, ai să ne prindem! AL. T. 1027: Zoia — (dându-i cheia). Dacă nu mă crești, poftim cheia... (Kiulafoglu ia cheia). *Iadeș!* am câștigat rămășagul! 1020: de când am pus *iedeș* amîndoi, n'am cap să mă odihnesc.

— **YADES** (pers. yad-est „je m'en souviens“), espèce de pari ou défi de mémoire qu'on fait en rompant un petit os: celui de deux joueurs qui reçoit de l'autre un objet sans dire yad-est, paie un gage (d. yad „mémoire, fourchette“): mer. *iadeș*.

iahnie f. mâncare de zarzavat cu bucațele de carne sau pește (la orașeni și la sătenii).

FIL. 57: vase de cositor pline cu *iahni*, cu plachi, cu morun gătit. VULP. 13: Că ți-am pus ție, Aci-o tîpsie Cu *iahnie*.

Var.: *iacnie*, *icnea*, *iehnea* și *ihnea*.

GHICA, 66: *iacniile* și *plachiile*; 76: *ihnelele*, ostropăturile... AL. T. 1260: vei face o *ihnea* cu cîpă. NEGR. I, 286: *ihnelele* și *cataifurile*.

— **YAHNI** (pers. yahni), hachi et étuvée de viande, poisson et volaille; bulg. serb. *iahnița*, mer. *iahné*, ngr. *ιαχνι*. Despre mâncările de legume (§ 87).

ihneluță f. diminutiv (Negr. III, 87).

iamă f. I. (sens arhaic) termin tehnic militar: năvala dușmanului spre a jăfui: „a da iamă“, a năvăli asupra vrăjmașului.

Ist. 1715, p. 121: au dat Turcii *iamă* într'înșii. BELD. 410: Armele după ce *iamă* câte au fost le-au făcut.

II. (sens modern) afară din sfera militară: pradă, jaf, în locuțiunile „a face iamă“ și „a da iamă“, a face jaf sau risipă, a cheltui fără cumpăt.

AL. T. 1264: te-am lăsat să dai *iamă* în averea mea; 1338 își însușește dreptul a face *iamă* în iconomiile Visteriei. Xen. 183: să scoți ómenii la lucru... și să dăm și *iamă* în prestații? ORĂȘ. II, 139: nisea pungași care îl da *iamă* pe la cigmigea.

Var. (arhaică): **iagma**.

Ist. 1715, p. 96: să nu dea nîcerii *iagma*. DUM. 19: otacului i se dete *iagma*.

— **YAMA** (yagma), incursion, pillage, butin; serb. *iagma*. Termin militar generalizat în limbă (§ 28).

***iagmaladisesc** v. a pradă, a jăfui (sens exclusiv militar).

DUM. 19: Tătarii în urma Vizirului au *iagmaladisit* urdiea; 53: să *iagmaladisescă* orașul. HRIST. (1818): Să dea foc și să robescă și să *iagmaladisescă*.

— **YAGMALAMAK** (aor. yagmalady), piller, enlever; serb. *iagmiti* „a înhăța“.

iamurluc n. un fel de ipingea.

TARIF 1792: *iamurlucele* ce se fac aici de postav de țară și merg

la țara turcăscă sau la Moldova. Doc. II, 292 (d. 1791): lucrul ce-l vind gata șalvaragiil din prăvălii, cum șalvari, dulămi, mintene, giubele, *iamurluce*.

Var.: **emurluc**, **ermuluc** și **imurluc**.

ALEXANDRIA. 37: scóseră plașca și *emurlucul* lui Solomon. M. COST. 521: *ermulucul* de pre Alexandru Vodă. TABIF 1870: ipingele roșii și negre numite *imurluce*.

— YAMURLUK (yagmurluk), manteau pour la pluie, imperméable (d. yagmur „plóie“); bulg. iamurluk „zeghe“, rus. Iemurlukü, pol. jarmuluk.

Astădi vorba pare a fi eșit din us, alungată fiind de sinonimul său „ipingea“.

***iasic** n. un fel de joc cu gologani (după cum cădeau dos ori față, adecă cu efigia sau cu turaua).

FIL. 29: unui jucau nuci, alții *iasic* și tura, alții iarăși jucau la o para cinci și stos pe despuiate.

— YAZY, écriture: bulg. (igrafa na toră i) iază: mcr. tura-iază „efigia monetei“. V. tura.

iasmin m. flóre de grădină numită obicénuít „iasomie“, de aceeași origină (Etyrn. 1869: Glos. 299).

CANT. Ier. 23: *iasimin*, un fel de copăcel, se suie ca vița și face flori albe cu puțin ghiulghiuli amestecate, prea frumoș mirositoare.

— YASMIN (pers.), jasmin; serb. Iasemin (čibuk), ngr. γιασμίνι (de unde forma paralelă „iasomie“): din aceeași vorbă persană: sp. jazmin, it. gelsomino, fr. jasmin.

iatac n. 1. (în Mold. **etac**) cameră particulară și în special odaie de culcare mică și ascunsă în zid, alcov.

DION. 186: capigiul cu arapul au intrat în *iatac* la Vodă; 195: și săvirșindu-se Divanul, s'au dus Impératul la *iatacul* lui și ceilalți la ale sale. BELD. 402: în biserică, *etacuri* făcend, s'au statornicit. AL. T. 351: cum dracu să trec prin *etacul* clóuței, fără ca să mé bage de sémă?.. 771: s'a dus să tragă un ciubuc în *etacul* gazdei. XEN. 66: în *etac* aședă un pat cu polog. FIL. 234: se pomeniră cu coconul în mijlocul *iatacului* cu un iatagan în mână... GHICA, †: eram la ușa *iatacului* domnesc; 9: intrai în *iatacul* boierului; 494: *iatacuri* și cămări cu arcade și bolte învîrtite.

Cu acest sens și în cantecele populare.

AL. 111: Și la sinu-l mi-l stringea, Și 'n *etac* că mi-l ducea. TEOD. 535: Pe scăriță se suia, La *iatac* că nameria.

2. (sens arhaic), gazdă de hoți.

IST. 1715, p. 55: sclavonului ca unul ciarșit și imanului ca unul *iatac* au poruncit de le au tăiat capetele.

— YATAK, lit, couchette; agent secret des voleurs, receleur (d. yatmak „être couché“): bulg. iatak „cunătru“, serb. iatak „pat și gazdă de hoți“, mcr. ietache, ngr. γατάχ., hospitium nocturnum latronum Pass.

Sinonimul occidental „alcov“ e asemenea de origină orientală (cf. cubea), precum în genere mobilele de odihnit: divan, otomană, sofa...

ietăcel n. (și **etăcel**) iatac mic.

CRĂȘ. II, 115: *ietăcelul* era micuț, dar curățel; 46: se ascunsese într'un *ietăcel*.

iatagan n. (Mold. **iaragan**) pumnal turcesc încovoiat cu două tășuri.

a. în literatură:

DION. 180: dând Turcii năvală în Nemți, i-au început a secera cu săbiile și cu *iataganele* ca pe verde și cumplit îi tăia de rînd. AL. T. 227: mi-am pus pistoalele și *iaraganul* la brîu. GANE I, 80: ținea într'o mână punga, în cealaltă *iaraganul*. FIL. 14: cu pistole și *iatagan* la brîu; 111: muiiați-le spinarea cu muchile *iataganelor*. OD. I, 132: înarmați cu *iatagane* de Horasan și cu sinețe francești. GHICA. 264: săbiu, *iatagane*, pistole, sulii și topore acoperiaș pereții de jur împrejurul icónelor.

b. în cântecele populare.

AL. T. 87: Că țioiu trage un *iaragan*, De-l sări ca un șoldan; 131: *Iaraganul* apuca, Printre Turci se arunca. TEOD. 500: Pe la brîne cu pistole, După mîni cu *iatagane*.

— YATAGAN, long couteau, cimeterre: bulg. serb. alb. *Iatagan*, pol. *atagan*, ung. *jatagány*, ngr. *γαταγάνι*; sp. *yatagan*. Despre arme (§ 67 și 105).

iaurt n. lapte gros și acru: iaurtul e o mâncare eminentamente turcescă, foarte prețuită în Asia și din timpurile cele mai vechi Turcii au excelat în prepararea acestui aliment bun și sănătos (Vámbéry, *Türken-volk*, 209). De la Turci vorba trece, ca termen pastoral, la toate popoarele balcanice.

AL. T. 142: Cu *iaurt*, cu plăcințele, Te făcuși vornic, mișele.

Vorba figurează în câteva proverbe.

ISP. Rev. II, 150: cine are piper mult, pune și în *iaurt*. GOLESCU: s'a ars baba la curcut, suflă și în *iaurt*. CRĂȘ. II, 9: cel fript astăzi în lapte suflă mâine și în *iaurt*.

Var. (munt.): **iogurt** (V. **igurtélă**).

— yo(g)URT, lait caillé préparé d'une façon particulière aux Orientaux; bulg. *iagurt* (*ugurt*). serb. *iogurt*, ngr. *γαγούρτι* (*ιαγούρτι*). Despre terminologia pastorală (§ 105).

igurtélă f. lapte închegat din care se face urdă.

TEOD. 516: Brînză albă la întărelă și urdă la *igurtélă*.

Vorba derivă dintr'o formă IOGURT, paralelă cu „iaurt“, și corespundînd ture. yogurt.

iaurgiu m. cel ce vinde sau face iaurt.

TEOD. 120: Măi *iaurgiu*: ia stai! Cum dai cotel de iaurt?

Var. (archaică): **iugurgiü**.

FOT. III, 286: 100 lei lui Aga de la *iugurgiü*.

— YO(Ā)CUTĀGU, vendeur de lait caillé.

ibric n. vas de apă, de sticlă sau de tinichea (de spălat sau de fierț).

Cuv. I, 215 (d. 1588): un *ibric* poleit. NEC. 199: dacă au des-călecat împăratul supt saivan, Duca-Vodă i-au fuchinat multe daruri: câți-va cai turcesci cu podobe scumpe și lighian cu *ibric* de argint. REV. I, 337 (f. de z. 1609): un *ibric* cu medelniță. UR. XI, 225 (d. 1745): un lighian cu *ibric* vechiū. TARIF 1792: *ibrice* de cafea oca 6 bani. BĂLC. 259: ofițeril și pajil prințului Transilvaniei aduseră lui Mihaiū-Vodă, din partea lui Bathori, șese pahare mari de aur smălțuite, un *ibric* și un lighian de argint.

— IBRIK (ar.), aiguière; bulg. serb. alb. ibrik, pol. imbryk, mer. ibric, ngr. *μπριξ*.

Vorba foarte răspândită și fără alt echivalent.

ibricel n. ibric mic (Glos. 290).

***ibricțar** m. slujbașul Curții care da Domnului de spălat (după datina orientală), numit și **Vel-ibricțar**.

COND. 1776, p. 77: 240 lei lăfa pe an [lui] *Vel-ibricțar*. FOR. III, 310: *ibricțarul* capătă 20 lei pe lună.

— IBRIKTAR AGA, officier de l'aiguière chargé de répandre de l'eau sur les mains du Sultan pour les ablutions; serb. ibriktar. Cf. Cant. Ist. ot. 633.

ibrișim n. (și Mold. **ibrișin**) l. mătase răsucită, tort de mătase. Cu acest sens vorba figurază:

a. în literatură:

REV. I, 340 (f. de z. 1609): un briū roșiu de *ibrișim*. TARIF 1776: bumbi de *ibrișim* oca 220 bani. TARIF 1792: *ibrișim*, felurimi de mătase, oca 40 bani. REV. II, 334 (d. 1821): două pungl, una de așă, alta *ibrișim*. FIL. 29: alunariū și vîndătoril de șerbet din Fanar cari purtaū pe cap fesuri mici cu funde stufoșe de *ibrișim*.

b. în cântecele populare:

TEOD. 419: Cu haine de fir și de *ibrișin*. MARIAN I. 20: C'o sfară de *ibrișin* De la mândra mea din sîn. BUR. 107: Cu fir de *ibrișin*, Postav de cel bun.

2. fig. bobîrnac, alusiune fină și mușcătoare.

CR. II, 94: ne trage câte un *ibrișim* pe la nas despre fata popil; 153: bătrânii dădeaū și ei tinerilor câte un *ibrișin* pe la nas, numindu-l bonjuriști, duelgiū, pantalonari...

3. (adj. și adv.) fin, subțire ca ibrișimul: „cuțitul taie ibrișim“, ca briciū; „vînt ibrișim“, rece, care te taie în față (Polysu).

-- IBRIȘIM (pers. soie), soie torse, soie filée; bulg. serb. ibrișim, mer. brășime, ngr. *μπρισίμ*.

Sensul metaforic e propriū limbei române.

ibrișinar m. răsucitor de mătase.

Formă românească paralelă cu „ibrișimgiū“.

ibrișimgiū m. neguțator de ibrișimuri.

FIL. 138: căciula cu rôtă a bogasierului și calpacul de blană al arménului *ibrișimgia*.

— IBRIȘMGI, fileur de soie, marchand de fil de soie.

ichiü n. 1. arșic mai mare și mai greu, obișnuit plumbuit, cu care se lovesc alte arșice (în Moldova ichiul se numește „șap“).

Isp. Juc. 75: o capră prețuesce cât două miele, o sólbă cât trei, un *ichiü* bun n'are preț. GHICA, 300: dacă intra odată cu *ichiul* în armén, se punea lenghiü, de nu mai lăsa oscior pentru ceialalți băieți.

2. fig. córdă simțitoare.

MARION 1895, N. 18: fi așa de bună cum te arată chipul — mă lovia la *ichiü*, mostangiul.

3. fig. clenciu, piedecă, greutate.

MARION 1892, N. 50: tréba ar fi mers strună, dacă nu era un *ichiü*...

— YEK, coup dans le jeu d'osselets (§ 42).

Sensurile figurate sînt proprii limbei române și sînt împrumutate din jocul în arșice.

iedec n. (sau **edec**) 1. cal de paradă, povodnic.

GHEORG. 332: purcegînd Domnul împreună cu Pașa de acolea iarășl, înaintea Domnului și înaintea ómanilor lui cei aleși erau *iedecurile* Pașei. FOT. III, 248: după ácésta urméză trei *iedecuri*, adică cal cu frăie înfrate și cu arșale strălucite, fără călăreți. OD. I, 291: mulțime de cal, mulți armăsari nechezând, povodnici, *iedecuri* cu harșale de sus până jos, strălucind de aur și de argint.

2. (termin de marină), remorcarea unei luntre: „a trage la iedec“, a remorca o luntre.

OD. I, 140: un pescar turc trágea la *iedec* în tăcere caicul seü încárcat. CRĂS. I, 41: la *iedec* luntrea va merge mai ușor.

3. lucrurile unui tot: *iedecul* casei.

BASME I, 129: am voi să vedem tótă curtea Măriei tale adică tot *iedecul* de slugi, bărbați, femei și copii...

4. obiect de valóre, odor păstrat din vechime (cu acest sens vorba se aude mai ales în Moldova).

5. fig. (și arhaic) rezervă, modestie.

Doc. III, 189 (d. 1789): femeile să mERGă acoperite și nu cu desfrînări, ca să póta pázi *iedecul* și cinstea fie căreia.

— YEDEK, cheval de main (d. ar. yed „main“), remorque, article de réserve, toute chose en double pour servir en cas d'accident; serb. iedek „povodnic“, ngr. γεδέκι, cheval de main. V. Partea II: iedecciü.

***iedeciü** m. boierinaș în serviciul Curții, slugă domnescă cum era cafegiul, caftangiul, ciubucciul, ibrietaurul, peșchergiu, șerbegiu, sofragiul etc.

Doc. I, 551 (alaiü 1784): *iedeciü* câte doi...

Var.: **edeciü** și **idiciü**.

Doc. II, 18 (alaiü 1791) ceialalți boierinași ai Curții și *idiciü* câte doi. FIL. 28: un șir de odăi în formă de chilii călugăresci, în

care ședeau *idiclii*, neferii și iciolanii domnesei; 209: *idiclii*, fustașii și alte tașme de slujitori. GHICA, 3: eram *edeclii* și aveam odaie în curtea domnească. DELAVE. 166: a trimis două sburători de icosar, una în frunte de urs, cealaltă în frunte de *idicliă*.

— YEDEKLI, muni d'un obiect pareil qui sert à le rempacer en cas d'accident (alt sens lipsesce).

iefca f. (și *iofca*) la pl. foițe subțiri de aluat frământate cu ouă și unt (Costinescu).

— YUFKA („mince“), espèce de gâteau mince, feuilleté; alb. serb. iufka „macaróne.“

Vorba e specială Munteniei.

ienibahar n. aromă de cărnați (*Myrtus pimenta*).

TARIF 1792: *ienibahar* oca 2 bani.

Var.: *enibahar* și *inibahar* (Conv. XXVI, 454).

FIL. 164: *enibahar* și alte mirodenii.

Vorba se rostesc și *inipaar*, de unde forma redusă *nipar* „aromă de cărnați (Glos. 421).

— YENI BAHAR. épice nouvelle; bulg. eni bahar „aromă“. Vorba circulă mai ales în Muntenia.

ienicér m. l. (la pl.) numele vechii pedestrimii turcesci, înființată de Sultanul Murat I la 1362, recrutată mult timp din copii creștini turciți („agemoglanii“). Ienicerii ocupa primul rang în armata otomană și fură mai multe secole spaima Europei până ce, devenind un adevărat flagel pentru Imperăția însăși, fură cu totul desființată în 1826 de Sultanul Mahmud.

a. la cronicari:

M COST. 20: ca și *ienicerii* cum sînt acum la Turci, la Rîm pretorienii, adică pedestrime de Divan le ținea. VAC. 252: Sultan Murat I a așezat brésla nouă de ostași pre care Hagi Bectas Pro-rocul i-a numit *ieniceri*, blagoslovindu-i a fi pururea biruitoare.

b. în literatură:

AL. T. 40: am vădut *ieniceri* și răzmeriți... 1618; altul ne cinstose femeile mai dihai de cât *ienicerii*.

c. în cântecele istorice:

TEOD. 534: C'o să-ți spetesci toți boierii Ș'o să-ți slutesci *ienicerii*; 550: Vr'o cincî-țeci de *ieniceri*, Groși la cap, cărunți la per! AL. 134: Cu cincî-țeci de *eniceri*, care pörtă 'n briu hangeri; 210: Cu *eniceri*, cu tunuri mari Ce sparg ziduri cât de tari! MARIAN I, 208: Și o sută de *inincerii*...

II. (la sing.) fig. tâlhar, om crud, barbar.

AL. T. 535: bre! ce împușcă 'n lună! bre! ce *ienicer!* 1600: hoțule! *ieniceriule!* 1660: vrea să dică ești comunist, *ienicer*... 1233: (Vordulescu) nu-ți sînt nănaș, nu te-am botezat eu? — (Petcu) da. ai botezat pe fiică-mea, *ienicerule!*

Var.: *enicer*, *ianicer* și *ini(n)cer*.

COST. 250: trimițendu-i și 2000 de *eniceri* către 60000 de óste ce

avea tătărească. DION. 171: *ianicerii* se slobođia ca zmei cu caii. URECHE, 201: Imbrea Aga cu *inicerii* și cu multă ște turcescă. NEC. 259: au sosit și un Pașă cu o mie de *inicerii*. CĂPIT. 15: Viziriul pusesse pază la pod *inicerii*, să nu-l lase pe Moscali.

— YENI ÇERI, milice nouvelle. janissaire (d. yeñi „neuf“ și çeri „milice“): bulg. ianîcarin și iniçerin, serb. ianîcar(in) și ienîcar, ngr. γανιτζάρης și γενιτζάρος; rus. Ianîçarû; fr. janissaire, it. giannizzero, sp. genizaro. V. Partea II: ienicer-aga, ienicer-efendi.

**ienicercă (inicercă)* f. pușcă ienicerescă sau turcescă.

NEC. 327: *inicercele* Turcilor erau mai lungi și de fier mai bune de cât flintele Muscalilor.

ieniceresc a. ce ține de ieniceri.

GANE I, 209: totă sëlbatăcia *ienicercă* îi revenise ca prin farmec. TEOD. 574: De stropuri *ieniceresci* și de sânziuri păgânesci.

Var.: *eniceresc* și *iniceresc*.

BELED. 399: *Enicercă* navală nu s'au dat, nu-l de cređut. M. COST. 472: odăile *iniceresci* orinduite... IST. 1715, p. 15: cu haine *iniceresci* îmbrăcați.

ienicerime f. (și *ianicerime*) corpul ienicerilor.

NEC. 404: Sarascherul cu totă *enicerimea*. BALC. 28: răpindu-le al Țecale din feciori spre a-l pregăti la recrutarea *ianicerimii*.

ilic n. pieptar țărănesc de vară, din postav sau dimie, înflorat la guler și la piept, și garnisit cu nasturi și ciaprazuri: ilicul pôte fi bărbătesc și femeesc.

AL. T. 45: surugiul intră pe scenă îmbrăcat cu poturi de aba, *ilic* de postav cusut cu găitanuri. MARION, 53: aveau nisce freturi la *ilicuri* de-și luaă ochii.

Vorba revine și în poezia populară.

AL. 135: Pandeluș, un Grec voinic. Cu pistole sub *ilic*. TEOD. 132: Și la Ți 'ntâi de an, Nici vr'un *ilic* cu găitan.

Var. (munténă): *ilechiu*.

TELEOR. 160: *ilechiul* acela a fost lucrat de Marula.

— YELEK, veste, justaucorps (ordinairement en étoffe de soie, à manches longues, et qui se met sous le kaftan): bulg. elek (și ilek), serb. alb. ielek, mcr. ileche, ngr. γάλεξ (γιάλεξ); sp. gileco.

Despre îmbrăcămîntea țaranului (§ 100).

imamea f. 1. căpetaiul de chihlibar al ciubucului (împodobit une-orî cu diamante sau peruzele).

UR. XXII, 312 (d. 1826): *imamele* de chihlibariu ce se vor găsi pe la dugheni. AL. T. 433: două califuri de *imamele*; 1392: ce-l în *imamea* de nu merge?... Îi astupată? GANE III, 168: ciubucele cu *imamele* de chihlimbar. FIL. 17: cu *imamele* de chihlibar limoniu.

2. varietate de pere (în Moldova).

ȘEP. V, 68: pere *imamele*, lungurețe, fața roșie, gust dulce.

— IMAME (ar.), embouchure d'une pipe faite d'ambre jaune; bulg. serb. imame, ngr. (ι)μπέξ (§ 89).

imineî (și iminii) m. pl. I. (sensuri moderne) 1. pantofi la cari căputa merge și prin prejurul călcăiului, purtați înainte de boieri, boiernași și de slugile lor.

TARIF 1792: *iminei* bărbătești de om mare liochii... cei roșii și *iminei* negri de saftian. FIL. 13: cu picioarele gôle băgate în nisca *iminei* de saftian care fuseseră odată roșii, dar își pierduseră colorea din cauza vechimii; 116: țărani jăluitoari sărutau fruntea *imineilor* lui Păturică; 143: *imineii* cei stacojii și fesul cel roș cu fundă de ibrișim negru.

Fôrte rar se aude vorba la singular.

GHICA, 51: dascălul Chiosea scotea *imineul* din picior și-l a-svârليا după dînsul.

2. pantofi din piele grósă purtați înainte de haiduci, iar astă-đi de țărani și de țărance (cei roșii se numesc în Muntenia „fileri“).

ȘEP. III, 154: [voinicii codrului] Incălțați cu *iminii*, Gătiți de codru pustii. JIP. 80: în picioare [opincarul] pórta ciupici, ori pantohi, ori *iminei*: 68: *iminei*, ciupici, ileri, papuci.

II. (sens arhaic, sub forma *imeni*) un fel de pânză vărgată pentru macaturi de divanuri.

TARIF 1761: *imeni* bucata 44 bani.

— YEMENI (ar.), toile peinte d'Yemen; sorte de souliers rouges et noirs que portent les gens du peuple; bulg. emeniia, serb. Iemeniie „pantofi“ (femeniia „maramă“), ngr. γιζυσι, toile de Perse (§ 100).

**iminigiü* m. cizmar de imineî.

Doc. XII, 390 (d. 1820): isnaful cizmarilor, pantofarilor, *imini-giilor* și papugiilor.

— YEMENIGI, fabricant de yemeni.

inacciu a. încăpătînat (vorba se aude în Muntenia).

GORJ. I, 44: împératul *inacciu* întru hotărîrea sa.

— INATCI, entêté (d. ar. i'nad „entêtement“: cf. § 34); bulg. serb. inaciia „artăgos“.

indrișaim m. litt. esența regală, plantă frumos mirositoare (*Geranium*). În Moldova se aude **andrișel**, în Dobrogea **andrișea** (Etym. 1187). iar în Muntenia **endrișaim**. **indrușaim** și (în Muscel) **angrișal**.

FIL. 154: maghiranii, trandafirii și câți-va *endrișaimi* ce umpleau atmosfera camerei de un miros nu așa plăcut cât era de pătrundător; 284: o mulțime de ôle cu maghirani, *indrușaimi* și alte flori scumpe după atunci.

— 'YTRI ŞAHI, parfum royal, surnom du géranium (d. ar. 'ytır „essence“ și pers. šahi „royal“).

Variantele citate sînt diminutive de la o formă originară *andrișai*: andrișal, andrișea și andrișel: formele cu *m* final sînt analogice (cf. iasmin).

iorgàn n. înveliș de pat, sinonim cu „ciarșaf“ și cu „macat“ (Etym. 60), câteși trele de origină turcăscă.

— YORGAN, couverture de lit, ouatée ou de laine, courte-pointe; alb. bulg. serb. iorgan, mer. iurganu.

iorgangiū m. cel ce face iorgane: mai înainte, iorgangiul forma un rufet sau mică corporațiune și starostele lor se numia „iorgangi-bașa“.

Doc. VIII, 190 (d. 1801): aducând și pe *iorgangiul* față... diseră că au fost și sint mulțumiți de Stoian, cerându-le a fi tot el *iorgangi-bașa*.

— YORGANŢI, qui fait des couvertures de lit, tapissier; bulg. serb. iorganŝia.

iorgangi-bașa m. starostele iorgangiilor.

Doc. VIII, 100 (d. 1801): Stoian *iorgangi-bașa* au slujit și slujesc nelipsit Curții gospod.

iorgangerie f. 1. meseria iorgangiului; 2. prăvălia sa.

Doc. VIII, 101 (d. 1800): sciind meșteșugul *iorgangeriei*...

iortomàn m. (și *ortoman*) 1. bogat în turme (vorbind de ciobani). Vorba e specială poeziei populare.

AL. 1: Că-I mai *ortoman* Ș'are oi mai multe. TEOD. 60: Voinic *ortoman*, fecior de mocan.

2. voinic, vitéz (despre haiduci).

AL. 10: Un vitéz de *ortoman* Pe un cal negru dobrogén; 10: SaI, bădișă *ortomane*, Că m'ajunge la ciolane! TEOD. 442: Voinic mândru, *ortoman*, P'un cal negru dobrogén. R.-COD. 66: Voinicu' *iortoman* Cu chimiru' plin de bani. WERG. Rum. Dialekte, p. 78 [Oltenia]: Frunzulită ș'un lipan, Drag mi-a fost calul bălan Și voinicu' *iortoman*.

Vorba pare a fi o formațiune analogică (cf. *hoțoman*) d. yort „possession, bien-fonds“, eum. yurt „mansio“, tat. „cort nogai“: rus. iurta „tente des nomades“ (iurtovskii tatarinū), rut. pol. jurt „turmă“. Sensul primitiv ciobănesc, „posesor de turme“, trecu apoi în sfera haiducilor printr'o transițiune semantică analogă cu sinonimul *chiabur* „fôrte avut“ (litt. puternic). Despre acest important termin pastoral, special Olteniei, veđi cele duse la § 110.

iortomănesc a. epitet aplicat haiducilor: vitejesc.

ȘEP. III, 216 (d. Vâlcea): Sus la munte, la plaiū, Este pâinea voinicéscă și léfa *iortomănescă*.

iorgovàn m. plantă numită și „liliac“ (Glos. 323).

— ERGUVAN (ar. l'arbre de Judée), lilas; bulg. argovan, serb. iergovan (iorgovan), mer. argafan, ung. orgonafa. Dacă vorba e specială Ardélului, ea a venit acolo printr'un intermediū sêrbesc.

ipîngeà f. 1. un fel de ghebă de dimie roșie, fără mâneci și cu glugă pentru ploie, acoperită cu găi-

tane: *ipîngéua* se pòrtă mai ales de cei ce fac negoț cu vite.

COND. 1693 p. 122: *ipîngele* ce s'a cumpărat copiilor din casă. TARIF 1792: *ipîngele* cerchezesci una 15 bani. ISP. 369: hoțul își așternuse *ipîngéua*. FIL. 294: cei doi călători înfășurați în *ipîngelele* lor.

Vorba figurază în proverbe și în cântece.

GOLESCU: după plóie vine și el cu *ipîngéua* (V. și netegea). PANN III, 51: lupului de i-ar fi frică de plóie, ar purta *ipîngea*; 91: se învelesce cu *ipîngéua* și se scarpină cu surcéua (despre cel sgâr-ciț); 133 (v. peșingea). TEOD. 506: Ia să-mi dai tu *ipîngéua*, lo să-ți dau ție saiaua. BUR. 205: Tot corturi de *ipîngele*, Mai mari și mai măruntele. VULP. 31: Afară din tîrg eșia, *Ipîngéua* așternea...

2. pătură pe șéua calului.

AR. 36 (d. 1821): calul cu tacămul lui, *ipîngea* roșie nouă...

PANN, 20 (prov.): unde se găsește șéua, se cere și *ipîngéua*. TEOD. 299: Să mă trecă Dunărea, Fără să-mi ude scara, Nici colțul de *ipîngea*. VULP. 35: Tot cu flinte d'ale grele Și cu bani prin *ipîngele*.

Var. (archaice): *iapîngea* și *epîngea*.

ETYM. 1230 (d. 1741): s'a dat la doi puricari îmbrăcăminte, două *iapîngele*, două antirie... N. COST. 45: pre Iurdachi Ruset Vornicul, îmbrăcându-l în haine próste, ducend în spate și o *epîngea*; 103: n'au scăpat fără pagubă mai nici un boier și nefurat de Moscali: cul pistóle, cul rafturi, cul *epîngele*... IONESCU, 697: *epîngele* de la 20—35 stanți. GHICA, XVII: să dea fie-care câte cincî lei și dacă nu au parale, să le iei *epîngelele*.

— YAPYNGA, couverture de feutre a l'usage du cheval qui couche en plein air; manteau de bure que les janissaires portaient en hiver (d. yapmak „couverir“): bulg. serb. *iapunge*, rus. *iaponča*, rut. pol. *oponeza*, alb. *io-pange*, ngr. *γιαπωντζές* (§ 100).

irmilic m. (și **iermelic**) 1. monetă turcescă de aur, avend în Moldova aceeași valóre cu „icosarul“.

AL. T. 71: îți aduc o fărîmă de friptură mare cât un *irmilic*. CR. I, 113: mi-i da șei-spre-ce lei, un *irmilic* de aur și ți-oiu duce-o. GANE II, 244: scoțend din buzunar un pumn de *irmilic*.

Vorba revine adesea în cântecele populare din Moldova și din Bucovina.

AL. 117: Și pafale mici Tot de *irmilic*; 135: Dece pungi de *irmilic*, Opt de rubiele mici Și vi'o trel de venetic. MARIAN I, 31: Avea turme, Avea voinici, Avea pungi de *irmilic*. ȘEP. I, 11: Trel d'ășagi de *iermelic* Și de galbeni trel mertici. CAN. 64: Și basmaua de la gât face un *irmilic* bătut.

2. horă în Moldova după masa de cununie (Sev. 281).

— IRMILIK, piéce d'or de la valeur de 20 piastres (d. irmi „vingt“: cf. ngr. *εικοτάρι* d. *είκοσι* „douăzeci“ și *sfunt*, monetă de 20 creițari d. germ. *zwanzig* „douăzeci“): bulg. *irmilik* (§ 92).

ischiușar a. (și **iuşchiușar**) dibaciū, iscusit (litt. care duce lucrul la capét), sinonim cu „pișicher“.

AL. T. 106: având plan de *ischiuzar*, s'ajungă pensionar: 413: începe tu, că ești mai *ischiuzar*; 952: ești craiu, ești *iuschiuzar* și tufa în buzunar. FIL. 166: un vâtaf de curte *ișchiuzar* pôte în scurtă vreme să ajungă bogat ca Iov din Biblie.

— İŞGÜZAR, habile, ingénieux, expédient (d. turc. și „chose“ și pers. *güzar* „qui mène à fin“).

ischiuzarlic n. (și *iuschiuzarlic*) dibăcie, iscusința, meșteșug subțire.

FIL. 16: *iuschiuzarlicurile* și marafeturile cu care trebuie să fie împodobit un adevărat calemgîu; 230: dar bine cum le afii toate acestea? Asta este *iuschiuzarlicul* meu.

— İŞGÜZARLYK, habileté, activité dans le travail.

ischiuzarlie f. formă româniată din „ischiuzarlic“.

AL. T. 131: Măi, în ochii mei numai omul cu merite și cu *ischiuzarlie* la trebă are ipolipsis.

ișlic n. (și Mold. **șlic**) I. (la Turci) căciula tătărăscă.

COND. 1693, p. 96: un *ișlic* ce s'au făcut unei slugi al Capigi-bașii. Doc. III, 613 (d. 1787): *ișlic* leșesc și cel tălăresc.

II. (la Români) 1. căciula domnăscă de sobol.

CĂPIT. 315: au chemat pre Grigorie Agă și l'au îmbrăcat domnesce cu haine, *ișlic*, surgueiū. N. COST. 82: și-au ridicat Nicolai-Vodă puțin *șlicul* din cap.

2. căciula boierăscă a căreia formă și înălțime indică ierarhia nobleței noastre trecute.

REV. I, 340 (f. de z. 1869): trei *șlic* de sobol și cu urșinic. COND. 1693, p. 478: cheltuiala hainelor paicilor și a copiilor din casă, și pentru brîne i *ișlice* care li s'au făcut de Paști. GHEORG. 302: când vâtaful de aproși mergea la casa boierilor, eșia înaintea lui și îl primia cu *șlicul* a mână. DION. 178: Turcii le-au poruncit boierilor de s'au schimbat și s'au îmbrăcat în haine turcesci, lepădându-și *ișlicele* și puind căciuli negre lungi în cap. Doc. III, 613 (d. 1787): *ișlic* românesc de om făcut pol taler, iar cele de copii 30 de bani. AL. T. 81: în vremea boierilor cu *ișlic* și cu anteriu; 1333: Banul Vulpe ține *șlicul* într'o mână. FIL. 229: *ișlicul* marelui Clucer; 251: își puse *ișlic* pe cap și giubéua pe umeri. NEGR. I, 46: în cap [înérul] avea un *șlic* de o circumferență cel puțin de 7 palme. GHICA, 78: îmbrăcat în antereși de cutnie și purtând un *ișlic* rotund de piele de miel sură... 500: p'atunci forma *ișlicului*: nu era numai o fantasie, cum este astăzi cu pălăriile, mai înalte sau mai scurte în păreși, mai rotunde, mai gogonețe sau mai țuguiate, mai tari sau mai moi, după pofta fie cui: fie-care trebuia să porțe *ișlicul* după țépa lui.

Vorba revine în proverbul (Pann, 157): nu mă călca pe colțul *ișlicului*, adică nu căuta să mă superi.

3. căciula purtată înainte de Dómna și de cocóne.

NEC. 225: Dumitrașco-Vodă o purta pe fata rachieriei cu sălbi de galbeni și cu haine de șahmarand, și cu *șlic* de sobol, și cu multe odóre împodobită. Doc. III, 613 (d. 1787): *ișlic* femeiesc cu totă cheltuiala lui 20 taleri. NEGR. I, 145: *șlicul* [Dómnei] de samur pus cam într'o parte era împodobit cu un surgueiū alb.

4. de la Domn și boierii cei mari, işlicul trecu la boierinași și în cele din urmă la lăutari.

FL. 44: calemgiil cei cu işlice în patru colțuri. AL. T. 79: Barbu lăutaru pörtă în cap o jumătate de şlic cu fund verde.

5. fig. nobleța.

FL. 56: prinde inimă, mâine vei pune işlicul în cap... și vei avea moșii, țigani și averi.

— BAŞLYK, vêtament de tête, bonnet, capuchon; sêrb. işlik, pol. rus. şlykŭ (pe lângă başlykŭ): despre aferesarea silabei inițiale § 21. Forma „şlic” vine din rusesce sau polonesce, cea „işlic” direct din turcesce (cum indică evitarea dublei consonante inițiale). Itinerarul e acesta: Polonii și Rușii împrumutără vorba de la Turci, cari o reluară de la dînșii sub forma scurtată (şlik d. başlik) și o acomodară cu rostirea lor particulără (işlic d. şlic): de aci forma paralelă a vorbei în Moldova și în Muntenia.

Una din numeroșele numiri ale coafurelor nobile din trecut (§ 80), care a dispărut fără a lăsa vr'o urmă în cântecele populare și în costumul țaranului.

işlicel n. işlic boieresc (dimin. desmierdător).

TEOD. 70: De nu credeți, mari boieri, Ia-l cătați și 'n işlicel...

işlicar m. (și Mold. şlicar) 1. fabricant de işlice.

Doc. I, 439 (d. 1783): marfă subțire care este lucru al meșteșugului işlicarilor. COND. 1776, p. 16: 10 lei pocon de la starostele de şlicari. GHICA, XIV: croitorii, işlicari, curelarii.

2. fig. și ironic. boier retrograd.

CR. II, 153: unia, în aprinderea lor, numiaă pe cei bătrâni rugini învechite, işlicari, strigoii.

işlicărie f. meseria işlicarului.

Doc. I, 441 (d. 1785): pielcele, sîrpituri sau pief albastre cari sînt de trebuința işlicăriei.

isnăf n. corporațiune, bréslă de meseriași.

a. la Turci (fôrte numeroșe și variate).

AX. 167: s'au scos tuiurile și corturile la Daut-Pașa, după aceia s'au făcut alaiurile, al isnafurilor și al ienicer-agasi și al Impêratului.

b. la Români (abagiul, astaragiul, șalvaragiul, etc)

Doc. IV, 29) (d. 1795): ponturile ce sînt date pentru aceste isnafuri. NEGR. I, 305: n'a trimis-o în cercetarea starostilor de isnafuri, dupre cum e obiceiul între breslași. FL. 139: pleacă pe la casele lor, împărțiți în cete, după isnafuri sau meserii; 321: porunci să adune pe toți boierii din amîndouă județele, tôte isnafurile și pe opincari. GHICA, XIV: populațiunea orașelor se compunea de meseriași și neguțători, împărțiți în isnafuri sau corporații: croitorii, cavafi, işlicari, curelarii, ciaprazari, tabaci, brașoveni, gabroveni, bogasieri, lipșcani și zarafi; fle-care corporație cu starostele seû.

Var. (archaică): **esnaf**.

Ist. 1715, p. 14: se face alaiū de *esnafuri*, fiesce care brésłă cu podóbele ei. UR. II, 41 (d. 1783): rachierii, bécálii și alte *esnafuri*.

— ESNAF (ar. pl. d. sinf „classe“), corps de métier, corporation, jurande; bulg. sėrb. esnaf, ngr. *ισνάφι*: (§ 96).

isnafflic n. obiceiul celor din același isnaf (Glos. 326).

— ESNAFLYK, métier, profesion manuelle.

iucsuceà f. flórea ce sémėnă cu un bulgăre de zăpadă (*Viburnum*), litt. degetar (Polysu).

— YÜKSÜKÇE, dimin. d. yüksük „dė à coudre“, yüksük oty „asperge“ Barb. Vorba, specială Munteniei, lipsește aiurea: ea se află numai la Polysu.

iüreş n. (și *iurėş*) I. (sens archaic) termin tehnic militar: năvală asupra duşmanului, asalt.

URECHE, 228: năvălind cu dınşii singur Ion-Vodă, aū luat pusce cu *iurėş* de la Turci. N. Cost. 107: Moscalii se gătiau să mai dea un *iurėş* mare Turcilor.

Var.: *iuriş* și *iuruş*.

VĂC. 252: până a nu sosi împėratul, Andrianupoli se luă de vizirul la asaltul său *iuruşu* cel dintăiū; 265: Ali-Paşa luă Varadinul cu *iuruş*. DION. 177: poruncit-aū soldaţilor de aū dat *iuriş* adică năvală într'ınşii. AX. 149: îndată aū dat ienicerei *iuruş*. DUM. 48: Turcii cu un *iuruş* ce aū făcut, şterseră Ruşilor 3 tunuri și vr'o 60 capete; 91: făcură războiū năvălind Turcii cu mari *iuruşuri*.

II. (sensuri moderne) afară din sfera militară: 1. (ca interj. sau adv.) la arme! năvală!

AL. T. 1125: când oiū striga *iuruş*! să săriți cu toiți; 1135: *iuruş*!... pe dınşii, flăcăi! GHICA, 16: venia tot *iuruş* cu iataganul în dınți și cu pistótele fținse în amindouă măinile.

2. (ca subst.) atac în genere.

AL. T. 1250: *iuruşul* cel dintăiū rare ori izbutesce... om mai trage alt *iuruş* la vreme.

— YÜRİŞ, attaque, assaut; bulg. serb. iureş (iuriş), mcr. iuruş, ngr. *γιορροβόσι*, assaut.

Termin militar generalizat în limbă (§ 28).

iurugesc v. a da năvală (vorbind de duşman).

AL. 210: Bine vorba nu sferşia, Turcii 'n casă *iuruşia*.

Verb corespundėnd sėrb. iurişati și ngr. *γιορροβοσιζω*.

***iuzluc** m. monetă turcėscă de aur în valóre de 100 lei vechi, sau de argint de 100 parale (Wolf, 135).

FIL. 115: mie mi-a luat [Grecul] boii și vaca, sárac de maica mea! pentru un *iuzluc* de șėpte-deci de parale.

Vorba revine și în cantecele populare.

AL. 106: Vin' colea lângă zăbrea. Să-ți dau *iuzluci* cât îi vrea. TEOD. 554: Na pungi de gălbenași... Mai na șalte de *iuzluci*.

— YÜZLÜK, piėce de cent piastres (d. yüz „cent“); bulg. iuzluk „un fel de măsură de greutate“ (§ 92).

L

Laf n. vorbă lungă, sinonim cu „palavără“ și „taifas“.

GLOS. 342: pierd zilele și nopțile în *lafuri*... nu alegi nici un adevăr din *lafurile* lor. CAR. NOV. 43: avea poftă de *lafuri*. OR. 23: taie frunză verde și *lafuri* și *talafuri*.

Glosarul mai citează formele derivate: *lăfuresc*. a spune la *lafuri*: *lăfuritor*, care *lăfuresce*; *lăfur*, limbuz, mincinos... forme ce nu le-am întâlnit nicăiera.

Forma *talaf* se află numai în locuțiunea „*lafuri* și *talafuri*“, care corespunde idiotismului „lavre și palavre“: *talaf* e o formațiune analogică (cf. *taifas*).

— LAF (pers.), conversation, jactance: serb. alb. *laf* „convorbire“, mcr. *lafe* „vorbă“.

Vorba e specială Munteniei.

lagiverde a. verde măsliniu (în Moldova).

SEV. CĂLĂTORII, 56: fetele împrejurate cu peștimane *lagiverdi* cu vrîste stracojii.

— LAĞIVERD, bleu foncé, indigo (pers. lapis lazuli): sêrb. *lağuver*, ngr. *λαζουβέρδι*: și *λαζούρινον*, de unde *lazur* (Anon. 262: scobiturile pietrelor le vopsi cu *lazur* albastru), rus. pol. *lazur*; formele europene: it. *azzurro*, sp. *azul*, fr. *azur* derivă din aceiași vorbă orientală.

lagum n. (și **lagâm**) termin tehnic militar: mină.

N. Cost. 485: să aprindă *lagumurile* asupra oștii lui Jgmond; II, 12: punând *lagum* iarbă de sineți pre sub zidurile cetăților, le-a aruncat din temelie. NEG. 240: au bătut cetatea și au făcut meterezuri și *lagumuri*. VĂC. 266: luară Turcii Cehrinul cu *lagumuri*. DUM. 32: într'acel *lagâm* scôseră praful din 580 buriașe.

2. ađi șanț, săpătură pe sub pămînt (Glos. 342): tot acolo se mai citează un verb **lagămesc** „a face lagâm“, necunoscut aiurea.

— LAGUM (lagym), mine pour faire sauter, canal souterrain; alb. bulg. *lagâm*, mcr. *lăgăme*, serb. *lagum*, ngr. *λαγούμι*. Despre terminologia militară (§ 68).

***lagumgiu** m. soldat minier.

N. Cost. 65: minerii adică *lagumgi*. IST. 1715, p. 94: alți *lagumgi* să bage iarbă, să surpe zidul; 128: au trimis *lagumgi* de au făcut *lagumuri* la aceste cetăți. FOT. III, 249: tufecii, *lagumgi* și alții cu odobași lor călări, fnarmași și cu stindardul ogiacurilor lor.

— LAGUMĞY, mineur (militaire); serb. *lagumgiia*, ngr. *λαγουμτζής*.

lalanghită f. un fel de clătite (în Moldova).

— LALAGIT (lalanga), œufs renfermés dans la pâte, à la manière des beignets (Boué II, 246): ngr. *λαλάγγα* și *λαλαγγήτα*, beignet.

lalea f. plantă și flóre frumoasă, numită și „tulipan“, ambele de origină turcescă (§ 102).

AL. T. 585: m'am deschis ca o *lale* la ochii matala. TEOD. 414: Flóre ș'o *lalea*. Podul când trecea... MARIAN I, 171: Frunză verde ș'o *lalea*, Trei voinici pe drum trecea.

-- LALE (pers.), tulipe; bulg. serb. *lale*, ngr. *λαλές*.

***Lazi** pl. 1. numele unei populațiuni turcesci de lângă Marea-Négră: Lazii se ocupaū cu neguțatoria în Moldova, asupra pe locuitorii pămînteni în tot felul.

N. COST. 110: o sumă de *Lazi* turci. NEC. 372: Hatmanul Ipsilant, *Laz* de felul lui. AMIR. 141: Mihał-Vodă mai multă dragoste avea spre Turci *Lazi* neguțitori și-i cinstia peste măsură. CANTA, 190: Ión Teodor Voevod aū niântuit țara de asuprelele *Lajilor*, care împre-surase țara. KOG. 216: arătând tóte faptele *Lajilor* pre aménuntul..., căci mai cuprinsese tótă Moldova.

2. ađi, în Dobrogea. Lazii servesc ca hamali.

(RĂS. II, 205: cei legați cu tulpane sint *Lazi*, hamali de meserie.

— LAZ, peuplade établie au long de la Mer-Noire.

lázescă f. horă cunoscută în Muntenia și în Moldova (Jip 52: Sev. 284): ea a fost întrodusă de Lazi.

lefa f. I. (sens archaic) termin tehnic militar (cu pl. *lefe* și *lefi*): 1. în special, solda lunară a ienicerilor.

VAC. 272: făcend zorbalic ienicerii pentru *lefi*, că nu li se plătia.

2. solda ostașilor pămînteni (cf. *lefești*).

M. COST. 358: slujitorii lui Ștefan-Vodă strigau: *lefe, lefe* să ne dea! NEC. 185: aū strigat în *lefe* ómenii de óste slujitori și i-aū pornit a prăda în țara leșescă; 252: juimirii dacă se închinaū, le dau cărți de iertare și *lefe*; 273: Moldovenii mulți și feciori de boieri se duceau la *lefe*, unii la Moscalii, unii la Leși, unii la Racoți, unii la Șved pentru agonisită. ZIL. 47: *lefile* ostașilor ce erau în țară. AL. 63: Flăcăi groși în cefă, Voinici fără de *lefa*.

Var. (archaică): *lefea* (ađi ironic).

DION. 170: oști alese cu *lefea*; 186: *lefeua* și se va da. MARION 1896, No. 29: am scontat *lefeua* p'o lună înainte.

II. (sens modern) afară din sfera militară: plată în genere, mai ales la funcționarii, dascăli etc. (pentru lucrători și argați se dice „simbrie“), sinonim în Moldova cu „hac“ (cu pl. *lefi* și *lefurii*).

AL. T. 107: bugetu o să ajungă să fie împărțit numai în *lefi*: 136: fug toți de mine ca de slujbă fără *lefa*; 837: *lefa* 15 galbeni pe lună; 874: să-mi dea vr'un post cu *lefa* bună; 875: umbli după posturi, adică după *lefi*; 1546: ce simbrie, mă? nu ți-ai primit tótă *lefa*? 1600: te am slujit fără *lefa* de ce ani. XEN. 28: se duce *lefa* pe o lună; 49: fi făcuse o *lefa* de mai multe sute de galbeni pe an. CARAG. I, 85: să îngrijescă s'aibă ómenii *lefurile* la vreme. FIL. 173: este orinduit sameș la cassa *lefurilor*.

— 'OLEFE (ar. 'ulufe pl. d. alef „păturage“), fourrage, solde payée aux militaires, pension, salaire, appoint-

tements; bulg. lefe, serb. lefa, pol. lafa „soldă“, rus. lafa „folos“, rut. lefa „mită“: alb. ũlef, ngr. λουφεζ, mer. lufë. V. Partea II: olafan.

Ca alaiũ, buluc, duium etc., *lefũ* aparține la început sferii militare (cf. ienicer) și odată cu disparițiunea vechii organizațiunii militare indigene, vorba și-a lãrgit noțiunea, ca și sinon. sëũ „simbrie“, generalizãndu-se în limbã: acëstã accepțiune este exclusiv modernã.

lefaș m. sinonim cu „lefegiũ“, în sens de slujbaș (adicã nemilitar).

COND. 1813, p. 394: sã mulțumescã pe toți *lefașii* de drëpta lëfã ce ai a lua.

lefsorã f. (și **lefușorã**) diminutiv din lëfã.

FIL. 207: mica *lefsorã* de calemgiiũ. AL. T. 117: *lefușora* mea am primit-o pe la sorõce.

lefegiũ m. (**lefeciu** și **leficiu**) 1. (sens arhaic) ostaș strãin cu lëfã, soldat mercenar: lefegiũ sau õstea în lëfã se deosebiaũ de õstea în strĩnsurã sau õstea în dobĩndã: ei formaũ o cëtã de pedestrimede de 1000 de õmeni sub comanda cãpitanului de lefegiũ (Bãlc. 619, 679).

Cu acest sens, vorba figurëzã la cronicari, în novelele istorice și în cãntecele populare.

a. URECHE, 159: Radu-Vodã au intrat în Țara romãnescã cu 15000 de Turci, fãrã alți *leficii* ce-i adunase; 216: au poftit sã-i dea *lefecii* sei nemți, sã iasã impotriva Tãtarilor; 220: Lãpușõnu au invëtat în tainã pre *lefecii* ce au avut strãini. M. COST. 256: õstea leșescã era alësã tot în lëfã, ca și *lefecii* vechi ce le ñic el cvartana; 305: oșũ avea Vasile-Vodã cãte-va, iarã tot de țarã și *lefecii*. NEC. 216: cãlãrãșimea și *lefecii* și curteni și hãnsari. AMIR. 125: sã-i dee õste lãtãrescã și turcescã, adicã *lefecii*. COND. 1776, p. 25: zapcii de la stëgul *lefeciiilor*, adicã stëgar, odabașã și ciauș.

b. NEGR. I. 124: panțirii și *leficii* toți cu zale imbrãcați; 143: o gvarde numerosã de *lefecii* Albanezi, Sërbii, Unguri...; 150: curtea plinã de *lefecii* înarmați. QD. I, 73: dupã aprođi veniaũ *lefecii* cu haine galbene.

c. AL. 180: *Lefegii* și darabanii Cu ai lor mãndri cãpitani. TEOD. 50: Lefari sã împãrțescã, Lefi la *lefegiũ*...

Var. (literarã): **liufegiu**.

CANT. Ier. 399: siimenii, darabanii și alalți *liufegii*.

2. (sens modern) salariat: cel ce trăiesce din bugetul statului, biurocrat, funcționar.

AL. T. 64: *lefegiũ* din ñiua de astãđi se hrãnesc din lëfã. GANE III, 200: a renunțat la cariera de *lefegiũ*.

— ÕLEFEĞI, soldé, corps de cavalerie rëguliere dite „stipendiés“ de la droite Barb.

lenghiũ n. termin din jocul în arșice.

ISP. Juc. 81: ca sã dee *lenghiã*, apucã ichiul de capët, îl *stringe* bine și lovesce arșicul. GHICA, 300 (V. ichiũ).

— LENG (pers.), boiteux, estropié (§ 42).

leş n. mortăciune, stîrv.

. DUM. 94: atunci părăsiră Turcii războiul lăsând în loc vr'o 400 *leşuri*. AL. 314: Fost-au *leşuri* tătăresci. Date'n săbii romănesci!

— LEŞ (pers.), cadavre (d'un animal), charogne; bulg. serb. leş, alb. lleş, mcr. leşe, ngr. λέσι.

leşin v. a pierde simţirile: a leşina de durere; fig. a leşina de fôme, de rîs.

leşuesc v. sinonim cu „leşin“: a leşui fômea pe cineva, a leşina de fôme (litt. a se face leş, a cădea şi zăcea mort); fig. a desgusta.

Ambele aceste verbe, ca formă şi ca sens, par a sta în legătură cu leş; sufixul din „leşin“ presintă ôre-care dificultate din lipsă de exemple analoge.

levènt m. (şi **levint**) I. (sens arhaic) la pl. termen tehnic militar: 1. trupe nedisciplinate în marina turcescă. origine din Levant şi în special din Grecia (Cant. Ist. ot. 691).

NEC. 389: Căpitan-Paşa cu câte-va galióne şi cu *levinţi*. Ist. 1715, p. 92: să scótiă din galióne o sumă de *levinţi* într'ajutor. DUM. 39: pe cei din partea Eghiptului un beiu şi cu *levenţi* lui îi ducea pe Moametani la Meca şi-i aducea cu pază.

2. corp de călăreţi voluntari în Moldova.

M. COST. 305: Matei-Vodă avea oşti şi străine şi de ţara sa, ales pedestrimă... fără darabanii de ţară şi călări de ai noştri moldoveni, acolo merşi în lăfă, cărora era numele *levinţi*; 335: el singur (Matei-Vodă) au stătut în mijloc cu *levinţi* şi cu dărăbanii şi cu o sómă de seimeni. GHEORG. 332: Domnul, în tóte ţilele, mergea cu tot tacâmul său şi cu boierii cei mari şi numai cu alaiul *levinţilor*, la Frumósa, la cortul său cel domnesc. COND. 1776, p. 74: căpitan de *levenţi*, odobaşi de la 4 stéguri de *levenţi*. Doc. III, 506 (alaiu 1787): toţi *levenţi* ot vel ispravnic za curte, călări şi înarmaţi.

II. (sensuri moderne) 1. voinic, vítéz, epitet dat haiducilor în cântecele populare.

AL. 63: cinci-şeci fără 5 De haiduci *levinţi*. Duşi de la părinţi.

2. (la sing., mai ales ca adj.) fam. şi mai mult ironic: voinic, sdravén (vorbind de bărbaţi).

CARAG. 15: odată ce nu-î bărbat *levint*, ce fel de casă să mai fie şi aia? MARION, 104: *levint* bărbat şi nea Sufelniţă! 141: băiat *levint* şi fercheş, ca nici unul în mahala.

— LEVENT (levend, proprem. levantin), soldat voltairic, particulièrement ceux qui servaient sur la flotte turque, soldat de quelques pachas ou musselim en province (Zenker) d. it. levante; troupes irrégulières (Hammer); fig. qui a fière mine, hardi, audacieux Barb.; jeune homme qui a une mine chevaleresque (Youssouf); mcr. levendu „eroi“, bulg. levent „coconaş“, ngr. λεβέντης,

pillard, brave, homme leste (brave garçon, compagnon); sp. levante „soldado“ și levandi „guerrero“.

Sensul metaforic al vorbei, și care se aude mai ales în Muntenia, e luat din turcesce: el este analog lui „deliū“ sub raportul evoluțiunii semantice: e un termen primitiv militar generalizat în limbă (§ 28).

levincior m. diminutiv desmierdător.

TEOD. 493: *Levinciori* de minți, Străini de părinți.

levințel m. diminutiv identic cu „levincior“.

TEOD. 498: Voiniceilor, *Levințelilor*...

libadea f. (și *lebadea*) 1. haină boierescă: un fel de anteriu ordinar.

KOG. 252: și-au făcut singur Măria Sa [Grig. Ghica-Vodă] un rînd de straie de postav, *libadea* și giubea. Doc. III, 613 (d. 1787): anteriu în sfîră ce se dice *libadea*. CONV. IX, 277 (f. de z. 1801): o *libadea* de atlas. FIL. 134: Banul cu o *libadea* de pichet alb pe d'asupra. GHICA, 258: de la Zaveră, dascălii lepădase *lebadăua* și tombatera și se îmbrăcase nemțesce

2. haină de tîrgoveț: manta de dimie.

FIL. 269: cu *libadea* de aba albă, împodobită cu găitan negru.

— **LEBADE** (pers.), casaque de laine cousue à gros point; manteau (pour le mauvais temps): bulg. serb. mcr. libade. Vorba pare a fi dispărut din graiū.

lichea f. 1. (sens arhaic) pată, defect (și cu însemnarea proprie materială).

ZIL 25: acest Domn [Alex. Vodă Moruz] adevărat era infrumusețat cu multe daruri; avea însă două *lechele* fresce: lăcomia adică și scumpetea.

2. (sens modern) fig. secătură, om nesuferit.

ISP. 109: *licheua* de stăpân al moșiei voia cu dinadinsul să aibă pentru dînsul inelul lui Făt-frumos. [D. B. Sn. 45: dacă se porni asupra lor, óstea... îi împrăștiă ca pe niște *lichele*.

— **LEKE** (pers.), tache, souillure; fig. défaut, honte: infâme, débauché Barb.; bulg. leke, ngr. λεκε.

lighian n. 1. basin de spălat.

NEC. 199: *lighian* cu ibric de argint. UR. XVI. 277 (f. de z. 1797): o mănăstergură cusută pentru *lighian*. CR. II, 134: un *lighian* de lut cu ibric pentru spălat. FIL. 18: un *lighian* de argint pe al cărui acoperfîmint era pusă o bucată de săpun mosc.

2. vas de ras barba.

3. basin de lovit, sinonim cu „tés“.

GHICA, 73: obligația de a ne trezi dimineața în sunetul unui *lighian* de alamă lovit ca un tamtam chinezesc.

— **LEGEN** (leyen), cuvette, bassin (d. λεκάνη): bulg. legen, serb. ledien, ngr. λεγένι (λεένι), mcr. leène.

liliac m. pasere de noapte asemenea unui șorece înaripat (*Vespertilio*).

CANT. Ier. 28: *liliacul* carele cu aripele sbura și cu slobođenia prin aer imbla. ȘEP. I, 192: șorecele, care mănâncă natură din ziua de Pasce, să face *liliac*. AL. T. 11: prindeți un *liliac* în nóptea ajunului Bobotezei și-l îngropați într'un furnicar. CRĂS. IV, 239: sórele asfinția și *lilieci* sburau în tóte părțile. OD. I, 162: sgomotul alaiului domnesc deșteptase bufnițele și *lilieci*. PANN II, 142 (prov.): umblă nóptea ca *lilieci*.

— LEYLEK (ar. lalak), cigogne; vsl. liliakü „mergulus“, serb. lelek „barză“ și liljak „liliac“, alb. lelek și ngr. λαλέκ:, barză.

liliac m. arbust cu floricele albastru roșcate, numit în Ardél „serinte“, „scumpie“ și „iorgovan“ (*Syringa persica*); **liliac de munte**, *Alnus viridis* (Dr. Brândză).

FL. 73: o dumbravă de *lilieci* din grădina mănăstirii. TEOD. 301: Cu toiaș de *liliac* și mătâni de tumbac. MARIAN II, 29: Frunză verde *liliac*, Sînt străin și sînt sărac.

— LILAK (ar. leylak), lilas (dim. d. pers. nil „indigo“); bulg. liliak, ngr. λελάκι (λολάκι); de aceeași origină: it. sp. lilac, fr. lilas. Despre flora orientală (§ 102).

lilachiú a. și n. 1. a. albastru-roșcat (ca flórea liliacului). REV. II, 245 (d. 1821): un zăbranic *lilachi* cusut cu betélă. GHICA, 259: cravată *lilachie*.

2. (subst.) colórea civit sau indigo (cf. Var.).

Var.: **lolachiú**, **lulachiú** și **lilichiú**.

TARIF 1792: *lolachiul*, lei 100, 3 bani. CONV. XXVI, 455: *lulachi*, sinéla, indigo. AL. 335: Să se primenescă 'n iie și 'n rochiță *lilichie*.

Locuțiunea proverbială „a face lulachiú“, a strica lucrul, a nu reuși cu ceva (Glos. 354).

liman n. 1. port de mare.

N. COST. 52: făcënd Tirul, au aședat *limanurile*, scalele mării. DUM. 32: Cazacii vędënd 7 corăbii la *limanul* cetății Tulcea. ZIL. Rev. III, 337: vęd marea fără valuri și plină de *limanuri*. Isp. 121: mergënd corăbióra pe apă, ea se ruga lui Dumneđeú, ca să-o scóță la *liman* bun.

2. fig. asil, refugiú: „a eși la liman“, a scăpa dintr'o primejdie.

AMIR. 157: după furtună vędurăm și *liman*, adică după multe jacuri și obiceiuri rele ce scornise Mihael Vodă, pe urmă acest Domn le-au fost și mângaiere. BELD. 340: Acolo află *limanul*, acolo se adăpostesc. 431: Cel sărac și cel nemernic la el vor afla *liman*. AL. T. 874: nu-mi rămâne alt *liman*, de cât să alerg la îndurarea guvernului... ȘEP. I, 98: trebuie cap bun și minte ascuțită și sănătósă, ca să póta duce trebile împărăției la bun *liman*.

Vorba figuréză și în câteva proverbe.

PANN, 41: dá din mâini. dacă vrei să eși la *liman*; 133: omul vrednic se face luntre și punte și trebuie să esă la *liman*.

— LIMAN, port (adj. calme) d. gr. λιμήν; alb. bulg. serb. pol. liman, ngr. λιμάνι. Sensul figurat e propriú limbei române. Despre terminologia nautică (§ 95).

limongiü m. (și **lemongiü**) vîndător de lămâi.

POP. 126: órecare Turc de la Nicopole, anume Ali-Aga *lemongiul*. STAM. 123: în Moldova vor domni mulți grecomani *limongiü*: 475: cum fac *limongiüi* fanarioși.

— LIMONGI, vendeur de limons.

limoniü a. galben ca lămâia.

AL. T. 9: una cam *limonie* la față și cu ochii în doi peri: 789: ce ai pățit de ești *limoniü* la față? 807: un bărbat copt, vestejit, *limoniü*, nu verde... FIL. 17: chihlibar *limoniü*.

— LIMONI, jaune citron d. ar.-pers. limon „limon, citron“: de aci sp. fr. limon, it. limone: bulg. lemon (limun), serb. limun (lemun), ngr. λεμόνι (de unde *lămâie*), ung. lémonyá. Originară din India, lămâia fu propagată de Arabi în Africa și în Europa; la noi (ca năramza și portocala), ea fu introdusă din Grecia.

liochiü a. stacojiü, de colórea gumilacului (despre încălțăminte).

Doc. II, 312 (d. 1792): cizme voinicesei *liochii*. Rev. II, 40: (d. 1821): o pereche de iminei *liochii*.

— LÖKI, rouge jaunâtre (d. lök „gomme laque“: bulg. löki „roșu“. Despre colorii (§ 105).

liră f. (pop. *rilă*) monetă turcésă care circula mai ales în Muntenia, în valóre de 22 lei noi.

R.-Cod. 234: Măna 'n chimiraș băga, Câte o *rilă* le dedea.

— LIRA, livre turque, monnaie d'or valant 100 piastres (= meğdiye).

lipcàn m. l. (sensuri arhaice) 1. Tătar din Lituania, de religiune mahometană și cu portul polon: Moldovenii îi numiau și *Civimuși* (Cant. Ist. ot. 156).

CANT. Mold. 89: capitanei *lipcensium* Tartarorum (quo nomine ii Scythae vocantur, qui Lithuaniam incolunt, et muhammedano ritu initiati sunt)...

2. (la pl) corp de trupe pămîtene recrutate din Tătarii așezați la Hotin sub comanda marelui Postelnic saü a Pircălabului de Hotin (Bălc. 620).

NEC. 179: Turcii au aședat și la Hotin *lipcanti*; 216: i-au agiuns gonași *lipcanti* în codrul Herțel: 303: și-au făcut Dumitrașco-Vodă... și două stéguri de *lipcanti*. MUSTE. 69: adus-au Mihai-Vodă lângă óstea sa și óști străine, câte-va stéguri de *lipcanti* de la Pașa de Hotin aice în Iași. KOG. 202: *lipcanii* ce se aflau ședători prin sate la Hotin. COND. 1776, p. 11: vâtaful de *lipcanti*... odabașa de *lipcanti*.

3. curier oficial între Țările române și Constantinopole: ei formaü un corp de 1000 ómeni întrebuintați la trimiterea depeșilor (Bălc. 628).

COND. 1693, p. 703: *lipcanii* ce s'au trimis la Seraschiarul și la Hanul. Doc. IV, 266 (d. 1794): *lipcanii* ce se trimit cu cărți de la visteria gospod. Od. I. 73: boierii de taină cu vâtașii, aprođii, armășeii și *lipcanii* lor.

4. curier turc sau tătar.

OD. I. 85: doi *lipcani* de olac se trimiseră cu această veste; 162: un bătrân *lipcan* tătar din Bugiac; 165: un *lipcan* alerga înainte, ca să cerce drumul. GHICA, 506: aștept din cés în cés să pice *lipcanul* cu țidula Pașii de la Ruscuiuc.

II. (sens modern) stafetă (mai ales călare).

ORĂȘ. II. 56: A sosit *lipcanul*, pornit de la Iași. Cu o veste nouă, aici în oraș. TEOD. 174 [orație]: Ne trimise pe noi, șese *lipcani*, Călări pe șese jugan!

— LIPKA (tatar), tatar lithuanien (d. Lipka „lithuanie“). Vorba, care persistă încă în orațiile de nuntă, a devenit un apelativ dintr'un nume etnic, o evoluțiune analogă lui tătar (= „curier“).

locmă f. 1. un fel de clătite.

AL. T. 136: nu-ți cere inima de ceva *locmale*? Orăș. 19: dulcețuri. cozonace și sumă de *locmale*...

2. fig. sumă mare de bani, venit considerabil.

KOG. 205: Domnul fiind învătăat cu *locmale* mai mari. ZIL. Rev. III, 75: lui Vodă foarte îi plăcu *locmaua*, adică mulțimea de bani ce lua de la Mitropolitul. ORĂȘ. II, 148: de-I *locmaua* mare pentru buzunar...

— LOKMA (ar.), espèce de boulettes de pâte soufflées et sucrées; bulg. serb. lokma „bucată de rasol“. ngr. λοκμάς (λοκκομάς). V. rahat.

lulea f. I. (ca subst.) 1. uneltă de fumat compusă dintr'o țevă și dintr'un vâscior de pământ roșu.

TARIF 1792: *lulele* bune, la 100 de bani, 3 bani. (R. I, 132: Moș Nichifor 'și gătesce de băt *luleua*. FIL. 144: ciubucele ale căror *lulele* umplute afinat cu tutun... AL. T. 38: cată-ți de drum până ce nu scot *luleua* de la ciubuc. GHICA, 284: scăpăram să-mi aprind *luleua*. TEOD. 601: Alții *lulea* aprindea. La umbră mi se culca.

2. fig. într'o sumă de proverbe și de locuțiuni: „a lua (a fura) *luleua* Némțului“, a fi bêt (simon. cu „afumat cu *luleua*“); „*luleua* lui D-deu“, sticla cu vin; „a ajuns la *lulele*“, a sărăcit cu totul; „a-i da *luleua* prin cenușă“, a-l face de rîs; „a-l bate *luleua* pe datorie“, a supe-ra cu vorbă multă și nepotrivită (Zanne III, 207—211).

PANN I, 111: s'a afumat cu *luleua*; II, 185: trei *lulele* în două zambile (sărac, despre negustori); ibid.: nici *luleua* nu-l arde (n'are noroc); III, 37: a da cuiva cu *luleua* în nas (a-l desprețui). Isp. Unch. 103: a lua *luleua* Némțului cu zale cu tot. MARION, 71: dumniului întorcându-se s'era acasă cam cu *luleua* Némțului; 150: d-ta ai luat *luleua* Némțului... totă lumea petrecea, numai d-ta dormia! dus!

II. (ca adv.) amezit în gradul cel mai înalt (la priu și la figurat): amezat *lulea*, bêt *lulea*; „a se face *lulea*“, a se ameză de vin.

REV. II, 395 (d. 1821): cu vinul nu putea să-l mai sature, până ce se făcuse *lulea*. GANE III, 200: într'un rînd cădu amezat, dar

amorezat *lulea*. ORAS. II, 19: banda s'a îmbetat *lulea*. MARION, 82: amorezat de pica, *lulea*.

Var. (mold.): **liulê**.

AL T. 1111: eram în stare să-mi vind sufletul pentru o *liule* de tiutiu. SEV. 64: Și să nu vii prin șura Cu *liuleua* în gură.

— LÛLÊ (pers. tuyau). pipe: alb. bulg. serb. lula, pol. lulka, ngr. λουλέζ.

Vorba, pretutindenea cunoscută, e interesantă mai ales prin numeroasele locuțiuni la care a dat naștere. idiotisme necunoscute limbii originare.

M

Macară f. uneltă de ridicat greutatea mari (Glos.).

— MAKARA, poulie; alb. serb. makara, ngr. μακάρης, girouette. Vorbă răspândită și fără alt echivalent.

macàz n. șină de trecut vagonul dintr'o cale într'alta (la căile ferate și la tramvaie).

— MAKAS, aiguille (de rails): serb. makaze „fôrfecii”. ngr. μαχίσι, traverse, solive.

macagiù m. cel ce potrivește macazul, acar la căile ferate.

— MAKASĞI, id. (vorba lipsese în dicționare).

Ambele vorbe, cunoscute în Muntenia, tind a dispărea înaintea neologismelor corespunzătoare: „ac“ (=fr. aiguille) și „acar“, luate din franțuzesce.

macat n. (și Mold. *măcat*) înveliș de pat.

NEC. 182: aș ședut înaintea Vizirului prè *măcat*. GHEORG. 311: șed amîndoi pe *macat*, Patriarcenul din adirépta Domnului. BELD. 445: boierii sărutând croșurile *macatului*, aș eșit cu toșii. UR. XIV, 234 (f. de z. 1813): șese perine de postav cu *măcatul* lor. FIL. 142: două paturi de scânduri, peste care erau întinse *macaturii* de lână de Brusa. AL. 137: Vîndătorul sta culcat Toema'n fund pe un *macat*:

— MAKAT (ar. mak'ad, litt. lieu où l'on s'assied), couverture de sofa avec frange; bulg. serb. makat, pol. makat „covor“, ngr. μακίτ.

madem n. I. (sensuri arhaice) 1. minerais, metal.

N. COST. 51: Iveriî din Asia, cari aș în țările lor de agiuns de tôte *mademurile*. TARIF 1792: litarghiros *madem*, cântar 30 banî.

2. fig. mină, puț (de metale).

NEC. 228: Dumitrașco-Vodă aș scos întâiu hârțiile de este *acel madem* bun și până astăzi în Moldova!

II. (sens modern) alpaca sau pacfon.

TARIF 1870: hamuri lucrate cu *madem* de cea mai fină calitate. ȘEP. I, 142: Frunzulișă de *madem*... Numa'n ochi să ne vedem.

— MA'DEN (ar.), mine, minerai, métal, fig. source ; cum. madim „metallum“ : alb. bulg. madem „bronz“, mer. madem, ngr. μαδέμ; sp. almaden „mine, minière“.

magazà f. (și *magazie*) 1. deposit de proviziuni saũ de mǎrfuri, magazin în genere.

COND. 1776, p. 67: trei lei bezmen de tótã *magazaua* mare ce va fi în față. BELD. 379: Case, dughenițe, hanuri, *magazale* ce era. UR. XXII, 313 (d. 1826): vor pune marfa prin *magazale*. KOG. 209: i-aũ închis *magaziile* ce avea cu bėturã.

2. prãvălie mare, mai ales lipscãnie.

AL. T. 781: ne-om opri în Paris ș'om merge pe la *magaziil*. ID. Pr. 112: o *magazie* în care strălucesc materiil scumpe. GHICA, 535: o *magazie* de stofe.

3. cãmarã, jigniță, sinonim cu „hambar“.

DION. 184: oprise sã nu se cumpere din altã parte grãu, numai de la *magazia* domnescã; 211: sã umple *magaziile* în cetate; 224: câte-va *magaziil* de bucate în Moscva le-aũ dat foc Moscaliil de aũ ars. UR. III, 133 (d. 1792): socotindu-se Moldavia și Valachia ca o *magaza* a înaltei mele împãrãțil.

4. în special, încãpere separatã de corpul casei pentru lemne, spelat etc.

ISP. 273: sã-i închidem într'o *magazie*. DELAVR. 219: casele vechi fãrã *magaziil*.

— MAGAZA (ar. mahzen „grenier, dẽpõt“), boutique sur la voie publique, magasin: din vorba arabã se trag și formele occidentale: fr. magasin, it. magazzino, sp. almacén; bulg. serb. magaza, ngr. μαγαζι (μαγαζιες), mer. mǎgãzie „prãvălie“.

Forma *magazie* e neo-grēcã, iar sensul de „boltã de mǎrfuri“ e special Moldovei, pe cãnd în Muntenia vorba însemnẽzã mai ales „cãmarã izolatã“.

magiun n. 1. opiat compus din esențe de opiũ, lemn de aloe și alte arome: cel mai simplu se prepara în formã de hapuri și se lua în apã saũ cafea: *magiun* de curãțenie.

2. fierturã de póme (prune, struguri) formãnd un ce consistent: *magiun* se face și din dovleç.

— MA'GUN (ar. „pãtri“), électuaire, opiat; bulg. serb. mağun, mer. mǎngiun „dulcãțã“, ngr. μαγισούρι, conserve, marmelade, opiat.

magmuzã f. femees desfrinatã (litt. pinten).

JIP. 56: cãnd e îndirjit rumãnu pẽ femeia lui, fi dice... ba-șoldinã, bahorniță, *magmuzã*, ploscașã.

— MAHMUZ, éperon; bulg. mamuz, serb. mahmuzã, ngr. μαχμούζι. Pentru sensul figurat de la „pinten“ la „teleleicã“: cf. verigașã (§ 44). Vorba e specialã Munteniei.

mahală f. 1. cartier, suburbie.

MUSTE, 71: casele copriind câte-va *mahalale*. KOG. 240: la Galata în *mahalaua* turcească. COND. 1776, p. 9: Hatmanul să fie dator a rindui străjile pe la *mahalale* cu slujitori de ajuns și cu zapeii de credință. U.R. X, 107 (d. 1799): în *mahalaua* Muntenimii de sus are un loc de împărțelă. NEGR. I, 16: în *mahalaua* Sărării. AL. T. 101: un glas de răsună *mahalaua*. DELAVR. 182: *mahalaua* înțelenise îngropată în zăpadă. GHICA, 40: câți-va feciori de boieri băteau *mahalalele* ziua și noptea. MARION, 15: i-a tras o topenie d'a mers vestea nouă *mahalale*. TEOD. 338: Nu umbra prin *mahalale*, înhăitat cu haimanale.

Vorba figurază în mai multe proverbe.

PANN II, 134: umblă întărâtând căinii prin *mahala* (a se ținea de craicicuri); II, 162: Găina când va ouă, aude o *mahala* (a face larmă pentru lucru de nimic); 401: cățeaua până nu plecă prin *mahala*, căinif nu se iaă după ea (până femeile nu dau prilej bărbaților, aceștia nu se lăgă de dinsele (cf. Zanne, 308, 401, 471).

2. locuitorii din mahala, mahalagiif.

FIL. 76: te ai înhăitat cu țiganii și jăfuiți *mahalaua*. MARION, 8: făcură un tărăboiū, de sculară *mahalaua* în piciorie.

Var.: (mold.) *măhala* și (munt.) *maala*.

S. NAD. 103: o bătrână ce ședea în *măhala*. MARION, 21: Nea Costache era epistatul *maalalei*. ID. 1896, No. 13: a ris *maalaua*...

— MAHALLA (ar.), quartier, partie d'une ville; bulg. serb. mahala, mer. măhala, ngr. μαχαλάς; sp. almahala. **mahalagiū** m. 1. cel ce locuiește într'o mahala (fem. mahalagiică).

COND. 1776, p. 16: un poloboc de vin ce vind *mahalagiū* pe la casele lor toamna. DION. 208: făcându-se cete de Sêrbi *mahalagiū*. MARION, 28: toți *mahalagiū* își povestesc întâmplarea; 75: părinții fetei, *mahalagiū* fruntași... CRĂS. IV, 309: gura *mahalagiiceii* merge ca o mără. MARION, 148: o *mahalagiică* care îngrijia de mama Manda. ORĂȘ. II, 166: ș'apoi trage-i gură de *mahalagiică*.

2. fig. și fam. mitocan.

Formațiune analogică ca bulg. mahalgiia și ngr. μαχαλιώτης, du même quartier, voisin.

mahmudea f. (și *magmudea*) monedă turcească de aur în valoare de 45 lei vechi, bătută de Mahmud.

BELD. 414: De nu da *mahmudea*, apoi nu se întorcea. JIP. 57: îngropă *magmudele* și nisfele d'ale mol. FIL. 41: își voiū respăti ostenea cu 50 de *mahmudele*. GHICA, 25: cincii sute de *mahmudele* d'ale moii luate de la Turci.

Vorba figurază în cântecele populare (și sub forma *mamodea*).

AL. 146: Cu desagi, cu buzdugele, Pline de *mahmudele*. TEOD. 541: Cu *mahmudele* turcesci, Cu rubiele arăpesci. WEIG. Rum. Dialekte, 75 (d. Olt.): Și bagă mâna în saltea Și scote o *mamodea*.

— MAHMUDIYE (ar. d. Mahmud), monnaie d'or frappée sous le règne du Sultan Mahmoud I (1730—1754); bulg. serb. mamudiia.

mahmûr a. m. și n. I. (adj.) 1. amestecat de vin, băt.

MOXA (1620), p. 38J: uciseră pre Mihail, că-l aflară *mahmur* de vin în asternut. CR. II, 138: de cât să dai de pomană la calici Sâmbăta, mai bine ceva de băt *mahmurilor* Marția... S. NÂD. 21: mâncări sărate, pipărate și acre bune pentru *mahmuri*. CRÂS. II, 94: tréz n'avea curaj să privescă în față nevasta... *mahmur* însă întorcea capul la stânga.

2. rău dispus (după chef sau insomnie), posomorît.

STAM. 409: el umblă acum ca *mahmuri*, ca turbații. AL. T. 126: orizontul politic e posomorît cât un Pașă *mahmur*... (GANE III, 206: de se întâmplă vre-o dată să nu-și îndeplinescă somnul, era a doua zi tot *mahmur*.)

II. (ca subst.) indispozițiune, întristare.

CR. II, 59: mătușa Măriuca... scôte *mahmurul* din om.

— MAHMUR (ar. mahmur), moitié ivre, qui a la tête lourde après le sommeil; bulg. malmuren, serb. ma(h)-muran, ung. mámor „chilélá“.

mahmurélá f. indispozițiune trecătoare.

MARION, 120: de acolo eși tocmai a doua zi în starea aia de *mahmurélá*, în care l'a văzut mușterii din cărciumă.

mahmurie f. starea celui mahmur: îngreunarea capului după un chef sau din nedormire.

mahon n. lemn tare și roșatic pentru mobile.

REV. N. II, 174: scaunele și canapelele toate din lemn de *mahon* și de abanos.

— MAHUN, acajou d. mahogoni (arborele e originar din America). Despre speciile orientale de lemn (§ 102).

maia f. I. (sensuri moderne) 1. chiag de brânză sau drojdie de oțet.

2. fig. putere, în locuțiunea „a prinde maia“, a se mai înviora (Zanne III, 597).

ORĂȘ. II, 69: Buzunarul văd că 'ți sună, Văd că ai mai prins *maia*.

II. (sens arhaic) stofă scumpă din care se făcea caftane (sub forma *maie*).

ARCH. IST. I, 40 (d. 1557): caftan de cofterie, altul de *maie*.

— MAYA (pers. mayè „substance“), ferment, levain, au fig. capital, fonds, somme: bulg. serb. maya „aluat, lapte năcrit“. Vorba e specială Munteniei.

maidan n. (Mold. me[i]dén și me[i]dan) I. (sensuri arhaice) 1. câmp de luptă, piață publică (la Turci).

CANT. Ier. 100: biruința neprietenului în mijlocul *meidénului*; 186: la *meidénul* bătăii cu mare dirjje eșiră. AX. 171: corturile le-au întins la *meidén*. DION. 223: peste câte-va zile l-au scos [pe Alex. Vodă Ipsilanti] la *maidan*, adică la loc de privelesce, și stând Vezirul de față, au poruncit la gelați de l-au început a tăia.

2. fig. libertate de acțiune, ocaziune nemerită.

KOG. 227: în zilele acestui Domn [Matei Ghica-Vodă] prea

mult *medén* aveaŭ boierii cei mari. N. Cost. 82: Iordache Vornicul aflase *meidén* și vreme a grăi rău de boierii.

3. fig. „maidan de vreme“, interval, răstimp.

REV. II, 393 (d. 1821): Turcii n'au plecat curind de la Bucuresci la Tîrgoviște, ci au zăbovit mai mult de două săptămâni și într'acest *maidan* de vreme...

II. (sensuri moderne) 1. spațiu liber, teren neacoperit de clădiri.

M. Cost. 17: să aibă loc deschis alte bulucuri slobode, adică *medén*. AMIR. 169: acest Domn descălecăse cu oști în *medénul* acela a mănăstirii. CANT. Ier. 392: brîul ars este *meidénul* pe ceriul de la zodiacul racului până la al capricornului. CR. II, 89: ese în *medén* aprópe de gazda noastră și găsește un țaran. AL. Pr. 303: 'mi aduceam aminte de *medénul* glodos al Sf. Spiridon din Iași. DELAVR. 108: în fața unui *maidan* îngrădit cu lațe. CARAG. I, 103: apuc pe *maidan*, ca să ies la barieră, GHICA, 520: grădini și *maidanuri* unde să se depuie soldații bolnavi. CAN. 233: La crășmuța din *meidén* Bé Costache Roșcovan. ȘEP. I, 44: la crucea *medénului*, La crîșma 'mpératului.

2. locul dinaintea (sau din dosul) curții, mai ales la o casă țărănească: maidanul cel dinainte se dice și „bătătură“.

GHEORG. 319: umivanie care se face în *meidánul* curții din 'nuntru; 322: osfeștania se face în *medánul* curții despre scara cea mare, sau din lăuntru curții. AL. T. 1727: din dosul casei mele este un *maidan* deșert. VULP. 52: Mândra șede pe *maidan* și 'mi înșiră la mǎrgén.

3. fig. ivélă, lumina zilei: „a scóte la maidan“. a a face să esă la lumină, a face cunoscut (cf. turc. maydana konmak „exposer“, litt. mettre au grand jour); „a eși la maidan“, a se descoperi, a se da de față (cf. turc. maydana gelmek „se produire“, litt. venir au grand jour); „a ajunge la maidan“, la capăt, la bun sfîrșit.

KOG. 219: se uitase acéstă slujbă întreită [vǎdrăritul], iară acum iară am găsit-o de aŭ scos'o la *meidán*. Doc. II, 338 (d. 1791): nu care cum-va a luat de la băcani vr'un rușet și a nu scóte la *măidan* tótă marfa lor ce vor avea ascunsă. BELD. 422: Ce-aŭ lucrat el pe sub cumpăt și aŭ eșit la *maidan*. GANE III, 225: Tîrgovișteea care a scos la *maidén* cea mai fină prăsilă de ómeni mari. GHICA. VIII: elecii scot la *maidan* fie-care pe câte un cirac. JIP. 84: ca s'a-jungem la *maidan*, ne trebue mulți bani. ORĂȘ. II, 4: Că s'a întors rufetul iară, că boierii 's la *meidán*.

— MAYDAN, MEYDAN (ar.), arène, champ vaste, champ de combat, place publique; espace, intervalle, temps; cum. maydan „locus planus“; bulg. serb medan (meidán), alb. rus. pol. maïdan, ngr. *meivrávi*.

Vorbă importantă prin formele și sensurile-î variate: pretutindenea populară și fără alt echivalent.

măidănaș n. maidan mic.

CONV. XXI, 808: jucam mingea cu alți băieți în *măidănașul* dintre ruinele de la St. Haralambie.

maimuță f. animal quadruman care aduce cu omul (*Simia*).

(ĂP. 352: [pehlivanul] s'a suit pe copaciul ca o *maimuță*... GHICA, 323: flo-care turc având pe umeri său pe cialma câte o pisică, o *maimuță* său un coroiu.

Vorba figurază în mai multe proverbe

GOLESCU: *maimuța* ceea ce vede, aceea și face. PANN 19: copilul e ca *maimuța*, ce vede, face; III, 127: *maimuța*, tot *maimuță*, de-i ar fi statul aurit.

Forma primitivă e „maimun“ (cum sună vorba și în mer.): *maimuță* (masc. maimuțoiu) e un diminutiv (ca și sêrbesce maĩmunče) propriu Munteniei, iar *momiuță*, specială Moldovei, e o reducere din arhaicul *moimiuță*, care derivă la rîndul său din „moimă“ (ung. majom) de aceeași origină, cu îndoita semnificațiune: maimuță și pitic (cf. rom. pitic d. *πίθηκος*, maimuță).

! RAVILA VAS. LUPU. p. 43: pe ucigătoriu de părinți îl bagă într'un sac și într'acel sac și un dulău și un cocoș și o năpircă și o *moimă*. DOSOFTEIŪ, Oct. 79-a: decă eșim din țara *moimelor*, venim la munte nalt, unde nici sôrele nu lucia, nici copaciul era, nici verdéșta. CANT. Ier. 153: prin mijlocul *moimiușii*, iarăși într'acesta chip îi rês-punseră. AL T. 401: vr'o *momiuță* său vr'un urs.

— MAYMUN, singe: cum. maymun „simia“; bulg. maĩmuna, serb. maĩmun (și maĩmunče), alb. maĩmun, mer. maĩmnu, ung. majom, ngr. *μαϊμου*; fr. maĩmon „singe du genre des macaques“.

maimuțesc v. (și **maimuțaresc**) a căuta să imite pe alții (cum fac maimuțele).

maimuțarie f. (și **momiuțarie**) imitațiune stângace și ridiculă (analogă cu aceea a maimuțelor).

AL T. 1202: o *momiuțarie* de tot ce se petrece aiurea.

malotea f. haină fără guler și lungă până la pămînt, împrejurul gâtului și pe marginea dinainte cu blană bună ca de un lat de mână (purtată mai înainte de cocóne și adi de țarance chiabure).

AL T. 691: bărbatu-meu se lăuda, că mi-o cumpêra *maloté*. FIL. 100: își scóse *malotéua* sa blănită cu samur; 229: *malotéua* vor-nicesei. TARIF 1870: *malotele* de postav cu mil și nafea. VULP. 61: I voiú croi d'o *malotea*, Flórea cât e palma mea. BUR. 251: Să-ți croiesc o *malotea*, Dêu frumósă ca o stea.

— MALLOTA (ar.), espèce de vêtément d. *μηλλοτή* (sc. *δολά*), zeghe; serb. ma(v)luta „ilic“; sp. malota „jupe, casaque“. Despre hainele boierescei (§ 79).

mămulăr m. negustoraș, mai ales ambulant. Sinonimele „boceagiú“ și „tolbaș“ sînt de aceeași origină.

Doc. I, 518 (d. 1783): să aveți a cerceta la toți băcanii, *mămulării* și prăvăliașii din úrguri... COND. 1813, p. 378: străini și alți

ómeni se vor afla într'acel județ fără de nici un fel de căpătâiu, adică neguțătorășii, arendași, *mămulari*...

— **MAMELE** (ar. mu'amele), trafic, usure; „mămular“ e o derivațiune originală corespundând turc. **MA-MELEĞI**, spéculateur, usurier — de unde formele noastre arhaice: **mamelegiú** și **mimilingiú**, cu sensul de „cămătar“ și de „telal“ (ngr. μαμελετζής, usurier).

ARCH. ROM. II, 167 (d. 1753): turci ce le dic *mamelegii*, care umblă printre ómeni dând bani cu dobîndă... și mai iaú peste dobîndă și altă dobîndă. GLOS. 376: *mimilingiú*, telal, neguțător de mobile.

manea f. cântec turcesc cu melodia duióasă.

NEGR. II, 29: apoi încep să cânt vr'o *manea*. GANE II. 245: era o *mané* de cele vechi turcesci, lungă, trăgănată, în care numai ah! ținea o jumătate de oră. OD. I, 244: răsunetul *manelelor* și al stihurilor fanarioticesci.

— **MANÈ**, mélodie sans mesure composée de mots décousus; bulg. manè „melodie“. Vorbă semi-literară rămasă străină de graiul popular.

mangafá m. personaj ridicul și greoiú.

CARAG. 276: bibicule, *mangafaua* plécă mâine la Ploesci; 347: nu cumva *mangafaua* sare garduri?

— **MANKAFA**, qui a la tête grosse, stupide Barb. Vorba face parte din graiul mahalagiilor.

mangál n. 1. vas: în care se pune jăratec de încălđit casele fără sobă.

KOG. 234: Ion-Vodă Calimah era un om prea fricos de frig, că și vara umbla cu două blane și aprindea și *mangal* în odaie. Doc. II, 311 (d. 1792): cărbuni de *mangal* suta de oca 1 taler. OD. I, 292: lumina flacărilor de nisee *mangale* de tombac poleit. FIL. 228: un *mangal* de aramă plin cu cărbuni aprinși slujia de încălđit. GHICA, 501: împrejurul unui *mangal* lumea sta grămadă; 503: a poruncit de le-a aprins dece *mangale* cu cărbuni.

2. cărbuni, jăratec (în Moldova).

AL. T. 14: o tupsie plină de *mangal* aprins.

3. un fel de vatră în mijlocul casei țărănesci la care se încălđesc cei din casă (Dr. Crăinicénu).

— **MANGAL**, brasier, réchaud, brasero; bulg. serb. mangal, ngr. μαγκάλι, mer. mǎngale.

***màngăr** m. 1. ban de aramă, gologan.

2. fig. în locuțiunea „a da mangărul cel de apoi“, a muri (cf. a da ortu popii).

MUSTE III, 8: Ursache, închis în temniță cu tálharil, legat la puse, bătut la talpe, până aú dat *mangărul* cel de apoi.

— **MANGYR**, obole, menue monnaie (1/4 d'un akçe); bulg. serb. mangura, ung. mǎngor, ngr. μαγκούρι.

mansúp n. 1. dregătorie boierescă, funcțiune înaltă (în epoca fanariotă).

KOG. 256: boierii cer *mansupuri* cu topuzul. BELD. 352: Celui cu *mansupul* numai fală îi lăsa. ZIL. 88: să izbutescă la dregătoria Vistieriei și la toate *mansupurile*.

2. funcțiune în genere, slujbă (ađi mai mult ironic).

FIL. 57: îl rog să te puie în vre-un *mansup*; 126: viu să cer ajutorul domniei tale, ca să iaú acest *mansup*. ORĂȘ. III, 24: [vînd] arendări, moșii-ohavnici și *mansupuri* însemnate.

Var. (archaice): **mansip** și **mansep**.

REV. I, 53 (d. 1796): 10000 lei *mansepuri* de mai mulți Pași; 3000 lei *mansepul* lui Hasan-Pașa. NEC. 230: cei străini staú în lături de *mansipuri*.

— MANSUP (ar. mansyb), poste, haute fonction, emploi, charge d'Etat, rang, dignité (d. ar. nasb „nomination à une place“); serb. mansub (= sluzba), ngr. μανσοπί.

marafet n. I. (sensuri archaice) cu nuanțe seriose și positive: 1. dibăcie, pricepere, talent.

KOG. 254: tot îmbla cu *marafet* de-l scăpa pe Ghica pe la porți turcesci. AL. T. 1233: adică e greú *marafet* de-a se împrieteni cu copiii, împlinindu-le toate vroițele!.. FIL. 27: două lovituri de biciú lăsate cu *marafet* pe spatetele armăsarilor; 183: să dea loc ciubuceilor, să-și facă și ei *marafetul* lor.

2. dispozițiune, intermediar, mijlocire.

UR. III. 134 (d. 1802): să se pedepsescă prin *marafetul* zabeților. FIL. 248: în cât timp s'ar putea săvîrși aceste *marafeturi* ale cinstitei Hătmani?

Var. (archaică): **marifet**.

VAC. 292: o mie de Turci i-am făcut prin *marifetul* beșlegilor după la județe. ZIL. 109: obiceiul este a se săvîrși orînduiala postujnicilor prin *marifetul* ispravnicaturilor. COND. 1802, p. 314: cerea ce vor face boierii prin *marifetul* Domnului lor.

II. (sensuri moderne) cu nuanțe peiorative: 1. măestrie, mijloc viclén, șiretlic.

FIL. 110: *marafeturile* și drăciile lui i-a pus pe toți la închisóre. 325: să găsim vre-un tertip, ca să-l luăm înapoi; ia caută tu un *marafet*, de! să te vîd. XEN. 38: ai umblat tu cu *marafeturi* vr'o doi ani de țile. GHICA, 299: atunci găsise alt *marafet* de a-l necăji.

2. (la pl.) fasóne, nazuri.

AL. T. 459: vin' încóce, Gugulea... ce atâtea *marafeturi*! NEGR. III, 11: ian lasă *marafeturile*, deschide-ți inima; 77: cu cuconița nu trebuie multe *marafeturi*. GANE, 82: aceste sînt *marafeturi* de mirésă. XEN. 28: i-o venit și ei gust de *marafeturi*, când are fete de mărítat.

— MA'RIFET (ar.), art, habileté, intelligence, talent, secret; bulg. serb. marifet „șiretlic“, alb. „artă, profesiune“.

Accepțiunea exclusiv ironică a vorbei în limba modernă presintă o analogie cu sinonimul ei „tertíp“, exemple caracteristice despre degradarea sensului (§ 27).

marafetos a. care face *marafeturi* (Glos. 363).

marafetuesc v. a face *marafeturi* sau fasóne.

BOGD. Com. 270: cum trebuie să mă port și să mă *marafetuesc* ca să pot plăcea.

maramă f. (cu var. Munt. *mahramă* și Mold. *năframă*)
1. ștergar în genere, sinonim cu „basma“ și „peșchir“,
câteși trele de origină turcescă.

a. în literatură:

Cuv. I, 213 (d. 1588): căpi cu canafi și cu *măhreme* albe. REV. I, 339 (f. de z. 1609): șese *năfrâmi* cu mătase... două *năfrâmi* de mână, două de obraz... 12 *năfrâmi* cu sîrmă bărbătesci. GHEORG. 314: eșind Domnul din biserică, toate rufeturile Curții aștern pe jos *năfrâmile* lor de la ușa bisericei și până în spătărie. POP. 300: Logofetul începu a se șterge la ochi cu *mahrama*. AL. T. 839: iaca *năframa* de vornicel de nuntă. OD. I, 422: o *maramă* de oglindă de Tarigrad. CR. I, 271: ea începe a se apăra cu *năframa* ca de un dușman. ISP. 127: să înalțe o prăjină și în vârful ei să puie o *mahramă* roșie.

b. în cântecele populare:

TEOD. 534: Cu țesala îl țesăla, Cu *marama* că 'l ștergea. MARIAN I, 29: C'o *năframă* vinț îl trage, Iar cu alta umbră îl face.

2. fâșie lungă de pânză, din bumbac sau borangic, împodobită la margini cu flori colorate: țarancele poartă *marama* de la prima di după măritis.

OD. I, 112: o femeie înfășurată într'o lungă *maramă* de zăbranic negru. CRĂS. II, 38: *năframele* albe ale betelor și testemelele negre se deosebiau ciudat de barișurile roșii și stacojii ale nevestelor tinere și ale fetelor. DELAVR. 37: pērul mototolit sub *marama* ei dată pe spate. JIP. 80: hina se poartă cu *marama* pe cap. AL. 20: Na-ți *năframă* de mētasă, Pe margini cu aur trasă. TEOD. 16 (colindă): Ne-or dărui cu *măhrami* grele de fir...

3. brobódă elegantă de mirésă: „a-și pune *maramă*“, a se mărita (cf. lat. nubere „se marier“ litt. „se acoperi d'un voile“ și *νύμφη*, la fiancée, litt. la voilée).

ISP. 236: îi luă inelul din degetul cel mic și *marama* de pe față. MARIAN I, 151: Ia-ți *năframă* din chilie și haidem la cununie.

4. în special, brobódă dăruiată de mirésă tinerilor nuntași, vornicilor, și de sócră mirelui.

5. brobódă în genere.

GOROVEI, 123 [curcubeul]: *Năframă* bogată Peste mare aruncată (cu variantele *șervețel*, *peșchir*, *ștergar*).

6. (poetic) vël (sens exclusiv literar).

EMIN. 131: Ea ridică somnorósă lungă genelor *maramă*.

7. horă ce se jócă la cununie: în Moldova ea se numesce „*năframă*“ (Sev. Nunta, 182) iar în Dobrogea „*mărămile*“, fiindcă se jócă cu *mărâmi* când se duce copacul înaintea miresei (Bur. 23).

8. vël mortuar (rar cu acest sens).

COSTINESCU II, 58: *mahramă*. pânză sau giulgiu în care se înfășură un mort.

— MAHRAMA, mouchoir, essuie-mains; bulg. serb.

mahrama și **marama** (serb. și **maframa**) „basma“, rut. **bachrama** „stofă de mătase pentru haine“, pol. **machram** „stofă orientală“, alb. **maram**, ngr. **μαχραμᾶς**, voile.

Formele „mahramă“ și „maramă“ se aud în Muntenia, „năframă“ mai ales în Moldova și Bucovina: această din urmă derivă din forma intermediară **măframă** (Tarif 1761: **măframe** bărbieresci).

Vorba, sub forma „năframă“, a pătruns și în părțile limitrofe ale Ardélului.

HODOȘ I, 98: Că **năframa** ta cea nouă Am vis-at'o ruptă 'n două.

RETEG. 14: Tipă **năframa** 'n chilie, Blem cu mine 'n cununie!

Cea mai interesantă din felurilele numiri de brobode, de importatiune orientală, ce împodobiaū odinioară capul cocónelor și cari servesc astăzi de gătélă țărancelor și tîrgovețelor din clasele de jos (§ 82 și 100).

mărămioră f. diminutiv din **maramă**.

BUR. 217: Pe la cai pe la picióre, Mi-a legat tot **mărămiore**.

maraz n. I. (sens arhaic) pornire, pică.

NEC. 199: Impératul avënd pre dînsul **măraz** și gând să-l mazi-léscă... : 400: pre Constantin Balș Medelnicerul avënd **măraz** pe dînsul. I-aū bătut la talpe.

II. (sensuri moderne) 1. plăcere, haz.

2. pl. mosturi, nazuri.

CR. 1, 230: mîța face **mărazuri**.

— **MARAZ** (ar.), maladie; serb. alb. **măraz** „bolnav“, mer. **măraze** „durere, necaz“, ngr. **μαράζης**. Vorba e specială Moldovei.

mardă f. 1. rămășiță, prisos.

Doc. IV, 297 (d. 1793): din **mardaua** s ului să aibă voie a lucra săpun.

2. lucru prost, ceea ce se lepădă (cf. furda).

CAL. 1875, p. 25: mărfurile cari erau mai **marda** adică mai eșite din modă. KIK. III, 181: flori bune și **mardale**.

— **MARDA**, ce qu'on exige au delà de la valeur;

alb. **marda** „lipsă, defect“, ngr. **μαρδᾶς**.

mardalic n. mardă de marda saū de ocăsie.

KIK. III, 141: nisce **mardalicuri** și cu un preț să te crucesci.

mărgen n. numele popular al coralului.

TARIF 1761: corale saū **mărgenuri**. TARIF 1792: mătânii de **mărgen** bun. FIL. 40: buzele ei sînt ca **mărgenul**; 171: la gât avea trei șiruri de **mărgen** ales. CAL. 1882, p. 59: scările palatului s'aibă treptele de **mărgen** și stîlpii de zamfir.

— **MERĞAN** (ar.). petite perle, corail; alb. bulg. serb. **mergan**, mer. mirdziane, ngr. **μερτζάν**.

martac m. 1. par de brad înfipt în pămînt împrejurul unui bordeiū spre a-l sprijini.

2. pl. căpriori la învelișul unui bordei (Costinescu).
— MERTEK, poutre tetragone.

mărtăcel m. diminutiv din martac.

TEOD. 331: (Bordei) cu *mărtăcei* de teiu...

marulă f. (și *marolă*) un fel de lăptuca lunguiață.

VULP. 15: Fôie verde de *marulă*, Am un pom în băiatură.

— MARUL, laitue (d. ngr. *μαρούλιον*); cum. marul „lac-tuca“; bulg. maruli, serb. marulja, ngr. *μαρούλι*.

Vorba, specială Moldovei, se află și la Dosofteiu (Febr. 68^b: în vremea popiei sale... aș mâncat numai *marule*), care probabil a luat-o din textele bulgăresci.

masală f. torță de rășină.

COND. 1776, p. 19: cheltuieli la 4 *masalale*... FOR. III, 307: do-hotașul pușcării care face *masalale*. OD. I, 77: toți se întorseră pe la casele lor cu făclii și *masalale*. GHICA, 53: s'aș plimbat pe ulițele Bu-cureștilor cu stéguri și *masalale*; 498: un țigan descult cu o *masala* mare pe spinare. GANE II, 92: se făcu larmă, se aprinse *masalalele*.

Vorba figurează într'un proverb (Golescu): dă *ma-salaua* pe un poponeț.

— MAȘALA (ar. meș'ale), flambeau, torche de résine plantée sur une pique de fer; bulg. serb. mașala, ngr. *μασαλάς*. Forma românească derivă indirect din turcesce, cum arată sibilanta în locul palatalei (§ 21).

masalagiū m. cel ce pörtă o masala.

COND. 1776, p. 19: de la 12 *masalagiū* câte un leū. Doc. III, 413 (d. 1790): obiceiul ce aș avut *masalagiū* a li se da de 4 ori într'un an cizme. BELD. 346: aș luat din armășie pe cinci din *masa-lagiū*. FOR. III, 293: de Armașul cel mare atörnă tunarii, pușcașii, *ma-salagiū* domnesci. NEGR. I, 16: *masalagiū*, potlogarii, de care gemea orașul.

Formațiune analogică ca și ngr. *μασαλατζής* (§ 23).

masăt n. 1 tocila cizmarilor și a măcelarilor.

ISP. 108: scöse un cuțit de la brü, îl dete pe *masat*. TEOD. 136: Casapii cu *masatele*, Oltenii cu palanțele.

2. fig. tineță, viclenie, șiretlic.

PROV. (Hințescu): dracul tôtele scie, numai *masatul* muierii nu-l scie.

— MASAT, fusil pour aiguiser les couteaux; serb. *masat* „oțel de ascuțit“.

mascară f. 1. paiată, poznaș, sin. cu „caraghios“.

PANN, 95: slugă veche *mascara* bătrână nu fi.

2. om de nimica, secătură.

ZIL 85: era destulă ocară, că lua pitace și tôte *mascaratele* și ômenii netrebnicii.

3. bătaie de joc, în locuțiunea „a face de *mascara*“, a-și rîde de cine-va (cf. turc. *maskara etmek* „tourner en ridicule, se moquer de“).

CANT. Ier. 174: pa-serea dobitocită și vita păsărită pre tôte de

maskara covirșia. Kog. 203: pentru un lucru de nimica a unui țaran cât de prost. Mavrocordat făcea pe un boier mare *maskara* și-l încheia.

— MASKARA (ar. *maskara*), risée, bouffonnerie; bouffon, farceur (litt. *personne masquée*), malhonnête; cum. *maskara* „irrisio, joculator“; alb. bulg. serb. *maskara* „lucru ridicul“, ngr. *μασκαράς*, bouffon. imbécile. Formele europene (sp. *máscara*, it. *máscera* „*mască*“, fr. *masquarade*) derivă din aceeași vorbă arabă.

Vorba a produs o întreagă familie de forme derivate originale cu ajutorul sufixelor: -ă, -ciune, -cios, -esc, -iciu, -ie, -it și -ónă. Această fecunditate lexicală dovedește vechimea și răspândirea vorbei.

măscără f. vorbă de ocară.

BOLIAȘ (ap. Damé): să le spuie glume și *măscări* la masă.
LAUR.-MAX. Dicț. II, 247: el vorbește cele mai grețose *măscări*.

Formă identică cu „*maskara*“: strămutarea accentului indică o diferențiere semantică (cf. ngr. *μασκαρά*, *masque* și *μασκαράς*, bouffon).

măscăresc v. a ocări, a batjocori.

CANT. (ap. Damé): tare *măscărit* și probozit vedându-se.

Vorba, derivată din *măscără*, se aude și în Banat (§ 34): ea corespunde ngr. *μασκαρεύω*, plaisanter.

măscăriciu m. 1. bufon la Curte (Sulzer III, 169).

2. farsor în genere.

AL. T. 1689: ghidi, *măscăriciu* obraznic! NEGR. I, 73: actorul îi părea un *măscăriciu*, când glumele sale făcea pe femeia lui să ridă.
FIL. 29: strimbăturile *măscăricilor* domnesei. ORĂȘ. 5: Adepti cât îți place am găsit aici, Căci e plină țara tot de *măscărici*.

Formă diminutivală analogă lui „ghiduș“ și figurând, ca și acesta, în texte religioase (Varlam 1643: nu te îmbêta, nu chema cimpoi și alăute și *măscărici*).

măscăricios a. rușinos, obscen

LAUR.-MAX. II, 248: cuvinte *măscăriciose*, ce ómeni *măscăricioși*!

***măscăriciune** f. poznă, bufonerie.

N. COST. 450: Bogdan-Vodă iubia glumele și *măscăriciuni*...

măscărie f. 1. (sens arhaic) comédie, poznă.

URECHE, 223: Bogdan-Vodă iubia s'auđă glume și *măscării*...

2. (sens modern) vorbă murdară.

LAUR.-MAX. II, 248: asta e *măscărie*, iar nu faptă de om...

***măscărit** m. sinonim arhaic cu „*măscăriciu*“.

IST. 1715, p. 15: după dînsul merge alt *măscărit*.

Formațiune neo-grécă: *μασκαρευτής*, railleur.

***maskaróni** f. alt sinonim arhaic cu „*măscăriciu*“.

IST. 1715, p. 14: căciule făcute în chip de *maskaróne*; p. 15 Impératul, de sus privind la *maskaróne*, au făcut haz.

Formațiune neo-grécă: *μασκαρόνομα*, se déguiser.

***măscornicie** f. bufonerie.

MOXA, 356: veselie cu *măscornicii*; 358: alăute și *măscornici*.

Vorba presupune un adj. intermediar „măscornic“ (cf. mozavirnic), care însă lipsește în vechile texte.

mascaragiū m. sinonim arhaic cu „măscăriciū“.

N. COST. 102: la trecătoare (peste Prut), i s'aū înecat un *mascaragiū* împărătesc ce avea, vrând să facă șagă pe apa Prutului.

— MASKARAĞY, farceur, bouffon.

mascaralic n. 1. faptă de mascara: cabazlic, caraghiozlie.

XEN. 26: ei, ce diel, mă rog. de *mascaralicul* ăsta? să se alégă Budișcă primar?

2. vorbă de ocară, bătaie de joc.

— MASKARALYK, plaisanterie, bouffonerie: malhonnêteté; bulg. maskarlik, mcr. măscăriche „rușine“. ngr. μασκαραλίκι. baliverne.

matarà f. tivgă în care țaranii pōrtă apă.

ȘEP. III, 215 (d. Vilcea): Să ia apa 'n *matarà*. Să-și adape mândruța.

— MATARA (ar. mitare), flacon de cuir ou de fer-blanc dans lequel les voyageurs conservent de l'eau: serb. matara „un fel de găletă“, ngr. ματαράς, outre. V. Partea II: mataragiū.

matrapàz m. acaparator, mai ales de grâne.

COND. 1776, p. 18: starostul de *matrapaji* și *matrapaji*, adică preocupății, să lipsescă. Doc. II, 315 (d. 1791): varul nestins ce-l vind *matrapazii*.

— MATRABAZ („qui joue du bâton, maître d'escrime“), fig. finaud, maître fripon, qui achète bon marché et vend cher (d. turc. matrak „fleuret“ și pers. baz „qui joue“); ngr. ματραπάζις.

matrapazlărie f. sens identic cu „matrapazlic“.

AL. T. 403: pentru coțcărie, *matrapazlărie*...

matrapazlic n. 1. trafic, acaparare.

COND. 1776, p. 18: care va îndrăzni a face *matrapazlic*, să se pedepsescă cu ulița. Doc. I, 479 (d. 1785): care dintre *matrapazi* va prinde zăpciul, făcând acest fel de urmare și *matrapazlic*... să se pedepsescă; II, 250 (d. 1792): ori-cine va strînge vite de negustorie sau va face *matrapazlic*..., să aibă a plăti erbărit după obicei: II, 304 (d. 1791): aū ridicat *matrapazlicurile* și preocupiile.

2. fig. purtare necinstită.

XEN. 39: tată-seū nu s'o strădănuit și s'o schivernisit atât, ca să-l mândănce fecioru-seū banii cu *matrapazlicuri*.

— MATRABAZLYK, accaparement, brocantage, agiotage; fig. fraude, fourberie.

matuf a. și m. 1. bătrân copilăros, ghiuj de bătrân.

STAM. 402: ridând amîndoi de mine ca de un *matuf*. AL. PR. 104: veđi zăcend căte un *matuf* gârbov.

2. posac, posomorît, sanchiüt.

AL. T. 179: era un *matuf* réposatul, să fugi în lume... pare că era un snop de urzici! 676: ducă-s'ar boieru, că mare *matuf* îi!
— MATUF (ar. ma'tuh „radoteur“), vieillard tombé en enfance. Vorba circulă în Moldova.

matofesc v. a se moleși (de bătrânețe).

JIP. R. Sat. 183: omenirea noastră s'a pătat și s'a *matofit*.

mazdrac n. sulită lungă, mai ales căzăcescă.

DION. 205: catane călărași cu *mazdrace* căzăcesci. STAM. 64: Când buciumul chema ôstea, când *măzdracele* lucia... GHICA, 18: generalul Isaiov ne-a îmbrăcat căzăcesce, ne-a dat *mazdrace*...

Vorba revine adesea în cântecele populare.

TEOD. 295: Din pielea ta să-mi fac O tēcă de *măzdrac*; 482: Cara-Gheorghe s'a jurat Pe sabie, pe *măzdrac*. R.-COD. 292: Feciorul lui Baibarac Puse mâna pe *măzdrac*.

— MYZRAK (ar.), lance, javelot: bulg. *măzdrak*, serb. *mizdrak*, alb. *mazdrak*, ngr. *μῆδραξ*.

măzdrăcel n. diminutiv din *mazdrac*.

TEOD. 580: Doiceil mâna 'n strėșină băga, *Măzdrăcelul* își scotea.

***mazdraciü** m. cel înarmat cu *mazdracul*.

Doc. III, 21: un *gavaz*, un *mazdraciü*...

— MYZRAKLY, lancier: serb. *mizdrakliĭa*.

mazil m. (și *mazil*) I. (sensuri arhaice) 1. destituit (vorbind de Turci sau de Tătari).

NEC. 368: au mers mîrzaci căpî-va la Țarigrad de au pîrit pe Hanul cel *mazil*. BĂLC. 109: Ferhad Pașa dete lui Mehemet Satirgi Pașa pecetea împăratescă în mâini, spunėndu-i că el e *mazil*.

2. scos din Domnie, destituit: depus din scaunul metropolitan sau patriarhal.

N. COST. 8: Duca-Vodă s'au dus cu totă casa lui de iznövă la Țarigrad *mazil* la Pörtă; 87: Mihaiü-Vodă, acum *mazil*. ZIL. 13: te-au făcut fără veste *mazil*: 81: din Domn de două Prințipaturi se duse *mazil* la Țarigrad. POP. 153: fiind Nifon Patriarhul *mazil*...

3. boier scos din funcțiune: de la Grigorie-Vodă Ghica, boierii s'au împărțit în marii sau veliți (numiți și „haliă“), nēmuri sau titulari (numiți și „paiă“) și *mazili* adică boierinași de clasa a treia, pe cari i-a scutit de vinăriciü și de dijmărit (Fot. II, 155).

M. COST. 293: Costin era *mazil* la țară. N. COST. 10: boieri *mazili* ce fusese mai dinainte vreme cu boierii la Curte; 78: în tirg în Bîrlad fiind strînși toți boierii cei mari și mici și *mazili* și totă țara de gios. CANT. Ier. 393: boieria de care era *mazil* să-ı dea. NEC. 184: Barnovski-Vodă mergėnd cu multă glötă din țară la Pörtă, cu mulți boieri și *mazili* și curteni și cu de cei-lalți mai proști. GHEORG. 308: mergėnd în Divan, șed toți boierii la rinduiala lor, și cei cu boierii și cei *mazili*. OD. I, 73: glötă boierilor *mazili* și a boierinașilor.

4. corp de cavalerie moldovenescă formată din

boierii eșiți din funcțiune, așa numita călărime a Sêr-darului de mazili (Bălc. 621).

M. Cost. 369: călărașii de țară și toți *mazilii* cei mai sprinteni.
UR. IV, 74 (d. 1799): căpitanii de *mazili* ce s'au obicinuit a se face de la o vreme.

Var. (archaică și munténă): **manzil**.

ANON. 50: au început a strînge pre o sémă de boiari *manzili* la Mitropolie; 128: n'au supêrat Măria-sa nici pre boiari, nici pre *manzili*, nici pre mănăstiri, nici pre țară.

II. (sensuri moderne) 1. clasă compusă din urmașii boierilor *mazil* și supusă la o dare îndoită de cât birnicii, fără să intre însă la cislă ca țaranii și fără să fie supuși ca aceștia la beilicuri și havalele (Drăgh. I, 93).

M. Cost. 44: Antioh-Vodă scos-aŭ o socotélă peste totă țara și pe boieri și pe *mazil* și pe tôte breslele și pe țărani; 84: avea Niculai-Vodă tôte orînduielele câte se strîngeau din țară, așa pe țărani cum și pre *mazil*, izvóde grecesci. Doc. IV, 171 (d. 1794): toți acei cari au cărți domnesci la mână, adică némuri, *mazil*, breslași vechi. GHICA, 38: peceluituri, *mazil*, némuri și câte și mai câte!...; 295: în fle-care casă boierescă se cresceau copiii de *mazil*, de boieri de ném și de poslujnici. XEN. 72: vinători renumiți, *mazilii* Ștefan și Nae Bursuc. TEOD. 325: Dușmanii mi-l pun la bir, Și nu mi-l pun ca p'un copil, Ci mi-l pun ca p'un *mazil*.

2. un fel de vătăjei, în slujba boierilor, plătiți din banii birului.

CR. II, 8: Vornicul Nic-a Petricăi cu paznicul, vătamanul și câți-va nespêlați de *mazili*. CRĂS. IV, 227: rezeșii sînt cam ai dracului, mai ales că Ciopirlă era și *mazil*.

— MA'ZUL (ar.), privé de sa dignité ou de sa charge, destitué (d. 'azl „déposition“): ngr. μζζίλης, déposé

Vorba, cu bogata ei familie de forme secundare, e un rest din limba oficială a trecutului: după ce a fost pe rînd aplicată Domnului, Mitropolitului și boierilor, ea continuă a trăi în graiul săténului.

mazilaș m. contribuabil mai presus de țaranii.

VĂC. 297: nici mai rămăsese boierinaș și *mazilaș* de a-l da dre-gătorie [Mavroghene] și fără de voie.

mazilesc v. (și **mazilesc**) I. (sensuri arhaice) a scóte din funcțiune, a destitui, vorbind:

1. de dignitari turci.

NEC. 368: într'acea zorba multe capete au perit și mulți veziri s'au *mazilit*. KOG. 218: în Țarigrad pe acea vreme *mazilise* pre Vizirul și au făcut Vizir pe Abdul-Pașa.

2. de Domnii români.

URECHE, 223: Sultanul Selim au socotit să-l *mazilească* pe Bogdan-Vodă. N. Cost. 6: au dis Impêratul să se *mazilească* Duca-Vodă, Domnul Moldovei, și l'au și *mazilit*. DION. 165: să-l facă Domn cu فرمان după obicei și să domnescă 7 ani în pace, apoi să-l *mazilească* și iar asemenea să puie pe altul.

3. de Mitropolit sau de Patriarh.

N. Cost. 49: atunci aŭ *mazilit* pre Constantin-Vodă și pre Sava Mitropolitul, dându-i vină... Pop. 110: Patriarhul pre care Turcii îl *mazilise* în surghiunie.

4. de boierii cei mari sau mici.

Nec. 236: după ce aŭ boierit boierii, aŭ și *mazilit* pe Sturza Vornicul și pre Ilie Catargiul Spătarul. Pop. 360: aŭ *mazilit* pre Hri-zea Vistierul den Vistierie și pre Ivașco, fecior Banului Gherghe, l'aŭ *mazilit* den Agie.

5. de vechii funcționari administrativi.

Fl. 125: am auđit că s'a *mazilit* ispravnicul de Teleorman.

II. (sensuri moderne) I. a destitui, vorbind de Domnii vechiului regim (mai ales din epoca fanariotă).

AL Pr. 47: Domni după șapte ani... *maziliți*; 102: s'a *mazilit* Șuțu... GHICA, 77: Domnii țării puteau să se *mazilească*. AL. 210: Adevăr e c'aî chitit, Pân'a nu fi *mazilit*...

2 fig. a alunga, a îndepărta.

AL. T. 1233: tu cauți să mă *mazilești* din inima copilei..., faci intrigi ca Domnii Greci la Tarigrad..

Verb corespundând ngr. μαζουλεύω (μαζιλεύω), déposer.

mazilesc a relativ la mazili (ca stare socială sau ca clasă de contribuabili).

UR. I. 7 (u. 1802): lipsese slujba atât de starea boierescă cât și de starea neguțătorască și bisericescă și *mazilească*; II, 28: l'am pus mazil și în rînd cu mazili, dar dajde să nu dea, nici *mazilească* nici alt-fel de dajde.

mazilie f. (și mazilie) scótere din Domnie.

URECHE, 233: Acest Petru-Vodă, ce i-aŭ đis Șchiopul, după ce aŭ domnit cinci ani, i-aŭ venit *mazilie*. Nec. 196: când i-aŭ venit *mazilia*, era eșit Duca-Vodă la primblare. ZIL. 49: când sînt mazili grijesc pentru Domnie, iar când sînt Domni grijesc pentru *mazilie*. Od. I, 73: ea izbúti să scóță carte de *mazilie* Domnului moldovenesc.

mazilime f. clasa boierilor mazili.

Nec. 215: aŭ poftit pe totă boierimea și *mazilimea*, de la mic până la mare; 246: eșitu-i-aŭ totă boierimea și *mazilimea* înainte cu mare bucurie.

mazilit n. destituire.

N. Cost. 48: Moldovenii, cum li-i firea de sînt gata la gâlcevit, ales la *mazilitul* Domnilor.

mecet n. 1. biserică turcescă, mai mică de cât giamia (litt. loc de închinăciune).

a. la cronicari:

M. Cost. 285: omorîndu-l ienicerii [pe Sultan Mustafa] pe cale la Edecula, l'aŭ îngropat la un *mecet* împărătesc fără de nici o cinste. Nec. 264: desgropară pe Pași de prin biserici, ce le făcuse *meceturi*, și făcură osfeștenii de le sfințiră; 397: Turcii aŭ făcut rea pradă în Bucuresci și Mitropolia aŭ făcut'o *mecet* de se închina Pașii într'însa. Pop. 163: biserica cea mare a lui Sânt Ioan s'aŭ închinat și o aŭ făcut *mecet* turcesc. ANON. 357: cum să-și piardă [țara] legea și sfințele biserici să facă *meceturi* turcesci.

b. în poesia populară:TEOD. 480: Strigă Pașa al Diului Din virful *mecetului*...Var. (literară): **mecit**.CANT. Hron. 107: *mecit* turcesc a se zidi sau beserecă în gîmie a se preface pînă la vrémile nóstre n'am véđut.2. numele vechiului cimitir turcesc din Bucuresci (în vecinătatea *mecetului*).TEOD. 131 (jocul păpușilor): Să-l fi dus la *mecet*. În póla lui Maomet.

3. (ironic) consistoriū bisericesc.

CR. II, 107: El, ce mai đice *Mecetul* despre popia vóstră? Are gînd să vó deie drumul de grabă?

— MEÇID (ar. meşid), oratoare, petite mosquée (d. sağada „adorer“); bulg. serb. meçit (meçet), ung. mecset, ngr. μεντζέτι; sp. mesquita, it. meschita, fr. mosquée.

mehenghiū n. 1. piatră de cercat aurul.CANT. Ier. 15: *mehenghiu*, piatra pe care ispitesc aurul, argintul, de bun; 157: *mehenghiul* metalurile de curate și de spurcate ispitesce. ŪR. IV, 114 (d. 1802): ispitindu-se cu piatra probei și *mehenghiul* împărătescii mele cercări.

2. fig. încercat, deștept, isteț.

CR. 41: te vėd că ești bun *mehenghiū*; 165: fata, bună *mehenghe*, îi întorcea capul; 97: Gâltan, bun *mehenghiū*, ia un pahar... ȘEP. IV, 230: flăcăii la împetiț luaū cu el și câte un *mehenghiū* bun de gură.Var. (munténă): **mehengher**.CAL. 1882, p. 47: *mehengherul* de Cotoșman. ID. 1883, p. 59: un ovreii marfağıū, tînér și *mehengher*; 61: *mehenghera* de fată cu șosele și momele îi întorsese capu. ID. 1895, p. 50: glume de leliță *mehengheră*; 66: vādana nóstră era o coțușă și o *mehengheră*.

— MEHENK (ar. mehakki), pierre de touche; bulg. mehenk, ngr. μετέγγι (=βάσανος). Suffixul variantei muntene pare obscur.

melez n. materie de lână și de mėtase.STAM. 108: cămeșă de *melez*; 109: țesea la burangic sau *meles*.

— MELEZ (ar. meles „mélange“), toile composée de soie et de coton; serb. melez, rus. melesū.

Vorba pare a fi specială Basarabiei: n'am întilnit'o de cât la Stamate.

mengheneà f. mașină de strîns a fierarilor.ORĂȘ. 58: A dat-o 'n rîndea și în *minghinea*.

— MENGENÈ, machine à presse, pressoir (d. μύγγανον); alb. bulg. serb. mengene „presse“, ngr. μεγγενές, tenailles, machine à lustrer et à moirer les étoffes.

merchez n. 1. rostul unui lucru.PANU, 143: nu-ı scie *merchezul* [calului] și să-ı pipăie lui mieđul.

2. dibăcie (în jocul de cărți): locuțiunea „a veni la merchez“, la îndemână, a conveni.

CARAG. 290: eü joc conțina örbă¹ cu fantele și am eü *merchezul* meü. AL. T. 431: Ha, afërim, frumos!.. așa 'mî mai vine la *merchez*...

— MERKEZ (ar. centre du cercle), centre administratif, quartier général, endroit; bulg. merkez, serb. merkez „poliția“.

meremët n. 1. reparațiunea (unuî pod, a unei case, a unei grădini).

COND. 1776, p. 31: la *meremetul* podurilor să lucreze fără plată. AL. T. 827: casa'î dărăpănată... are trebuință de *meremet*. CARAG. II, 12: cum m'oiü vedea la un fel cu *meremetul* caselor... ISP. 152: argatul nu sciea de unde să începă *meremetul* grădinei.

2. reparațiune în genere.

AL. Pr. 448: *meremetul* unei chingî de încins.

— MEREMET (ar.), réparation; mcr. merimete, ngr. μερμετ. Termin de zidărie (§ 105).

meremetisesc v. a face meremet, a repara.

UR. V, 438 (d. 1815): buna întocmire a ulițelor, pe unele locuri făcându-se din nou și pe celelalte locuri *meremetisindu-se*. CONV. XVII, 394: trebuie să se *meremetisescă* velnîța.

Verb corespundënd ngr. μερμετίζω, raccomoder.

mertepea f. termin de joc în cărți: rînd, ordine: „de la mertepea“, de la început, de a rîndul.

AL. T. 402: de-om lua tréba de la *mertepea*; 434: hait!.. le-am turnat'o de la *mertepea*.

— MERTEBE (ar.), degré, ordre, point (§ 91).

meși pl. 1. cizmulițe din piele galbenă peste care se încălțău papucii său cizmele, purtați înainte de boieri, de boierinași și de slugile lor.

REV. II, 333 (f. de z. 1821): trei perechi papuci cu *meși*. FIL. 27: încălțat cu *meși* și papuci de saftian galben; 169: ciocoiî cu ciacșiri roșii, cu *meși* și papuci galbeni. ORĂȘ. II, 50: trerând prin mahalale în papuci și fără *meși*. TEOD. 572: (Turcii) Ciubuce că-și arunca, *Meși* 'n urmă că-și lăsa, Chiselele că-și pierdea.

2. pantofi țărănesci din bucați de postav (Dr. Crăinic.)

3. fig. în locuțiunea munténă „a da meșii cui-va“, a avea curajul, a cuteza (cf. a da mâna cui-va).

PANN III, 22: pe unde 'l scie, nu-l mai *dă meșii* să mai vie. ISP. 201: lui Zorilă nu prea *î da meșii* a sta mult de vorbă; 255: să se ducă acolo, nu-l *da meșii*. MARION, 64: să mai poftesci și la anu, dacă 'ți *dă meșii*.

Var. (arch. și mold.): **mestî** și **mești**.

MOXA, 370: pașmații și *mestii*. NEC. 182: n'ău fost avënd *mești* la nădragi, că trăgëndu-l ciobotele, numai cu colțunii au fost încălțat. AL. T. 82: boieru își anina pölele anteriuului în brîu, își asvărliia papucii, de rămănea numai în *mestii* și giuca parola său cordéua.

— MEST, sorte de bottines en maroquin sans talons qu'on porte dans les galoches: serb. mestî (mestva), rut. meșty, pol. meszty, alb. mešt, ngr. μέστ: (§ 81).

meșină f. 1. piele de ôie, albă sau roșie, de căpușit pantofi și cizme (pl. meșine și meșinuri).

TARIF 1761: *meșină*, de 52 lei, 1 leu vechiu. TARIF 1792: *meșinele* care merg la țara unгурescă sau la țara căzăcescă. GHICA, 501: papuci sau cizme galbene de *meșină*, cu botul ascuțit, întors în sus și fără toc. BUR. 249: Papucei toi de *meșină*, Ciorăpei de cei de lână.

2. pl. nădragi țărănesci din piele de ôie (în Mold.).

3. piele în genere.

DOSOFT. Nov. 159^b: le învăță de așternură pieile (notă marginală: *meșinuri*) la pământ și prostirele de asupra.

— MEȘIN (pers. mișin), cuir de mouton tanné, maroquin (d. pers. miș „mouton“); bulg. serb. meșin, ngr. *μασίτι* (§ 105).

meteréz n. 1. întărire militară: bastion, redută.

N. COST. 108: mare năvală au dat ienicerilor la *meterezele* lor. DION. 178: Nemțul au intrat în mănăstire. în ziduri fiindu-se la *metereze* cu tunuri mai mici. AL. Pr. 107: vintul pustietății vîjje acum prin *meterezele* zidurilor. GANE II, 91: cetățuia era apărată cu șanturi și *metereze*. DELAVR. 5: rîul aruncă butucii de *meterezele* podului. GHICA, 16: ne-am așezat în *meterezuri*.

2. fig. loc de întărire.

REV. II, 389 (d. 1821): Tudor a apucat *meterez* mănăstirea...

— METERIZ (ar.), rempart, fossé de fortification, tranchée; bulg. serb. meteriz, mcr. mitirize, ngr. *ματερίζι*.

mezat n. vînzare publică, licitațiune.

KOG. 205: aducînd tôte bucatele lui de le-au scos la *mezat*. BELD. 460: Domnia se vindea la *mezat* și se da celui după urmă mușteriu care da mai mult. COND. IPSIL.: să cerceteze prețul lucrului nemîșcător prin *mezat*. AL. T. 164: prin *mezat*, ca nisce vite, câte suflete ai vîndut? 241: el se hotărîse a-și vinde robii prin *mezat*; 258: i s'a scos averea la *mezat*; 251: izbutise a cumpăra cele două moșii de la *mezat*.

— MEZAT (ar. mezad), enchère, licitation, encan; bulg. mezat, ngr. *μαζάτι*, encan. V. Partea II: Sultan-mezat. Termin juridic rămas în limbă (§ 71).

mezeà f. tot ce se mănîncă înainte bucatelor sau după mistuirea lor: delicatose pentru a excita pofta de mîncare.

GHEORG. 311: Vel-Clucer este purtător de grijă a *mezelelor*, ce se aduc de la beciul domnesc și de la scipul despre Dómna; 3:2: din *mezele* trâmite Domnul pe talgere pe la archierei și pe la unii din boierii. CONV. IX, 326 (d. 1769): alămăi și portocale și alte multe *mezele*. CARAG. 381: s'a dus să cumpere vin și *mezeluri*. STÂNC. B. Sn. 96: dădu mesenilor pesce, icre, măslina și fel de fel de *mezeluri*.

— MEZE (pers. „goût d'un mets“), aiguisement d'appétit (confitures salées etc. que l'on mange en buvant du vin); fig. plaisanterie piquante, sarcasme; serb. meza,

mer. meze (entr ee : castraveţi, rinichi, ficat...), ngr. µεζ , pilule qui donne de l'appétit.

***mezilea** f. formă amplificată din „mezea“.

CANTA, 185 : Mavrocordat-Vodă c nta mai mult zefurile cu mese mari  i cu *mezilea* de Tarigrad.

mezelic n. ( i **mizilic**) 1. sens identic cu „mezea“.

GANE II, 53 : sc se apoi feliurite *mezelicuri* : limbi, mu chiuri, salam , cutil  cu sardele, cu posmagi etc. PANN, 33 : mergi colea la băcan, să-ţi deo *mezelicuri*, pâine  i o carafă de vin. DELAVR. 42 : se duse să ia aminte de *mezelic*, cum se cuvenea unei osp t toare. FIL. 155 : farfuril  cu *mezelicuri* de tot felul.

2. seminţe de dovlec prăjite (sens special Munteniei).

MARION, 52 : arunc nd cu *mizilic*, floricele sau fl rea sórelui.

3. fig. dres, aromă (cf. meze „plaisanterie piquante“).

AL. Pr. 51 : amorul este cel mai vechiu  i cel mai cu gust *mezelic* a unei int mpl ri.

— MEZELIK, assaisonnement, choses sal es, fruits, salade etc. qu'on mange en prenant de l'eau-de-vie; bulg. mezelik, ngr. µεζελικι. hors-d' uvre.

mezelicar m. băcan care vinde mezelicuri ( n Munt.)

miambal n. candel negru pentru tuse.

Var. : **niambal** (Conv. XXVI, 455).

— MIYAN BALY, suc de reglise (d. miyan „reglise“  i bal „miel“).

micşunea f. 1.  n Moldova, garof  (*Cheiranthus*);

2. pl.  n Muntenia, viorele (*Viola*), numită în Moldova „topora i“  i în Oltenia „t m io e“.

GOLESCU (prov.) : *micşunea* c t de frumo  , dar până în vară nu ține. FIL. 211 : imp nat  cu rose  i *micşunele*. ISP. 114 : Vintul b u apă de *micşunele* dintr'o  l  de marmură. TEOD. 273 : F ie verde *micşunea*, Dumne e   i asculta. VULP. 20 : S  răsară garofi a, Viorele, *micşunele*. CAN. 28 : Gurita- i mir s  a flori  i buzele a *micşunele*.

— MENEKŞE (pers. benef e), violette; bulg. alb. menek e, ngr. µενε  ς (µενεψ ).

micsandr  f. micşunea ro ie ( n Muntenia).

Despre aceste două forme, una metatetică (mek ene d. menek e)  i alta amplificativă (§ 23).

micşuni  a. de cul re a micşuneli . violet.

Formă analogică : cf. ngr. µενε  λ ς, violet.

mindir n. saltea de paie.

UR. XV, 247 (f. de z. 1787) : un *mindir*, patru perne mici. REV. II, 334 (f. de z. 1821) : două *mindire* lână i perinile lor. GANE II, 14 : lovi cu stratul pusei în perină, în *mindire*. BASME IV, 136 : se culcă pe maldărul de tei  ca pe un *mindir*.

Var. (archaică) : **mender**.

AX. 150 : Craiul [Carol XII] era  nf surat într'un *mender*, c t nu-l se vedea nici capul, nice picioarele.

— **MINDER**, matelas épais qu'on étend sur un sofa: bulg. mender, alb. serb. minder, rus. minderŭ, ngr. *μιντέρι*, stragulum. Sinonimul occidental (fr. matelas, sp. almadrague) e asemenea de provenință orientală.

mindirigiŭ m. cel ce face mindire: plapomar.

— **MINDEREGY**, matelassier.

mintén n. 1. vestă cu saŭ fără mâneci, purtată înainte de arnăuți și de ciocol.

FL. 143: cafegiul boierului, îmbrăcat cu un *mintén* de postav negru cusut cu fir, dar fără mâneci. OD. I, 73: Roșiorii purtând *mintene* roșii. GHICA, 98: Arnăut cu *mintén* și cu iminei roșii.

2. haină țărănească de dimie, la guler și până jos cu nasturi de găitan, uneori împodobit cu cusături (la dila marți), numit în Oltenia „laibăr“ și în Prahova „ze-gheoiŭ“: țăranul poartă *minténul* primăvara și toamna, punând la frig peste el gheba saŭ anterior.

OD. I, 112: un *mintén* negru cu găitane de fir; 161: surugiul cu *mintene* numai găitane; 173: Dumbravă *vornicul* era îmbrăcat cu un *mintén* de urs lătos.

— **MINTAN**, gilet pourvu de manche et ouaté (§ 100).

mirás n. (și *meraz*) moștenire (în Muntenia).

PANN, 68: Tót'a mea bogăție de la moși-strămoși *miras*. JRP. 57: daŭ la copii *meraz* alte alea: oi, casă, lăpteturi. ORĂȘ. 170: noi, deŭ, nu ținem la acest *meras*.

— **MIRAS** (ar.), héritage, succession; bulg. serb. miraz (și „zestre“), alb. miras, ngr. *μυράσι* (§ 71).

***mirzac** m. nobil tătar, căpetenia unei horde.

a. la cronicari (mai ales moldoveni):

URECHE, 151: Hanul fugind cu 9 feciori ai sei și cu o sumă de *mirzac*. M. COST. 309: au trimis Vasile Vodă pre Catargiul în țara cerchezescă și de acolo i-au adus Dómnă pre fata unui *mirzac* de ai lor; 344: au ales, cu sfatul *mirzacilor*, o sémă de Tătari să lovească direct la Roman. COND. 1693, p. 326: 170 tal. s'au dat la *mirzacul* Sultanului. AMIR. 178: tóte le-am primit noi cu toți *mirzacii* și bătrânii Nohailor. GREC. 156: de la Calga Sultanul încă un *mirzac* a sosit cu poruncă de conace. POP. 154: unindu-se cu toți *mirzacii* și Tătarii Bugiacului. DION. 169: să socotescă Turcii și *mirzacii* că l'au luat rob.

b. în cântecele populare (din Moldova):

AL. 79: La *mirzac* de cei mai mari și la cinci de cinci de Tătari... 113: Că seii, frate, un *mirzac* Au sosit de la Bugiac.

Var. (archaică): *mirza* (pl. *mirzi* și *mirzali*).

CANT. Hron. 26: Domniul saŭ cum își die el *mirzi* Crmesci. VĂC. 286: avënd și mulți din *mirzali* și sultanii taraf al lui.

— **MIRZA** (scurtat d. ar.-pers. emir-zade „fils de prince, noble, seigneur“), titre ajouté aux noms de familles nobles chez les Tartares de Crimée; rus. rut.

pol. murza (mirza) „principe tătar.“ Forma amplificată **MIRZAK** e curat tătărăscă. Vorba e specială Moldovei (§ 6).

mîrzăcesc a. ce ține de mîrzac (în cântecele mold.).

AL. 78: Cu copile *mîrzăcesci* Și cu róbe tătărăscî; 114: Pala 'n aer fulgeia, Capul *mîrzăcesc* sbura.

mîrzăcio f. rangul de mîrzac (la cronicari).

M. Cost. 289: sciut și căpeteniilor tătărăscî. ales a lui Cante-mir, cu carele legase prieteșug încă den *mîrzăcio* lui.

mîrzăciță f. femeia mîrzacului (în cântecele mold.)

AL. 78: Iată *mîrzăcițele* și cu tătărășele...

***Misir** m. 1. Egiptul (ca țară).

a. la cronicari:

M. Cost. 310: tot *Misirul* și Pașii căți sint peste Arapi i-ađ pornit despre marea Roșie. Ax. 165: Apti-Pașa să se ridice de la Hotin și să mērgă la *Misir*. VĂC. 261: Suleiman I merse însuși la *Misir* și bātu și monedă în numele său. DION. 198: Franțozii intrase în *Misir*, de coprinsese tótă stăpânirea *Misirului*.

b. în tarifele vamale:

TARIF 1761: in de *Misir* de cel alb. TARIF 1792: zahărul de *Misir*... capere de *Misir* i de Crim.

2. Egiptul (ca loc vestit pentru cai).

DION. 191: Pasvandoglu ađ gătit un armăsar fôrte bun de *Misir* FIL. 29: armăsarii de *Misir* și Arabia cu care se servia Domnitorul la solemnităđi. Od. 1, 162: calul de *Misir* miróse de departe unde-i vr'un zid părăsit. AL. 204: Dăruind chiar pe Vizir Cu armăsarî de la *Misir*. Și cu pungi de banl o mie, Să te lase 'n Domnie.

4. cal bun egiptén.

KOG. 207: l-ađ dăruit Domnul [pe Pașa] cu cumășurî și bani, dându-i și un *misir* împodobit.

Cu acest sens și în cântecele populare.

TEOD. 57: Cu 50 de cai, Tot cai nemeșesci, Tot *misiri* turcesci.

4. galben egiptén.

DION. 224: galbenî turcesci... *misiru*, 7 lei.

— **MISIR** (ar. Mysyr), Égypte, le Caire; **MISIRLY**, sequin de 64 piastres; bulg. serb. Misir „porumb și curcan“, mer. misuru „porumb“, bulg. serb. misirka „curoă“, ngr. *μισίρκα*, dinde, dindon; rus. misirka „coif oriental“ (cf. Polysu: *misirucă*, coif egiptén).

misirlîu m. 1. egiptén (mai ales oștén).

Ax. 161: Beiul Mi-iriului cu toți *misirlîii* și ienicerii.

2. pl. varietate de porumbel (Baronzi, 95).

— **MYSIRLY**, égyptien; bulg. serb. misirliia.

mischet n. varietate de strugurî tāmăioși (§ 102).

BABONZI, 94: *mişchet* bătut. JIP. 54: cārloganca, *mişchet*...

— **MISKET**, raisin muscat (d. it. moscato [vino]).

mişchiü n. (arch. **meschiü**) 1. oțel magnetisat: amnar de *mişchiü*.

CANT. Div. 149: pre aur focul, pre fier *meschiul*, iară pre di-reptul necazurile și dodaiile întăresc.

2. tocilă de oțel.

CARANF. 39: Paloșul iute scotea, Pre *mişchiă* încet trăgea.

— MYSKAL (* *mysk* = țelîk?), instrument qui sert à polir. Vorba e specială Moldovei.

mofluz a. și m. 1. banerut, falit.

AL. 19: aũ marfă de *mofluz*.. FL. 289: unul zace în pat lip-sit de minte și sărac, celalt *mofluz* mincinos și gata a merge la ocnă. S. NÂD. 88: cogeamete bancher să iasă deodată *mofluz*.

Vorba figurază în proverbul: a început a-și căta catastisele vechi ca *mofluzii*.

2. fig. ruinat, prăpădit (de anî).

AL. T. 635: să n'am parte de tinerețele mele... de tinerețe? aũi, *mofluzu!*

— MÛFLÛZ (ar. *müflis* „pauvre“ d. fels „obole“), qui a fait banqueroute; bulg. *miuhluz*, serb. *muffliz*, ngr. *μουφλούζης*. Termin comercial rămas în limbă (§ 104).

mofluzenie f. sinonim cu „mofluzlic“.

JIP. R. Sat. 224: creditu nostru sdruncinat prin *mofluzenii*.

mofluzesc v. 1. a eși mofluz, a da faliment.

FL. 259: ne-a spus că dumniata al *mofluzii*.

2. fig. a pierde starea, a se ruina.

AL. T. 836: cine-i prost și derbedeu, lesne în lume *mofluzesc*.

3. fig. a strica, a prăpădi.

JIP. 61: a *mofluzii* limba, a scos'o la mezat și va să puie alta...

Verb corespundend ngr. *μουφλούζω*, faire faillite.

mofluzie f. (și **mofluzie**) sens identic cu „mofluzenie“.

BOGD. Pov. 120: tovarășul lui de *mofluzie*.

Formațiune originală: cf. *μουφλούζιά*, banqueroute.

mofluzlic n. (și **mofluzlic**) banerută, faliment.

FL. 289: a făcut *mofluzlic* mincinos și m'a lăsat pe drumuri.

— MÛFLÛSLUK, fallite, banqueroute; bulg. *miuhluzluk*,

ngr. *μουφλοσλίκι*.

mof n. 1. bagatelă: „de mof“, într'o dora.

CARAG. 123: ia numai de curiositate, să mă duc să vèd ce *mof* mai e și ăsta. MILLO, 10: dice că cei mulți și cele multe se duc numai așa de *mof*, ca să se vadă.

2. fléc, minciună, sinonim cu „palavră“.

CARAG. 8: ce să mai căutați la comediile alea nemțesci, nisce *mofhuri*... dăm parale și nu înțelegem nimica; 117: lasă odată *mofhuri*, avem lucruri mai seriose de vorbit; 51: nu mai umbra cu *mofhuri*; 277: nu mai crede în *mofhuri* cărților, frate. CRĂS. I, 210: nu mai merge cu *mofhuri*, la muncă! MARION, 113: *mofhuri!*.. Te scit bine cine ești!..

3. pl. fasone, nazuri.

XEN. 13: iar are să ne facă *mofhuri* Negredóia, mai ales că i-o venit și fata de la pension.

— MÛFT (pers.), ce qui ne coûte rien, gratis, gratuit, bon marché, à bas prix; serb. mufta „de giaba“.

Vorbă caracteristică, care, rămasă stérpă în turcesce, a produs în românesce o numerosă familie lexicală: moftangie, moftolog, moftologie, mofturén, mofturos.

moftangie f. fanfaronadă, minciună.

CARAG. 207: vii cu *moftangiile* d-tale...

moftolog m. fanfaron, palavragiū.

CARAG. I, 142: 'și dă cotele cu *moftologul*...

moftologic a. ce se ține de mofturi.

CARAG. 108: cu tótă dăscălimea d-lui, cu tótă societatea *moftologică* a d-lui... de giaba!

moftologie f. minciună, palavră.

CARAG. 207: vii cu *moftologii*.

mofturén m. sens identic cu „moftangiū“.

GANE II, 265: ia un stropsit, un *mofturén*, un frige-linte...

mofturos a. care face mofturi, nazuri.

BOGD. Pov. 234: ian taçi tu, fa, că ești *mofturosă*

moftangiū m. cel ce umblă cu mofturi (fem. moftangiică), sinonim cu „palavragiū“.

CARAG. 7: eșim în dosul Agiel, cote-góle după noi; ajungem la Sf. Ilie în Gorganî, *moftangiul* după noi; 297: să fie vr'o *moftangiică*? TEOD. 126: Nu ești Ilie, *moftangiule*?

— MÛFTAĞI, qui veut acheter tout pour rien (cf. müfthor „chevalier d'industrie, parasite“); serb. muftađia „chilipirgiū“.

molòz n. var închiegat cu nisip din dărămături de la zidurile caselor.

OD. I, 388: un *moloz* țépén și gălbuiū. DELAVR. 174: ingenuche pe *molozul* própșet.

— MOLOZ, moellon, cailloux employés dans les constructions; bulg. molos „gravier“.

mosafir m. (în Mold. *musafir*) 1. străin, óspete.

KOG. 210: toți neguțitorii turci din Iași și toți *musafirii* turci ce se află în Iași; 225: aū chemat un mîrzac, ce avea *musafir* într'o casă la pórtă; 242: socotiți că sîntem toți *musafiri* acestei lumî. ISTR. 1715, p. 22: aū venit un arap, *musafir* al împératului. UR. II, 42 (d. 1783): așternuturi saū arămurî să nu li se ia pentru *musafiri*. BELD. 439: să aibă 3 dîle *musafiri* pe toți boierii cu tóte cele trebuinciose. GANE I, 377: pregătesc așternutul pentru *musafiri*. CRĂS. II, 203: ușa cafenelii se tot deschidea și venia *musafiri* noi. GHICA, 494: odăi mari de *musafiri*. CR. I, 301: nisce case nelocuite unde culca pe toți *musafirii*, cari veniau așa nitam-nisam. ȘEP. I, 153: când nivedesce pânza, de vine *musafir* un bărbat, ajunge bătătura, iar de vine femeu, n'ajunge. ISP. 250: împératul porunci să-i omenéscă pe amîndoi ca pe nisce *mosafiri* mari și să-i găzduiască în palaturile împératești.

2. cel poftit la o masă, la o petrecere.

AL. T. 440: să cânte, când or veni *musafiri*; 450: balul s'a

și început deși n'a sosit încă nici un *musafir*. FIL. 143: *mosafirii* se aședară pe cele două paturi; 152: cina se termină și *mosafirii* părăsiră casa. DELAVR. 40: nu-e nici un flăcău între *mosafire*.

Vorba figurează în prov. (Zanne IV, 221) „Dumnedeu face casa, dracu aduce musafirii“ și în locuț. „parcă ești mosafir“ (despre cei ce nu-și fac tréba cum se cuvine).

— MŪSAFİR (ar. „voyageur“ d. sefer „voyage“), étranger, hôte, visiteur; serb. musafir, mcr. musafer. ngr. μουσαφίρης, étranger qu'on reçoit.

mosafirlic n. (și *musafirlic*) vizită.

Doc. IV, 212 (d. 1794): popa și-a luat preotésa și cu chip de *mosafirlic* s'aú dus în vecinătate.

— MŪSAFIRLIK, hospitalité, visite; ngr. μουσαφίρλικι.

mosòr n. țevă de depănat.

GOLESCU (prov.): după fus și *mosorul*. Isp. 14: ședi acasă de-îl veđi de fuse și *mosòre*...

— MOSUR (masur), bobine, navette de tisserard; bulg. masur „fus“, serb. mosur, ngr. μασούρι, tuyau, bobine.

mosoraș n. mosor mic (Glos. 388).

mucalit a. și m. poznaș, sinonim cu „caraghios“.

AL. T. 203: tare ești *mucalit*; 420: bărbatul meu îl tare *mucalit*; 1371: tot *mucalit* giupânul Arbore; 1661: lumea'1 o comedie *mucalit* jucată de cei proști în folosul celor dibaci. GANE I, 167: un *mucalit* care mergea la vînat mai mult de petrecere. XEN. 149: 's destul de hazliú și de *mucalit*, ca să nu-1 fie niménu1 urit cu mine. CAL. 1882. p. 30: să asculte cu trageré de inimă snóvele și poveștile lui, că era *mucalit*, bată-1 să-1 bată.

— MUKALLID (ar. „qui imite“), bouffon, comédien; ngr. μουκαλίτης (= μίμος).

mucalitlic n. vorbă de rîs, glumă.

BĂLC. 36: Murat III, amator de danț și de musică, de vorbe cu spirit, ba încă și de *mucalitlicuri*.

— MUKALLIDLİK („imitation“), bouffonnerie; ngr. μουκαλιτήρι. Despre sinonimica bufonului (§ 27).

mucavà f. 1. carton.

CARAG. 270: o bucată de hârtie ori de *mucava*.

2. pl. broderii de mătase pe carton ce se aduceau din Constantinopole.

— MUKAVA (ar. mukavva), carton; bulg. mukava, ngr. μουκαβάς.

muchelèf a. elegant (vorbă învechită).

BELD. 439: le-a'1 eșit o Agă de la bostangi-bașa înainte, *forte muchelèf*. FIL. 50: toți junii *muchelèfi* și spudaxii aveau câte o bibliotecă; 68: un flăcăiaș așa de frumos și *muchelèf*! GHICA, 150: un tîner mărunțel, *muchelèf* la haine.

— MŪKELLEF (ar.), somptueux, riche, élégant.

muhaièr n. (și *mohair*) postav țesut de călugărițe

TARIF 1761: *muhair* evri bucata 90 bani, *muhair* mijlociū bucata 95 bani, *muhair* de cel prost bucata 22 bani.

— MUHAYER, espèce de vêtement grossier fait de poil de chèvre; rus. moholar „stofă din Bucara“, pol. muchojer (muchair), ngr. *μουχαΐάρι*; it. mucaiardo.

muhurdàn n. vasul cu apă caldă (în formă de cădelniță) cu care bărbierul spală la cap.

KIK. III, 100: *muhurdanul* cu lăntuș fu tras.

Vorba e o simplă variantă fonetică din BUHURDAN „Cădelniță“. V. Partea II: buhurdan.

murdâr a. 1. necurat.

GOLESCU (prov.): o vacă *murdară* murdărește ciréda tótă. Isp. 37 ne-a acoperit palaturile cu apa acéstă *murdară*.

2. fig. obscen: vorbe *murdare*.

3. sgârcit, sinonim cu „scump“.

— MURDAR (pers.), impure, sale, immonde; laid, deshonnête (d. mürd „mort“); alb. serb. mcr. murdar, ngr. *μουρδάρης*, malpropre.

Vorbă pretutindenea populară și fără echivalent.

murdăresc v. a (se) face murdar.

ZANNE I, 695 (prov.): o vițică cu furita *murdăresce* o turmă întrégă.

Var. (grecizate): **murdarisesc** și **murdaripsesc**.

MARION, 116: Nea Trandafir, legat cu un șorț mare alb peste burtă, ca să nu-și *murdaripsescă* redingota.

Formă verbală corespunzând bulg. omurdariā, alb. murdaris (murdareps) și ngr. *μουρδαρεύω*, salir.

murdărie f. necurătenie.

Isp. 154: tóte *murdăriile* le aruncă pe bordeiul lui. STĂNC. 236: o lescae rătăcită prin *murdărie*.

Formă originală ca și ngr. *μουρδαριά*, saleté.

murdarlic n. (și *murdallic*) necurătenie.

Doc. I, 516 (d. 1785): omiđi cari pricinuesc *murdarlic* și putóre; IV, 406 (d. 1790): să fie tóte ulițile grijite și fără de nici un *murdarlic*. GOLESCU (prov.): și aurul cât de cinstit, *murdarlic* într'insul tot s'a găsit.

Astăđi, acéstă ultimă formă se întrebuintéază alătura de „murdărie“.

— MURDARLYK, saleté, ordure; ngr. *μουρδαρλίκι*.

musacă f. tocană de pătlăgele vinete.

AL. T. 505: să'mi facă la masă... vr'o plachie, vr'o *musaca*.

— MUSAKKA (ar. „arrosé“), courges ou aubergines cuites au beurre avec du hachis; serb. musaka, ngr. *μουσακάς*. Despre varietatatea tocanelor (§ 87).

mușamă f. 1. pânză cernită: cea fină servă pentru acoperit mobile, iar cea grósă pentru parchete.

COND. 1693, p. 623: un cort în doi stlpi cu *mușamaua* lui.

TARIF 1792: pânză lată rusescă pentru *mușama*. GANE II, 49: cămeșă neagră și unsă de strălucia ca o *mușama*. GHICA, 277: șapcă de *mușama*. TEOD. 298: Pistole alămite, Cu *mușamale* 'nvelite. CAN. 215: Și vin Rușii tot pe vale, Invăliți în *mușamale*.

2. fig. în locuțiunea „a face mușama“, a acoperi un lucru, a-l cocoloși.

AL. T. 401: să ne păzim aici vr'o câtă-va vreme, pân'ce s'o face lucru *mușama*. XEN. 152: vom pune să ticluască un fel de cercetare și să facă lucrurile *mușama*.

3. *mușama*, horă în Moldova după masa de cununie (Sev. Nunta, 282).

— MUȘAM(B)A (ar. müşemma „enduit de cire“ d sem „cire“), toile cirée; bulg. moșama, serb. mușama, mcr. mušumá, ngr. μουσαμζς.

muscăl n. fluer ciobănesc, sinonim cu „naiu“.

FOT. III, 239: Tiganii sint foarte îndemânateci pentru musică și cântă cu vióra, cu cobza și cu *muscalu*. GHICA Rev. N. II, 174: trei ghitariști suflău într'un *muscal*...

— MISKAL (ar.), espèce de flûte de Pan (§ 41).

muscalagiū m. lăutar care cântă din muscal, sinonim cu „naingiu“.

OD. III, 111: toboșari și *muscalagiū* cu naiul, cu dairaua, cu cimbalele, cu dibele și cu surlele.

— MISKALĜY, id.

mușmulă f. (și *moșmónă*) rodul unui arbore din fam. rosaceelor (*Mespilus*): arborele se mai numește în Muntenia: *moșmol* și *moșmon*, scoruș nemțesc, măcieș (Dr. Brândză).

PANN, 113 (prov.): cu vreme și cu paie *mușmulele* se móie.

— MUȘMULA, nêfle (d. μεπιλη); bulg. moșmulă, alb. serb. rus. mušmula, ngr. μουσμουλον.

mușteă f. (și *mușchea*) 1. ciocanul cu care cizmarul netezește pielea.

CR. II, 81: *mușchea*, piedică, bască și clin, ace, sule.

2. fig. pumn, lovitură.

JIP. 60: să-și vadă sângele gâlgăind sub *mușteua* dușmanului.

— MUȘTE (pers. poing, coup de poing), maillet; bulg. serb. mušta „uneltă de cizmar“.

mușteriū m. (și *muștiriū*, în Mold. *muștereū*) 1. cum-părător, cel ce oferă mai mult la un mezat.

KOG. 238: atunce au găsit *muștereū* și pentru visternicia cea mare. ZIL. 94: boierii *mușteriū* pentru Visterie. COND. IPSIL.: stăpânul să-și vîndă moșia lui fără de frică la ori-ce fel de *mușteriū* se va întimpla. UR. X, 108: ce *mușterei* vor da preț mai bun... GANE II, 62: ne-au venit un *muștereū* la stână. AL. T. 900: bani să fie, *mușteriū* nu lipsesc. FIL. 166: pe totă ziua vin câte doi-trei *mușteriū*, ca să ia moșiile cu arendă; 240: mă temeam să nu iasă *mușteriū* mulți, să ne strice chilpirul.

2. cumpărător în genere, client.

CR. I, 136: moș Nichifor a pornit înapoi cu alți *mușterii*. JIP. 57: negustorul storce 14 câștiguri din spinarea *mușteriului*. MARION. 50: toți flăcăii, ba chiar și însurații erau *mușterii* frumoasei Sultânicului: 61: bărbieria lui nea Costache, o fostă cărciumă, e plină de *mușterii*.

Vorba figurează în mai multe proverbe.

HINȚESCU, 110: curg *mușterii*, bolta geme, unii târziu și alții de vreme. PANN II. 68: vițelul nici nu l'a tăiat și *mușterii* pentru piele a venit.

— MŪȘTERI (ar.), acheteur, chaland, pratique (d. șira „vente, achat“); bulg. serb. mușterița, alb. mcr. mușteri, ngr. μωστέρης. Termin juridic și comercial.

N

Nafacà f. I. (sensuri arhaice) 1. subvențiune, bani de traiu, sinonim cu „hac“ și „léfă“.

NEC. 191: boierii da *nafaca* lui [Antonie-Vodă] pre di de chel-tuală câte dece potroniei; 417: Mavrocordat le-au făcut și *nafaca*. léfă, câte cincideci de lei de boier pre lună. GREC. 921: pre toți datornicii turci li jinea cu mertice și *nafacale*, cu lefi. CANT. Divan, 184: închinătorilor de bozi și închinătorilor de foc léfă, *nafaca*, le dai. COND. 1693, p. 443: 150 tal. s'au dat la grecii sofagii pentru *nafacaua* lor. UR. V, 35 (d. 1741): *nafacaua* sniulgiilor de la Vistieria Domniei mele.

2. porțiune anumită, sinonim cu „tain“.

CANT. Ier. 15: *nafacà*, obroc, mirtic, carele se da în tôte diilele; 192: furnica îndestulita *nafaca* uitându-și... TEOD. 578: Și mi cerea, mare cerea. *Nafacaua* când făcea, Tot de casă, Vacă grasă...

Var.: *nacalfa* și *nacanfa*.

KOG. 256: făcându-le Impărăția și *nacanfa* de la București și de la Moldova. STAM. 528: *nacalfa*, léfă.

II. (sensuri moderne: sub forma metatetică *nacafa*)

1. nevoie, necaz, greutate de traiu.

CR. II, 22: popia are multe *năcăfele*, e greu de purtat.

2. fig. sorta: așa i-a fost *nacafaua*!

— NAFAKA (ar. nafakat „tout ce qu'on dépense“), dépense pour la nourriture, pension alimentaire; serb. nafaka „subsistență“ (și „ursită“), alb. nafaka „dar“, ngr. ἀναπακᾶς (= τὴν γῆν καλή).

Primitiv termen tehnic militar (aplicat soldet dilnice a ienicerilor), vorba s'a îmbogățit în românește cu accepțiuni metaforice necunoscute osmanliei.

nadolencă f. soiū de găină originară din Anadol.

CR. I, 13: puicele cele *nadolence* și boghete.

Vorba e specială Moldovei. V. Partea II: Anadolén.

nafea f. (și *nefea*) blană de vulpe de la pânțeece.

DION. 166: *nefecele* de vulpi părechea 22 lei pe ales. REV. II, 334 (f. de z. 1921): samur de Beciu la spate *nafea*. GHICA. 498: o giubea soiōsă îmblănită cu *nafē*.

Vorba revine în cântecele populare.

TEOD. 644: Vraf de *nafele* și de malotile; 649: *Nafea* tătărăscă și până turcescă, Marfă femeiască.

— NAFE (pers. „nombril“), le côté du ventre d'une peau de fourrure estimée; serb. nafa.

naht n. numărătoare (ban), sinonim cu „peșin“.

UR. III, 182 (d. 1802): saū de bani în *naht* saū de altele... AL. T. 433: o mie cinci sute galbeni, bani în *naht*, împărătesci și cu zimți; 1251: n'al primit în *naht* nici pe giumătate din soma cuprinsă în sineturi... FIL. 217: bine ar fi să-mi plătesci în *naht*, dar ca să nu te supăr, primesc și pe datorie.

— NAKT (ar. nakd), argent comptant; cum. nagd „pecunia“; alb. naft „avere“, ngr. *vázıı*.

năhūt m. (și năut) un fel de mazere originară din sudul Caucasului (*Cicer arietinum*).

TARIF 1792: *năhutul* de un sac 30 bani. FIL. 142: farfurii cu migdale curățite și cu *năut* prăjit. ISP. B. Sn. 58: dete unuia vr'o două-trei bóbe de *năut* prăjit. TEOD. 277: Fóie verde de *năut*... SEV. 198: Frunzulénă bob *năut*...

Var. (mold.): **nohot**.

TARIF 1761: *nohot* cântarul 50 bani. AL. Pr. 365: ciorbă de găină cu orez, găină cu *nohot*.

Vorba se află și la Dosofteiu (Fevr. 69^a: cu *năhut* și cu bob muiat se hrănia...), care o va fi luat din bulg.

— NUHUT (pers. nohud), poix chiche; cum. noghud „cicer“; bulg. nohut (nuhud), alb. serb. naut (§ 102).

năhutiū a. galben închis (de colórea năhutului).

Doc. II. 404 (d. 1790): un biniș de postav *năhutiū*. Rev. II, 334 (f. de z. 1821): ghermesit *năhutiū*, postav cu malteh *năhutiū*.

Var.: **năutiū** și **nohutiū**.

DELAVER. 146: zăbranicul unei dantele *năutiū*. GHICA, 150: pantalon *nohutiū* largi, de se vedea numai vârful botinei de lac.

Formațiune analogică (§ 23).

naiū n. (și neiū) instrument compus din mai multe fluere împreunate, sinonim cu „muscal“.

NEC. 364: Grig. Ghica a venit tot pre apă cu multă pohvală, dîcînd din trîmbițe și din *naiuri* și dând și din pusece până ce au agiuns la Galați. AL. T. 80: chiamă doi scripcari și un lăutar cu *naiul*. GANE I, 81: orchestru compus din o scripcă, o cobză și un *naiū*. BUR. Almanah, 84: *neiū*, un fel de fluer de trestie cu 7 găuri. ORĂȘ. II, 83: din cobză și din gură, dî, cióră, din *naiū*...

— NAY, NEY (pers. „roseau“), flute de roseau; ngr. *váz* (*vét*), flûte (§ 41).

naingiu m. cântăreț din naiū.

GANE II, 243: ca din pămînt eșiră 3 lăutari ș'un scripcar, un cobzar și un *naingiu*.

Formațiune analogică (cf. muscalagiū).

***naisan** (și **neisan**) m. cel ce cântă din naiū, sens identic cu „naingiu“ (vorbă semi-literară).

GHICA, 170: aduse pe cel mai vestit tacâm de lăntari, tot meşteri aleşi din cei mai buni, scripcari, cobzari şi *neisani* din Bucureşti.

— NAYZEN, joueur de flûte.

nalbânt m. potcovar, veterinar (şi astăzi la sate).

Doc. II, 329 (d. 1791): pentru rîndul *nalbanşilor* ce potcovesc caii obşteii; 380: se cuvine a plăti *nalbantului* po par. 48 potcovitul de câte 4 picioroane unui cal.

— NALBANT (ar.-pers. na'lband), maréchal-ferrant, vétérinaire (d. ar. n'al „fer à cheval“ şi pers. bend „qui lie“); bulg. serb. nalbant, ngr. *ναλμπάντης*, maréchal (§ 105).

***nalbant-baş** m. veterinarul Curţii.

COND. 1776, p. 77: 120 lei *nalbant-başa*. Fot. III, 308: *nalbant-baş* al comisiei câte 15 lei pe lună.

— NALBANT BAŞY, chef des forgerons Ham.

naramgiü a. (şi *narangiü*) de colórea năramzei.

a. în vechea literatură:

GHEORG. 312: Vel-Paharnic şi Vel-Medelnicer sînt legaţi cu taftă *naramgie*, în curmeziş, numai peste caftanele lor cele de taftă. Rev. I, 341 (f. de z. 1669): un ūmbar postav *naramgiü* cu patcea de jder.

b. în cîntecese şi descîntecese populare:

MARIAN II, '7: Cu tulpanul *naramgiü*, Cu costiţa până la briu. BUR. 270: Beşică ghibizie, beşică *naramgie*... ŞEP. II, 91: Roşată *narangie*, roşată portocalie; V, 31 (d. Sucéva): Iar în cap cu pâlării şi cu brie *narangiü*.

— NARENĜI, couleur d'orange (d. pers. narenĝ „orange amère“): bulg. nerandza, serb. neranĝa, ngr. *νεράντζι*; din forma arabă „naranĝ“ se trag numirile apusene: sp. naranja. it. arancia (venet. naranza), fr. orange.

Originară din răsăritul Indiei (sanscr. nagarunga, indian narunĝ), năramza, necunoscută Grecilor şi Romanilor (ca şi portocala), fu transplantată mai întâi în Persia, de unde trecu în Arabia şi în Europa la Bizantinii: de la aceştia derivă numirile noastre *lămăie* (*λεμώνι*), *năramză* (*νεράντζι*) şi *portocală* (*πορτοκάλι*), cari se importaū la noi din Rumelia. V. turunĝiü.

nargheleă f. lulea persană la care fumul trece printr'un vas cu apă (la început o nucă scobită de cocos).

FIL. 79: porunci să aducă două cafele, două dulceţe, un ciubuc şi o *narghelea*; 268: ciubucele şi *narghelele* cele umplute cu parfumatul tutun al Siriei. GHICA, 388: el mi-a făcut cinstea a-mi aduce *nargheleua*; TELEOR, 334: cerură cafele turcesci şi *narghele*.

— NARGILE, pipe à fumer persane (d. nargil „noix de coco“); bulg. nargele, serb. nargila; sp. narguile (§ 89).

***narghelegi-başa** m. slujbaşul Curţii care oferia Domnului *nargheléua*.

Fot. III, 311: *narghelegi-başa* are 30 lei pe lună.

nart n. I. (sensuri arhaice) 1. taxă anumită pe mărfuri, dare fixă pe vite.

MUSTE, 72: Grigorie-Ghica aŭ scos în țară văcărit de aŭ dat toți; încă aŭ pus *nartul* mai jos de cât Mihai-Vodă să dea câte șese potronici de vită. DION. 204: herestea miăcar că o plătia orășanii ōmenilor din țară... dar numai mai ușor în *nart*.

2. preț hotărît de stăpânire pentru proviziuni și lucruri de vîndare (carne, pâine, lumînări): până la Regulamentul organic, aceste articole de prima necesitate se vindeau la contraccii cu apalt, fixându-se în contract un preț anumit: de aci locușunea „a tăia *nartul*“, a fixa prețul (§ 38)

FL. 162: să puneși *nart* la tôte lucrurile ce veți tîrgui, carnea este cu *nart*... pâinea tot așa... vînatul și păsările nu aŭ *nart*. GHICA, 512: aŭ tăiat *nartul* grăului la schelele Dunării pe 6 lei chila.

Var. (arhaică): **narc**.

ARCH. ROM. I, 419: le aŭ pus *narc* la vîndarea vinului.

II. (sens modern) fig. în munții Sucevei. început (de acțiune), prima îndboldire și pildă de a face ceva.

ȘED. V, 113: *nart*, îndemn, inițiativă: om ce dă exemplu la alții: *o făcut nart la țarină*, a fost cel întâi care și-a vîrfit vitele în țarină și după el, vîdîndu-l, le aŭ vîrfit toți.

— NARK (pers. *narh* „taxe, taux“), taxation des marchandises, des denrées; bulg. *nark*, ngr. *văpxi*.

năstrapă f. cană de apă saŭ de vin.

REV. I, 340 (f. de z. 1669): o *năstrapă* mare de argint cu cuperimint și poleită. Isp. 39: apa ciuruia din țeve aurite și o lua cu *năstrape* și cu căușe de aur. AL. 108: Cu *năstrapa* mi-l stropia, Cu *năframă* l rēcoria. BUR. 98: Și încă l adapă Cu apă din *năstrapă*.

— MAȘRAPA (ar. meșrebe), coupe à boire en fer-blanc ou en cuivre, aiguière d'or ou d'argent (d. șarab „boisson“); bulg. *măstrapa* și *năstrapa*, mer. *măstrapă* „supellex pretiosa“, alb. serb. *mastrap*, ngr. *μαστραπάς*, vase. Vorba „*năstrapă*“ presupune o formă intermediară *măstrapă* (cf. *năframă*) ca în bulgăresce și în mer.

năstrăpioră f. *năstrapă* mică.

TEOD. 450: *Năstrăpiora* 'n mîinî lua, Pe ochii negri se spêla.

naz n. (numai la pl.) 1. rîsfățare, caprițiu, tîonă.

KOG. 283: veni Bogdan la curte, arătând și *nazuri* multe.

CAL. 1882, p. 63: bărbatul 'și iubia nevasta fî făcea tôte voile și *nazurile*.

2. fasoăne, mofturi: „a face *nazuri*“, a nu vroî, a face pretențiunii (cf. turc. *naz etmek* „se faire prier“).

BASME IV, 143: cărciumăreșa începu să facă *nazuri* și să nu mai dea de beutură. MARION, 13: piciórele făceau *nazuri* ca să-l ție... 17: Tudose nu făcu nici de cum *nazuri*. TEOD. 566: Grecu 'ntâi se împotrivia, Grecul *nazuri* mai făcea...

— NAZ (pers.), mignardise, minauderie, coquetterie ; alb. mer. naz, gr. νάζι: (νάγω νάζι:α, faire des simagrées).

năzuos a. care face nazuri, caprițios ; fig. pretențios.

ISP. 22: fata de împărat nu se putu împrieteni cu toți ceilalți filii de împărați, fiind-că cei mai mulți erau **năzuoși**, tembeli și deșuchiați ; 269: se făcu mai **năzuos** în țirg, ținu mai la preț ; 400: mi-ar fi voia să stric logodna cu **năzuoșa** aia de fată.

nazâr n. 1. favóre.

AL. T. 143: ministrul mă are la **nazar** și m'a chemat ađi în cabinetul sėu. CAL. 18^o2. p. 31: slutul ajunsese la **nazarul** împărăției.

2. nărav, vorbind de caii deochiați: cal cu **nazar**.

— NAZAR (ar. „regard, coup-d'œil“), faveur, bonne grăce: mauvais œil, fascination ; ngr. νάζιρι.

nazir m. (și **nazir**) I. (sensuri arhaice) 1. comandantul cetăților turcesci Brăila, Kilia, Vidin.

COND. 1693, p. 312: s'ađ dat 100 tal. **nazirului** de la Diu, când ađ trimis un cal. POP. 108: ađ adus poruncă tare la brăileni, la **naziri**, de la împărăție. AMIR. 156: la Măcin i-ađ scos înainte **nazirul** de Brăila dunanma, de ađ venit Grigorie-Vodă pe apă. DION. 201: împăratul ađ rinduit un **nazir** și alte agale cu o sémă de Turci și cu tunuri să păzescă țara. ZIL. 19: ađ mers la Brăila **nazirul** cu câțiva brăileni. UR. III. 191 (d. 1802): ómeni de al **nazirului** Kiliei.

2. mai-mare peste vátavii plaiurilor.

Doc. III. 91 (d. 1787): te orđnduim **nazir** și desăvřșit chiver-nisitor la amđndouė plaurile județului Dimbovița.

II. (sensuri moderne) 1. inspector, supraveghietor.

KOC. 211: pe beizedė Scarlat il lăsase în Țarigrad **nazir** și purtător de grijă asupra capicheaielor. DION. 178: ađ trimis **nazirul** și Cara Mustafa pe 3—4 turei la oraș, să vadă ce e și să cerceteze Doc. IV, 158 (d. 1793): D-lui biv-vtore Vist., **nazirul** Agiel. COND. 1813, p. 356: D-lui biv-vel dvornic Const. Samurcaș, **nazirul** cassei leflor... UR. V, 437 (d. 1815): lefle **nazirului** și acelora din slujba podului: VII, 113 (d. 1827): cu epitropii și cu boierii **naziri**: XXII, 351 (d. 1826): **nazirul** menzilorilor.

2. vátav de țigani domnesci.

BELO. 339: **nazir** pe țigani gospod... AL. Pr. 660: țigani in-genunchiați sub biciul plumbuit al **nazirului**.

— NAZYR (ar. „qui regarde“), inspecteur, intendant.

***nazirliu** a. cu vadă, stimat. Formațiune analogică (§ 23).

ZIL. 18: om **nazirliu** și iubit fórte împăratului.

***nazaret** n. supraveghiere, intendență.

Doc. VII, 72 (d. 1797): dăm asupra d-tale **naziretul** acestei trebi. UR. III, 188 (d. 1802): prin **nazaretul** Domnului Moldovei.

— NAZARET (ar.), inspection, direction, surveillance. **nazirie** f. pază, priveghiere.

UR. V, 438 (d. 1815): se însărcinează cu **naziria** podului orașului. DRĂGH. I, 85: Armașul cel mare avėnd încă **naziria** temnițelor ;

II, 67: sub Moruz (1802) s'a înființat și *naziria* de poduri, o slujbă foarte bănoasă ce aș ființat până la introducerea Reglementului, aprovisionată fiind cu tot ce trebuia spre înfrumusețarea orașului.

Formă românească originală paralelă cu „nazaret“.

nefer m. 1. simplu soldat, în corpul ienicerilor.

DUM. 32: Domnul Manole-Vodă, de unde era la mănăstirea Cotroceni, apucă cu beșlegii și *neferii* țării drumul Piteștilor. GHICA, 322: temându-se nu cum-va *neferii* plecând, să facă neorînduieii.

2. soldat pămînten făcînd parte din corpul arnăuților.

COND. 1802: *neferii* ce sînt în slujba țării din început pentru paza ei... FOR. III, 306: *neferi* ai spătăriei... *neferi* ai agiei. BELD. 404: De *neferi* saș de beșlegă, apoi nu mai întrebă. FIL. 296: nu e *nefer* în oștirea noastră, care să nu aibă câte un pungoiu plin de mahmudele și dodecari.

Cu acest sens vorba figurează în proverbul oltén (Zanne IV, 484) „a face *nefer* pe cineva“ (a-l păcăli) și în cântecele populare.

AL. 209: Frații mei, *Neferii* mei, Lotri, pușori de zmei.

— NEFER (ar. individuu, personne), simple soldat; bulg. serb. *nefer* (§ 68).

neft n. (și *naft*) bitume liciid obținut prin distilarea petrolului: untul de naft (unt-de-neft) se întrebuintează la scoterea petelor și la lustruire.

— NAFT (ar. pers. *neft*), naphte, bitume; rus. *neftu*, ngr. *véřtu*, *pétrole*.

neftiū a. verde închis.

REV. II, 333 (f. de z. 1821): un biniș postav *neftiū*.

— NEFTI, couleur de naphte, vert foncé et olivâtre.

nenecă f. (și *ninécă*) mamă, în graiul copiilor.

STAM. 461: spune-I că 'l rog să vie la *nenecă*. NEGR. III, 25: Când bābaca la *neneca* vre un mic favor cerea. AL. T. 396: s'a mânia *ninecu* și nu ț-a mai cumpāra minavet; 404: o *ninécă* cu două fete...

— NENE, NINE, mēre (nom de tendresse donné par les enfants à leurs mēres ou nourrices). Vorba se aude numai în Moldova (aș mai mult ironic) și e formată cu același sufix desmierdător ca și „babacă“.

nenecuță f. diminutiv din *nenecă*.

STAM. 462: ce poruncesce *nenecuța*? AL. T. 330: Ah! *nenecuță*, cât ești de bună!

netegea f. învoială (într'un proverb muntén).

GOLESCU (Zanne III, 197): *netegea* pe ipingea... (V. peșingea)

— NETIGE (ar.), conclusion (d'un marché).

nișastea f. (arch. *nișastea*) flóre de faină din care se face rahat.

TARIF 1792: *nișasteua* de oca una 1 ban.

— NIȘASTE (pers.), amidon, fécule; bulg. serb. *nișeste*, ngr. *νισαστής*.

nisfeà f. (și *nesfea*) 1. veche monetă turcăscă de aur în valoare de 4 lei vechi (§ 92).

FIL. 93: *nesfeua* lei patru. ISP. 57: *nisfiele* d'alea moi. TEOD. 567. Tot galbeni și mahmudele, Icosari și cu *nisfiele*.

2. fig. ceva rotund ca o nisfea, rotocol.

DELAVER. 37: pe umerii obrazilor îi jôcă și se schinbă două *nisfele* de rumenélă.

— NISFYÈ, demi-sequin (d. ar. nisf „moitié“).

nufër m. plantă cu flori late, albe sau galbene, din care se face șerbet (*Nymphaea*).

GANE II. 228: găinușele sprintene săriau de pe *nufër* pe *nufër*. AL. T. 1088: șerbet de *nufër*. Id. Poesii II, 63: Șerpiu lungi se 'ncolăcăză sub a *nufërilor* ilóre.

Var: **manufer**, nufër galben (Conv. XXII, 885).

— NUFAR (pers. nilufar = nil nufar „le noufar bleu“), nénufar; ugr. *voóçapa*; sp. fr. nenufar (§ 102).

Vorba circulă numai în Moldova, în Muntenia planta se numește „plută“ (Dr. Brândză).

nur m. 1. farmec. grație.

KONAKI, 67: Ah, *nurule*, împérate al podóbelor firesci!

2. (obinuit la pl.) grațiu.

ISP. 400: veți că nu era urită, avea *nuri*, avea pe vino'ncóce cum se dice. STĂNC. 60: când o vădu, fi plăcu *nurii* și tótlă faptura ei. AL. T. 103: un stih făcut înadins pentru *nurii* mei...; 140: *nurii* matalé m'au scos din minte. REV. III, 357 (prov.): de cât un dram de frumusețe mai bine un dram de *nuri*.

3. fig. „cu nuri“, favorabil, zîmbitor.

AL. T. 434: pentru noi sórta începe a fi cu *nuri*.

— NUR (ar. „lumière“), clarté, splendeur, beauté; alb. nur „strălucire“, mer. niur „azur“, ngr. *voópu*, mine.

nurliú a. și adv. I. (adj.) plin de nuri, grațios.

AL. T. 251: o văduvă *nurlie*... CAL. 1882, p. 188: era și vrednice de privit fetișcanele, căci *nurlii* mai erau chipurile lor.

II. (adv.) drăgălaș, grațios.

AL. T. 404: țineți-vé mai drept și zimbiți *nurlia*. DELAVER. 9: se mlădie așa de *nurlia*; 42: ce să-i faci când omul e *nurlia*?

— NURLY, lumineux, resplendissant.

ocà f. 1. veche măsură de capacitate și de greutate, împărțită în 400 de dramuri (cu pl. *ocale*).

SEC. 225: *ocaua* cu unt câte doi orți bătui, *ocaua* de brânză era câte doi potronici. DION. 166: carnea *ocaua* 1 para sau mult 2, *ocaua* de vin la cărciume 2 parale. TARIF 1792: mălaiul măcinat ce se vinde în tîrg cu *ocaua*. REV. II, 405 (d. 1821): atunci *ocaua* de pâine dréptă era 4 parale și *ocaua* de carne 8 parale. ISP. 90:

pregătesce 100 *oca* de carne făcută bucățele de câte o *oca* una. MARION 49: pe atunci era *ocaua* lui Cuza, iar nu chilomanul.

Vorba revine și în cântecele populare.

TEOD. 299: Să beú vinul cu vadra. Pelinul cu *ocaua*. AL. 265: Vinul bun, *ocaua* mare. Béul vinul de gustare.

2. aceeași măsură, vorbind în special de vin.

ORĂȘ. II, 159: [bandele] Vê 'năltaú la ceruri, când le dați *ocale*.

3. „oca mică“, cumpănă falsă, cântar strâmb (al brutarilor și măcelarilor): cei prinși cu *ocaua mică* erau ținuiți în piață de sfîrcul urechii (§ 69).

GHICA, X: pe măcelari și pe brutari când îi prindea cu *ocaua mică*, îi ținuta d'o ureche în mijlocul tîrgului.

4. fig. în locuțiunea „a prinde cu *ocaua mică*“, a surprinde asupra faptului, a da de gol.

GANÉ III, 131: vîdîndu-mă prins cu *oca mică*, înfundat cu minciuna... AL. T. 404: pe aga și pe spătarul i-au prins cu *oca mică* la picîrele fetelor în genunchi. FL. 162: stăpânii voștri v'au prins cu *ocaua mică*... ISP. 95: căți s'au prins cu mîna în sac, cu *ocaua mică*, toți au pupat duba.

Var. (mold.): **ocă** (cu pl. *ocî*).

NEC. 420: să nu mai iée parcălabil tidve și *oce* de vin și de horlică. COND. 1776, p. 40: vadra de vin să se facă pe la toate tîrgurile și pe la toate podgoriile de 10 *oce* și *oca* de 400 dramuri. BELD. 394: Bănării, *ocî* pe la crișme, dări pe slugi și pe breslași. UR. X, 216 (d. 180 i): darea de cîră la mănăstire câte 35 *ocă* pe tot anul. AL. T. 1006: beú boieresc cu *oca*; 1034: poți ridica multe *ocî* de bere și fer? 1537: adă o *ocă* de vin. NEGR. I, 258 (prov.): bețivului și dracu îi ese cu *oca* înainte. CR. II, 100: câte-va *ocă* de pesce sărat.

— OKA (ar. ukia), poids turc valant 400 dirhems (d. *ovχία* = uncia); bulg. serb. pol. oka, alb. okă, mer. ucá, ngr. *oká* (pl. *okáδες*). Forma moldov. *ocă* vine din rusesc.

Pe când *ocaua* derivă din turcesce, subdivisiunile ei (litra și dramul: *λίτρα*, *δράμ*;) se trag din grecesce.

ocaluță f. *oca mică* (și fără nuanță micșorătoare).

JIP. R. Sat. 206: d'ar mai fi 5 *ocaluțe*, n'ar strica.

odăie f. I. (sensuri arhaice) termin tehnic militar: 1. cazarmă de ieniceri.

M. OST. 270: ieniceri o mie orînduiți din *odăile* ieniceresci.

2. regiment de ieniceri (V. Partea II: odobaș).

Ax. 142: aú poroneit Hanul și Pașa de i s'au tăiat obrócele ce i se dau de la Impărăție și i s'au ridicat [Craiului Șveșilor] și *odăile* cele ieniceresci ce'l păziaú.

3. cazarmă de seimeni și de slujitorii domnesci, care servia și de închisóre a Curții (Bălc. 680).

N. Cost. 85: scărbindu-se Nicolai-Vodă pe Gheorghe vel Visternic, l-au aruncat la siimeni, la lefe, de l-au închis la *odăile* sale. URECHE, 241: la *odăile* dărăbanilor celor unguresci în curte aú mers. NEC. 288: Mihai-Vodă aú pus de l-au sugrumat acolo [pe Panaiotache]

la *odăile* siimenilor, dicând că pe toți Domnii pîresce; 868: mai tocmit-aŭ și câte-va case în curțile domnesce și *odăile* siimenilor.

II. (sensuri moderne) 1. încăpere, cămară.

MUSE, 41: Grecii umplut-aŭ curtea domnescă prin tôte *odăile* și prin tîrg pe la gazde. OD. I, 127: cămările feluritelor dregătorii și *odăile* locuite de cămărași și de obștea curtenilor. AL. 429: nime în tindă, nime în *odaie*. S. NÂD. 15: căsuța avea două *odăi* cu tindă prin mijloc. ISP. 114: să ajungă în *odaia* împărătesei și să o fure. STÂNC. 57: *odaia* le da într'o curte dosnică a palatului.

2. adăpost de vite, pe câmp sau într'o pădure. „Odaia-Vizirului“ se numia un sat turcesc din raiaua Brăilei, ce fu anexat Munteniei sub Scarlat-Vodă Ghica (Sulzer I, 370; Tunusli, 130 și Fot. III, 146).

a. la cronicari:

AMIR. 178: păstorii noștri cu vre-un chip de s'ar ispiți a face vre-un supăr *odăilor* sau fânețelor raielei locuitorilor Moldovei. KOG. 220: avînd poruncă de la Domnul ca să calce *odăile* turcesce și pe văcarii turcilor să-l pue pe toți la bir.

b. în cîntecele populare:

TEOD. 474 (v. odalic). R.-COD. 21: Mi-I dă pe la *odăi* și slujesc ca la oi.

Var. (munténă): hodaie.

COND. 1693, p. 407: un agă al Vezirului care aŭ venit să strice *hodăile* turcesce de la Diiu; 578: vitele ce s'aŭ cumpărat de s'aŭ dat la *hodaia* lui Mehmet Cilibi. ARCH. ROM. II, 167 (d. 1753): aŭ primit turci prin sate cu gazde și cu *hodăi*. SULZER I, 74: *hodaie*, așa se numesc stănele cu pereții de trestie. DION. 184: aŭ zidit spital mare la marginea Bucurescilor, cu multe *hodăi*.

— ODA, chambre, compagnie de soldats, régiment de janissaires; bulg. serb. *odaia* (hodaia), alb. *odă* (hodă) „cameră rezervată bărbaților“, mer. *odá* și *udaie*, ngr. *ὄντας*. Ca termen pastoral, vorba trecu și la Ruteni: *hodali* „cășărie“.

odăiaș m. servitor de tribunal, de primărie.

Formă românică alături de „odagiū“.

odăiașă f. îngrijitoare la o odaie de vite.

ȚAPU, 54 (d. Olt.): Ce rumân e mai deliū, La tine'i herghelegiū, Ce rumâncă'i mai frumoasă, La tine e *odăiașă*.

odăiță f. odaie mică (Negr. I, 302).

odagiū m. 1. odinióră cămăraș.

COND. 1776, p. 20: de la 12 portărei cu un *odagiū* câte 2 lei unul.

2. ađi, păzitorul unei odăi de vite, slugă la ciobani.

3. sens identic cu „odăiaș“.

IONESCU, Dorohoiū, 110: salariul unui *odagiū* a 63 lei pe lună.

— ODAĞI, valet de chambre; domestique ou gardien d'un bureau public; bulg. serb. *odađia*.

odalic n. odaie de vite cu tot ce ține de ea (în cîntecele muntene).

TEOD. 474 (d. Brăila): lute, Gbineo, să te duci Și la noi să mi-l aduci, Cam cu oi, Cam cu odăi, Cam cu *odalicul* lui.

Formațiune cu sens propriu românesc: în turcesce ODALYK înseamnă „femme au service personnel de l'empereur, concubine“ de unde fr. odalisque, și de aci în poesia noastră artistică (Bol. 241: O grupă d'*odalisce* apar aici în sală). Termin pastoral (cf. odaie II, 2).

odagaciū n. (*odogaciū* și *udagaciū*) 1. substanță balsamică care, arsă, dă un miros aromatic: lemn închis cu fibre alb-galbuș, dur și impregnat de rășină și de părți oleioase; o bucățică udată în gură și băgată într'o lulea aprinsă, dă un miros foarte plăcut și pătrunzător, de aceea Turcii și Grecii fanarioți 'și afumaū bărbile cu odagaciū (Wolf, 133).

AL. T. 341: Cu vutei bune, De minune, Cu miros de *odogaciū*! FIL. 91: își alegea un inel de diamant, de mărgăritar sau o perniță de *odagaciū*. GHICA, 33: întâia călțunăresă intra la mirésă purtând o căție de argint cu flori suflate în aur, din care eșia fum de *udagaciū*.

2. lemn de aloe numit și „săpunel“ (*Saponaria*).

COND. 1693, p. 540: 80 tal s'aū trimis la Tarigrad-pentru o jumătate de oca de *odagaciū*.

— ÖD(UD) AGAGY, bois d'aloès; serb. odagac „aloe“, ngr. οὐδαγγίτζι = κέδρος (§ 90).

ogiac n. (*ogiac* și *hogiac*) I. (sens modern) cămin sau coș de sobă, sens răspândit în Moldova.

KOG. 243: boierii aū găsit cu cale să scotă o slujbă pe casă de trei mână adică 11 lei și 5 i pol lei și 3 lei înșă pe *ogiacuri* și să se numescă ajutorință. STAM. 79: a fumului clăbucel eșind iarna din *ogiac*. AL. T. 103: tocmai atunci se aprinsese *ogiacu* de la bucătărie. S. NAD. 22: fumul ce se urca de la *ogiacurile* curții. GANE I, 248: el horăia pe nas ca un *hogiac*. CRĂS. I, 77: din *hogiac* se vedea un nor de fum; II, 174: vintul da în *hogiac*. ȘEP. I, 192: trebuie să închiđi ușile și ferestrele, să astupl cahla (*gura hogiacului* din pod), ca să nu între necuratu în casă. GHICA, 298: aū dărâmat cuhnea cu *ogiac* cu tot.

Cu acest sens și în poesia populară.

TEOD. 642: D'o veni pușchiul bét, Dă cu pușca pe *ogiac*.

II. (sensuri arhaice, special militare) 1. corp de oștire, corp de ieniceri (cf. Partea II: ogiac-aga).

AX. 159: Beitul Misiriului cu șapte *ogiacuri* de misirlii. IST. 1715, p. 66: adună pe mai marii *ogiacului*.

2. corp de seimeni sau arnăuți (cf. ogiacliū).

BELD. 339: Arnăuți nu numai cei din *ogiacuri*, dar și cei de la boieri. DRĂGH. II, 68: neferii sau arnăuți *ogiacului* sub ocârmuirea lui deli-bașa. COND. 1813, p. 572: neferi ai spătăriei, ai agiei și alte *ogiacuri*; 385: s'aū dat hotărîre căpi iamacl s'aibă fle-care *ogiac*.

3. casă, familie în genere.

N. COST. 47: pe Gianu Mîrza l'aū luat cu tot *ogiacul* lui și pre toți i-aū gonit fără drum prin stuh.

4. în special, sălaş saŭ familie de țigani.

COND. 1776, p. 77: două *ogiacuri* de țigani cu foi...

5. corporațiune, brésă de meseriași.

Doc. I, 276 (d. 1783): *ogiacurile* meșterilor de fier, *ogiacurile* cărămidarilor și vârnicerilor.

6. colonie, în special Muntenia și Moldova.

AR. 213 (d. 1821): ca nisce credincioși slujitori și vechi pământeni ai *ogiacurilor*.

— oğak, cheminée, four; foyer domestique, maison, famille; corporation; corps (milit.), spécialement corps des janissaires; colonie, spécialement les régences d'Alger, de Tripolis et de Tunis; bulg. oğak, serb. oğak „coș, curte, palat“, alb. oğak „persoană nobilă“ (și „coș“), mcr. ugiac „vatră, familie“, ngr. οὐράκι, cohors janissariorum (și „focus“).

Sensul militar al vorbei se păstrează încă în proverbul moldovenesc (Zanne IV, 530) „l'a luat la hogiag“, adică a pus mâna pe el în schimbul unui folos neînsemnat, l'a acaparat pentru nimica totă.

ogegar m. (și **hogegariu**) coșar (în Moldova).

CR. I, 249: Papuc-Hogea *hogegariu*.

olac n. 1. curier, trimis călare

AMIR. 155: venită *olace* la Vezirul de la Impăratul. DION. 188: îndată aŭ scris cu *olac* la Țarigrad înștiințând la regiale prietenii lui. UR. VI, 438 (d. 1774): *olacele* cu trebuincioase trebi mergând...

2. poștă grabnică.

MELCHIS. Huși, 61 (d. 1620): de jold, de podvódă și cai de *olac*. Doc. I, 104 (d. 1775): vel-căpitan de mizil de cai de *olacuri* să îngrijescă. UR. II, 157 (d. 1805): s'aibă pace de cai de *olac* și de podvođi și de tôte angăriile.

3. cai de poștă: locuțiunea „de *olac*“, iute, întins.

URECHE. 241: aŭ venit de *olac* Oprea, vel Armaș. M. Cost. 285: repeđise Impărăția de *olac* ciauș, să întorcă pe sol; 323: au purces îndată de *olac* și într'aceeași ți aŭ sosit la Bogdana. NEC. 191: îndată aŭ repeđit de *olac* și l-aŭ adus la Petru Alexievici. DION. 180: aŭ venit în București cu *olac* la prințu Căbor. AL. T. 601: ce primblare de *olac*... cale de o poștă călare. GANE III, 167: surugiul mînaŭ de *olac*, de scăpărău copitele cailor.

4. cărucior de poștă, diligentă.

ISP. Rev. II, 452 (prov.): bóla vine cu *olacul* și se duce cu carul mocănesc.

Vorba revine și în baladele oltene.

ȚAPU, 53: Car de *olac* îi făcea Ș'acasă că-l trimetea; ibid.: Cere cai de *olac*... 526: Impăratul trimetea Scrisori după scrisori Și *olac* după *olac*.

— ULAK, courrier (surtout à cheval), petit bateau-poste, cheval (de courrier); bulg. serb. ulak, ngr. ὀλάκις.

Vorbă veche, cum arată respândirea ei și mai

ales formele-î secundare proprii româneșei (ca și însemnările variate): vorba persistă până astăzi în anumite locuțiuni cu sensul generalizat.

olăcar m. vestitor călare, stafetar, sinon. cu „lipcan“.

MELCHIS. HUȘI, 43 (d. 1661): voi *olăcari* și podvodari... Întru nimic să nu-î învâluieși... M. COST. 344: sosesc de la Hanul *olăcari* la Șerim-Beiu. CANT. Ier. 27: *olăcari* cu cărți în toate părțile și alergători în toate laturile să se trimață; 399: călăraș, *olăcar* de Țarigrad. DION. 206: capicheheiaua de la Țarigrad a scris lui Vodă cu grabnicul *olăcari* turci. Isp. 197: veniră *olăcarii* și spuseră împăratului, că i se întorc toți filii lui înapoi cu oștii cu tot; 344: împăratul triquise numai de cât după dînsul nisce *olăcari*.

Ca formă secundară și deplin româniată, vorba se află și la Dosofteiu (Febr. 64^a): era în ceta *olăcariilor* împărătesci, ce duc și aduc scrisori de tîrg.

olăcărie f. serviciul olăcarului, mesagerie.

MUSTE, 42: țara era îngreuiată cu dările ce scotea Nicolai-Vodă și era mare greu de *olăcăriile* Craiului svedesc.

olăcesce adv. iute, grabnic (în cântecele populare).

AL. 180: *Olăcesce* se ducea și la Domn scire făcea.

olùm n. vad de adăpat vitele.

OD. III, 18: câteva saiele și *olumuri* pentru vite.

— OLUM, gué. Termin ciobănesc (§ 110).

orșav n. ciorbă țărănească făcută din mere și pere uscate și conservate iarna (Dr. Manolescu).

— HOȘAF (pers. hoșab „eau douce“), compote de fruits secs bouillis dans de l'eau sucrée qu'on prend à la fin du repas (d. hoș „bon“ și ab „eau“): bulg. hoșav, serb. oșav „pâine uscată“, alb. hoșaf „magiun“, ngr. χοσάφι. Despre alimentațiunea rustică (§ 99).

ortă f. I. (sensuri arhaice) 1. regiment de ieniceri.

CANTA, 186: Stavarachi mergînd la Țarigrad, cu altă nu s'au putut mistui, ce s'au închinat la *ortaua* ienicerilor și așa și-au scăpat viața. KOG. III, 198: nu numai *ortalele* de ieniceri, ci și câțiva Pași și Sarascherul a trecut prin țară. BELD. 374: Cinci de ieniceri *ortale*, cei mai aprigi și delii.

2. ceta de ostași pămîntenți (mai rar străini).

DION. 179: aș sosit și generari nemți cu multe oști călărime și cu multe *ortale* de ostași cu tunuri. FIL. 119: am poruncă să-ți pui bumbașir donă *ortale* de slujitori; 346: se încheia cortegiul prin *ortaua* cîhodarilor și a satirașilor.

II. (sens modern) ceta, clasă (mai mult ironic).

ORĂȘ 62: *ortaua* boierescă...

— ORTA, régiment de janissaires (litt. milieu, centre): serb. orta, ngr. ὀρτάς. V. Partea II: orta-clauș.

otac n. I. (sens arhaic) lagăr sau cort împodobit.

M. COST. 272: Leșii aș intrat în șanțuri pe la *otace*. Ax. 160: mers-aș dară Hanul la *otacul* Sarascherului. NEC. 202: de sirg aș

eșit de subt cort afară și s'au dus la *otacul* lor. GREC. 158: *aù mers la otacul* Măriei sale, unde era din josul ordiei turcesci de *aù mas acolo*; 207: la *otacul* capicheaielilor țării Domnul mergând. DION. 190: Pașii s'au întors careși la *otacu* lui.

II. (sensuri moderne) 1. odaie de vite (în Muntenia).

COSTINESCU II, 222: *otac*, local pe câmpie pentru șederea cio-banilor și adăpostirea oilor.

2. (și *hotac*) gazdă, culcuș.

R.-Cod. 210: E *hotacu'* hoților, Locașu' voinicilor.

— ОТАК, grande tente faites de riches étoffes, tente royale. Termin tehnic militar generalizat în limba modernă și limitat apoi la sfera pastorală (§ 28).

P

Paceà f. I. (sensuri arhaice) 1. (și *patcè*) partea de jos a piciorului la samuri sau la alte animale cu blană.

HEV. I, 440 (f. de z. 1669): un tîmbar roș cu *paceà* de sobol, un tîmbar de adamască galben cu *paceà* de jder. TARIF 1761: blane *paceà* vulpe de Rumeli, blane *paceà* de sobol. Doc. II, 403 (d. 1790): blană de *paceà* de jder de la o giubea femeiască. TARIF 1792: *pacele* și *picioare* de samuri.

2. în special, blană din picioare de samur.

OD. I, 421: o dulamă de lastră verde cu *paceà* de samur. GHICA. 501: scurteică îmblănită cu *paceà* de samur. ORĂȘ. 49: *pacele* de Rusia de cel mai bun samur.

II. (sens modern) mîncare din burtă de vacă sau din picioare de vițel, făcută ca o piftie cu ouă și cu oțet.

— ПАЧА, pieds de zibeline ou d'autres animaux dont la peau sert de fourrure: ragoût de pieds de mouton accomodé à la gelée (pers. pa „picior“); bulg. *pača* „gelée“, sêrb. *pače*, ngr. *πατζας*, sorte de ragoût.

paceagiù m. cel ce vinde mîncarea numită *paceà*.

MAG. II, 177 (doc. 1764): străini cu meșteșug... zlatari, simigii, *paceagiù*, pitarii, casapi și alții.

— ПАЧАГЪ, vendeur de *pača*.

paceagerie f. (și *pacegerie*) meseria *paceagiului*.

Doc. VII, 548 (d. 1794): bucătarii cei ce țin alișveriș de *pacea-gerie*. DUM. 22: s'au apucat mulți iarăși de plăcintărie și *pacegerie*.

paciaură f. 1. cârpă ordinară.

ORĂȘ. II, 167: nu-i Camera ôre bună *paciaură*...?

2. femei neonestă (ca înjurătură): evoluțiunea semantică e aceiași ca la sinonimele „buléndră“ și „tîrfă“.

— ПАЧАУРА, torchon, mouchoir: serb. *pačaura*, alb. *pačavura*, ngr. *πατζα(β)οβρα* (§ 44).

paftă f. (obiceiuit la pl.) 1. agrafă dintr'o placă metalică: paftalele încing partea dinainte a brîului.

a. în literatură:

UR. XI, 225 (f. de z. 1745): o pereche *paftale* argint; XIV, 234 (d. 1813): o pereche *paftale* argint suflate în aur cu colanul lor. STAM. 108: colanul la piept se încheia cu două *paftale* mari de aur curat leit. AL. T. 228: T'oiu da salbă de mărgele și *paftale* și inele. Op. I, 134: *paftale* de aur și de matostat. FIL. 171: era încinsă cu un colan de canavăț roșu cu *paftale* mici de aur.

b. în cântecele populare:

AL. 117: *Paftale* mari de mărgăritari și *paftale* mici tot de irmilici. TEOD. 80: *Paftale* cu bolduri, Lăsate pe șolduri.

2. brîu lat preoțesc cu câte o placă de aur de ambe căpătâiele (în Muntenia).

— PAFTA (pers. *bafta* „tissé, tressé“), petites boules métalliques; paillettes d'or, d'argent ou de cuivre qui ornent les bords d'une housse, d'un vêtement Barb.; bulg. serb. (pl.) *pafti*.

paiantă f. birne ce urzesc o clădire și printre cari rămân ochiuri umplute cu zid și alcătuint pereții unei case.

JIP. 68: lați, grindți, tâlpi, *paiente*. CONV. XXV, 521: odăi jöse zidite în *paiantă*.

— PAYANTA (pers. *payende* „stable“), soutien, poutre pour soutenir un mur (d. *payiden* „mettre le pied sur“): serb. *paianta*, ngr. *παγαντάς*, solive, traverse.

pală f. sabie largă și scurtă, cu două tășuri.

ISP. 156: Fôl-frumos lovia cu *pala* de svînta. BALC. 439: Aga luă de la Mihaiu o *pală* persienescă... GHICA, 45: a-și atîrna *pala* de gât.

Vorba revine și în cântecele populare.

AL. 12: Și cu *pala* lui cea nouă Pe balaur tăia în două.

— PĀLA, sabre à lame large et courbée: bulg. serb. mcr. *pala*, ngr. *πάλα*, épée courte (cf. hanger și iatagan).

paloș n. sens identic cu „pală“.

CANT. Ier. 19: sabie dintr'ambe părțile ascuțită, *paloș* lat și drept. ISP. 3: să ceri de la tată-tău *paloșul*, sulita, arcul. STANC. 97: l'a pus jos și i-a tăiat capul cu *paloșul*. BUR. 159: Mâna pe *paloș* punea și'n Mogoș îl repeșia.

— PALIȘ (curd. *paloș*), petite épée à deux tranchants: serb. *paloș*, ung. *pallos*: it. *palascio*, germ. *Pallasch*. Existența vorbei în dialecte turcesci și în cântecele dobrogene exclude o derivațiune maghiară.

palamar n. otgon (termin de marină).

TARIF 1792: otgóna saú *palamare* cu saú fără smólă.

— PALAMAR, câble (d. it. *paramarre*): alb. bulg. serb. *palamar*, ngr. *παλαμάρι*.

Vorbă aprópe dispărută: despre terminologia nautică de origină turcescă (§ 95).

palàvră f. (obicinuit la pl.) 1. vorbe deșerte, prostii, minciuni, sinonim cu „moft“.

PANN, 154: nu-mi spune mie la *palavre* de aste. AL. T. 60: acum credem în *palavre*; 954: *palavre* franțuzesci, 973: auzi *palavre*: drumul de fier e zmeu cu aripi de foc; 1252: egalitana e o *palavre* deșertă. Od. III, 45: mă muștră cugetul... când începî a tăia la *palavre* vênătorești.

2. vorbe lăudăroșe, fanfaronadă: „a tăia la lavre și palavre“ (cf. lafuri și talafuri), a spune verđi și uscate.

AL. T. 739: n'avem timp de pierdut cu *palavre*; 1289: vorbe... *palavre*...

— PALÀVRA, (fanfaronnade Bianchi: d. sp. palabra); serb. palavra, mer. pàlavre, ngr. *παλῶρα*. Vorba s'a introdus la Turci prin mijlocirea Evreilor spanioli. Sensul peiorativ ce a dobîndit la popórele străine e un fenomen normal al semanticeii: cf. fr. habler „a tăia la palavre“ cu sp. hablar „a vorbi“ și (viceversa) sp. hablar „a fleări“ în raport cu fr. parler.

palavragiú m. flecar, fanfaron.

AL. T. 34: Unii 'mi dîc ritor hazliú, Alții 'mt dîc *palavragiú*. ISP. Rev. II, 103: bun de gură și *palavragiú* de frunte.

— PALAVRAGY, fanfaron (Bianchi).

pandișpàn n. turtă dulce mai fină (Jip. 60).

— PANDESPAN, pain d'Espagne.

Vorba e populară în Muntenia.

pangeà f. un fel de sfeclă: sfecla *pangele*.

— PANĜAR, betterave; ngr. *παντζάρι*. Vorba e cunoscută în Moldova (Cihac).

păpădie f. plantă amară ce se mănâncă ca salată (*Taraxacum*), numită și „părăsita-găinilor“ (Dr. Brândză).

— PAPADIYA (femme d'un prêtre chrétien), la camomille (d. gr. *παπαδιά*, fem. d. *παπάς*, popă): în neo-gréca vorba n'are sens de plantă.

păpără f. (și *păpară*) 1. mîncare din pâine prăjită și brînză opărită cu apă fiartă.

ISP. Sn. 5: asta este *păpara*... ea deschide apetitul. PANN II, 14 (prov.): Cine-a mîncat *păpară*, Scie dulce-i ori amară. ID. Nastratin-Hogea, 43: lupul tábăciră pielea caprei... i-o făcuse *păpară* și lui numai córnela îi lăsară.

2. fam. bătaie: „a mănca păpară“, a fi bătut, muștrat sau păgubit; Zanne (IV, 65) mai citéză locuțiunile: „a-l face păpară“ (Pann III, 56), a-l pisăgi în bătăi: „a găti o păpară cuiva“, a-l întinde o cursă.

CR. I, 254: să fii fost cu alții, hei! hei! mîncăi *păpară* până

acum; II, 3: Smărăndița a mâncat *popară*. Isp. 137: Bogdan mirosi cam ce *păpară* fi se gătesce.

3. fig. (sens arhaic) înfrângere, desastru.

N. COST. 107: spun că s'au omorît într'acea năvală 7000 de ieni-
ceri în metereze, granate și de spăgile Moscalilor... iară dintr'aceea
popară au perit mulți.

Var. (arch. munt.): **popară**.

DION. 177: Turcii se spăimîntase de *popara* Nemților, s'au apu-
cat de sănătosa; 178: Turcii gustase *popara* Nemților la Porcenii...

— PĀPARA, soupe au fromage; „*paparasy nyemek, çekmek*“ (litt. manger ou tirer la soupe), être molesté importuné, tourmenté (Yousouf).

Termin ciobănesc a cărui accepțiune figurată re-
produce un idiotism turcesc (§ 38).

papuc m. 1. încălțăminte de casă, din talpă și că-
pută peste degete până la jumătatea piciorului (litt. ceea
ce acoperă piciorul): după vechea etichetă socială, vi-
sitorii și lasău papucii la scară și intrau numai cu
meșii, ca să nu strice covorele.

a. în literatură:

TARIF 1761: *papuci* cu meșii 14 perechi: leu. LD. 1792: *pa-
puci* cu meșii buni cu postav, *papuci* femeesci galbeni cu călcâi și
fără de topi. AL. T. 922: opinca se lipesc bine de pământul țării,
iar nu ciubota nemțescă, nici *papucii* grecești. FIL. 275: rămîind nu-
mai cu meșii, își puse o pereche de *papuci*.

b. în cântecele populare:

AL. 351: Cu *papucii* tîrșind, Cu condurul tropăind. TEOD. 78:
Papuci roșiori, Pe la toc cu flori, Mult sunt jucători.

Vorba figurată în mai multe locuțiuni proverbiale:
„a o lua (a o șterge) la papuc“, a da dosul: „cât p'aci
să-și piardă papucii“ (Isp. Rev. II, 145), să dea ortul
popii; „a fi sub papuc“, a fi stăpînit de muierea (pen-
tru alte dicțorii: cf. Zanne III, 273—276).

ĀANE III, 205: șapte ani a gustat traiul căsătoriei, în care timp
a fost necontent sub *papuc*. GOLESCU: cel încălțat cu *papuci* nu cu-
nósce pe cel cu opinii.

Obiceiul oriental de a bea, la chefurii, în papucii
nevestelor și acela de a se săruta papucii de către
subalterni.

AL. T. 82: boierii beu vutca cu fesurile și cu *papucii* cocó-
nelor. TEOD. 667: Turcul cu *papucii* bea, Marcul din carimb sugea.
CARANF. 39: Măna, póla-l săruta Și virful *papucului*. ORĂȘ. 20: Și
póla și *papucii* smerit fi sărută.

2. „papucu-Dómnei“, numele moldovenesc al plan-
teii „conduru-Dómnei“ (*Cypripedium calceolus*).

— PĀPUĆ (pers. papuș), soulier, pantoufle (d. pa

„pied“ și puș, „qui couvre“); bulg. pol. serb. papuc, ngr. παπούτσι, mer. păpuță, ung. papucs; din aceeași vorbă orientală derivă: fr. babouche, sp. babucha (§ 81 și 100). Forma „papuc“ e o inducțiune din plural.

Vorba a pătruns și în părțile limitrofe ale Ardellului (Reteg. Povești, 44: ea avea o păreche de *păpuci*).

Papuc-Hogea m. personaj imaginar (ironic). V. hogea. CR. I, 249: parcă era óstea lui *Papuc-Hogea* Hogegariu...

papucel m. papuc mic (dimin. ca ngr. παπουτσάκι).

TEOD. 329: Că tu 'i eși afară Numai 'n fustișoră, Numai 'n *papucei*...

papugiū m. 1. cizmar de papuci, adî mai mult fabricant de papuci.

Doc. II, 292 (d. 1791): l'aŭ făcut staroste de *papugiū*, ca să fie cu purtare de grijă pentru brésla *papugiilor* din Bucuresci. AL. T. 136: miŭ de parpaleci și de *papugi* aici alergaŭ.

2. fig. vielén, șarlatan.

GANE III, 283: a fugit *papugiul*, fără să-mi plătescă. DELAVR. 24: unŭ 'l făceaŭ pișicher, *papugiū* de Bucuresci. CARAG. 3: iacă nisce *papugi*, nisce scărta-scărta pe hârtie; 289: am jucat conțina cu nisce *papugi*...

— PAPUGŶY (papușgy), cordonnier, domestique chargé de garder les chaussures laissées dans le vestibule de la maison Barb.: bulg. papugiia, ngr. παπουτζίς. Sensul figurat e propriū limbei române (§ 27).

parā f. 1. mică monetă turcescă, a 40-a parte dintr'un leŭ vechiū: banul de 5 parale se numia „beșlic“, cel de 10 „rupie“ (saŭ „ort“), cel de 15 „tulț“ (Wolf, 135).

NEC. 416: Constantin-Vodă aŭ aședat să fie patru olverturi într'un an, să dee de tot omul căsaș câte 105 *parale* la civert. BELD. 381: Șepte mil de lei privesce, ca cum ar fi o *para*. DION. 166: raci 20 de o *para*. AL. 105: Nojița și leița, Curaua și *paraua*.

2. bănuș saŭ obol funebru.

CR. I, 14: *paraua* din mâna mortului. ȘEP. III, 45: la mort se légă o *para* la degetul mijlociū, ca să aibă cu ce plăti cele 9 vâni.

3. ban, gologan în genere.

ORAȘ. 26: Vremi tot pe d'a gata, făr'o *para* chióră. VULP. 9: Nu mai veŭi *para* 'n pungă.

4. pl. bani, avere (cf. fr. argent).

BELD. 367: căci făr'a da *parale*, s'aducŭ ceva nu puteai. ISP. 207: acum ce să faci el? *parale* n'avea... BUR. 155: Dacă 'ți este de vindzare, 'Ți daŭ galbeni și *parale*.

Vorba figuréză în proverbe și locuțiuni: „a lua la (în) trei parale“, a-și bate joc de cineva.

AL. T. 918: hoțul cel de pâlimar m'aŭ luat în trei *parale*; 954: scŭi că's iute și viŭ nitam, nisam să mă iei în trei *parale*. l'ANN, 50: astăđi când are *parale*, mănâncă zaharicale; 59: când 'ți intră

paraua în mână, lég'o în 9 noduri; 59: cine nu cruță *paraua*, nici de galbeni nu-l e milă.

5. „la o para cinci“, numele popular al rolinei, numită și „Baba Rusu te îmbracă, Baba Rusu te desbracă“ (jocul fiind introdus de Muscali).

FL. 29: alții iarăși jucău la o *para* cinci și stos pe despuiate; 208: doi nemți s'aibă voie a juca pe la bilciuri la o *para* cinci.

— *PARA* (pers. parè „pièce, morceau“), pièce de petite monnaie, argent en général, fortune, richesse Barb.; alb. bulg. mer. serb. alb. para, ngr. *παράς* (pl. *παράδες*). Despre monete (§ 92).

paralic n. parale mărunte: „a vinde cu paralicul“, cu *paraua*, în opozițiune cu „ghiotura“. Polysu [Adnot.] mai citează locuțiunea „a o șterge paralic“, a se duce p'aici încolo.

Formațiune analogică (§ 23).

părăluță f. 1. para măruntă; 2. pl. bani.

MARION, 85: a avut Sanda *părăluțe* bunicele.

parceà f. 1. bucățică (în cântecele dobrogene).

BUR. 63: Urechile mele Vede-v'aș *parcele*, Voi n'ași audît...

2. bucată, ca măsură mai ales de stofe.

TARIF 1761: bice 5 la o *parcea*... cărșină próstă 5 bucăți la o *parcea* și *parceua* 19 parale bucata.

3. în special, vorbind de țesături fine (ca șaluri), grosimea lănei și a mătășii: o *parcea* are 6 fire.

— *PARÇA* (pers.), petit morceau. pièce, coupon (d. para „morceau“); bulg. *parča* „bucată și brocart“, serb. *parče*, rus. *parča* „materie de mătăse cu fir“.

pardaf n scândură subțire (în Muntenia).

JIP. R. Sat. 257: butucii se cioplesc și se prefac în scânduri, tinichele, lăturoi, dóge, *pardafuri*, șindilă, lați.

— *PADAVRA* (pedavra), latte, ais, bardeau (prin metațesă: *pardava*), d. *πέταρον*, stinghie: alb. petavră (§ 105).

parlagiú m. măcelar care spintecă vitele și le taie ciosvîrtele la zalhana: el alege carnea de óse spre a face pastramă, ciriviș, etc.

ISF. 343: plin de sânge ca un *parlagiú* de la zalhana. MARION. 66: *parlagiú* carí car ciosvîrtele.

— *PARLAGY*, id. (d. *parlamak* „hacher, déchirer“).

parmác n. 1. stîlpuleț de lemn, zăbrea.

a. la cronicari:

IST. 1715, p. 18: toți Beii cu catargele lor, eșind afară la *parmác*, stañ de-a rîndul; 41: despre apă tot stîlpi cu *parmáce*. DIOX. 183: añ făcut țările împrejurul casei de *parmáci* groși.

b. în cântecele populare:

BUR. 55: De căpēstru mi-l trāgea, De *parmác* că mi-l lega.

2. (și **palmac**), măsură de 12 degete sau a 8-a parte dintr'o palmă a stînjenuului moldovenese.

AL. T. 4: m'o îngustat de un *palmac*; 1660: un *palmac* de moșie. NEGR. I, 206: cu folosul lor abia depărta de un *palmac* lipsa.

— PARMAC, doigt, pouce; barreau, balustre, grille, rayon d'une roue: douzième partie du pied (mesure) Bar.; bulg. alb. serb. *parmak* „zăbrea“ (serb. și „3¹/₂ centimetri“), ngr. *παρμάκι*, pieu.

parmaclif n. îngrădire cu parmace, balustradă.

NEGR. I, 303: să stric gardul, să fac *parmaclifuri*. OD. 127: un pridvor rotund cu *parmaclif*. FIL. 283: curtea avea *parmaclifuri* cioplite și aședate cu mare gust.

— PARMAKLYK, balustrade, grillage, jalousie; bulg. *parmaklyk*, serb. *parmakluk*, ngr. *παρμακλίκια*.

pastrămă f. (și **păstramă**) 1. carne sărată și afumată.

TARIF 1761: *pastramă* de 10 oca una la vamă. Doc. II, 311 (d. 1792): *pastrama* de vacă cea de zalhana. GANE II, 221: mușcând când din cozonac și când din *pastramă*. GHICA, 264: cu câteva bucăți de *pastramă*, covrigi și trei patru păpuși de smochine ținea băcănie. MARION, 65: făcălețul învîrtia la mămăligi tot una și una pentru *pastrama* cea grasă. TEOD. 332: Să bea vin, să frig *pastramă*...

Var. (archaice): **păstrămă** și **pastramă**.

TARIF 1792: *păstrăma* care vine din țara turcăscă. DION. 222: Calmucii mânca carnea [din leș de om ori de cal] ca *pastrama* de Tarigrad sau ca ghiudenu.

2. fig. în locuțiunile „a pune pe cineva la *pastramă*“ și „a face *pastramă* pe cineva“, a-l jupui de viu, a-l snopi în bătaie.

CR. I, 28: dacă mă vede că-s o văduvă sirmană și cu o casă de copil, mai trebuie să-și bată joc de casa mea? și pe voi să vă puie la *păstramă*! TEOD. 628: Ia să-mi dai tu mie sémă, Ia să-mi dai pe negrul vamă, Ca să nu te fac *pastramă*.

— PASTYRMA, conserve de viande de bœuf sechée au soleil; bulg. serb. *pastrăma*, mer. *păstrămă*, ngr. *παστουρμάς* (*παστραμάς*). Termiu de căsăpie (§ 105).

păstrămióră f. diminutiv (și ironic).

ȚAPU, 60: Cu sângeru 'l jungăia, *Păstrămióră* ni-l făcea.

pastramagiū m. 1. cel ce face sau vinde *pastramă*: formațiune analogică (§ 23).

DELAVER Paras. 156: se duce la *pastramagiul* din colț... ia o feliuță, îi face de petrecanie. MARION. 66: *pastramagiū*, carii fac *pastramă*.

2. fig. mojie, bătăran (în graiul mahalagiilor).

CARAG. 14: nene, mórta, tăiată, nu mai staū cu mitocanul, scapă-mă de *pastramagiul*.

Pășă m. I. (în literatura istorică) 1. titlul marelui Vizir, al guvernatorilor și al generalilor turci, carii primiaū ca semn al dignitații lor două sau trei tuiuri (cu pl. *pași*: cf. agi). V. Partea II: ichituiulū și iucituiulū.

M. Cost. 282: în Moldova *Pașă* să nu puie. Koc. 206: în Țările acestui Domn [Ión-Vodă Mavrocordat] au trecut prin Iași un *Pașă mare* cu trei tuiuri. DION. 166: Domnul Ipsilant domniă și stăpâniă țara cu înțelepciune și pace despre stăpânirea *Pașilor* de pe lângă Dunăre. ZIL. 19: s'au împreunat și cu ceilalți *Pași*... cu 3 și cu 2 tuiuri. AL. T. 81: parcă'i *Pașa* din Rușiuc; 882: fumeză ca *Pașa* de la Vidin. FIL. 118: un compliment demn de un *Pașă* cu trei tuiuri.

2. titlu de dignitate militară ce vine totdeauna după numele propriu: *Mustafa-Pașa*.

POP. 132: Impărăția au orînduit pe acest Hasan și pre Abdullah-*Pașa* și pre Ibrahim-*Pașa* și pre alți Pași cu trei tuiuri, și cu două, și au intrat în Persia.

3. Domn în genere, guvernator.

M. Cost. 15: la toate aceste țări [Grecia, Iliria, Dacia] eșia *Pași* de la Rim, la unele pre un an, la altele pre trei ani.

II. (în literatura populară) 1. într'o cimitură.

GOROVEI 17 [ariciu]: Merge *Pașa* pe uliță, Cu trei mil de sulite.

2. (și *Pașa*) în cântece istorice (cu pl. *Pașale*: cf. *agale*).

TEOD. 131: Să-l fi dus la mecat în pōla lui Maomet, Unde șed *Pașalele* în gură cu ciubucele; 481: Iată 50 de *agale*, Iată 50 de *Pașale*; 481: *Pașa* bine 'l ascultă, *Pașa* toate i le da; 572: Haini de gălățeni Și *Pași* țarigrădeni; 673: Gustă vinul pritocit, De *agale* mult iubit, De *Pașale* mult dorit.

— PAȘA, titre officiel des vézirs et de certains grands fonctionnaires Barb.: bulg. serb. alb. *pașa*, mer. *pășă* (pl. *pășalar*=ture. *paşalar*), ngr. *πασάς* (pl. *πασάδες*). Vorba e o rostire vulgară (cf. § 21), în loc de *bașa* (V. Partea II) d. *baș* „cap“.

**pășesc* a. ce ține de un Pașă (cf. *ageșc*).

DION. 185: fiind în cetate Pașă aședat de Impărăție, Pazvandoglu au început a-i sta împotrivă la trebile și poruncile *pășesci*. DUM. 30: se găsiră 4 tuiuri și alte 14 semne *pășesci* și de ale altor meghistani.

**pășie* f. provincie turcească.

N. Cost. 49: Turcii fi dic acei *pășii* [Egiptului] Mesraim sau Misir. M. Cost. 288: câmpii Cetății-Albe și a Chilieș, ce se dice Bugiacului, și-l dedese Impărăția *pășia* lui Cantimir, de se seria Pașă. DASC 421: și de *pășii* și de domni a le schimbare și a le dare, la mâna Vizirilor.

Formă româniată după „*pașalic*“ (cf. *agie*).

pășoie f. femeia Pașei (cf. *agóie*).

NEC. 407: pre *pășoia* lui Colceag au slobodit'o și au purces de s'au dus în gios (de Hotin).

pașalic n. I. (sensuri arhaice) 1. provincie guvernată de un Pașă.

N. Cost. 117: au rămas iar Turcul în scaun și socotiau să nu cață cu acele amestecături vr'un *pașalic* la Moldova. NEC. 349: au aședat prin toate cetățile [Moreei] *pașalicuri*. Koc. 215: au fost dat Impărăția *pașalicul* Hotinului lui Musun-Zade. ISTR. 1715, p. 32: au îmblat tot din *pașalic* în *pașalic*. DION. 200: fi cinstesc ce *pașalicul* Diului. ZIL. 27: Pōrta l'au lipsit pe Pasvant de *pașalic*.

2. rezidența unui pașalic.

MUSTE, 34: întemeind cetatea Tighinea, s'aŭ mutat *pașalicul* acolo, că până atunci era la Baba peste Dunărea.

II. (sens modern) fig. țară despotică, despotism.

AL. T. 1341: guvern îi aista?... Vă 'ntreb, boierii, guvern regulamentar ori *pașalic*, în care domnesce interesul și samavolnicia?..

— PAȘALYK, dignité, gouvernement d'un pacha, province de l'empire; bulg. pašalyk, serb. pašaluk, ngr. πασαλίκι. Vorbă semi-literară.

***pașaliu** m. om al Pașei.

DION. 185: s'aŭ sculat Pașa și eșind din saraiŭ să se primble prin cetate cu *pașaliu* lui; 200: să mōrgă cu 100 de *pașalii* Turci.

-- PAȘALŪ, serviteur à gage chez un pacha Barb.: ngr. πασαλιός, servitor al Pașei.

patlageă f. 1. plantă culinară din familia solanelor, de două specii: *patlagele roșii*, numite și „paradis”, cu bōbe roșii originare din America meridională (*Lycopersicum*) și *patlagele vinete*, originare din India, cu bōbe vinete, lunguiete (*Solanum melongena*).

AL. T. 47: 'i se făcuse nasu pipēruș și obrazul *patlagea* vînētă. TELEOR, 210: am mâncat cu mare poftă *pătłagele* vinete împănate... felii de carne de vițel cu sos de *pătłagele* roșii.

Var. (oltână): **platagele** (Dr. Brândză).

ȚAPU, 477 (d. Gorj): Când o face salca mere și răchita *platagele*.

2. (**patlăgian** și **pitlingian**) rodiu (Sulzer I, 121); și **pitligenă**, rodie (Polysu).

— PATLYĜAN (pers. badingan), aubergine: (kyrmyzy) patlyĝan „tomate”, (frenk) patlyĝany „pomme d'amour” Barb.: bulg. serb. alb patliĝan, mer. pitligiane, ngr. πατλιτζάνα, melongène (§ 102).

pătłăginiu a. (și **patlaginiu**) de colōre vînētă.

FIL. 75: încins cu un șal *pătłăginiu*; 223: o rochie de catifea *pătłăginie* cu piepșii rîdicați. GHICA, 339: iarna vopsind cu colōre *pătłăginie* urechile și nasurile omenesci.

Formațiune analogică (§ 23).

pazar n. tîrg, piață (vorbă eșită din us): Agă era mai-marele pazarului. Polysu [Adnot.] citēză proverbul ironic: tumba la bazar, bun *pazar*.

Var. (literară): **bazar**.

FIL. 88: a treia uliță acoperită cu scânduri ca *bazarele* din Stambul. AL. Pr. 369: *bazarul* e plin de mărfuri.

— PAZAR (pers. bazar), marché public, lieu de marché; alb. bulg. serb. pazar, ngr. παζάρ, mer. pázare „oraș” (cf. tîrg = orașel); din aceeași vorbă persană: fr. bazar etc. V. Partea II: bazarghidén și pazarghian.

pazarfic n. tîrguală, trafic.

AL. T. 1237: nu-l agiunge capul să facă asemenea *pazarlicuri*. — PAZARLYK (bazarlyk), marché, discussion pour fixer le prix: bulg. pazarlyk, ngr. *πασαρλίκι*.

***pazarnic** m. polițaiul târgului (în timpul ocupațiunii rusesci de la 1828—1834).

GHICA, 519: intră în curte vestitul *pazarnic* urmat de un cazac.

Formațiune slavo-turcă: rus. pazarnikŭ, pol. bazarzik „marchitan“.

pehlivân m. I. (sens arhaic) atlet orî saltimbanc care se oferia în spectacol la nunțile domnesci (§ 62).

NEC. 215: s'au veselit două săptămâni cu feluri de feluri de muzici și de jocuri, și *pehlivani* și cu puse. Gheorg. 332: au eșit Pașa la cortul său, fiind și Domnul cu totă boierimea, unde și ôre care luptători de *pehlivani* au fost. FIL. 29: poporul căsca gura la învîrtelile și strîmbăturile *pehlivanilor* și ale măscăricilor domnesci. ORĂȘ. II, 161: Și giucau chiar ciardaș ca un *pehlivan*.

Var. (arhaică): **pelivan**.

NEC. 363: Grigorie-Vodă să facă veselii cu nauri și cu mulți *pelivani* măscărici. CAP. 351: Radu-Vodă adus-au *pelivani* de cel ce jôcă pre frîngii și de alte lucruri: adusese și un *pelican* hindii harap, carele făcea jocuri minunate și neauđite pre locurile nôstre. STAM. 463: cu mare sprintenélă ca un *pelivan* au sărit peste pôrtă; 474: numele comedienților și al *pelivenilor* ce jôcă pe frîngii.

II. (sens modern) fig. șarlatan, panglicar.

AL. T. 792: *pehlivan* făr' de rușine! tu ũ-ai bătut joc de mine; 834: afară, *pehlivanule!* 1279: te desprețuiesc ca pe cel de pe urmă *pehlivan* din țara Moldovei. CRĂȘ. II, 110: taci, moș Teodor, ești un *pehlivan!* S. NĂD. 214: a trebuit un *pehlivan* ca Prutescu, să-mi deschidă ochii.

— PEHLIVAN (pers. héros), atléthe, lutteur, boxeur (d. pehlu „force“ și vîn (ban) „possesseur“): alb. bulg. sêrb. pehlivan (pelivan) „acrobat“, ngr. *περλεβάνης*, ba-teleur, lutteur (§ 62).

Vorba e un rest din sfera spectacolelor populare: sensul figurat aparține limbei române.

pehlivânie f. I. (sens arhaic) jocul pehlivanului.

NEC. 248: boierimea a două țări nuntiră trei săptămâni... cu feluri de muzice și cu *pehlivâni* de mirare în târg în Iași.

II. (sensuri moderne) 1. un fel de trîntă sau de luptă corp la corp (în Dobrogea).

BUR. 19: obiceiŭ în Dobrogea că în ziua de St. Treime să se adune flăcăi de prin mai multe sate și să se apuce la luptă, ce se numesce *pehlivânie*.

2. faptă de pehlivan: poznă, ștremgărie.

AL. T. 930: ai să-mi dai samă de *pehlivâniile* tale, șonșitul; 1344: ciocoiŭ grecesc, intrigant care se furișeză printre Români, făcînd *pehlivâni*, pentru ca să ridă boierii. XEN. 36: cum să nu se sature omul de atâtea berbantlicuri și *pehlivâni*? ȘEP. I, 36: mîncarea se aduce pe mese și *pehlivâniile* nu se mai sfișesc.

peltea f. 1. must de pome (mere, lămâi, gutuî) fierte până la îngroșare.

PAPAZ. 119: dulceașurile erau *peltea* de lămâi, *peltea* de gutuî. GHICA, 296: *peltele* de gutuî și de mere.

Var. (mold.): **beltè**.

AL. T. 13: Și *beltele* de gutăi; 323: mă tem că din *beltè* s'or priface în balmuș; 477: mi-am uitat *beltéua* pe foc...

2. gelatină și (fig.) polologhie: a făcut o *beltea*.

— PELTÈ, gelée des fruits, compote; ngr. *παστέτς*.

peltic a. care nu pôte rosti unele litere.

CARAG. I, 211: Dandanache vorbește *peltic* și sisiit.

— PELTEK, bègue, qui grasseia; bulg. *peltek*, mcr. *piltec*, ngr. *πελτέκις*.

pelticăesc v. a vorbi peltic.

Formațiune verbală analogă bulg. *peltekuvam*.

pelticie f. defectul pelticului.

pembè a. (și **pimbîu**) 1. (obiceiuit invariabil) roșu deschis, litt. de colórea bumbacului.

FIL. 75: fermea de croazea *pembe*. XEN. 179: Irina avea cămăși de borangic. fuste de cit *pembîi* și cafeniî. MARION, 10: Spanac lăsă pe Trandafira. care se făcuse *pembe* la obraz. CAN. 102: Eû ț'am spus odată țiî, Să nu porți rochi *pimbîi*.

2. fig. și fam. bizar (cf. *fisticichiû*).

MARION 79: gust *pembe* și la dracu. ID. 1892, No. 14: ce-I vine lui Nea Treucă gust, curat gust *pembe*, să se dea în dulap.

— PEMBE (pers. „coton“), rouge pâle, blanc rosé; serb. *pembe*, ngr. *παραπέ*, couleur rosée, incarnat.

perciune m. (la pl.) 1. bucle de păr, sin. cu „zulufi“.

2. în special, se ȃice de bucele purtate de-alungul obrazilor de Ovreiî ortodoceși.

AL. T. 22: *perciunii* mi se făcuse măciucă și barba țepuși; 1018: nu te gândești, tărtane, că ȃi-oiû smulge *perciunii*?

— PERÇEM (pers.), toupet de cheveux; alb. bulg. serb. *perçin* (perçem), mcr. *perçè* „plete“, ngr. *περτζέ*.

perciunat a. și m. 1. care pörtă perciuni; 2. fam. (ironic) ovreiî ortodox.

GANE III, 290: venia un *perciunat* și întreba...

perdăf n. 1. stropire fôrte subțire cu gura a unei materii spre a-i da lustru a doua ôră.

2. în special, la bărbieri, răsătură în rêsper.

AL. T. 20: brice lungi de dat *perdaf*. GHICA, 13: ras regulat în tôte Sâmbetele cu *perdaf*. KIK. III, 100: Dom' lăncu al nostru se aședă cu briciû... și trage-l *perdaf*.

3. fig. și fam. muștrare aspră (cf. săpunelă): a da (a trage) un *perdaf*.

— PERDAH (pers. *perdah* „le fini d'un travail“), lus-

tre, polissure, dernier coup de main; perdahlü (tras) „dernier coup du rasoir dans la barbe“; bulg. perdah „lustru“, serb. perdaf (de unde verbul „perdasiti“). Sensul figurat e propriu limbii române (§ 27).

perdăfuesc v. a da perdaf, a face bun început; fig. a muștra, a dojeni (Glos.).

perdea f. I. (sensuri concrete) 1. pânză ce se pune la ferestre.

COND. 1693, p. 87: 292 tal. s'aun dat la vel-cămăraș pentru covorele și *perdelele* caselor din Tîrgoviște, ce au cumpărat de la Târgigrad. NEGR. I, 16: ferestre cu *perdele* verzi. AL. T. 1650: în fund *perdele* mari de matasă. GANE II, 202: la ferestre spînzuraun nisce *perdele* de adamască. GHICA, 341: sêra cînd *perdelele* sint trase. ISP. 251: la ferestre erau nisce *perdele* de mêtase.

Cu acest sens vorba figurêză în câteva proverbe: „a se da după perdea“, a se ascunde; „a ridica perdeua“, a da lucrurile pe față; „a-l lua cu o perdea mai sus“, a i-o lua înainte, a-i tăia apa de la móră (Zanne, III, 285–287).

2. cortină de pat și portieră de la ușa de intrare.

KOG. 278: pe copii cu tufecii i-au chemat să-i cinstescă... să nu stee la *perdele*. VĂC. 290: *perdeua* ce se spînzură de la baldachin...

3. în special, cortina ușii de intrare la camera lui Vodă, păzită pururea de un arnăut înarmat cu pistole și iatagane (cf. perdegît).

AL. T. 101: portar-bașa ședea la *perdeua* domnescă și și nôpte. OD. I, 81: într'o și Vodă, stînd cu logofetul în odaie, de odată el chemă un fustaș de la *perdea*. FIL. 29: ajungînd la scara palatului, feciorul deschise ușa butcei și ajută bătrînelui să se cobóre; apoi îl urmări pe scară pînă la *perdeua* sîlii de primire.

4. cortină ce ascunde manipularea la Jocul păpușilor, cortină de teatru (cf. II, 3).

TEOD. 120: Cum să jucăm păpușile? Cu *perdea* ori fără *perdea*?

5. șopron sau adăpost de oi (mai ales în Moldova).

a. în literatură:

CR. I, 153: șuri și ocóle pentru boi și vaci; *perdea* pentru oi, poieți pentru păseri, cotețe pentru porci. COND. IPSIL.: de la *perdelile* de oi ce sint cu fătăciune pe moșie, are să ia stăpânul moșiei de totă *perdeua* câte un miel și câte un tal. unul, și au a ședea acolo *perdelile* de la Blagoveștenii pînă la St. Gheorghe.

b. în cîntecele populare:

AL. 58: La *perdeua* cu cîni reș A Șalghiș, a vădanei. TEOD. 510: El la stîna se ducea, Prin *perdele* se 'ntorcea; 514: De vremuri rele, Trăgea oile 'n *perdele*. VULP. 32: Frigea oile din *perdea*, Poruncia de le mulgea. ȚAPU, 116: Cînd simte de vreme rea, Trage oile 'n *perdea*.

II. (sensuri figurate) 1. vël ce acoperă: „a pune cuiva perdele la ochi“, a căuta să-l înșele.

CANT. Ier. 131: după ce ochiul cerului se închide și *perdeua*

noptii peste fața pământului se trage. ZIL. 15: óre-cum nu s'au aridicat *perdeua* minții, care la copilărească vîrstă acopere înțelegerea și judecata cea desăvîrșită.

2. pată albă în ochi care 'i împiedică lumina (cf. turc. göz perdesi „cataracte“).

Șep. I, 118: pohoielele se fac la ochi; pohoielelor li se mai zice și *perdea*. TEOD. 369 (descântec de diochiū): Ochiū inveliți să fie cu *perdele* albe, Să nu mai privescă la obraze dalbe.

3. rezervă, bună-cuviință: sens luat de la modul de a juca păpușile (cf. I, 4).

Dron. 180: acest lucru [mieri în lagăr] este la Nemți fără de nici o sfilă și Muscalii încă o au acésta fără *perdea*. CARAG. 58: scil, mă stăpănesc, adică îi vorbesc cu *perdea*, nu voiū să-i explic lucrul formal, ca să n'o rușinez ORAȘ. II, 4: dar să nu se bage de sémă, mai ascuns, mai cu *perdea*.

4. muștrare (pentru o necuviință): „a da cuiua o perdea“, a-l dojeni, a-l da un frecuș (Zanne III, 285—287).

— PERDE (pers.), voile, rideau, portière, cloison de planche; cataracte de l'œil; ton, air; fig. modestie, chasteté; bulg. perde „vél și albéță în ochi“, serb. perde „cortină de pat“, alb. perde „cortină și pudóre“, mer. pirdè, ngr. *περδές*, store.

Vorbă foarte răspândită și fără alt echivalent; în Ardél îi se mai dice și „firhang“ (=ung. firhang d. germ. Vorhang), care tinde însă a dispăre înaintea rivalului său, mai armonios și mai popular.

perdelușă f. perdea mică de oi (cf. perdea I, 5).

R.-Cod. 246: [Moș Luța] dórme 'n cea mai mică *perdelușă*...

perdeluță f. perdea mică de feréstră.

CARAG. 177: grilaj de lemn acoperit cu *perdeluțe* de chembrică.

***perdegiiu** m. (și **perdegi-bașa**) cel pus să păzescă *perdeua* ușiū de intrare în camera lui Vodă.

Doc. I, 289 (d. 1783): *perdegi-bașa*, tutungi-bașa...

— PERDEGY, gardien de l'entrée, chambellan qui ouvre et ferme la portière.

pergamute f. pl. (și **pergamote**) varietate de pere (litt. pere domnesci) cu gust foarte plăcut și care se topește în gură lăsând un suc abundant și plăcut.

Șep. V, 68: pere *pergamute*, față galbenă-roșie, dulci. BARONZI, 93: pere *pergamote*.

— PERGAMUT, id. (d. beg „prince“ și armud „poire“); de aci și fr. bergamote.

perghel n. (și **pirghel**) 1. compas de măsurat proporțiunea saū grosimea.

CANT. Ier. 126: copaci unul de altul de departe, ca cum cu *pirghelul* ar fi fost puși.

2. zidărie în arcadă saū în semi-cerc.

Od. I, 128: tocuri înalte și înguste aduse sus în indoit *perghel*.
3. un fel de joc circular.

4. fig. la pl. *tircóle*.

ΚΙΚ. III, 28: *pergheluri* după fete și muieri frumoase.

— **PERGEL** (pers. *perkiar* „plein d'art“), compas; cum. *pargal* „circulus dimensorius“; alb. bulg. *pergel*, ngr. *περγέλι*. Termin tehnic de zidărie.

peruzea f. piatră scumpă de colóre albastră.

CAL. 1882, p. 60: să-mi dureze o biserică mare săpată într'o singură piatră de matostat, cu turnurile de bălaș și pardoséla de *peruzele*. DELAVR. 63: cerul e albastru ca o boltă de *peruzea*.

— **PIRUZE** (pers. *firuze* d. *firuz* „heureux“), *turquoise*; cum. *peroza*; serb. *piruze*, rus. *biriuza*, ngr. *περριζέ*. Tot de la Turci provine și numele occidental al acestei pietre (căreia se atribuia virtutea de a lecuia ochii): medio-lat. *turchesia*, sp. *turquesa*, it. *turchese*, fr. *turquoise*, adică piatră venită din Turcia, de unde vechiū-rom. *turcoză* (Rev. I, 339 [f. de z. 1669]: două inele cu *turcoză*).

perváz n. (și în Mold. **privaz**) 1. încadrarea unei ușii, sinonim cu „cercevea“.

DELAVR. 3: *pervazurile* ușii curate ca un pahar. CARAG. II, 81: le însemnăm cu tibișir pe *pervazul* ușii.

2. descliđătură la izmene sau la nădragi.

3. pl. spetezele feréstrăului (Damé, Terminol. 86).

4. bordura unui tablou.

5. fig. cadru.

EMIN. 168: În *privazul* negru al vieți-mi e icónă de lumină.

— **PERVAZ**, cadre, châssis, garniture, bordure; bulg. serb. alb. *pervaz*, ngr. *περβάζι*.

peș n. 1. partea de dinainte a unui zid; 2. lature. GHICA, 96: m'am pomenit cu trăsura într'un *peș*. CARAG. 54: șede rezemat într'un *peș*.

— **PEȘ** (pers. „devant“), partie antérieure, frontispice, avant-corps: serb. *peș* „partea de dinainte a unei rochi“. Vorba circulă în Muntenia.

peșcheș n. (și **pișcheș**) I. (sensuri arhaice) 1. dar oferit ca omagiū Porții din partea lui Mircea-Vodă și a lui Bogdan, schimbat mai târđiū în dare obligatorie sau haraciū (§ 72).

CRON. III, 452: pentru semn de supunere, Moldova va avea purtare de grijă a trimite pe tot anul la Pórtă prin doi boieri 4000 galbeni turcesci, adică 11000 lei, 40 șoimi, 40 iepe fălătóre, aceste tóte cu numele de *peșcheș*, adică dar.

2. în special, plocon oferit la bairam, așa numitul „bairamlíc“.

CANT. Mold. 111: in bairani vel paschate Turcarum *piszkieszi* vel donarii nomine Moldavia solvere debet.

3. dar făcut unui superior sau între egali (spre deosebire de „bacșiș“).

N. COST. 48: dintr'acele bucate Constantin-Vodă a trimis și *peșcheș* cumătrului său. KOG. 202: Domnul trimițându-l multe *peșcheșuri* și bani; 284: să căutam să-l dăm acea somă de bani și câteva *peșcheșuri* să-l trimitem, ca să nu aducă vr'o peire țării. CANT. Mold. 57: aliisque muneribus, quæ quidem *piszkiesz* sive donariorum nomine insigniunt. URON. 170: aș mers cu *peșcheșuri* scumpe împărătesci la Crim să le dea împărătesii. FIL. 130: eu le trimit [Vizirului și capugișii] pe tot anul *peșcheșuri* de câte 50000 pungi de bani.

II. (sensuri moderne) 1. dar în genere.

XEN. 101: *peșcheșuri* de ale negustorilor cari fac negustorii regulate cu vameșul. AL. 135: Bre. Pandeale, de vreii bani, Să nu-i poți mânca doi ani, Dă-ne pe Vulcan legat, Că-i *peșcheș* de împărat.

2. (ironic) plocon.

AL. T. 115: polițaiul de oraș hărțuise revoltanții și numai cu cinci dorobanți îi legase butuc și-l dase *peșcheș* procurorului; 527: n'am știut că-i plac *peșcheșurile*; 1356: Leiba liptcanul era s'aducă *peșcheș* 40 de căpășini de zahar și 50 de oca de cafe. CR. I, 46: să ucidă vr'o lișiță și s'o ducă *peșchiș* frăține-său... S. NAB. 151: Turcii pe cari i-am trimis *peșcheș* lui Moș Scaraoșchi. GHICA. 264: îi ajung [pe copil] omenii lui Tebedelen și-i duc *peșcheș* îndărăt la Ianina; 417: tăiașe capul socrului său și-l aduse *peșcheș* nevetei sale într'o traistă. CAL. 1895, p. 65: pomană țigănescă cădută *peșcheș* din cer. AL. 125: Și să-l ducă [capul] pe tipsisie De *peșcheș* la împărăție

— PEȘKEȘ (pers. pișkeš, litt. qui prend le devant), présent offert comme hommage à un supérieur, petit présent, pourboire; bulg. serb. peškiš, alb. peșkeš, mcr. peșcheșe, ngr. πεικέσι. V. Partea II: peschegiu.

Rest important din vechea noastră terminologie politică, așii cu sensul generalizat și cu o nuanță ironică destul de pronunțată.

***peșcheșlic** n. sens identic cu „peșcheș“ (formațiune analogică).

ZIL. Rev. III, 74: luând câte un *peșcheșlic*, iscălire a anaforaui.

peșchir n. 1. pânză de șters mâinile sau fața.

COV. I, 213 (d. 1588): trei *peșchire* de la voevoda. GHEORG. 309: *peșchirul* cel rinduit ce se cheamă și fotă. Doc. II, 403 (d. 1792): un *peșchir* pânză de țară. UR. XIV, 234 (f. de z. 1813): patru *peșchire* de obraz, patru *peșchire* de mână. CRON. III, 439 (d. 1822): *peșchire* la fiesce-care cusute cu fir și altele cu mătăsuri, dar prea frumoșe.

Var. (archaică): **pișchir**.

REV. I, 339 (f. de z. 1669): un *pișchir* de mătase cu fir virstat.

2. maramă (în Olt și Argeș), sinonim cu „ștergar“.

ZANNE III, 293 (prov.): cum e *peșchirul* și mindirul (despre cei cari se potrivesc).

— PEȘKIR (pers. piškir, litt. qui tient le devant), ser-

viette, essuie-mains; alb. bulg. sêrb. peşkir, mcr. pis-kire, ngr. πεσκήρι.

Vorba e ađi proprie Munteniei: în Moldova se ăice „prosop“ (înainte ŝi *peşchir*), în Ardél „chindeŭ“, iar la țară „șervet sau ștergar“.

peşchirgiŭ m. (și **peşchergiŭ**) titlu identic cu „peşchirgi-bașa“, tradus și cu **Vel-peşchirgiŭ**.

COND. 1776, p. 77: *Vel-peşchirgiŭ* 20 lei pe lună. DION. 197: ce-bucciŭ și *peşchergiŭ* au început a țipa... DUM. 19: trase un pistol în Vizirul și nimeri în *peşchirgiŭ*, care în loc muri. FOR. II, 189: un ture *peşchirgiŭ* al Vizirului; III, 289: *peşchirgiul*, sofragiul...

— PEŞKIRĜY, conservateur des nappes et serviettes à la Cour.

***peşchirgi-bașa** m. (și **peşchergi-bașa**) 1. slujbaș însărcinat cu ținerea peşchirelor și a șervetelor la Curtea Sultanului sau a Vizirului (V. *peşchirgiŭ*).

2. boierinaș care prezentă Domnului peşchirul.

FOR. III, 310: *peşchirgi-bașa* primesce 20 lei pe lună. Doc. I. 289 (d. 1783): sofragi-bașa, *peşchergi-bașa*...

— PEŞKIRĜY BAŞY, premier *peşkirĜy* à la Cour.

peşin adv. (și **peşim**) în numărătore, bani gata.

Doc. IV, 267 (d. 1794): să plătescă suruginului *peşin* de la menzil în menzil. KOG. 241: îndemnându-l [Gane pe Mitropolitul Iacob] să ia câte-va pungi pentru paretis *peşin*. UR. IX, 120 (d. 1804): tăierea cherestelelor să fie plătite cu bani *peşin*. REV. II, 396 (d. 1821): Cu galbeni țil-cântărim, Cu bani *peşin* țil-plătim. AL. T. 284: mie 'mi place să plătesc *peşin*... iaca 500 de lei; 141: bani *peşin*, să cumperi lemne, bade lóne. BASME IV, 136: să cumpăr 5—6 buți de vin cu bani *peşin*. FIL. 215: scóte tot ce ai mai bun și voiđ plăti cu bani *peşim*. ORAȘ. II, 22: Pân'atunca însă plata pe *peşim*..., Dacă voiđ credit și amici să fim.

— PEŞIN (pers. pişin „anticipé“), argent comptant payé d'avance: ngr. πασιν.

(pe) şin adv. îndată, la moment.

ZIL. 8: și *pe şin* au hotărit ponturile să se așede. Doc. II, 305 (d. 1791): vė poruncim strașnic ca acum *pe şin* să aveți a da nizam brutarilor. GOLESCU (REV. II, 161): cum sbórá, *pe şin* auđi cra! In. Cum sórele apune, tóte la întuneric *pe şin* se pune.

— ŞIM, tout-à-l'heure, immédiatement (cu prep. *pe*).

Ambele acește adverbe, carí exprimă noțiuni sinonime, s'au confundat sub raportul fonetic: această confuziune a provocat și disparițiunea ultimei vorbe din limba modernă.

peşingea adv. cu bani gata (într'un proverb).

PANN, 133: mai bine *peşingea* pe ipingea de cât cu toptanul și banii la anul (cf. netegea).

— PEŞINĜA, argent comptant. Vorba figuréză în acest pasaj unic și pare a fi fost introdusă de chiar A. Pann.

peștimâl n. (**peștiman** și **peșteman**) 1. ciarșaf de șters corpul.

REV. II, 240 (f. de z. 1817): trei prosópe de baie și un *peștimal*.
2. șorț mare vopsit cu roșu și albastru (în Moldova, Bucovina și Basarabia).

TARIF 1792: *peștimanele* cele bune, la o sută de bani, 3 banî.
NEGR. I, 300: un *peștiman* curat și o cămașe burangic cu altișe. SBIERA, 211: moșnégul cumpăra totdeauna câte ceva fetei babei, ori câte o roche, ori câte un tulpan, ori câte un *peșteman*, ori câte o fotă, sau câte alta ceva. ȘEP. II, 199: Leliță cu *peștiman* Nu 'nvêța capul hielén.

— PEȘTIMAL (pers. pūštmal „essuie-dos“), lingie dont on se couvre au bain, tablier, grand fichu (d. pers. pūšt „dos“ și maliden, „frotter“): bulg. serb. peștimal, alb. peștmal, ngr. πειστημάλι (§ 100).

pezevenghiū m. 1. mijlocitor neonest, sinonim cu „codoș“.

N. Costr. 164: un galion ce avea înlăuntru 150 de copii tineri, luați din Kefeă pentru spurcata sodomie a prea curvarului turc, și ce era dobîndă mai bună, aŭ dus la Sultan Mehmet, fiind ispravnic pre acel galion un grec (iată și *pezevenghi* greci!) Od. I, 276: (V. codoș). SBIERA, 280: un *pezevenghiū* care scia că baba are la gălbinași...

2. injurătură trivială.

KIK. III, 52: un *pezevenghiū* de băcan; 310: un *pezevenghiū* de căruțaș se legă de el.

— PEZEVENK, maquereau; bulg. serb. pezevenk, alb. pizaveng, ngr. πειζεβέγκης, entremetteur (§ 44).

pezevenlic n. faptă și meseria de pezevenghiū.

— PEZEVENKLIK, maquerellage; ngr. πειζεβέγκηκι.

pičiū m. băiat mic, mai ales ștregar și sburdalnic, sinonim cu „pușchiū“.

— PIC, petit, bătard; bulg. pič. Sub raportul sensului: cf. copil, în vechea-românească, bastard.

pilaf n. 1. mâncare națională turcească din orez fiert cu unt la care se adaogă une-ori carne de miel sau de pasere. Pilaful, ce se aduce la sfîrșitul mesei, era odinioară mâncarea favorită și ȓilnic servită la mesele boieresci (Sulzer IV, 369): o varietate cu stafide fôrte gustată se numesce **agem-pilaf** (litt. pilaf persan).

NEGR. I, 151: după borșul polonez, veniau mîncări grecesci fierte cu verdețuri, cari plutiau în unt, apoi *pilaful* turcesc. AL. T. 1408: am poroncit să-i facă un *pilaf* de o baniță de orez. PANN II, 129: piperul e negru și-l pun d'asupra *pilafului*. OD. I, 79: un morman de *pilaf* alb și fumegos; III, 22: ce *pilafuri* ne gătia la masă meșterul bucătar! TEOD. 130: Ai înghițit *pilaf* fiert și te-ai opărit pe piept!

2. fig. în locuțiunea „a face pilaf pe cineva“, a-l pisăgi în bătai.

BOGD. Pov. 120: Sultanul chemă ienicerii lui și-i trimise de făcu într'o clipă *pilaf* și harcea-parcea pe toți cei adunați.

— **PILAV** (pers. d. sanscr.), riz à la turque, plat national avec du riz, du bouillon et du beurre; „'așem pilav“, mélange du riz avec des pistaches et du raisin (plat fort en honneur en Perse) Barb.; bulg. serb. pilav, mer. pileafe, ngr. *πιλάφι* (§ 87).

pilaf-aga m. nume ironic dat Turcului (în Jocul păpușilor), după mâncarea-î favorită.

AL. T. 63: iacă Turcu și Cazacu, *Pilaf-aga* și cu Moscov-ghiaur, dușmani de mörte.

pilafgiu m. care face saũ vinde pilaf: (ironic) Turc.

AL. 246: Și la câni flămândi nemțesci Și la *pilafgiu* turcesci.

Formațiune analogică (§ 23).

pingea f. 1. jumătate talpă: petic, cârpitură.

ORAȘ. 77: pune *pingea* nouă la veche *pingea*

2. fig. în locuțiunile: „a pune cuiva pingéua“, a-î înșela; „a-î da pingéua“, a-î respinge și pune pe góna; „a bate la pingea (saũ papue)“, a cheltui în jocuri și petreceri; „a ținea la cineva ca la pingele“. adică förte pușin saũ mai de loc (Zanne III, 302).

ORAȘ. 6: Dar mai toți îi pun *pingéua* și din ochi de om își fură.

— **PENGE** (pers. „griffe“), le devant de la semelle: bulg. penče, serb. penče. Termin de cizmărie (§ 105).

pingelesc v. (și **pengelesc**) 1. a cârpi încălțămintele: 2. fig. a înșela saũ amăgi pe cineva.

ORAȘ. 76: Pe mic și pe mare am să *pingelesc*. KIK. III, 141: toți negustorii *pengelesc* pe mușterii.

pingică f. diminutiv (desmierdător).

BOGD. Pov. 244: tot bate din *pingică*.

pirpiriu a. 1. sărăcăcios. golau: „pirpiri-cosac“, despre un om sărăcuț și de tot scăpătat (V. saxana).

ARCH. ROM. II, 166 (d. 1753): alți turei *pirpiriu* ce umblă prin județe făcând zulumuri locuitorilor. ISP. 279: când se desmetici el și se vedu *pirpiri-cosac*. golănel și gonit...

2. (și **pirpillu**) jigărit, slăbănog (în Muntenia).

GHICA, 676: un găligan de școlar, cât un bivol de mare, tăbărise pe un băiat slab și *pirpiriu*. CAL. 1395, p. 61: un țaran sărac, becisnic, *pirpiriu*. MARION, 27: par'că e un pișigoiu de *pirpilie* ce e și eũ și am dat-o grasă și frumósă! ORAȘ. 17: din goi și *pirpilii* s'aũ înfolit deodată...

— **PIRPIRI**, mesquin, étriqué Barb.: qui appartient aux artisans, aux ouvriers: fig. grossier (Yousouf).

pișicher a. și m. rafinat, șiret.

CARAG. 171: mare *pișicher*, strajnic prefect ar fi ăsta! TEOD. 571: Dalei, puiũ de *pișicher*. ORAȘ. 35: *Pișicheri* cu istețime tótă ziua mẽ 'mpresor.

— PIŞEKIAR (pers. „qui professe un métier“), habile, adroit, faiseur de tours, saltimbaque (d. pers. pişe „métier, art“ și kiar „qui fait“).

pişicherlic n. înşelăciune, şiretlic.

CAL. 1895, p. 52: viclenia și *pişicherlicurile* mele. CARAG. 3: trag lumea pe sfără cu *pişicherlicuri*.

— PIŞEKIARLIK, chef-d'œuvre, ouvrage difficile exécuté par un ouvrier Barb.

pistil n. magiun de prune saŭ de gutui.

— PESTIL (pesdil), fruits écrasés et séchés en lames minces; bulg. pestil, serb. bestilj, ngr. πειτέλι, gâteau fait de miel et de sésame. Vorbă cunoscută în Moldova.

poş n. turban ușor de mătase neagră brodată cu fir (în cântecele dobrogene și oltene).

BUR. 177: Peste *poşul* cel din cap Tu ți-ai pune un calpac. ȚAPU, 84 (d. Teleorman): Pânzele să se 'negrască Ca rasa călugărescă Și ca *poşul* de la gât.

— Poş (pers. puş „couverture“), turban leger porté autrefois par certains troupes, notamment par les artilleurs Barb.; bulg. poş, serb. poša, ngr. πόσι.

poturi pl. 1. un fel de nădragi largi ce-î purtaŭ odinioară mai cu sémă arnăuții și haiducii.

AL. 81 (d. 1821): *poturi* cu copci de argint. AL. T. 1530: Gavril, argat serb de 40 ani, îmbrăcat cu *poturi*, ilic, brîu roş, pălărie țărănescă și opinci. FIL. 143: *poturi* sei de postlav vişiniŭ cu turieciŭ de fir; 344: *poturi* și ghebe scurte, împodobite cu găitane tricolore. GHICA, 290: tînăr, frumos, cu pletele lungi, cu *poturi* și cu cepchen. AL. 159: Cu doi-spre-dece panduri, Cu ghebe și cu *poturi*.

2. nădragi purtați până astăzi de preoți bătrâni (în județele Vâlcea și Ialomița).

3. nădragi țărănești ce se închid cu copci, strînși pe picior, cu marginile garnisite cu găitane și cusături.

TARIF 1870: *poturi* de aba

— POTUR, pantalons à larges plis (comme portaient les Albanais); bulg. poture (boşniacki). serb. potur, mcr. poturi, ngr. πικτορά, ghetre (§ 100).

poturei pl. diminutiv de la poturi.

ȚAPU, 385 (d. Dîmbovița): Ia croesce-mi *poturei*, Verđi ca și frunđa de tei.

puşchiŭ m. (arch. puşt) l. (sens archaica) sodomit.

NEC. II, 278: împératul cel mazil i-aŭ fost *puşt* și el făcea ce-î era voia, de schimba Paşil și Domniŭ totdeauna.

II. (sensuri moderne) I. craidon, desfrînat.

ISP. 239: mult trebuie să fi căutat până să găsescă un *puşchiŭ* ca tine. TEOD. 641: Că mi-a venit *puşchiul* bêt Astă sêră pe 'nserat. BUR. 177: *puşchiul* mă tem c'a veni Pe ferestră a privi.

2. ştrengar, berbant.

AL. T. 70: mare nostimior mai era *puşchiu*; 826: să se dee în dragoste cu *puşchiu* ăl de Pepelea. XEN. 15: la bătrânețe voiți în-gădui eă să-și bată joc un *puşchiu* de mine?

— PUST (pers. puşt „dos“), mignon, garçon dé-bauché; alb. bulg. serb. puşt, ngr. πούστης (§ 44).

R

Rachiū n. alcool combinat cu apă: se face din vin sau bucate, din prune ori cireşe etc.

a. în literatura propriu-zisă:

DION. 175: sînt la Buda multe vii și aduc și *rachiū*, spirt; 224: *rachiū* prost 70 par. ocaua. TARIF 1792: *rachiul* ce-l aduc de la pod-gorie. BELD. 414: vin arunca la orîndă, *rachiul* a lor mai tot. CR. 117: moş Nichifor a tras o duşcă de *rachiū* din plosca lui cea de Braşov. GANE I, 205: câte un pahar de *rachiū* fu împărţit la fiecare străjer. DR. MANOL. 302: sătenui con-sumă ţuică sau *rachiū* de prune, basa-mac sau *rachiū* de bucate și *rachiū* de tescovină sau boştină sau prăs-tină: rar deleni mai béu și *rachiū* de drojdii. ISP. B. Sn. 122: cum apuca de bea un ciocan de *rachiū*, își perdea mințile. MARION, 33: din *rachiū* în rachiū îl venise pofta de cîntat. STANC. 350: mai béu *rachiū* cu piper.

b. în poesia populară:

TEOD. 16: Înainte ne eșia C'un clondir plin de *rachiū*... BUR. 203: Cu *rachiū* clondir scotea, Paharul că și-l umplea...

La Baronzi (p. 150) se află locuțiunea „a face ra-chiū pisicei“, a plînge.

— RAKI (ar. arak „sueur, suc exprimé“), eau-de-vie; bulg. serb. rakia, alb. rus. raki, mer. arăchie, ngr. ράχι; sp. arac, fr. arack. De la Sêrbi au luat Ardelenii forma *rachie*.

BIBICESCU, 330: Un acău de *rachie*, De *rachie* marmazie.

Vorbă răspândită în Muntenia și în Moldova, unde circulă și sinonimele slavone: horelcă și pălincă.

rachiaș n. rachiū (diminutiv desmierdător).

ȚAPU. 77: Cocoșel pe tălerel, *Rachiaș* la clondiras.

rachier m. fabricant sau vîndător de rachiū.

UR. II, 41 (V. abager). GHICA, 486: fiu de *rachier* îngâmfat.

rachierie f. fabrică și comerț de rachiū.

rachierită f. femeia rachierului.

NEC. 225: Duca-Vodă 'și luase o fată a unei *rachierife*...

rachiită f. duşcă de rachiū.

DION. 219: la urmă Muscalii au cotelit pe Turcii cei morți și au căștigat din destul pentru *rachiită* și viniță.

rachior m. (ironic) păharuț de rachiū.

VULP. 21: Badu-l bai, bătișor, Tot de vin și *rachior*.

rachigiū m. sens identic cu „rachier“ (învechit).

COND. 1813, p. 385 : arendași de moși, de cârciumi, *rachigii*...

— RAKIGI, distillateur, vendeur d'eau-de-vie; serb. id.

raft n. tacâmul calului: șeua, friul etc.

AX. 150 : aŭ aflat multe lucruri scumpe, *rafturi* împărătesci, argintării și alte odóre. NEC. 246 : cal, *rafturi*, corturi, două sute de siimeni cu haine și cu lefe; 379 : cal cu șele cu *rafturi*, sute de lei. COND. 1693, p. 497 : o șea și un *raft* și o pereche de tocuri de pistole. CANT. Ier. 235 : că vorova nu în vreme și la locul său ca *rafturile* de aur în capul măgarului se prind. BELD. 444 : aŭ aflat armăsari împărătesci împodobiți cu frumoșe podobe, *rafturi* și harșale. AL. 63 : Ori friul cu fluturi, Ori scumpele *rafturi*...

Vorba se află și la Dosofteiu (Ghen. 40^a : unde-î sînt fustași, unde's caii cu *rafturi* ?), luată probabil dintr'un text sârbesc.

— RAHT (pers. raht „apprêts“), harnais et brides du cheval brodés ou garnis de franges d'or ou d'argent; serb. raht, ngr. *páχτα* (§ 94).

Vorba turcească mai are și sensul de „ration, quote-part“, de unde trecu la Sârbii și de la aceștia la Români ardeleni sub forma *raftă*, cotisațiune : „a fi raftă“, a fi achitat : „a spune raftă“, deadreptul, lămurit (Reteg. Povești, 214 : sîntem *raftă*; 135 : mi a spus *raftu*, ca să ne lăsăm de astfel de gânduri).

Din pluralul lui „raft“ s'a format verbul *inrafturez*, a pune calului rafturile.

BUR. 61 : înșelat și *inrafturat*, Cum e bun de încălecat...

raft n. poliță pentru mărfuri.

BASME I, 64 : toate scumpeturile erau aședate în *rafturi* frumoșe, pe mese și în dulapuri. ORĂȘ. II, 139 : și-a vîndut fondul, *rafturi* și tarabă; III, 24 : Altul dă din *rafturi* marfă ș'altul este teighetar.

— RAHT (pers. raht, „meubles, hardes“), support de fenêtre; alb. raft. Formele fără *t* final, ca sârb. raf și ngr. *páχτi*, se trag d. RAF; tablettes, rayon.

rahat n. f. (sens primitiv) confort, sin. cu „huzur“.

BELD. 445 (d. 1822) : pe ceilalți boieri i-aŭ poftit să mîergă într-altă odaie, să șadă cu tot *rahatul* lor. ORĂȘ. II, 160 : Tu ești învîțat ca să trăiesci bine, bine și în *rahat*.

II. (sensuri populare) 1. un fel de peltea cu migdale și must de pome : în acest sens, *rahat* e o abreviațiune din „rahatlocum“, litt. bucată delicioasă.

GANE II, 220 : cutii cu *rahat*. ORĂȘ. II, 162 : Un funt de *rahat*.

2. trivial, sinonim cu „boe“, în locuțiunea analogă : „a mânca rahat“, a spune minciuni, a o sfecli : „rahat cu apă rece“, fléc, moft.

KIK. III, 3 : *rahat* cu apă rece!.. palavre verzi și uscate. TEOD. 126 (Jocul păpușilor) : d'atîta vreme mînânci *rahat*...

— RAHAT (ar. rahat), tranquillité, aise, commodité

(pl. délices): bulg. serb. rahat, mer. rahate „liniște“, ngr. *ραζατι*, repos.

rahagiū m. fabricant sau vîndător de rahat.

Formațiune analogică (§ 23).

rahagerie f. prăvălia rahagiului.

rahatlocūm n. sirop de zahăr amestecat cu puțină scrobélă, cremă de tartru solubil și uleiū de migdale: siropul se îngroșă prin cōcere și apoi se taie în mici pătrate sau romburi, de colōre trandafirie ori albă (litt. desfătarea gătlejului): acēstă prăjitură se numește obiĉnuit popular „rahat“.

Doc. IV, 348 (d. 1793): *rahatlocum* 3 tal. Ur. XXII, 302 (d. 1820): fisticuri, castane, *rahatlocumuri* să fie slobode de tōtă darea. AL. Pr. 298: bētrānul derviș ni se înfăpșeză cu o cutie de *rahatlocum*.

— RAHAT LOKUM (ar. rahati hulcum „délices du gosier“), pāte douce faite avec du miel, du sucre, des amandes etc. et parfumée d'eau de rose: serb. rahatlikum. Despre celelalte confiseri orientale (§ 87).

ravac n. (și *rāvac*) 1. partea cea mai curată a mierii ce se scurge din fagurii expuși la sōre.

UR. IV, 133 (d. 1792): 15 par. oca miere *ravac*.

2. must scurs din struguri.

TEOD. 330: La-ă-mē să bēu *ravac*, Că sint voinicel burlac: 346: Ș'o vedrițā de *rāvac*, Să-ți daū leița cu drag.

— RAVAK, miel coulé et purifié: serb. ravak.

ravent m. (și *revent*) plantă purgativă (*Rheum*).

DASC. 406: scōrță dulce, piper, *revent*, zahar. TARIF 1792: *revent*, la 100 de bani 3 bani. TARIF 1761: *rācent*, oca 220 bani. DR. CRAIN. Conv. XXII, 973: *revent*.

— RAVENT (pers. ravend), rhubarbe: bulg. rus. serb. revent, ngr. *ραβέντι* (*ρᾶβέντι*).

razachie f. varietate de struguri frumoși cu bōbe mari ovale, albe sau roșii, și cu cōja grōsă.

ZANNE, 304: Craū în dél la vie, Că s'a copt *razachie*. ȚAPU. 229 Când s'o cōce cōrna 'n vie și strugurii și *razachie*.

Var. (archaică): **rezachie**.

TARIF 1792: stafide, *rezachie* de o cutie 24 bani.

— RAZAKI (ar. rezaki d. rez „cep de vigne“). sorte de raisin excellent, à grains longs et blancs, dont on fait des compotes; bulg. serb. razakiĉa, ngr. *ραζακι* (§ 102).

refenea f. I. (sens archaic) cotisațiune.

CĂP. 361: trimitea cu urciōrele în tîrg, Antonie-Vodă și flu-seū Nēgu-Vodă, cu bani *refenea*, de cumpēra vin de bea.

II. (sensuri moderne) 1. petrecere în comun, benche-tuire în societate cu alții (în Prahova și în Oltenia).

JIP. R. Sat. 107: casă de cuscrenie unde s'ar pune lumea la *refenea*. R.-COD. 153: Că te puî la *refenea* și vine ibomnica: 284; Și pe mândra o vedea, La o *refenea* trăgea... ȚAPU, 339 (d. Vâlcea): Cum ți-e drag la veselie și mie la herghelie, Cum ți-e drag la *refenea* și mie asemenea; 380: Haiducii că mi-i strîngea și la *refenea* pleca.

2. **refenelele**, în Bucovina, adunare (în séra de lăsatul secului) a flăcăilor și fetelor într'o casă anumită spre a petrece mîncînd, bînd și jucînd (Marian, Sîrbătorile I. 266–270); de aci și locuțiunea „a trage o refenea (ibid. 270), a lua în batjocură pe flăcăii cari nu s'aũ însurat în cășlegile de iarnă.

— REFENE (herfene), écot, cotisation; bulg. erfene, ngr. *рефенец*. Termin comercial generalizat în limbă.

regea f. (și **réga**) rugăminte, cerere plecată.

KOG. 239: Vezirul nu primia pe alții să îmble, ca să-l vie *regele*; 247: este un Frânc ori Frâncóică de merge la o Sultană și face *réga* pentru un Patriarch. AL T. 387: iaca hina d-tale, care vrea să-ți facă o *regea*.

— REGA (ar. riġa „espoir“), prière, demande, requête; alb. bulg. riġa, mcr arigiae, ngr. *рега*.

regialic n. rugăminte. Formațiune analogică (§ 23).

GORJ. I, 73: îi făcu semn, ca să facă *regialic* pentru dînsul. FIL. 136: prin *regialic* lui Beizadea Costache...

rênghiũ n. festă, păcălălă, poznă.

ISP. 249: când auđiră boierii de una ca asta, se temură să nu le fi jucat iarăși vr'un *rênghiũ*: 356: pasă-mi-te gazda se vorbise cu vâtaful lingurilor, ca să-l jöce *rênghiul* ăsta; 370: simți că alt n'are cine să-l fi jucat *rênghiul* acesta de cât ucenicul lui. CAL. 1883, p. 54: pasă-mi-te procletul de împérat îi jucase *rênghiũ*. GHICA, IX: n'a apucat să afle de *rênghiul* jucat amicului său Niculae.

— RENG (pers. couleur, fig. nuance), fraude, ruse; serb. renk, ngr. *реңу*, couleur, tour, plaisanterie. Noțiunii de colóre servă une-orî a exprima o păcălălă (cf. boiesc).

rif n. 1. cot de măsurat (Glos. 506).

MARIAN, Născerea, 253: opt până la dece *rif*i de pânză fină.

2. (sub formele **gref** și **grif**) a doua parte a unui rup.

DOC. I, 458 (d. 1785): lătimea de cot 5 rupi și 1 *gref* cotul. UR. II, 136 (d. 1792): o manta de aba lungă 2 coți și 1 *grif*.

— RIF (irif), aune de Vienne; bulg. greh, serb. rif, ngr. *риф*, ung. réf (§ 92).

rîndea f. unelta dulgherului și a tâmplarului spre a neteđi lemnul.

FIL. 284: bucăți de lemn lustruit cu *rîndea*. ORĂS. 58: A dat'o în *rîndea* și 'n minghinea. TEOD. 529: Tăiată cu securea, Bărduită cu barda, Din teslă frumos luată, Cu *rîndea* îndreptată...

— RENDE (pers.), rabot; alb. rende, serb. erende. Despre celelalte unelte profesionale (§ 105).

ristic n. (și **răstic**) nucă saũ gogóșă cu care fe-

meile își negrese sprâncenele: substanța, la început verde, se face neagră când se arde.

TARIF 1702: gogoșile de *râstic* cântar 90 bani. FIL 64: gogoșile de *ristic* arse cu care 'și înnegria sprâncenele. GHICA, 66: gogoșile de *ristic* și plasturii negrii cu care 'și îmbina sprâncenele. TEOD. 132 (în Jocul păpușilor): Cere mai cu inimă, babo, cere, Că 'ți trebuie *ristic* pentru sprâncene.

— RASTYK, antimoine, fard noir avec lequel les femmes d'Orient se peignent les sourcils; serb. rastok, ngr. *ραστίν*: (§ 83).

rizilic n. dispreț, înjosire.

BOGD. Pov. 68: să ne jăluim, să nu-și mai facă *rizilic* așa de capul nostru. CAL. 1875, p. 50: fata eși din casă rușinată, ca să se apuce de trebile sale femeesci și să sufere *rizilicul* celorlalte surori.

— REZILLIK, vileté, état de mépris (d. ar. rezil „vil, bas“); serb. reziluk. V. Partea II: rezalet.

***rubea** f. monedă turcăscă de aur în valoare de 5 lei vechi (a patra parte dintr'un irmilic).

BELO. 367: De nu le dai *rubeua*, nu-i mai vedeai împacăți. FIL. 120: numără cele 50 de pungii de bani în mahmudele, dodecari, funducii și *rubiele*. GHICA, 505: îi aducea sacii cu *rubiele* și icosari.

Vorba revine și în cântecele populare.

AL. 156: Și neveste frumoșele și dêsagi cu *rubiele*; 255: Găsit numai *rubiele*, De făciui cercei cu ele și salbe mândrelor mele. TEOD. 541: Cu *rubiele* arăpesci, Cu groșe lipovenesci...

Sub numirea analoagă de **rupie** circula în Moldova, la sfârșitul secolului trecut, o monedă de 10 parale sau 2 beșlici (Wolf, 135).

— RUBIYE (ar.), petite monnaie d'or valant 2 fr. 20 cent. (d. rüb' „quatrième partie, monnaie turque de 10 paras“); bulg. serb. rubiia, ngr. *ρόπι*, le quart d'un piastre (§ 92). V. rup.

rufet n. I. (sensuri arhaice) 1. corporațiune de meseriași, sinonim cu „isnaf“: rufetul podarilor, al ocnei, al lumînărarilor, al zăbunarilor etc.

UR. II, 165 (d. 1762): însă tot *rufetul* acesta al ocnei cuprinde 225 lundî, adică șaugăi, lăturași, curteni, tarabantași; VIII, 36 (d. 1804): venitul de la *rufetul* ciubotarilor.

2. corp de ostași.

AMIR. 164: armășeii, aproșii și alte *rufeturi*, cineși cu stégul seü. GHEORG. 299: acolea îl întâmpină și alaiul cel gătit din partea Hatmanului, a Agăi și a altor *rufeturi*; 303: Turcii neguțători cari se află în Iași și partea neguțătorăscă de creștini, și toate alte *rufeturi* ce sînt în séma Agei.

3. clasă socială, sinonim cu „brésă“.

COND. IPSIL: zapise de săraci și de neguțători să se trecă în condicile *rufeturilor* lor.

II. (sens modern și ironic) partid, clică (cf. variante).

Var.: **răfet** și **refet**.

DION. 174: Vodă Mavroghene punea satarale de 6 ani pe boieri mari și mici, și pe cumpanii și pe toți breslașii, și pe *răfeturile* tuturor. ORĂȘ. 22: Cum s'a schimbat *refetul*, Ș'ajuns boieri otrepe! ORĂȘ. II, 3: Că s'a întors *refetul* iară, Că boierii 's la meidan.

— RUFET (ar. hîrfet „métier“), corps d'artisans; bulg. serb. rufet, ngr. ζουφέτι (§ 96).

rufetaș m. membrul unui rufet, breslaș.

NEGR. I, 369: toate interesele *rufetașilor* și a orășenilor.

rup m. a opta parte dintr'un cot.

UR. IV, 136 (d. 1792): o manta largul în pôle 6 coți 3 *rupi*.

— RUP (ar. rüb' „quatrième partie“), huitième partie de l'aune; serb. rub „8 centimetri“, mer. arupe, ngr. ἀροῦπι: sp. arroba (d. ar-rub' „le quart“ (§ 93)).

rușfêt n. (și **rușfert**) 1. plocon, dar de mituire.

KOG. 206: Grecii mâncau *rușferturi* destule, cădând la boierii; 232: *rușferturi* și apucături nu se socotiau câte luați în toate părțile. 1359: luase *rușfert* în predmetul de mai sus... FIL. 240: dă-mi lei dece mil ce am cheltuit în *rușferturi*.

2. mită, mituire.

VĂC. 277: jafurile și *rușfeturile*, după cât era cu puțință, se împuținaseră. AR. 210: dregătoriile pămîntene se vindeau cu *rușferturi*; 215: fie-care să se împărtășescă din mila împărătescă și fără *rușfet*. FIL. 126: isprăvnicile se dau cu *rușfet*. AL. T. 1133: Cât *rușfetul* se ivesce, Cîntea 'ndată se topesce! XEN. 239: mai o rugă-minte, mai o vorbă, mai un *rușfet* ici, o unsore dincôce și așa se câștigă procesurile.

— RŪȘFET (ar. rișvet), présent donné pour corrompre, gratification: alb. riușfet „mită, dar“. Termin juridic aprôpe dispărut din limba modernă (§ 71).

rușfetar m. cel ce ia rușfet, mitarnic.

rușfătărie f. fapta de a lua rușfet, mituire.

AL. T. 402: matrapazlărie și *rușfătărie*

rutea f. termin de joc în cărți: moment favorabil.

AL. T. 403: tot meșteșugul îi să pontarisesci la vreme și să găsesci *rutea* norocului, ca să faci roiu.

— RŪTE (rütēb pl. ar. d. rütbe), degré, point (§ 91).

S

Săbur n. 1. suc de aloe.

TARIF 1792: *sabur*, oca 5 bani. DELAVR. 264: să-ți pui *sabur* la țiftă. CONV. XXVI, 458: *sabur* alb „zincum sulphuricum“, *sabur negru* (salisabru) „sabur aloe“.

2. fig. alinare, mângâiere.

CAL. 1895, p. 31: împărățița începu să-și mai facă *sabur* inimel.

— SABR, aloès (plante); mer. sabur, rus. saburŭ,

ngr. *σαμπούρι*. Sinonimul occidental, greco-latinul *aloe*, e asemenea de provenință orientală (ebr. *ahalim*).

sacă f. butoiu pe două roțe tras de un cal pentru cărat apă, de la vad saū de la o cișmea.

I. odinióră, pentru trebuința armatei în marșuri.

NEC. 326: Moscalii cei din războiū trágéu atunce mare greū de sete, că n'au obiceiū ca Turcii, să le care apă cu *sacalele*. IST. 1715. p. 114: să nu se póia apropia *sacalele* la apă. COND. 1776. p. 77: două *sacale* câte ō lei una.

II. ađi, pentru trebuința orașenilor; fig. în locuțiunea „dop de saca“, bondoc.

Doc. II, 315 (d. 1791): apă *sacaua* în tîrg în ocolul agiesc 9 bani, iar în ocolul spătărese la mahalale 12 bani. FIL. 67: să aduci apa cu *sacaua* de la Filaret. VULP. 18: Adă-ne o *saca* de apă, Să-ți cosim livedea.

— SAKA (ar. *sakka*), porteur d'eau (un sous-officier des janissaires avait le nom de *saku*); serb. rut. *saka*: sp. *azacan*. În romănesce și în sërbesce s'a substituit numelui de agent vasul ce-l mîna, iar agentul a fost înlocuit cu o formațiune analogică (cf. *sacagiū*).

***sacabaș** m. vătăful *sacagiilor* (la alaiuri).

GHEORG. 323: pe urma telegarilor *sacabaș*, apoi vel-armaș... Doc. IV, 517 (d. 1795): șese lei emiclicul lui *sacabaș*. Fot. III, 308: *sacabaș* al comisiei câte 30 lei pe lună.

— SAKA BAȘY, le chef des porteurs d'eau.

sacagiū m. I. (sens archaic) la pl.: cei ce ducéu sacalele de apă la alaiurile domnesci: ei mînaū câte un cal saū catîr cu hamurile acoperite cu clopoței și încărcăți cu burdușe de piele neğră pline cu apă (Fot. III, 250, 257). V. *sacabaș*.

Doc. I, 550 (d. 1784): *sacagiū* călări; II, 18 (d. 1791): *sacagiū* după orînduială cu sacalele.

II. (sens modern) cel ce cară și vinde apă cu *sacaua*.

Doc. VII, 548 (d. 1794): *sacagiū* toți să fie datori a alerga cu sacalele acolo unde va face trebuință. AL. T. 1163: vędënd un *sacagiū* că trece pe la pórtă, am alergat după el, ca să-i dic să ne vîndă vr'o două cofe cu apă. FIL. 233: în acea uliță locuiaū numai *sacagiū* și căruțași. ISP. 154: argatul se făcu *sacagiul* Curții. MARION, 114: dă ordin unui *sacagiū* comunal, care stropia strada, să dea drumul apei...

Formațiune analogică ca și serb. *sakașila*.

sacăt a. 1. vătămă, stricat (vorbînd de vite).

GR. ALEX. 375: Boul fiind *sacăt*, la un picior rănî.

2. (sub forma **sacăt**) de calitate inferióră.

UR. IV, 131 (d. 1792): migdale *sacăt* cu cójă.

— SAKAT (ar. *sakyt* „vil, bas“), mutilé, estropié: de calitate inférieure; bulg. serb. alb. *sakat*, ngr. *σακάτης*.

sacătlic n. vătămă, stricăciune (la ómenî și vite).

Doc. VII, 88 (d. 1797): a slujit 30 ani la tréba calemului, în Divanul fârii, de care aú venit și la patimă de *sacatlíc*. COND. 1813, p. 377: cărți de apărare ce vor fi date pentru bétărănețe și scápătăciune sau *sacatlíc*.

-- SAKATLYK, infirmité; ngr. σακατλήκι.

sacáz n. 1. sacáz dulce saú de gură, mastic: în Orient femeile și fetele obiceiuesc să mestece în gură sacáz când mistue.

TARIF 1761: *sacáz*, de oca, 9 pol bani. TARIF 1792: *sacázul* de oca una 10 bani. Doc. IV, 348 (d. 1793): migdalele cu cója de *sacáz*. AL. T. 90: pol oca icre tescuite, 30 dramuri *sacáz*... OD. I, 84: rachirurile de *sacáz* și de anason. PANN, Nastratin Hogeá, 6: mestecând mastic, care Româniil de obște *sacáz* bun saú dulce îi dic.

2. sacáz de vióră, colofonit.

DELAVR. Trubad. 49: își frecă arcușul cu *sacáz*.

3. (**Sacáz**, ca nume propriú) numele turceesc al insulei Chio ce abundă în sacáz (de aci **Sacázliú**, Chiot).

VÁC. 261: la 1566 Suleiman I luă Hio saú *Sacázul* de la Genevezí și dete lege și canon și regule de iznóvá Impérăției. FIL. 160: a fost odată un împérat de la Hindiile răsáritului saú de prin țara *Sacázului*. COND. 1693, p. 74: Mateiú Postelnicul, *Sacázliú*.

— SAKYZ, mastic, résine; l'ile de Chio (SAKYSLY, habitant de Chio); serb. sakaz, alb. sakes, mcr. sacáze.

sacnásiú n. 1. balcon dând pe uliță garnisit cu giamuri și cafasuri saú jaluzele, une ori elegant sculptate, la o casă domnéscă saú boieréscă: sacnasiul era șederea favorită a cocónelor, cari dintr'insul putea privi în stradă fără a fi vedúte.

OD. I, 128: în odaia cu *sacnásiú* unde se adunău la lucru tóte femeile Dómnei. GHICA, 299: casa avea un *sacnásiú* scos la uliță. ID. Rev. III, 219: una din petrekerile boierului era să-și bea caféua și ciubucul după masă în *sacnásiú*, stând de vorbă cu câte un amic.

2. anticameră în fundul sălii.

FIL. 234: luați pe coconășul ásta și duceți-l în *sacnásiú*.

Var.: **sagnasie**, **sagniș**, **sahniș** și **șachnichie**.

COND. 1693, p. 96: perine de fríughie în casa cu *șahnichiile*. KOG. 241: l-aú spínzurat [pe Alexandru Dracu] sub *sagnișul* casei lui. STAM. 304: la *sahniș* ușa s'aú deschis. GHICA, 494: săli mari, tinđi și paratínđi, *sagnasie*, odăi mari de musafiri.

— SAKNISIN (pers. šahnišin „siège du roi“), balcon en saillie des maisons turques, fenétre qui avance sur la façade Barb. (d. šah „roi“ și nišin „qui s'assied“); ngr. σακνισίν. Variantele pornesc de la formele scurtate *saknisi* și *šahniș*, prima o rostire vulgară, iar a doua o deducțiune ulteriórá din plural.

sadeà adv. 1. simplu și fără podóbă (vorbind de haine saú stofe ori de fața lănei la oi).

Ist. 1715, p. 136: caftan cu blane de samur și alte caftane *sadea*.

Doc. II, 236 (d. 1732): materiile de Messina sau Veneția cu fir sau *sadea*. REV. II, 239 (f. de z. 1817): rochie de percal *sadea*. FIL. 215: catifea cu aur și *sadea* de Veneția. DAMÉ, Terminol. 67: după fața lânsei, oile sînt albe *sadea*, negre *sadea*...

2. fig. pur și simplu, fără formalități.

AL. T. 614: tacî nu mé coconi... ți-mi Stan *sadea*; 1371: hal dar să intrăm *sadea* ca nisce... GR. ALEX. 322: Când lóá lighióna... Căine *sadea* 'mi ȕice, iar nu Dumnia-vóstră...

3. se ȕice de cafea curată, neamestecată cu zahăr (cf. turc. sade kaħve „café sans sucre“).

— SADÈ (pers. plat, rasé), simple, pur, non melangé, sincère, niais; adv. seulem, simplement: alb. bulg. sade „numai“, serb. sade „ordinar“, alb. sade „simplu“.

***sadética** adv. simplu, fără broderii (de stofe: cf. *sadea*, 1). Formațiune ibridă turco-gréca (§ 23).

FIL. 205 (d. 1794): flude și linaș *sadética* i în cusătură.

saftéa f. (Mold. *seftea*) 1. prima vîndare (cu noroc).

AL. T. 136: s'aú dus fără a-mi face *seftea*. S. NAD. 155: numai de ai fi bună de *seftea*. PANN. 112: cum era strîns satul, făcu și *saftéua*. BASME IV, 137: va face *saftea* des de diminéță cu un alișverîș sdravén. ORĂȘ. II, 69: Ai mână bună, la poftim de-mi fă *saftea*.

2. fig. început bun.

AL. T. 1379: îmi dai voie să fac *saftea* cumpénii?

3. (ironic) început în genere.

CARAG. 16: iaú pe Sf. Nicolaie din cuiú... să nu-i fac *saftea* pe spinarea ta.

— SEFTE (ar. *istifta* „commencement“), première vente de la journée, première recette d'un marchand: fig. commencement; bulg. serb. *sefte* „început“, mer. sifte, ngr. σεφετός. Termin comercial (§ 104). Sinonim cu „pocinog“, la figurat (Al. T. 1547: să-î fac eú închisorii *pocinogu*?), *saftéua* s'a substituit sensului propriú, în Moldova și în Muntenia.

saftian n. (și *sahtian*) 1. piele argăsită de ied sau de capră, fórte móle și fină, ce se întrebunțéază la fețe de pantofi.

TARIF 1761: *saftiane* de Bikir ce trec în țara căzácéscă. COND. 1776, p. 16: ciobotarii ce lucréază *sahtieni*. TARIF 1792: *saftianul* de povară 60 bani. GANE III, 201: fața-î strălucia ca o piele de *saftian*. FIL. 171: pantofi de *saftian* negru cu funde roșil de méłase.

2. pielea feței (ironic și despre om); de aci locuțiunile: „urechi de saftian“, tare de urechi și „obraz de saftian“, gros, ordinar (în opoșiț. cu „obraz subțire“).

AL. T. 393: ho, țară! că dór n'am urechi de *saftian*. MARION. 85: a îmbétrânit rêu, fi s'a sbîrcit *saftianul* și de inimă rea a slăbit.

— SAHTIAN (per. *sahtian*), maroquin (d. saht „dur, solide“): bulg. serb. *sahtian*, alb. *saftian*, ngr. σαχτιάν.

sahan n. vas mare pentru plăcintării.

UR. X, 254 (f. de z. 1809): *sahane* de bucate. AL. T. 432: tin-giri, castrone și *sahane*... OD. I, 79: medelnicerii aduseră pe masă, în *sahane* de argint... STĂNC. 86: îi dau fetele 3 *sahane* cu galbeni.

— SAHAN (ar. sahn), plat de cuivre; alb. bulg. serb. sahan, ngr. *σαχάν*, casserole.

saià f. staul de vite, în special de oi (Costinescu).

OD. I. 126: *saietele* cu vite și zalhanaua Curții domnesci. КК. III, 180: săriră peste *saiava* oborului.

— SAYE (pers. ombre), *étable*. Termin ciobănesc.

saià f. 1. postav de Veneția, bun sau ordinar.

2. haină de saià: vorba revine în cântecele populare.

AL. 105: Cu *saià* îmbăirată, Cu șalvari de ciorcă lată. ТЕОД. 501: Să-mi dai gluga ciobănescă, Ca să-ți dau *saiù* dominescă; 640: Cu *saiava* 'nșptă 'n briu, Cu murgul trăgând de friu.

— SAYA, étoffe croisée, espèce de serge (d. it. saia „stofă de lână“); bulg. saša „haină lungă“, serb. saša „postav fin roșu“, mer. saie „anteriu“, ngr. *σαία*.

saieluță f. saià mai scurtă, camisol.

VULP. 48: Peste *saieluța* ta Pune, maică, rochea mea.

saidecâr m. (și **seidicar**) meșter-aurar care broda în fir odórele bisericesci.

OD. I, 347: cusături vechi bisericesci... această artă exercitată de breslele *seidicarilor* și ciaprazaiilor...

— SADE-KIAR (pers.), orfèvre (d. sade „(or) pur“ și kiar „travailleur“) Vorba pare a fi dispărut odată cu vechile corporațiuni (§ 96 și 97).

saigiü m. (și **saingiu**) I. (sensuri arhaice) 1. ture trimis să strângă beilicul sau oieritul din țările române: ei cumpărau oile cu fiat adică cu preț hotărât de Pórtă (Fot. III, 229 și Drăgh. II, 181).

POP. 151: merge în Tarigrad la casa unui *saigiü*, anume Fotache. UR. III, 140 (d. 1792): cumpărătoarea oilor prin *saigiü* a casabașilor. UR. III, 4 (d. 1799): *saingiu* ce va lua asupra tréba strîngerii oilor mumbaieli împărătesci în fle-care an; XXII, 294 (d. 1826): nu este slobod a vinde oile la alții de cât numai la *saigiü*; VII, 105 (d. 1827): silnica luare a *saingiuilor*.

2. omul stăpânirii însărcinat să numere oile pentru perceperea taxei (în cântecele dobrogene și oltene, unde vorba revine sub formele **saegi** și **saigén**).

BUR. 120: Dobrogén Tudor, *Saegi* Tudor. ТАРУ, 134: EI, Tudore, Tudorel, *Saigén* Tudorel, Dobrogén Tudorel...

II. (sens modern) pl. obiceiü tradițional în Dobrogea: în nóptea spre Sf. Dumitru, mai mulți flăcăi, unul fiind îmbrăcat în haine de cadină, se duc din casă în casă jucând și cântând din fluere și cavale (Bur. 26).

— SAYİĞY, compteur : autrefois, agent du fisc chargé de la perception de l'impôt sur les moutons Barb.

Termin primitiv fiscal care a îmbogățit apoi nomenclatura pastorală și a lăsat (mai ales prin formele derivate) urme în poezia populară.

saigesc v. a număra și confisca oile (în poezia pop.).

TEOD. 671: Ca să haiducescă, Ca să saigescă; 672: Turme ce găsia, Tôte le seria și le saigia.

saigie f. sarcina saigiului (în cântecele dobrogene).

TEOD. 670: C'acum mi-a venit și mie, Ca să plec în saigie.

saigit n. sens identic cu „saigie“.

TEOD. 671: Ș'acum am venit Pentru saigit.

***sai(n)gi-bașa** m. vâtaful saigiilor.

KOG. 233: l-au surgunit și pe saingi-bașa, căci le găsisse cărți de seria lui Constantin-Vodă. COXD. 1693, p. 214: darul lui saingi-bașa după obicei.

Titlul lipsese în dicționare și în izvoarele istorice.

saivan n. (și **săivan**) I. (sens arhaic) cort deschis, litt. umbrar.

NEC. 199: aș descălecat Impărăția în câmp sub saivan; 204: un săivan a Pașei ce era întins, de descălecare cu toții, și Pașa și Antioh-Vodă și Leșii. AMR. 157: sub Galata la câmp era saivanul întins. IST. 1715, p. 63: aș pus saivanul sus într'u del...

Var. (arhaic): **saivant** și **seivan**.

AMR. 173: viind Pașa s'au împreunat sub saivant. GHEORG. 299: saivantul este întins pe malul Dunării. N. COST. 53: din sus de Tighina pe podiș, despre Nistru, acolo era întins seivanul Pașii și corturile. DUM. 19: p'amîndoi ici-agalele Vezirului îi făcură bucăți supt saivant.

II. (sensuri moderne) 1. adăpost de iarnă pentru oi, în Moldova.

2. în Dobrogea. magazie cu perete de gard sau de trestie unde se adăpostesc șirele de tutun pe timpul umed (Dr. Popovici, Tutunul, p. 96).

— SAYVAN (pers. sayeban „tente-abrit“), ombrage, tente ouverte (d. saye „ombre“); bulg. saivan „șopron“.

Ca și alți termeni analogi (cf. otac), saivan a dobândit în limba modernă sensuri speciale și locale.

salafiū n. talisman purtat ca cingătoare (într'un basm muntén): vorba este o formă paralelă cu „siléf“.

CAL. 1895, p. 73: na acest cornișor de aur, el este salafiul meu. adică talismanul care mă ocrotesc, mă îndestulază și 'mi implinesc tôte dorințele.

salahòr m. I. (sensuri arhaice) 1. (la Turci) Comis împărătesc, rang inferior imbrogiorului: el împlinia une-orî rolul lui schemni-aga, instalând pe noul Domn.

Kog. 211: Grigorie-Vodă Ghica, făcând mare alaiū la eșitul din Țarigrad, au venit la Moldova, orînduind și un *salahor* împărătesc ca să'l aducă la scaun: 229: cu mare alaiū, dîmpreună cu *salahorul* cel împărătesc care era orînduit. Const. Racoviță au intrat în Curtea domnescă. COND. 1693, p. 440: darul lui Osman-Aga, *salahorul* împărătesc, când au venit cu mujdeua pentru coconul Împăratului ce s'au născut. CRON. III, 440 (d. 1822): au venit un *salahor-efendi* și le au dat de scire boierilor.

2. (la Români) Comis domnesc sub ordinul rahtivanului, cari mergeau la alaiuri cu bastoane în mână (Fot. III, 257).

COND. 1776, p. 76: doi *salahori* câte 20 lei unul. Doc. I, 550 (d. 1784): *salahorii* toți călări cu semnele în mână. FIL. 346: sacagii domnesci și *salahorii* cu betele în mâini.

3. săteni scutiți de dări și însărcinați cu întreținerea drumurilor și cu repararea cetăților turcesci.

N. Cost 53: Muntenii amu venise înainte de săpaū unil la șanțul cetății, alții căra la lemn: că Muntenii adusesese și *salahori*, iară Moldovenii ba, Ax. 169: i-au venit lui Nicolai-Vodă poroncă de au trimis numai *salahori*, ca să lucreze la Hotin. GREC. 351: să dea Const.-Vodă o mie de care și șapte sute de *salahori*... să curățescă pre marginea Nistrului păduri, crînguri... DIOX. 187: Pasvand au pus mulțime de *salahori*, din sarhatul Diului și din țară, de au făcut un șanț mare și adînc împrejurul varoșului; 201: cerut-au și *salahori* și bile să taie din păduri să-i le ducă la Diu, să întărescă cetatea; 221: au adus mulțime de omeni *sa'ahori*, de i-au pus la săparea șanțului.

Var. (archaice): **sarahol** și **sarahor**.

DIOX. 176: au poruncit Vodă Mavroghene să mērgă Turcii cu *sarahori* și cu ciocănașii ocnel din Măglaș să strice o parte de zidurile mănăstirilor din pregiur, să nu se mai pōtă închide Nemți într'însele; 183: afară din oraș, unde eră șanțuri mari de *saraholi* să-pate adînci.

II. (sensuri moderne) 1. muncitor cu diua, măi ales la clădiri și la șosele.

GHICA, XIII: spoitori și *salahori* la ziduri.

2. (și **salaor**) în special, clăcas (Glos. 513).

Doc. II, 317 (d. 1791): *salahorul* de lucru pe di 40 bani. VULP. 11: când a fi la coptul lor, Imi ieū mândra *salaor*: 27: Maico, tu să te grăbesci. *Salahori* să-mi tocmesci, Cu sape, cu tîrnăcope.

— SALAHOR (pers. ser aḥor), palefrenier, écuyer du Sultan; corps d'écuyers sous les ordres du mirahor; habitants de villages chargés à la réparation et de l'entretien de quelque place forte (d. ser „tête” și aḥor „écurie”); serb. saraor, mcr. salaora „om fără căpătăiū”, ngr. σαπαγόριος (cu sensul arhaic) Ham.

Interesantă scădere a sensului: „salahor” designa la început o dignitate militară, străină și pămîntenă, sinonimă cu „imbrohor” și corespundēnd bizantinului *Comes stabuli* (Connétable = Cōmis): apoi pe subalternii

acestui, rîndași împărătesei sau domnesci: mai târziu, sătenii scutelnici cari îngrijiău de meremetul forturilor și în cele din urmă (singurul sens ce a persistat) muncitor cu diua și clăcaș.

salahoresc v. a munci ca un salahor.

GANE I, 240: nu erași deprinși de cât să *salahoriși* prin tîrguri.

salahorie f. 1. în vechime, muncă gratuită a sătenilor.

MUSTE 68: s'au mai orînduit care pentru *salahorie*.

2. astași, muncă de salahor.

3. (**salaorie** și **saraolie**) în special clacă.

MARION II, 161: să-l scap de *salahorie*, De beilie și de robie,

VULP. 11: De cât la *salaorie*, Mai bine cu puica în vie. ȚAPU, 454: De cât în *saraolie*...

salahorit n. munca salahorului.

UR. V, 66 (d. 1823): 32 liudi pentru *salahorit*.

salavăt n. 1. (sens arhaic) mărturisirea credinței mahometane (Cant. Ist. ot. 140, 164).

2. talisman pe care se scria formula religioasă a Islamului (într'un cântec din Brăila).

TEOD. 621: Că inelul de-mi privia, *Salavatul* cunoscea.

— SALAVAT (pl. d. ar. salat „prière“), *prière canonique*. V. Partea II: Alah!

salcâm m. 1. numele popular al acaciei (numită în Ardél „acaș“ și în Oltenia „dafin“), ale cării foi se întrebuințază în medicina populară.

NEGR. I, 71: *salcâm* slab și subțiraticel ce nu sînt huni nici de foc nici de umbră. FIL. 64: se aburia cu cărămiși încălđite în foc și stropite cu apă de *salcâm*. DELAVR. 140: miresme de tel, de *salcâm*. GHICA. 65: apă de *salcâm* și apă de pelin.

2. (adv.) dulcég: a vorbi mai *salcâm* (sens cunoscut p'allocurea în Muntenia).

— SALKYM, grappe (flórea *salcâmului* avênd forma unei ciorehîni): bulg. *salkym*, ngr. *σαλκίμ*, *muguet*.

salep n. (și **salip**) 1. feculă alimentară extrasă din tuberculele unor orchidee.

TARIF 1792: *salepul* oca 3 bani.

2. bêtură sănătósă și ușóră, preparată dintr'însa cu miere și apă, în felul bozalei.

DELAVR. 206: póte c'ai vîndut *salip* la noi.

3. (sens arhaic) fig. otravă.

DION. 217: Mitrison vêđend că va cădea în urgie împărătescă, s'au adăpat cu *salepul* morșil și au murit.

— SALEB, *salep*, *boisson préparée du salep*; serb. rut. rus. *salep*: sp. fr. *salep*. Despre celelalte bêturi din Orient (§ 88).

salepgiu m. vîndêtor de salep.

FIL. 29: bragaii și *salepgii* arnauți.

— SALEBĞI, qui prepare ou vend du salep.

saltanat n. pompă, suită, sinonim cu „alaiu“.

a. la vechii scriitori:

BELD. 349: Căci fiind ciocoiu de curte, făcea haz de *saltanat*.
VAC. 276: Mustafa-Pașa, aflându-se Vezir, trecu cu grabă în seraiu și scose după nobetul *saltanatului* pe Sultan Osman III și-l sui în tahtul împărătesc. FIL. 270: asta este casă de boieri de protipendadă, e *saltanat* domnesc.

b. în basmele muntene:

CAL. 1875, p. 22: porni împreună cu tot *saltanatul* de slugi; 1883, p. 52: în sfârșit plecară însoțiți de o mulțime de slugi, ostași și căruțe încărcate cu haine și merinde, curat *saltanat* împărătesc; ib. 61: după aceia plecă într'ale sale cu *saltanat* mare; 1895, p. 25: a nu mai lua parte la nici o petrecere și *saltanat* împărătesc; ib. 34: nunta se petrecu cu mult *saltanat* și mare paradă.

— SALTANAT (ar. saltanet „puissance, souveraineté“), magnificence, pompe, somptuosité: bulg. saltanat, serb. saltanet. V. alaiu și dandana.

saltea f. mindir de lână.

1. de ședut jos, după moda turcească: locuțiunii: „a șede pe saltea“, a trăi fără grijă: „a pune sub saltea“, a da uitării: „de pe saltea“, fără muncă.

DION. 188: l'au pofitit [agalele pe capigiū] pe *saltea*, dându-i cafea, ciubuc și dulceță. CRON. III, 445 (d. 1822): în odaie la Reiz-Efendi, au aflat pe Domn ședend pe *saltele* jos unul lângă altul.

2. de așternut pentru dormit.

KOG. III, 236: Pe o *saltea* la pământ, Unde nu-i trecea nici vint. BELD. 342: Și noptea două *saltele* să-i așternă de culcat. UR. XVI, 277 (f. de z. 1797): două *saltele*, una de atlas și una de cit. REV. II, 240 (f. de z. 1817): o față de *saltea* de cit; 334 (f. de z. 1821): *saltele* de cit cu pernele i fețele lor. AL. T. 500: cutii și *saltele*. CR. I, 117: *saltele* cu puf, perini moi. GANE II, 58: un strat de fin fu aședat în loc de *saltea*. FIL. 153: *saltele* de lână acoperite cu chilimuri vârgate. STÂNC. Gl. și Pov. 136: în pat *saltele*, plapâmi și perne de puf. CAN. 86: Și mi-i perna de ciulină, Și oghialu-i de pelin, Și *salteua-i* de suspin.

-- ȘILTE (selte), matelas rempli ordinairement de coton : bulg. serb. șilta, alb. șilte, ngr. σελές, petit matelas. Vorba poate veni și din neo-grăca (§ 21).

samaniū a. galben deschis (litt. de colórea paiului).

REV. II, 240 (f. de z. 1817): o boiama *samanie* cu bibiluri de mătase. DELAVR. 247: fecióră cu pèrul ca un abur *samaniū*. REV. N. I, 339: o broșă *samanie*.

— SAMANI, couleur de paille, gris jaunâtre (d. saman „paille“). Vorba e specială Munteniei.

samsar m. mijlocitor la vîndări și cumpărări.

AL. T. 48: pomenise *samsaru* de măslîne. BASME IV, 136: luându-l drept un *samsar*, cunoscător de vinuri,

Var. (mold.): **simzar**.

AL. T. 48: vre un posesoraș, saū vre un *simzar*.

— SIMSAR (ar.), courtier, censal: bulg. serb. *samsar*, mer. *simsar* (cf. it. *sensale*, fr. *censal*).

sămsăresc v. a trafica.

JIP. R. Sat 32: *sămsăresc* interesele țării.

samsarlic n. 1. meseria *samsarului*.

2. beneficiu dat *samsarului*.

— SIMSARLYK, état et office du courtier, courtage.

samsôn m. nume de câine, dulău.

GR. ALEX. 322: *Samson*, dulău de curte, ce lâtra foarte tare...

Var. (archaice): **samsun** și **sampson**.

CANT. Ier. 19: *samsun*, coteiu mare și foarte virtos, carele pe urs biruesce; 316: în fundul mării de m'ăș cobori, acolo sînt dulăi. în munți cotei, în deluri copoi, în câmpi ogari, în stuhuri *sampsoni*.

— SAMSUN, chien de Samsoun (ville de l'Anatolie), chien de chasse, dogue; ngr. *σαμσόν*, dogue.

samur m. și n. 1. (pl. *samuri*) soiū de jder din Siberia cu pērul foarte fin (*Mustella zibellina*).

2. (pl. și *samururi*) blana sa, nēgră și lucioasă, foarte scumpă: *samurii* constituiau bogăția costumului boieresc de odinioară pârțile cele mai căutate erau spatele (făgar), pântecelul (nafea) și piciorul (pacea).

KOG. III, 228: Domnul îmbrăcând pe Divan-Efendi cu blană de *samur* și pe boieri cu feregele și cu căftane. TAR. 1792: sorocul de *samuri* ce vin din țara ungerescă... *samuri* bunii de Rusia... *samuri* ce es din Lehia rusescă, mai proști... *samuri* de Beciu... pântece de *samuri*, cōde de *samuri*, furda de *samuri*... VĂC. 289: Prințipul Kaunitz mă întrebă de ce preț sînt *samurii*. DION. 189: acele două blane de *samur* poelon după cuvînta slăvimii tale. BĂLC. 256: stofe țesute cu aur și argint, *samururi* frumōse. OD. I, 101: contoșul Domnului e deschis la piept și lasă să se vadă o scumpă blană de *samur*; 112: o țurcă de *samur* cu surguciū; 131: blănuri de jder. de ris și *samur*. FIL. 25: acum innōtă în atlasuri. catifele și *samuri*; 140: gugiumanul de *samur* cu fundul alb.

Cu acest sens și în poesia populară.

AL. 121: Blană lungă, mōle, Cu *samur* în pōle. BUR. 107: Blănuri de *samuri*, Ghiuluri de mētasă...

— SAMUR (pers. *semmur*), zibeline servant à faire des pelisses; bulg. serb. rus. *samur*, ngr. *σαμούρι*: sp. *zamarra*, fr. *simarre*. De aceeași origină ar fi (după Miklosich) sinonimul „sobel”: rus. pol. *sobel*, germ. *Zobel*, it. *zibellino*. Despre celelalte blănuri (§ 84).

samurache m. nume de câine (cu pēr neted ca *samurul*).

GR. ALEX. 332: Cățelul *Samurache* ce ședea la o parte...

***samur-calpac** n. căciulă de *samur* purtată de Domn și de boierii ceī mari.

— SAMURKALPAK, id.; bulg. samur-kalpak.

sànchi adv. (și *sanche*) cum s'ar dice.

AL. T. 115: nisce patrioți fără posturi se încercară a face *sanche*... o revoluție. CR. I, 84: m'am dus pe coclauri să-ți aduc, *sanchi*, copil de suflet. BOGD. Com. 15: am trimis pescii grecului pentru două carbóve... *sanchi* present.

— SANKI (litt. pense que), comme si, comme qui dirait; bulg. sanki „ca și cum“. Despre particule (§ 25).

sanchiū a. posomorît, sinonim cu „posac“.

KIK. I, 1: posaci și *sanchiū*.

— SANKI (ar. sankit), taciturne, silencieux.

Vorba circulă în Muntenia.

sandâl n. 1. un fel de lemn originar din India.

TARIF 1761: *sandâl* oca 1 pol leū vechiū.

2. luntre lungă mai ales în cântecele pop. (și *zandal*).

Ist. 1715, p. 122: aū alergat cu *sandalurile* de-i aū luat în galióne. AL. 116: La Brâila n'vare Șapte bolozale Și șapte *sandale*. TEOD. 643: Carcă-mi-se, 'ncarcă Două-trei *sandale*. ȚAPU, 87: Nouă galaóne. Două-trei *zandale*... BUR. 107: Două-trei *sandale* Ș'un caic mare; 110: În *sandâl* a pus'o Și cu el a dus'o; '34: Primblă-mi-se, plimbă, În *sandâl* de alamă, Pe boaz de mare.

— SANDAL (ar.), bois de sandal, barque, chaloupe; bulg. rus. serb. sandal „luntre“, ngr. σαρδάλι.

sandâl n. un fel de metăsică saū taftă.

UR. XI, 225 (d. 1745): un polog *sandal*. TARIF 1792: *sandal* frâncesc cotul 3½ bani, *sandal* de Țarigrad și de Hiū 90 bani. Doc. II, 403 (d. 1792): o umbrelă de *sandal*. OD. I, 421: zăbun de *sandal* de Veneția cu fețe.

— SANDAL (ar.), taffetas, étoffe de demi-soie: serb. rus. santal, ngr. σαρδάλι: sp. sándalo, it. zendalo, mlat. sindalum (d. ngr. σινδών), de origină egiptenă.

sânduĉ n. (și *senduc*) ladă, sinonim cu „sipet“.

KOG. 273: ... în *sânduĉe* n'aū șórecii ce s'apuce. DUM. 98: do-bîndiră Rușii 3 *senducuri* pline de săbii. TARIF 1792: table de Veneția mici, *sânduĉul* de șése sute 90 bani.

— SANDUK, coffre en jone recouvert de cuir: cum. sunduk „arca“: bulg. serb. sanduk, rus. pol. sunduk, alb. senduk, mcr. senduche, ngr. σεντόκι.

sânduĉel n. lădiță.

Ist. 1715, p. 98: cu oglingiórele, *sânduĉelele* cu steclișórele...

sangiac m. ispravnic la Turci (V. Partea II): sub forma *sangép*, vorba revine într'un cântec oltén.

TEOD. 587: *Sangiacul* când auĉia, Cinci sute de turci pornia. ȚAPU, 203: Un arap *sangép*, Negru și buzat. .

sângeĉesc v. a jăfui (într'un cântec dobrogén).

TEOD. 678: Să mă lași sa *sângeĉesc*. Că n'am hal să mai trăiesc. Vorba derivă din „sangiac“: administrațiunea a-

busivă a acestor ispravnici a dat naștere sensului peiorativ al verbului românesc.

săpă f șoldul calului (în Moldova).

CANT. Ier. 174: cōda pāunului, cea rotată, nu despre *sapa*, după obiceiul tuturor dobitoacelor... AL. 106: De-adăpat cu ce 'l adapă? Tot cu lăptșor de iapă, De și-l face lat pe *sapă*.

— SAP, manche: serb. sapi. Despre nomenclatura calului (§ 94).

saraiile f. (și **seralie**) plăcintă învîrtită cu fidea, miere și zahăr (Glos. 519).

NEGR. I, 286: iaurt, *seraliū*, baclavale, plăcinte, învîrtite.

— SARAILY, appartenant au palais (saray lokmasy „friandise du sérail“); serb sarailiia „din Seraievo“, sarailika „un fel de mere“.

saraiū n (și **seraiū**) I. la Turci: 1. palatul Sultanului saū al Hanului.

a. în literatura istorică:

CANT. Ier. 397: *saraiul* împărătesc și haremul, casele muieresci. NEC. 197: l-au dus la *saraiū* de l-au îmbrăcat împăratul cu caftan de Domnie, de l-au pus Domn în Moldova în locul Ducăi-Vodă. MUSTE, 11: aū luat pre Dōmna lui Grigorie-Vodă cu tōtă casa sa și averea în *saraiile* împărătesci să-l turească. OD. I, 151: Chiajna își câștigase apărători chiar în sinul *saraiu/ūl* împărătesc.

b. în cântecele populare (și sub forma **salaiū**):

AL. 106: Pe Sērb iată cā 'l zāria, Din *saraiū* de la zābrea; 179: La *saraiul* Hanului, Cumnatul Sultanului. TEOD. 67i: La *saraiū* cā mi-l chema și din gură 'l întreba. ŒEP. III, 45 (conăcārie): Ca s'o mute peste plaiuri La a d-sale *salaiuri*.

2. palatul marelui Vizir saū al unui Pașă.

M. Cost. 298: aū mers a doua đī toți boierii și glōtele la gazda lui Moisi-Vodă și de acolo la *saraiurile* Vizirului, de aū luat caftan de Domnie. DION. 185: aū împregiurat *saraiul* Pașii

3. fig. Impărăția turcească (sens literar).

FIL. 130: țara intrēgă gēme sub biciul și caznele omenilor domnesci, numai ca să satur lācomia *Saraiului*.

II. la Romāni: 1. palatul Domnului (în Bucuresci, în Iași saū în Țarigrad).

AMIR. 148: Șerban Spătarul frate-sēu a đis, cā va face pod de pungi de la *saraiul* muntenesc până la Vezirul și tot îl va face pe voie. AX. 124: mers'aū și a doua đī ciauș-bașa la *saraiul* cel de la Fănar a lui Nicolai-Vodă; 150: după ce aū luat pe Craiul, îndată aū început a jăcui ce mai rămăsese în *saraiul* Craiului. KOG. 129: satul Terapia unde aveau Drăcescii două case minunate alătore *saraiuri*. AL. T. 101: când se trezia Măria sa, el striga prin *saraiū*...

2. în special. palatul agenților romāni la Constantinopole numit obișnuit „Bogdan-saraiū“ saū „Vlah-Saraiū“ (V. Partea II).

COND. 1693, p. 659: Dumitrașco Vērzaul care este ispravnic la *saraiul* țării, la Țarigrad.

3. palat în genere.

N. Cost. 55: l-au ridicat cu totul pe Antioh-Vodă și l-au dus înuntru în Tighinea și l-au așezat la un *seraiu*. DION. 169: dându-i și o cetate spre a lăcuși într'însa, în cele mai alese *saraiuri*, adecă palaturi; 218: i-au dat [lui Ipsilant] și un *saraiu* de lăcuință. FIL. 168: o să mi fac o pereche de case să le întrécă pe ale Armașului; *saraiuri* bre! nu glumă.

4. (sens arhaic literar) fig. locaș desfătător.

VĂC. 276: Sultanul Mahmut și-a dat sfinșitul, trecend la *saraiul* cel de trandafir din cealaltă lume.

— SARAY (pers. seray), palais: alb. bulg. serb. sarai, rus. sarai „grajd“ (cf. dam), pol. seraj, ngr. *сарай*; sp. serallo, it. serraglio, fr. sérail. V. Partea II: saraiu-bașa și saraiu-divan. Despre divisiunile palatului domnesc (§ 55).

sarariu a. gălbuiu (la boiangiul din Mehedinți). IONESCU. 694: cu vitriol se face colorea... fistichie și *sararie*

— SARYLY, jaunâtre, (d. sary „jaune“).

sarmă f. 1. cocoloș de carne tocată saū de orez învelit în foi de viță saū de varză.

CR. I. 29: face ea *sarmale*, face plachie, face alivenci. GHICA, 76: Costachi bucătarul nimeria foarte bine *sarmalele*, ihnelele, ostropeturile etc.

2. fig. în locuțiunea „a toca carnea sarmale“, a o tăia în bucățele, a sfășia pe cineva.

S. NĂD. 147: mușcă mai iute, că-ți toc carnea *sarmale*.

Vorba revine în cântecele oltene.

ȚAPU, 203: Fioie d'o *sarma*, Cine 'mi tîrguia? 434: Verdicică treî *sarmale*. Ș'am o mândruță la vale.

3. fig. gălușcă (cf. hap).

BOGD. Com. 31: când ți-oî arăta contul, ai să înghiți *sarmauu*.

— SARMA, boulette enveloppée dans des feuilles de vigne très fines (d. sarmak „envelopper“); serb. sarma, ngr. *сарма*, ung. szárma.

sărmăluță f. la pl.: sarmale mici acoperite cu iaurt.

BOGD. Com. 208: să am și eu parte de borș și de *sărmăluțe*...

satară f. I. (sensuri arhaice) 1. exacțiune, imposit ilegal.

NEC. 285: scöse orînduele multe și *satarale* și hîrtii și fumărit. ORAȘ. II, 132: venim să ne plângem d'astă *satară*.

2. execuțiune judiciară.

DION. 168: au pus *satară* de bani pe Mitropolitul și pe episcopii și pe boieri, încă și pe neguțătorii cei mari; 192: au dat oi, vaci, orez, grâu și bani *satară*.

II. (sens modern) fig. belea, boeluc neașteptat.

CAL. 1881, p. 37: baba începu iarăși să tocăne pe vladul de bărbat, ca s'o scape de *sataraua* proclerului de băiat. (sp. Rev. I, 454: cade *satară* în spinarea omului.

— MUSAHERE (ar. müsadere), confiscation. Vorba face parte din vechea terminologie juridică (§ 71).

satara-belea f. sarcină ce cade pe neașteptate.

ORĂȘ. II, 60. *satara-belea* 'n spinare 'ți cădu ca din senin.

satir n. 1. secure (mai ales de calău).

BĂLC. 32: gădea cu *satirul* în mână se apropie de osindit; 113: îl apără într'o bătaie, tăind mai mulți dușmani numai cu un *satir*.
OD. I, 65: amîndoi purtau la brîu *satir* și jungher.

2. cuțit mare de tocat carnea.

[Sp. 202: țiganul se aruncă cu *satirul* de la bucătărie și-i taie capetele; 256: țiganul arată cu mândrie *satirul* plin de sânge și hainele stropite.

3. (ironic) sabie.

AL. T. 926: Măi, șești binișor că scot *satiru* și te hăduesc! 1119: vè poroncesc în numele meu să puneți *satirele* 'n tēcă.

— SATYR (ar. satur), grand couteau de boucher, coutelas de bourreau; alb. bulg. satyr, ngr. *σατύρ*.

satiraș m. soldat înarmat cu satirul.

FOT. III. 311: patru *satirași* câte 10 lei fiecare pe lună. FIL. 29: *satirașii* 'și curățau armele.

Formă corespunzând lui SATYRËY, aide-boucher

***satirgi-bașa** m. căpetenia satirașilor.

FIL. 106: idiclii sub comanda marelui *satirgi-bașa* al Cămărășiei. Titlu militar ce lipsese la Hammer și d'Ohsson.

saxană f. 1. (arch. *saxanea*) sarcină, samar (litt. cal de samar): cu acest sens mai ales în poezia populară.

AR. 45 (d. 1821): doi țigani cu două *saxanele*. Isp. 212: se hotărî și el a se duce acasă cu *saxanaua* [bufnița] în spinare și o luă la drum. TEOD. 677: Nu scii tu C'al mai avut *Saxanale* cu parale. CAL. 1874, p. 64: Mărimea de 5 oca Mi țî-o pörtă *saxana*. VULP. 18: La grajd de piatră intra, Pe cióca că-l o scotea, *Saxanaua* i-o punea. ȚAPU, 214: Trăgea măciuca de la *saxana*, Care venia 17 oca...

Vorba figurază în proverbul muntén [Isp.]: *pirpiri cosac saxana bricég* (litt. ușor ca un cosac și greu ca un bricég), ce se dice despre un om scăpătat și golan.

2. **sarsana**, fig. ceva greu și nesuferit.

3. (adv.) gol pușcă.

CAL. 1881, p. 80: se lăsară toți *saxana*, cum i-a născut mă-sa.

— SEKSANA (ar.-pers. seyis-hane), cheval de charge du voyageur, bagages ou effets d'un grand personnage; bulg. seiksana, serb. sexana.

Vorba e specială Munteniei, ca și formele-i derivate.

desăxănez v. a scóte saxanaua saũ samarul.

ȚARA N. II, 194: Sub copaciũ cum se vedea, Un măgar *desăxăna*.

însăxănez v. l. a încărcă, a împovăra (vorbind de caĩ saũ de măgarĩ).

ȚARA N. II, 194: Scobor vr'o 5 măgaruși Cu dėsagi *însăxănași*.

2. a încărca, în genere.

ISP. 378: se întorse cu mai mulți ómeni *însăvânași* cu bucățelele foisorului. LD. B. Sn. 12: așa *însăvânată* cum era, biata împărătesă cea tinăreă răsbatu văile. CAL. 1881, p. 71: plécă *însăvânată* cu lucrurile spre câmp.

saxie f. ghiveciú de flori (mai ales în Oltenia).

FÓIA IL. I, 279 (ap. Rudow): *saxia* din care să depártăm rimele.

— SAKSY, vase de terre pour y planter des fleurs (d. Saxa „Saxonia“); bulg. serb. saksia.

schèle f. (și **șchele**) l. port (mic), sinonim cu „liman“.

a. în literatura istorică:

DION. 100: deschidându-se tóte *schelele* hotarelor împregiur. TARIF 1792: lână țigae ce vine din țara turcéscă să plătéscă la *schele* pe unde va intra în țară la 100 de bani 3 bani. UR. XXII, 312 (d. 1826): marfă câtă sé va afla descărcată la Galați pe malul Dunării, adică jos la *schele*. DUM. 35: Zmirna, oraș de Anadol... mare *schelă*.

b. (și **schilă**) în poesia populară:

CARANF. 34: Drumul Țarigradului, La *schelea* Impératului. BUR. 124: În drumul spre Țarigrad, în *șchele* de Impérat... ȚAPU. 84: Cam la vadu Brăilii, Cam de din josul *schilii*, Turcii, frate, se opriau.

2. podiș de lemne pe care lucréză zidarii.

AL. T. 1573: s'o prăbușit *șchelea!* 1576: acu șese luni, a căduț de pe *șchele* bietu Ion teslariú. GHICA, 151: zidire înfășurată încă în feșele *schelelor* pe cari lucrau mészerii pietrari. CARAG. II, 57: *schelele* merg până 'n capétul binalii. ȚAPU, 26: Dar Manole ce'mi făcea, Pe *schilă* sus se suia, În drumul Vilaii se uita.

3. podélă în genere.

ISP. 373: a pune trupul cel fără cap în mijlocul pieței, pe o *schelă* cu trei trepte.

4. fig. fundament (sens exclusiv literar).

EMIN. 31: Suind, palid suflet, a norilor *schele*.

Var. (archaică și literară): **eschele**.

DUM. 53: vinând și omorînd pe *eschele* pe făcătorii de rele.

— SKÈLE (eskele), échelle, débarcadère, port, échafaudage [d. it. scala, ngr. σκάλα (cf. N. Cost. I, 51: limanuri saú *scale*... 451: Astrahanul, cea mai bogată *scală* pe Marea Caspie]; bulg. skela „port, trecétóre, grindiiș“, serb. sčela, mer. schele, ngr. σκέλες.

Din cei doi termini nautici, *șchelă* și *liman*, primul a pierduț aprópe cu totul sensul maritim, iar al doilea îl conservă numai ea accepțiune figurată.

schimbea f. la pl. droburí de miel.

Doc. II, 301 (d. 1792): *schimbele* 3 po bani 6.

Vorba figuréză în locuțiunea „a mânca *schimbea*“, a se pírli într'o afacere (Zanne IV, 116).

— ISKEMBE (pers.). tripes de bœuf ou de mouton; bulg. serb. șkembe. Termin de căsăpie (§ 105).

schingiū n. chin, tortură.

NEGR. I, 311: captoraș în care se inferbîntău uneltele *schingiurilor*. — ISKENĖ (pers.), torture, question; ngr. *σχευτζές*.

Vorba e o inducțiune ulterioară din „schingiuesc“.

schingiuesc v. (și **șchingiuesc**) a chinui, a căzni.

COND. 1776, p. 36: Ucigași și jacași ce se fac cete și umblă prin țară ucigînd, jăcuind și *schingiind*. AL. T. 236: bate-mă... *schingiuesce-mă*... tot am să mor odată; 1618: unul *schingiuesce* 6menii, altul necinstesce femeile. CR. I, 60: au tăbărit cu toții pe dînsul și l'au *schingiuit* după placul lui Dănilă. XEN. 65: *schingiuesc* țărani în tr'un mod cumplit. GHICA, 288: nici nu omora, nici nu *schingiuia*, nici nu jăfua. BOGD. Pov. 154: d6r nu ești noț de codru să *șchingiuesc* 6menii de giaba!

Vorba revine și în cîntecurile populare.

AL. 259: Și mă ie la *schingiuit*, Că nimic nu i-am cosit. TEOD. 83: M'o bate, m'o *schingiui* Și tîrla mi-o risipi.

Formațiune verbală corespunzînd turcului ISKEN-ĖELEMENK „torturer“ și ngr. *σχευτζέσω*.

schingiuire f. torturare.

AL (Negr. I, XIV): *schingiuirea* țaranilor și a țiganilor făcea din obiceiurile 6ilnice.

scrum n. materie neagră ce rămîne din ceva ars.

AL. T. 116: regia tutunului din care s'a ales numai fum și *scrum*. BOGD. Pov. 229: într'o clipă s'a prefăcut în cenușă și *scrum*. ISP. 355: friptura se făcuse *scrum*. ȚAPU, 212: De tumul odăii, De *scrumul* căldăii.

— KURUM, suie (cu protesa unui s: § 21); alb. *șkrump*, mer. *serum*, ung. *korom*.

O formă secundară, **ascrum**, a face scrum, revine în Sinaxarul lui Dosofteiu (110^a: ș'au opărit de au *ascrumat* ș'au ars buruianele...)

sefertăs n. serviciū pentru transportul bucatelor (litt. tas de drum). Vorba se aude în Muntenia (Polysu).

Doc. II, 405 (d. 1790): un *sefertas* mic. TARIF 1870: *sefertas* de table de fier.

— SEFER TASY, espèce de garde-manger de voyage (d. ar. *sefer* „voyage“ și *tas* „tasse“).

sefterea f. (și **safferea**) plantă cu sucul amar (*Fumarica*). Vorba e specială Munteniei.

OD. III, 173: pojarnișă și *sefterea*...

— ȘAHTERE (pers.) fève du roi fumeterre (d. șah „roi“ și ter „humidité“); ngr. *σαυτερές* (§ 102).

seiz m. rîndaș domnesc.

COND. 1776, p. 77: al doilea *seiz* 5 lei pe lună. FOR. III, 308: patru *seizi* ai grajdului domnesc câte 20 lei fie care pe lună. NEGR. I, 277: județele se ocărnuiau de caicci și *seizi*. BĂLC. 401: opt *seizi* duceau de frîu opt cai acoperiți cu șele prețioase.

— SEYIS (ar. sayis), palefrenier; bulg. serb. seiz, ngr. σεΐζης. Vorbă semi-literară.

***seiz-başa** m. (şi **saiz-başa**) vătavul seizilor.

GHEORG 324: pe lângă comis, *seiz-baş* şi alţi seizi şi comişei şi ciohodari. Doc. 1776, p. 77: *seiz-baş* 10 lei pe lună. Doc. IV, 516 (d. 1795): 7 lei emiclicul *saiz-başii*. Fot. III, 308: *seiz-başa* turc câte 30 lei pe lună, *seiz-başa* rumân câte 40 lei.

— SEYIS-BAŞY, chef des palefreniers: serb. seizbaşa.

selamèt n. I. (sens arhaic) scăpare, mântuire.

BELO. 409: *selametul* lor, le dice, este a se închina; 432: Cu copil şi cu rudenii la *selamet* n'a eşi. ZIL. 67: nici un *selamet* altul nu găsesce. Doc. III, 522 (d. 1787): au trecut cu *selamet* fără de nici o poticnelă.

II. (sens modern) fig. sfârşit rău, ruină desăvârşită (cu var. **selemet**, **silimet** şi **zelemet**).

AL. T. 1232: când te-a ruina ginere-tău... Pe mine! el să mă scotă *silimet!* FIL. 86: putem în scurt timp să-l scotem la *silimet*. ORĂŞ. I, 33: şi ca mâine românia o scotem la *selemet*; II, 4: de vrei dar să duceşi treaba, să eşii la *selemet*. MARION 1893, No. 36: nisece daraveri prôte îl duseră la *zelemet*; 1896, No. 44: unde o s'ajungă cu atâta băutură?.. la *zelemet* şi pe urmă la balamuc.

— SELAMET (ar. santé), sécurité, sureté: bonne fin, bon résultat; serb. selamet „pace”, alb. selamet „fericire”, ngr. σελαμέτι, scăpare.

Sensul figurat al vorbeii e propriu limbii române.

***serdâr** m. I. la Turci (şi **serdar-aga**) comandantul ienicerilor într'un district.

CRON. III, 438 (d. 1822): la Şumla conacii i-a dus la conac la casa unui *serdar-aga* turc.

II. la Români: 1. în Moldova, comandantul călărimii din ținuturile Orheiū, Lăpuşna şi Soroca, destinată să apere graniţele dintre Prut şi Nistru de navăli-rile Cazacilor şi Tătarilor: Serdarul venia în rang imediat după Hatman, generalul cavaleriei moldovenescii (Cant. Mold. 80; Ist. ot. 508; Drăgh. I, 84 şi Bălc. 677).

N. COST. 40: au trimis Constantin Duca-Vodă sol în țara leşescă pre Ión Costin ce au fost *serdar*. NEC. 198: Alexandru Buhuş ce era pre acea vreme *serdar*. AMIR. 164: Iordachi *serdarul* cu toţi Lăpuşeni şi Orheeni şi Soroceni, Lupul *serdarul* de mazili cu toţi mazilii. CANT. Ier. 186: şoimii ca hatmanii, ulii ca *serdarii*, coruii ca căpitanii pe dinaintea glótelor şi a bulucurilor se primbla.

Var.: **sardar** şi **sêrdar**.

N. COST. 303: Matei-Vodă au venit până la marginea țării sale şi de acolo au primit un *sardar* al său cu oşii. NEC. 230: viind aici în țară Cantemir şi slujind bine, l'au pus căpitan mare şi apoi a fost şi *sardar* şi mai pe urmă au fost şi Clucer mare. UR. VI, 402 (d. 1741): despre partea *sardarilor* făcându-se multe rele şi jafuri sa-lahorilor şi cărauşilor...

2. în Muntenia, căpitanul menzilorilor și îngrijitorul conacelor: avea sub el o cetă de oșteni, salahoriți și carele de provisiuni (Fot. III, 292 și Tunusli, 110).

3. rang de boierie de a doua clasă.

NEGR. I, 72: vedând că cere pe flică-sa un Postelnic, pe dînsa față de *Serdar!* AL. T. 409: plecăciune, arhon *Serdar!* tot la agie ești? 740: *Serdarul* Pipirig mă însciinteză, că are să vie la soupé. FIL. 178: Domnitorul onoră pe Gheorghe cu rangul de medelnicer, care mai în urmă îl schimbă treptat până la cel de *Serdar*. GHICA, XIV: *serdari*, căminari și cluceri mari... VULP. 30: Că mai are o față mare și mi-o cere *Serdar* mare.

— SERDAR (pers.), commandant des janissaires d'un district, général (d. ser „tête” și dar „qui tient”); bulg. serb. *serdar*, ngr. *σερδάρης*.

Vorba a jucat la noi, în special în Moldova, un rol mai important de cât în Turcia: ea „și mîntînu însemnătatea până veni în rivalitate cu „Aga”, care se înalță treptat în paguba Serdarului (V. agă).

serdărărit n. glôba vitelor ce intrau prin vii în județul Rîmnic (venitul serdarului în Muntenia).

Fot. III, 294: două-sute lei de la *serdărărit*...

serdărésă f. nevasta serdarului (boierinaș).

AL. T. 740: *serdărésă* are nisce ochi...

serdăresc a. ce ține de serdar (ca rang militar).

Doc. IV, 516 (d. 1795): polcovnicul *serdăresc*.

serdărie f. starea și dregătoria serdarului.

MUSTE, 29: Dimitrașco-Vodă l'a'ut suit [pe Cantemir] la boierie mai mare, la *serdărie* și clucerie. COND. 1776, p. 81: *serdăria* ot Lăpușna, Orheiă... polcovnicul *serdăriet*... Doc. III, 200 (d. 1788): pe tine te cînstim cu dregătoria *serdăriei* cei mari.

Formă originală și paralelă cu „serda(r)lic”.

serdarilic n. sens identic cu „serdărie”.

COND. 1693, p. 671: 265 tal. s'a'ut dat pentru *serdalicul* lui Domnuș-Aga ot Dîrstor.

— SERDARLYK, dignité de généralissime.

Tôte aceste forme secundare, odinióră populare, a'ut dispărut odată cu desființarea rangurilor către mijlocul acestui secol.

serpengeă f. numele popular al antraxului (Glos.).

— SERPENŢE (pers. paume de la main), abcès, anthrax (d. ser „tête” și pençe „griffe”).

sîc! bine ți-a făcut! așa ți trebuie! „a da eu sîc” a necăji pe cineva la o pățelă (repetînd vorba „sîc”).

CAL. 1883, p. 40: toți începură să-l dea cu *sîc*. BASME II, 127: *sîc!* așa ți trebuie, dîse fata rîdînd... R.-COD. 287: *Sîc, sîc, sîc*, surată, fa. Că nu te ia p'e tine și m'e ia p'e mine.

— SYK, serré, gêné (sykmak „presser, tourmenter”).

sicăiū v. 1. a da cu sic, a necăji într'una: nu mă mai *sicăi* atăta!

2. fig. a nu rămânea locului, a se agita.

Isp. 258: se tot *sicăia* pe scaun de neastîmpăr și de frică.

sichimeă f. secătură: *sichiméua* de ginere.

2. adv. într'o dără, cum o fi...

MARION 1892, No. 30: și deci *sichimea*... cum mi-o fi sorțit!

— SIKIME (litt à mon tel), mon dédain. Vorba face parte din graiul mahalagiilor.

siciū n. partea arșicului care stă pe pămînt.

Isp. Juc. 87: la cine cade arșicul *siciū*, ia armășia.

— SYK, compact. Despre jocul în arșice (§ 42).

sictir! int. înjurătură trivială turcească: la naiba! „a da cu sictir“, a înjura obscen, a sudui.

UR. XIV, 247 (d. 1823): la acest răspuns al meu el mi-aū adaos cu dispreț: hai *sictir*, ghiaur! ORĂȘ. II, 21: Și marele Vizir, Cu marele mușir, Le-a dat câte-un *sictir*; 156. Căci nu voiă guvernul, ca bietul mosafir, In loc de ișala, plecând, să-i dea *sictir*.

Vorba revine în cîntecele oltene.

ȚAPU 49: Și [Vlaicu] în urmă o judeca: Ai *sictir*, curvă, cățea, Ți-ai omorît pe Ōncea; 79: Banudin gură striga: *sictir*, păgân, d'acilea, Că tu ești turc Medin-Pașa... 135: Măi, țarane, tu ești bét! — *Sictir*, ciocoiū gulerat...

— SIKTIR! imper. pasiv d. siktirmek (sikmek „cohabiter“ d. sik „membre viril“); mer. sictir! Despre înjurături (§ 44).

sictirélă f. suduitură.

sictiresc v. a da cu sictir, a-l goni înjurându-l.

ȚAPU, 120 (d. Teleorman): Domnia când catfirii vedea, Pe Stanca mi-o *sictiria*, Iar Stănceuța când auđia, In cucie se punea.

sidef n. materie albă, tare și lucioasă de la unele scoici: din sidef se fac nasturi, mănere de cuțite etc.

DOC. II, 405 (d. 1792): nisce mătăni de *sidef*. AR. 46 (d. 1821): o pușcă numai *sidefuri*. OP. I, 130: fusul de *sidef* nu i se mai întorcea între degete; 132: pistólele ghintuite, lucrato în Veneția numai cu sirmă de argint și cu *sidefuri*. FIL. 154: săbiil turcesci cu mănerele de *sidef*. DELAVR. 165: pistóle cu plăsele de argint și de *sidef*. Isp. Juc. 28: copiii se jucuă cu nasturi de *sidef*. BUR. 103: Légân mândru și frumos, Lucrat cu *sidef* și os.

— SEDEF (ar. sodef „coquille“), nacre de perle: bulg. serb. sidef (sedef), mer. sidefi, ngr. *πυρέφι*. Despre celelalte minerale venite din Orient (§ 103).

siléf n. (și *siléh*) chimir de ținut pistólele.

REV. II, 413: încinsei un *siléf* și 'mî pusei pistólele în briū. GHICA, 349: Hiotoglu purtând la piept un *siléf* bogat de arme; 415: încins cu un *siléh* roșu cusut cu fir.

În cîntecele populare (și sub formele **seléf**, **silép**).

R.-Cod. 224: Ia lepădă-ți armele, *Siléf* cu pistólele, Să-ți mai

lungim Țilele. AL. 43: Tu ai galbeni la chimir, Eū am un *seléf* cu fir și în *seléf* un iatagan, Ce mă scapă de alén; 131: La *seléfu*-i se pleca, Pistólele-i le-apuca; 258: *Seléful* cu armele, Armele cu glónțele! TEOD. 565: Mâna 'n *seléf* că punea, Paloș mare că scotea. ȚAPU, 318: Trupul meū și armele, *Siléf* cu pistólele; 382: Să-ți iaū pielea după cap, Să-ți fac *silép* la mazdrac.

— SILAH (ar.), arme; bulg. silah (selah), serb. silah, alb. silah „chimir pentru arme“, mcr. siléhe „serpar de păstrat cuțite, pistóle“. V. Partea II: silihtar.

simit m. pezmet móle.

Doc. II, 302 (d. 1791): *simitul* alb, ca și jimbla, la para po dramuri 100. AL. T. 136: *simit!* covrigi! pe buze să te frigi! FL. 139: *simișt* cu brânză. GHICA, 71: să cumpere halviță și *simit*.

— SIMIT (ar. semit), petit pain en forme d'anneau: alb. bulg. serb. simit, mcr. simită „covrig“, ngr. σιμίτι, p.âte de farine; sp. acemita.

simigiū m. cel ce face sau vinde simiți, covrigi.

Doc. II, 317 (d. 1791): covrigii *simigiilor* ... For. III, 285: 300 lei de la *simigiū* (unul din veniturile Agăi). FIL. 29: *simigiū* cu tablele lor sferice puse pe cap și cu tripodele de lemn la subțioră

— SIMITGI, qui cuit, vend des biscuits; bulg. simigīa.

simigerie f. prăvălia simigiului.

TELEOR, 12: o fată avea zestre o *simigerie* la obor.

sinamechie n. (și **siminechie**) foile unui arbust din Orient, luate ca purgativ (litt. sena din Meca).

TARIF 1761: *siminechi* oca 44 bani. TARIF 1792: *sinamechie* oca 3 bani. CONV. XXVI, 459: *siminechie*, *sinamichie*, folia senae.

— SENAMEKI, séné de Mecque (d. ar. sena „séné“), de unde sp. it. sena, fr. séné.

sinèt n. I. (sensuri arhaice) 1. act, document.

KOG. 210: trimițând *sineturī* pentru tóte la capichajele, scriindu-le ca să cheltuiască și să stea cu capul, ca să potóle această price; 236: să ia *sinet* de la dinși de tóte câte a dat în mâna lor. COND. 1802, p. 313: avaturī și eereri ce s'au izvorit din nou în urma *sinetului* ce s'au făcut la lét 1198, să lipsescă. COND. IPSIL. (d. 1796): judecătórii să citescă tóte cărțile și *sineturile* acelor ce se judecă.

2. (și **senet**) fig. dovadă, garanție.

ZIL. Rev. VI, 103: și fu acest ferman *senet* Rumânilor pentru nevinovăția lor.

II. (sens modern: și **sinet**) chitanță, poliță.

UR. XI, 355 (d. 1805): să plătescă tóte datoriiile ce vor fi atât cu *sineturī* cât și fără *sineturī*. AL. T. 1018: a trecut de mult vadéua *sinetului* ... 1251: *sineturile* mele trebuie să fie achitate fără nici o scădere; 1433: se vorbește de un *sinet* al dumitale de 30.000 de galbeni; 1740: să vé daū *sinete*, ca să înșelați lumea, că aveți stare? FIL. 274: trimit prea ostlnției tale acea piatră, ca să o aibă în păstrare și să am *sinetul* sfinției tale de primirea ei. GHICA, 513: staū cu sipeturile pline de amaneturī și de *sineturī* și nimeni nu-mi plătesce.

— SENED (ar. appui, soutien), document, piéce au-

thentique, acte, diplôme; serb. senet, mcr. sinete, ngr. σενέτι. Termin juridic pe cale de a dispăre (§ 71).

singép m. și n. blană ușoară și caldă de jder.

COND. 1693, p. 415: două blane de spinări de *singépi* ce s'au trimis la îmbrăhurul. KOG. 231: Domnul îmbrăcând pe salahorul cel împărătesc și pe Divan-Efendi cu blană de samur și pe Visternicul și Caimacaniul cel mari cu blană de *singép*, iar pe ceilalți boieri cu feregele și cu căftane. TARIF 1761: *singépi* blane de spinări mari 66 bani, *singépi* blane de pânțece mari 55 bani, *singépi* tanele de o mie doi pol lei. UR. XV, 247 (d. 1787): o scurteică de canavaț căptușită cu *singép*. TARIF 1792: *singépi* ce vin din țara unгурescă de povară 660 bani... *singépi* negri nelucrați oca 30 bani sau nelucrați sibiriaticii oca 40 bani. TARIF 1870: blăni de *singépurii* negre.

Var. (archaică): **singif**.

COND. 1693, p. 407: un conțeș de canavăț cu nasturi de sîrmă, cu găitan de fir, cu *singif* de atlas.

— SINGEF (pers. singab), écureil de couleur grise, peau de cet animal, fourrure en petit gris; serb. singef, ngr. σιντζάπι (§ 84).

singepiū a. de colórea cenușie ca a sîngépului.

Doc. II. 407 (d. 1792): catifea *singepie* i galbenă.

— SINGABI, gris, de couleur grise.

sinie f. 1. tablă de cositor, împodobită la mijloc cu desenuri de flori.

Cuv. I, 213 (d. 1588): o *sinie* mare. COV. IX, 277 (f. de z. 1821): o *sinie* mare.

2. în Banat, masă rotundă făcută de lemn în forma unei farfurii, cam de un metru în diametru de mare și cu mijlocul oblu, iar tórtelile de asupra mai scunde de cum e mijlocul de desubt (Marian, În mormînt. 390).

— SINI, plateau rond (d. sin „Chine“, primitiv: porțelană chineză); bulg. serb. siniia „mescióră jóșă“ (de unde vorba trecu la Bănățeni), alb. sini, mcr. sinie, ngr. σινί, tourtière. V. cinie.

sipet n. coș de papură servind de cufăr.

MUSTE, 14: dacă au eșit Némții din cetate [Némțul], au rămas tot ce au fost în cetate lucruri boieresci și neguțătoresci, lădi, *sipete* și mahle... AR. 81 (d. 1821): le am deschis *sipetele* și giamantanele. AL. T. 391: în còda trăsuriu sînt aninate o mulțime de *sipete* și de cuii; 1720: adă *sipetal* cel cu haine. FIL. 128: deschiso un mic *sipet* de lemn de chiparos; 142: un *sipet* mare îmbrăcat cu piele de căprioară albă și legat cu fier alb. GHICA. 266: avea *sipeturii* pline cu sineturii.

Vorba revine în cînteecele oltene.

ȚARU, 86: Un negustor s'a 'necat C'un *sipet* mare 'neareat.

Var. (literare): **sepet** și **sépet**.

Ist. 1715, p. 95: *sepeturii* cu luminări, Diox. 197: trei *sipeturii* de pecetluiturii.

— **SEPET**, panier, corbeille de jonc et d'oseille; alb. serb. sepet, ngr. σεπέτ; ung. szepet.

sipetaș n. lădiță, euféras.

FL. 142: un *sipetaș* mai mic de lemn de nuc cu flori de sîdef.

sipețel n. sipet mic.

UR. XVI, 277 (d. 1797): *sipețele* mici lipscănesci... Isp. 144: căpitanul deschise *sipețelele* și află toate celea.

sirghiū n. tarabă.

MARION, 66: *sirghiū* încărcate cu pastramă.

— **SERGI**, étalage. Vorba circulă în Muntenia.

sofă f. divan de odihnă.

a. în literatură:

CRON. III, 441 (d. 1822): odaie... avînd *sofale*... NEGR. I, 78: tînăra nevastă... lăsată pe o *sofa*. FL. 24: ședură pe o *sofa* de postav roșu cu ciucuri albi de Venetia; 30: sala tronului era împodobită cu o *sofa* pentru Prințul și lavițe pentru boieri. XEN. 66: puse o *sofa* lângă sobă. GHICA, 9: se aședase răsturnat pe *sofa*.

b. în cântecele populare:

TEOD. 600: De pe *sofa* se scula, Pe ochi bine se spăla.

— **SOFA** (ar. soffet), lit de repos, canapé fixe dans les maisons turques; alb. bulg. serb. sofa, ngr. σοφᾶς; de aceeași origină: it. fr. sofa. V. divan.

***sofagiū** m. boierinaș care purta grijă de divanuri și sofale (Kreuchely ap. Hurmuzachi X, 518).

COND. 1693, p. 332: s'au dat la doi *sofagiū* nafacaua lor de 7 luni; 426: 40 tal. s'au dat la doi *sofagiū* greci din simbria lor.

sofră f. meseiōră rotundă cu două picioare laterale, la care mâncau 6—8 persoane ședînd împrejur pe divan după moda turcească.

CRON. III, 439 (d. 1822): la 11 césuri le-au pus masa, *sofra* turcească poleită cu aur. PANN, 132 (V. ciorbă).

— **SOFRA** (ar. süfret „provision de voyage“), sac à provision qui sert aussi de nappe ou de table sur laquelle on sert le repas; bulg. serb. sofră, alb. sufră. mer. sufră, ngr. σοφᾶς.

sofragiū m. I. (și **sufragiū**) numit și **Vel-sofragiū**, (sens archaic) titlu identic cu „sofragi-bașa“.

COND. 1776, p. 71: *Vel-sofragiū* 20 lei pe lună. Doc. IV, 517 (d. 1795): 15 lei *sufragiū*...

II. (sens modern) îngrijitor de masă și tacâmuri, la o casă boierescă.

AL. T. 482: unde să găsească eu talgere, cucónă?... că nu's *sofragiū*. FL. 104: scóse pe *sofragiū* și pe stolnic, sub cuvînt de mîncătorie.

— **SOFRAȚI**, domestique qui dresse la table, maitre d'hôtel; bulg. serb. sofrăți, ngr. σοφρατζής.

***sofragi-bașa** m. stolnicul curții, boierinaș care în-

grija de masa Domnului, de tacâmurile și de pânzăria ei, punând și ridicând masa (Fot. III, 310).

Doc. I, 289 (d. 1783): *sofragi-bașa*... peșchergi-bașa...

— SOFRAGY BASHY, le gardien de la vaisselle, chef des laquais de table Ham.

sofragerie f. (și **sufragerie**) sală de mâncare.

DRĂGH. I, 90: stolnicul, slugi în trebainta *sofrageriei*. AL. T. 1129: am băut sus, în *sofragerie*, vin de cel cu spumă. GANE, III, 168: introduse în *sofragerie*. GHICA, 279: lângă tulpina aceluia arbore aședjase *sofrageria*.

Formă originală ca și ngr. *soffar*, *zaria*, salle à manger.

soitarii m. (și **suitariu**), 1. măscăriciul Curții care însoția pe Domn la alaiuri. Vodă avea 4 soitarii înaintea lui, iar beizadelele 2: ei formați elementul comic al paradei, excitând râsul mulțimii nu numai prin gesturile și bufoneriile lor, ci și prin costumul lor grotesc, purtând căciuli mari din blană de tigră și coddă de vulpe ațrnată, iar în fața căciulii aveau oglinzi (§ 63).

Doc. IV, 518 (d. 1795): *soitarii* cu 7 lei emielic. PAPAȘ. 53: *soitarii* Curții domnesce făceau la alaiu pe caraghioșii, strîmbându-se și ridînd în hohote către toți privitorii de pe ferestre. NEGR. I, 29: înainte mergeau *suitariii* călări cu nalte căciuli flocose, la care ațtrna câte o lungă coddă de vulpe, împingînd pe norodul ce se înghesuia. GHICA, 322: oștirea turcescă au pornit pe la amiazi, *soitarii* înainte îmbrăcați în haine pestrice, cu coddă de vulpi la căciuli, jucînd chiocecurile, strîmbându-se la lume pe uliță și făcînd fel de fel de caraghiozlicuri. ORĂȘ. II, 118: *soitarii* cu moțuri, cu peruci în colțuri.

2. bufon, paiată.

AL. T. 115: *suitari* de cafea. ORĂȘ. II, 96: ești cel mai nostim dintre *soitarii*. TEOD. 486: Sbierați *soitarii*, nu-și țineau gura.

— SOYTARI, arlequin, bouffon; bulg. serb. *soitarii*.

soiū n. 1. rasă (vorbind în special de cai).

GANE III, 11: cal aprig de *soiū* moldovenesc. ISP. 365: avînd un cocoș de *soiū*, cu mare cheltuială a alergat prin țări de a cumpărat și o găină așijderea de *soiū*. AL. 179: Ș'un fugar frumos domnesc, De *soiū* bun moldovenesc; 314: Iepele de *soiū* bun moldovenesc Cu galbini se cântăresc.

2. nēm, viță (despre omeni).

STAM. 471: este avut și de *soiū* înalt. AL. T. 684: Graure, fi cu inimă, că fetele 's de *soiū*. GANE I, 126: de *soiū* țarnesc și cu găr-găuni de coconă în cap.

3. fig. calitate, natură.

AL. T. 580: ce *soiū* de om îi? XEN. 147: ș'apoi ciocoiul de Anton parcă-t mai de *soiū*? TEOD. 296: Dar ciocoiul, ca ciocoiul, C'asa 'i e firea și *soiul*.

4. fel, specie, varietate (și fig.).

AL. T. 58: lumea 'i plină de păpuși de tot *soiul*, mari și mici; 622: spre a curma tot *soiul* de neînțelegeri; 781: omi petrece iarna

în plăceri de tot *soiul*: 1120; ne vom da tot *soiul* de agiutor la tot *soiul* de întimplări; 1224: mi-am ruinat starea cu tot *soiul* de nebunii.

— *soy*, *race*, *famille*, *lignée*, *espèce*, *sorte* (adj. de *race*, *noble*); bulg. serb. *soj* „stare, rang“, alb. *soj* „ném, rudenie“, mcr. *soj* „fel, familie“, ngr. *soj*, *race*.

Vorbă foarte răspândită și cu sensuri variate ce coincid în mare parte cu ale sinonimului maghiar „ném“.

solimán n. onix (într'un cântec bucovinén).

MARIAN II, 167: Pe cornul tulpanului Piatra *solimanului*... *Solimanul* de ce-î bun? De primblat sara pe drum.

— SÜLEYMANI, *onyx* (litt. propre à Salomon).

somòn n. 1. codru de pâine: nu cunoscem vorba de cât din proverbul „nu-î nebun cine mânâncă 7 *somone*, ci cel ce-i le dă“.

2. fig. gros de cap (cu acest sens numai la Cihac).

— *SOMUN*, *pain entier*, *pain grossier et noir*; bulg. serb. *somun*, alb. *somune*.

sòpă f. măciucă scurtă și gròsă.

REV. I, 395 (d. 1821): i-au dat câteva *sope* pe spinare. HRIST. (1818): Tot cu *sopa* neghiobesce Vedeai numai că-î lovesce. AL. T. 1332: ce te-aș măsura eu cu *sopa*, ca'n vremea ienicerilor.

— *SOPA*, *gros bâton*; bulg. serb. *sopa*.

spahiù m. călăreț turec: cavaleria otomană era divisată în *spahiù* sau călăreți propriu diși, în sililitari sau armași, în lefegii sau călăreți cu léfă etc.

a. la cronicari:

M. Cost. 285: s'au strîns ienicerii cu toții, plecând spre sine pre *spahii* și au mers la curtea împăratescă; 357: pre Ismail-Aga l-au trimis, carele apoi au cădut Agă *spahiilor*. N. Cost. I, 453: întâi porniră *spahiù* în câte-va stoluri, apoi după dinșii mergeau tunurile și *gebhanéua*; II, 48: au trimis fără de veste vr'o cincî sute de *spahii* de l'au ridicat din Iași pe Constantin-Vodă. NEC. 324: acel turec au spus Impăratului câtă ôste turecscă este, o sută douăzeci mil de ieniceri pedestrimie și două sute și cincîzeci de mil *spahii* călărime. IST. 1715, p. 83: să mergă din *spahii* și din arnăuți. BĂLC. 90: o răscolă a *spahiilor* turbură liniștea capitalei.

b. în cântecele populare (în cele din Oltenia sub formele corupte *pafiu* și *pafir*, *pasfir*, *pasfiù* și *spafiiù*).

AL. 131: Turcilor, *spahiilor*, Nu dați vînt săbiilor. TEOD. 539: Turcilor, *spahiilor*, Și voi ienicerilor; COS: Patru mil *spahii* scotea, Dar Băcul nici c'astepta. BUR. 84: Și să împărtescă lefi La lefegii, Cai pe la *spahii*. ȚAPU. 71: Mulțumescu-vă, Domnilor, Și mai mari *Pafirilor*; 72: Turcilor, *Pafirilor*...; 80: Turcilor, *Spafirilor*...; 84: Turcilor, *Pasfirilor*...; 85: Turcilor, *Pasfirilor*...

— SIPAHI (pers.), *cavalier* (d. asp. „cheval“); bulg. serb. *spahija*, ngr. *σπαχίης*; sp. *cipayo*, fr. *cipaye* „nom

donné dans l'Inde aux indigènes qui servent dans les troupes européennes“ (Devic).

spahiesc a. cum purtați spahii.

ANON. 352: Mihnea-Vodă cinstia și dăruia nemişul dorobăntesc cu fringhii (= frenghii) și cu haine scumpe și îmbrăca pre dorobanți tot cu haine *spahiesc*.

Stambul n. numele turcesc al Constantinopolii, numit de popor și Tarigrad (în cântecele populare).

AL. 144: Dacă sorții te-or purta, Țările de-a vîntura și'n *Stambul* de a intra; 210: La *Stambul*, în turnul mare, Ce se 'nalță lângă mare, Unde zac fețe domnesce și soli mari împărătesce.

— ISTANBOL (Stambol), Constantinople (d. 'ς τῆν Πόλιν: cf. Istankioi d. 'ς τῆν Κῶ); bulg. serb. Stambol, pol. Stambul, ung. Sztambul.

stambolă f. chilă de Stambul (într'o baladă mold.).

AL. 116: Descare la zambóle și 'ncare la *stambolé*.

Var. (arhaică): **stambol-chilă**.

Doc. I, 274 (d. 1783): să se dea din țară [Muntenia] 300,000 *stambol-chile* orz și 80,000 *stambol-chile* făină. UR. IV, 346 (d. 1812). când se da din pămîntul acesta [Moldova] 100,000 *stambol-chile* de grâu cîrnău.

— ISTANBOL (KILE), kilo de Constantinople; bulg. stambolîia „sac de ovės“.

sucmân n. 1. postav gros de lână albă.

TARIF 1761: *sucman* de cot 1 ban prost... *sucmani* cusuți de 14 un leu. UR. IV, 133 (d. 1792): șalvari de *sucman*... un *sucman* mare de 8 coți. IONESCU, Dorohoiu, 499: postavul țaranilor noștri este *sucmanul*.

2. ghebă de sucman cu șireturi.

AR. 143: îi duceau goli și desculți [pe Leși], numai câte un *sucman* rēu asupră-le, și-i dau peste hotar. NEC. 293: au îmbrăcat [pe un grec] cu *sucman* negru și l-au trimis de l-au închis la cetate la Nēmț. CANT. Ier. 299: din ruföse *sucmane* în porfira priminindu-l. AL. T. 4: cu *sucman*, cu opinci, cu ițari; 426: să bālălăsesce ca într'un *sucman*? Id. Pr. 215: 'și aruncă *sucmanul* pe umere. Isp. 177: săracul, umilit și strîns la piept, de sta să-i crape *sucmanul* cel sdrențuit de pe dînsul. TEOD. 334: Foicică de năut, Ungurén cu *sucman* scurt, Nu șede 'n Moldova mult.

Vorba figuréză în diferite dicțori (Zanne III, 388).

Var. (mai ales mold.): **suman**.

AL. T. 1546: ți-am cumpărat *suman*, opinci, ciubote. CR. II, 25: două perechi de obiele de *suman* alb; 47: se fac multe giguri de *sumani*. GANE I, 243: îmbrăcat într'un *suman* sdrențeros. STĂNC. 213: își puse popa *sumanul* în spinare. ȘEP. I, 219: tot îi mai aprôpe cămașa de cât *sumanul*. AL. 202: Pe de asupra-i cu *suman*, Dar pe trup are caftan. HINȚESCU, 182 (prov.): *sumanul* alb se pôte negri, iar cel negru nu se pôte albi.

3. haină grosă purtată de țarancele din Ialomița, Vlașca, Buzeu (Dr. Manol. 182).

— SUKMAN, grandes bottes à l'usage des Turko-mans; bulg. sukman „fustă, caftan“, rus. sukmani, rut. pol. sukmana, ung. szukmáni „țundră, zeghe“. Sub raportul sensului, cf. cele deosebite la cióreci.

Sumanul este postavul țărănesc prin excelență, ca abaua și dimia în Muntenia (V. aba).

sumăeș n. sumau scurt (și desmierdător).

BOGD. Pov. 66: nu-l mai rămăsese de cât un biet *sumăeș*.

sucmănar m. cel ce face saŭ vinde sucmane.

COND. 1776, p. 16: starostele de *sucmănari*.

sugiuc n. 1. un fel de cãrnat.

TARIF 1792: limbi de vacă i *sugiucuri* cântar 40 de bani. Doc. II, 310 (d. 1792): ghiudenul saŭ *sugiuc* ce se face aici în Bucuresei. NAD. 100: ce pâne albă... bine se mai lovesce cu *sugiucul* ăsta!

2. un fel de pastă de nucii și zahăr, roșie pe din afară și albă pe dinăuntru: acadele și *sugiucuri*.

3. nucii înșirate pe o sfóră și acoperite cu must fiert cu făină (Dané s. v.): un fel de magiun de struguri.

— сугук, saucisse, saucisson; alb. bulg. serb. suguk, ngr. σουτζούκι. Vorba circulă mai ales în Muntenia.

sulimán n. sublimat de mercuriŭ servind ca dres pentru față: țărancele obiicnuesc albèle cu stubeciŭ și rumenele (Dr. Crăin. 179).

TARIF 1761: *suliman* oca 44 bani. CR. I, 112: piatră vînătă, piatra *sulimanului* saŭ piatra bună pentru făcut alife de obraz. GHICA, 65: dresul, *sulimanul* și rumenela cu care se văpsia. R.-Cod. 161: De n'ai da cu *suliman*, Nu ũi-ar face pielea un ban...

— SÜLÜMEN (ar. arsenic), nom de deux préparations de mercure, fard (d. sublimatum); bulg. sulömen, serb. sulimen, ngr. σουλιμάς; sp. soliman „sublimé“. Despre datina sulimenirii (§ 83).

sulimenelă f. dres de sulimenit.

CR. I, 112: ghilélă, *sulimenelă*, boia de pěr...

sulimenesc v. a da cu suliman, a se drege la față.

Si forma compusă **Insulemenesc** (într'un cãntec oltén).

ȚAPU, 17: Héno Žimzéno, Ia scól', te gãtesce, Te '*nsulemenesc*...

sulimenit a. (și **sulemenit**) 1. dres cu suliman.

PANN, 195: a venit *sulimenitã* și se duce terfelitã (ghicitóre despre zãpadã).

2. fig. spoit, superficial.

NEC. 270: Muntenii își arãtarã obrazii de făcurã pace cu tainã, sã nu scie Duca-Vodã; numai pace *sulemenitã*.

Sultán m. I. titlu dat Impãratului Turcilor (litt. stãpânire), la cronicari obiicnuit înlocuit cu „Impãrãție“.

1. cu acest sens vorba revine adesea în cãntecele pop.

AL. 105: Nepóta *Sultanului*. Copilița Hanului; 107: iar *Sultanul*,

stând pe cal, Sub un verde cort de șal. TEOD. 671: Tudorel spunea, Vezirul semna, *Sultanul* scria și firman îi da. R.-COD. 301: Cam pe stéguri pe șiréguri, Pe *Sultanii* pe căpitanii.

2. titlu analog dat fratelui Hanului Tătarilor (la vechii cronicari).

M. COST. 250: au orînduit pre Cazi-Gherei *Sultan* Hanul tățaresc; 303: Hanul pre Tătarii au lăsat pre doi *Sultanii*, frații ai sei, să vie cu dinșii. N. COST. 40: s'a sculat un *Sultan* din Bugiag și au mers prin țară de au intrat în țara unгурească. CĂPR. 294: fiind hulit todeauna de *Sultanii* cari sînt Domnii Tătarilor. VĂC. 287: acestea fură de 'ndestul, că să facă pe toți mîrzalii și *Sultanii* să primescă pe Șahin-Gherei de Han. COND. 1693, p. 74: 155 tal. s'au trimis la 2 *Sultanii* de la Bugiac dar; 215: 155 tal. s'au dat *Sultanului* de la Stambul dar. DION. 165: au rămas Crîmul, adecă țara tățarescă, jumătate supt stăpînirea Muscalilor, iară altă jumătate după pace o au răscumpărat dela *Sultan* tățaresc, cu multe milióne de ruble.

II. (ca adj.) de cea mai bună calitate, vorbind de stofe (V. sultanii).

TARIF 1761: zof *sultan* bucata 95 bani.

— SULTAN (ar. pouvoir), prince, souverain, seigneur; bulg. sultan, ngr. σουλτάνος, rus. sultan (și „surguciu“), pol. sultan „îmbrăcăminte femeiască“; sp. soldan, it. soldano, fr. sultan. V. Partea II: sultan-valide.

Sultană f. domniță, soție sau fiică de Sultan.

KOG. 224: fiind om mare, fiind și *Sultană*; 239: o regea de la o *Sultană*. BUR. 209: Turcilor, Agalelor, *Sultanii* și *Sultanelor*.

sultănesc a. ce ține de Sultan.

N. COST. 94: întru a noastră *sultănescă* prea înălțată Curte.

sultănică f. un fel de horă în Muntenia (Jip. 51).

sultanii m. pl. varietate de struguri cu bobe mari, litt. struguri domnescei (Baronzi, 94).

— SULTANI, royal, impérial; fig. excellent, de premier choix. V. Partea II: sultanin.

surduc n. costă rîpósă, dél (în munții Sucevi).

ȘEP. I, 46: Mă usuc ca frunza 'n nuc, Ca iarba de pe *surduc*; III, 160: Aibă casa cucului și cărarea lupului, Pe vârful *surducului*.

— SURDUK, défilé de montagne; serb. surduk „uriaș de munte“.

surghiun n. și adv. (Mold. *surgun*) I. (subst.) 1. exil.

M. COST. 11: pre acel dascăl Ovidius l'au făcut, cum dic Turcii, *surgun*, de l'au gonit din Rîm tocmai la Cetatea-Albă. AL. T. 1407: poronca de arestuire și de *surgun* a lui Radu. GHICA, 296: când s'a întors din *surghiun* din țara turcească. CAL. 1877, p. 33: împăratul se îndură să le dăruiască dîilele, dar să le trimită într'un *surghiun* depărtat.

2. fig. părăsire, năpustire.

CR. II, 123: ghemuiți în căruța lui Moș Luca ne duceam *surgun*, dracului pomană. MARIAN II, 210: Da eă dobei oiă da *surgun*

și m'oiu duce 'n cel cordun. SEV. 154: Să iasă răvașul bun, Să dăm la baba *surgun*.

II. (adv.) exilat, expatriat.

CĂPIT. 218: l-aū mazilit Turcii [pe Petru-Vodă] și l-aū trimis *surghiun* la Halep. DION. 203: l-aū făcut *surghiun*, de aū pățimit Moruz multă vreme; 232: l-aū pus pe Măria sa la oprélă în cetatea Grațiu, adecă *surghiun*. NEC. 277: aū trimis Vezirul de aū luat pe Duca-Vodă de pe drum, de l-aū făcut *surgun*. ZIL. 94: ardică pe Filipescu cu totă casa lui *surghiun* la Rosia. GHICA, V: să l trimită *surghiun* la Eski-Zagra: 11: Clucerul era pornit *surghiun* la Snagov cu cămașa pecetluită pe el și a rămas acolo până la venirea Muscalilor.

— sŭrgŭn, exilé, banni; bulg. sŭrghŭn, serb. surgun, alb. surghun, ngr. σουργόν.

surghiunesc v. (Mold. **surgunesc**) a exila, a proscerie.

DION. 168: aū *surghiunit* pre toți boierii cei mari din Bucuresei și pre cei din Craiova în țara turcescă. BĂLC. 114: strigările poporului făcură pe Sultanul a-l mazili [pe Mihnea II] și a-l *surghiuni* la Tripolis. OD. I, 158: Petru Șchiopul fuse pus în lanțuri și trimis *surghiun* la cetatea Conia din Anadol. FIL. 34: poruncese mai bino să-mi taie capul sau *surghiunesce-mé* ca pe atâți alți boieri pămîntenî ai țării; 129: AL. T. 1330: téma de-a fi *surguniți* pe la mănăstiri! XEN. 15: nu am de gând să-l *surgunesc* la schit.

Formațiune proprie corespunzând serb. surgunisati, alb. surghunis și ngr. σουργουνας.

surghiunie f. (Mold. **surgunie**) exil, proscricțiune.

NEC. 186: s'aū tîmplat de aū murit feciorul Radului-Vodă în *surgunie*: 205: aū seos și pre Șerban din *surgunie* de la Crit: 256: atunce și Lascarachie Rusot încă aū eșit din *surgunie* de la Rodos. KOG. 211: Grigorie-Vodă Ghica după ce aū șețut șapte ani mazil și în *surgunie* la Bocceda, care îi dic Tenedos, iară l-aū miluit împărăția cu Domnia Moldovei. VĂC. 298: defăima pe Mavroghene pentru *surgunia* noastră. COND. Caragea, p. 462: când se va pedepsi unul din tovarăși cu oena, cu pușcăria sau cu *surghiunia*. CAL. 1877, p. 40: este osîndită a trăi aici în *surghiunie*.

Formă originală și paralelă cu „surghiunlic”.

surghiunire f. proscricțiune.

DUM. 34: pentru *surghiunirea* lui din pămîntul Moreei.

surghiunit a. și m. (și **surgunit**) proseris.

DUM. 15: aduse și pre *surgunitul* Crimgherei ot Rodos...

surghiunlic n. (și **surgunlic**) exil.

KOG. 203: l-aū făcut pe Grigorie-Vodă surgun la Bocceda, la care *surgunlic* aū șețut doi ani; 218: era la *surgunlic* la Mitilin.

— sŭrgŭnlic, exil, bannissement; serb. surgunluk.

surguciū n. I. (sensuri arhaice) 1. la Turci: creștă din pene prețioșe cu pietre scumpe: ca un înșigniu regeșe, îl purtat în turban Sultanul și Pașii din Egipt, Bagdat și Buda (Cant. Ist. ot. 474).

Ist. 1715, p. 137: aū adus caftan și *surguciū* de izbîndă.

2. la Români: peniş înalt, împodobit cu diamante, la calpaucul Domnului.

NEC. 248: Domnul, ca un mire împodobit și cu *surguciă* în cap și cu mare alaiū, aū mers la gazda miresei de aū luat'o. CĂPIT. 234: viind solii lui Mihai-Vodă cu sabie, cu buzdugan, cu *surguciă* și cu cai, tôte de mult preț. ANON. 369: Radul-Vodă fără nici o sfilă începă a încărea țara cu datoriile, luând scule scumpe împărătesci și *surguciuri* câte de 40,000 de taleri. BALC. 273: un *surguciă* lucrat cu mare măestrie, împodobit cu briliante, rubine și mărgăritare. NEGR. I, 145: șlicul de samur pus cam într'o parte era împodobit cu un *surguciă* alb. OD. I, 134: cu *surguciuri* de briliant.

II. (sens modern) plantă numită și „pintenaș“ (*Delphinium Ajacis*).

— SORGUCĚ, panache, aigrette ornée de diamants qui surmonte le bonnet du Sultan; touffe de plumes, de fleurs et de pierres précieuses, qui ornaient autref. la coiffure des dames turques: serb. sorguč, mer. sergucce, ngr. $\sigma\epsilon\rho\gamma\acute{o}\upsilon\zeta$: aigrette, panache (§ 80).

surlă f. fluer militar cu sunet ascuțit: „a țice surlile, a țice din surlle, a da în surlle“, a cânta musica militară (la ocașiuni măi ales vesele).

N. COST. 50: cu *surlle* și cu dōbe, încă și cu trîmbiceri leșesei. NEC. 228: țiceaū *surlle* și trîmbițele și băteaū dobele: 253: nu dederă nici puscele, nici țiseră *surlle*. DION. 188: Pașii îi țicea *surlle* și-i bătea tobele din afară de cetate. NEGR. I, 151: începură a țice din *surlle* și bucatele se aduseră pe masă. GANE III, 11: atunci *surlle*, trîmbițele și darabanele îi făcură cînstea cea din urmă. OD. I, 72: începură a suna din tobe, din pauce, din trîmbițe și din *surlle*. ISP. 2: iar slajitorii dederă în timpine și în *surlle*; 51: eșise întru întîmpinarea lui cu buciume, cu tobe și cu *surlle*.

— SURNA (zurna), espèce de flûte d'un son aigu et criard; cum. surna „buccina“: serb. bulg. surla și zurla (zurna), ceh. surma, alb. surna, mer. zurna, ngr. $\zeta\omicron\omicron\rho\upsilon\zeta$ și $\sigma\omicron\rho\rho\lambda\alpha$. Forma derivată „surmaciū (=surnaciū)“ conservă încă nasala primitivă.

surlar m. cel ce cântă din surlă.

COND. 1693, p. 644: casele *surlarilor*. ANON. 95: *surlari*, trîmbițași domneci și turcesci...

surlaș m. sens identic cu „surlar“.

DELAVR. 100: buciumașii, fluerarii și *surlașii* răsunaū alaiū mare.

surloiu n. fluer mare, fiind vorbă numai de fluerul piciorului (când se rostese și **țurloiu**).

***surmaciū** m. (și **sirmaciū**) trîmbițaș.

COND. 1776, p. 9: un *surmaciū* și un fluerăș. GHEORG. 323: trîmbițașii domneci și *sirmaciul* povodnicilor, răsunând în trîmbițași și în surlă. DOC. I, 548 (d. 1784): vel căpitan de cazaci cu stégul i *sirmaciul* și toboșul seū.

Formațiune analogică ca bulg. zurnağîia, corespunzând turc. ZURNAZEN (= trampetaği).

surugiü m. postalion.

BELO. 342: Pentru că-1 stătuse caii, pe *surugiü* aü tăiat. FOT. III, 322: *surugiü* să fie neînșurați și nesupuși la dare. STAM. 302: se audiră pocnete de biciu și clopoței și chiote de *surugiü*. AL. T. 12: s'aducă vr'o patru *surugiü* de la poștă. OD. I, 161: doi *surugiü*, flăcăiandri cu mintene numai găitane. GHICA, 240: intră în curte opt cai cu doi *surugiü*. VULP. 44: Ilie, Ilie, *Surugiü* Ilie... MARIAN I, 33: *Surugiul* că asculta, lute 'n grajd că se băga...

Vorba figurază în proverbul muntén (Pann II, 117): și pentru calul șchiop se găsește *surugiü*.

— SÜRÜĞI, postillon (d. sürmek „avancer“): serb. suruğîia, ngr. *σοφορτζής*.

surugiesc a. de *surugiü*: fig. ordinar.

AL. T. 391: chiote și pocnete *surugiesc*.

surugiesce adv. ca *surugiü*.

AL. T. 51: chiute *surugiesce* și pocnesc din harapnic.

susan n. 1. (și **susam**) plantă oleioasă, originară din Orient, cu ale cărui semințe se presară covrigii (*Seseli*).

IST. 1715, p. 30: se face bumbac mult și *susam* peste tótă Rumele. TARIF 1792: *susamul* cântar 12 bani.

2. prăjitură lunguiață din zahăr saü miere, sare de lămâie, nucă și *susan*.

— SUSAM (ar. sesem), sésame; alb. bulg. serb. *susam*, ngr. *σοσάμ*: din aceeași vorbă arabă: gr. *σίσαμον*, lat. *sesamum* (de unde formele europene).

S

Şahmarà f. (și **şahmarand**) stofă suflată cu aur și cu argint, litt. dorul regelui (Cant. Ist. ot. 426).

REV. I, 339 (f. de z. 1669): un timbar de *şahmara* verde cu patcea de sobol, o sucnă de *şahmara* alb, un oghial de *şahmara* alb cu prostir de Tarigrad. NEC. 225: Dumitraşco-Vodă o purta [pe fata rachierței] cu sălbi de galbeni și cu haine de *şahmarand* și cu șlic de sobol și cu multe odore împodobită.

Vorba s'a păstrat (sub forma **şamurè**) într'un cântec.

CAN. 237: Cu meșini, cu cojocel, Cu anterèu de *şamurè*.

— ŞAH MERAM, brocart (d. şah „roi“ și meram „désir“). Despre stofele orientale (§ 86).

şaiac n. varietate de aba, postav fabricat de maici din lâna țigăilor roșii, care se pörtă mai ales de călugări: şaiacul pöte fi negru, sur saü cafeniü.

GANE III, 40: haine croite din acelaș soiü de *şaiac* mănăstiresc.

Var. (mold.): **șeiac** și **șiiac**.

CR. I, 110: cum scii, sfinția ta, mai mult cu *șeiacul* ne hrănim. S. NĀD. 14: cu straiie de *șiiac* călugăresc. BOGD. POV. 247: hainele preotesel cele de *șiiac* cafeniū.

— **ŞAYAK**, étoffe d'un tissu léger et croisé, espèce de serge Barb.; bulg. serb. *șaiak* (tozluți, çakşire, dolama); mer. *șiiac* „aba și manta de aba (§ 100).

șaiică f. (și **șeică**) șalupă turcească, luntre de transport pe Dunăre și pe marea Neagră.

GREC. 206: unde dar Domnul pe Dunăre mergând, *șaiicele* ce era cu zaherēna împăratăscă încă din jos venia. COND. 1776, p. 67: 161ă *șaiica* mare ce se pogorâ pe Sire: încărcată. AX. 163: nu sosise *șeicele* cu zaherēna ce le trăgeau pe Prut în sus. NEC. 235: Șerban-Vodă făcuse gătire mare de oști în Țara muntenăscă și făcuse câte-va vase, *șeice*, la Argeș cu zaheré, de staū gata să se scobore pe Dunăre; 251: când au ședut Impăratul în *șeică* să trecă Dunărea, i-au pus și Brancovanului-Vodă caftan în spate, de s'aū întors înapoi în Bucuresci iarăși Domn. DIX. 175: acolo sosese *șeicele* și luntrele cele mari ce vin pe Dunăre de la Viena și de la Peșta cu mărfuri; 219: aū oprit drumul Dunării și multe *șeici* de mărfuri aū luat. (D. I, 141: înaltele catarturi ale *șaiicilor* ce se vedeau albind în depărtare. GHICA, 302: s'a pus într'o *șaiică* să trecă la Nicopoli.

Vorba revine adesea în cântecele populare.

VULP. 17: Bate vîntul sălcile, Trece oștea cu *șaiicele*. TEOB. 309: Să pornesc și *șaiica* mea, Toema colon Cladova. BUR. 208: Turcii *șaiica* o umplea, Cu cărbuni o 'ndesia.

— **ŞAYKA**, sorte de barque, saïque; bulg. serb. *șaika*, ung. *sajka*, ngr. *σαϊκα*. Despre vase marine (§ 95).

șaiicar m. (și **șeicar**) conducător de *șaiică*.

Doc. IV, 100 (d. 1793): să rămăie *șeicari* cu pecetluituri domnesci.

șaiiculiță f. *șaiică* mică (sau desmierdător).

BUR. 208: P'acea lungă Dunăriță Merge, merge o *șaiiculiță*.

șal n. I. (sens arhaic) stofă de lână fină.

TARIF 1761: *șal*, 200 bani bucată. TARIF 1792: *șal* Magripia alb cu lustruri... CRON. III, 440 (d. 1822): cîacșiri de *șal*. FIL. 90: rețele și horbote din Lipsca, fesuri de Țarigrad, *șaluri* de Iran.

Cu acest sens și în poezia populară.

AL. 107: Dar Sultanul stînd pe cal, Sub un verde cort de *șal*: 203: In camară 'ntunecată, Tot cu *șaluri* îmbrăcată.

II. (sensuri moderne) 1. șal de încins, de îmbrobodit.

NEGR. I, 16: cocoșul era încins cu un *șal* roș cu flori. GANE, 289: avēnd un *șallat* turcesc. FIL. 13: cauc de *șal*; 15: încins peste mijloc cu un *șal* de Țarigrad. GHICA, 520: tată-meū se lēgă în grabă cu *șalul* la cap; 501: se încingeau la briū cu *șal* de Indiī.

2. șal sau boccea de înfașurat.

TARIF 1792: *șaluri* de Misir. BELD. 355: tabachere în brilianturi și *șaluri* de mare preț. GHICA, REV. N. II, 175: cocónele cu *șal* pe spate.

— **ŞAL** (pers.), toute étoffe de laine, de drap ou de camelot; châle de Cashmire; serb. *șal*; sp. *chal*, fr. *châle*.

șalgîu m. cel ce drege și spală șaluri. Vorbă puțin răspândită (profesiunea însăși aproape dispărută).

șaliu m. un fel de pește (*Perca lucioperca*), numit și „suduc“ (Baronzi, 94).

CAN. 24: Frunză verde ș'un șaliu, Oltule, pe malul tîu, Cresce iarbă și dudău.

— ȘALY, crochet-perche.

șaliag m. diminutiv desmierdător (în cântece oltene).

ȚAPU, 105: Numai cegă și păstrugă, Galbenă de caracudă, Șaliag, pește d'ăl gras.

șalvări pl. 1. nădragî largî turcescî, din postav sau lână, așa cum pîrtă Turcii și cum purtau înainte boierii noștri.

TARIF 1792: șalvarî de postav de țară ce merg la țara turcescă sau la Moldova. AL. T. 81: Cât îi șede de frumos Cu șalvarî de merinos. DELAVR. 205: cu șalvarî roșii și creți.

Vorba revine în cântecele populare.

AL. 105: Cu saia îmbăirată, Cu șalvarî de ciocărlat. TEOD. 640: Cu șalvarî de ciocărlat, Cum se pîrtă la împărat. BUR. 174: Cu șalvarî de lipiscat, Cinci galbenî cotul a dat. ȚAPU, 4: Sus la munte cu ițari, Jos la baltă cu șalvarî.

2. nădragî țărănescî largî mai ales în partea de sus și a turului (în jud. Vlașca, Ialomița și Brăila), numiți și „dulvuri“.

— ȘALVAR (pers. caleçons), pantalon large et flottant; bulg. serb. șalvare, alb. șarvar, rus. rut. șaravary, mer. șirvăr „nădragî scurți la meseriași“, ngr. σαλβάρ: și σαλαβάρ: ung. salavár (de unde în Ardél șolovari „izmene“). Despre hainele boierescî și țărănescî (§ 79 și 100).

șălvărei pl. (și șelvărei) șalvarî scurți (sau desmierdător).

ȘEP. III, 214: Bîrniviciu sî rupea, Șălvărei se lăsa... TEOD. 614: Avea nise șelvărei, De umbra vara cu ei.

șalvaragiu m. 1. croitor sau vîndător de șalvarî și de alte haine vechi: șalvaragiul formați înainte o corporațiune deosebită de a croitorilor proprii-dîși.

Doc. II, 288 (d. 1792): între alte rufeturi trebuincioșe obștii fiind șalvaragiul rufet vechiu; 299: lucrul ce-l vînd gata șalvaragiul din prăvălie cum șalvarî, dulămi, mintene, giubele... IV, 283 (d. 1793): postav de țară ce lucrăză rufetul șalvaragiilor.

2. (ironic) cel ce pîrtă șalvarî, Turc.

JIP. 139: luarăm prinși câteva mî de șalvaragiil.

Formațiune analogică (§ 23).

șalvaragie f. meseria șalvaragiului.

Doc. X, 885 (d. 1813): cojocăria i șalvaragia și căvâfla.

șamă f. damască (într'un farmec din Bucovina).

COLUMNĂ 1882, p. 339: în briu de șamă m'am încins.

— ȘAM (ar.), Damas; bulg. șamiia „damască“ (și

alșamiia „testemel roșu“), mer. șamie „batistă“; sp. xame „un fel de stofă“.

șamalagea f. alagea de Șam, varietate scumpă de alagea de Damasc (oraș numit turcesce Șam).

DION. 224: alageua proustă 12 lei, șamalageua 25 lei și 30 lei bucată. UR. XV, 247 (d. 1787): o roche de șamalage. FIL. 75: anterior de șamalagea morico.

— ȘAM ALAĞASI, étoffe de soie rayée fabriquée à Damas; serb. șamalağa „damască“. V. alagea și Șam.

șandramă f. 1. stréșina unei case.

HRIST. (1818): Câte unul atîrnat, De vr'o șandrama legat.

2. șopron, magherniță.

GHICA, 31: la fle-care pórta era câte o șandrama, un fel de gheretă, în care se adăpostia câte un servitor.

3. baracă, casă ruinată.

Doc. IV, 414 (d. 1794): șandramalele din lăuntruțl ȳrguluțl.

4. fig. cădétură de om.

ORĂȘ. III, 22: cădéturı neputincióse, învelite șandramale.

— SON DURMA, auvent, hangar, appentis (d. sondurmak „allonger“); alb. sondurma.

șart n. 1. (sensuri arhaice) 1. condițiune sau articol (de tractat), pont.

COND. 1802, p. 308: prea înaltă poruncă ce s'aú dat mai nainte coprinđétóre de nizamuțl ȳrii româneșei și a multor șarturı; 310: tóte cele ce s'aú đis șarturı fără de greșélă de a se păzi, se va face mare osírdie.

2. condițiune în genere, tocmélă.

AR 15 (d. 1821): o mie cinci sute de lei să se trimiță la Ierusalim, la biserică sfintă, tot cu așa șart, ca să arđă o candelă în véc.

II. (sens modern) rînduială, ordine.

AL. T. 911: iată-mé's cu tot șartul boieresc!.. m'o îmbrăcat giupănu Herșeu chiar de modă ca la Eșt. GHICA, 321: tata călare cu Hagi-Grigorie Manafu pe lingă cal, cu mâna pe harșa, după șart, pornesce la curte.

Fórté des cu acest sens în basmele muntene (și fig.).

Isp. 148: aici tóte sînt cu șartul lor, de aceea trebuie să seii să-ți faci și tu un căpétăiú; 287: cotoșmanul îi spune pe șart tóte și-l făcea să priećpă, că aici pe pămînt tóte sînt cu rînduiala lor; 354: tóte lucrurile în acéstă casă erau cu șart, nimic nu lipsia; 399: cum rămăne cu haina miresei? Dacă n'o face-o după șartul ei, logodnica nu o primesce. CAL. 1877, p. 1: nu lăsa să trecă nepedepsită cărtirea lor împotriva șartuluțl dumneđeesc; 1882, p. 19: logodna se săvîrși cu tot șartul ei; p. 34: să-și mészore vorbele și faptele cu șart și chibzuință; 1883, p. 37: a aședa tóte la loc cu șart și orînduială; 1895, p. 31: e băiat cuminte și cu șart.

— ȘART (ar.), condition, convention, stipulation, traité; articole de traité, charte; serb. alb. șart.

șasiú a. chiorș (vorba circulă în Muntenia).

TELEOR, 12: fetele sbanghiú saú fetele șasiú saú fetele basaócho.

MAN, 15: Todose e *şaşiu* .. CAL. 1882, p.28: la nevoie m'aş face şi *şaşiu* şi schiop şi chiar cocoşat.

— **ŞAŞY**, louche; serb. *şaşav* (§ 106).

şatrânge pl. 1. jocul în şah.

FIL. 144: table pentru jocul de *şatrânge* şi pentru ţintar.

? cadrilat (cf. şatrângli komaş „étoffe quadrillée“).

Doc. II, 405 (d. 1790): patru coşi atlas în *şatrânge*. Op. I, 133: un lat brîu saşu omofor, semănat cu matostaturi în *şatrânge*.

Var.: **şantrace** şi (grecizată) **sandrace**.

Doc. II, 403 (d. 1790): o blană de *sandrace* de la o giubea femeiască, IV, 277 (d. 1794): blană întreagă în *şantrace*.

— **SANTRAG**, ŞATRANG (pers.) le jeu d'échecs; carré (d. sanscr. çaturanga „cu o sută de colori“); ngr. *σατραγγική*; sp. ajedrez. Numele occidental al jocului, *şah*, e asemenea de origină persană: port. escaques, fr. échecs, it. scacchi (d. eşşah „regele!“).

şeitân (şi **şoitân**) m. numele necuratului (într'un descântec de apucat din jud. Vâlcea).

MAT. FOLKL. 1602: Şi a vădut pe *Şoitân* viind în fugă mare, Din copite scânteii dând, Din gură hopaie lăsând.

— ŞEYTAN (ar.), diable, démon (din ebr. satan „protivnic“); rut. şaitan, alb. şeitân.

şeitânică m. fam. (şi ironic) Satana.

şerbèt n. 1. băutură răcoritoare din zahăr, apă de trandafir şi miros de odagacii.

CANT. Ier. 23: *şerbet*, băutură de doftorie şi tot ce se bea. Id. Mold. 54: principii de nova dignitate congratulatur ei potionem caffèe et *şerbet* (quae e sacharo aqua diluto conficitur) offert. Ax. 124: aducând cafe şi *şerbet* de sus, s'au dus de acolo cu atâta. KOG. 242: i-au adus cafe, dulceii, *şerbet* şi fumătoare. TARIF 1761: *şerbet* de 14 ocă 1 leu. FIL. 29: vîndătorii de *şerbet* din Fanar.

2. dulcêţa îngroşată ca o alifie, sinonim cu „peltea“.

CRON. III, 444 (1882): i-au poftit să şedă, le-au dat dulceii, rodozahar şi *şerbet* de trandafir şi apă. AL. T. 1088: ce dulceii sînt aceste? *şerbet* de nufar. GHICA, 295: rodozahar, *şerbeturi* de trandafir şi de vişine.

Var. (archaică): **cerbet**.

NEC. 264: îi cinsti Paşa cu cafe şi cu *cerbet*, după cum este cinstea turcască.

— ŞERBET (ar. boisson), boisson sucrée et aromatisée, limonade (d. şariba „boire“); bulg. serb. şerbet, ngr. *σορβέτι*; it. sorbetto, fr. sorbet; de aceeaşi origină: it. sciroppo şi siroppo, sp. xarope, fr. syrop. V. ciorbă.

şerbetelniţă f. vas de fier şerbetul (§ 23).

TELEOR, 333: samovarele şi *şerbetelniţele* ferbeau pe cărbuni clocotind şi scoţînd aburi, cari aduceau ori-cul pofta de ciaiū saşu de cafea.

şerbegiū m. (şi **şerbeciū**) 1. (sens arhaic) saşu **Velşerbegiū**, titlu identic cu „şerbegi-başa“.

COND. 1776, p. 77: *Vel-şerbeciă* 20 lei pe lună.

II. (sens modern) cel ce prepară sau vinde şerbete.

— ŞERBETGY, marchand de sorbets, (autref.) titre d'un officier de bouche chargé de la confiserie.

***şerbegi-başa** m. slujbaşul Curţii care prepară şerbete şi purta grija de dulceturi (Sulzer III, 168).

FOT. III. 210: *şerbegi-başa* 20 lei pe lună.

— ŞERBETGY BAŞY, chef des préparateurs du sorbet.

şiboiu m. un fel de mieşunca (Glos. 536).

— ŞEBOY (pers. şeb-buy litt. mirésma nopţii), giroflée (d. şeb „nuit“ şi buy „arome“); bulg. şiboī, serb. šeboī.

şirèt n. şnur sau panglică lătărăţă.

Doc. II, 404 (d. 1790): o păioră neagră cu şireturi. TARIF 1792: şireturi de fir dramul 1 ban. NEGR. I, 298: o jiletcă roşie cu şireturi de fir. AL. T. 292: desnodă şireturile de la botină; 396: mi-o plesnit şireturile de la rochie.

Var. (archaică): **şeret**.

COND. 1693, p. 703: un raft pus pe curea, altul pe şeret.

— ŞIRET, galon, ruban; bulg. serb. širit, ngr. σερίτι.

şiritenie f. şir de întâmplări (într'o povestire).

FIL. 259: să veđi, cocóne, cum merge şiritenia. ISP. 36: începu să le povestescă şiritenia celor ce se întâmplase; 77: Făt-frumos fi spuse drept totă şiritenia cu merele, cu pasérea; 78: spuse fle-care şiritenia istoriei sale.

În privinţa sensului: cf. „firul povestii“.

şirèt a. şi m. fin şi isteţ, sinonim cu „telpiz“.

ĠANE I, 128: mari şirete mai sint femeile; II, 240: avea faţa şirétă. XEN. 21: guraliv, cărcotaş, şiret... FIL. 226: un şiret de n'are pereche. MARION. 99: cea mai mică din fete, mai şirétă.

— ŞIRRET (ar. malice), malin, chicaneur; serb. siret (şeret), ngr. σιρέτης.

şiretenie f. fineţă.

ĠANE III, 202: îpi venia să credi, că e vr'o şiretenie la mijloc.

şiretlic n. apucătură şirétă, vicleşug.

ĠANE II, 19: învaţă-l un şiretlic, cum să ne prindă. FIL. 230: să nu se bage de semnă şiretlicul meu. ISP. 225: o întórse însă la şiretlic. STANC. 112: e un şiretlic la mijloc; 207: cum făcu, cum drese, mai cu şiretlic.

Var. (archaică): **şeretlic**.

KOG. 209: l-au pus la cale, ca să facă şeretlic, dicând că ei îl vor ajuta la tóte.

— ŞIRRETLIK, chicane, tracasserie; serb. šeretluk.

şiric n. măsură la negoţul cu plute (în Muntenia).

TARIF 1870: o sută şiricuri câte 25 la plută 3 lei.

— SYRYK, perche, pique.

şiş n. baston cu stilet (în Muntenia).

CARAG. 30: mitocanul scosese şişul de la baston.

— *șiș* (pers.), épée mince et pointue, glaive; bulg. serb. *șiș* „frigare“.

șișanea f. 1. pușcă ghintuită, mai ales arnăuțescă.

BELD. 349: amîndoi cu *șișanele*, greci, dar bine îmbrăcați; 400: *șișanêua* ia în mână, pune la ochi, îi dă foc. GHICA, 264: trei patru *șișanele* totdeauna încărcate până la gură.

Var.: *șișinea*, *șișhanea* și *șușanea*.

DION. 177: o sémă de ôste, Turci și mai mulți Arnăuți ce era, se aședase în meterezuri și da de acolo cu *șișinelele* bărbătesce în Nemți; 218: da și ei cu tunurile și cu *șișinele*. DUM. 44: Turcii cu cele *șișhanele* descior pișca pe Ruși. FIL. 294: un arnăut armat cu o *șișinea* boșnegescă. AL. T. 1144: ținea cu mâna dréptă și *șușanêua* cea de-o prăjină. GANE I, 203: o *șușanê* lungă pe care Turcul o rezema pe crăcană; II, 95: toți alergău cu *șușanelele* pe la metereze.

Vorba revine în cântecele populare.

AL. 89: De încărca o *șușanea* și 'n Codrén o slobodă.

2. fig. (și ironic) sceptru.

AL. T. 1440: Aga Némuş aŭ prins la mână *șușanêua* dreptății.

— *ȘEȘANE* (pers. *șeș-hane*), fusil rayé, carabine, à tube sexangulare (d. *șeș* „six“ și *hane* „étui“); bulg. *șișane*, serb. *șeșana*, ngr. *σισανές*.

ștubeciŭ n. sare de plumb, intră în preparațiunea sulimanului (cu variantele *ștubete*, *știubicŭ* și *stubeț*).

TARIF 1792: *ștubeciŭ* (făioră) cântar 27 bani. MARION 1890, No. 2: *ștubetele*, petița și tôte dichisurile femeesci. TARIF 1761: *știubicŭ* 14 oca 1 leu. CONV. XXVI, 460: *stubeț* (praf), cerusa veneta.

— ISTÜBEC (üstübec), blanc de céruse (§ 83).

T

Tabac m. sens identic cu „tăbăcar“.

TARIF 1792: piel de la *tabaci*... FOT. III, 206: o sută de lei de la *tabaci* (unul din veniturile Agăi). GHICA, XVI: *tabaci*, brașoveni, gabroveni... 197: *tabaciŭ*, cavafii și croitorii...

— **TABBAK** (ar. *dabbag*), tanneur; alb. bulg. serb. mer. ung. *tabak*, ngr. *ταμπάκης*, corroyeur (§ 97).

tăbăcar m. cel ce tăbăcesce piei sau le vinde deja tăbăcite, sinonim cu „argăsitor“.

JIP. 52: toți pălărierii, toți *tăbăcarii*...

Vorba revine des în poesia populară.

AL. 266: Măcelarii alergară, Carnea [caprei] 'ndată-o cumpărară, Și pielea ei *tăbăcarii* Și mațele lăutarii. R.-COD. 48: Pielea pe la *tăbăcari*, Oșele la măcelarii. TEOD. 69: Córnele la pieptênari, Iar pielea la *tăbăcari*.

Formațiune originală de la „tabac“: vorba trecu și la Sêrbii (*tabakar*).

tăbăcărêscă f. joc de cărți (obiicnuit de *tăbăcari*).

CR. II, 104: țencușa, ba *tăbăcărăsca* sau concina.

tăbăcărie f. 1. meseria tăbăcarului.

Doc. I, 453 (d. 1754): meșteșugul *tăbăcăriei* de săftiene. GHICA.

233: lucrări de cizmărie, de *tăbăcărie*...

2. locul unde se tăbăcesce: *tăbăcăria* de la Bucovăț.

Vorba trecu și la Sêrbî: tabakarija.

tăbăcesc v. 1. a prepara pieile cu acid tanic.

2. (ironic) a snopi.

PANN, Nastratin, 43: lupul îndată îi *tăbăciră* pielea (caprei)...

3. fig. și fam. a usa și strica.

CARAG. II, 85: mi-am *tăbăcit* gingiile.

Formațiune verbală directă de la „tabac“.

tăbăcit a. 1. îmbibat cu acid tanic.

ISP. 143: să-ți dai din opincușele astea *tăbăcite*.

2. fig. de colóre ócheș-gălbuiе: piele *tăbăcită*.

tărbacă f. 1. se dice de spînzurarea căinilor cu capul în jos și învîrtirea lor până ameteșc: obiceiul tabacilor a doua ȃi după lăsatul secului (despre acest obicei ȃ pretutîndena cunoscut, cf. Zanne IV, 645).

2. fam. trîntelă în locuș. „a lua la tărbacă“ (a da prin tărbacă), a snopi în bătăi și a-și bate joc de cineva.

tărbăcăla f. 1. bătaie strașnică: a da în tărbăcăla, a lua la tărbăcăla.

ISP. 108: îl luară din nou la *tărbăcăla*.

2. fig. bătaie de joc.

ISP. 36: îi luaș vorba din gură și-l cam dedeaș în *tărbăcăla* cu graiuri care mai de care păcălitóre.

tărbăcesc v. 1. a bate până ameteșce; 2. fig. a bat-jocori, a ocări; 3. a se murdări.

ISP. 129: scrófa se svîrcoli prin ál noroiu și se *tărbăci* de n'ó mai cunosceal...

Formă verbală paralelă cu „tăbăcesc“.

tărbăcit a. fig. ametiș, întunecat.

MARION, 14: îi lumină puțin *tărbăcita-l* minte.

taban n. partea dinăuntru la talpa încălțăminte-lor. Vorba e cunoscută în Moldova.

— TABAN, plante du pied; serb. taban „talpă“.

tabiet n. (și **tabet**) 1. fire, caracter, temperament.

AL. T. 422: tineri cu vorbă, cu ighemonicon, cu *tabieturi*... iar nu ca Brustur și Cociurlă, și groși în cefă și morocănoși.

2. deprindere regulată și comodă, apucătură (bună sau rea), nărav.

AL. T. 1248: de trei luni acum, aș dus-o una cu bencheturile, cu zaifeturile... ar fi vreme pôte de a vê mai schimba *tabietul*. GANE III, 174: nu-l scoși cu una cu două de la *tabietul* lui. TELEOR, 334: făcură bieșii ómeni ácêsta mai mult, ca să nu-și iasă din nă-ravuri, să nu-și strice *tabietul* cu alte cuvinte.

3. gust, poftă.

CRON. III, 434 (d. 1822): șed unii din boierii la Nemți și alții la Moscalii, unde au găsit mulțămirea lor și potrivirea *tabieturilor* lor, și de acolo cer Domnie și stăpânire să li se dea lor. ȘEP. V, 161 (în munții Sucevei): *la tabet*, la porunca, la voința tiranului.

4. în special, confort (după moda orientală): „a-și face tabietul“, a bea cafea și a fuma din ciubuc, ședând turcesce.

FIL. 115: el se aședă pe un scaun, ceru cafea și ciubuc, iar după ce 'și făcu *tabietul*... MARION, 1895, No. 13: boierul după dejun 'și făcea *tabietul*, adică trăgea un pui de somn. ORĂȘ. 15: mai bine poruncesce s'aducă o dulcică și o cafea turcescă, *tabietul* boieresc.

5. (ironic) despre țigani.

KIK. III, 203: dânciucu sta pe vine făcându-și *tabietu* cu luléna.

— TABI'AT (ar.), nature, naturel; qualité innée, caractere, tempérament, habitude, disposition (bonne ou mauvaise), le bon goût; cum. tabiat „natura“; alb. bulg. serb. tabifat (na tabifat „à son gré“), mer. tâbiete ngr. τρυπίετι, habitude, goût.

Vorbă caracteristică pentru traiul orientat (cf. „chef“).

tabietliu a. și m. 1. cu tabiet, deprins cu regula.

KIK. I, 19: Mitică, ca om *tabietliu*, se ridică binișor și lăasă viera verde sub lampă.

2. om cu gust (rar întrebuințat cu acest sens).

— TABI'ATLY, qui a une habitude, du goût.

tablă f. 1. masa plăcintarilor și a rahagiilor.

AL. T. 135: Stan vine aducând pe cap o *tablă* rotundă și încărcată cu covrigi, simiți, plăcinte; 143: de-ai vrea d-ta, mi s'ar deserta *tablaua*. FIL. 29: simigii cu *tablalele* lor sferice puse pe cap.

2. tavă mare pătrată.

AL. T. 1301: Ghiță. ridică *tablaua* cu ciaiū; 1327: ha!, iute, mergeți de gătiți *tablalele* cu dulceți.

— TABLA (tavla), plat de bois, plateau, établi des boulangers (d. it. tavola); bulg. serb. tavla, ngr. τριπλαξ.

tablabaș(a) m. 1. (sens archaic) litt. primul din grajd, cal din grajdul împărătesc cu frîu de fir și frumos împodobit, având pe șea topuz și sabie, pe care Sultanul îl trimitea noului Domn (Cant. Mold. 60 și Fot. III, 247).

GHEORG. 304: cal împărătesc cu tacâmul lui ce se numesce *tablabaș*; 324: Vel-comis, călare pe calul împărătesc ce se chiamă *tablabaș*, îmbrăcat în caftan, fiind calul împodobit cu podóbele cele mai alese. CRON. 448 (d. 1822): au îmbrăcat pe Vodă cu blana și puind în cap șlic de samur, au încălecat pe *tablabașa* cu puțin alaiū de ciohodari și ciauși împărătesci. GHICA, 28: Caragea și-a făcut intrarea în Bucuresci cu alaiū domnesc, călare pe *tablabașa*, în sunetul clopotelor, al surlilor și tobelor.

II. (sensuri moderne) 1. (ca subst.) în Oltenia, om care nu face nimic (Weig. Rum. Dial. 87).

2. (ca adv.) de a gata (în basmele muntene).

CAL. 1883, p. 46: și el cu frunțașii căpeteniilor se aședară *tabla-bașa* în palat.

— TABLA BAȘY, cheval de l'étable impérial; serb. tavlabașa. V. Partea II: talambașa.

tacâm n. cele trebuincioase spre a forma un tot.

I. aplicat la persoane (sensuri mai toate arhaice).

1. suită, cortegiū.

KOG. 199: mergând Al. Ghica Terzimanul și în Iași cu *tacâm* domnesc, îmblând pre la toate mănăstirile de s'au închinat; 224: Pașa având mare *tacâm* cu el și mulțime de oameni. GHEORG. 332: Domnul au purces de la Frumosa cu tot *tacâmul* și obiceiuitul domnescul seū alaiū, de au venit la scaunul seū. BELD. 339: Cu *tacâmul* Curții sale nu se da mai potrivit. ZIL. Rev. III, 76: Măria Sa cu *tacâmul* de boieri ai seī: 81: Vodă cu tot *tacâmul* Curții din boierii pâninteni.

2. (ironic) comitet, comisiune.

REV. I, 394 (d. 1821): s'au orînduit un *tacâm* de cercetători ce se numia poliție.

3. partid, gașcă.

BELD. 418: Toți acei din Iași boierii cu *tacâmul* lor unit.

4. fig. glotă, om de nimic (cf. turc. ayak takymy „bas peuple, populace“).

BELD. 383: Și din *tacâmul* acesta indestui s'au înecat. AL. T. 748: iaca! domnișorul ăla care se hrănesce cu ouă cöpte? prost *tacâm!* 1686: cât i-oiū lasa bani de jucat cărțile, a închide ochii: așa?.. de ăst *tacâm* e?... minunat!.. MARION, 105: nite tot *tacâmul* la secție și d'acolo și la poliție. ID. 1890, N. 24: v'am spus cam ce fel de *tacâm* e D. Răducanu.

II. aplicat la lucruri (sensuri mai toate moderne).

1. serviciū de masă (pânză, cuțit, furculiță, lingură, șervet, pahar): cf. turc. sofrā takymy „couvert“.

UR. XVI, 277 (d. 1797): două *tacâmuri* de masă pânză de olandă. AR. 14 (d. 1821): arămurile și *tacâmurile* de masă să se dea frăține-meū. NEGR. 156: porunci să ridice masa și să strîngă *tacâmurile*. AL. T. 735: m'a trimis stăpănu-meū să-I opresc o odaie cu două *tacâmuri*; 740: mai adaugă două *tacâmuri* la masă. ISP. 355: talerele, lingurile și celelalte *tacâmuri*; 390: *tacâmurile* mesei, trîncănăile de la bucătărie, așternuturile, toate erau cu rînduielele lor. BASME III, 125: o masă numai cu două *tacâmuri*.

2. serviciū de tratat őspeți (dulceță, cafea, ciubuc).

FL. 96: cafeșii cu *tacâmuri* de dulceță, cafea și ciubuce; 285: o tavă cu *tacâmul* dulceții și a cafelei.

3. complex de instrumente (viöră, cobză, naiū).

GHICA, 170: adusese pe cel mai vestit *tacâm* de lăutarī, tot meșteri aleși dintre cei mai buni. MARION, 40: un *tacâm* de țigani îi delecta cu arii naționale.

4. hamut de cal (cioltar, ham): cf. turc. ahyr takymy „matériel d'écurie“.

GHEORG. 304: cal împărătesc cu *tacâmul* lui. DION. 189: trime-

sei slăvimii tale de la noi acești doi armăsari cu *tacâm* lor. VULP. 28: Calul să mi ți-l gătesc, Cu *tacâmu* cel domnesc. BASME I, 65: hamuri, șele și *tacâmuri* de călărie alese.

5. costum de baie (cf. turc. hammam takymy „service de bain“).

UR. XVI, 276 (d. 1797): un *tacâm* de feredeu cusut cu fir.

6. aparat de pompier (cf. turc. top takymy „équipage d'artillerie“).

Doc. II, 528 (d. 1790): *tacâmuri* de foc, sacale pline de apă, topore, doniți, cângi, scări i tulumbe; III, 411 (d. 1790): cele trebuinciose *tacâmuri* ale focului...

7. aparat militar (tunuri, puscă, ghiulele): cf. turc. ordu takymy „équipage d'armée, train“.

KOG. 208: tot *tacâm*ul oștirii cu totă zaheréua ce avea. DION. 180: au poroncit oștilor sale de s'au gătit un corpos cu tot *tacâm*ul a oștirii; 218: gătindu-se oștile cu tot *tacâm*ul și cu tunurile.

8. dichis, toate cele trebuincioase (cf. turc. cămașyr takymy „trousseau, linge“).

UR. XVI, 277 (d. 1797): așternutul cu tot *tacâm*ul și cu năframa.

9. număr ore-care (cf. turc. bir takym „certains“).

FIL. 248: să facem un *tacâm* de pitace către zapcii bătământesci.

— TAKYM, suite (de choses et de personnes), appareil, effets, meuble, assortiment; outils, instruments; division de troupes, équipage de vaisseau; groupe, classe, série, bande, troupe d'hommes, partisans; fig. lie du peuple; bulg. takym, serb. takum „unelte“, alb. takym „scule de casă, costum, hamut“, mer. tacâme, ngr. *takımı*, furniture, douzaine, équipage.

Vorbă importantă prin infinita varietate a aplicațiilor ei. deopotrivă familiare în Muntenia și Moldova.

taclit n. cingătoare din stofă vărgată ce se lega peste mijloc sau la cap turcesce: purtat înainte de boieri, apoi de preoți în jud. Vâlcea și Ialomița.

OD. I, 134: cu giaruri și cu *taclituri* turcesci. FIL. 27: legat la cap cu un *taclit* cadriat; 169: înceiși cu *taclite* aședate astfel încât le acoperia pânțele și o parte din piept. GHICA, XVI: legase un căpătâiu al *taclitului* de clanța ușii și se încegea peste antriul învîrtindu-se și strângându-se în briu; 51: la cap cu cauc de *taclit* vîrgat cu ciarșaf alb.

— TAKLID (ar. imitation), imitation d'alağa ou étoffe en soie rayée d'Alep; bulg. taklit „brouillon“.

tacir n. 1. interogatoriu (sens și ađ popular).

DUM. 31: din *tacirul* unui tatar rob se ađeveri... BELD. 415: Cu o pază îndestulă, cu *tacirul* lor înscris. Pornindu-l pe toți de-aice, la Silistra i-au trimis. COND. Ips.: logofeșii să ție condeit pentru hotărârile ce se fac i pentru examene și *taciruri*. FIL. 231: am ađit pe logofeșul Mitropolitului luând *tacir* vizitiului.

2. raport, notă diplomatică (sens arhaic și literar).

VĂC. 294: însumi l'am vădut că scrie un *tacir* la Devlet prin care arată, că Nemțul nu numai n'a u alianță cu Rușii, ci dăcea că le sînt și vrăjmași.

— TAKRIR (ar. expression), rapport, relation, note, exposé, attestation, déposition sous serment (d. karar „décision“); serb. takrir. V. Partea II: carar.

Termin juridic rămas în limbă (§ 71).

taftă f. 1. mătase lucioasă și netedă.

Cuv. I, 214 (d. 1588): o zavéză de *taftă* albastră. REV. I, 341 (f. de z. 169): polog căptușit cu *taftă*... perini mari cu *taftă* îmbrăcate. M. Cost. 27: în chip ciatlăului își învôlia capul slujitorii Rîmului cu *taftă* subțire ca în chipu de cunună slujitorască. N. Cost. I, 453: pe urmă venia în trei stéguri mari de *taftă*, învălitate, care numai la bătaie le desvêlesc de tot. NEC. 199: s'a u întins câte-va bucăți de atlazuri și de *taftă* pre îmbe părțile de uliță pe unde mergea Impărăția. GHEORG. 311: Vel Paharnic îmbrăcat în caftan și cu șapte coși *taftă* naramgie legați peste umér. BCR. 103: [Légân] acoperit cu *taftă* verde...

2. fig. în proverbul „a veni tafta la cot“ (lsp.), adică a se brodi.

3. (adv.) cu desăvîrșire, pe deplin.

CR. II, 32: în Vinerea s'că ne-am trezit vindecați *taftă*. SEV. Pov. 210: ridică frunza, lipi bucățică de bucățică de 'și intruchipa feciorul și prinse a-l adie cu frunza și pe unde 'l adie, rămânea *taftă* curat.

— TAFTA (pers. tafta „tissu, luisant“), taffetas; rus. pol. tafta, ngr. *taxtâç*: de aceeași origină: it. taffetà, fr. taffetas, germ. Taffet (§ 86).

taftaluc n. (arch. *tahtalic*) lemn întreg necioplit, intrând 22 într'o plută: taftalucul se mai numește și „ghilă“ (Bur. Crestaturî, 15). Vorba e specială Moldovei.

COND. 1767, p. 67: 3 bani de tot *tahtalic* ce pogorâ pe Siret. ȘEP. III, 90 (d. Sucéva): *taftaluc* un butuc de 19—20 metrii.

— TAFTA (pers. tahtè), planche, table, ais: forma vulg. TAHTALUK lipsese în dicționare.

taftur n. curea de legat scările calului.

DOC. II, 407 (d. 1790): un *taftur* de curea: IV, 190 (d. 1793): două chimire, trei *tafture*. CONTEMPOR. II, 768: vâtaful mai are și cal și șea și puclade și presur și *taftur* și zabale și pogri și scări.

Vorba revine și în cântecele populare.

TEOD. 523: Numa'n *tafturi* s' umilla și departe îl asvîrlia. TAPU, 65: Și la cal că'mi alerga, În șapte chingî că mi-l chinga, Șapte chingî, șapte *tafture*.

— TAPKUR, petite sangle qui retient la housse du cheval (§ 94).

tahin n. făină din care se face supă de post.

— TAHYN (ar. tahin „farine“), suc de sésame.

taht n. I. (sensuri arhaice) 1. tron împărătesc.

VĂC. 252: Sultan Murat cel dintâiu moșteni și *tahtul* și darurile bunătăților tătâne-seu; 257: Sultan Mehmet se sui în *tahtul* împărătescii sale moșteniri în al doilea rînd în Adrianopoli.

2. rezidență, capitală.

VĂC. 251: Sultan Orcan, rîvnind a-și lărgi laturile stăpînirii, supusese Nicomidia și mută *tahtul* împărătesc la Brusa.

II. (sens modern) rezidența unei subprefecturii (cu variantele populare *taft* și *tact*).

ORĂȘ. 21: chemarea prin volnicie la *taht* pe toți țaranii. TELEOR. 279: nimeni nu mai vorbea pe la *tafturi* și prin Bucuresci despre fuga din oștire a lui Gavril. JIP. 157: ne tot trimite la *taft* câte un cioflingar tîner și rupt de fîme. AL. T. 45: a fi vre un ispravnic de cei noi, cărora le dă perfecti... e grăbit s'ajungă la *tact*.

— TAHT (pers.), trône, siège, capitale; bulg. taht „tronul Sultanului“, ngr. τάχτι.

***taifă** f. 1. suită de ómeni domnesci, sin. cu „alaiu“.

AX. 123: au intrat ciauș-bașa și hasichiu cu *taifaua* lor. CĂPIT. 315: s'au gătit cu casa lui și cu tótă *taifaua* domnesce. POP. 30: cu pompa domnescă cu tótă *taifaua*... au mers la Curtea domnescă.

2. personal, brésă.

KOG. 225: îndată au făcut orînduială de cât lemn trebuie, ca să se facă Curtea la loc, făcînd mai mare asupra acestei trebi pe Lăscărachi Genet Vel-Comis, cu tótă *taifaua* grajdului gospod. Doc. I. 284 (d. 1782): mehter-bașa cu tótă *taifaua* lui cîntînd; IV, 516 (d. 1795): D-lui vel-Aga și *taifaua* d-sale.

3. echipaj de corabie.

UR III, 184 (d. 1802): să nu cuteze a intra în pămîntul Moldovei serhatlii și alții din *taifalele* caicelor Dunării.

— TAYFA (ar.), peuple, troupe, société, corporation, suite, cortège, équipage d'un navire; bulg. taifa „bandă, familie“, alb. taifa „partid“, mer. taifa „cătă, alaiu de nuntă“, ngr. ταΐφας, troupe, bande, équipage; sp. taifa.

taifas n. 1. sindrofie, conversațiune familiară.

AL. T. 39: să șed cu dinșii la *taifasuri* pe divan, cu ciubuce, cu cafele, cu tot ighemoniconul boieresc. ISP. 261: ospetându-se și stînd ei la *taifas*, fiul împăratului întrebă pe zmeu; 289: fiind-că vorba vorbă aduce, cotoșmanul și boierul stătură la *taifas* și se înțeleseră la cuvinte.

2. palavre, vorbe góle.

GANE III, 280: n'am vreme de stat la *taifasuri*. XEN. 36: ai umblat la *taifasuri* vr'o doi ani de zile, dar la urmă te a prins cu mița în sac.

Derivațiune secundară prin intermediul formei neo-grece: sub raportul sensului, cf. cuvînt cu lat. conventum, serb. divaniti „a conversa“ cu divan, ngr. ὁμιλῶ „a vorbi“ cu ὁμιλία, bulg. zbor (vsl. sūborū „sobor“) „adunare, vorbire“: zborvam „a vorbi“. Pretutindenea

revine asociațiunea de idei într'o grupare de omenii și rezultatul ei: convorbirea.

tain n. termen tehnic militar: I. (sensuri arhaice)

1. porțiune anume destinată de pâine, carne etc. ce se da oștenilor turci și în special ienicerilor (§ 12).

KOG. 216: Pașa trimițând Domnului Antiohi Caragea 40 de delibași tot ales bosniaci... dicându-le Pașa din gură la toate ce va porunci Domnul să urmeze și léfa lor și *tainul* de la Domnul să-l scie. VĂC. 279: Vezirul tăia zahréua și *tainurile* ostașilor, ca să fugă.

2. porțiune analogă alocată oștenilor pămînteni.

NEC. 387: Vezirul trimis-aŭ bani la Grigorie-Vodă, să facă ôste Moldoveni... aŭ strîns ôste tineri cu sinețe, de le da bani léfă și *tain*. BELD. 352: eteriștilor *tainuri* a se mai da fi opresc. FIL. 296: am spus pandurilor, că oștenii lui Ipsilant aŭ câte 30 de lei pe lună și *tain* îmbelșugat de carne, pâine și vin.

3. proviziunea zilnică ce Pórta da ôspeșilor și solilor (ca un fel de ospitalitate tradițională).

MUSTE. 39: pre Craiul l-aŭ primit Turcul cu mare cinste și l-aŭ dus la Impărăție, dându-i *tain* și nafaca și bani câți îi trebuiaŭ.

II. (sensuri moderne) 1. pensiuie alimentară, întreținere zilnică, acordată înainte de Domn și de boieri subalternilor lor.

GHICA, VII: rêmâi aici, să dic să-ți dea *tainuri*, voiŭ să te fac om. GANE III, 39: el sta la împărțitul *tainurilor* în curte. ORĂȘ. II, 163: la fosta Domnie și se da *tainul*.

2. subsidiu anume, porțiune hotărîtă (= mertic).

GHICA, 56: dascălul Ștan avea și de la biserică *tain* de mălaiŭ, de fasole și de lemne.

3. în special, bani de pâine zilnică ce se dau slujgilor afară de simbrie (cf. Damé s. v.).

4. hrana de toate zilele.

BOGD. Com. 208: oiŭ să am și eu parte și de borș și de sâr-măluțe din *tainul* boieresc, că de *tainul* ciobănesc 's prea sătul. TEOD. 679: Până voi că mi-eți sosi, Io *tainul* voiŭ găti, Șapte buși oiŭ destupa, Simbrióra că v'oiŭ da...

5. porțiune de orz saŭ de ovés (= oboroc).

AL. T. 117: am obosit ca un cal de poștă ce nu-și are *tainul* la vreme.

6. fig. proviziune, în general.

DELAYR. 65: pescuitorii aŭ *tainul* lor de glume, cântece și povești. JIP. 63: ori-ce dregător are *tainu* lui hie de la primărie, ori de la casa județului, ori de la țară.

— TA'YIN (ar. destination), provision journalière (spéc. somme d'argent et provisions que recevaient autrefois les ambassadeurs étrangers). ration, partion; bulg. serb. *tayin*, mcr. taine, ngr. ταινί. Termen tehnic militar generalizat în limba modernă (§ 28).

**tainat* n. 1. proviziune militară (V. *tain* I, 2).

UR. III, 152 (d. 1792): necurmata trimitere a vitelor... pentru *tainaturile* oștilor. COND. 1813, p. 358: orînduiala grâului și a lemnelor isprăvniciei gospod, orînduiala finului și a orzului... a altor *tainaturi*.

2. provisiune alimentară (V. tain II, 1).

BELD. III, 421 (d. 1822): s'au dat căduță poroncă a li se da [boierilor] *tainat*. VĂC. 284: am fost primit cu libov, orînduindu-mi și *tainaturi* și cele trebuinciose.

— TA'YINAT (ar. pl. d. ta'yin), provision, portion; serb. tainat.

***taingiu** m. împărțitor de tainuri în oștire.

N. COST. 66: furieri sau *taingii*. BELD. 394: Nisce *taingii* mult scârnavi din cei boieresci ciocol. FOR. II, 199: nisce *taingii* au scris Domnului, că pasvantliii se gâtesc să trecă Oltul și să vie fără de veste să surprindă Bucurescii.

— TA'YINGY, qui donne le ta'yin; bulg. serb. taingîia, ngr. та̀внѣщѣ, officier des rations.

talas n. paie gróse din cari se fac pălării ordinare. Vorbă cunoscută în Muntenia.

— TALAȘ, sciure de bois, limaille; bulg. talaș.

tălășman m. 1. tâlhar (epitet dat cailor: cf. haram).

AL. T. 191: ian veđi'l că de abia se urnesce... hăis, ța, *tălăș-mane!* 902: hăis, *tălășman*... ța, bourén.

2. nume de vițel (Damé, Terminol. 29).

3. stupid (în munții Sucevei).

ȘEP. V, 161: tonteș, *talasman*, prost, bucciū.

— TALASMAN, querelleur, batailleur; cum. talasman „praedo“ (d. talasmak „se piller l'un l'autre“).

talaz n. val de mare.

a. în literatura propriū-đisă:

OD. I, 140: pe Dunăre scânteiaū rađele ei răsfrinte în miū de *talazuri*. GR. ALEX. 304: împinsă de *talazuri*, corabia slăbită se sfărâmă. DELAVR. 5: riul Dómnai, umflat, curge repede în *talazuri*. PANN I, 145: Marea e plină de *talazuri* și lumea cu feluri de necazuri. ISP. 354: bolobocul ajunsese la margine, adus fiind de *talazurile* Dunării.

b. în cantecele populare:

TEOD. 62: Lin, mai lin cu înnotătura, Că fac val, *talazuri* mari. R.-COD. 198: Cerno, Cerno, Cerno, 'nmóie-ți *talazu*, Incétă urletu...

— TALAZ, flot, vague de la mer (d. θάλασσα); alb. talaz, serb. talas, mcr. talaze (§ 95).

tali n. plecăciune: „a face tali“, a se presenta.

AL. T. 405: Copilele mele... (inعت fetelor) Faceți *tali* frumos.

— TALI (ar. sort), qui se présente; serb. taliŃa „noroc“. Vorbă cunoscută în Moldova.

talim n. 1. închinăciune după moda orientală.

AL. T. 1332: Lipicescu presintă ciubucul lui Hirzobénu cu *talim* turcesc. ID. Despót-Vodă. 43: făcënd turcesci *talimuri* cât póte un Bulgar.

2. apucătură, deprindere.

KIK. I, 45: asta nu-mi convine, eă ani *talimurile* mele...

— TA'LIM (ar.), enseignement, instruction, exerciice (de troupes); bulg. talim „exercițiu“, serb. talum, ngr. *ταλίμι*, exerciice.

tamachiâr a. sgârceit (se aude în Muntenia).

KIK. III, 175: un bătrân armén, om cu avere, însă *tamachiâr* la culme.

— TAMAKIAR (ar.), avide, avare; ngr. *ταμακίάρης*.

taman adv. tocmai.

a. în literatura propriu-țisă :

CR. I, 59: sbóră iute, cu gândul, *taman* la casa lui Dănilă: 146: să-l slujesci *taman* trei ani de țile. GANE II, 208: *taman* pe la mieđu nopțil. ISP. 143: ți-aș da *taman* cât 'mi cei. MARION, 4: *taman* asta vrea și Ilie. STĂNC. 25: *taman* când erau aproape de vîntul turbat: 36: era *taman* în mijlocul bălții; 175: se făcu *taman* ca cum ar fi fost de doispredece ani.

b. în poesia populară:

ȚAPU, 105: *Taman* la masă îl găsia și hârtia i-o da; 157: *Taman* ca o păsărea. Până 'n codru 'mi ajungea. MARIAN II, 146: Când vor sci Nemții *taman*, Câte pene 's pe un curcan. BUR. 148: *Taman* când sosi, Sóre 'n miază-ți. VULP. 27: La Domnie că mergea, *Taman* Domnu afar' era.

— TAMAM (ar.), complet, achevé: TAMAMEN, complètement, tout-à-fait; cum. tamam „perfectum“; alb. bulg. serb. tamam (taman), mcr. tamam, ngr. *ταμάμω*. Una din particulele turcesci cele mai răspândite și rivalizând, sub raportul circulațiunii, cu sin. sētu slav „tocmai“.

tamazlic n. 1. loc de îngrășare a vitelor.

UR. XXII, 267 (d. 1826): vacile de *tamazlic*. CR. II, 19: turmele și *tamazlicurile* lui.

2. turmă de boi sau vaci cu taurul lor de prăsilă.

IONESCU, Doroh. 371: îngrijitorul *tamazlicului* său șufarul, cum se dice. AL. T. 261: Tacî, fa, că spării *tamazlicul* satului. DELAVR. 234: taurul răsnit din *tamazlic*. CAL. 1882, p. 47: îl duse pe la hergheliile de cai, *tamazlicurile* de vite; p. 48: se întilni cu o herghelie de cai mai mare și mai frumoasă de cât *tamazlicul* de boi.

— TAMAZLYK, engraissement du bétail et l'endroit où cela se fait; bulg. tamazlyk. serb. damazluk.

tambură f. (arch. tambur) mandolină cu gătul lung și cu córdele de metal.

N. COST. 89: sciind [Dimitrașcu-Vodă Cantemir] bine în *tambur*, îl chieamă Agii la oștepe pentru dicături. NEC. 300: i dicea Beizadé Cantemir în *tambură*, că așa scia dice de bine în *tambură*, cât nici un țarigrádén nu putea dice bine ca dinsul. AL. PR. 22: căpitanul scóse de sub mintén o *tambură* mică cu strune de sîrmă. OD. I, 292: un sunet plăcut de viori, de naie, de *tambure*, amestecat cu glasuri femeesci. FIL. 39: ea ținea în mână o *tambură*, cu care se acompaniă. PANN, 169: un Negru ca Arapul cu o *tambură* 'n mână.

Vorba revine și în cântecele populare.

TAPU, 56: Sacaua cu *tambura*, Că sciea dicătura. SEP. V, 63 (d. Sucéva): Cum busna 'n casă n'oiu da, Să vă cânt cu *tambura*.

Var. (literară): **tembur**.

FOT. III, 183: șese fustași cu *tembururile*.

— **TAMBUR** (pers. tembur), pandore, guitare à longue queue; bulg. serb. tambura, ngr. ταμπούρα; it. tamburo, fr. tambour. Despre instrumente musicale (§ 41).

tamburagiū m. cel ce cântă din tambură.

REV. N. I, 350: Busuioc s'a dus într'un oraș vecin la un *tamburagiū* și s'a învățat a cânta din tambură.

— **TAMBURGY**, joueur de pandore.

tandūr n. un fel de masă pătrată, acoperită cu covore, sub care se puneă un mangal de încălđit picioarele (după moda turcescă): de aci locuțiunea „a sta pe tandur“, a nu face nimic.

AL. T. 505: șede totă ziua pe *tandur*.

— **TANDUR** (ar. tannur), brasier placé sous une table recouverte d'un tapis Barb.; bulg. tandyr, serb. tandur, ngr. τατόρι, étuve (§ 55).

tapangeă f. 1. calcavură (în Moldova).

CR. II, 40: era nevoită biata mamă să ne facă musai câte-un șurub, două, prin cap și să ne dea câte-va *tapangele* la spinare.

2. pistol (în Oltenia).

R.-COD. 217: La picere cu curele și la piept cu *tapangele*.

— **TAPANĜA**, soufflet donné avec le creux de la main; pistolet; serb. tapange „pistol.“

tapangiū a. bătăios. Formațiune analogică (§ 23).

KIK. III, 12: milităroiū brutal, hidos, *tapangiū*.

tarabă 1. masă de prăvălie pe care se întinde marfă, sinonim cu „teșghea“.

OD. I, 109: scaunele măcelarilor și *tarabele* gelepilor. CARAG. I, 9: Anca care șede rezemată cu cotele pe *tarabă*. TEOD. 571: Jos pe masă că'l lăsa. Pe *tarabă* i-l puneă

2. prăvălie mică, magherniță.

Doc. X, 716 (d. 1812): prăvăliași din târg cu șandramalele, *tărăbile* și alte scosuri ce au obiceiū de fac în prăvăliile lor... AL. T. 1272: am început a mirosi a *tarabă* aici; 1338: ramul dicanicesc o *tarabă* unde se vind, sfinta dreptate cu dramul și cu vurta. CR. II, 85: umbla trela-lela în puterea iernei pe la *tărăbile* jidovescl, întrebând ba tēcă de cosor, ba căpestre.

3. oblon ce se îndoiesce și ușă culcată pe o gură de beciū.

— **TARAB** (ar. darb „action de frapper“), id.; bulg. serb. taraba „scândură“ (cf. tarapana).

tarabagiū m. prăvăliaș. Formațiune analogică (§ 23).

FAMILIA XV, 56: a constata greutatea pâinii la un *tarabagiū*.

tărăboiū II. gălăgie mare (litt. sgomot de tarabă).

CR. I, 256: în lăuntru se aușia un *tărăboiū* grozav, toți bocăniau la ușa, cât ce puteau și strigau; II, 38: cu cleștele și cu vatra-riul face hodorogelă și un *tărăboiū* de-și ia aușul. XEN. 296: ce o fi însemnând *tărăboiul* în sat? STĂNC. Alte B. 171: când să se scôle împăratul... se ridică un *tărăboiū* de să-și ia aușul.

tărăbuțe f. pl. catrafuse (litt. lucruri de tarabă).

ISP. 174: umblau cu *tărăbuțele* de colo până colo și ca să se statornicească și ei la un loc, nu găsiu.

taraf n. I. (sens arhaic) cu nuanța serioasă: 1. partid, grup de partizan.

ZIL. Rev. III, 66: la care turburare făcându-se boierii *tarafuri*. VĂC. 286: de va avea *taraf* mare numitul Han, să-l trecă la Crim. BELD. 391: Interes, *taraf* să-și facă ș'a se putea apăra; 415: Vogo-ridi mergea bine cu *taraful* ce avea. FIL. 34: ești și tu cu *taraful* boierilor răsvrătiți; 303: faceți amîndouă *tarafurile* câte un înscris.

II. (sensuri moderne) 1. cu nuanța ironică: gașcă.

AL. T. 736: vine Domnu Agachi Flutur cu *tarafu* lui; 1136: nu mă lăsa, frate, cu dōr nu's din *taraful* lor; 1353: iată-mă 's ești din *taraful* ciocoilor și ajuns secretarul, omul de încredere al ministrului; 1665: pentru ceilalți ce nu sint din *taraful* nostru, îi stig-matizăm cu numele de procleți, vîndători, proși.

2. în special, bandă de lăutari.

AL. T. 79: un *taraf* de lăutari începe a suna un cântec vechiu; 1327: cum a sosit Barbu lăutariul cu *taraful* lui... DELAVR. 182: *taraful* lăutarilor de sub Sotir ciupitul.

— TARAF (ar.), cōtē, partie, direction; bulg. serb. taraf „parte, direcțiune”; ngr. τάρταρι, parti, secte, sociétée.

tarapană f. monetăria Statului, numită în ve-chime și „bănărie“.

DION. 224: acești bani i-au suit negușitorii la preț, că-I adună și-I duc la Nemți, de-I topeș și fac caragroși nemțești forte frumoiși cu scirea împărăției, plătind havaetu și *tarapanaua* împărătească. GANE III, 31: nu scii tu, că eū n'am *tarapana* aice în iad. GHICA, 506: le-am făcut bulgări de aur și de argint și i-am trimis la Stavracolu, ca să-I bată la *tarapana*.

Var. (arhaice): *taraphana*, *zaraphana* și *zerphanea*.

UR. VI, 433 (d. 1774): sălitra care se va lua din Moldova pentru trebuința *taraphanalei* din Tarigrad; III, 192 (d. 1802): ghiuvergiléua ce este trebuințioasă pentru *zaraphanéua* împărătească. COND. 1802, p. 325: la împărăteșca mea *zerphana*.

— TARAPHANA (ar. darbħane), hōtel de la monnaie (d. ar. darb „action de frapper” și pers. hane „maison”); bulg. taraphana, ngr. ταραπανας.

tarhōn n. plantă aromatică, originară din Tataria, ce se mănâncă ca salată (*Artemisia dracunculus*): ea se întrebuițéază și în medicina populară.

CONV. XVII, 258: cu *tarhōn* și cu ardeii.

-- TARHUN (ar.), estragon; bulg. pol. rus. tarhun, ung. tarcony; it. tragone, fr. estragon (tôte d. *δρακόντιον*).

tărim n. I. în basme: 1. regiune sub-pămîntenă în care Făt-frumos intră printr'o peșteră sau printr'un puț spre a scăpa pe fetele răpite de zmei ori a prinde pe furul merelor de aur: *tărimul celălalt* e locuit de ține, zmei, păseri măiestre și se deosebesce cu totul de *lumea albă* sau pămîntul locuit de ómeni.

ISP. 27: după o cale lungă și grea, ajunseră pe *tărimul* unde păsceau iepete; 84: Prăslea ajunsese pe *tărimul* celălalt, se uită cu sfilă în tóte părțile și cu mare mirare vedu tóte lucrurile schimbate: pămîntul, florile, copacii, lighioni altfel făptuite erau p'acolo; 89: străbătu cele patru părți ale *tărimului* de jos și se întorse cu deșert; 113: cum o simți fiul meu, că se află la mine ómeni după *tărimul* celălalt, vă omórá; 148: se duse, până ce ajunse pe *tărimul* unor ține; 295: paserea măiastră de pe *tărimul* celălalt.

2. coprins, hotar, moșie.

ISP. 35: toți înțeleseră, că acésta era femeie de pe alte *tărîmuri*; 55: cum se póte ca om de pe alte *tărîmuri* să răzbéscă până aci.

II. din basme vorba trecu în poesia populară.

ȚAPU, 140: Pe potecă apuca, La Din se ducea; Din pe cal c'o punea, Drum că-și lua, Pe *tărîmu* ălalt intra.

— TARYM, habitation (Bianchi). G. Meyer admite (p. 45) următorul itinerar al vorbeii: *τέρεμνον*, acoperemînt, locuință — slav. trémũ „turn“ — ung. terem „sală“ — rom. tărîm, de unde vorba ar fi trecut în turcesce. Numai în basmele și în cîntecéle istorice rusesci revine o expresiune analogă, *terem*, dar cu sensul opus de locuință înaltă, aeriană, iar nu sub-pămîntenă ca în basmele nóstre. Accentul vorbeii românesce și forma ei indică un împrumut direct turcesc (cum o dovedesc și vorbe ca *abitir*, *dum* etc. cari revin asemenea exclusiv în basmele din Muntenia).

tarlă f. bucată de pămînt semēnat și lucrat.

GHICA, 537: *tarlalele* de deosebite mărimi despărțite unele de altele prin garduri vii. CAL. 1881, p. 18: munci din zoi de ții până la nămieți, până ce culcă la pămînt o *tarla* bunicică; 1885, p. 29: sorbia cu nesațiu mirosul cel dulce ce eșia din *tarlalele* de flori.

— TARLA, champ ensemené et labouré; ung. tarló.

tasma f. (și *tăsma*) panglică, sinon. cu „cordea“.

NEGR. I, 324: dă curiosului un sfeștoc de busuioc prospăt, legat cu o cochetă *tasma* neagră. CR. II, 62: ții-oiu lua de la Fălticeni o pălăriuță cu *tăsma*; 173: De dragă ce-mi era dragă, O purtam cu *tasma* neagră.

— TASMA, courroie, lanière, ruban, galon; pol. rut. tasma. Vorba e specială Moldovei.

tăsmăluță f. panglicuță, cordeluță.

Sev. Călăt. 58: pe frunte au fetișorele *tăsmăluțe* cu mărgele.

tătar m. 1. (și **tatar**) numele popoarelor turce de la Nordul Europei, în special al Nogailor din Crimeia și din Bugiac (§ 4 și 5). Desele lor năvăliri în Moldova au lăsat urme până astăzi în limbă, în anumite locuțiuni și în sensul peiorativ al numelui etnic (cf. 5).

AL. T. 658: adă-l astăzi și nu răcni așa, că nu te alungă *Tătarii*; 1717: deodată am pornit, ca și cum ar fi năvălit *Tătarii*.

Numele figurează și în proverbul istoric (Pann, 105): țara pierde de *Tătari* și el bea cu lăutari.

2. curier poștal, călăraș turec cum erau la noi „lipcanii“ (Tătarii fiind nomadi neaoși și călăreți dibaci cari merg repede ca vîntul): tătarii curierii erau însărcinați cu corespondența între Pôrta și Țările române (V. Partea II: tatar-agasi și tatar-mîzil).

a. în literatura istorică:

¹COND. 1693, p. 56: un *tatar* al Vizirului care au venit cu cărți. UR. III, 186 (d. 1802): cei ce merg cu pricină trebuincioasă, trecători sau *tătari*. BELD. 421: înadins *tătari* să mîrgă, căci nu am nici un prepus. CRON. III, 437 (d. 1822): să facă cărțile și cu poroncile ce sînt a se trimite cu înadins *tatar* la Moldova; 446: au sosit *tatar* și vîtav de călărași de la Moldova, aducînd bani și însciințare de ridicarea ienicerilor și a lui Vogoridi, și cărți de heretisire pentru Domnie.

b. locuțiunile „dôr nu dau tătarii“ și „parcă 'l alungă tătarii“, ce se țic despre cineva care se grăbesce și lucrăză cu zor (§ 38).

AL. T. 50: coconașu era grăbit, parcă-l alungă *tătarii* din urmă; 88: te cară îndată din casă... dôr nu dau *tătarii*; 808: mă duc... dôr nu dau *tătarii*.

3. pop. uriaș, sinonim cu „jidov“.

ȘAINEANU, Studii folk. 198: oraș vechiu de când cu *Tătarii* și Jidovii... după vremile când cu Uriașii ori cu Jidovii.

4. fig. barbar, om cumplit.

AL. T. 1700: despre mulțemire nu țic, că dôră om sînt și eu, nu-s *tătar*.

5. (în basmele muntene) drac, naibă (și ung. *tatár* „drac“). V. han-tătar.

CAL. 1877, p. 7: dar ce *tătarii* te silește să dai așa pe foc? 1881, p. 72: ce *tătarii* o fi avînd de nu mai sosesce? 1883, p. 49: cum *tătarii* să nu sciî?

— TATAR, tartare: courrier, estafette: bulg. serb. *tatarin* (*tatarinka* „săgétă“ și *tataria* „cioltar“), ngr. *τατάρος*, ung. *tatár* (și „drac“). Numele occidental, *tartar*, provine din același nume asiatic sub influența lui Tartar.

rus „infern“ : Tătarii fiind óre-cum închipuiți ca ómeni eșiți din fundul iadului.

tătarcă f. 1. femeia tatarului.

AL. 78: Și *tătarce*-am veduvit, Fete mari am bêtrânit.

2. iapă tătărăscă.

AL. 151: Pe-o *tătarcă* 'ncăleca și la gónă se lua.

3. joc lung (cum purtaū Tătarii).

Doc. III, 613 (d. 1787): *tătarcă* voinicéscă... *tătarcă* de postav.

FL. 14: *tătarcă* roșie blănită cu vulpe nafe.

4. hrișcă (*Fagopirum tartaricum*), introdusă în Europa orientală de Tătarii din Crimeia (rut. pol. ung. tatarka „hrișcă“); planta e originară din orientul Europei: hrișcă (pol. hryczka, litt. [grăū] grecesc), ngr. ἀραποσίτη (litt. grăū arăpesc), fr. blé sarrasin etc.

4. (și **tărtăcuță**) planta „Coccinea indica“ (Dr. Brânză).
tătărăsc a. 1. ce ține de Tătarii.

DASC. 406: de împărăția *tătărăscă* și de obiceiul lor și cât loc cuprinde țara *tătărăscă*. UR. II, 254: galbeni *tătărăsci*. GANE III, 11: întreaga urdie *tătărăscă* a fost sfărâmată. AL. 78: Cu copile mirzăcesci și cu róbe *tătărăsci*.

2. pop. strasnic, cumplit, grozav (mai mult ironic).

AL. T. 608: puteai să prinđi un gutunar din cele *tătărăsci*; 669: or da boierii peste voi și, în loc de bucate, îți mânca o calca-vură din cele *tătărăsci*; 1071: i-am aruncat o ochire de cele *tătărăsci*. FL. 169: aideți dar să tragem un danț d'ale *tătărăsci*. STANC. 219: l'a fost rupt o fóme d'ale *tătărăscile*.

tătărime f. némul tătărăsc (în poezia populară).

AL. 79: *Tătărimea* purcedea și pe Gruia mi-l ducea... TEOD. 616: A intrat *tătărimea*, Pustiesce pajiștea, Pajiștea și moșia.

tătărîtă f. sens identic cu „tătarcă“.

AL. 78: Iată mirzăcițele și cu *tătărîțele*.

tăvă f. 1. tigaie de fript (cu pl. *tave* și *tăvî*).

MARION, 4: trimisese la cuptor două găsce grase, ca să se rumenéscă la *tăvă* pe nisce varđă acră; 156: sərbătórea Drăgaica cu vin și cu friptură la *tăvă*.

2. tablă de servit cafea, dulcétă, ciaiū.

FL. 143: o *tăvă* de argint în mână pe care erau depuse multe feligene; 183: femeile aduseră *tăvile* cu dulcétă și cafea, GHICA, 34: douăspredece *tave* încărcate cu tot felul de daruri. TEOD. 655: Iar pe *tăvă* că'mi punea Oglinda și cununa.

3. fig. și fam. „a da *tăvă* pe cine-va“, a-l bate rău.

MARION 1892, No. 26: mi-l dete *tava*, de-l făcu otova de praf.

Var. (mold.): **tavá**.

BOGD. Com. 17: pune pirostriile, pe cari aședă *tavaua* cu pesci. — TAVA, poêle à frire, creuset; bulg. serb. tava,

mer. *tăvă*, ngr. τάρτζα.

tavàn n. 1. podul casei.

Doc. II, 319 (d. 1791): podina pentru *tavan* de stejar saū de

fag. OD. I. 127: sală al cărei *tavan* de grindii înegrite se sprijinia pe două șiruri de stâlpi. FIL. 285: *tavanul* acestei camere de grindii și ulucii de stejar frumos lucrate. GHICA, 495: o sală mare, zugrăvită pe pereți și *tavan* cu toți zeii Olimpului. CRĂS. I, 33: o cameră lungă, josă, cu *tavanul* murdar; 197: cămăruță mică și *tavanul* de scânduri. ISP. 221: se ascunse într'o crăpătură de grindă de la *tavanul* casei și ascultă la sfatul lor.

2. scândură de brad, lungă și subțire.

XEN. 171: butuci mari și neciopliți de brad se prefăceau pe nesimțite în *tavanuri* tăiate frumos și regulat.

— TAVAN, plafond, étage (cf. taban „poutre, traverse“); alb. bulg. serb. tavan, mcr. tăvane, ngr. ταβάνι, plancher, plafond.

techer-mecher adv. cu zor, cu nepusă masă, pe sus (litt. de-a dura).

CAL. 1881, p. 23: tinerii se pomeniră luași pe sus *techer-mecher* de o cătă de slujbași împărătesei; 1883, p. 56: fetele tirind *techer-mecher* după ele pe bietul argat al grădinarului; p. 58: trimisese în toate părțile sumedenie de olăcari cu porunca de a o aduce *techer-mecher*, ori pe unde va găsi-o; 1893, p. 56: împărățița fu dusă *techer-mecher*. ISP. P. și Gh. 16: *techer-mecher* își duc turma la adăpost.

— TEKER MEKER, precipitamment, très vite, en grande hâte (d. teker „rătă“). Vorba e specială basmelor muntene.

tecnefes n. astm (la cai).

ISP. 256: un cal al seû, stănut de bătrân și plin de *tecnefes*.

Var.: **ticnafes** și **tignafes** (Damé, Terminol. 52).

— TEKNEFES (pers.-ar. teng nefes „souffle court“), asthmatique (d. pers. teng „géné“ și ar. nefes „respiration“); serb. teknefes.

tel n. 1. fir de metal, sîrmă de fier saû de oțel.

TARIF 1792: *teluri* de fier cântar 48 bani.

2. cea mai mică și ultima cîrdă a unui instrument.

PANN, 169: mi-se rupsese la tambură *telul*.

3. betela miresei, în Dobrogea și Macedonia (Marian, Nunta, 251, 260).

-- TEL, fil de fer, de laiton, fil en général; alb. bulg. serb. tel, ngr. τέλι.

telal m. l. (sensuri arhaice) 1. strigător public, sinonim cu „crainic“ și „pristav“.

IST. 1715, p. 64: aû poroncit să strige *telalul*, ca tot omul să stingă focurile. BELD. 344: *Telalul* pun ca să strige, și cu voie și nevrut, Câpi vor avea cai și arme să le aducă la vîndut. COND. Caragea, 250: se vor face cunoscute aceste strigări prin *telali* la locuri publice. GANE III, 289: strigăte de *telali* și pocnete de biciu. BUR. 147: *Telal* că punea, *Telal* imi căta, Unde s'afila, Un mic călușel...

2. în special, strigător la mezaturi.

UR. XVII, 94 (d. 1770): să puie *telal* să strige la sultan-mezat după obicei. AL. Pr. 42: *telalul* strigă îndată: dece galbeni fata giudelui! FIL. 241: aerul răsuna de glasul cel tare și țipător al *telalilor*.

Var. (archaică): **telar**.

DION. 197: au poruncit să strige *telari* pe uliță, să strângă no-rodul să vadă (trupul lui Vodă Hangerliu).

II. (sensuri moderne) 1. vîndător de haine vechi (strigînd pe uliți).

Doc. IV, 283 (d. 1793): *telali* cărora acesta le este hrana cu haine gata date de obște, să se ție numai de acel alișveriş al meza-tului, iară să nu croiască nici să cósă din bucată; IV, 430 (d. 1795): *telali* cari vînd haine vechi și purtate. PANN, 65 (prov.): stăpînul vinde și *telatul* nu se îndură să-l dea; 165: merge la *telal* îndată, se 'mbracă pe sine 'ntâi.

2. mijlocitor la negoț (V. teleleică).

— TELLAL (ar. dellal „guide“), entremetteur, crieur public, marchand de bric-à-brac (d. dalla „montrer le chemin, vendre à l'enchère“): cum. talal „auctionator“; alb. bulg. serb. telal (și telar), ngr. τελλάλης.

***telalbaș(a)** m. starostele telalilor la mezaturi.

Doc. I, 450 (d. 1784): l'au făcut *telalbaș* asupra telalilor din Bu-curesci. UR. X, 108 (d. 1799): să puie pe *telalbaș*, ca să strige tot locul la mezat; V, 445 (d. 1815): toate veniturile podului cu Țidulă prin *telalbaș* să se vîndă la cochii-vechi în vistieria gospod. FIL. 240: am dat lui *telalbaș* lei 1500, ca să nu strige prin toate rîspîntiile.

— TELLAL BASY, chef des crieurs publics dans les enchères des fermages; bulg. serb. telalbaș.

telălău m. (și **teleleu**) vagabond (în Moldova).

AL. T. 343: iar te-ai înecat, măi *telălău*. NEGR. III, 47: Stări-cica-și răsîpesc Ș'apoi âmbă *teleleu*. CR. I, 320: de atunci încôce am umblat ia așa, *teleleu* Tanase.

telăliță f. sens identic cu „teleleică“.

AL. T. 342: auți *telălița* cum își laudă marfa?

teleleică f. 1. sămsăróică, mijlocitoare.

Doc. I, 450 (d. 1784): pămîntene cât și străine muieri *teleleice*.

2. fam. femeie care bîrfesc de toți.

JIP. 56: când e îndirjit rumănu pē femeia lui, îi dice... iazmă, pui de lele, *teleleică*... MARION, 131: era o *teleleică* și jumătate, nu se mișca nimic în mahala fără scirea dumniaei; pe toți îi bîrfa...

teleleică f. vîndătoare pe uliți de lucruri vechi.

Doc. I, 450 (d. 1784): să nu se facă înșelăciune și furțișaguri de către telalii și de către *teleleicele*; IV, 430 (d. 1795): *teleleicele* cari obicnuesc de vin și se strîng Lunia la Țirgul Cucului și vînd haine, pânzeturi și alte mărunchisuri. FIL. 213: *teleleica* mi-a Țis că piestrele sînt prôte; 225: diamantele și rubinele sînt aruncate pe Ținsa cu lopata, parcă e brezaie sau *teleleică*. ORĂȘ. II, 166: Ș'apoi trage-i gură de mahalagiocă, Căci ai marfa d'asta ca o *teleleică*.

telalic n. 1. meseria telalului; 2. marfa sa.

Doc. I, 450 (d. 1784): să nu-l îngăduescă a face *telalic*.

— TELLALYK, office et remise perçue par le courtier.

telemea f. brînză de puțină din laptele din care s'a scos untul (Dr. Crăinicenu).

— TELME, fromage troué (d. telmek „percer“).

teletin n. (și **telatin**) piele roșcată, numită și „iuft“.

TARIF 1761: *teletin* părechea 45 bani. COND. 1776, p. 16: dece lei de la starostele de ciobotari ce lucrăză *teletinuri*. TARIF 1792: *telatinuri* de Bulgaria perechea 6 bani. IONESCU, 703: cizmele se fac din piel de vacă lucrata de tabaci și făcute *teletin*.

— TELATIN, cuir odorant préparé en Russie avec du bois de l'huile de santal et de bétuline; bulg. *telatin*, serb. *teletin* „carne saft piele de vițel“ (d. vsl. *tele* „vițel“), ngr. *τελατίν*, cuir.

teltea f. valtrap de lână ce se pune sub șea.

CONV. XVII, 108: scoșei șeua de pe cal, trășei calabalicul meș de sub *teltea*.

— TELTI (tegeti), coussinet de feutre cousu au dessous de la selle (d. *tegel* „couture à gros points“).

tembel a. și m. trîndav, trîntor.

ISP. 22: cei mai mulți erau năzuroși, *tembeli* și deșuchiați. BASME IV, 135: era prostuț și *tembel* vai de lume.

— TEMBEL (pers. *den-bel* „care și hrănește corpul“), paresseux, lent; bulg. serb. *dembel*, mer. *timbel*, ngr. *τεμπέλης*, fainéant. Vorba e specială Munteniei.

tembelic n. trîndăvie.

— TEMBELLIK, paresse, oisivité; bulg. *dembelik*.

temenă f. (și **temenea**) înclinăciune după maniera turcască: corpul plecat, drepta lăsată puțin în jos, dusă apoi repede la buze și în urmă la cap.

CRON. III, 444 (d. 1822): au făcut câte trei *temenele* până la pământ și ingenunchind, au sărutat crosurile macatului pe care ședea. AL. T. 142: Să se frângă în loc din șele, Ca să facă *temenele*: 1331: făcând *temenele*, se apropie smerit de Hîrzobénu și-i sărută pōla hainei. FIL. 14: bietul june ce-i făcea *temenele* până la pământ; 28: desece complimente și *temenele* ce făceau în drepta și în stînga; 97: fi făcu *temenea* până la pământ și sărută mâna lui Ipsilant. ORĂȘ. 20: De loc vre-o trei mētânii ș'o *temenea* turnai.

Vorba revine și în cântecele populare.

AL. 108: La Sultan de se 'nchina Cu adîncă *temena*. TEOD. 482: *Temenua* că 'și făcea, Pōla, mâna 'i săruta; 539: Și la dînsa se ducea, Și la dînsa nainta, *Temenele* că 'i făcea.

— TEMENNA (ar. „exprimer un souhait“), manière de saluer en portant ses doigts aux lèvres et ensuite au front; alb. bulg. serb. *temena*, ngr. *τεμεννός*.

temenesc v. a se ploconi (într'o baladă).

TEOD. 551 (d. Teleorman): Ienicerii de-mi sosia, Bună ziua că-i dedea Și frumos se *temenia*.

ténc n. î. balot de marfă: „técunri-técunri“, grămadă, unul peste altul.

DION. 208: în beserică n'au intrat să jefuiască, că era pōte o mie și mai bine de lădi și sepeturi și *técunri*, calabalicul orășanilor.

TARIF 1792: celelalte poveri de marfă să dea de două *tencuri* de câte oca 60 după obiceiul 300 bani. BASME I, 64: blănurile neprețuite erau puse *tencuri-tencuri*.

Vorba revine adesea în poezia populară.

AL. 176: Sară el *tencurile*. Să-și ia postavurile. TEOD. 56: *Tencuri* de postav Curtea să-mi îmbrac și nunta s-ami fac. BUR. 214: Șapte *tencuri* de postav. De cel mic și puhav.

2. pachet, grămadă.

AL. T. 90: scôte un *tenc* de hârtii; 256: un *tenc* de hârțoge. CR. II, 62: un *tenc* de sumane croite, nalt până în grindă, aștepta cusutul; 96: un *tenc* de chite de cânepă. JIP. 90: strînge-le, fă-le *tenc*.

3. număr de 10 topuri de hârtie (5000 côle).

ȚARA N. II, 366: Scii ca cõla de hârtie, Când stă *tenc* în prăvălie și logofetii pe ea scrie.

— TENK (pers. denk „étroit“), balle de marchandise, ballot; alb. bulg. denk, serb. deniak, ngr. τέγγι. Termin comercial generalizat în limbă (§ 104).

tencurel m. *tenc* mic.

AL. 238: S'au trecut în ceea parte Cu trei *tencurele* 'n spate.

tênchiu m. a patra parte dintr'un dram.

ORĂȘ. II, 39: Cântar că acesta nu-s alte cântare și vedî că nu bate nici un *tênchiu* mai mult.

— TENK (pers. denk), poids, petite mesure, le quart d'un danek égalant un dragme Barb. (turc. or. tenke „banî“, de unde rus. denîgi „monetă“); ngr. τέγγι, scrupule, quart de drachme (§ 93).

terezie f. cumpănă, cântar maî mic.

ORĂȘ. 6: alții vinde cu bucata, fără cot și *terezie*.

Vorba revine în cântecele oltene.

WEIG. Rum. Dial. 79: Și sângele 'n *terezie* Să vi-l vindî la spițerie. ȚAPU, 326: Să-mi vadă carnea 'n cântar și sângele 'n *terezie*.

— TERAZI (pers.), balance, trébuchet; serb. terezije, alb terezî. Vorba e specială Munteniei.

terlicî m. pl. (și *tirlicî*) pantofi garnisiți pe dinăuntru cu postav, peste carî se puneau papucii (ca să-i apere de praf).

Doc. II, 313 (d. 1792): papuci cu *terlicî* femeesci liochii cu topî și postav roșu înlăuntru. CR. IV, 133 (d. 1792): conduri cu *terlicî* fără cordele. FIL. 269: cu *tirlicî* și iminei roșii în picioare.

— TERLIK (fraicheur), espèce de chausson ou de bottine en cuir mou, ordinairement de couleur jaune, qui se porte par dessus la chaussette de coton et à l'intérieur des babouches Barb.; serb. terluți „botine“ (rus. terlikû „haină lungă“), alb. terlik, ngr. τερλικι.

tertèl n. snur de mêtase.

NEGR. I, 16: broderia cu fir și cu *tertèl* fi acoperia tot pieptul.

— TYRTYL, chenille, fil d'or tordu.

tertip n. (și **tirtip**) I. (sensuri arhaice) cu nuanțe serioase: 1. ordin din partea autorității, dispozițiune oficială.

Doc. I, 257 (d. 1783): îndată am făcut *tertip*, să se taie cherestéua. UR. III, 201 (d. 1802): câte *tertipuri* se vor face din partea prea înaltei mele Impărății, atât din zaharele cât și de unt, oi...

2. plan, proiect.

DUM. 89: Suvarov îl izbi iar nóptea și tot cu același *tertip* ca și de celalt rînd. BELD. 344: socotind că acesta este cel mai minunat *tertip*; 395: vr'un *tertip* de-o dare nouă a mai putea iscodi. COND. 1813, p. 373: de *tertipu* cu care socotim că s'ar cuveni să se puie poștele în orînduială. AL. T. 1232: încât s'atinge despre drépta giudecată, despre *tertipul* lumii.

II. (sensuri moderne) cu nuanțe peiorative: 1. mijloc (mai adesea neonest), uneltire.

BELD. 346: C'un *tertip* viclén să intre, că 'n silă chip nu era. AL. I, 840: dac'aș găsi vr'un *tertip*, ca să schimb jdelca; 1403: să iscodim vr'un *tertip*. FIL. 257: să se vîndă și casa în care te afli locuind, ca prin *tirtipul* acesta să se despăgubescă toți creditorii; 325: să trimitem banii, dar să găsim vre un *tertip*, ca să l luăm înapoi. GHICA, 38: găsisse câți-va ómeni sdraveni, cari îl ajutați la desăvfrșirea *tertipurilor* lui. Isp. 16: calul spuse fetei cu ce *tertipuri* âmblă tată-séu, să-i încerce bărbăția; 376: de nu va fi dintre boierii, apoi tot cu *tertipuri* prin tagma prostimii să-l caut.

2. pl. chichițe, elenciuri.

AL. T. 1280: nu se prinde Petcu cu *tertipuri*. Isp. 337: nu se nita la *tertipurile* și la renghiurile ce-l tot juca. XEN. 206: tare mă tem, că Hristea umblă cu *tertipuri*.

— TERTIB (ar.), arrangement, ordre, disposition, ordonnance; système, plan, projet; bulg. serb *tertip* „ordine“, alb. *tertip* „mijloc viclén“, mcr. *tertip*e, ngr. *τερτίπι*. În privința scăderii sensului, cf. sin. „marafet“.

tertipgiu m. care umblă cu *tertipuri*.

ORĂȘ. 19: *Terтипgiu* de frunte ca ori-ce avocat.

Formațiune analogică (§ 23).

tés n. (și **tas**) 1. céscă de lut (în care se bea cafea).

CRON. III, 433 (d. 1822): acolo se lucréză lulele, *tésuri* și alte lucruri de lut poleite cu aur.

2. disc (de balanță, de rôtă) sau pentru strîngerea milelor: a umbla cu *tusul*.

3. lighenaș de bărbier.

4. tobiță de cavalerie.

AL. Pr. 369: *tésuri* de alamă, ciselate cu arabescuri. PAPAȘ. 127: *tésurile* se numiau și giamparale.

5. clește de lemn, unélta dulgherului (Damé, Terminologia, 114).

— TAS (ar.), coupe, tasse; ngr. *τάς*: de aceeași origină: fr. tasse, it. tazza.

tesgheà f. 1. masă de lucru (a tîmplarului, a croitorului etc.).

GHICA, 41: croitorii se serviau de fórfecile cele mari de *teşghea*.
 ȚAPU, 100: Iar pe Maica Precista [Tătarii] O făcură d'o *teşghea*, De toca tutun pe ea.

2. tarabă de expus marfă.

Doc. IV, 257 (d. 1793): avënd și *teşghea* cu luminările de cêră cari tot norodul, câți merg la biserica, cu înlesnire găsec de cumpêră.

3. masa pe care se numêră banî și se fac socotelele în cârciumî.

CRĂS. I, 211: cârciumarul stând țațoș lângă *teşghea*.

Var.: **tejghea** și **tijghea** sau **tigghea**.

MARION. 50: Nea Barbu nu se mișca de la *tejghea*; 116: Nea Trandafir stă priponit la *tijghea* cu pâlăria în cap și cu un tibișir în mână, ca să însemneze țuicile. ORĂȘ. II, 70: Chir Vasile, nu te face! Dă-te 'ncôce la *tigghea*.

— TEZGIAH (pers. dest-giah „lieu où l'on travaille des mains“), atelier, comptoir, établi; alb. bulg. tezgiah „établi“, serb. tezgia „masă de lucru“, mer. tizghié, ngr. τεζγάγι, banc, étalage. Vorbă specială Munteniei.

teşghetar m. (și **tejghetar**) 1. (sens archaic) lucrător pe *teşghea*.

Doc. IV, 307 (d. 1794): să împarți fierul pe la toți mușterii, herari, *teşghetari*, țiganî și sêrbi.

2. (sens modern) băiat care stă la *teşghea*.

CRĂS. IV, 370: *teşghetarul* zuruesce la *teşghea* cu gologanii făcând fișicuri. CARAG 53: Chiriac, *tejghetarul* nostru. BASME IV, 136: intrând în vorbă corajliu cu unul din *tejghetari*.

— TEZGIAHDAR, premier commis d'un magasin, commis d'un café etc. qui tient le buffet (dar „qui tient“); bulg. tezghetar. Formă asemenea specială Munteniei.

testeà f. (și **tistea**) 1. o duzină sau dece bucați.

TARIF 1761: cuțitôie *testéua* 18 banî și în *testé* 10 cuțitô. TARIF 1792: fórfecei și bricege *testéua* 2 banî, potcôve de cal de o *tistea* 6 banî. Doc. II, 335 (d. 1792): *testéua* de funii de teiù netopit. REV. I, 413 (d. 1821): luaî câte-va *testele* de fișicuri și le pusei prin buzunare.

2. număr de 24 côle de hârtie (în Ardél „conț“).

3. fig. număr de două-spre-dece.

BASME III, 4: va da peste *testéua* de surori pentru cei 12 feciori.

— TESTÈ (pers. deste „une main de...“), douzaine, vingtaine etc.; alb. bulg. serb. teste, mer. tisté, ngr. τεστές, cahier. Termin comercial (§ 104).

testemel n. basma mare pătrată cu câmpul negru, galben-roșcat și pe margine cu flori colorate: brobódă ordinară și subțire (sinonim cu „buiama“ și „pambriù“) ce se pôrtă obicînuît vara, pe când iarna se mai pune asupra-î marama.

REV. II, 240 (f. de z. 1817): două *testemeluri* sadea. AL. T. 99: *testemel* cu flong; 530: giupânese cu *testemeluri*; 1270: Kera Varvara pôrtă *testemel*. XEN. 120: luminări legate cu *testemele* se împărțiau la

preoți și dascăli. BUR. 191: Chimirul să-l ia, *Testemel* să-mi dea. VULP. 45: C'am să plec la Cornățel Ș'am să-ți ieș d'un *testimel*.

Var. (munténă): **tistimel**.

REV. II, 240 (f. de z. 1817): un *tistimel* cu bibiluri de mătase. JIP. 70: mărâni, *tistimele*, scufe. TEOD. 521: Unde baba l'aușia, *Tistimel* îmbrobodia. VULP. 41: *Tistimel* turcesc cu flori și cereei de gălbiori.

— TESTIMEL (pers. destimal „essuie-main“), serviette, grand mouchoir; bulg. *testemel*, serb. *testemeli* „maramă“, mcr. *destemiale* „basma“, ngr. *τεστειμέλ*: (§ 100).

testemelar m. fabricant de testemeluri.

GHICA Rev. N. II, 422: ce s'au făcut feciorii *testemelarilor*...?

tetrea f. șerbet sau dulcătă de chitră.

GHICA, 296: *tetrea* de chitră și deosebite vutci.

— TETRE (kitre „résine de cèdre“), sorte de patisserie.

tevatură f. (și *tivatură*) tărăboiți, tâmbălău.

GANE III, 261: după o lungă *tevatură* cu chelnerul... porunci să-l dee o frigărue. ISP. 37: de ce să mai facem p'acolo *tevatură*, să ne îmbăiem aci; 212: era rupt de ostenelă de atâta călătorie și de atâta *tevatură* ce avu pe drum; 272: nu credea să se facă atâta *tevatură* pentru nimicul ăsta de măruntaie. CAL. 1881, p. 45: ce numai atâta ați pățit și faceți atâta *tevatură*; p. 49: zmeul auzi *tevatura*, ce se făcea în curte; 1883, p. 41: unde se făcu, mare, un sgomot și o *tivatură* prin cămările de joc; 1885, p. 19: după ce se sfârși și cu *tevatura* nunții; 1895, p. 66: o ținea lanț cu gura și cu *tevatura*.

— TEVATUR (ar. continuité), bruit répandu, rumeur publique. Vorba revine mai ales în basmele muntene.

tibișir n. cretă. Vorba e specială Munteniei.

DOC. II, 332 (d. 1792): să însemneze cu *tibișir* pe loitra carului prețul a fleși-cârnia. CARAG. 272: le însemnam și cu *tibișir* pe prevazul ușii. MARION, 117: cârciumarul cu un *tibișir* în mână ca să însemneze țuicele. ORĂȘ. II, 102: cum faci pe spate cruci de *tibișir*...

— TEBEȘIR (pers. tebașir), craie; bulg. *tebeșir*, alb. *tebeșir*, mcr. *tibișire*, ngr. *τεβεςίρι*.

tichie f. 1. scufie sau fes ce boierii purtau înainte sub căciulă (ca și astăzi Armânul): cu acest sens vorba figurează într'un șir de proverbe.

PANN, 120: chelului ce-i lipsese? *tichie* de mărgăritar; I, 85: Cap d'avea, n'avea, el scie, Dar ș'a cumpărat *tichie*. ISP. Rev. II, 162: cu *tichia* chelului nu te juca.

2. scufie de noapte.

MARION, 79: l'a vădut tolănit în plapumă și cu *tichiu* în cap.

3. scufie de copil de curînd născut.

ȘEP. IV, 31: *tichie* de strigoii d'a cu care se nasc copiii în cap, o ia moșele, o usucă și o păstrează; rupe din ea, scui pă pe ea și frécă cu ea pe copil la buric.

4. scufia sau fesul ce pörtă Evreii cei bătrâni și bigoți sub pălărie (și sub forma metatetică *chitie*).

AL. T. 23: mi-am scos degrabă și cușmă și *chitie* de pe cap.

GHICA, 353: cănele care la un semn săria pe d'asupra Ovreilor, smulgându-le *chitia* neagră de pe cap. STÂNC. B. Sn. 90: un cap de jidan cu *tichia* lui.

5. poporul atribue dracului o tichie minunată, care îl face nevedut.

JIP. 115: necuratu umblă cu *tichie* și să te păzesci de a te juca cu *tichia* dracului.

— TIKIYA (takiye), bonnet de toile blanche qui se met sous le fez; alb. taki, mer. tachie „scufie sub căciulă“.

tichiuță f. 1. tichie mică.

GHICA, 284: parcă avea *tichiuța* dracului în cap.

2. unul din numele necuratului (cf. tichie, 5).

ȘEP. III. 76: turcu e și în chipu dracului, că poartă fes ca și dracu, că dracu poartă fes roșu ca tichia, de aceia și dracului îi se mai dice și *tichiuță*.

tiftic n. 1. lână de capră de Tibet, un fel de alpaga (Tarif 1870).

2. scamă (pentru răniți).

TARIF 1792: *tiftic* oca 1½ bani.

— TIFTIK, laine blanche et pure, surtout celle d'Angora; charpie de pansement; bulg. serb. tiftik. rus. tyftyk „materie de lână“, ngr. τειτίκι.

tighel n. 1. cusătură repede pe marginea unei materii, sinonim cu „refec“.

DELAVER. 57: da și joca, bată-l pustia! parc'ar trage *tighel*. BOGD Com. 160: prostirele și *tighelurile*. BUR. 196: Binișor că-i rînduia. *Tighel*e dese făcea.

2. fig. muștrare aspră, dojană (cf. refec).

GANE III, 128: văduva ți-a tras un *tighel* de mama focului. CARAG. 80: i-am tras un *tighel*, de i-a plăcut și lui. ORĂȘ. II, 169: tremurând cu capul, vă trase *tighel*.

— TEGEL, couture à gros points pour ajuster deux pièces d'étoffe Barb. Vorba lipsesce aiurea V. teltea.

tingire f. 1. oală de metal, tigaie.

REV. I, 341 (d. 1669): cinci *tingiri* cu căpaco. GHICA, 76: *tingirile* cu bucate din curțile boieresci. STÂNC. Gl. Pov. 136: pe vatră ole, crăcane, *tingiri* și câte alea tôte.

Vorba figurază în mai multe proverbe.

ISP.: și-a găsit *tingirea* capacul. GOLESCU: după *tingirea* și tîmăia (capacul); a lins până a pus *tingirea* cu fundul în sus.

2. fig. „tingire spoită“, muiere sulemenită (Golescu).

— TENGERE, casserole, marmite; bulg. serb. tenğere, mer. tendzerè „taler“, ngr. τειτήρι și τειτήρες.

tingirică f. tingire mică.

BASME IV, 142: agăță de crăcane *tingirica* de bucate.

tinichea f. (și arch. tenechê) 1. tablă de fier spoită cu cositor.

TARIF 1761: prunz, *teneche*, teluri oca 10 bani. NEGR. I, 303:

să prefac ferestrele după plan, s'o acoper cu *tinichea* sau cu ôle. CR. II, 89: cuțite de oțel ori de *tinichea*. OD. I, 127: canaturi de stejar, căptușite cu *tinichele* și legate cu druguri de fier. GHICA, 279: lumînări de seú în sfeșnice de *tinichea*. DELAVR. 3: pe crêsta casei scârție două limbi de *tinichea*. STÂNC. 74: sórele își lâsa rațele pe un acoperiș de *tinichea*.

2. urciór de tinichea.

JIP. 148: buți, lemne, *tinichele*...

3. scândurică de brad (subțire ca tinichéua).

IONESCU, 738: prețul cherestelii variază: *tenechelele* de 7—10 florinl suta.

4. pop. sgardă, mai ales próstă (de tinichea).

MARION 1892, No. 6: să lege câinelui *tinichéua* de gât.

5. (fam. și ironic) decorațiune, medalie, căvălărie.

AL. T. 485: Isprăvnicésă! de acum să videți bontonuri și *tenechele!*

6. fig. și fam. sărac lipit (sens propriu limbei române).

DELAVR. 6: un ciocan (de rachiú), încă unul și al treilea până ajungî la *tinichea*. MARION 1895, No. 18: n'o să se dică că și-a rîs o *tinichea* ca tine de pomanagiú de o femeé ca mine; 1896, No. 25: trage pe dracul de codă... adică e *tinichea*.

— TENEKE (mince lame de métal), fer-blanc, ustensile en fer-blanc: bulg. tenekiia, serb. teneče, alb. teneke, mer. tiniche, ngr. τενεκέ.

tinichigiú m. meșter care lucréză și acoperé ca-sele cu tinichea.

JIP. 52: potcovari, *tinichigiú*...

— TENEKEGI, ferblantier; bulg. tenekiğiia, serb. tenečgiia, ngr. τενεκετζής.

tinichigerie f. meseria și právalia tinichigiului.

tipsie f. (și **tepsie**) 1. vas de copt pe jăratec.

OD. I, 422: *tipsii* de cositor. TEOD. 481: In conac lângă gîmie, [porci] Fripți d'a întregul pe *tipsie*.

2. tablă sau tavă: locuțiunile „șéde cu capul pe tipsie“, se pocăesce (Zanne III, 401) și „parcă jócă pe tipsie“, saltă de bucurie (ib. IV, 412).

CUV. I, 213 (d. 1588: o *tepsie* de argint de colivă. NEC. 198: au lăcrămat icóna Maicei Preciste, cât se résturnău lăcrămile pe chipul icónei, de le vedeau toți ómenii și picău într'o *tipsie* ce era pusă supt icónă. GHEORG. 309: vel Cupar cu *tipsia* cea de argint, stând înaintea Domnului, pune vutcă în două pahare. AL. T. 142: In cupur s'o rumenéscă Și s'o ducă pe *tipsie* Colo sus în Spătărie. NEGR. I, 151: *tipsiile* pe care aduceau bucatele, talgerele și páharele erau de argint. OD. I, 154: cu *tipsii*, lighene și ibrice de argint. AL. 125: Și să-l ducă [capul] pe *tipsie* De peșehes la împărăție. VULP. 34: P'o *tepsie* cu lámâie.

3. tés. giamparale.

ORAȘ. II, 144: Și Zisu se scie. Bate din *tipsie*.

-- TEPsi, large plateau de cuivre, plateau en argent

etc. pour servir de la confiture; alb. bulg. serb. tepsifa, mer. tipsisie, ngr. τειψία, tourtière.

tiptil adv. 1. străvestit, incognito (sens special Muntenieî).

CANTA, 192: un boier moscal ce îmbla *tiptil*, ca să găsească omenî de ôste. OD. I, 78: un om *tiptil* scosese un trup de femeie învelit într'o rasă; 88: nevoind a trage nici chiar *tiptil* la gazdă în oraş. GHICA, 7: îmbrăcat *tiptil*, eram introdus ca călugăr în odaia răposatului coconu Tache. PANN, 146: un Sultan odată care des *tiptil* umbla. STĂNC. 153: împăratul se îmbrăca *tiptil* şi se ducea să se plimbe.

Cu acest sens şi în cântecele oltene.

ȚAPU, 215: Iencea întocmai că urmă. Că *tiptil* mi-se îmbrăca.

2. în taină, pe furiş (sens special Moldovei).

VĂC. 302: voiū merge pe taină în Țara românească, adecă *tiptil*, ca cum aş merge pentru altă trebuință a mea. CR. I, 144: atunci se ie *tiptil-tiptil* pe urma ei. GANE II, 224: eșii *tiptil* pe ușa din dos spre a nu face vuet. XEN. 127: Hristea intrase *tiptil* în salon și se apropie pe nesimțite de Maria. SEV. Pov. 148: trinite pe popă să oblicescă ce-i și tot *tiptil-tiptil* în urma lui să vadă ce are să facă.

Var. (archaice): **teptil** și **diptil**.

AX. 147: aū venit și Craiul Stanislav cu secretarul la Curte *teptil*. NEC. 292: aū trimis Impăratul un om al său din casă *teptil*, de aū venit în Moldova; 367: Dumitrașco Hatmanul aū fugit *teptil* peste Dunăre, trăgându-se la Țarigrad la frate-său Mihaiū-Vodă. AMR. 156: nici pe Ianachi-Aga nu l-aū cunoscut nime, viind *teptil* învelit turcesce ca ciohodariî. DRON. 168: aū început a umbla ziua și noptea pre uliță și prin curțile boieresci, une ori *diptil*, alte ori de față. AL. T. 508: paremi-se că 'i trimes *teptil*, ca să cerceteze starea isprăvnicilor.

— **TEPTIL** (ar. tebdil „changement“), deguisé, incognito; bulg. tibdil (tebdil), serb. tevdil, mer. tiptil.

tiriac n. (arch. teriac) electuar preparat cu afion.

TARIF 1792: *teriacul* oca 18 bani. PANN I, 121: și ametesce [macul] firea ca un *tiriac*.

— **TIRIAK** (ar.), antidote de tout poison, opiat, narcotique (d. θηριακῆ); bulg. serb. teriĭak; fr. thériaque.

tiriachiū a. și m. 1. care bea afion, amețit, bêt.

PANN, Șeđ. I. 13: la dînsele mă uitam, *tiriachiū* în cap cu fumul.

2. mahmur, posac.

STAM. 396: Satana intră în sală *tiri[a]chiū* și murmurând suddălmî.

— **TIRIAKI**, mangeur d'opium; fig. pointilleux, grognon, hargneux (§ 88).

tiriplic n. 1. bumbăcel de împletit (de colóre albă, roșie sau albastră).

TARIF 1761: horbote de *tiriplic*... *tiriplic* leșesc. TARIF 1792: *tiriplic* de Hotin... REV. II, 340 (f. de z. 1817): ciorapi de *tiriplic*. OD. I. 422: ciarsaf cu împletiturî de *tiriplic*. CAN. 3: Frunză verde *tiriplic*, De când eram copil mic, Doina o sciu și doina o dic.

2. (adv.) strună (cf. găitan).

ORĂȘ. II, 157: Tréba, pot să ȃic, Merge *tiriplic*.

— TIRE IPLIK, fil à coudre, fil de coton (d. tire „fil à coudre“ și iplik „fil de lin“); serb. tiriplik „bumbăcel“.

tivilichie f. (și *tevelechie*) pieptar lung al țărancelor.

Doc. VIII, 555 (d. 1804): o *tivilichie* de belacosă blănită cu ca-com. For. III, 137: țărancele pōrtă o scurteică fără măneci numită *tevelechie*. PANN. Spit. V, 12: Să 'mbrace și *tivilichie*, Să placă altor și mie.

Vorba pare a fi o compozițiune din „ilic“ sub forma-Ń neo-grecă (prima parte obscură).

tezic n. (și *tezic*) balegă uscată la sóre, putrigaiū cu care țăraniŃ și încăldesc iarna bordeiele.

Conv. XXII, 661: ici și colea fumul subțiratic de *tezic* se stră-cura prin hórnele de nuiele. DR. MANOL. 60: săténul arde lemne, ier-buri uscate, excremente de vite bovine uscate (*tezic*).

— TEZEK, bouse de vache pōtrie en forme de brique et servant de combustible dans les villages d'Asie-Mineure Barb.

toiū n. 1. sgomot, larmă.

ZIL. 36: o plóie repede ce s'aū timplat în *toiul* războiului. CARAG. 79: cât gândescŃ c'a ținut *toiul* revoluției?

2. temeiū, mijloc, punct culminant.

N. Cost. 103: Gligoraș Ivanenco Polcovnicul, fiind om vitéz și cu alŃ rohmistriŃ, s'aū luptat cât-va și aū eșit din *toiul* Tatarilor. BOGD. Pov. 181: biata bētrână cum se vēdu în starea asta afară, în *toiul* iernel. MARION 1896, No. 45: ea, un trandafir în *toiū*. ISP. 99: tocmai în *toiul* rugăciunii. CAL. 1883, p. 41: pe când era veselia mai în *toiul* ei; 1885, p. 31: petrecerea e tocmai în *toiul* ei. TEOD. 601: La fintâna hoșului, Unde-i *toiul* finului.

— TOY (t. or.), festin; rus. tuŃ „ospēț“. Sensul primitiv a dispărut în romănesce, lăsând numai pe cel secundar: „sgomot la benchetuire“ și apoi „larmă“ în genere. Vorba pare a fi un împrumut vechiū (§ 9).

toiesc v. a striga, a face larmă. Vorba se află numai la Dosofteiū (Oct.69: îi *toiă* ȃicēnd acēle serieŃŃ voi acēstea) și aparține exclusiv Moldovei.

Și astăȃi încă circulă tot aeolo (ca în Bucovina) compusul **destoiesc**, a-și descărca necazul, a se rēsbuna.

Conv. XVIII, 26: cu cât se încălȃia și-și *destoia* inima, cu atăta se îngăima limba. ȘEP. V, 71 (d. Suecva): a-și *distoiē*, a-și rēsbuna... mi-am *distoiēt* inima, mi-am rēsbunat. SBIERA, Povești, 54: să-și *destoie* inima.

top n. I. (sens arhaic) tun. V. Partea II.

II. (sens modern) 20 testele de hârtie (480 cōle).

TARIF 1792: hârtia cea mai bună de un *top* 12 bani.

— TOP, tout ce qui est de forme ronde: balle, globe, ballon, boule.

toptàn adv. numai în locuțiunea „cu toptanul“, 1. cu ridicata (vorbind de vânzare).

PANN, 153: cu *toptanul* și banii la anul. ORĂȘ. 58: Iónid băcanul Puse cu *toptanul* Iere și măslina.

2. cu grămada, în genere.

MARION, 132: înmagazina la pumni și la palme cu *toptanul*; 156: bărbați, femei, fete cu *toptanul*. ORĂȘ. II, 141: ardic cu *toptanul* sume foarte mari.

— TOPTAN, en gros, en bloc (opposé à parça-parça „en détail“); bulg. toptan. Termin comercial generalizat în limbă (§ 104).

toptangiu m. cel ce vinde marfă cu toptanul. Formațiune analogică (§ 23).

BASME IV, 136: se duse în tîrg la un *toptangiu* de vinuri.

toptangerie f. 1. negoțul cu ridicata; 2. prăvălia toptangiului.

topuz n. I. (sensuri arhaice) 1. măciucă asemenea unui sceptru, terminată la unul din capete cu o măciucie foarte grea și acoperită peste tot cu plăci sculptate de argint împodobite cu diamante: topuzul era unul din insigniile Domniei trecute, ce noul Domn îl primia odată cu sabia și calul cel împărătesc (Cant. Mold. 60).

DION. 206: Vodă aș dîs boierilor, dacă nu aveți ferman, să nu aveți nici o grijă, că nu veți pătimi nimic; iar de voiți război cu mine, sabie și *topuz* este în mîna mea, poftim. Doc. I, 551 (d. 1784): al doilea Spătar purtând *topuzul* și sabia. FIL. 34: Padișahul mi-a dat sabie și *topuz*, ca să vă sfărîm oșele, când vă veți resvrăti; 346: tagma Divanului purtând *topuzul*, sangiacul și semnul Domniei. BASME IV, 131: împăratul s'a jurat pe stema și *topuzul* său.

2. măciucă scurtă de argint în capăt cu un nod: la zile de sărbători, Spătarul purta topuzul domnesc și sabia atîrnată cu un colan aurit de subțiori.

GHEORG. 302: Grigorie-Vodă aș suit Agia după vel-Comis, dîndu-i Domnul cu mîna lui semn să porțe *topuz*, adică buzdugan. For. III, 293: din vechime Armașul sta înaintea Domnului țîind, ca semn al dregătoriei sale, un *topuz* de argint; astăzi însă numai Armașul II și III poartă *topuzuri*.

3. pedepsă infamantă, bătaie la tălpi cu topuzul aplicată boierului culpabil de însuși Domnul, bătaie mai înfricoșată de cât falanga, căci vătămă oșele tălpii piciorului, dar era mai puțin desonorătoare (cf. turc. *topuzu yemek* „recevoir un coup de massue“).

CANT. Mold. 74: si quis insolentius se erga ipsum gerere aut vel unico verbulo ejus honorem laedere ausus fuerit, illius ossa nemine contradicente clava sive *topuzo*, quod a Sultano in sua inauguratione acceperat, potest conterere; 103: sin verberibus castigandus est, nemini id facere licet, nisi principi, idque vel *topuzo* (clava prin-

cipali), quae verbera licet gravissima sint, tamen honorem non laedunt, uti habetur, indignissimum virgis aut flagellis ab alio caedi. BELD. 428: Chiuciuc-Ahmet, foarte straşnic, zulumurî nu suferia, Dacă îndrăznia vre unul, sub *topuzul* lui peria. FIJ. 98: de'mi veî spune minciuni, fîi voîu da cinci-deci de *topuze* la tîlpi; 230: parcă veî pe Dumitrăchişă al dumneavóstră bătut la falangă saú sdrobot cu *topuzul*.

II. (sensuri moderne) 1. numele pietrei mai răsărite, într'un joc de copii (Isp. Juc. 34).

2. fig. autoritate, forţă: „cu topuzul“, prin abus de putere (cf. topuz altynda „par la violence, litt. sous la massue“). Proverbul „nu-e nici topuz nici tuiú“, nu-e nimic de dînsul, nu are nici o putere (Zanne IV, 668).

— TOPUZ, massue, masse d'armes du généralissime, scèptre; alb. bulg. serb. topuz, ngr. τσπούζι, bâton de commandement. Ca şi buzduganul, topuzul a rămas simbolul despotismului trecut.

torbă f. (şi *tolbă*) 1. sac de drum; 2. boccea de marfă; 3. giantă de vînător.

AL. Pr. 29: aducîndu-şi aminte că are *torba*...

4. (mai ales sub forma „tolbă“) săculeţ de săgeţi.

— TORBA, sac, besace, alb. bulg. serb. rus. rut. torba, ngr. τσρμπάς, valise.

Forma munténă „tolbă“ a produs şi derivatul **tolbaş**, cel ce duce o tolbă în spinare, marfăgiu.

trahană f. aluat frămîntat cu ouă şi redus în firişore din care se face supă; se dice şi **tarhana** (Costinescu).

— TERHANA (pers. terhané), bouillie préparée avec du lait caillé et de la viande Barb.; bulg. serb. tarhana, ngr. τραρανής, semoule; ung. tarlonya.

trâmpă f. schimb (de lucruri).

CR. I, 40: hai să facem *trâmpă*: dă-mi carul şi na-ţi boii.

— TRAMPA échange, troc (d. it. tràmuta); bulg. serb. trampa, mer. tràmpa, ngr. τράμπα.

trinchet n. (şi **trunchet**) lemn mai subţire: şapte trincheturi forméză o plută (Bur. Crestături, 15).

COND. 1776, p. 67: tot *trinchetul* ce se pogórá pe Siret. TARIF 1870: *trincheturi* câte 7 la plută 25 lei.

— TRINKET, voile triangulaire d'un navire (d. it. trinchetta); fr. trinquette, ngr. τρογκέτο.

trufandă f. 1. pîrga ródelor.

GANE III, 204: el cel dîntăiú mânca *trufandale*. PANN, Nastratin-Hogea, 33: cireşele într'un ciur le puse şi ca lucru *trufanda*, plecá la cîrmuitorul, vrînd plocon a-i le da. Isp. 161: şi le mânca cu multă poftă, ca pe nisea *trufandale*.

2. fig. prinós (accepţiune semi-literară).

— TURFANDA (pers. türfende d. ar. türfe „choso

nouvelle, nouveauté“), primeurs de la saison (adj. frais, qui paraît avec la saison); alb. bulg. turfanta.

tuciū n. 1. fier combinat cu carbon; 2. vas de tuciū, de fieret mămăliga, sinonim cu „ciaun“.

JIP. 89: când are sac și crăcane, n'are mălăiū și tuciū.

— tuč (pers.), bronze: alb. serb. bulg. mcr. tuč, ngr. τούτσι. Despre metale (§ 103).

tuciuriū a. negru-deschis ca tuciul (cf. plumburiū).

REV. II, 395: Cu giubéua fumurie, Fermeéua tuciurie.

tulpan n. (și **tulipan**) 1. bucată de pânză fină de bumbac: milino saū muselină.

NEC. 213: l-au închis Turcii [pe Anton-Vodă] și l-au bătut și l-au căznit cu fel de fel de cazne, până și *tulpanuri* subțiri il făceaū de inghiția și apoi le trăgea înapoi, de-l scotea mațele pe gură. CĂP. 352: un *tulpan* lung de mulți coți îl ținea ómenii în mâini cât era și se reșeșia iute și mergea călcând pe *tulpan* și nu se afunda. UR. XI, 225 (d. 1745): o năframă *tulipan*. TARIF 1761: *tulpan*, bucata 90 bani. REV. II, 339 (d. 1817): roche albă de *tulpan*. OD. I, 422: perne de *tulpan* cu flori de triplie. FIL. 90: môtășarii de Veneșia, *tulpanuri*, panglice; 345: un brîū de *tulpan* alb... rochie albă de *tulpan*. TEOD. 312: Ochișori-ți chihlibar, Fașă albă de *tulpan*.

2. brobódă dintr'însa.

AL. T. 52: ũ-oiū aduce un *tulpan* noū. FIL. 170: femeī îmbróbodite la cap cu *tulpanuri* albe.

Vorba figuréză în proverbul „ce-ī căciulă nu-ī *tulpan*“, adică bărbatul e superior femeī (Zaune III, 38) și mai ales în cântecele populare.

TEOD. 164: *Tulpane*, călșuni și legători, Ca să-ți fie de sərbători. CAN. 36: Numa *tulpanu* cel din cap li cumpérat de al teū bărbat.

MARIAN II, 167: Cu colanul lat pe șele, Cu *tulpanul* pe sprîncene.

3. turban (într'un cântec din Suceva).

SEP. II, 183: Mé 'ntîlnii c'un tureulón, Cu fes roș și cu *tulpan*.

Vorba se presintă sub forme variate: **tulbent**, hotbotul saū brobódă miresei în Ardel (Bur. Datinī, 21) și **turbent**, aceeași în Banat și Bucovina (Marian, Nunta, 239, 249 și 705), ambele împrumutate de la Sêrbī.

— TULBENT (pers. dūlbend „qui charme le cœur“), mousseline ordinairement blanche qui sert à faire des turbans, turban; serb. dulbent (tulbenta) „brobódă“, bulg. diulben (tiulpan), mcr. dulben „bucată de materie albă în semn de doliū“, ngr. τολπάν și τολοπάν, étoffe fine, turban; de aceeași origină: it. sp. turbante, fr. turban (de unde forma semi-literară *turban*).

tulipan f. flórea numită obiécniuit „lalea“ (Brândză, 436: și **tulpent**), forma ei fiind asemenea unui turban.

— DULBEND (LALE), tulipe blanche; serb. tulipan, rus.

tulipanū, ceh. tulban, ung. tulipan: din aceeași vorbă persană: it. tulpano și tulipa, fr. tulipe, germ. Tulpe.

tulpănaș n. diminutiv de gingăsie.

S. NÂD. 7: fi mai aședă *tulpănașul*.

turban n. 1. brobódă de tulpan cu care Turcii 'și înfășură capul.

BALC. 306: îmbracă o babă cu hainele și cu *turbanul* Pașii.

2. brobódă analogă purtată înainte de boieróice.

UR. XI, 225 (d. 1745): nasturi vechi ce au fost la un *turban* fără mărghitar. NEGR. I. 239: bărbatu-său îi aduce vr'un *turban* vechiū saū vr'o ciudată capelă. GHICA Rev. N. II, 75: cucónele cele tinere se purtaū legate la cap cu *turban*.

Var. (munténă): **durban**.

GORJ. Dicț. 108: *durban* saū conciu, învelișul capului. PAPAȘ. 92: în calescă se aflaū douē jupănese legate cu *durban* de calem-cheriū cu flori.

Turban e forma europénă de la „tulbent“: despre variatele forme și nume ale turbanului (Cant. Ist. ot. 610).

tult n. veche monetă turcésă prețuind a treia parte dintr'un leū, cam 15 parale (Wolf, 135).

COND. 1693, p. 406: pentru faină de trei luni, de om, de lună câte un *tult*. N. COST. 101: câte 5 ruble de om într'o lună, care fac 50 lei proști și un *tult*.

Proverbul [lsp.]: un ort, un zlot, un *tult* și o ólá cu unt (se dice de plata unui preț cam pipērat).

Vorba circulă și adī printre Româniū din Banat (=20 creițari), cari l'au împrumutat de la Sērbī.

HONOȘ I, 189: Să fi sciut mai de mult. Aș fi cumpērat d'un *tult*; 197: Cine-i dá un *tult* și un zlot, Să-l dea cu fune cu tot.

— TULT (ar. sūls „un troisième“), a treia parte dintr'un leū (Cant. Ist. ot. 479); ngr. τóλι, jumătate leū.

tulūm n. 1. burduf (pentru unt-de-lemn).

CRON. III, 440 (d. 1822): unt-de-lemnul îl aduceaū cu *tulumurile*.

2. un număr hotărīt (40 saū 20) de bucăți de blă-nuri, de piei, de misăđi (Stam. Dicț. s. v. Zimmer).

— TULUM, outre, sac de cuir, morceau de fourrure; bulg. serb. tulum, ngr. τολόμυ. Vorbă specială Moldovei.

tulūmbă f. pompă de incendii.

DION. 204: aruncând apă și din *tulumbe*, au potolit focul. AK. 80 (d. 1821): avēnd apă în vase mari și *tulumbă*. GANE III, 210: deodată s'aud *tulumbele* duruind pe dinaintea ferestrelor.

— TULUMBA, pompe à incendie, seringue (d. it. tromba); bulg. tulumba, mer. tulumba, ngr. τολόμπα.

tulumbiță f. elistir (litt. tulumbă mică).

tulumbagiū m. pompier (numit Mold. și „pojarnic“).

BALC. 656: 100 pompieri (*tulumbagiū*) sub doi căpitanī. AL. T. 1139: chiamă un *tulumbagiū* să-l tórne o cofă de apă pe cap.

tulumbăgi-başa m. staroste pompiers.
UR. XX, 358: o sută lei lui *tulumbagi-başa*. FOR. III, 312: *tulumbagi-başa* 350 lei léfa.

— TULUMBAĞY BAŞY, chef des pompiers.

tumbac n. aramă galbenă.

FIL. 142: sfeşnice de *tumbac* cu luminări de seû într'insele.
TEOD. 301: Cu toiag de liliac şi mătăniî de *tumbac*.

— TUMBAK, tombac, plaque d'or et d'argent (d. maeliezul tombaga „cuivre“).

tumurug n. 1. (în Moldova) trunchiî, butuc.

CR. I, 48: se duce prin pădure şi începe a chiti copaciî trebuitori: ista-î bun de amânare, cea de tâlpi, ista de grinzi, ista de *tumurugi*, cea de costorobe, ista de tóca. CRĂS. I, 25: să nu se lóvécă luntrea de un *tumurug* mare ce plutea pe apă.

2. (şi **tumurluc**) gros, închisóre (în Muntenia).

ISP. Sn. 43: şi'l duse la *tumurluc*. CAL. 1883, p. 60: când îşi veni în fire, se pomeni la *tumurluc*.

— TUMURUK, tronc d'arbre, tige, cep, prison, cachot: bulg. tumruk, serb. tomruk, alb. tombruk, ngr. τουμπουρούκι (tóte însemnând butuc şi închisóre).

turà f. I. sensuri arhaice) 1. monograma Sultanului pe firmame şi pe vechile monete turcesci ce circulaî în ţară: iscălitura, reprezentând o mână deschisă cu cele 5 degete, se făcea cu cernélă de diferite colorî saî în aur şi era pusă pe diplome de un dignitar special numit „nişangiî“.

CANT. Mold. 64: sanctissimo nostro signo (*tura* minirum, vel nominis Imper. superscriptioni) fidem habeatis atque ita sciatis. KOG. 233: aî învălit tóte cărţile într'un sandal verde şi aî pecetluit sandalul cu *turaua*. GHICA, 506 (V. tarapana). PANN I, 17: De când n'am vécut paraua, I-am uitat cum e *turaua*. ORĂŞ. II, 140: Vre o doi ani d'a rîndul mai merse cum merse, Până ce *turaua* de tot i se şterse.

2. devisă, monogramă.

DION. 215: Bonaparte aî poruncit de aî făcut din aurul vistieriiilor Vienei galbeni pe numele şi chipul lui, şi s'aî făcut precum se véc galbenii pe *turaua* Franţei.

II. (sensuri moderne) 1. fam. şi ironic, iscălitură: pune-ţi *turaua*.

2. faţa monetei turcesci şi un joc cu monetă analog aceluî numit astăzi „rişcă“.

FIL. 29: unîi jucaî nuci, alţiî iasíc şi *tura*.

— TURA (tugra), chiffre ou monogramme d'un souverain; bulg. tura „faţa monetei“, ngr. τούρας.

turaliî a. 1. galben cu zimţi, drept la cumpênă.

GORJ. IV, 25: împératul porunci haznatarului, de 'mî dete o mie de galbeni tot d'ai *turaliî*, adică cei cu blangul.

2. monetă în genere (în cântece oltene și moldovene).

R.-COD. 250: Tot parale *turalii*, Luate de pe la Sibii. BUR. 223: Să câștig, dău, la parale, La parale *turalii*, Luate pe la beții.

— TURALI (altyn), écu d'or au chiffre impérial; serb. turali (ferman), bulg. turali (florini).

turc m. 1. sens identic cu „osmanliu” și „busurman” sau musulman (cum se numesce ei însiși, rezervând numele de „turc” Turcomanilor din Asia).

M. COST. 25: *Turcii* de pe locul lor Turchestan. AL. T. 1656: încet că nu ne alungă *Turcii*... nu împinge.

2. locuțiunea „vin Turcii!” analogă celei „(dór nu) vin tătarii!” V. tatar.

NEC. 200: staă satele pe marginea țării leșesci pline de ómeni: și le spuneă Moldovenii: Fugiți, fugiți, că vin *Turcii* în țara vós-tră! AL. T. 1000: ce ședeți în picioare? că dór nu vin *Turcii*.

— TURK (türk), turc d'Asie, turcoman; barbăre, vagabond, lourdaud, rustre; alb. bulg. turk, ngr. τούρκος; ung. török.

turcesc a. 1. ce ține de Turci, ce provine din Turcia.

STANC. 294: trimise să-l aducă un rînd de haine *turcesci*.

2. ce ține de islam: mahometan.

AL. 211: Lasă legea creștină și te dă 'n legea *turcescă*.

turcesc v. a se face turc.

TEOD. 129: Dar creștin e, ori *turcit*? 480: *Turcesce-te*, Iancule, *Turcesce-te*, Beiu!...

turcesce adv. 1. ca Turcii: a vorbi *turcesce*.

2. fig. și fam. nedeslușit, neînțeles.

AL. T. 125: așa! ca și când le-aș fi grăit *turcesce*; m'aŭ luat la trei parale. CR. I, 260: începi a bolborosi *turcesce*, fără a sci bechiu.

turcime f. némul turcesc.

TEOD. 607: Cadînimea leșina și *turcimea* alerga.

turcomerit a. 1. (ironic) partisan al Turcilor; 2. fig. despotie ca și dînșii. Vorbă ađi eșită din us.

AL. (NEBR. I, XXXIV): pe vremea mea erau multe rele, ómenii se găsiaŭ cam *turcomeriti*. AL. T. 1233: nu ești un părinte blând, desmierdător; ești prea *turcomerit*.

Derivațiune neo-grécă (τούρκομερίτης).

turculeț m. numele stiglețului (în Ardél).

turlac a. 1. amestit de vin.

REV. N. I, 339: doi mitocani îmbrăcați fercheș, *turlaci*. ORĂȘ. II, 53: Aci vestitul Pitpalac Jócă 'n loc, că e *turlac* și în cap cu basamac. TEOD. 557: C'am p'aci nisce băieți, Ieniceri, *turlaci* și beți; 585: Cu capul de somn umflat și la minte cam *turlac*.

Vorba figuréză în proverbul oltén (Țapu, 707): nici turc, nici *turlac*, ia un fléc, adică un terehea-berchea.

2. fig. nedumerit.

REV. II, 389 (d. 1821): cei mai socotitori din boieri cât și din orășani, umbla *turlaci*, mirându-se de acesta reformă [a lui Tudor].

— TORLAK (jeune, inexperimenté), paresseux, négligent, ridicule, idiot: serb. torlak „fanfaron“, alb. turlak.

turlăcesc v. a se îmbăta.

ISP. B. Sn. 122: bea de se *turlăcia*.

De aci **desturlăcesc**, a se desmetici (ironic).

BASME IV, 142: se puse iarăși pe băutura, ca să se *desturlăcescă*.

turliu! int. frumos, nostim, fain: locuțiunea „turliu turliu“, scosă din cutie, frumos gătită (Polysy).

ORĂȘ. II, 86: C'ășa vrea Măria sa, *Tiurliu, tiurliu, isasa!*

— TŪRLŪ, divers; „tŭrlŭ tŭrlŭ“, de diverses sortes. de toutes sortes; cum. turlu turlu „varietas“; bulg. turli turli „fel de fel“, alb. tŭrli tŭrli „peștiș“.

turungiu a. portocaliu, sinonim cu „naramgiu“.

IONESCU, 693: fețele de colorat chilimuri sînt: cicic, verde, galben, *turungiu*... ȘEP. II, 91: Roșată narangie, roșată *turungie*. ȚAPU, 610 (descântec d. Teleorman): Brîncă *turungie*, brîncă cafenie...

— TŪRUNȚI, jaune, rouge foncé, litt. couleur d'orange (pers. turung „orange amère“); mer. turungi.

tutea f. oxid de zinc (considerat de medicii orientali ca bun pentru ochi).

BĂLC. 326: arsenicul, cobaltul, *tutēua*.

— TUTYA (pers.), zinc, antimoine, collyre; ngr. τούτιά, oxide de zinc; fr. tutie.

tutun n. foile unei plante din fam. solanelor (*Nicotiana tabacum*), uscate, apoi sucite sau pulverisate. Tutunul cultivat în țară se transporta la Țarigrad în mare cantitate și de acolo se întorcea iarăși în țară ca tutun turcesc sau persicén, împrăștiat în boccele sau în tencuri (Drăgh. I, 24). Astăzi se importă din Turcia 3 varietăți de tutun cari, după locurile de provenință, se numesc Yaka, Samsun și Persicén. Obicnuit se dice „a bea tutun“, în loc de a fuma sau a trage tutun (§ 37).

TARIF 1792: *tutunul* turcesc... *tutunul* de țară ce merge la țara turcescă. DELAVR. 65: pescarii vorbesc și mestecă *tutun*. CRĂS. I, 122: *tutunul* și spiritul muscălesc trecea din Rusia în Dobrogea. TEOD. 613: Din filigea cafea bea, Din ciubuc *tutun* trăgea.

Vorba figurează într'un șir de proverbe.

PANN II, 139: după ce-l urî, bea și *tutun*. HINȚESCU, 203: ce-mî ești bun? să-mî bei *tutun*? ZANNE, IV, 673: ce atîta vorbă pentru o lulea de *tutun*. Ibid: i-a dat frunză de *tutun* pe la nas (adică l'a înfruntat).

Var. (mold.): **tiutun**, **titin** și **tition**.

N. COST. 54: ședînd Antioh-Vodă pe un scaun den afară de corturi, bînd *tiutun*. NEC. 249: Const. Duca-Vodă aș scornit un obicei nŭu pe țară... de pogonul de *tiutun* el le lua cîte 4 lei. KOG. 215: Constantin-Vodă Mavrocordat aș pus de aș făcut peceși tipărite pe stupi și pe mascuri și pe pogonele de *tiutun*. IST. 1715,

p. 26: aicea se face *tiutiumul* cel bun care se chiamă și persicén. TARIF 1761: *tiutium* muntenesc... *tiutium* furda. COND. 1776, p. 67: un leu de un pogon de *titin* ce se afla sémănat în țară. BELD. 397: Fără nici o îngrijire bënd *tiutium*, alții cântând. AL. T. 477: ei să tragă *tiutium*, soro? ȘEP. V, 162 (d. Sucéva): *titon*, *tiutium*, *tabac*, *tutun*.

— TÛTÛN, *tabac à fumer* (în Egipt duhan); bulg. *tutun* (tütün), serb. *tutun*, rus. rut. *tütüni*, pol. *tutun*, mer. *tutune*, ngr. *τουτόνι*.

În Muntenia, tutunului turcesc se mai dăce *bacon* (Dr. Brândză), iar în Moldova „*tabac*“ (Kog. 279), ca până astă-zi în Ardél, unde mai circulă și *dühan* (Șed. II, 24: trage duhan cu pipa) tot de origină orientală (ar. *duhan* „*tabac*“) prin mijlocirea maghiarei (*dohány*), cum indică accentul: bulg. serb. *duhan*, rut. *dohan*.

tutunărit n. (Mold. **tiutiunărit**) dare pe fiecare pogon de tutun câte 4 lei vechi și un plocon de 80 bani (Sulzer III, 406; Fot. III, 319; Tunusli, 54).

ZIL. 7: Când făcu o socotélă c'au scăpat negreșit, lată și *tutunăritul* iar îndoiți i-au izbit. Doc. I, 412 (d. 1785): carte de slujba *tutunăritului*. UR. I, 86 (d. 1797): nefind obiceiü *tutunăritul* să ia câte un leu de pogon ce se află în țară sémănat. FIL. 323 (V. taxidar).

tutungiu m. vîndător de tutun.

— TÛTÛNGI, marchand de *tabac*; serb. *tutungia*.

tutungerie f. (Mold. **tiutiungerie**) prăvălia *tutungiu*lui.

UR. X, 214 (d. 1806): să nu facă sārārîl, *tiutiungeri*l, fînārîl să nu aibă. AL. Pr. 113: *tiutiungerie* armenéscă. GHICA, 535: o *tutungerie*, o cărciumă, o cizmărie. CARAG. 31: m'am dus la *tutungerie*.

***tutungî-bașa** m. slujbașul Curții însărcinat să îngrijească de ale tutunului.

Doc. I, 305 (d. 1783): *tutungî-bașa* cu șerbeci-bașa; II, 78 (d. 1792): s'au făcut poruncă către Vasile *tutungî-bașa* să cerceteze jalba orășenilor. COND. 1813. p. 343: orînduitul mumbașir *tutungî-bașa* al Măriei tale au adus pe acești mai jos numiți înaintea mea.

— TÛTÛNGI BAȘY, chef des valets de chambre chargés du soin des pipes et du *tabac* Ham.

tuzlamă f. mîncare din burtă de vițel și din picioare de vacă [Isp.]: două citațiuni la Rudow.

— TUZLAMA, mets salé (d. *tuzlamak* „*saler*“).

tuzlucî pl. 1. ghetre de aba, încheiate pe dinapoi cu copci saii cu șireturi, cari se trăgeau peste ciorapi și apoi se băgați în cizme (litt. ce feresce de praf).

AR. 81 (d. 1821): *tuzluci* cu gătane de mătase.

Vorba figurează în proverbul olten „n'are nici *tuzluc*, nici *ipingea*“, adică e lipsit de tôte (Zanne III, 419).

2. turiecei de la dosul piciorului până sub genuchi, cum pörtă oltenii și țărăncele.

BOL'AC, 7: Gheba lui scurtă, ițari, minténul, *Tuzluc* căpraznici cum pòrtă Olténul.

— TOZLUK, sorte de guêtres, pantalon large du haut et étroit du bas qui présèrve de la poussière (d. toz „poussière“); alb. bulg. serb. tozhluk ngr. τουζλόυκ.

U

Ugùr n. (mai des **ogur**) noroc, piaza bună.

IST. 1715, p. 66: pentru lege și *ogurul* împèratului să murim. UR. III, 148: în fericitul și împèrătescul meu *ogur* să adaugi și să înmulțesci încă și alte credincioșe slujbe; 149: te vei întrarma cu toate puterile silinței în fericitul *ogur* a împèrăției mele. AL. T. 1258: cine saménă galbenă are mână cu *ogur*; 1879: poftim și să-ți fie cu *ogur*!

— UGUR (ogur), auspice, présage, rencontre heur reuse, chance favorable, sort prospère; serb. ugur.

ugurlic n. noroc.

ORĂȘ. 20: Dar dup'un an de slujbă, boieru cu *ugurlic* Plătia toate acestea prin vre-un ciraclie.

— UGURLUK, bonheur, bon présage.

ugurliū (și **ogurliū**) a. de piază bună, norocos, în opozițiune cu „ursuz“ și cu „belaliū“.

AL. T. 1333: să vă fie sfîntul Vasile *ogurliū*. ISF. 221: paserea astă gingașă nu mi se pare *ogurlic* pentru casa noastră. ORĂȘ. 41: Cumperi la présente mai de timpuriū, De vei să-ți ureze anul *ugurliū*.

— UGURLŪ, heureux, de bon augure; serb. ugurli.

uluc n. 1. canal de scurgere la o casă, jghiab de plóie saū pentru nutrețul vitelor.

IONESCU, Doroh. 173: îngrășatul oilor merinoșe se face cu iarbă verde și cu darea de zahara în *uluce* odată pe ȕi.

Vorba figureză în proverbul „dintr'un butuc faci un *uluc*“, ad. dintr'un mojie un om învêșat (Zanne III, 419).

2. o parte a téscului (la culesul viilor), o parte a morii (Damé, Terminol. 82, 114, 154).

3. creștătură de-a lungul unui lemn.

BASME II, 78: bātu cu ciocanul d'asupra butoiului, până ce intrară dógele în *ulucul* gardenului.

— ULUK, rigole, gouttière, canal.

ulucă f. 1. scândură gróșă cu care se închide un loc.

DOC. II, 318 (d. 1791): *ulucile* cele de palme 12. FIL 283: curtea acestei case era îngrădită cu *uluci* de stejar ascuțite la vîrf și fôrte înalte; 284: o pòrtă învelită cu stréșină de *uluci* mórunțele. MARION, 54: apucând un par de la zăplazul curții, îl zmulse cu *uluci* cu tot.

2. gard de uluci.

OD. I, 109: ici gardul unei colibe de vecin, mai colo *ulucile* unei cășcióre de breslaș ori de scutelnic. GHICA, 42: grădina era

încunjurată cu zid înalt sau cu *uluci* de scânduri de stejar; 526: *ulucile* erau ciur de găurile prin care eșiau la uliță câinii cu grămada. DELAVR. 219: *ulucile* cu porțile mari. CARAG. I, 106: ferestrele vraiste, *ulucile* înalte.

Ulucă e forma româniată din „uluc“ și înseamnă primitiv „scândură de jghiab“. Vorba e specială Munt.

ulucaș n. mic canal la o móră (Damé, Terminol. 155).

ulucesc v. a neteși scândurile: dușumele date la rîdea și *ulucite*.

urdie f. (și **ordie**) I. (sensuri arhaice) 1. tabără turcă sau tătară.

M. COST. 277: au lovit un Sultan cu *urdiile* sale, sub Hotin, la tabăra leșă. N. COST. 25: Turcii au început a scote *urdiile*, apoi și óstea; 113: ori câți robi și-ar găsi în totă *urdiea*, să-1 ia pe toți. NEG 199: s'au întors Impératul la *urdie* la Tușora. BELD. 404: silih-tariul cu *urdiea* la Bacău, cum au venit... DUM. 28: *ordiea* plină de tot felul de avuție. DION. 176: cu mare vitejie au mers față de s'au lovit cu *ordiea* Vezirului. ZIL. 19: la locurile unde era să se așeze *urdiile* împératești. GANE III, 11: întreaga *urdie* tătară a fost sfărâmată. GHICA, 264: l'au scos mort în brațe din *urdia* turcă.

Cu acest sens și în cântecele populare.

AL. 124: Badiule, te ține bine, Că *urdia* 'ntregă vine; 172: Te calc Hanii tătară și *urdiile* turcesci. TEOD. 571: [Paloșul] D'un mare Pașă purtat. In *urdia* lui Murat.

2. lagăr în genere.

DION. 209: Ipsilant adunase cai, șâl. săbii, mazdrace și o *ordie* se făcuse. FIL. 296: m'am strecurat în *urdia* pandurilor cu meșteșug. GHICA, 24: în *urdia* muscălească se încinsese bóla, de muriau câte două trei sute de soldași pe ți; 30: porniau cu carul plin spre Dudesci sau spre Cioplea unde erau *urdiile* ciurmaților.

II. (sens modern) afară din sfera militară: mulțime mare, glótă (cf. buluc), sens popular în Moldova.

— URDU (ordy), champ, campement, armée en marche; dans le langage familier, lieu tumultueux, plein de foule et de bruit; bulg. serb. ordia (hordia) „oștire“, ngr. *órvti*, lagăr. Din aceeași vorbă turco-tatară: it. orda, fr. horde, germ. Horde, de unde rom. arch. **órdă** și mold. **hordă** (M. Cost. 288: se desbătuse Cantemirescii de subt ascultarea Hanilor și ședeau cu *ordele* sale dincoace de Nistru). V. Partea II: ordu-agasi.

urdu-belea adv. pe neașteptate, nesam-netam.

Isp. Unch. sf. 94: mi-a venit aci, iacă așa *urdu-belea*; 122: numai să scape de réul astei juvine, cădută *urdu-belea* pe spinarea bieților ómeni. CAL. 1877, p. 47: mă, dar tu ești *urdu-belea*! te îți scai de mine și te legi ca bóla de om sănătos.

Sub raportul sensului. cf. „tăbăresc“ de la tabără. V. belea.

ursuz a. (Mold. *hursuz*) 1. de piază rea, nenorocos, în opozițiune cu „ugurliu.“

AMR. 153: Grigorie-Vodă dicea că Turcilor nu este obiceiul să se bată din șanțuri, fără numai Nemților; ce să iasă la câmp, și cum a da Dumneșeu; Pașa nici cum n'au vrut fiind *hursuz*, că și la Leva în țara unghurească și în alte locuri, unde au fost trimis cu oști, tot au pierdut războiul. CARAG. 12: de! ca muierea mai *ursuză*. CAL. 1882, p. 45: ce nenorocire, ce scrisă *ursuză* pe bietu stăpănu-meu.

2. posac, tiran, rău.

ZIL. 44: Moruz era din fire iubitor de dobândire și spre țară prea *ursuz*. CR. II, 42: era om *hursuz* și păclișit popa Oslobanu. XEN. 35: de o bucată de vreme parcă s'a făcut și mai *hursuz*. TEOD. 549: Turcul tot turc *ursuz*, Foc la case mi-a pus; 671: Cu bani ce luam Mult mă chiaburiam, Dar Pașa *ursuz* l.a haraciū m'a pus.

— **URSUZ** (*ugursuz*), de mauvais augure, malheureux, sinistre, fatal (d. ugur „sort prospère“); alb. serb. *ugursuz*, ngr. *ὄγουρσούλης*.

ursuzluc n. piază rea, nenoroc.

TELEOR. 14: pentru *ursuzlucu* acesta tare mâhnit rămase Fânache. CAL. 1895, p. 70: ți-am intrat în casă cu *ursuzluc*.

— **URSUZLUK**, malechance, mauvaise étoile.

V

Vadea f. termin de plată, sinonim cu „soroc“.

KOG. 208: să deie un zapis la miri pentru bani cu *vade*; 217: împlinindu-se *vadea* care pusese Lajilor. COND. 1776, p. 33: datoriile, ce se vor schimba *vadelele* și vor înnoi zapisele, să nu ia deciuiala. UR. XXII, 311 (d. 1826): plata lemnelor la *vadelele* hotărâte. AL. T. 791: arendașul n'aduce banii la *vadea*? 1550: mă îndatoresc a plăti înfățișătorului cu acest sinet, în *vade* de două luni. GHICA, 387: regula era, pentru polițe, *vadea* de trei luni.

Var.: **vedie** și **vedea**.

ȘEP. V, 170 (în munții Sucevil): *vedie*. termen, soroc. ȚAPU, 147 (d. Prahova): Iartă-mi Dómne, pe Corbea, Că și-a făcut *vedeua*, Nouă ani și jumătate Și nouă zile de vară Și alte trei de primăvară.

— **VADÈ** (ar. *va'det* „promesse“), terme, époque déterminée pour une promesse: alb. bulg. *vade*, serb. *vada*.

Termin juridic care circulă mai ales în Moldova.

vătăf m. (*vatah* și *vatav*) I. (sensuri moderne) 1. termin primitiv pastoral: cioban care păzește stâna, sens și astăzi popular (pl. *vatafi* și *vatași*).

TEOD. 76: Tóte [oile] 's ale mele, Cu nouă ciobani Și *vataful* dece; 592: De belele, de nevoi, M'am făcut *vataf* de oi. ȚAPU, 3 (d. Teleorman): Scobóră oi multe... Și cin'le mână? *Vatafu* Ión, Feciór de mocan Și de mocârțan. Adus din Ardél.

2. cu sensul generalizat: mai mare peste...

PANN II, 25: unde nu este pisică, șórciei *vataf* ridică. ȚAPU, 18

(d. Vâlcea): *Vătași* de zidari, De la Poienari, Peste meșteri mari; 149: Gheorghiiță, Gheorghiiță, *vătaf* de temniță... Fot. III, 285: lei 600 de la *vătaful* de arabagii.

3. Îngrijitor de curte domnescă sau de moșie boierescă: intendent.

BELD. 848: vai ș'amar de *vătăși* de pe la moșii. Fot. III, 310: *vătaful* cămării are 20 lei lăfă pe lună, *vătaful* beizadelelor primesce 100 lei lăfă pe lună. STĂNC. 179: împăratul avea un *vătaf* de curte. XEN. 8: se făcu *vătaf* de moșie, pe urmă vechil...

4. (și *vataș*), inspector de țigani (Pontbriant).

PANN, Moș-Alb I, 18: [vătaful] veni cu gârbaciū îndată și-i goni pe toți la cort. ȚAPU, 512: *Vătaful* țiganilor, Mărtea cotofenilor.

5. în Bucovina, sin. cu „colăcer“ (Marian, Nunta, 223).

II. (sensuri arhaice) 1. căpetenie peste 500 de oșteni, numit în urmă „ciauș“: era un *vătaf* de vânător, un *vătaf* de aproși, un *vătaf* de copii de casă (Bălc. 618, 620).

GHEORG. 302: după Vel-cupar, *vătavul* de păhărniceii, *vătavul* de stolniciei, *vătavul* de aproși... CANT. Mold. 85: *Vătavul* de aprozi de Divan, inspector apodororum Divani; *vătavul* de stolniciei, praefectus dapiferorum; *vătavul* de copii, praefectus cubiculariorum; *vătavul* de aprozii de țirg, inspector apodororum forensium; *vătavul* de paiczi, praefectus peikiorum... Fot. III, 279: din vechime în Țara românească erau șese zapciū de Divan, *vătaful* de aproși, ciaușul de aproși, *vătaful* de Divan, *vătaful* de păhărniceii, *vătaful* de visterie și *vătaful* de Curte.

2 sub-prefect de plaiū, în opozițiune cu „zapciū“.

Fot. III, 146: la plaiuri se rinduiesc de către Vornici *vătași*, cari păzesc intrările la trecătorile Carpaților, veghiază și pândesc hoții, îngrijesc ca să nu trecă nimeni prin potecile munților în Ardél sau în Ungaria; iaū sēma să nu se calce hotarele de către vecini; clasifică și adună dările prin sate, dând sēma ispravnicilor; judecă hotărâsc, pedepsesc și arestază. ZIL. Rev. III. 77: ispravnicii județelor... *vătași* plaiurilor, zapciū plășilor.

-- VATTAS (ar.), pasteur. berger. De la Români vorba trecu la Ruteni (vatah sau vataș „baciū, căpitan de tâlhari“ și vataha „turmă, cētă“) și la Ruși (vatažka „turmă“ și vatažnikū „baciū“); pol. wataha „compagnie, bande“, watazka „chef de brigands dans les Carpathes, capitaine de Cosaques“; la Tătari *vataha* „foule, association de pêcheurs au bord de la mer Caspienne“, de unde rus. vataga „compagnie de pêcheurs“.

Vorbă importantă ce face parte din bogata terminologie pastorală venită de la Turci: *vătaful* sau *vătavul* (formă dedusă d. pl. vatași) e primitiv sinonim cu „baciū“, apoi terminul s'a generalizat pentru căpetenie în genere (și în special militară), sens trecut și la Ruteni și conservat în formele derivate ale vorbei.

vătăgel m. 1. comisar de cartier.

FOT. III, 291: *vătăgel* sau zapeii de mahalale cari adună dările.
PANN III, 5: *vătăgel* de mahala a plecat a colinda.

2. paznic de nopțe (Glos. 571).

3. curier sau aprod de sat.

4. (în Moldova și Bucovina) numele celor doi flăcăi nuntași cari dau ajutor mirelui și miresei, corespunzând munténului „vornicel“: bățul împodobit al vorniceilor poartă asemenea numele de „vătășel“ (Marian, Nunta, 215 și Zanne IV, 676).

La Ruteni, vatazelo (împrumutat de la Români) are asemenea sensul de „vornicel de nuntă“.

vătășie f. 1. intendență, inspecțiune.

FOT. III, 285: lei 2000 de la *vătășia* pescarilor (unul din veniturile Agâi).

2. slujba vatafului: sub-prefectură.

REV. III, 78: *vătășia* plaiului. GHICA, 295: să a-pire la slujbe mai înalte de cât un zapeilic, o *vătășie* de plaiu, sau o sămeșie.

3. căpitănie.

BĂLC. 675: *vătășia* călărașilor, *vătășia* de fustași, *vătășia* copiilor de casă, *vătășia* aproșilor de Divan, *vătășia* de paici, *vătășia* de postelnici și de păharnicel.

vătășoie f. soția vatafului.

ȚAPU, 23 (d. Vâlcea): Vilaie, Vilaie, Dalbă *vătășoie*...

vechil m I. (sensuri arhaice) 1. locțiitor.

AX. 122: aŭ făcut *vechil* Nicolai-Vodă pe frate-seu Ion-Vodă, marele tergiman. KOG. 246: în Domnia lui Constantin Racoviță se afla pe lângă el un frânc, anume Lințul, care intrase în rîndul boierilor, căci îl făcuse sulger mare și vameș mare și *vechil* cămărășiei cel marî la Bucuresci. VĂC. 249: Sultan Baiazid II găsi cu cale să orînduiască *vechil* al Impărăției pe fiu-seu Corcut și el se duse la Meca: 302: *vechil* de tergiman se afla beizadê Iordache Moruz. AR. 28 (d. 1821): *vechilul* lui D-șeu, prea puternicul nostru Impărat.

2. împuternicit, reprezentant (sub raportul politic).

DION. 181: strîngându-se solii și *vechilii* împărătesci la saraiul cel orînduit înadins pentru congres peste Dunăre; 218: Impăratul Alexandru aŭ trimis [Valahiei] pe un generar să fie în loc de Domn, *vechil* împărătesc, cap mai mare al Divanului, și fără de dînsul nimic să nu se facă de boierii divanișii.

3. procurier, mandatar (sub raportul juridic).

AMR. 173: Grigorie-Vodă trimițînd acolo boieri *vechili* de aŭ stătut cu Nohaii la Divanul Hanului. COND. IPSIL. (1796): se va întimpla unul să se judece prin *vechili*. COND. CARAGEA, 466 (d. 1817): *vechil* este cel ce stă în locul stăpînului la vr'o trebă. UR. X, 216 (d. 1806): față fiind *vechilul* mănăstirii și toți tîrgoveții; IX, 9 (d. 1844): îndemnând pe rezeși a-și alege *vechili*. FIL. 192: un *vechil* pus din parte-ni ca să nu dică lumea, că cumpăr moșiile stăpînului meŭ cu bani furați de la dînsul.

II. (sensuri moderne) 1. avocat.

GOLESCU: *vechitul* ca omida, pē ce se pune tot istovesce. NEGR. I, 280: și-au tocmit un *vechil*, ca să le apere dreptul.

2. omul de încredere al moșierului.

AL. T. 557: a luat moșia de la *vechilu* d-sale; 692: de când a venit pe moșie *vechilu* ist nou; 1535: *vechilu* mănăstirii mî-o rășluit bucățica mea de rezeșie de aici din sat. XEN. 9: stăpânul vorbia cu subprefectul plășii și cu *vechitul* moșiei. CRĂS. II, 16: de atuncea se feria de daraveri cu *vechitul*.

— VEKIL (ar.), procureur. mandataire. lieutenant, substitut. délégué, avoué, avocat: alb. bulg. vekil, serb. večil, ngr. βεκιλτζ

Termin juridic (§ 71) aprópe eșit din us, mai ales formele sale derivate

**vechilet* n. mandat. procură

COND. CARAGEA. p. 466: *vechilet* dicem fapta vechilului.

— VEKIALET (ar.), procuration, administration.

**vechilic* n. procură, împuternicire.

Doc. I, 166 (d. 1777): de la vechili să se pótă lua cărțile de *vechilic*. UR. IV, 156 (d. 1803): să le deie scrisóre de *vechilic* din partea tuturor, că sînt deplin răspundători.

— VEKILLIK, fonction de vekil, lieutenantance.

**vechilime* f. procură (actul și persóna).

UR. III, 232 (d. 1822): unul din boierii său doi cu *vechilime* din partea boierilor obștei; XIX, 63 (d. 1825): viind din fruntașii tirgoveților cu *vechilime*a din partea tuturor.

venetic a. și m. I. (sensuri arhaice) 1. Venețian.

NEC. 349: ridicatu-s'au Impărăția cu tótă puterea și s'au dus la Frânci la țara Moreii, ce o țineau *Veneticii*, și au luat-o cu tóte cetățile ce erau într'acea țară.

2. venețian (vorbind în special de monete): galben de Veneția. în valóre de 5 lei vechi.

DION. 136: galbinii împărătesci era 4 lei și 8 creițari, olandezi 4 lei și 15 creițari, *veneticii* 4 lei și 20 creițari. GORJ. II, 87: bucatele erau puse tot în sahan și în castróne tot de aur *venetic*... AL. 80: Său că i l-oiú cumpáni De trei ori cu *venetici*. *Venetici* de câte cincii: 113: De tot omul de pe-aici, Dece galbinii *venetici*.

II. (sens modern) străin (în sens rău), sin. cu litfa^a.

AL. T. 80: Véc întreg [cobza] a fost cinstită De boierii de pe-aici, Ba și chiar de *venetici*! 1440: sirmană țară! Cum ai ajuns de risul *veneticilor*! 1585: un *venetic* pripășit în țara Moldovei. ISP. 175: acest prăpădit de om, *venetic* în satul nostru. CAL. 1877, p. 47: împératul 'și mărítă fetele cu trei *venetici*. uriiși și pociși ca păcatul.

— VENEDIK, Venise, venitien. étranger, hôte: serb. venedik („un fel de tun“), alb. Venedik „Veneția“, ung. venedeg „óspete“.

Accentul vorbei și sensul ei popular indică o derivațiune turcescă imediată, iar nu greacă, cum admite d. Hasdeu (Etym. vol. IV, p. CXXXIX), după care vorba s'ar trage de la bizantinul βενετικός, venețian.

veresie f. credit: vorba se aude numai în locuțiunea „pe veresie“ (cf. serb. na veresiia).

CARAG. 3: mănâncă pe datorie, bea pe *veresie*. ORĂȘ. II, 95: Că nu-ți mai dă nimeni ași pe *veresie*.

— VERESI, commerce à credit; bulg. serb. veresiia, mcr. veresie, ngr. βερές. Termin comercial (§ 104).

veznea f. cumpăna mică pentru aur.

Doc. II, 404 (d. 1790): o *veznea* mică.

— VEZNE (ar.), trébuchet; alb. bulg. vezne, ngr. βεζνές.

viran a. se țice de un loc împrejmuit unde aș fost înainte clădiri. Vorba e populară în Muntenia.

— VIRAN (pers. désert), espace vide dans un quartier habité.

***viranea** f. ruine lăsate de o casă arsă.

Kog. 239: lucrându-se corăbiile alătura de casele lui Alexandru Dracu pe o *viranea* ce era acolo alătura.

— VIRANE, les ruines d'une maison, la place vide que laisse un incendie.

vișinap n. rachiu de vișine.

AL. T. 82: boieru bea *vișinap*; 505: dulceți, vutci, *vișinapuri*.

— VIȘNAB, ratafia, kirsch, sirop de griotte (d. pers. vișne „griotte“ și ab „eau“). Vorba *vișină* pare a fi de origină slavă (bulg. vișni, ceh. višne).

Vizir m. (arch. **Vezir**) I. (sensuri arhaice) 1. numele înalților dignitari ai Curții otomane și în special al ministrului de externe (litt. „hamal“, fiind-că el suportă greutatea trebilor Statului).

M. Cost. 241: datornicii turci cu toții au mers la *Vizirul*, de au strigat pentru Aron-Vodă și de nevoia datornicilor i-au dat iar Domnia. Ax. 153: Pașa este un *Vizir* și nu se cade să-l mânia, nici să se pule împotriva poruncii lui. Ngc. 196: au scris *Vizirul* la Duca-Vodă aice în țară; 198: *Vizir* era atunci Kiuprului. VAC. 277: Osman III mai în toate săptămânile schimba rigialii și pe *viziri*. DION. 169: înscințându-se împăratul de venirea Sultanului, au poruncit *Vizirului* de l'au întâmpinat cu mare alai și cu pompă împărătească.

2. primul ministru al Hanului.

COND. 1693, p. 55: tal. 500 s'au dat la *Vizirul* Hanului. M. Cost. 319: Sefir Gazi Aga, *Vizirul* Hanului.

II. (sensuri moderne) 1. cu accepțiunea originară, în basme și în cântecele populare.

STĂNC. 335: *Vizirul* se tot plimba prin grădină. AL. 204: Dăruind chiar pe *Vizir* Cu armăsari de la Misir. TEOD. 480: Pașa dacă l'asculta, La *Vizirul* că vestia; 581: Impăratul o 'ntreba Și ca fată mi-o lua, Cu *Vizir* o logodia. VULP. 90: Am să plec iar la *Vizir*, Ca s'adun banii de bir.

2. (sau *armăș*), numele moldovenesc al arșicului numit în Muntenia „siciu“.

— VEZIR (ar. portefaix), ministre d'État, lieutenant du roi (d. vasara „porter“: cf. lat. minister „servitor“); alb. bulg. serb. vezir, mer. vezir, ngr. βεζίρης; pol. vezir; sp. vizir (pe lângă „alguacil“, pentru a cărui scadere a sensului: cf. Dozy, 129). V. Partea II: Vezir-azem.

Vizir-berbece m. numele bărbatului unei paseri măiestre, într-o poveste moldovenescă (Șecl. IV, 176).

vizercan m. Vizirul Hanului (în cântecele bucovinene).

MARIAN II, 110: *Vizercan*, Tatar spurcat, Cu Maria se juca Și cu ea se desmierda

vizirésă f. soția Vizirului.

BASME I, 114: să 1 perdem noi pe ei, dișe *vizirésă*.

***vezaret** n. viziriat.

VAC. 259: Impăratul îi făgădui *vezaretul*; 265: fiul său Ahmed Pașa Chipruli-Zadë moșteni și averea și *vezaretul* tatâne-său; 277: sus numitul vezir fiind scos din *vezaret*, după ce au împărățit, și iarăși adus de iznă la pecete. DUM. 15: stătuț-au la *vezaret* Emin-Pașa..

— VEZARET (ar.), charge, fonction du vizir.

veziresc a. (și **viziresc**) ce ține de Vizir.

BĂLC. 248: fu investit cu slujbă *veziréscă*.

veziresc v. (și **viziresc**) a exercita puterea de Vizir.

AX. 155: l'au făcut și Vezir, dară n'au *vezirit* mult, că trecând 20 de zile, au trimis Impăratul de i-au luat pecetea. NEC. 278: nu putea să *viziréscă* de răul Muftiului.

vezirie f. (**vezerie** și **vizirie**) formă româniată și paralelă cu „vizirlic“.

M. Cost. 275: die unii să fie murit otrăvit de un Vizir ce era atunci la Impărăție, temându-și *viziria* de el; 284: au înțeles veste de călăraș de *viziria* aceluși Vizir; 304: acești doi [silihtar-aga și căzlar-aga] purtau toate trebile împărăției, *viziria* înaintea lor era foarte slabă: când se aduna Vizirul cu unul de aceia, spun că le săruta pōla hainelor. N. Cost. 79: lacom au fost acel Ali-Pașa; în *veziria* lui în care făcuse aproape de 3 ani, mulți bani au adunat și puși în visteria împărătescă. COND. 1693, p. 350: tal. 5000 s'au trimes bani gata Vezirului Husein-Pașii pentru poclonul de *vezerie* nouă.

vezirlic n. (și **vizirlic**) sarcina și dignitatea de Vizir.

KOG. 228: fiind și Vizir-Mustafa Pașa în al doilea *vizirlic*, bun prieten lui Racoviță. COND. 1693, p. 37: poclon Vizirului Ali-Pașii și chehalii lui de *vezirlic* nouă.

— VEZIRLIK, grade et dignité d'un Vézir.

Ultimele cinci forme secundare sînt exclusiv istorice.

Z

Zăbun n. 1. haină lungă fără mâneci, închisă pe dinapoi, iar de jos de ambe laturile cu câte o deschidă-

tură ca să p^otă umbla comod, purtată înainte de boieri și de coc^one.

Od. I, 421: *zăbun* de sandal de Veneția cu fețe.

2. anterior, larg și lung, de preot.

ORĂȘ. III, 25: Vicar e o funcțiune. . . P^ortă plete, barbă lungă, rasă neagră și *zăbun*, Adică naină turc^escă, mare, largă și prea lungă.

3. haină țărănească de iarnă, ușoră și căldurosă, de bumbac sau de lână (cojoc purtat mai ales la câmp).

JIP. 80: are hinu p^e el *zăbun*, ițari, glugă. Teod. 79: Șⁱncă mă mai p^ortă Cu *zăbune* dalbe, Dalbe de bumbac. BUR. 70: Cu dalb *zăbun*, Tot de cel bun.

4. haină lungă până peste genuchi și înflorată mai ales pe umeri și în jurul gâtului, purtată de țărance (Dr. Manol. 182).

Var.: **zeban**, **zebon** și **zobon**.

ETYM. 1231 (d. Ialomița): anterior sau *zeban*, coporan sau zeche.

TARIF 1761: *zeb^one* vechi la o parc^e, adică de 28, un leu. NEGR. I, 145: peste *zobonul* de stofă aurită Ruxandra purta un benişel de felendreș albastru blănit cu samur.

-- ZEBUN (zybun), camisole, veste; bulg. zabun, serb. zubun. Țăranii bulgari p^ortă zăbun de aba, iar bulgăroicele îl pun iarna la țile mari (Boué II, 204).

zăbunar m. croitor sau vînd^etor de anterie și de zăbune.

Doc. I, 437 (d. 1785): rufetul *zăbunarilor* pămînteni din București; IV, 283 (d. 1793): *zăbunarii* au a face numai cu baine de bumbac.

zăbunărie f. 1. meșteșugul zăbunarilor cari forma^u un rufet deosebit.

Doc. I, 438 (d. 1785): meșteșugul *zăbunării* care este ori c^ote se umple cu bumbac și cu lână; VIII, 101 (d. 1800): a prisosit și trebuința de lucru *zăbunării*.

2. hainele făcute de zăbunar.

Doc. I, 438 (d. 1785): să vîndă marfă de *zăbunărie*, adică anterie și zăbune femeiesci și copilăresci.

3. atelierul sau prăvălia sa.

Doc. XIII, 101 (d. 1800): au deschis prăvălie de *zăbunărie*.

zăbunaș n. (și **zobonaș**) cojocel (de femeii și de copii).

BUR. 157: Cu *zăbunaș* de atlas, Mor boierii de necaz. Sev. 129: *Zobonaș* cu flori cusut și cu fluturi tot bătut.

zăbunel n. zăbun mai scurt.

R.-Cod. 206: Cu piele cu cojocel, Pe d'asupra *zăbunele*, Peste ele ipingele.

zagàn m. uli^u de stîrvuri (*Milvus*).

Cuv. I, 311 (Glosar d. 1630) și COSTINESCU s. v.

— ZAGAN (pers.). milan; ngr. ζαγάνος, avis venaticae genus Duc. Vorbă eșită din us.

zagarà f. blană de Zagara (oraș în Macedonia).

COND. 1693. p. 76: conteșul de postav sau căpușit cu paceă de

jder și cu *zagara* de samur și cu ciapraze de fir. TARF 1870: *zagarele* de pânțecă... malotele de postav cu *zagara* și spinări de lup.

— ZAGARA, pelisse ou fourrure de Zagara, vêtement à collet et à manches garnis de fourrure Barb.

zâgârel n. diminutiv de la *zagara*.

VULP. 30: Cere deșce d'un berbece, Lași 'n coddă de trei palme și la cap cu *zâgărele*.

zahareă f. (cu var. *zahara*, *zaherea* și *zahrea*) I. (sensuri arhaice) termin tehnic militar: 1. proviant.

N. COST. 451: la Azac Turcii mai sfișise *zaharaua*, ce-și adusesse pre cămile și pre catiri, să le fie de calea Astrahanului. ID. 35: Hatmanul leșesc vrënd să poprêscă *zaherêua* turcêscă care o duceau Turcii s'o bage în Camenița. MUSTE, 22: trimetënd prin ținuturi ca să-I aducă *zahara*. VĂC. 253: Baiazit I aș bătut pe Unguri, luându-le și totă ordia, *zaherelele* și sumă mare de bani. DION. 171: Muscalii în urmă aș luat haznalele turcesci și *zaherelele* și tunurile și vitele; 175: luat'aș Turcii și tunuri i prăfăril și *zaherêua* tot ce aș găsit.

2. în special, furnitură mai ales de grâne, provisiuni de hrană pentru oștirea turcêscă, ce Țările române erau îndatorate a trimite la Constantinopole saș la serhaturi (Sulzer III, 382, 415).

N. COST. 115: aș fost trimis și din Țara muntenêscă Domnul Băsărab-Vodă câteva mi de chile *zahere*, făină și orz, de aș ședut carele la Tușora multă vreme. VĂC. 292: (V. serhat). DION. 185: Hangerliă rînduind boierii și aședând trebile țării, aș început îndată a face gătire de oști, dând poruncă pe la tôte isprăvnicii să scrie bucatele ômenilor și să strîngă *zaherea*, grâu, orz, vaci, oi, unt și altele ce trebuiesce oștilor și aș început a veni oști asupra cetății Diului. ca să scôță pe Pasvandoglu. UR. III, 140 (d 1802): *zaherelele* ce se vor trimite din țară; IV, 399 (d. 1741): *zaherelele* de orz, de făină, conace, podvoși de care... fără plată. COND. 1802, p. 312: din numitele douê țări din tôte felurimile *zahrelelor* să se cêră sumă pe cât nu se aduce supêrare raieli. GHICA, VII: strînge *zaherea* de prin satele vecine pe prețurile capanului; 512: (V. serhat).

3. provisiune în genere.

CANT. Ier. 97: aș nu de cu vara stăpâni caselor de iarnă grîjindu-se, totă *zaharaua* trebuitore în jicnișele și camerele sale grămădesc? COND. 1693. p. 318: s'aș dat pe 500 oca de unt, care s'aș trimis lui Mustafa-Pașa Vezirului poelon, împreună și cu alte *zaharale*. OD. I, 126: jicnița cu totă *zaherêua*.

II. (sensuri moderne) 1. provisiune de hrană (cu acest sens numai în basme și în cântecele populare).

CAL. 1875, p. 63: voiă pătrunde până la magaziile cu *zaherele*. TEOD. 669: Unde'mi trec oștirile, Unde'mi merg poverile, Tôte *zaherelele*; 678: Prin sangiacuri că umbla, *Zaherele* că stringea.

2. tain pentru vite (cf. tain).

IONESCU, Doroh. 173: îngrășatul oilor se face pe câmp cu iarבă verde și cu darea de *zahara* în uluce odată pe 4i; *Zaharaua* este de popușoi de câte 4 dimerlii pe 4i. SEV. CĂLĂT. 88: pe unde s'aș turnat *zaharaua* la boi.

3. (ironic) provisiune.

TELEOR. 142: își crease, pe lângă lefuri și diurne, și o altă mulțime de *zaherale*, adică aduna la epoci determinate de pe la mahalagii plocóne, fie în bani fie în alte obiecte.

— ZAHRA (ar. zahire), provision, vivres, grains, céréales; bulg. zahare (zahere), serb. zahira, alb. zaire, mcr. zaeree „merinde“, ngr. ζαχρηπέ și ζαχρηπέ (§ 74).

*zaharagiū m. (și zaheregiū) îngrijitor de proviant.

Doc. VII, 516 (d. 1798): carte cu care s'ađ orînduit D-lui Clucer Văcărescu *zaharagiū* în 5 județe ot peste Olt. Doc. II, 501 (d. 1784): brésla gelepilor și *zaheregiilor* străini.

— ZAHIREĞI, fournisseur de vivres, commissaire des substances.

zaiif a. indispus, slab.

DION. 195: m'am bucurat, că este Măriei tale mai binișor și te ai mai îndreptat, și fiind încă *zaiif*, să nu vii Măria ta la mine. AL. T. 808: te a căuta, când ei fi *zaiif*; 1023: e cam *zaiifă*, drăguța!... ađ răgușit. CAL. 1895, p. 37: împărătița, cam *zaiifă* de supărarea din ajun.

— ZA'IF (ar.), faible, infirme; bulg. zaiif, ngr. ζαίφης.

zaiiflic n. indispozițiune, slăbiciune.

AL. T. 92: sint ferit de asemenea *zaiiflic*.

— ZA'IFLYK, faiblesse, infirmité.

zalhană f. locul unde se taie vitele pentru înăcelari (litt. casa jupuitorului de vite). Câmpulungenii țin o anumită „serbătore a zalhanalelor“ (Olănescu, 153).

TARIF 1792: vitele ce vor aduce Turcii din țara turcescă și vor vrea să le taie la *zalhanale* aici, să plătescă vama unde se va ține suhatul de vite. OD. I. 126: *zalhanaua* curții domnesci. FIL. 105: ai moșii, vii, livezi de pomi, heleștaie și *zalhanale*. TEOD. 548: Foc la case că dedea, Să arđă *zalhanaua* Cu totă turcimea 'n ea.

Var.: (arch.) *salhana* și (pop.) *zahana* sau *zaana*.

TARIF 1761: câți bol se vor tăia pe la *salhanale*. COND. 1776, p. 67: lei 30 bezmën de totă *salhanaua*. MARION, 64: cin'te trimise la *zaana*? 150: n'ai fost cu mine la Tei, la Moși, la *Zaana*? FUNDESCU, Basme, 33: du te la *zahana*. ȚAPU, 80: Unde Turcii c'auđia, Năvală la ei da, Ca câinii la *zahana*.

— SALHANA (pers. selh hane „maison où l'on écorche“), abattoir, boucherie (d. ar. salyh „écorcheur“ și pers. hane „maison“); bulg. salhana, serb. salana.

zalhanagiū m. care strîngea vitele de tăiat la zalhanale.

Doc. II, 324 (d. 1792): să facă poruncă de a se opri de la negustorii *zalhanagiū* această sumă de 80000 ocă seđ.

Formațiune analogică (§ 23).

zambilă f. plantă și flóre (*Hyacinthus*).

TEOD. 320: Foicică trei *zambile*. Dragile neichii copile...

— ZUMBŪL, jacinthe; bulg. serb. zumbul (zimbil), alb. zumbŭl, ngr. ζυμπίλι.

zambul n. planta *Muscari comosum*, numită și „cépa-ciorii“ sau „flórea-viorelei“ (Dr. Brândză).

Formă paralelă cu „zambilă“.

zamparagiü m. berbant, craidon.

CR. II, 120: o adunătură de *zamparagiü* dugliși, din tótă lumea.

CARAG. 376: ce cauți să te amesteci cu vagabonții, cu *zamparagiü*?

Formațiune analogică d. ZAMPARA (pers. zen-pare „qui court les femmes“), galant, débauché, coureur (pers. zen „femme“); bulg. zempare.

zamparalic n. berbantlic, desfrînare.

GORJ. II, 8: prăpădi averea părintescă cu fel de fel de mișelii, adică cu *zamparalicuri*, cu beții. CAL. 1881, p. 77: peri din pricina *zamparalicurilor* și a ticăloșilor.

-- ZAMPARALYK, galanterie, paillardise.

zapciü m. l. (sensuri arhaice) 1. termin tehnic administrativ: cărmuitor, sub-prefectul unei plăși (în opozițiune cu „vâtaf“).

BELD. 394: De iznóvă rînduială, sau hapca a cui era, *Zapciü* alergău prin țară, în cât se cutremura. FOR. III, 146: la plăși se o-rînduiesc de către ispravnicii *zapciü*, cari clasifică dările pe sate și le adună după orînduiele ispravnicilor, îngrijesc pentru buna rînduială și pentru împăciuirea sătenilor și observă micile lor neînțelegeri, ca să nu se asuprască unul pe alții; 264: ispravnicii îndată ce sosesc la tactul lor, rînduiesc pe *zapciü* sau epistații plășilor, cari (în locul ca subașii în Turcia. COND. IPSIL. (1796): *zapciü* să nu închidă pe cinevași fără de otărîre și fără carte de judecată. RGV. II, 383 (d. 1821): vâtașii de plaiuri și *zapciü* și toți birarii; III, 77: *zapciü* plășilor. FIL. 116: arendașul ne jăfuesce, *zapciul* ne jupóie de piel. GHICA. VI: Pașii tractău pe Domnii noștri ca pe nisce *zapciü*, le trimeteau ordine scrise și verbale; 289: încalecă calul și drept la *zapciü*. PANN II, 7: Și rachial îl bea *zapciul*. JIP. 101: a adus o găină la un *zapciü*.

Cu acest sens în două proverbe.

ZANNE IV, 689: *zapciü* mort și poloboc plin în drum nu rămâne (*zapciul* e găzduit în totdeauna); ac și așa că a venit *zapciul* în sat (odiniórá când intra *zapciul* în sat, trebuia să găsescă ómenii la muncă și femeile la făcut pânză, la tors etc.; astăđi se mai dice când vrei să îndemni pe unul la lucru).

2. termin tehnic militar: căpitan.

GHEORG. 306: cei ce au semnele lor, cari se chiamă și *zapciü*, merg la biserică, mergënd înainte Domnului; 322: trei-deci și trei de ómeni la un stég cu *zapciü* lor. COND. 1776 p. 8: de la 12 *zapciü* de la 4 stéguri ai seimenilor din Curte gospod, câte 3 *zapciü* la un stég, adică stegar, odobașa și ciauș... de la 12 *zapciü* de la 4 stéguri a hătmăniei... de la 3 *zapciü* de la stégul vinătorilor. DOC. I, 302 (d. 1783): vel căpitan de dorobanți cu *zapciü* sei înainte. FOR. III, 276: Spătarul are sub dînsul un boier logofét și șese boieri *zapciü*, adică pe căpitanul de lefegii, pe vel-ciauș, pe polcovnicul de poteră, pe polcovnicul de vinători, pe polcovnicul de seimeni și pe baș-bulucbașa; 279 (V. vâtaf). FIL. 344: vel-căpitan de dorobanți cu *zapciü* sei.

3. agent executiv.

N. COST. 54: vėđënd că nu sporesce lucrul nimică fiind ómeni

puțin, deci au pus *zapci* de au scos curtea totă. NEC. 292: era un capegi-bașa în Iași pentru banii birului, de sta *zapciă*. MUSTE, 41: pus'au îndată bani mulți pre boierii de au dat împrumut, cu *zapcii* strîngători de bani greci. FOT. III. 279: Vornicul de aprodi era căpetenia *zapciilor* de divan; 281 (V. vătășel). FIL. 85: voiți scri Postelnicului să te facă vâtaf de curte în locul lui Gheorghe, pe care voiesce să-l facă *zapciă* de străini; 244: șese *zapci* pentru împliniri de bani și înfățișări de pricinii în Bucuresci, și câte unul de fiecare județ.

4. în special, sergent de stradă.

COND. 1776, p. 17: și străjile pe la răspântii să le rînduiască Vel-Aga cu slujitori de ajuns, și cu *zapci* de credință, ca să străjuiască neadormit. de cu sară până în ziua. Doc. IV, 409 (d. 1794): *zapci* cei cari sînt de pedepsesc pe la răspântii și la capătul podurilor. COND. 1802, p. 342: *zapcii* spătăresci și agesci ce sînt paznici la margine pe la ulițele și drumurile ce intră în poliție să nu se îndrăznescă a cere nimeni nimic de la lăcitori sau neguțatori ce vor aduce acestea de vînzare înăuntru poliției să se pedepsescă cu strajnică bătaie prin scirea *zapciilor* celor mari. NEGR. I, 29: la toate răspântiile câte un *zapciă* al agiei opria carele să nu se vîre, până după trecerea alaiului.

II. (sens modern și popular) sub-prefect.

Cu acest sens mai ales în cîntecele populare.

TEOD. 290: De frica *zapciului* și de grôza birului, Uitați drumul satului și cornele plugului; 321: De grôza *zapciului*, trecu apa Oltului; 601: Ispravnicul 'mi scria Volnicii pe la *zapci*, Răvășele 'n săticele. CAL. 1875, p. 75: La ispravnic și *zapciă* Giaba merg și giaba viu. VULP. 12: Nôptea fură. Diua jură La *zapciă* în bătătură.

— ZABTËY (qui contient dans la discipline sévère), administrateur, gouverneur. V. Partea II: zabet.

Important termen din sfera administrativă și militară a trecutului, care persistă în literatura populară și (cu o nuanță pronunțată de ironie) în limba de astăzi.

zâpcesc v. a executa pe cale administrativă, a asupri cu dări (vorbind de *zapci*).

NEGR. I, 154: să micșureze dădiile! să nu ne *zâpcescă!*

Formă verbală corespunzând bulg. *zaptisam* „a zăbovi“, serb. *zaptiti* „a ținea în frîu“, alb. *zapatoj* „a înhăța“, mer. *zăptisescu*.

***zapcie** f. sub-prefectura unei plăși (Sulzer III, 100).

Formă originală alătura cu „*zapciret*“.

zapciă f. execuție (polițienescă).

AL. T. 1033: Sînt sătul de biruri grele și de plug și de lopată, De ciocol, de *zapciile* și de sapă lată.

Formațiune analogică (cf. *angara*, arch. *angareă*).

***zapciitură** f. execuțiune administrativă.

NEC. 217: Duca-Vodă multă strînsore făcea pentru rômășița banilor birului... mergînd cu ôste tot *zapciituri* erau...

Formă românească paralelă cu „*zapcilic*“.

zapticale n. (și **zapticile**) 1. funcțiunea de zaptic și postul său : zapie și zapticret.

REV. II, 411 (d. 1821): de la un *zaptic* ce puteai câștiga atunci? FIL. 191: *zapticurile*, polcovnicile de poteră și căpităniile de județ îi dederă un câștig buniceal. GHICA, VIII: dór l'o împăca cu un *zaptic*, o vătășie de plaiu, cu o isprăvnicie cel mult. ORAȘ. 20: Să-ți fac vînt, ca la alții, la vre-un *zaptic*; III, 80: Va scóte din mormîntu-l *zapticirlicul* réposat.

2. execuție polițienescă : zapciea.

DOC. III, 411 (d. 1790): cari bani împlinindu-se cu *zapticlicu* d-sale vel-Spatar. GANE I, 240: cine v'a scăpat de *zaptic*, de bir, de havalale?

Formațiune analogică după „vizirlic”.

zapticret n. postul de zaptic.

DOC IV, 238 (d. 1795): să lipsescă și din tréba *zapticretului* de acum înainte cu tot.

Formațiune analogică după „vezaret”.

zapt n I. (sensuri arhaice) 1. administrațiune, autoritate.

COND 1776: p. 39: tóte cantariurile omul rînduit de la acel ce va avé miluire venitul cantariului, să le aiă sub *zaptul* său. DION. 186: pašaliilor turci le poruncia Pasvandoglu și le da leséua și tóte subt *zaptul* lui le-aū supus. UR. III, 146: pentru *zaptul* și buna ocărnuire a pămîntului. DUM. 26: apărând țara de făcătorii de rele cu bun *zapt* ce le făcea.

2. stăpânire: „a face zapt”, a lua în posesiune ceva, a pune mîna pe cineva.

KOG. 212: Constantin Vodă a răpeđit CaimacamI, fiind schimbare între Domnie, făcend flesce-care *zapt* la locul ce mersese. VĂC. 252: Lala-Şahin făcu *zapt* Ischenderie și Darma și Cavala, așijderea Machedonia și Albania. DION. 175: Turcii se rumpea din ordie cete-cete și fugia nóptea cu prada și cu robii ce-l prinsese în țările lor, și sarascheru nu putea să le facă *zapt*. DUM. 20: trimișii făcura scaunul *zapt*. ZIL. 34: Pasvanđii aū călcat Craiova și aū făcut'o *zapt*; 81: să vie și să facă țara *zapt*. AR. 69 (d. 1821): aū făcînt mănăstirea *zapt*; 169: făcend-u-și moșiile și acareturile *zapt*.

3. confiscare: „a face zapt”, a sechestra.

HRIST. (1818): Iar după ce-l surghiuni, Drept la case năvăli și tóte *zapt* le făcu, Scule și alte ce avu. FIL. 205 (d. 1794): să scie că fără de a avea voie să le deschidă, se va pecetlui și făcend-u-se *zapt* la Cămara domné-că, se va scóte din țara Domniei mele afară.

II. (sens modern) jaf, în Oltenia (în jud. Gorj).

— ZAPT (ar. pouvoir, autorité sur), saisie, confiscation, administration: serb. zapt „disciplină”, alb. zapti „zbir”, ngr. ζάπτι. V. Partea II: zapt-ferman.

zar m. cub de joc.

OD. I, 188: Teut ar fi născocit... șahul, *zarul* și încă și scrisórea.

— ZAR (pers.), dé à jouer (au trictrac): alb. bulg. zar

ngr. ζάρ: (ζάρου), it. zara, alături de azzardo, de aceeași origină (ar. az-zar „de à jouer“, primitiv „joc în zar“; cf. fr. échec d. șah): sp. azar, fr. hasard.

zaraf m. 1. cassier al vistieriei.

DION. 197: când au eșit porunci în țară să rămâie văcăritul jos, care pe unde s'au întimplat bani adunați, i-au oprit boierii ispravnicii și cu *zarafii* lor. FOR. III, 305: șese *zarafi* de vistierie, cari primesc banii ce se trimit de către ispravnicii după cele șese dajdii ordinare, au câte o sută lei pe lună de fiecare. FIL. 240: am dat *zarafului* de la cochii-vechi lei una mie, ca să nu-mi facă zădufuri la numărătorea banilor; 291: Sărdarul Gheorghe, *zaraful* vistieriei.

2. bancher (ați mai mult ironic).

AL. T. 1394: doi *zarafi* cunoscuți au venit în cabinetul meu și mi-au închinat această besactea. GH.CA, 962: *zarafii* armeni și ovrei năpădise pe cel căzut; 507: scrisel *zarafului* meu.

3. cel ce schimbă bani (în piață).

AL. T. 1062: lifta de *zaraf* s'au spăriet de mine ș'au fugit JIP. 29: atunci te ai juca cu banu ca *zarafu*. STÂNC. Gl. și Pov. 81: vede un român odată pe un ovreiu prieten al lui, *zaraf* în piață.

Var. (archaică): **saraf**.

COND. 1813, p. 364: șese *sarafi* ai vistieriei.

— SARAF (ar. sarraf), changeur (de monnaie), banquier; alb. bulg. serb. saraf (zaraf), mer. sâraf, ngr. σαράφης; sp. çarafu.

zărăfie f. 1. cassierie (de județ).

AR. 48 (d. 1821): *zărăfiile* județelor erau încărcate de bani STÂNC. Alte B. 32: zornăia bănetul în traistă. ca la *zărăfie*.

2. meseria și localul zarafului.

zaraflic n. schimb de bani, agiotaj.

— SARAFLYK, profession de changeur ou de banquier; serb. sarafluk, ngr. σαράφλίκι.

zarafir n. 1. fir de aur. V. baș-fir.

TEOD. 518: La cuvinte apropiată și 'n *zarafir* îmbrăcată. SEV. Nunta, 126 [orație]: Ș'a cumpărat firuri, *zarafiruri*...

2. stofă daurită, brocart.

TEOD. 654: Cu postavuri unguresci, Cu *zarfuri* (sic) talienesci Și cu bani lipovenesci.

— ZER (pers.), or (cf. zarpa).

zârculă f. 1. (sens arhaic) căciulă brodată cu fir.

IST. 1715, p. 129: o chitie ce au în loc de *zârculă*. DUM. 45: un buluc de Turci purtând căciule și *zârcule*.

2. (sens modern) glugă: cu acest sens vorba figurează în proverbul „după ploie zârculă“, corespunzând celui „după ploie chepenég“ (Zanne III, 432).

— ZER KÜLAH, bonnet brodé d'or (d. pers. zer „or“ și turc. külah „bonnet“); serb. zarkula „calpacul ienicerilor“, mer. zârculă „glugă“, ngr. ζερκούλα, bonnet, capuchon. Forma românească pare a se trage din ngr.

zarf n. 1. un fel de cupă din filigran (de aur sau de argint) în care se punea feligénul.

UR. XI, 249 (d. 1780): *zarfuri* de argint cu feligene. Doc. II, 404 (d. 1790): trei felegene bune i patru *zarfuri* tumbac. FIL. 18: feligene pentru cafea cu *zarfurile* lor de argint; 143: (V. feligén). AL. T. 1937: doi arnănți aduc cafele în felegene cu *zarfuri*.

2. vas în formă de cupă.

CAL. 1895, p. 37: al treilea rob purta un *zarf* de aur plin de fel de fel de pôme.

3. în locuțiunea „lucrat în zarfuri“, săpat în relief (Codrescu s. v. bosselage).

— ZARF (ar. contenant), espèce de coquetier qui enveloppe la tasse de café nommée *finğan* Barb.; vase, plateau: bulg. serb. zarf, alb. zarfa, ngr. ζάρφι, soucoupe.

zarif a. 1. nostim, elegant.

DRĂGH. II, 46: Postelnicul Caliarhi cel mai galantom și mai *zarif* din boierii Fanariului. NEGR. I, 87: un bal mare care avea să se sfârșescă cu un banc de cele mai *zarife*.

2. fin, delicat.

BELD. 404: De au dat una, trece dece în izvódele ce au dat, Un meșteșug fórte sigur și prea *zarif* de prădat.

— ZARIF (ar.), joli, élégant, ingénieux, spirituel; serb. zarif, ngr. ζαριφης.

zariflor a. drăguț, frumușel.

LEN. VAC. [șoimul]: Intr'un copaciú *zarișfor*, Un șoim prins în lântșor.

zariflic n. 1. elegantă.

HRIST. (1818): În *zariflicuri* și 'n primblări.

2. lucru de modă, gătélă, podóbă.

STAM. 452: se vînd prin magazinuri cele mai frumoșe *zariflicuri* și odóre; 497: flori, blonde și alte *zariflicuri*.

— ZARIFLYK, finesse, élégance; ngr. ζαριφλικι.

zarnacadea f. numele moldovenesc al flórei de narcis (litt. potir de aur), numită în Muntenia „cáprine“.

AL. T. 409: doi bujóri, surióră, două *zarnacadele*! 810: aceea damă era véduvă și îmbobocită ca o *zarnacadea*.

— ZERIN KADE (au calice d'or), narcisse (d. pers. zerin „d'or“ și ar. kade „calice“); serb. zelenkada, ngr. ζερνκαδέε; (= νάρκισσος).

zarpă f. 1. (sens archaic) stofă scumpă de mătase țesută cu fir de aur ori de argint (cf. variante).

2. (sens modern) haină scumpă dintr'însa.

PANN III, 39: fie [mojicul] în *zarpale* de aur... nu este de cât un taur. CAL. 1875, p. 62: unchiașul se stolisise și el împreună cu baba și se îmbrăcase cu nisce haine împéiătesci, cu fel de fel *zarpale*, mai mare mândrețea; 1895, p. 23: se îmbrăca numai în *zarpale* și haine scumpe și arătóse.

Cu acest sens și în cântecele populare.

TEOD. 497: Nici dalbe *zarpale*, Nici scumpele arme; 608: Hainele 'i sfășia, *zarpalele* îi rupea; 656: Pe Letini apoi lua, Cu *zarpale* mi-gătia, Sus pe cai mi-i aședa.

Var. (archaice): **zarba și zerbap.**

CUV. I, 197 (d. 1588): un otghial de *zarba* de la stolnicul Constantin... o pólă de icóne de *zarba* pre margine cu urșinic negru, trei dvere de *zarba* albastre și cu rotele de aur. ЕТЪМ. 77 (d. 1621): o dulamă de *zarba* căptușită cu atlas roșu; 65 (d. 1579): doi abai *zerbap* cosut.

— ZER-BAF (pers.), étoffe tissue d'or, brocart d'or (d. zer „aur“ și bafte „țesut“).

zarzavăt n. legume.

DOC. II, 355 (d. 1791): bucate și *zarzavaturi* ce se va vinde în tîrg. GHICA, 31: tîrguielile de pâine, de carne și de *zarzavaturi*; 494: grădini de flori și de *zarzavaturi*. CRĂS. IV, 366: oltenii cu *zarzavaturi* și pește. MARON, 32: bărbatul său vindea *zarzavăt*. ISP. 14: veți de *zarzavaturile* de la bucătărie.

Var. (archaică): **zerzavat.**

COND. 1802, p. 342: pometuri ori-ce fel vor fi uscate și neuscate, legumi, *zerzavaturi*.

— ZARZAVAT, ZERZEVAT (pl. ar. sebzevat d. pers. sebze „verdure“), légumes, herbes potagères; bulg. serb. zarzavat, mer. zărzävate, ngr. ζαρζάβατο.

zarzavagiü m. precupeț de legume.

MARION, 31: nea Niță ném de némul lui fusese *zarzavagiü*.

— ZARZAVATÏY (sebzevağy), marchand de légumes, fruitier Barb.

zavalăș a. biet, sîrman (în cântecele dobrogene).

BUR. 120: Tudor, Tudoraș, Tudor *zavalăș*!

— ZAVALLÛ (ar. zevallü), malheureux, infortuné (d. zaval „malheur“); serb. zaval „nenorocit“, ngr. ζαβάλλης, pauvre diable. Formă românică (cf. budulac).

zêvchiü n. petrecere, ospet, masă mare.

N. COST. 54: noi n'am venit aicea să facem *zefchiuri*, ce să lucrăm, să plinim porunca Impăratului. CANTA, 185 (V. mezilea). KOG. 227: Domnul făcea *zefchiuri* cu dîcători, cu primblări, cu jocuri, iubind și partea muierescă. STAM. 45: bencheturile și *zefcurile* s'au început în curțile domnesci.

— ZEVK (ar. goût), amusement, partie de plaisir; serb. zevak „confort“. alb. zefk „ospet“, mer. zefcă „petrecere“. ngr. ζέφυκ. Vorbă aprópe eșită din us.

zeflemea f. bătaie de joc (banală), ironie (ușoră): vorba, ca și derivatele ei, circulă mai ales în Muntenia.

GORJ. II, 89: póte fi lucru de cât acesta mai de ris și mai de *zefleme*? ISP. U. sf. 104: și pe toți îi lua în *zeflemea*. CAL. 1893, p. 41: fetele se puse pe ris și începură să ia în *zeflemea* tótele de petece de scórță, cu cari era sîrmănica îmbrăcată.

— ZEVKLENME, dérision, moquerie, raillerie.

zeflemisesc v. a lua în zeflemea sau peste picior.

Formă grecizată și corespunzând turec ZEVKLENMEK, se moquer, rire de quelque chose (litt. s'amuser).

zefemist m. moftangiū. Formațiune semi-literară.

zefliū a. vesel (Pontbriant).

— ZEVKLI, joyeux. Vorbă specială Munteniei.

zerdiciab n. (zirdiciab și zêrdicea) lemn a cărui rădăcină se întrebuintează de boiangii spre a vopsi în galben (Ionescu, Meh. 694).

TARIF 1761: zirdiciab de 14 ocă 1 leū. CONV. XXVI, 451: zêrdicea, praf de gălbinare, curcumă.

— ZERDEÇAV (pers. zerdeçap), safran des Indes qui donne un suc jaune (pers. zerde „jaune“).

zevzèc m. neghiob.

CARAG. 365: d-la ca un zevzèc ce ești. ORĂȘ. III, 30: Că-s destul zevzèci de frunte și în țară aci la noi. BOGD. Pov. 165: aū mai stărostiit'o cu un așa zevzèc.

— ZEVZEK, sot, îmbécile; serb. zevzek.

zevzeclie n. neghiobie.

ORĂȘ. III, 30: acel care a adus zevzeclie cu în țara noastră.

— ZEVZEKLIK, nigauderie, îmbécilité.

ziafèt n. 1. masă mare, petrecere cu ospete.

FL. 141: fanariotul făcea în toți anii masă mare și ziafèt; 168: aveți ziafèt pentru coconul Andreiū. GHICA, 33: logodnă cu archiereū, cu diaconi, cu preoți, cu cântăreți, cu lăutari și cu ziafèt totă noptea până la lucéfêrul de di; 35: petreceau totă noptea pe ziafèt, pe bere și pe mâncare. ORĂȘ. II, 84: Ați beți și ziafeturī. Măndre serbători. CAL. 1882, p. 19: după ce se ținu lanț fel de fel de petreceri și ziafeturī; 1895, p. 36: după nuntă începuse alte tîmbălăuri și alte ziafeturī.

Vorba are diferite variante, arhaice și moderne.

a. Var. moderne (mold.) zaifet și (munt.) ziaiafet.

AL. T. 70: d'apoi salóne, d'apoi ziafeturī; 81: d'apoi la nunți!.. ce de mai ziafeturī! 1248: de trei luni de când v'ăți însurat, ați dus'o cu bencheturile și cu ziafeturile. XEN. 37: 'ți place să trăiesci în ziafeturī și să bei ciubuc și cafea; dar să muncesci, ba! halal nepot! BASME II, 260: trei zile și trei nopți fu veselie și ziafèt în totă împărâția; III, 73: o duse într'o petrecere și un ziafet; 115: pe urmă petreceri și ziafeturī.

b. Var. (arhaice): zefet, zéfet și zăefet.

AMR. 172: făcînd un zéfet fôrte frumos cu fel de fel de musicī. KOG. 206: Domnul călăt cu totul la mese mari și zefeturī și plimbări și la alte desfătări a lumii; 239: giupănesele la Dómna, petrecînd cu mare bucurie și veselie, ales Beizedelele, că ori-ce nuntă sau zăefet se făcea, trebuia să mérgă. STAM. 462: primblându se pe ulițe cu lăutari, făcînd zefeturī.

2. (ironic) petrecere, bătaie.

NEC. 229: slugile lui Fliondor îi dau palme și-i diceau: di, Grece, bine, nu dice așa! Acest fel de zefet frumos i-aū făcut.

— ZYIAFET (ar. hospitalité), festin: alb. bulg. serb. ziaiafet, mcr. ziafete, ngr. ζαπέτι, festin.

zimbil n. (și **zambol**) coșniță de băcan.

CRON. III, 440 (d. 1822): orezul îl aduceau cu *zimbilurile*. AL. T. 1356: 50 de ocă de cafe Martinica în *zimbiluri*. PANN III, 78: Și într'un *zimbil* mare după ce i-a pus... AL. 116: Descarc la *zambóle* Și încarc la stambóle, Descarc băcălii și 'ncarc dimerlii.

— ZEMBIL (pers.), panier de jonc; bulg. zimbil, serb. zembel, rus. zimbilî, alb. zimbile, ngr. ζεμπίλι, cabas.

zimberèc n. 1. resort de césornic.

2. fig. resort, forță.

KONACHE, 316: întărătarea sângelui grăbind și iuțind *zimberèchiul* vieții...

— ZEMBEREK, ressort de montre et de pendule (de métal); alb. bulg. zemberek „clanță“, ngr. ζεμπερέκι, cadenas, ressort.

zof n. 1. materie de lână fină și ușoră de Angora.

TARIF 1761: *zof* sultan... *zof* șamli... *zof* turcesc... *zof* șali...

Var. (archaice): **sof** și **zuf**.

TARIF 1792: *sof* gros de la Tosia. Doc. II, 402 (d. 1790): giubea de *zuf* vînătă. FIL. 345: giubea de *zuf* albastru deschis.

2. varietate de pere cu fața lucie.

ȘEP. V, 68 (d. Rădășana): pere de *zof*, cele mai timpurii, fața albă, gust dulce.

— SOF (ar.), étoffe de laine fine et légère dont se servent spécialement les ministres de la religion; ngr. sóφι. Despre stofe (§ 86).

ZOR n. 1. violență, silnicie.

ZIL. 7: care cu destule *zoruri* din țară s'au împlinit; 9: cu *zor* mare începură a cere banl. ȚAPU, 157 (d. Teleorman): A, bre, surióra mea, ce *zor* mare c'ai văduț De la mine c'ai venit...?

2. urgență, grabă mare: „a avea *zor*“, a fi tare grăbit; „a da *zor*“, a împinge, a face să se grăbescă; „de *zor*“, de nevoie; „cu *zor*“, urgent, repede.

DION. 186: să dea *zor* slujbașilor să istovescă dajdia văcăritului. ZIL. 60: le dă cu *zor*, să vadă ce vor face. DION. 192: slujbașil nu mai înceta dând *zor* lăcuiților, dicënd: ado! ado! AL. T. 229: dor de *zor* nu cunoscem pe la noi. GANE II, 54: *zorul* de a împrăștia căini. ISP. 227: împératului nu-l prea plăcu *zorul* ce da sfetnicul pentru nuntă și mai târăgani lucrurile. TEOD. 271: Dă mai iute, sócră mare, Că la nuntă e *zor* tare; 583: Murgule, murguțul meu, Datu-mi-te-a taică-teu, Ca să-mi fi de ajutor La nevoie și la *zor*.

Vorba figuréză în următoarele proverbe:

PANN, 103: Milă de silă și dor de *zor* nu se póte. HINȚESCU, 22: Eú mé vaiet că sint călugăr și tu-mi dai *zor* cu Dómne-ajută.

3. trébă grabnică.

STÁNC. 357: da ce *zor* ai tu? Am, că acilea staú. TEOD. 73: Să fi iute de picior, Să-mi ajuți la câte un *zor*.

4. asalt (sens eșit din us).

AL. Poesii II, 231: Să dăm *zorul* nostru, cumplitul nostru *zor*, Ce trece și réstórnă ca trăsnet răzbitor...

5. (adv.) musai; „zor-nevoie“, cu orice preț.

MARION, 11: taman mă 'ntorceam acasă, când țoropoc-poc cu dumnélui în spinare și *zor-nevoie* că am fost la al de ghindă. CAL. 1895, p. 26: *zor* să scôță din minți pe biata fată. BASME II, 16: îl trăgea așa *zor* nevoie-mare spre Fata din dafin; III, 87: se necăji *zor* să plesnescă de ciudă.

— ZOR (pers.), force, violence; alb. bulg. serb. *zor*, mcr. *zore* „nevoie“, ngr. ζόρ: (= βία). Sub raportul sensului: cf. sl. *grablja* (răpire: raptim) și urgență (d. urgere „a împinge“).

zoresc v. 1. a da zor, a împinge, a îmboldi.

ISR. 227: sfetnicul umbla d'a 'ncâtelea, *zorind* să se facă mai curînd nunta.

2. a se grăbi fôrte, a se sili din răspunerî.

TEOD. 410: Țesi și 'nchidisesci, și mi te *zoresci*, Cămăși să-îi gătesci; și mi te grăbesci, Să te logodesci.

Formă verbală corespunzînd serb. *zoriti* se „a face pe grozavu“.

zoralia f. 1. un fel de bătută (litt. joc violent), horă cu sărituri uniforme și neregulate.

FIL. 172: dîseră lăutarilor să cânte chindia și jocul numit ca la ușa cortului său *zoralia*.

2. horă după masa de cununie (Sev. Nunta. 282).

— ZORLY, violent, fort, vigoureux; serb. *zorli*.

zorbà f. (și *zurba*) I. (sensuri arhaice) 1. rebel.

CĂPIT. 295: den cei mai mari ai Tătarilor care s'au socotit mai *zorbale*, au omorît Pașa într'o nopțe 13 și așa s'au aședat trebile despre Tătari. VĂC. 256: să facă războie asupra unor *zorbale*, ce se sculase împotriva Împărăției. AR. 160 (d. 1821): s'au amăgit de s'au unit cu *zurbalele*.

2. revoltă, rebeliune.

N. COST. 74: pe vremea *zurbalelor* Țarigradului asupra lui Sultan Mustafa la Odriü. NEC. 189: pre acea vreme se tîmpla de era multe *zurbale* în Țarigrad; 273: Leșii, fiind Racoți pribag la dînsii, i-au dat vre-o 20 stéguri de ôste întru agiutor, de au eșit și el în țara unгурescă de la Nemți. HRIST. (1818): Nu era și trecută A nu fi *zurba* făcută. NEGR. I. 153: ômeni buni! Măria Sa Vodă întrébă ce vreți și ce cereți? și pentru ce ați venit așa cu *zurba*?

II. (sens modern) bătaie, cêrtă, përuială.

BASME III, 85: împărătița le tăia pofta de *zurba*. ORĂȘ. II, 52: In tot locul chef să fie, Chef. *zurbale* și beție.

— ZORBA (pers. *zorbaz* „qui montre sa force, athlète“), rebelle, séditioneux (d. *zor* „force“ și *baz* „qui joue“); serb. *zorbă* (cf. *žurba* „presse, foule, hâte“), ngr. ζορπάς.

zorbăgiu m. (și *zurbăgiu*) 1. (arhaic) rebel. rësvrătitor.

AMIR. 154: pre cei mai *zorbăgi* ca 80 de ômeni i-au băgat în butuci. DUM. 36: să pedepsescă pe acei *zurbăgi*.

2. (sens modern) cată-cértă, gâlceviitor.

DELAVER. 15: e bețiv, stricător de case, *zurbagiă*. SEV. CALÉT. 58: nu-l țienesc, de-l bărbatul *zurbagiă*.

Cu acest sens și în cântecele populare.

TEOD. 546: Cam bënt și cam cheșliu, Cu cheful de *zurbagiă*.
 MARIAN I, 134: Măcelarul Turcilor. *Zurbagiul* mândrelor; 137: Ori că-l un mare *zurbagiă*, Ori că-l un bețiu.

Formă analogică (§ 23).

zorbatic n. (și **zurbatic**) 1. (sens arhaic) revoltă.

N. COST 47: pentru această pricină Tătarii au făcut *zorbatic*, de au făcut războiul cu Turcii. NEG. 272: puind pricină *zorbaticul* Tătarilor. VĂC. 262: se făcu un *zorbatic* în Țarigrad de ieniceri, pe cari 'i supuse Impăratul. BELD. 390: îl îngrozesc să ridice *zorbatic* asupra lui; 394: *zorbaticul* este gata, toți ienicerii răcnesc.

2. (sens modern) harță, luptă.

TEOD. 299: Să-mi aleg un cal porumb, Scurt în gât și lung în trup, Cum e bun de *zorbatic*, Să mă trecă Dunărea... ȚAPU, 101: Nu se caută sluga numai la *zorbatic*, Se caută și la cinste.

— ZORBALYK, rebellion, sédition; bulg. zorbalyk, ngr. ζορπαλίκι.

zorbaliū a. și m. (și **zurbaliū**) sens identic cu „zurbagiū“.

DUM. 12: în mijlocul acelor împerecheri, înmulțindu-se adunarea în două feluri, s'au numit cei ce urmă Țartorisilor *aristocrație*, iar ceilalți *confederați*, sau mai bine să dăcem *zurbaliū*.

zorbăluesc v. (și **zurbăluesc**) a face zorba, a se revolta.

BELD. 384: De s'ar fi unit cu dînșii, nu s'ar fi *zurbăluit*.

zuluf m. 1. buclă de păr.

STAM. 103: A ei galbeni *zulufi* pe la tîmple împlețiți. AL. T. 187: Florica scôte o oglindioră din buzunar și-și drege sprincenile și *zulufi*; 417: îi pune roșu și-și aședă *zulufii*. GANE II, 203: o cucônă bătrână cu *zulufi* dinainte. GHICA, 510: să-ți mai încrețesc *zulufii*, că nu te-am jumult de mult. ȚAPU, 72: Peste Bădulésa da, La oglindă se gătia, *Zulufii* și-ți răsucia, Bună ziua că mi l da.

2. perciune.

AL. T. 22: [Herșcu] Dacă ești cu *zuluf* și pe cap plin de puf.

— ZULUF (pers. zūlf), boucle de cheveux, chevelure; bulg. serb. zolufi, alb. zulufe, ngr. ζουλόφι și τζουλόφι; (de unde Mold. *zuluc* „chică“).

zulufe pl. diminutiv de gingășie.

R-COD. 154: Să nu mai purtați cercei, Numai negrii *zulufei*.